

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ
ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ
ЯК ВАЖІЛЬ ПІДВИЩЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ**

14-15 березня 2019 року

Херсон
2019

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Співголови комітету:

Кирилов Юрій Євгенович – ректор, доктор економічних наук, доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Ніколаєв Дмитро Володимирович – менеджер українського проекту бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP)

Оргкомітет:

Аверчев Олександр Володимирович – проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності, доктор с.-г. наук, професор, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Терновський Володимир Олександрович – заступник менеджера українського проекту бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP), к.е.н., доцент

Синюк Олександр Дмитрович – голова ГО «Земля Таврії»

Грановська Вікторія Григорівна – декан факультету економіки, к.е.н., доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Мринський Іван Миколайович – декан агрономічного факультету, к. с.-г. н., доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Балабанова Ірина Олександрівна – декан біолого-технологічного факультету, кандидат с.-г. наук, доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Бойко Павло Михайлович – декан факультету рибного господарства та природокористування, кандидат біологічних наук, доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Артюшенко Валерій Васильович – декан факультету водного господарства, будівництва та землеустрою, кандидат с.-г. наук, доцент, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Почтова Наталія Леонідівна – завідувача кафедрою плодоовочівництва, к.с.-г.н., доцент, ЗО «Білоруська державна орденів Жовтневої Революції і Трудового Червоного Прапора сільськогосподарська академія»

Гоголадзе Ілля – Асоціація регіонального розвитку, координатор проекту, м. Тбілісі, Грузія

Паршова Велта – доктор економічних наук, професор кафедри землеустрою та геодезії Латвійського сільськогосподарського університету, м Єлгава, Латвія

I 66 **Інноваційні технології та актуальні питання післязбиральної доробки плодоовочевої продукції як важіль підвищення економічної ефективності:** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 14-15 березня 2019 р. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 560 с.

ISBN 978-966-916-760-6

Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології та актуальні питання післязбиральної доробки плодоовочевої продукції як важіль підвищення економічної ефективності» проводиться з метою обміну досвідом з комплексних проблемних питань розробки та впровадження інноваційних методів і технологій післязбиральної доробки плодоовочевої продукції та підвищення ефективності функціонування та розвитку агробізнесових структур. Основними результатами наукової роботи за темою конференції визначені методологічні, нормативно-правові засади та особливості вітчизняної і європейської практики щодо впровадження інноваційних методів і технологій післязбиральної доробки плодоовочевої продукції та підвищення ефективності функціонування та розвитку підприємств різних форм господарювання із залученням вітчизняних і зарубіжних фахівців України, а також представників органів державної влади, громадських організацій. Зміст матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, є точкою зору авторів не обов'язково відображає офіційну позицію Уряду Канади.

Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (UHBDP) фінансується Міністерством міжнародних справ Канади, реалізується та співфінансується Менонітською Асоціацією Економічного Розвитку (MEDA). MEDA співпрацює з Ізраїльським агентством міжнародного співробітництва (MASHAV) та міжнародними сервісними компаніями з метою надання технічної підтримки.

УДК 635.07:330.131.5(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ ПРОДУКЦІЇ ПЛОДООВОЧІВНИЦТВА

Перспективи використання грибною сировини для підвищення біологічної цінності продуктів харчування Бандура І., Макогон С., Сокот О.	14
Обґрунтування вибору компонентного складу замороженої суміші для приготування гарячих вітамінних напоїв Бартиш Д. І.	18
Інновації – розвиток та технологічна практика впровадження Бурак В. Г., Матвієнко А. Б.	21
Перспективи використання субтропічних культур Дзюндзя О. В., Бурак В. Г.	24
Використання відходів плодоовочевої продукції в годівлі сільськогосподарських птахів Дебров В. В., Любенко О. І., Кривий В. В.	27
Сучасний стан виробництва смузі Івашина Т. О.	29
Інноваційні технології ефективного вирощування цибулі ріпчастої озимої при краплинному зрошенні Кіщак І. Т., Назарова Л. В., Качанова Т. В.	33
Теоретичні засади наукового забезпечення інноваційного напрямку розвитку галузі рисівництва в Україні Дудченко В. В., Морозов Р. В., Чекамова О. І.	37
Біобезпечність соку паростків пшениці після шокового заморожування Ряполова І. О., Шинкарук М. В.	42

СЕКЦІЯ 2. ПОЄДНАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ

Способи корегування якості «зеленого горошку» з допомогою біодобрих та мікроелементів Аверчев О. В., Онищенко С. О., Алмашова В. С., Ковшакова Т. С.	45
Удосконалення технології зберігання зелені шпинату Булавицька К. В.	48
Обґрунтування технології виробництва субпродуктових ковбасних виробів з використанням овочевої сировини Бурак В. Г.	53

Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств Ковальов Д. В.	58
Збереженість корисних властивостей сировини при виробництві сливового соку замороженого Карнаушенко В. В.	62
Імітаційне моделювання стану і поведінки логістичних систем переробних підприємств аграрного сектору Кириченко Н. В., Лобода О. М., Ларченко О. В.	64
Інноваційні технології вирощування фісташки на Україні та їх біологічні особливості Козлова О. П.	67
Інноваційні підходи до технології виробництва і диверсифікації бізнесу в овочівництві Крикунова В. М., Грановська В. Г.	70
Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах Херсонської області Кулібаба А. М.	73
Організаційно економічні аспекти підвищення продуктивності багаторічних бобово-злакових травостоїв у перший рік використання Порудєєва Т. В.	76
Агроекономічний потенціал України у промисловому виробництві грецьких горіхів Рудік О. Л., Рудік Н. М.	79
Використання яблук та продукції їх післязбиральної доробки в годівлі коней Соболь О. М., Пелих Н. Л., Панкєєв С. П.	84
СЕКЦІЯ 3. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ	
Оцінка корпоративних прав сільськогосподарських підприємств як об'єкта застави при їх кредитуванні Артеменко Д. М.	89
Облік нематеріальних активів в державному секторі Архипов Я. О., Волков М. О.	93
Особенности государственного финансирования аграрного сектора в Азербайджане Бадалов А. М.	95
Особенности амортизации основных засобів у бюджетних установах Буслаєва К. П., Трум О. Ю.	100

Облік надходження запасів як гуманітарної допомоги в установи державного сектору	
Ендрес В. С.	103
Орендні операції: умови виникнення, оформлення, обліку	
Карпенко Н. Г., Михненко Л. В.	106
Організація обліку виплати матеріальної допомоги державним службовцям	
Кисіль К. О.	110
Удосконалення обліку витрат відповідно до методології стандарту «біологічні активи»	
Коваль С. В.	112
Основні завдання організації обліку розрахунків за податками і платежами	
Круковська О. В.	117
Впровадження системи дистанційного обслуговування «клієнт казначейства – казначейство»: сучасний стан і перспективи застосування	
Ксьонжик І. В., Дубініна М. В.	120
Формування обліково-фінансової звітності аграрних кооперативних підприємств	
Кучеренко М. А.	124
Обліково-фінансові інструменти оптимізації собівартості продукції аграрних підприємств	
Мармуль Л. О.	126
Ефективність обліку та контролю матеріалів сільськогосподарського призначення і продукції аграрних підприємств	
Новак Н. П.	129
Експортний потенціал плодоовочевої продукції вітчизняних агробізнесових структур	
Остапенко А. С., Повод Т. М., Костенко К. О.	132
Особливості бюджетної підтримки фермерських господарств в Україні	
Пасічник Ю. В.	135
Роль науки в інноваційно-інвестиційному розвитку аграрного сектору економіки	
Петренко В. С.	140
Міжнародні системи й моделі бухгалтерського обліку: ознаки та характеристики	
Пилипенко К. А.	143
Зарубіжний досвід фінансової підтримки агробізнесу	
Повод Т. М., Остапенко А. С., Драгоєва В. В.	147
Сучасні аспекти та проблеми реалізації системи контролінгу в аграрних підприємствах	
Подаков Є. С.	151

Внутрішньогосподарський контроль та його значення в управлінні аграрних підприємств	
Сакун А. Ж.	154
Особливості обліку плодоовочевої продукції: організаційний аспект	
Скрипник С. В.	157
Стратегічні орієнтири фінансової політики підприємств	
Танклевська Н. С.	162
Організація документообігу продукції садівництва та її відображення в обліку	
Шепель І. В.	166
СЕКЦІЯ 4. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ, МАРКЕТИНГ СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ	
Кооперація як основа ефективності розвитку малих і середніх господарств галузі овочівництва	
Аверчева Н. О.	170
Сімейні винарні – перспективна ніша у підприємстві	
Бойко Л. О.	173
Забезпечення конкурентоспроможності підприємств плодоовочевого підкомплексу на основі концепції маркетингу	
Боліла С. Ю.	175
Екологізація виробництва у плодоочівництві як напрям соціально-відповідального маркетингу	
Волошин М. М., Волошина В. М.	179
Перспективи розвитку експортної політики просування плодоовочевої та ягідної продукції України до Європейського Союзу	
Вольська О. М., Губа М. І.	183
Інноваційні підходи у маркетингу овочів для торговельних мереж України	
Галат Л. М.	186
Цифровий маркетинг у плодоовочівництві України	
Галат Л. М., Панчук Т. Б.	190
Фінансове забезпечення аграрних підприємств: сучасний вектор розвитку	
Гіржева О. М.	193
Сучасний стан та перспективи розвитку виноградарства в Україні	
Гончар С. В.	197
Ринковий потенціал нішевої культури – журавлини	
Гребельна Г. В.	200
Сучасний стан виробництва та реалізації смородини в Україні	
Дударєва А. В.	204

Обґрунтування актуальності теорії бірюзових організацій для аграрних підприємств Жосан Г. В., Алещенко Л. О.	208
Важливість консалтингової діяльності в аграрному секторі економіки України Жужа М. С., Адвокатова Н. О.	211
Організаційно-економічний механізм логістичної інтеграції Іваненко Т. Я.	214
Формування і розвиток моделей та інструментів соціальної відповідальності підприємств агробізнесу Ігнатенко М. М.	217
Сучасний стан та особливості розвитку роздрібної торгівлі Херсонської області Карнаушенко А. С.	220
Перспективи розвитку українського ринку овочів та фруктів Ковтун В. А.	225
Управління стратегічним розвитком аграрних підприємств Коломієць Н. О.	229
Роль малого підприємництва у сучасній економіці України Котко Я. М.	232
Розвиток ринку часнику як нішевої культури Краєва О. В.	235
Логістичне забезпечення розподілу сільськогосподарської продукції підприємства Макаренко С. М., Поладов З.	240
Вплив євроінтеграційних процесів на конкурентоспроможність аграрних підприємств Мохненко А. С., Федорчук О. М.	243
Напрями підвищення ефективності підприємств з переробки плодоовочевої продукції Наумова О. В.	246
Особливості торгівлі плодовоовочевою продукцією Нікітенко К. С.	250
Стан та тенденції розвитку ринку агрусу в Україні Ніколаєнко О. О.	253
Ринок спецій в Україні: аніс, фенхель, коріандр Обіход В. Ю.	256

Причини формування аддиктивності до влади у керівників підприємств плодоовочевого підкомплексу Осадчук І. В.	260
Інструменти маркетингу при реалізації нішевих культур: коріандр Пазенко П. О.	262
Управління маркетинговими стратегіями в умовах безперервної адаптації до ринкових умов Петренко А. В.	266
Стан та тенденції інноваційного розвитку дискаунтерів Петрова О. О.	269
Маркетингові аспекти у реалізації чорниці Плясецька В. Р.	272
Сучасні тенденції розвитку ринку солодкої кукурудзи Пожидаєва І. С.	278
Особливості менеджменту економіко-фінансової безпеки аграрного підприємства Пристемський О. С.	283
Інноваційні підходи управління персоналом як основа підвищення економічної ефективності аграрного підприємства Радковська Г. П., Виноградова Т. І.	286
Інструменти маркетингу при реалізації нішевих культур: малини Романець А. В.	289
Чинники інвестування підприємств аграрної сфери Рунчева Н. В.	294
Особливості вибору стратегії управління підприємствами малого бізнесу Ряшнянська А. М.	296
Організаційно-економічні аспекти формування ринку лікарських рослин Саваріна І. П.	300
Сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства Сита Є. М., Юткевич А. В.	303
Євроінтеграційні процеси як чинник розвитку транспортно-логістичних підприємств Федорова Т. В.	306
Фінансовий контролінг як система ефективного управління підприємством Шепель Т. С.	309
Особливості страхування сільськогосподарських ризиків Ярмоленко В. В.	312

СЕКЦІЯ 5. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Формування іміджу державного службовця та заходи щодо його покращення Виногорова Т. І.	318
Використання процесного контролінгу у діяльності сільських культурно-мистецьких підприємств та закладів Жучінський О. Ю.	322
Формування і розвиток моделей та інструментів соціальної відповідальності підприємств агробізнесу Ігнатенко М. М.	324
Усовершенствование механизма формирования государственного управления высшим учебным заведением аграрного направления Лебедь О. Н., Лебедева Н. А.	327
Научно-теоретические основы социальной ответственности предпринимательских субъектов Натиг Мирзоев	330
Організаторські здібності керівника державного управління Пилипенко Г. С., Виногорова Т. І.	335
Система оценки и анализа кластера Тельман Иманов	338
Communication as structural-functional composition of government policy's formation and realization Chaplay I. V.	342
Державне регулювання регіонального людського розвитку: провідні елементи та основні складові Шинкарюк О. В.	345

СЕКЦІЯ 6. НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Використання інформаційних технологій для визначення додаткового чистого прибутку від зрощення різних сільськогосподарських культур Волошин М. М.	350
Використання спеціалізованого програмного забезпечення для моніторингу завдань і управління проектами (на прикладі Jira Software) Грудко О. В., Кириченко Н. В.	357
Informational technologies of manufacture planning on agriculture enterprises Larchenko O., Kavun H., Ohnieva O.	360

Застосування моделей інформаційних технологій як інструменту підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств Лобода О. М., Кириченко Н. В.	364
Аналіз ієрархічних методів класифікації придатних для оброблення даних ВОС та ПСП експертиз Орленко Н. С., Стариченко Є. М., Маслечкін В. В.	367
Впровадження інтерактивних навчальних курсів у рамках проекту Esoimpract Папакіна Н. С., Нежлукченко Н. В., Кушнеренко В. Г.	370
Інформаційні засоби підвищення ефективності управління персоналом підприємства Скворцов Р. А.	374
Застосування геоінформаційних технологій при вирощуванні екологічно чистої плодоовочевої продукції в Херсонській області Шапоринська Н. М., Ладичук Д. О.	378
СЕКЦІЯ 7. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРОГНОЗИ	
Диверсифікація, як один з важелів підвищення конкурентоспроможності агроформувань Алещенко Л. О., Жосан Г. В.	382
Некоторые тенденции государственного регулирования конкурентоспособности промышленности Алиева Г. Т., Байрамов Ш. В.	386
Міграція радіонуклідів у ланцюзі корм – організм сільськогосподарських тварин Архангельська М. В., Папакіна Н. С., Нежлукченко Н. В.	390
Конкурентні переваги оліє-жирової продукції Бритвенко А. С.	394
Здійснення інтеграційних процесів агропромислових підприємств з урахуванням конкурентоспроможності Ванієва А. Р.	398
Конкурентоспроможність національної економіки та знання іноземної мови Дашевська Л. М.	400
Іноземна мова як засіб підвищення конкурентноздатності сучасного фахівця аграрного сектора Камінська М. О.	403

Агрокліматичні умови формування кормової бази для сільськогосподарських тварин на території Херсонської області Кушнеренко В. Г., Пічура В. І., Нежлукченко Н. В., Архангельська М. В.	407
Напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств бюджетоутворюючих галузей агропродовольчої сфери Леваєва Л. Ю., Кучеренко С. Ю.	412
Оценка функционирования интегрированных структур в АПК Республики Беларусь Ленская Т. И., Назарова М. С.	417
Академічна мобільність як фактор розвитку міжнародної співпраці фахівців аграрного сектору в сучасному освітньому просторі Макухіна С. В.	422
Благоустрій територій тваринницьких підприємств в умовах зміни клімату Нежлукченко Т. І., Кушнеренко В. Г., Нежлукченко Н. В., Папакіна Н. С.	426
Вплив кліматичних факторів на вовнову продуктивність овець таврійського типу асканійської тонкорунної породи Нежлукченко Т. І., Пічура В. І., Нежлукченко Н. В., Папакіна Н. С., Корбич Н. М.	431
Фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК у сучасних умовах економічного розвитку Олійник Н. М.	436
Сучасні питання підвищення ефективності органічного землеробства у конкурентоспроможності аграрних підприємств Панкєєв С. П.	442
Оцінка конкурентного потенціалу агропромислового виробництва Пілявський В. І.	446
Аналіз конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств Прищєпа А. В.	448
Стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств Протосвіцька О. І.	451
Формування конкурентних переваг та соціально-економічної безпеки суб'єктів сільського зеленого туризму Романюк І. А.	454
Підвищення конкурентоспроможності виробників галузі садівництва шляхом реалізації ресурсного потенціалу Рудік Н. М.	456

Методи оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств Самайчук С. І.	463
Конкурентоспроможність аграрних підприємств України: проблеми та шляхи покращення Скворцова О. В.	466
Вплив інновацій на підвищення конкурентоспроможності підприємств Фролова Г. І.	471
СЕКЦІЯ 8. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ	
Визначення придатності земельної ділянки до вирощування плодоовочевої продукції на основі деяких агрохімічних показників Абрамов Д. А., Грубань А. В.	475
Обґрунтування технології м'ясної продукції з використанням антиоксидантною харчовою добавкою Бурак В. Г., Мєрна І. І.	477
Державні будівельні вимоги до овочесховищ Ковтун В. М.	481
Аналіз господарсько цінних ознак нових сортів сої культурної Костенко Н. П., Ликар С. П., Душар М. Б., Орленко Н. С.	484
Лікувально-профілактичні та споживчі властивості ягід полуниці Коляденко В. В., Загорко Н. П.	487
Сучасний стан та заходи поліпшення земель сільськогосподарського призначення Магальяс В. А.	490
Домінантні підходи до трансформації земельних відносин в економічній науці Мацієвич Т. О.	493
Агроекологічний потенціал ґрунтів Північного Присивашся Польова І. С., Фокіна С. В.	497
Стан розвитку національної економіки України Потравка Л. О., Пічура В. І., Дудяк Н. В.	500
Сучасний стан та еколого-економічні проблеми підприємств плодоовочевої промисловості Степаненко Н. В.	502
СЕКЦІЯ 9. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ	
Необхідність многосекторального виробництва в государственных и частных предприятиях Багірова Ш. В.	506

Технологія вирощування кавуна столового в умовах південного степу Берднікова О. Г.	509
Diospyros l. – біологічні особливості та вирощування в умовах Херсонської області Грабовецька О. А.	512
Сучасний стан та перспективи розвитку технологій зберігання плодів і овочів Сеїтов С. Ю.	515
Інтегрований захист насаджень черешні як запорука виробництва високоякісної товарної продукції в умовах півдня України Макуха О. В.	518
Фізіологічні аспекти зберігання плодоовочевої продукції Марковська О. Є.	523
Ефективність виробництва плодовоягідної продукції та її зберігання Минкін М. В.	527
Культивування промислових насаджень винограду та його зберігання Минкіна Г. О.	530
Хвороби плодів зерняткових культур при зберіганні Мринський І. М., Урсал В. В.	533
Проблеми у зберіганні зелені коріандру Нестеров Ю. Ю.	538
Особливості зберігання плодоовочевої продукції функціонального призначення Новікова Н. В.	540
Ефективность применения фунгицида «А19649b», ВДГ при выращивании лука репчатого Почтовая Н. Л., Камедько Т. Н.	543
Особливості технології вирощування та зберігання капусти броколі Сидякіна О. В., Сахно І. М.	549
Дослідження впливу строків висадки розсади на продуктивність суниці в Південному степу України Шепель А. В., Жданюк О. І.	553

СЕКЦІЯ 1. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ ПРОДУКЦІЇ ПЛОДООВОЧІВНИЦТВА

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРИБНОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ЦІННОСТІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Бандура І.

курс 1 магістерський

Макогон С.

курс 1 магістерський

Сокот О.

курс 2 бакалавр

Науковий керівник: **Кулик А. С.**

к.т.н., старший викладач

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Сучасна людина потерпає від шаленого ритму життя, постійних емоційних і фізичних стресів, впливу негативних екологічних факторів. Найпростіший спосіб покращити стан свого організму – це функціональне харчування. Згідно з думкою сьогочасних науковців, функціональні продукти – це ті, які володіють заданими біологічними властивостями, збагачені есенційними харчовими речовинами та мікронутрієнтами [3, с. 24]. Унікальним джерелом таких речовин є дереворуйнівні гриби шіітаке, гливи звичайна та легенева, опеньки зимовий і тополиний, герицій та багато інших. Е. Ф. Соломко стверджує, що амінокислотний аналіз дозволяє цілком об'єктивно визначити місце грибів серед інших продуктів харчування. Поряд з деяким дефіцитом сірковмісних амінокислот основними лімітуючими амінокислотами грибів виступають ізoleyцин та лейцин. Це істотно відрізняє білки гливи звичайної (*Pleurotus ostreatus*) та ряду інших видів їстівних грибів від білків вищих рослин, для котрих характерним є дефіцит лізину та триптофану [2, с. 254]. Дослідження біологічно активних речовин екстрактів грибів довели наявність в грибах водорозчинних β -D-глюканів з сильно розгалуженою структурою, наприклад, лентінану – онкостатичного препарату полісахаридної природи, який був отриманий з плодівих тіл шіітаке – *Lentinula edodes* [4, с. 383]. Наукові дані беззаперечно доводять, що споживання грибів, за рахунок наявності в них ловастатину, дозволяє зменшити рівень глюкози, жирних кислот та холестерину у крові людини [1, с. 45].

Розширення асортименту культивованих грибів в Україні дає надію на перспективу збагачення сучасної української кухні функціональними речовинами грибів. З іншого боку, розвиток напрямів переробки грибів дозволить зберегти грибну сировину, яка швидко псується та потребує особливих умов підтримання харчової якості. Відомі способи переробки й зберігання грибів, такі як: сушіння, виготовлення екстрактів, заморожування, соління, консервування [5, с. 406].

Враховуючи вищезазначені відомі методи, науковцями лабораторії біотехнології і практичної мікології кафедри харчових технологій та готельно-ресторанної справи ТДАТУ розроблено схему наукових досліджень, що передбачає вивчення особливостей виготовлення м'ясо-рослинних консервів з додаванням грибів, опанування методів збереження біологічно-активних речовин грибів під час приготування різноманітних соусів, хлібобулочних виробів та снекової продукції (рис.1).

Особливу увагу привертає можливість використання грибного фаршу та сухого порошку з плодових тіл грибів у виробництві м'ясних напівфабрикатів та ковбас, які дозволять збагатити продукти переробки м'яса біологічно-активними речовинами та знизити загальну калорійність готового продукту за рахунок часткової заміни жировмісної сировини полісахаридами грибів.

Рис. 1. Схема плану досліджень використання грибної сировини у харчових продуктах

Особливу увагу привертає можливість використання грибного фаршу та сухого порошку з плодових тіл грибів у виробництві м'ясних напівфабрикатів та ковбас, які дозволять збагатити продукти переробки м'яса біологічно-активними речовинами та знизити загальну калорійність готового продукту за рахунок часткової заміни жировмісної сировини полісахаридами грибів.

Заміна полісахаридів кукурудзяного крохмалю у складі популярних серед молоді вафель, на наш погляд, може зробити змінити характеристики цього продукту, ввести функціональні елементи. Звичайно вафлі містять до 80 %, переважно простих, вуглеводів у вигляді дисахаридів. Полісахариди грибів, котрі мають більш розгалужену структуру та більшу молекулярну масу порівняно з рослинними, здатні адсорбувати та виводити з організму шкідливі речовини: важкі метали та радіонукліди. Мінеральний та вітамінний склад грибною сировини дозволяє зменшити вміст хлориду натрію, збагатити продукт молібденом та селеном [1, с. 56].

У досліді 5% рослинних полісахаридів (крохмаль кукурудзяний нативний) замінили на 5% грибного порошку, отриманого з плодових тіл гливи звичайної *Pleurotus ostreatus* (Jack ex Fr.) P. Kumm. (штам 2301) (табл. 1).

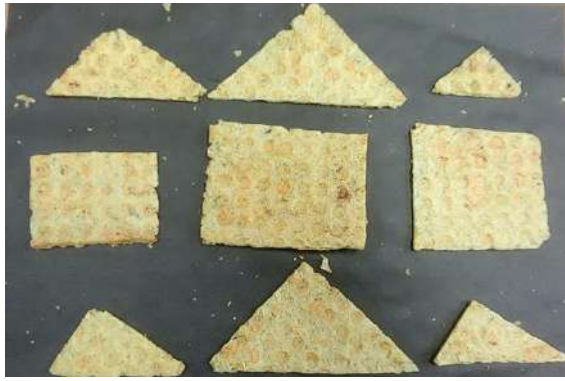
Таблиця 1

Рецептура сирних вафель (снеків із грибним порошком), %

Назва компоненту	Контроль	Дослід
Яйце куряче	18,75	18,75
Вершкове масло, 62,5 % жирності	10,00	10,00
Вода питна	25,01	25,01
Кукурудзяний крохмаль	30,01	25,01
Сир твердий «Російський»	13,75	13,75
Грибний порошок	0,00	5,00
Приправа для салата	0,23	0,23
Чорний мелений перець	0,25	0,25
Кріп	0,25	0,25
Сіль	1,50	1,50
Сода харчова	0,25	0,25

Органолептичний аналіз якості виготовлених вафель довів перспективність використання грибного порошку за рахунок покращення кольору виробу та характерний грибний присмак (рис. 2).

а

б

Рис. 2. Загальний вигляд вафель: а – контроль (без грибного порошку); б – дослід (із частковою заміною крохмалю грибним порошком)

Використана література:

1. Биологические свойства лекарственных макромицетов в культуре: Сборник научных трудов в двух томах / [А. С. Бухало, В. Г. Бабицкая, Н. А. Бисько, С. П. Вассер, И. А. Дудка [и др.]; под ред. чл.-кор. НАН Украины С. П. Вассера. – [2-е изд.]. – К.: Альтерпрес, 2011. – 212 с.
2. Бухало А. С. Лекарственные препараты и пищевые добавки из макромицетов / [А. С. Бухало, Э. Ф. Соломко, С. П. Вассер, О. Б. Михайлова] : Материалы третьего всероссийского конгресса по медицинской микологии // Успехи медицинской микологии; под ред. Сергеева Ю. В. – Т. 5. – М.: Национальная академия микологии, 2005. – 336 с.
3. Шемета О. О. Функціональне харчування – новий підхід до здорового способу життя / О. О. Шемета, К. М. Дожук // Ліки України, 2015. – № 186 (1). – С. 24-27.
4. Bisko N.A. Biologically active substances from *Lentinula Edodes* and *Pleurotus Ostreatus* / Mushroom Biology and Mushroom Products // N. A. Bisko, V. G. Babitskay, V. T. Bilay and N. Yu. Mitropolskaya, 2002. – Pp. 383-389.
5. Орлова Н. Я. Гриби та продукти їхньої переробки / Я. Н. Орлова., П. Х. Пономарьов // Фрукти, ягоди, овочі, гриби та продукти їхньої переробки: Підручник. – 2-е вид., переробл. та допов.. – К.: КНТЕУ, 2008. – 416 с.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ ЗАМОРОЖЕНОЇ СУМІШІ ДЛЯ ПРИГОТУВАННЯ ГАРЯЧИХ ВІТАМІННИХ НАПОЇВ

Бартиш Д. І.

курс 1 магістерський

Науковий керівник: **Сердюк М. Є.**

д.т.н., професор

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Здоров'я людини визначається її харчовим статусом, тобто ступенем забезпеченості організму необхідними, перш за все есенційними харчовими речовинами та енергією. Адже здоров'я може бути збережене тільки за умови повного задоволення фізіологічних потреб в енергії й харчових нутрієнтах. Воно має відповідати сучасним уявленням науки про харчування, вимоги якої слід урахувувати при розробці стратегії розвитку харчової промисловості [1, 2].

Проведені в даний час дослідження в області нутриціології свідчать про значні порушення в раціоні харчування населення України. Відзначається дефіцит вітамінів, вітаміноподібних речовин природного походження, макро- і мікроелементів. Зазначений дефіцит стає причиною зниження загальної резистентності організму до несприятливих факторів середовища, порушення функціонування антиоксидантної захисту, формування імунодефіцитних станів, розвитку хронічних захворювань і зниження ефективності лікувальних заходів [3].

У концепції державної політики в області здорового харчування населення України чітко позначена необхідність ліквідації дефіциту мікронутрієнтів у харчовому раціоні населення. Спеціалізовані харчові продукти з підвищеною біологічною цінністю віднесені до найважливіших інструментів оптимізації харчування і здоров'я населення [4]. До біологічно активних речовин (БАР) харчових продуктів відносять багато природні компоненти: вітаміни, фітонциди, незамінні амінокислоти, екзогенні пептиди, поліфеноли, алкалоїди, глюкозиди, органічні кислоти, ефірні масла та інші сполуки [5].

В останні десятиліття медичною наукою отримані відомості про біогенність цілого ряду мікроелементів, які раніше не розглядалися в якості факторів, необхідних для життєдіяльності. В даний час для багатьох біологічно активних речовин і мікроелементів вивчені їх фізіологічна роль в організмі і біохімічні механізми дії. Отже, учать БАР і мікроелементів в обміні речовин і необхідність їх присутності в раціоні харчування набули наукового обґрунтування [6].

Незважаючи на велику кількість досліджень в галузі раціонального харчування, проблема оптимального забезпечення організму людини БАР в Україні далека від повного вирішення. Особливо актуальною вона є в зимово-весняний період. У зв'язку з цим слід зазначити, що найпоширенішим

гарячим напоєм з зимовий період є чай, що містить цілий комплекс БАР і мікроелементів.

Для приготування рослинних гарячих напоїв (фіто чаїв) ми пропонуємо використовувати заморожені суміші. Вони являють собою однорідне пюре з ягід, фруктів, ароматичних трав та коріння, заморожене за допомогою технології шокової заморозки. Рослинна сировина, яка входить до складу суміші, не піддається термічній обробці, що сприяє максимальному збереженню всіх її корисних нутрієнтів. А миттєве заморожування дозволяє зберегти не тільки склад, але і смак свіжого продукту, а також дозволяє продовжити термін зберігання продукту.

У якості основного компоненту замороженої суміші була обрана журавлина. Журавлину широко використовують у консервній промисловості для приготування джемів, варення, конфітурів, морсів, тощо.

Велика популярність ягоди обумовлена наявністю біологічно активних компонентів, які володіють протимікробними, гіпотензивними, гіпохолестеринемічними, цитотоксичними, протиканцерогенними, протизапальними та імуностимулюючими властивостями [7].

Журавлина вважається цінною дієтичною сировиною. Поряд з достатнім вмістом різних вітамінів, в ягодах журавлини містяться 2 незамінні амінокислоти (лізин і валін), а також мінеральні речовини – нікель, магній, кобальт, залізо, мідь, цинк та ін. Вміст аскорбінової кислоти коливається в межах 14...30 мг%. Особливістю хімічного складу журавлини є наявність в її ягодах бензойної кислоти і глікозиду вакцинину, які мають антисептичні властивості, що дозволяє її широко використовувати при простудних захворюваннях [8].

В ході наукового експерименту був визначений хімічний склад ягід журавлини (табл. 1).

Таблиця 1

Хімічний склад ягід журавлини

Масова частка цукрів, %	Титрована кислотність, %	ЦКІ	Масова частка аскорбінової кислоти
6,803±0,279	1,835±0,012	3,7	14,344±1,511

Отримані данні свідчать про надмірно кислий смак пюре з журавлини та невисокої вітамінності.

З метою підвищення вмісту аскорбінової кислоти та покращення смакових якостей до пюре із журавлини було запропоновано введення пюре з апельсину та перетерте коріння імбиру.

Апельсинове пюре містить харчові волокна, які дозволять збагатити готовий продукт баластовою речовиною або клітковиною, яка є важливою складовою здорового харчування. Вона ефективно впливає на функцію товстого кишечника. Харчові волокна підвищують зв'язування і виведення з організму жовчних кислот, нейтральних стероїдів, в тому числі холестерину, зменшують всмоктування холестерину і жирів в тонкій кишці. Вони

знижують синтез холестерину, ліпопротеїдів і жирних кислот в печінці, прискорюють синтез в жировій тканині ліпази – ферменту, під дією якого відбувається розпад жиру, тобто позитивно впливають на жировий обмін.

Хімічний склад плодів апельсину наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

Хімічний склад плодів апельсину

Масова частка цукрів, %	Титрована кислотність, %	ЦКІ	Масова частка аскорбінової кислоти
10,328±0,154	1,381±0,024	7,5	54,651±0,321

Отже, пюре з апельсину містить більше цукрів, менше титрованих кислот, внаслідок чого має більш солодкий смак та характеризується істотно (у 3,8) вищим вмістом аскорбінової кислоти.

Для підвищення лікувальних властивостей запропоновано до компонентного складу замороженої суміші ввести перетерте коріння імбиру.

Імбир справжній – багаторічна трав'яниста рослина сімейства Імбирні. Кореневище імбиру має вигляд круглястих, розташованих переважно в одній площині, пальчаторозділених шматочків. Більше 2000 імбир років відомий як пряність, вважається універсальним лікувальним засобом, є одним з найважливіших національних продуктів країн південно-східної Азії. Пряний, терпкий аромат імбиру обумовлений ефірними оліями, які містяться в ньому, а його пекучий смак залежить від наявності фенольних сполук типу гінгеролу. Імбир, як і інші лікарські рослини, містить складну суміш фармакологічно активних компонентів, серед них бета-каротин, капсаїцин, кофеїнова кислота, куркумін. Крім цього до складу імбиру входять всі незамінні амінокислоти, включаючи триптофан, треонін, лейзін, метіонін, феніланин, валін, солі магнію, кальцію, фосфору, а також різні вітаміни [9]. Імбир належить до речовин рослинного походження, що стимулює процеси обміну речовин. Перешкоджає злипанню тромбоцитів, чим знижує ризик виникнення інфаркту. Може використовуватися при запальних процесах з метою зниження температури, а також для профілактики і лікування мігрені [10]. Завдяки своїм властивостям останнім часом імбир стає все частіше об'єктом дослідження вчених.

Таким чином поєднання ягідної сировини з плодами апельсину та імбиром дасть можливість отримати новий продукт кращого смаку і аромату, з більш високою біологічною цінністю та лікувальними властивостями.

Використана література:

1. Пилат Т. Л. Биологически активные добавки к пище (теория, производство, применение) / Т. Л. Пилат, А. А. Иванов. – М. : Авалон, 2002. – 710 с.
2. Государственный комитет статистики Украины. – Режим доступа : http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html.

3. Стан здоров'я населення України та забезпечення надання медичної допомоги : аналіт.-стат. посіб. / [Гайдаєв Ю. О., Коваленко В. М., Корнацький В. М. та ін.]. – К. : МОЗ України, 2007. – 97 с.
4. Глобальная стратегия ВОЗ в области рациона питания, физической активности и здоровья (утв. Всемирной ассамблеей здоровья 57.17 от 22 мая 2004 г.) // Врач. – 2004. – № 7. – С. 21–22.
5. Preventing Chronic Diseases: a vital investment. – Geneva. : WHO, 2005. – 128 p.
6. Корецький В. Л. До проблеми безпеки харчування та моніторингу якості життя населення України / В. Л. Корецький, Н. М. Орлова // Проблеми харчування. – 2006. – № 1. – С. 42–44.
7. Быкова А. Г., Бова С.И., Шамко И. А. Натуральная медицина: уропротекторная роль клюквы // Медицинский журнал. – 2012. – № 3. – С. 4–7.
8. Скоркина, И. А. Технология производства биокефира с натуральными добавками функционального назначения / И. А. Скоркина, Е. Н. Третьякова, Т. Н. Сухарева // Технология пищевой и перерабатывающей промышленности АПК – продукты здорового питания. – 2015. – № 1(5). – С. 79-84.
9. Самченко О. Н., Чижикова О. Г. использование пряностей семейства Имбирные в качестве источника биологических активных веществ в изделиях из муки // Вестник ТГЭУ. – 2008. – № 4. – С. 67-72.
10. Шретер А. И., Валентинов Б. Г., Наумова Э. М. Природное сырьё китайской медицины. Т. 1. – М., 2000. – 525 с.

ІННОВАЦІЇ – РОЗВИТОК ТА ТЕХНОЛОГІЧНА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ

Бурак В. Г.

к.т.н., доцент

Матвієнко А. Б.

д.т.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Інноваційний розвиток підприємств дуже важливий на сучасному етапі глобальної конкуренції виробників в Україні та на її суміжних ринках. Зазвичай, багато хто говорить про інновації та вкладає свій зміст у це словосполучення. Це легко можна помітити спілкуючись з представниками ФОП «Ікс» на районному рівні, з керуючими бізнесу великих національних компаній, з керівниками космічної галузі або ІТ сектору.

Визначення інновацій для типового ринкового індустріального середовища (100+ mln USD за рік)

Innovare n1 – to alter – змінюватися

Novare n1 – making completely new – зробити щось абсолютно нове

В основі інновацій лежать продукти та їх розвиток, branding (торгові марки), процеси, сервіси та бізнес системи.

Для промисловості та аграрного бізнесу існує три контекстних зміни, які необхідно враховувати при визначенні факторів, важливих для досягнення успіху продукту [1]:

Характер інновацій.

Характер ринку.

Характер технологій.

Важливість ринкових, технологічних та організаційних факторів залежить від того чи є новий продукт радикально новим, чи має місце його поступове удосконалювання, чи використовуються високі технології? Чи є ринок новим або вже існує?

Нижче на діаграмі показані основні типи інновацій в залежності від ключових умов розвитку компаній та бізнес середовища:

1. Derivative – похідні від наявних

2. Platform – платформи – наявні та нові

3. Breakthrough – проривні на межі знань та технологій

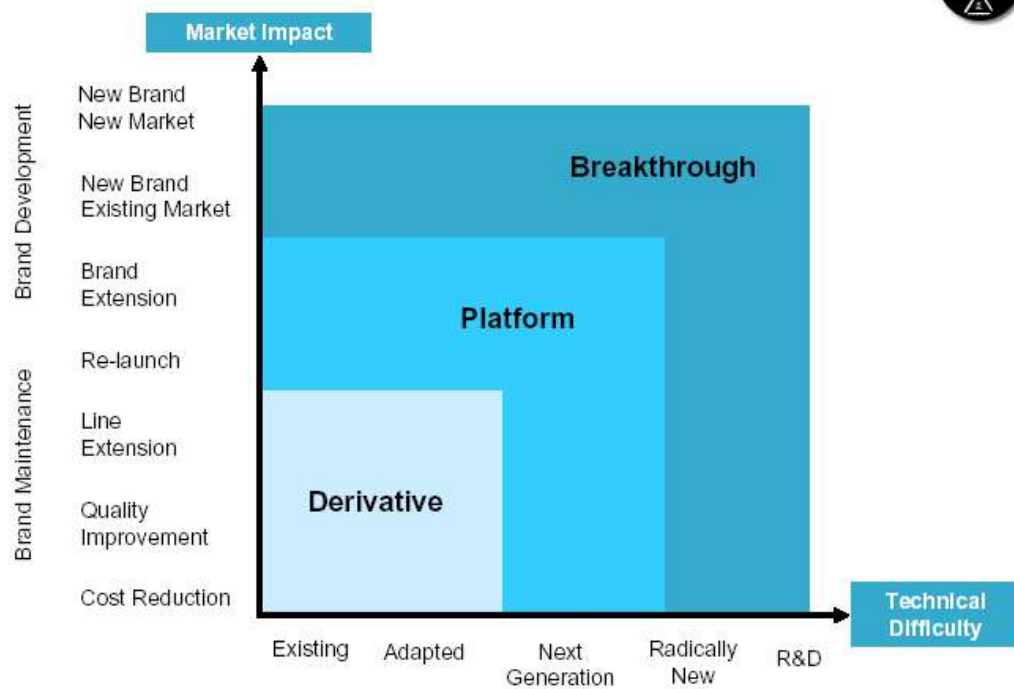
Прикладами першої групи можуть бути інновації направлені на розширення існуючої лінійки продуктів та сервісів, зниження витрат на виробництво, покращення якості – при чому все це відбувається на наявному або адаптованому технологічному рівні підприємства. Типовий приклад – виробництво харчових продуктів на існуючих лініях приготування – подрібнення-приготування- пастеризація.

Прикладами другої групи можуть бути інновації направлені на розвиток бренду та нових торгових марок на існуючому ринку при умові удосконалення ліній \ технологій або встановлення нового обладнання. Типовий приклад – впровадження процесів гомогенізації харчових продуктів – соки, пюре, паштети, ковбаси (рис. 1).

До третьої групи інновацій належать роботи пов'язані з розвитком нових брендів на наявних ринках, нові бренди на нових ринках при наявності радикально нових технологій та високого рівня науково-дослідних робіт в галузі агропромислового комплексу. Прикладом таких платформ може бути синтез та виробництво білка з комах та виробництво на основі таких інгредієнтів продуктів харчування.

З практики 80 % світових компаній працює в першій групі, 10-15 % в другій та 3-5% в третій. З практики роботи в Україні місцеві компанії повністю підпадають під світові тенденції розвитку, але знаходяться в більш стресовій ситуації за рахунок технологічного та маркетингового відставання та недофінансування проектів розвитку.

Тому, виходячи з вищенаведених прикладів, можна визначити інновацію як все те, що підвищує готовність або згоду споживача радо\залюбки\з дорогою душею платити більше.

page 8

Рис. 1. Основні типи інновацій

При наступних кроках по розвитку необхідно досягти відповідності наступним критеріям:

1. Чи означає це, що споживачі хочуть більш кращого (продукту, сервісу...) ніж наявний на цей момент?
2. Чи зросте їх готовність платити більше?
3. Чи буде зростати прибуток компанії?
4. Чи буде зростати товарообіг або грошовий потік?
5. Чи буде зростати категорія продукту?

Після аналізу цих критеріїв треба переходити до конкурентних переваг, які можуть належати до двох основних груп:

Technology driven – розвиток технологічних знань продукту, обладнання...

Marketing driven – розвиток маркетингових знань ринку, споживачів...

В реальності ці дві групи знань конкурують між собою і для успіху розвитку інноваційного процесу краще зробити так, щоб ці два напрямки працювали в режимі синергії для досягнення загального успіху.

В розвинутих компаніях та бізнес організаціях існують основні підходи для управління інноваціями:

1. Використання інноваційної стратегії для управління програмою і процесом впровадження інновацій.
2. Використання Stage gate process/Funnel – методи обмежувачих стадій (воріт або воронки) для управління інноваційними проектами.

3. Обов'язкова наявність постійного потоку ідей та концепцій на основі прозорості та конкурентності.

4. Використання сучасних методів управління проектами для того, щоб відібрати найбільш ефективні проекти.

5. В інноваційному процесі приймає участь вся організація.

6. Успіх інноваційного процесу вимагає постійного фокусу на поліпшенні продукту та його концепту.

Тільки при комплексному та всеосяжному використанні вищезазначених підходів можливо розраховувати на позитивний ефект від колективної роботи по впровадженню інноваційного процесу на підприємствах харчової та аграрної галузей виробництва.

Використана література:

1. Food product development, M.Earle, R.Earle, A/Anderson, Woodhead publishing limited, Cambridge, England.

2. Практика з впровадження інноваційних процесів в агропромисловому комплексі. Матвієнко А.Б. E-mail: infohedera@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУБТРОПІЧНИХ КУЛЬТУР

Дзюндзя О. В.

к.т.н.,

доцент кафедри інженерії харчового виробництва

Бурак В. Г.

доцент кафедри інженерії харчового виробництва

Херсонський державний аграрний університет

Актуальною проблемою сьогодення є забезпечення населення високоякісними продуктами харчування підвищеної харчової цінності. Зважаючи на сучасні екологічні умови, раціон харчування повинен містити в собі біологічно активні речовини (харчові волокна, пектини, антиоксиданти, вітаміни).

Основним джерелом надходження до організму життєво необхідних нутрієнтів є овочі, фрукти і ягоди. Зважаючи на це важливим є пошук рослинної сировини з високими технологічними властивостями.

Херсонщина – регіон, що має унікальні кліматичні умови, що дозволяють вирощувати певні субтропічні культури, такі як хурма, зізіфус, інжир.

Варто звернути увагу на хурму, результати інтродукції якої мають гарні результати на півдні України [1]. Ця культура не лише цікава з точки зору агрономії, а цікава як джерело життєво необхідних нутрієнтів. Важливо відмітити, що харчових волокон в плодах в два рази більше ніж в яблуках, крім того, в ній більше натрію, магнію, кальцію, марганцю і заліза. Хурма

містить і більше антиоксидантів – речовин, що здатні боротися з вільними радикалами, які руйнують структури клітин. Вяжучий смак хурмі надають дубильні речовини які можуть переходити з нерозчинного стану в розчинний, і коли в 100 г соку залишається менше 10 мг таніну, терпкість зникає. Від в'язкості свіжих плодів можна позбутися, обробивши плоди вуглекислим газом або алкоголем та заморожуванням.

За смаковими, харчовими, лікувальними та дієтичними властивостями серед субтропічних плодових культур хурма займає друге місце після цитрусових [2].

Сік плодів хурми має бактерицидні властивості, по відношенню до кишкової та сінної паличок, золотистого стафілокока.

Плоди хурми містять у середньому 14,35 % цукрів (переважно глюкозу і фруктозу), до 0,6 % білків, 0,1 % органічних кислот, 0,6 % пектинових речовин (переважає протопектин), 1,2 мг/100г β -каротину та значний вміст органічно зв'язаного йоду 0,15 мкг. Колір плодів обумовлений каротиноїдом лікопіном, який в 10–20 разів переважає вміст каротину в хурмі, але не володіє властивостями провітаміну А.

Зважаючи на хімічний склад – плоди хурми і продукти її переробки є лікувально-профілактичним засобом при захворюваннях щитовидної залози, атеросклерозі та при впливі на організм деяких радіонуклідів [3].

Варто звернути увагу і на листя хурми, на сході в народній медицині його цінують за бактерицидні та в'язучі властивості. Згідно з останніми дослідженнями науковців вони містять значну кількість вітаміну С та комплекс макро- і мікронутрієнтів, що позитивно впливають на імунну систему організму. Численними дослідженнями підтверджено антиоксидантні властивості листя хурми, розроблені рекомендації, щодо доцільності додавання його до складу трав'яних напоїв і хлібобулочних виробів [4, 5, 6, 7].

В їжу і для переробки використовуються цілі плоди технічної зрілості без дефектів, а значна частка дефектної сировини не реалізується. Як наслідок, виникає потреба пошуку можливих напрямів переробки хурми, незважаючи на наявність дефектів.

Відома технологія переробки плодів хурми на порошок та сухофрукти для виробництва якого використовувалась сировина іноземного походження [6, 7]. Висушений напівфабрикат отримується шляхом конвекційного сушіння свіжих плодів, механічного подрібнення та сепарації. Сухофрукти та порошок з хурми рекомендовано використовувати в харчовій промисловості при виробництві харчових концентратів, хлібобулочних, молочних, безалкогольних продуктів, кондитерських виробів та кулінарних страв, на підприємствах ресторанного господарства, а також для реалізації в торгівельній мережі в фасованому вигляді.

Тому зважаючи на поширення цієї культури в Україні виникає потреба пошуку шляхів реалізації продукції та методів переробки вітчизняної сировини промисловістю.

Завдяки розробці нових ресурсозберігаючих технологій вирішуються проблеми раціонального використання сировинних ресурсів. Це має не лише науковий, але й соціальний аспект, тому що при цьому формуються наукові основи раціонального харчування і відповідно підвищується якість життя.

Перспективою подальших досліджень є удосконалення технології переробки плодів вітчизняної хурми на сухофрукти та порошки, розроблення технологій напівфабрикатів для промисловості та виробництво страв та кулінарних виробів з використанням плодів та продуктів переробки хурми.

Використана література

1. Григорєва О.В. Морфологічні та біоекологічні особливості і репродукція хурми кавказької (*Diospyros lotus* L.) в Лісостепу України [Текст] / Григорєва О.В. // Чорноморський бот.ж-л., т. 5, № 1 – 2009. – С. 91-100.
2. Сирохман, І. В. Товарознавство харчових продуктів функціонального призначення [Текст]: навч. посібник / І. В. Сирохман, В. М. Завгородня. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.
3. Дзюндзя О.В. Перспективи використання хурми у виробництві продуктів харчування функціонального призначення [Текст] / О.В. Дзюндзя // Товари і ринки. – 2009. – №2. – С. 60-65.
4. Bae JH, Woo HS, Choi HJ, Choi C. Qualities of bread added with Korean persimmon (*Diospyros kaki* L. folium) leaf powder. *J. Korean Soc. Food Sci. Nutr.* 30: 882-887 (2001)
5. Yoo KH, Jeong JM. Antioxidative and antiallergic effect of persimmon leaf extracts. *J. Korean Soc. Food Sci. Nutr.* 38: 1691-1698 (2009)
6. Moon SH, Lee MK. Inhibitory effects of xanthine oxidase by boiled water extract and tannin from persimmon leaves. *Korean J. Food Nutr.* 11: 354-357 (1998)
7. Jeong Ah Lim, Jun Ho Lee. Quality Characteristics and Antioxidant Properties of Cookies Supplemented with Persimmon Leaf Powder *J. Korean Soc. Food Sci. Nutr.* 48 (2): 159-164 (2016)
8. Снежкін Ю. Ф. Харчові порошки з рослинної сировини. Класифікація, методи отримання, аналіз ринку [Текст] / Ю. Ф. Снежкін, Ж. О. Петрова. – *Biotechno-logia Acta.* – 2010. – Т. 3, № 5. – С. 43-49.
9. Дзюндзя О.В. Порошок з хурми - продукт функціонального харчування [Текст] / О.В. Дзюндзя, Ж.О. Петрова // *Обладнання та технології харчових виробництв.* – 2010. – № 25. – С. 100-106.
10. ТУ У 15.3-05417118-037:2009 Сухофрукти та харчовий порошок з хурми.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДХОДІВ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В ГОДІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПТАХІВ

Дебров В. В.
професор
Любенко О. І.
доцент
Кривий В. В.
аспірант

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Збалансована годівля сільськогосподарської птиці є передумовою досягнення високих результатів у птахівництві. Кожен господар прагне до рентабельного виробництва і зниження собівартості кінцевої продукції. З цієї точки зору актуальним стає питання використання нетрадиційних кормових добавок та кормів.

Нетрадиційні корми можна умовно поділити на кілька груп:

- білкові;
- багаті на вуглеводи;
- високоенергетичні;
- вітамінні;
- мінеральні.

До нетрадиційних кормів зараховують: ріпак, люпин, горох, продукти мікробіологічного синтезу і масложирового виробництва, відходи виробництва тваринницької продукції, сушену картоплю, буряк. Як джерело рослинного білка птахофабрики використовують соняшникові, ріпакові та лляні шроти і макухи. А для того, щоб зменшити вартість корму до нього додають відходи переробки зернових, продукти спиртового виробництва, плодоовочевої продукції.

Основними відходами плодоовочевої сировини на переробних підприємствах при виробництві консервів і соків є вижимки і витертки томатів, яблук, томатний м'якуш, вижимки моркви і буряка, відходи очищення різних плодів і овочів. В асортименті фруктової сировини біля 70,0% припадає на яблука, вижимки яких складають до 35,0–40,0%. Яблучні вижимки можуть застосовуватися як добавка при виробництві пюре, отриманні оцту, спирту, пектинових препаратів.

Рослинні відходи займають значне місце серед загальної кількості відходів харчової промисловості. А серед таких морквяні відрізняються своїм хімічним складом, який дозволяє вважати відходи моркви цінним джерелом клітковини, пектинових речовин, вітамінного комплексу, зокрема стосовно каротину.

В останні роки за кордоном та і в нашій країні в якості заміни зернових культур в комбіормах птахів все ширше використовують високовуглеводні не зернові кормові засоби і, зокрема, суху картоплю.

Ряд наукових досліджень свідчать про те, що використання в раціонах курчат-бройлерів сухої картоплі (5-10%) замість еквівалентної кількості зернових сприяло підвищенню на 10-12% ефективності використання жиру та на 1,5-3% біологічно активних речовин, збільшило в середньому на 5% виходу їстівної частини тушки та покращило смакові якості м'яса курчат-бройлерів.

Активація синтезу ряду гормонів, забезпечення структурної цілісності клітини та внутрішньоклітинних органел, участь у процесах репродукції, підтримання на необхідному рівні захисних механізмів – це далеко не повний перелік участі вітамінів у метаболічних процесах обміну речовин і фізіологічних функціях організму. Відомо, що висока яєчна продуктивність птиці, а також якість яєць, залежать як від вмісту в раціонах білка, жиру, вуглеводів і мінеральних речовин, так і вітамінів, особливо А і D. Вітамінна насиченість яєць, яка залежить від вітамінного складу кормів, є одним із вирішальних факторів, які зумовлюють нормальний ембріональний розвиток і високий вивід молодняку. Через це необхідно контролювати вміст вітамінів у кормах і яйцях. Як було вже встановлено висока насиченість вітамінів у яйцях і печінці гусей тісно корелює з інкубаційними якостями яєць.

Практика свідчить про те, що сухі вичавки з яблук можуть бути матеріальною базою для отримання комплексних кормових добавок, за рахунок збагачення їх біологічно активними речовинами (БАР), які розширюють можливості застосування нетрадиційної рослинної сировини для приготування раціонів, зокрема підвищують доступність поживних речовин та дозволяють отримати кращу вітамінну насиченість яєць, включивши до них ферментні препарати.

Покращення раціонів птиці за рахунок використання спеціальних сухих яблучних вичавок замість зерна пшениці й інших зернових – це дещо новий напрям, над яким варто працювати. Тож перспективним напрямом наукових досліджень можуть бути використання нетрадиційних кормових засобів у племінному гусівництві за рахунок удосконалення технологій застосування ферментних препаратів з урахуванням біологічних особливостей організму птиці.

Серед протеїнових добавок, результати дослідження яких представлено в періодичній науковій літературі, заслуговують на увагу бетаїн (бетафін) – речовина, що виділяється з патоки цукрових буряків. Застосовується в птахівництві та свинарстві [1, 4].

На сучасному ринку кормових добавок для годівлі сільськогосподарської птиці доволі багато варіантів. Часто для господаря пріоритетною стає ціна – уже потім він звертає увагу на склад продукту. Яким же чином можна знизити вартість комбікорму, збільшуючи введення більш дешевих сировинних компонентів, але водночас зберегти високі показники продуктивності птиці? Необхідно контролювати безпеку кормів (склад мікотоксинів, пестицидів, важких металів). Працюючи з кормовими добавками виготовлених з сировини плодоовочевої продукції, необхідно

пам'ятати, що вони варіюються за поживністю, тому складаючи раціони, доцільно користуватися результатами лабораторних аналізів.

Використана література:

1. Блинов В. Відходи переробки сільськогосподарської сировини рослинного походження // Ефективні корми та годівля.- 2006.- № 8.- С. 23-26.
2. Otchenashko, V. (2012). Vitaminna symfoniia. Nashe ptakhivnytstvo. 4, 50–52 (in Ukrainian).
3. Surai, P.F. (1993). Vytamyny v pytanyu zhyvotnykh. Kharkov (in Russian).
4. Khvostyk, V. (2014). Yak hoduiut prodovzhuvachiv rodu. Nashe ptakhivnytstvo. 3(33), 53–55 (in Ukrainian).

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА СМУЗІ

Івашина Т. О.

магістр

Науковий керівник: **Гапріндашвілі Н. А.**

к.с.-г.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

За великий період часу, в консервній промисловості з'явилося багато продуктів з підвищеним вмістом вітамінів, мінералів та інших харчових речовин. Але не завжди люди приділяють достатньо часу для споживання таких продуктів. Тому, у зв'язку з бажанням людей бути завжди мобільними та робити все на ходу, популярності набуває такий вид напою як смузі.

Смузі – це однорідний густий напій у вигляді змішаних у блендері або міксері ягід, фруктів або овочів з додаванням рідкої фази (соку, води, йогурту, сироватки тощо) [1]. Цей напій має збалансований хімічний склад, приємний смак та зручний вид використання, що вказує на його переваги.

На сьогоднішній день, смузі здебільшого реалізується в закладах громадського харчування (кафе, ресторани, кав'ярні тощо), тому перспективним можна вважати розвиток цього виду напою у масовому консервному виробництві. Асортимент смузі обмежений та сировина, що використовується для його виробництва, не завжди обрана раціонально. Займаючись розробкою даного виду продукту, необхідно наголосити на збагаченні його ще більш корисними та доцільними інгредієнтами, адже смузі може слугувати добрим сніданком або ситним перекусом.

Вибір нетрадиційної місцевої сировини, або просто з направленим хімічним складом, вважається перспективним при моделюванні збагачених напоїв. Серед попередніх розробок рецептур смузі існують багато продуктів на основі молочної сироватки, насіння льону, волоського горіху, топінамбуру тощо. Всі ці продукти виконують свою функціональну роль завдяки обраним

науковцями інгредієнтами, що багаті на ті чи інші вітаміни, макро- чи мікроелементи.

В роботі доцента СГАУ Н.В. Неповинних описані дослідження функціонально-технологічних властивостей та розроблено технологію виробництва нових видів кисневмісних напоїв (смузі) на основі сирної сироватки, натуральних фруктових-ягідних соків і пюре та харчових волокон «Citri-Fi», в тому числі некрохмальних полісахаридів, що сприяють формуванню певної текстури напою в якості стабілізаторів кисневої піни. В якості плодової сировини автор обрав ягідне пюре з полуниці, смородини та малини, а також натуральні соки – яблучний та полуничний [2].

І.М. Калугіна та А.В. Ненова на базі Одеської національної академії харчових технологій розробили технологію йодовмісних смузі на основі фейхоа. Такі смузі запропоновані для вирішення проблем з дефіцитом йоду та профілактиці захворювань щитовидної залози. В розроблену рецептуру входять фейхоа, молоко та мед. Ці продукти поєднуються та доповнюють один одного за органолептичними та фізико-хімічними показниками. Молоко використовується в якості транспорту йоду, що міститься в плодах фейхоа, в організм людини, а мед значно збільшує стійкість вітаміну С, за рахунок зменшення швидкості його окислення [3].

І.С. Тюрікова (Полтавський університет економіки і торгівлі) та М. І. Пересічний (НУХТ) розробили технологію топінамбурно-гарбузово-горіхових смузі. Основна сировина, що була обрана, багата на аскорбінову кислоту, β -каротин, пектинові речовини і органічні кислоти. Волоський горіх у свіжому вигляді містить високу концентрацію вітаміну С і поліфенолів. Завдяки використанню горіхових добавок у харчових композиціях із низькокислотним гарбузом і висококислотою аличею можливо отримати оригінальний смузі з високими споживними властивостями. Визначено, що отримані напої мають харчову і біологічну цінність [4]. За подібною технологією був розроблений смузі «Загадковий», в основу якого закладено топінамбур, аличу, спиртовий екстракт волоського горіха та мед [5].

Корисна модель, що представлена М.І. Пересічним та С.М. Неїленко ґрунтується на використанні розробленої суміші з овесу, квіткового пилку, порошку ламінарії та лактату кальцію E327. Даний склад з високими функціонально-технологічними і біологічними властивостями виступає в якості дієтичної добавки до основного складу смузі у вегетаріанському та оздоровчому харчуванні [6].

В основу корисної моделі, розробленої К.В. Свідло, В.Н. Корзун, І.Ю. Антонюк у місті Харкові, покладена технологія виробництва смузі морквяно-яблучного «Оранжевий промінь» на основі дієтичних добавок функціонального призначення. В якості таких добавок обрано шрот насіння гарбуза, пектин-зостерин, олія з насіння вівса. Такий вибір інгредієнтів обґрунтований підвищеним вмістом біологічно-активних речовин, зокрема ПНЖК класу омега-3, 6, 9, вітамінів-антиоксидантів, цинку та селену [7].

Смузі на основі яблука, авокадо, огірка, імбиру та ківі розроблене вченими НУХТ Матюшенко Р. В. та Польовиком В. В., має функцію захисту

імунітету, насичення організму енергією та поживними речовинами. Аджмає в своєму складові імбир, що відомий імуностимулюючими властивостями, та плоди, що багаті на дубильні речовини, ферменти, вітаміни групи А, В, С, мінеральні солі та природні цукри. Авокадо багатий на мононасичені жири, що є джерелом енергії для людини цінність [8].

Вчені Д.В. Липовий, К.В. Свідло, В.Н. Корзун, І.Ю. Антонюк запропонували рецептуру ягідного смузі «Оксамит» з використанням клітковини розторопші плямистої, пектин-зостерину та олії з плодів шипшини. В якості основної ягідної сировини обрані чорна смородина, полуниця та малина. Даний вид смузі є функціональним завдяки властивостям олії шипшини впливати на печінку, жовчний міхур, шлунок та нормалізувати обмін речовин; клітковина розторопші стимулює імунну систему та сприяє зниженню ваги [9].

Метою наших досліджень було проаналізувати сучасний стан виробництва смузі на основі попередніх розробок та досліджень вчених України. Визначити перспективність розвитку виробництва даного виду продукту.

Для досягнення поставленої мети необхідно було дослідити та проаналізувати технології створення функціональних продуктів харчування в Україні, зокрема смузі, та дослідити залежність органолептичних показників від складу сумішей.

Серед попередньо проаналізованих розробок вчених було визначено, що представлені суміші для виготовлення смузі є перспективними з точки зору харчової комбінаторики. Але, розглядаючи органолептичні показники, не завжди розроблені напої задовольняють смак населення. Склад функціональних смузі ґрунтується на використанні багатих на біологічні та хімічні показники рослинних компонентів. Це дозволяє створити збалансований напій, що зможе задовольнити денні потреби людини в поживних елементах та наситити організм всіма необхідними речовинами. Раціональний підбір інгредієнтів обумовлюється доступністю та невичерпністю аліментарних складових певної рослинної сировини. Даний вид напою доцільно споживати вранці та як гарний перекус, тому він має також виконувати енергетичні функції.

Компоненти для смузі необхідно підбирати ретельно, використовуючи смакові комбінації плодів рослин з функціональними рослинними джерелами, що максимально між собою поєднуються. Проведені дослідження підтверджують перспективність створення нових композицій для виготовлення смузі, що реалізуватимуться не тільки в роздрібній торгівлі у кафе чи ресторанах, а й для промислового виробництва, щоб запустити технологічно новий продукт для масового споживання.

Отже, смузі є одним із найперспективніших серед вже існуючих продуктів зі збагаченим та збалансованим складом. Значний інтерес надається розробці даного виду напоїв, адже завдяки певним видам рослинної сировини можна створити продукт підвищеної харчової і біологічної цінності. Смузі є безалкогольним напоєм широкого кола використання, в тому числі і для функціонального спеціалізованого харчування. Завдяки своїм

органолептичним показникам та зручності у використанні вже набув популярності у закладах громадського харчування. Промислове виробництво даного виду продукту тільки набуває розвитку, а отже, є малодослідженим. Тому, сфера виробництва смузі є перспективною завдяки впровадженню принципово нових продуктів із заданими характеристиками, які можна регулювати підбираючи необхідну рослинну сировину багату на ті чи інші компоненти.

Використана література:

1. Смузи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <https://ru.wikipedia.org/wiki/Смузи>.
2. Разработка технологических решений при производстве напитков профилактической направленности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <http://www.vestnik-vsuet.ru/vguit/article/viewFile/772/739>.
3. Разработка технологии йодсодержащих смузи на основе фейхоа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <http://journals.uran.ua/swonaft/article/viewFile/40605/36856>.
4. Спосіб приготування основи для смузі із топінамбура з використанням волоського горіха [Текст]: Патент України № 98890, МПК А23L 1/100, А23Р 1/100 / Тюрікова І. С., Пересічний М. І. – № у 2014 12791; заявл. 28.11.2014; опубл. 12.05.2015, Бюл. № 9. – 4 с.
5. Спосіб приготування смузі «Загадковий» [Текст]: Патент України № 98464, А23L 1/100, А23Р 1/100 / Тюрікова І. С., Пересічний М. І. – № у 2014 12793; заявл. 28.11.2014; опубл. 27.04.2015, Бюл. № 8. – 4 с.
6. Корисна модель № 54479, МПК А23J 1/100 Основа для смузі з вівса / Пересічний М. І., Неїленко С. М. – заявл. 13.05.2010, опубл. 10.11.2010 р. – Бюл. № 21. – 2 с.
7. Корисна модель № 71932, МПК А23L 1/00 Спосіб виробництва смузі морквяно-яблучного «Оранжевий промінь» / Свідло К. В., Корзун В. Н., Антонюк І. Ю. – № у 2012 02343; заявл. 13.05.2010, опубл. 10.11.2010 р. – Бюл. № 14. – 6 с.
8. Склад смузі “авокадо” [Текст]: Патент України № 112260, МПК А23L 2/02, А23L 2/38 / Матюшенко Р. В., Польовик В. В.– № а 2015 06851; заявл. 10.07.2015; опубл. 25.12.2015, Бюл. № 24. – 4 с.
9. Спосіб виробництва смузі ягідного «Оксамит» функціонального призначення [Текст]: Патент України № 76253, МПК А23L 1/00 / Липовий Д. В., Свідло К. В., Корзун В. Н., Антонюк І. Ю. – № у 2012 07822; заявл. 26.06.2012; опубл. 25.12.2012, Бюл. № 24. – 6 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОЩУВАННЯ ЦИБУЛІ РІПЧАСТОЇ ОЗИМОЇ ПРИ КРАПЛИННОМУ ЗРОШЕННІ

Кіщак І. Т.

д.е.н., професор кафедри менеджменту організацій
та зовнішньоекономічної діяльності

Назарова Л. В.

д.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій
та зовнішньоекономічної діяльності

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Качанова Т. В.

к.с.г.н., доцент кафедри землеробства,
геодезії та землеустрою

Миколаївський національний аграрний університет

Цибуля ріпчаста озима – досить нова культура, мало хто знає основні нюанси її вирощування, особливо при краплинному зрошенні. Озима культура передбачає сівбу насіння в кінці літа з таким розрахунком, щоби рослини до кінця вегетації утворили до 5-6 листків і пройшли осіннє загартування, ввійшли в зиму здоровими. Збір врожаю починається на 1-1,5 місяці раніше в порівнянні з цибулею весняного посіву, а також на 0,5-1 місяця раніше в порівнянні з розсадними культурами. При доброму догляді можна отримати 35-45 тонн з 1 гектару цибулин, при цьому затрати на вирощування порівняно із цибулею весняного посіву практично не змінюються, але в умовах літнього дефіциту оптові ціни на цибулю в 2-3 рази більші, ніж на продукцію, зібрану восени. Рентабельність виробництва при такій технології складає 120% і більше. Щоби повністю забезпечити всю потребу в цьому овочевому продукті, необхідно підвищити продуктивність цибулі ріпчастої озимої. Одним з ефективних, дієвих заходів для цього є використання зрошення та удобрення.

Відомий спосіб вирощування цибулі ріпчастої озимої, де встановлено, що найвищу врожайність товарних цибулин у 17,1-19,4 т/га забезпечує вирощування сорту Ткаченківська або гібриду Вольф F₁ з насіння, за сівби у І декаді серпня, по фоні внесення N₈₂P₇₅K₁₁₀ [1].

Недоліком даного способу є те, що дані дослідження проводилися в богарних умовах Лісостепу, де цибуля за озимого способу вирощування часто вимерзає. До того ж, цибуля ріпчаста, маючи слабо розвинену кореневу систему, відрізняється інтенсивним водоспоживанням, що треба враховувати при вирощуванні її у посушливій зоні Степу України. Тому актуальним завданням сьогодення є підвищення врожаю цибулі ріпчастої, перш за все, на зрошуваних землях Степу України, з цільовим рівнем продуктивності не менше 35-40 т/га.

Розроблений та експериментально випробуваний у зоні Степу України, на землях Миколаївської ДСДС ІЗЗ НААН протягом 2016-2018 рр спосіб в

основу якого поставлена задача збільшення врожаю цибулі ріпчастої озимої до 35-40 т/га та підвищення економічної ефективності її вирощування при краплинному зрошенні.

Поставлена задача досягається тим, що при вирощуванні цибулі озимої 25 % дози добрив ($N_{39}P_{23}K_{11}$) вносять перед сівбою, а 75% ($N_{117}P_{69}K_{34}$) з поливом (фертигація) протягом вегетаційного періоду, вологість ґрунту в шарі 30-40 см підтримують на рівні 90-80-70 % найменшої вологоємності, поливи припиняють за 14 днів до збирання врожаю. Ґрунт дослідного поля – чорнозем південний з вмістом гумусу 2,9 %. Найменша вологоємність шару ґрунту 0-30 см – 24,8%; 0-100 см – 24,7%, вологість в'янення – 11,7 % від маси ґрунту в сухому стані, об'ємна маса – 1,35-1,38 г/см³.

Дослід проведено в умовах краплинного зрошення. Контроль за передполивною вологістю ґрунту по періодам розвитку рослин виконували за допомогою тензіометрів. Для визначення строків поливу використовували тензометричні датчики типу ИВД – II, встановлені на різній глибині ґрунту у відстанях від водопостачання. Попередник – картопля рання.

Площа посівної ділянки – 20 м², облікової – 10 м². Для фертигації застосовували такі добрива: аміачна селітра, калійна селітра та рідке комплексне добриво «Майстер» (NPK 13:40:13). Розрахункову дозу добрив на запланований рівень урожайності визначали методом оптимальних параметрів за різницею між виносом урожаю та фактичним вмістом елементів живлення в ґрунті. Строк сівби – II декада серпня, по схемі: 27 + 27 + 27 + 59 (140 см). Норма висіву насіння 3-4 кг/га. Сорт цибулі Августа.

Дослідження показали, що при вирощуванні цибулі ріпчастої озимої без добрив при дотриманні режиму зрошення 80-70-70% НВ урожайність складала 21,2 т/га, а при дотриманні режиму 90-80-70% НВ – 23,1 т/га.

Внесення мінеральних добрив на фоні краплинного зрошення підвищувало продуктивність рослин цибулі. Так, при внесенні мінеральних добрив прибавка врожаю становила 2,6-14,7 т/га. Найбільшу урожайність у 37,8 т/га цибулі ріпки одержано у варіанті, де вносили 25% розрахункової дози мінеральних добрив в розкид і 75% з поливною водою, при дотриманні режиму зрошення 90-80-70% НВ.

Також високу урожайність 33,9 т/га та істотну прибавку до контролю 12,7 т/га отримали при цьому ж способі внесення добрив, але за режиму зрошення 80-70-70% НВ. НР₀₅ (урожайність, т/га): А – 1,8-2,3; В – 2,2-2,9; АВ – 2,8-3,9.

Товарна урожайність цибулі ріпчастої тісно корелювала із валовою урожайністю ($r=0,99$). Без внесення добрив урожайність товарної продукції залежно від режиму зрошення становила 19,0-20,7 т/га.

При рекомендованій нормі внесення $N_{120}P_{90}K_{60}$ отримали урожайність 21,6-24,4 т/га. Застосування фертигації з режимом зрошення 80-70-80% НВ дало змогу отримати прибавку врожаю 3,9-12,5 т/га до контролю. При режимі зрошення 90-80-70% НВ товарна урожайність збільшувалася по всім варіантам дослідів на 7,2-15,0 т/га.

Успішність функціонування господарств овочевої галузі залежить від економічної ефективності вирощування овочевих культур. На результати вирощування цибулі-ріпки та економічні показники її виробництва впливають певні агрозаходи (зрошення, забезпеченість мінеральними добривами тощо), за яких відзначається відповідне зростання врожайності і зниження витрат на виробництво продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна ефективність вирощування озимої цибулі ріпчастої залежно від способів застосування добрив та режимів зрошення

Способи внесення добрив	Урожайність т/га	Виробничі витрати тис. грн./га	Умовно чистий прибуток тис. грн./га	Собівартість тис. грн./т	Рентабельність %
Режим зрошення 80-70-70% НВ					
1. Контроль (без добрив)	21,2	90,2	37,2	4,25	41,3
2. Рекомендована доза (N ₁₂₀ P ₉₀ K ₆₀)	23,8	95,2	47,4	4,01	49,7
3. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₁₅₆ P ₉₂ K ₄₅ врозкид 100%) (контроль)	25,2	99,8	51,6	3,95	51,7
4. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₁₁₇ P ₆₉ K ₃₄ (75%) врозкид + N ₃₉ P ₂₃ K ₁₁ (25%) з поливом)	28,9	102,4	71,2	3,54	69,5
5. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₇₈ P ₄₆ K ₂₃ (50%) в розкид + N ₇₈ P ₄₆ K ₂₂ (50%) з поливом)	32,2	113,5	79,7	3,53	70,2
6. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₃₉ P ₂₃ K ₁₁ (25%) в розкид + N ₁₁₇ P ₆₉ K ₃₄ (75%) з поливом)	33,9	115,1	88,3	3,40	76,7
Режим зрошення 90-80-70% НВ					
1. Контроль (без добрив)	23,1	94,3	44,3	4,08	46,9
2. Рекомендована доза (N ₁₂₀ P ₉₀ K ₆₀)	26,7	99,6	60,6	3,73	60,9
3. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₁₅₆ P ₉₂ K ₄₅ врозкид 100%) (контроль)	29,6	102,5	74,9	3,47	73,0
4. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₁₁₇ P ₆₉ K ₃₄ (75%) врозкид + N ₃₉ P ₂₃ K ₁₁ (25%) з поливом)	33,6	117,1	84,7	3,48	72,4
5. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₇₈ P ₄₆ K ₂₃ (50%) в розкид + N ₇₈ P ₄₆ K ₂₂ (50%) з поливом)	36,1	124,1	92,3	3,44	74,3
6. Розрахункова доза на врожай 40 т/га (N ₃₉ P ₂₃ K ₁₁ (25%) в розкид + N ₁₁₇ P ₆₉ K ₃₄ (75%) з поливом)	37,8	124,7	102,3	3,30	82,0

Тому заходи з метою інтенсифікації технології вирощування цибулі ріпчастої озимої є неодмінною умовою ведення ефективного овочівництва.

Наведені дані в табл. 1 свідчать, що прибуток від вирощування цибулі ріпчастої озимої без використання добрив становив 37,2-44,3 тис. грн./га

Повна собівартість 1 т продукції – 4,08-4,25 тис. грн., рівень рентабельності 41,3-46,9 %. У варіантах із фоновим внесенням добрив $N_{120}P_{90}K_{60}$ рентабельність залежно від режиму зрошення знаходилась на рівні 49,7-60,9 %.

Найбільшу рентабельність 82,0 % і умовно чистий прибуток 102,3 тис.грн./га отримали при вирощуванні цибулі за режиму зрошення 90-80-70% НВ та внесення 25% розрахункової дози мінеральних добрив перед сівбою і 75% з поливною водою (6 варіант). У цьому варіанті спостерігалася і найменша собівартість продукції – 3,30 тис.грн./т.

Згідно запропонованого способу ефективного вирощування цибулі ріпчастої озимої при краплинному зрошенні отримано патент № 131409; заявл. 27.075.2018» [2].

Таким чином, проведені дослідження свідчать про економічну доцільність вирощування цибулі озимої для отримання ранньої продукції в умовах південного Степу України при краплинному зрошенні.

За внесення 25 % дози добрив ($N_{39}P_{23}K_{11}$) перед сівбою, а 75% ($N_{117}P_{69}K_{34}$) з поливом протягом вегетаційного періоду при режимі зрошення 90-80-70 % НВ можливе отримання до 38 т/га цибулин.

Використана література:

1. Корнієнко С.І., Новікова А.В. Ефективність елементів озимого вирощування цибулі ріпчастої в умовах північно-східного Лісостепу України // Вісник Сумського національного аграрного університету. Суми 2016. – Вип. 9 (32). – С. 61-65

2. Пат. 131409 Україна (2018) А01В 79/00, А01С 7/00. Спосіб ефективного вирощування цибулі ріпчастої озимої при краплинному зрошенні / Савостяник С.Ю, Качанова Т.В, Кіщак І.Т., Назарова Л.В. – № 131409; заявл. 27.075.2018

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО НАПРЯМКУ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Дудченко В. В.

доктор економічних наук, директор
Інститут рису НААН України

Морозов Р. В.

доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту організацій
Херсонський державний аграрний університет

Чекамова О. І.

кандидат економічних наук,
завідувач сектору маркетингових досліджень,
інтелектуальної власності та економічного аналізу
Інститут рису НААН України

Агропродовольча сфера України за сучасних умов характеризується незначними темпами науково-технічного напрямку розвитку. Зважаючи на значення аграрного сектору для економіки України, питання науково-технічного (інноваційного) напрямку розвитку агропромислового комплексу є надзвичайно актуальним. В зазначеному ракурсі слід розглядати і окремі галузі агровиробництва, зокрема, рисівництво. Аграрна наука, зокрема, в рисівництві, має певні напрацювання, які можуть сприяти вирішенню галузевих проблем, але в силу інертності аграрної наукової сфери і дотепер існують проблеми ефективності функціонування наукових установ в ринкових умовах, формування певного механізму трансформації наукових досягнень в конкурентоспроможний необхідний виробництву наукоємний продукт.

Ринкові перетворення в аграрному секторі країни вимагають концептуальних змін у науковому забезпеченні галузі, доведенні завершених наукових розробок до споживачів, забезпеченні відповідності наукоємної продукції потребам ринкової економіки та інноваційної моделі економічного зростання. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування дієвого механізму взаємодії науково-експериментальної бази з виробниками товарної продукції рисівництва в процесі створення конкурентоспроможних наукоємних продуктів та трансферу інновацій у виробництво.

До питань дослідження проблем інноваційного розвитку, створення та трансферу інновацій зверталися провідні вітчизняні дослідники, такі, як М. Зубець [1], Л. Курило [3], Ю. Лупенко [2], М. Малік [2] та інші. В наукових працях активно висвітлюються питання державного регулювання, організаційно-економічні аспекти інноваційної діяльності, механізм впровадження інновацій у виробництво. Проте недостатньо висвітленим є питання ефективної організації взаємодії виробничої і наукової

сфер діяльності через процес створення та реалізації конкурентоспроможних інновацій на основі оцінювання інноваційного потенціалу.

Вважаємо, що перетворення потенціалу аграрної науки в рушійну силу економічного зростання галузі рисівництва можливе лише на основі формування та реалізації інноваційного потенціалу в системі «наука-інновації-виробництво». Нині своєчасним і необхідним є вдосконалення наукових підходів до реалізації інноваційної складової науково-інноваційного процесу в сфері аграрної науки, розробки ефективних механізмів організації інноваційного процесу з метою підвищення ефективності наукової діяльності. Цим й обумовлюється актуальність даного дослідження та його практична цінність.

Для виконання функцій наукового забезпечення галузі рисівництва сьогодні слід удосконалити існуючий механізм продукування науково-технічних розробок з високим інноваційним потенціалом. Питання формування і реалізації інноваційного потенціалу галузі рисівництва зумовлене необхідністю побудови дієвого механізму створення інноваційної продукції з можливістю оцінки ефективності інновацій. Схема здійснення науково-інноваційного процесу в рисівництві представлена на рис. 1. Наведена схема демонструє послідовність етапів науково-інноваційного процесу для просування науково-технічної продукції на ринок.

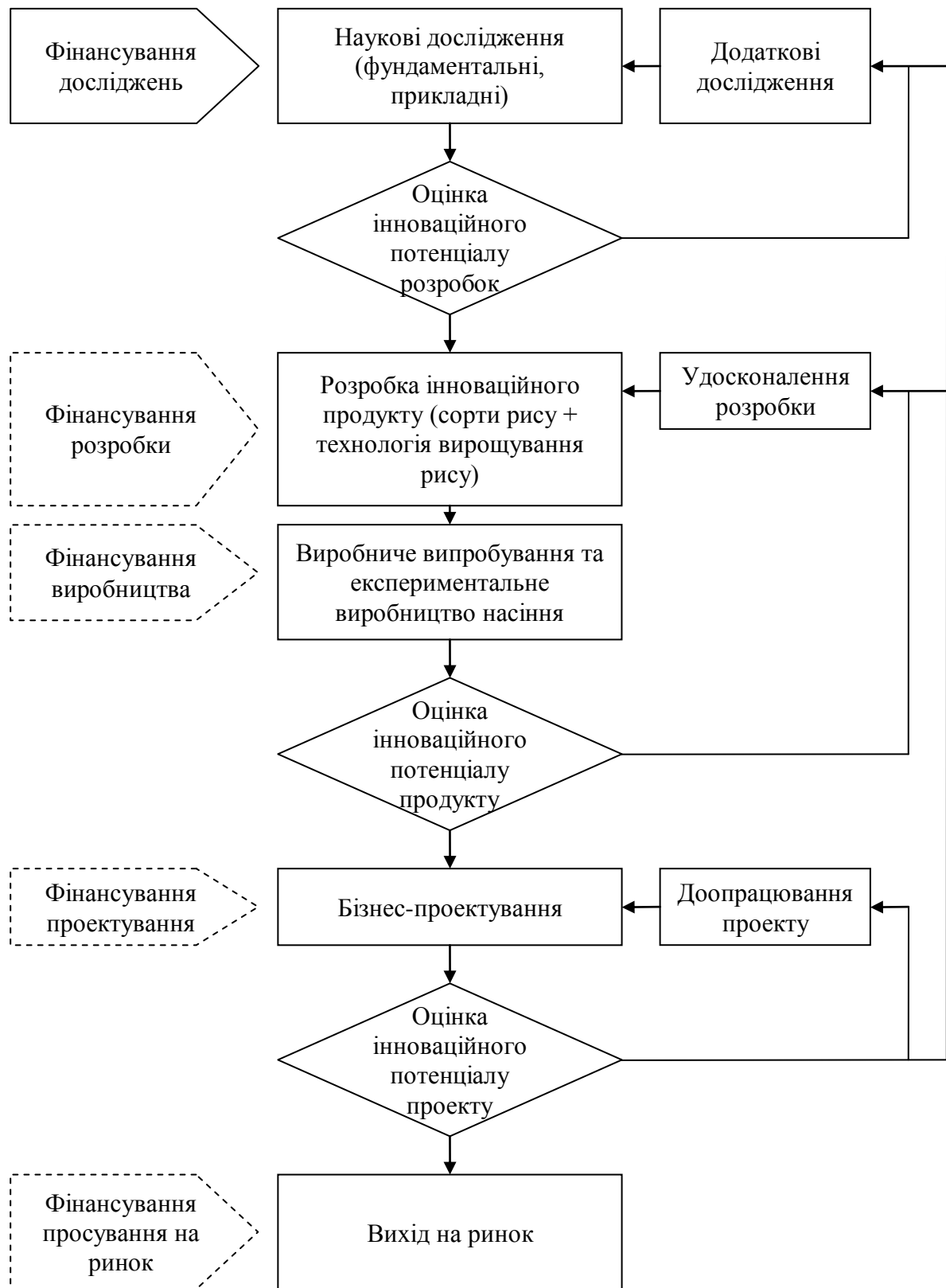
Науково-інноваційний процес в рисівництві можна розглядати як систему, управління якою, як і будь-якою системою, – це процес прийняття певних рішень. Основними елементами системи прийняття рішень є постановка цілей та визначення критеріїв досягнення цих цілей (рис. 2).

Для управління науково-інноваційним процесом в галузі рисівництва слід сформулювати орган, що матиме відповідні компетенції та повноваження. Пропонується в якості такого органу створити інноваційно-експертну раду, основною функцією якої має бути організація управління та прийняття управлінських рішень на кожному з етапів науково-інноваційного процесу, керуючись показниками інноваційного потенціалу.

На нашу думку, до складу інноваційно-експертної ради повинні входити: науковці (продуценти інновацій); споживачі інновацій (представники виробничої сфери); інноватори (фахівці з реалізації інновацій).

Науковці Інституту рису НААН України та залучені фахівці інших наукових установ (наукова установа сприяє матеріальній зацікавленості співробітників виплатою частки винагороди за реалізований інтелектуальний продукт) як безпосередні продуценти новацій і сторона, зацікавлена в їх реалізації об'єктивно повинні бути присутні у складі даної ради.

Споживачі інновацій – важлива складова інноваційно-експертної ради, яка може на початковій стадії роботи ради бути представлена фахівцями агрономічної, інженерної служб дослідного господарства Інституту рису НААН України, а в подальшому – і інших провідних підприємств галузі. Вони повинні виступати експертами щодо придатності наукових розробок для умов сільськогосподарського виробництва.

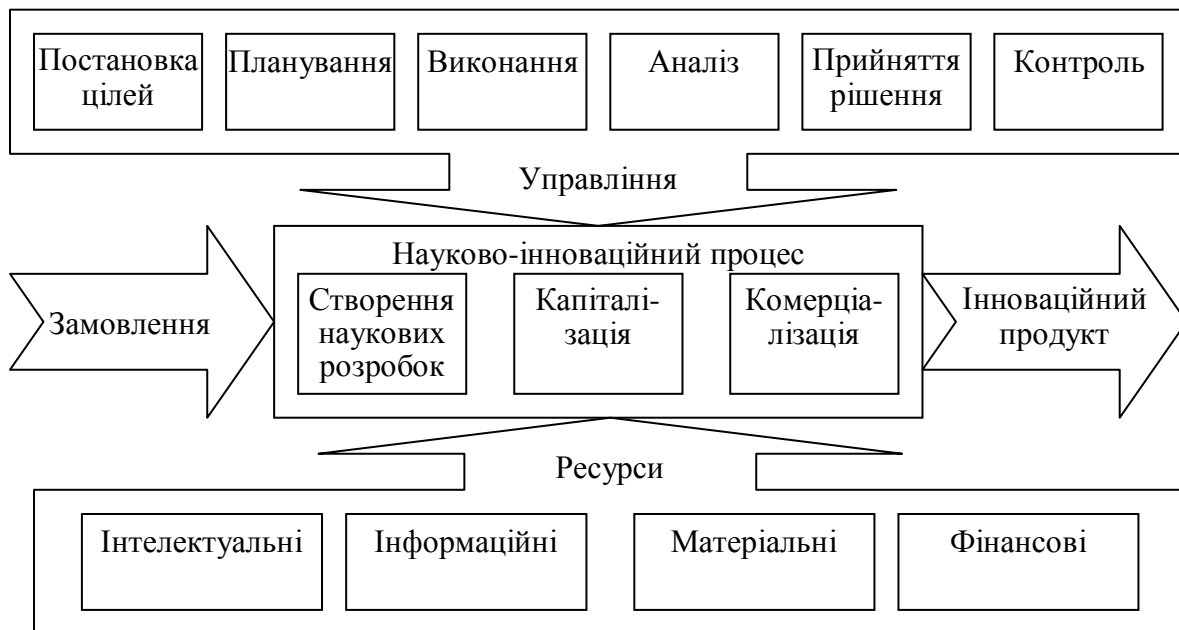

Рис. 1 Схема науково-інноваційного процесу в рисівництві

Нині створення інноваційного продукту для наукоємного ринку зумовлює певну форму подачі інформації.

Для формалізації наукових результатів пропонується процедура подання повідомлення про створення наукової розробки до інноваційно-експертної

ради. Повідомлення представляє собою документ, в якому автори наукової розробки повідомляють про створення наукової розробки (в рамках виконання своїх посадових обов'язків чи на інших умовах). В повідомленні об'єднується інформація щодо наукової розробки для оперування нею на наступних етапах науково-інноваційного процесу.

Рис. 2 Модель управління науково-інноваційним процесом в рисівництві

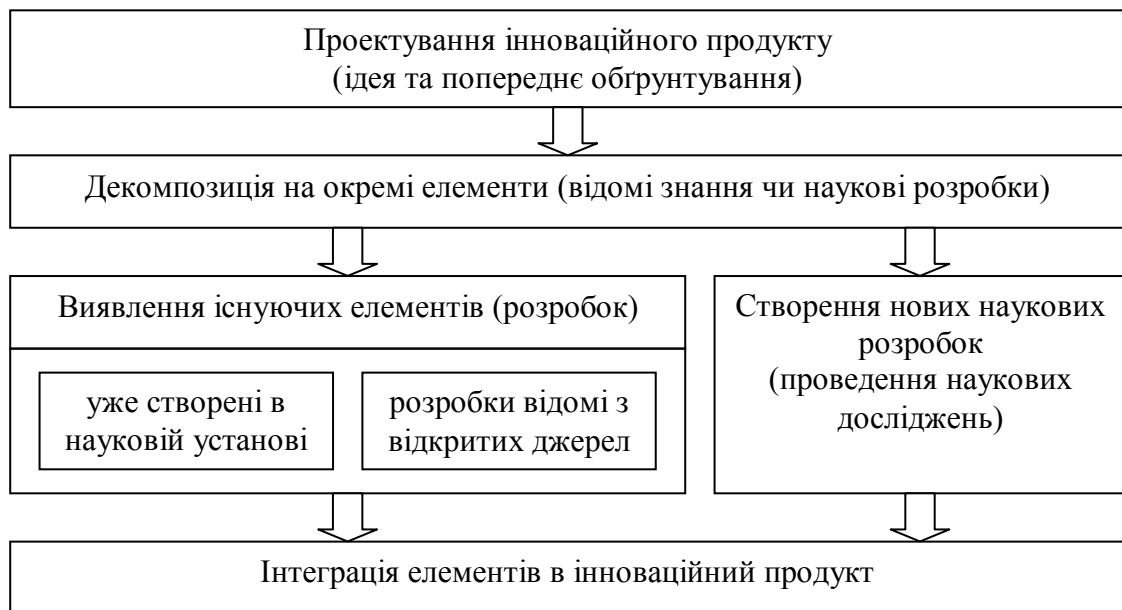
Головна відмінність такого формату подання інформації порівняно з існуючою – формування опису розробки. Зазвичай такий опис роблять лише у разі, коли існує потреба в отриманні охоронного документа (наприклад, патенту на сорт рису чи патенту на корисну модель на елемент технології вирощування рису). В даній логіці за мету ставиться не отримання охоронного документа на розробку, а намагання сформувавши такий комплексний результат наукової роботи, який мав би попит на наукоємному ринку.

На основі повідомлення підрозділ наукової установи з питань інтелектуальної власності та маркетингу інновацій формує пропозиції для розгляду інноваційно-експертною радою щодо подальших дій.

В рамках системи інноваційного провайдингу на етапі створення знань необхідно сформувавши таку систему управління знаннями галузі рисівництва, яка дозволяла б ефективно використовувати наявні напрацювання та мала б механізми кореспондування з наступним етапом капіталізації. Входом в підсистему створення знань є замовлення на створення інноваційного продукту, виходом – інноваційний продукт у вигляді пакету інноваційних рішень. Слід зазначити, що в загальному випадку кінцевий інноваційний продукт, який буде представлений на ринку, має інтегрований, комплексний характер, тобто формується як система, що включає інтелектуальну та матеріальну складові.

Інтелектуальна складова – це певний пакет науково-технічної продукції. Вважаємо, що на етапі планування проводиться декомпозиція інтелектуальної складової інноваційного продукту на окремі елементи. Надалі слід визначити, які з цих елементів уже існують у вигляді наукових розробок наукової установи чи можливо у вигляді інформації у відкритих джерелах. Для цього слід провести патентний пошук. Після виявлення уже існуючих елементів для досягнення мети науково-інноваційного процесу формуються технічні завдання на проведення наукових досліджень для розробки тих елементів інтелектуальної складової, які дадуть можливість створити інноваційний продукт. Науково-інноваційний процес в рисівництві має на меті створення нових інноваційних продуктів та реалізацію їх на наукоємному ринку (рис. 3).

Рис. 3 Процес створення нових інноваційних продуктів в рисівництві

Таким чином, для формування дієвого процесу ринково-орієнтованого науково-інноваційного продукування в рисівництві запропоновано нові підходи науково-технічного (інноваційного) напрямку розвитку галузі. Для здійснення науково-інноваційного процесу в рисівництві доцільно використовувати систему інноваційного провайдингу як комплексу новостворень, нововведень на підприємницьких засадах, який забезпечує системний перехід до наукоємного ринку, здійснення інноваційних перетворень науково-виробничої бази, створення та розвиток підприємницької інтегрованої з наукою інноваційно-венчурної інфраструктури, трансфер інновацій в форматі бізнес-проектів. Система інноваційного провайдингу розглядає новостворення і нововведення на підприємницьких засадах, забезпечує створення та трансформацію наукових знань в інноваційні продукти, спрямовані на вирішення актуальних питань розвитку галузі рисівництва.

Використана література:

1. Зубець М. В. Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві / М. В. Зубець, С. О. Тивончук. – К. : Аграрна наука, 2004. – 192 с.
2. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк [та ін.]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 516 с.
3. Курило Л. І. Інтелектуальний капітал в аграрній сфері економіки / Л. І. Курило. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 322 с.

БЮБЕЗПЕЧНІСТЬ СОКУ ПАРОСТКІВ ПШЕНИЦІ ПІСЛЯ ШОКОВОГО ЗАМОРОЖУВАННЯ

Ряполова І. О.

к. с.-г. н., доцент

Шинкарук М. В.

асистент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Проростки пшениці називають «живою їжею». Вони сповнені ферментів, мінералів, легко засвоюваних вітамінів і фітоз'єднань. Їх їдять відразу після пророщування, тому вони не встигають втратити свою цінність.

Протоплазма, що є основою зелених клітин, містить близько 90 найменувань активних мінералів і вітамінів, які синтезують сахарозу, каротин (провітамін А) і токоферол (жиророзчинний вітамін Е) який здатний регенерувати тканини. Це означає що вживання невеликої кількості соку від 30 мл до 100 мл в день, допомагає боротися з проблемою старіння, запускаючи механізм омолодження на рівні ДНК молекул. Таке відновлення пошкоджених органів відбувається завдяки здатності клітин виправляти хімічні несправності в молекулах ДНК. Сучасні вчені виявили, що завдяки великій кількості антиоксидантів сік паростків пшениці зменшує ризик розвитку раку. Унікальний склад ферментів, вітамінів і мікроелементів показаний для профілактики і лікування онкозахворювань. Крім того, вони нейтралізують токсини, які також можуть сприяти розвитку онкологічних захворювань. Хлорофіл що міститься в соку паростків пшениці має властивість підвищувати рівень кисню в крові, забезпечуючи прискорення обмінних процесів, а також прискорює роботу фагоцитів, захисних клітин сполучної тканини.

Справжнім відкриттям для цього напою виявилось вміст в паростках пшениці ферменту під назвою супероксиддисмутаза, який грає першорядну роль в антиоксидантному захисті фактично всіх клітин організму, що

забезпечує безперебійну роботу органів на клітинному рівні в умовах старіння.

Також сік містить тривалентне залізо, яке активно засвоюється в кров, сприяючи нормальному кровотворенню і нормалізує артеріальний тиск. Відомо, що за наявності заліза сік молодих паростків пшениці перевершує шпинат в 4-5 разів. Ще однією особливістю соку з молодих пагонів пшениці є наявність в ньому вуглеводів і полісахаридів, які з'єднані фенолами, а в кишечнику вони грають роль антиоксидантів і адсорбентів. Стійкі до агресивного середовища шлункового соку, такі ланцюги полісахаридів, досягаючи тонкого кишечника, зв'язують і виводять з організму радіонукліди, солі важких металів і токсичні продукти розпаду.

Але поряд з тим необхідно вживати тільки свіжовичавлений сік, термін зберігання якого в холодильнику не більше доби. Більшість людей вважає, що це найкорисніший спосіб вживання соку, проте, на жаль, це не так. Організм людини не здатний переварити жорсткі клітинні стінки паростків пшениці. І навіть соковижималка (яка, до речі, повинна бути шнековою і якісною, що є дорогим задоволенням) тут не допоможе. Як наслідок – курс вживання напою не досягає своєї мети, адже організм не засвоює всі поживні речовини. Крім того, такий сік потрібно вживати в перші 15 хвилин після приготування, що не дуже зручно для сучасного темпу життя. Одним із способів зберігання є висушування. В такому стані напій не поступається свіжоприготованому, адже він зберігає в собі всі мінерали і корисні компоненти. Існує тільки один дуже важливий нюанс, на який варто звернути увагу при виборі сухого варіанту: збереження всіх властивостей залежить від способу сушіння. Тільки так званий сублімаційний метод є ефективним. А в Україні, на жаль, цей спосіб не широко використовується, так що пошук продукту може бути складним.

Ще одним альтернативним методом є заморожування соку. У плані засвоєння він навіть перевершує свіжоприготований сік. Під час шокового заморожування щільні міжклітинні мембрани розриваються за рахунок льоду, який утворюється в них. Отже, у людського організму не буде перешкод перед «витяганням» всієї користі від необхідних речовин. Також моментальна заморозка свіжого соку – це надійний спосіб зберегти всі мікро- і макроелементи, вітаміни, мінерали. Все, що потрібно – це тримати його в морозильній камері і вживати відразу після розморожування. До речі, цілюща дія соку в замороженому вигляді зберігається до 1 року! Адже ні світло, ні повітря, ні інші руйнівні процеси і фактори не мають впливу на заморожений продукт.

Загальновідомо, що на поверхні зеленої вегетуючої маси рослин завжди міститься значна кількість епіфітної мікрофлори, яка під час росту переходить з ризосфери. Вона представлена молочнокислими, маслянокислими мікроорганізмами, амоніфікаторами, нітріфікаторами, ешеріхіями, дріжджами та іншими. Отже, під час приготування соку з паростків пшениці, існує велика імовірність потрапляння їх до напою і швидке розмноження в ньому при зберіганні.

Шокове заморожування напою дає можливість значно подовжити термін зберігання та зменшити кількість мікроорганізмів. Мікробіологічні дослідження замороженого соку показали, що при висіві на поживний агар (МПА) загальна кількість мікроорганізмів у 1 мл становить 6 клітин КУО (колоніє утворюючих організмів) МАФАНМ. Висів на середовище Ендо показав відсутність бактерій групи кишкової палички.

Тому можна вважати, що такий метод зберігання соку з паростків пшениці є найбільш прийнятним для людей, які опікуються власним здоров'ям та не мають можливість створювати цей напій щодня власноруч.

Використана література:

1. Проростки – еліксир життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.unian.ua/health/worldnews/488120-prorostki-eliksir-jittya.html>
2. Сік Паростків пшениці. Особливості складу. Чим корисний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://prowoman.com.ua/sik-parostkiv-pshenytsi-osoblyvosti-skladu-chym-korysnyi.html>
3. Вітграсс чи можна заморожувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://uk.readingontheweb.com/>

СЕКЦІЯ 2. ПОЄДНАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ І ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ

СПОСОБИ КОРЕГУВАННЯ ЯКОСТІ «ЗЕЛЕНОГО ГОРОШКУ» З ДОПОМОГОЮ БІОДОБРІВ ТА МІКРОЕЛЕМЕНТІВ

Аверчев О. В.

д.с.-г.н., професор, проректор по науковій роботі
та міжнародній діяльності

Онищенко С. О.

к.с.-г.н., доцент кафедри ботаніки та захисту рослин

Алмашова В. С.

к.с.-г.н., доцент кафедри екології та сталого розвитку

Ковшаківа Т. С.

аспірант, старший лаборант кафедри землеустрою, геодезії та кадастру

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Зернобобові культури є основним компонентом високобілкових ресурсів як у харчуванні людей, так й у раціоні тварин і птиці, в Україні у теперішній час відчувається значний дефіцит харчового й кормового білка рослинного походження. Ці явища приводять до незбалансованості продуктів харчування і кормів за незамінними амінокислотами та протеїном, до неповноцінного харчування людей, а також до скорочення поголів'я та зниження продуктивності тваринництва й птахівництва. Виникла необхідність у зміні структури сівозмін у бік збільшення зернобобових культур з метою забезпечення повної потреби населення в цих продуктах. Збільшення частки зернобобових культур у структурі посівних площ є найдешевшим і найефективнішим шляхом підвищення родючості ґрунтів, зростання вмісту гумусу й азоту та захисту земель від деградації [1].

Одним із завдань наших досліджень було не лише встановити вплив обробки насіння бором, молібденом і ризоторфіном на врожайність гороху овочевого в технічній стиглості та сухій речовині, а й визначити якість продукції та термін настання технічної стиглості під дією досліджуваних факторів за двох строків сівби. Слід зазначити, що разом зі збільшенням рівня врожаю необхідно досягти й покращення показників якості вирощуваної продукції [5].

Відомо, що важливими показниками якості гороху овочевого є маса 1000 зерен, ступінь стиглості насіння (за показником фінометра) та термін настання технічної стиглості гороху овочевого. Усі зазначені показники були визначені та проаналізовані (представлено у табл. 1). Наведені в табл. 1 дані

свідчать, що обробка насіння бором і молібденом знижувало масу 1000 зерен до 294,6 г за першого строку сівби (порівняно з контролем), а діаметр зерен складав у середньому приблизно 5,8 мм. За другого строку сівби у варіанті з обробкою насіння бором і молібденом сумісно прослідковується зниження маси 1000 насінин до 277 г (порівняно до контролю), а діаметр зерен становить 5,5 мм. Ці показники відповідають вимогам, що висуваються до вищого та першого класу ДСТУ (ГОСТ) технологічної сировини для виробництва консервів зеленого горошку. Ступінь стиглості насіння гороху овочевого у наведених варіантах відповідав вимогам вищого класу ДСТУ. На це вказує і вміст масової частини спиртонерозчинних сполук 12-14% [2].

Завдяки покращенню азотного живлення гороху овочевого внаслідок стимуляції бором, молібденом і ризоторфіном бульбочкових бактерій, у досліджуваних варіантах спостерігали запізнення у настанні технічної стиглості насіння на 4-6 днів, що дозволяє майже вдвічі подовжити термін збирання врожаю в найкращій технологічній фазі, отримуючи продукцію вищого та першого класу [4].

Таблиця 1

Вплив обробки насіння бором, молібденом і ризоторфіном на показники якості гороху овочевого та термін настання технічної стиглості насіння (середнє за роки досліджень)

№	Варіанти досліджу	Маса 1000 насінин, г	Діаметр насіння, мм	Стиглість по фінометру, град.	Частка спирто-нерозчинних речовин, %	Настання технічної стиглості (дні)
1	2	3	4	5	6	7
I строк сівби						
1	N ₃₀ P ₄₀ – фон	355,6	6,7	53	22	контроль
2	Фон + обробка насіння ризоторфіном	373,3	6,3	45	18	+2
3	Фон + обробка насіння бором	355,0	7,2	62	24	-2
4	Фон + обробка насіння бором і ризоторфіном	374,6	7,1	56	19	+2
5	Фон + обробка насіння молібденом	334	5,3	40	15	+4 – 6
6	Фон + обробка насіння молібденом і ризоторфіном	316,3	5,1	32	14	+5 – 6
7	Фон + обробка насіння бором і молібденом	294,6	5,8	38	12	+4 – 6

1	2	3	4	5	6	7
8	Фон + обробка насіння бором, молібденом і ризоторфіном	308,0	5,5	35	13	+6
II строк сівби						
1	N ₃₀ P ₄₀ – фон	385	6,5	50	21	контроль
2	Фон + обробка насіння ризоторфіном	373	6,3	43	19	-6 – 8
3	Фон + обробка насіння бором	344	7,0	58	24	+4 – 6
4	Фон + обробка насіння бором і ризоторфіном	360,0	6,9	52	17	+8 – 10
5	Фон + обробка насіння молібденом	301,0	5,2	38	12	+10 – 11
6	Фон + обробка насіння молібденом і ризоторфіном	292,0	5,0	36	13	+11 – 12
7	Фон + обробка насіння бором і молібденом	277,0	5,5	42	14	+10 – 12
8	Фон + обробка насіння бором, молібденом і ризоторфіном	297,6	5,4	40	12	+11 – 12

Проводячи сівбу у 2 строки, оптимальний термін збирання можна продовжити на 10-12 днів порівняно з раніше прийнятою технологією, що дає можливість збільшити термін роботи переробної промисловості та площі посівів гороху овочевого у південній зоні України. Молібден в усіх випадках затягував настання фази технічної стиглості насіння в середньому на 4–5 днів за раннього строку сівби як в чистому вигляді, так і в поєднанні з бором. При обробці насіння молібденом і ризоторфіном настання фази технічної стиглості відбувалось у середньому на 5 днів пізніше, ніж у контрольному варіанті.

Найбільший вплив на тривалість вегетаційного періоду гороху овочевого до настання фази технічної стиглості справляло поєднання бору, молібдену та ризоторфіну, де затримка розвитку досягла 6 днів порівняно з контролем. Ризоторфін у чистому вигляді також затягував розвиток гороху у середньому на два дні й підсилював дію молібдену на цей показник і нівелював дію бору як прискорювача розвитку рослин гороху овочевого[3].

Описану вище закономірність спостерігали й за другого (пізнього) строку сівби гороху овочевого, але в цьому випадку найбільш помітний вплив на затримку в настанні фази технічної стиглості забезпечувала обробка насіння одним лише молібденом – на 11–12 днів, порівняно з контрольним варіантом.

Висновки:

1. Обробіток насіння гороху овочевого перед висівом у поєднанні з ризоторфіном і бором знижувала масу 1000 насінин у фазу технічної зрілості на 45-60 грам.
2. Діаметр насіння у вказаних варіантах знижувався на 0,9-1,6 мм і приводив його у відповідність до вимог вищого готунку.
3. На цих варіантах забезпечувався найнижчий рівень стиглості при визначенні на фінометрі (32-38°) порівняно з контролем (50-53°).
4. Маса спиртонерозчинних сполук при застосуванні досліджуваних препаратів складала 12-14% проти 21-22% на необроблюваних варіантах, що свідчить про високий вміст цукрів у сировині.

Використана література:

1. Адамень Ф.Ф. Азотфіксація та основні напрями поліпшення азотного балансу ґрунтів / Ф.Ф. Адамень // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 2. – С. 9–16.
2. Алмашова В.С. Агроекологічне обґрунтування вирощування гороху овочевого на півдні України / В.С. Алмашова // 1-й відкритий з'їзд фізіологів Херсонщини: Зб. тез, доп. / відп. ред. М.Ф. Бойко.– Херсон: Айлант, 2006. – С .6.
3. Алмашова В.С. Вплив мікроелементів на розвиток бульбочкових бактерій на коренях овочевого гороху / В.С. Алмашова, В.І. Жарінов, С.О. Онищенко // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2005. – Вип. 36. – С. 51–54.
4. Алмашова В.С. Вплив мікроелементів і ризоторфіну на продуктивність гороху овочевого в умовах Херсонської області / В.С. Алмашова, В.В. Гамаюнова, С.О. Онищенко // Таврійський науковий вісник : Зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2006. – Вип. 49. – С. 18–21.
5. Усачев Н.Д. Зависимость урожая и урожайных качеств семян гороха от обработки их молибденом / Н.Д. Усачев // Сборник научных трудов. – Саратов, 1974. – С. 115–119.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗБЕРІГАННЯ ЗЕЛЕНІ ШПИНАТУ

Булавицька К. В.

курс 2 магістерський

Науковий керівник: **Прісс О. П.**

д.т.н., професор

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Сьогодні на ринку України спостерігається стабільна тенденція до збільшення попиту на рослинну сезонну сировину. Популяризація здорового

способу харчування вимагає від постачальників та виробників сільськогосподарської продукції знаходити найбільш ефективні способи зберігання швидкопсувної рослинної сировини. Практичне значення отриманих результатів: поліпшення технології зберігання, шляхом його зберігання у живильному середовищі. Впровадження цієї технології у сфері зберігання продукції зеленних культур, а саме шпинату дозволить подовжити терміни зберігання, зменшити втрати вітамінів та мікроелементів під час зберігання. Наукова робота виконана в продовж 2017–2018 рр.

Збалансований раціон харчування є запорукою довголіття та гарного самопочуття будь якої людини. Особливий інтерес у цьому відношенні представляють овочі та зелень. Вони характеризуються ефективним використанням ресурсів середовища, високою метаболічною активністю, швидким зростанням і накопиченням корисної біомаси [1]. Зеленні рослини та продукти їх переробки є цінним джерелом антиоксидантів і вітамінів (насамперед вітамінів групи В, РР, С, А та інших), включення їх у повсякденний раціон людини є надійним способом профілактики вільно радикальних патологій і авітамінозів [2], що у свою чергу особливо важливе для підняття корисності функціонально спрямованих дієт для людей різних вікових категорій. Перше згадування про шпинат на території України відноситься до середини XVIII століття, а до кінця XIX сторіччя – був популярний у городників Одеси і Києва [3].

Листя шпинату багате мінеральними солями, вітамінами, провітаміном А, каротиноїдами, солями заліза, йоду, й фолієвою кислотою. Особливість вітамінів С і А в шпинату – вони не руйнуються при варінні [4].

Оскільки цільове призначення зібраного шпинату – це приготування їжі, (консервування або заморожування) для подальшого продажу, деякі обробники не звертають увагу на якісне технічне обслуговування, яке, як правило, надається свіжим листам шпинату [5]. Існує декілька способів зберігання зеленої рослинної продукції. Насамперед необхідно враховувати, що листкова зелень повинна зберігатися при максимально близькій до заморожування температурі. До того ж під час зберігання повинен бути врахований вологісний режим [6].

У нашій країні це питання знаходить все більший інтерес у виробників і переробників сільськогосподарської продукції. Газоподібна суміш будь-якого складу призводить до суттєвого зниження швидкості процесів дихання продукту (газообмін з навколишнім середовищем), уповільнення росту мікроорганізмів і сповільнення процесу гниття, викликаного ензиматичними спорами. Наслідком такого способу зберігання є збільшення терміну зберігання [7].

Для листя шпинату найбільш оптимальними будуть такі параметри зберігання у МГС 7-10% O₂ разом з 5-10% CO₂. При упаковуванні в поліетиленові пакети, фільтри повинні дозволяти згенерувати від 1 до 3% O₂ і 8-10% CO₂ [8]. Однак суттєвим недоліком зберігання шпинату у МГС та РГС є в'янення продукції, що призводить до втрати товарного вигляду продукції.

Одним з найперспективніших способів переробки рослинної продукції є швидке заморожування. Заморожування допомагає зберегти урожай і переробити його в більш пізній термін, тим самим скоротити сезонність в переробці плодів і овочів [9].

Ще менші втрати хлорофілу близько 3-5% [10]. Заморожене листя шпинату містить аскорбінової кислоти -7,28-13,69 мг/100г, що становить 80-85% від свіжого листя. Дані досліджень показали досить високий вміст хлорофілу в заморожених листі: 54-70 мг/100г хлорофілу а і 62-97 мг/100г хлорофілу b [10].

По відношенню до свіжих листків це становить 80-90% в залежності від сорту. Крім цього заморожений шпинат містить значну кількість каротиноїдів: від 9 до 19 мг/100г, що становить 90-95% від вмісту їх в свіжому листі [10].

Спосіб зберігання шпинату з використанням живильного середовища на основі агрогелю та антиоксидантів дозволить продовжити термін зберігання зелені без значних втрати якості та біологічної цінності[10]. Використання агрогелю також має такі переваги: здешевлення процесу зберігання продукції; стабілізація органолептичних показників продукції.

Основна практична частина складалася з проведення низки дослідів спрямованих на аналіз показників якості продукції, що зберігалася. Для проведення дослідів були обрані два сорти шпинату: «Боа» та «Вірофле», обидва сорти є ранньостиглими.

Для визначення ефективності зберігання шпинату було застосовано 2 варіанти живильного середовища. Варіант 1 – живильне середовище, що містить водний розчин 1% агрогелю. Варіант 2 – живильне середовище, що містить водний розчин 1% агрогелю, та 0,25% антиоксиданту Хлорофіліпту. За контроль був прийнятий шпинат поміщений у пакет без живильного середовища.

За результатами проведених досліджень було виявлено, що використання живильного середовища для зберігання шпинату допомагає продовжити строки його зберігання. Результати наведені у табл. 1 та 2.

Таблиця 1

Тривалість зберігання шпинату, днів (рік досліджень 2017)

Шпинат сорт «Боа»			Шпинат сорт «Вірофле»		
Контрольний зразок	Варіант 1	Варіант 2	Контрольний зразок	Варіант 1	Варіант 2
5	15	17	4	14	16

Таблиці 2

Тривалість зберігання шпинату, днів (рік досліджень 2018)

Шпинат сорт «Боа»			Шпинат сорт «Вірофле»		
Контрольний зразок	Варіант 1	Варіант 2	Контрольний зразок	Варіант 1	Варіант 2
5	13	19	3	11	15

На наступному етапі проведення досліджень зберігання шпинату встановлювали його якісні показники. У сировині, що закладалася на зберігання методом йодометричного титрування був визначений вміст вітаміну С. У табл. 3 надані результати вимірювань вмісту вітаміну С у досліджуваних зразках.

Таблиця 3

Аналіз зміни кількості вітаміну С у сировині під час зберігання

Вміст вітаміну С	2017 рік		2018 рік	
	Боа, мг/г	Вірофле, мг/г	Боа, мг/г	Вірофле, мг/г
Перед закладанням на зберігання	198.2	215.7	188.4	210.3
Контрольний зразок	102.4	107.3	113.1	121.9
Зберігання у живильному середовищі варіант 1	165.8	172.1	157.9	183.2
Зберігання у живильному середовищі варіант 2	174.1	186.4	170.5	175.2

У свою чергу введення у живильне середовище антиоксидантів за результатами проведених досліджень є повністю виправданим, оскільки допомагає знизити втрати вітаміну С до 14% від показників свіжого шпинату. Наступним етапом досліджень було проведення спектрофотометричних визначень вмісту хлорофілів а і b та каротиноїдів. Результати досліджень кількісного вмісту пігментів у сорті «Вірофле» наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Вміст пігментів у зразках шпинату сорту Вірофле

Показник	Довжина хвилі λ	Вміст пігментів, мг/г			
		До зберігання	Контроль	Варіант 1	Варіант 2
2017 рік					
Хлорофіл а	662	21.3	12.7	16.9	18.3
Хлорофіл b	644	20.27	11.4	16.1	17.4
Каротиноїди	440	3.41	1.01	1.8	2.12
2018 рік					
Хлорофіл а	662	18.5	11.8	14.1	16.8
Хлорофіл b	644	19.8	11.5	13.5	16.0
Каротиноїди	440	2.92	1.32	1.25	1.79

У табл. 5 представлені результати дослідження вмісту пігментів у шпинаті сорту Боа.

Вміст пігментів у зразках шпинату сорту Боа

Показник	Довжина хвилі Λ	Вміст пігментів, мг/г			
		До зберігання	Контроль	Варіант 1	Варіант 2
2017 рік					
Хлорофіл a	662	20.1	11.2	15.4	18.4
Хлорофіл b	644	19.8	12.8	14.8	17.1
Каротиноїди	440	2.32	1.52	1.72	1.92
2018 рік					
Хлорофіл a	662	19.3	12.1	14.8	17.9
Хлорофіл b	644	17.4	11.5	13.3	16.8
Каротиноїди	440	2.17	1.12	1.41	1.52

Було виявлено, що на сьогоднішній день способи зберігання шпинату які базуються на створенні живильних середовищ з агрогелю та антиоксидантів майже не використовуються, і лише починають запроваджуватися.

Встановлено, що шпинат який зберігався без живильного середовища швидше втратив свої показники якості. Строки зберігання шпинату вдалося збільшити в середньому у три рази порівняно з показниками шпинату, який зберігався без використання живильного середовища. Доведено, що використання антиоксиданту дозволило знизити втрати вітаміну С в середньому на 60% порівняно з показниками зразків, що зберігалися без живильного середовища та антиоксидантів. Вміст вітаміну С є найбільш близьким до показників свіжого шпинату у зразках, що зберігалися за другим варіантом живильного середовища.

Використана література:

1. Т.К. Golovko, A.A. Tikhomirov, S.A. Ushakova, G.N. Tabalenkova, I.G. Zakhozhiy, E.V. Garmash, V.V. Velichko. Productivity and nutrition value of leaf vegetables as applied to bioregenerative life-support systems.

2. Продукционный процесс и пищевая ценность зеленных культур / Т.К. Головки, Г.Н. Табаленкова, И.В. Далькэ, И.Г. Захожий, Е.Е. Григорай, А.В. Буткин // Гавриш, 2010. № 5. С.32-35.

3. Сравнительная оценка продуктивности некоторых зеленных культур, возможных представителей звена высших растений биорегенеративных систем жизнеобеспечения / С.А. Ушакова, А.А. Тихомиров, В.В. Величко, Т.К. Головки, Г.Н. Табаленкова, И.Г. Захожий, В.В. Матусевич // экологическая медицина, 2010. Т.44. № 3. С.42-46.

4. Лечебные свойства пищевых растений / Под ред. Т.Л. Киселевой. М.: Изд-во ФНКЭЦ ТМДЛ Росздрава, 2007. 536 с.

5. Бузоверов Сергей Юрьевич, Постникова Надежда Владимировна Перспективы использования модифицированных газовых сред в процессе хранения пищевых продуктов // Вестник АГАУ. 2013. № 2 (100).

6. Kenneth C. Gross, Chien Yi Wang, and Mikal Saltveit – The Commercial Storage of Fruits, Vegetables, and Florist Agriculture Handbook Number 69, 2014
7. Tijskens L. M. M., Polderdijk J. J. A generic model for keeping quality of vegetable produce during storage and distribution //Agricultural Systems. – 1996. – Т. 51. – № . 4. – С. 431-452.
8. Kidmose U. et al. Carotenoids and flavonoids in organically grown spinach (*Spinacia oleracea* L) genotypes after deep frozen storage //Journal of the Science of Food and Agriculture. – 2001. – Т. 81. – № . 9. – С. 918-923.
9. Kulyk A.S., Improving storage technologies of parsley with using of agrarian hydrogel and antioxidant composition, *Doctoral thesis, Kyiv, 22 (2016)*.
10. Skaletdka L. F., Podpryatov G.I., Zavadzka A.V., Introduction to the scientific research of storage and processing of plant products, NAU, Kyiv 202 p. (2006).

ОБГРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА СУБПРОДУКТОВИХ КОВБАСНИХ ВИРОБІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ОВОЧЕВОЇ СИРОВИНИ

Бурак В. Г.

к.т.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У світлі завдання поліпшення структури харчування все більшого значення набуває питання використання в м'ясних продуктах овочів, які є джерелами багатьох важливих харчових речовин, у тому числі вітамінів, мікро- і макроелементів. Загальновідома позитивна роль харчових волокон, які містяться в клітинних стінках овочів і істотно впливають на процес травлення, виділення з організму шкідливих токсичних речовин. Низька калорійність овочевих мас є додатковим аргументом для їхнього використання у висококалорійних м'ясних продуктах.

Іжа разом з киснем повітря – найважливіший біологічний чинник життєзабезпечення людини, росту і розвитку організму, здоров'я, працездатності, творчої активності усіх вікових груп населення, профілактики передчасного старіння, попередження і лікування хвороб. Відомо, що від того, як харчується людина, залежить його настрій, здоров'я і довголіття [1]. Організм повинен компенсувати витрати харчових речовин, постійно отримувати їх у складі різноманітних харчових продуктів. При недостатньому харчуванні або голодуванні людина недотримує необхідні харчові речовини, худне, втрачає масу, у нього з'являється слабкість, сонливість, знижується стійкість організму до різних захворювань [2].

Нині дуже гостро стоїть питання про споживання достатньої кількості м'яса і м'ясопродуктів, молочних продуктів, плодів і овочів. З кожним роком зростає соціальна значущість надмірного споживання високо-енергоцінних

харчових продуктів (особливо, хліба, борошняних і кондитерських виробів та ін.). Воно супроводжується огрядністю організму, може закінчитися ожирінням, що сприяє появі таких «хвороб цивілізації», як атеросклероз, гіпертонія, цукровий діабет, інфаркт, інсульт. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН, смертність у чоловіків 35-44 років від захворювань серця збільшилася останніми роками на 60%, а у віці до 31 року – на 15 % [1].

У зв'язку з цим проблема раціонального (збалансованого) харчування, відповідає основним біологічним потребам організму, є надзвичайно важливою для усіх країн, в т.ч. і для України, де спостерігається істотна деформація харчових раціонів.

Використання овочевої сировини при виробництві м'ясних продуктів дозволяє не тільки збагатити їх біологічно активними речовинами, але й нормалізувати кислотність в організмі людини, підвищити засвоюваність цих продуктів.

Як об'єкти дослідження були обрані овочі, які доступні для використання протягом усього року, досить дешеві і є культурами, які вирощуються в усіх регіонах України.

Зазначені обставини визначають доцільність використання овочів при виробництві м'ясних продуктів.

Однак, застосування овочевих мас пов'язано з рішенням завдання сумісності їх з м'ясною сировиною й необхідністю одержання готового продукту із заданими якісними характеристиками. З огляду на відсутність комплексних досліджень у цьому напрямку, представлена робота є актуальною.

Метою роботи є розробка технології м'ясних виробів з використанням овочевої сировини.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні основні задачі:

- дослідити функціонально-технологічні властивості (ФТВ) овочевої сировини;
- дослідити ФТВ модельних м'ясо-овочевих систем;
- встановити механізм формування структури комбінованих м'ясних систем з овочами;
- дослідити вплив овочів на паштетні маси;
- розробити технологічні параметри введення овочів у фаршеві вироби;
- розробити технологічні параметри введення овочів у паштетні вироби;
- провести рецептурну оптимізацію інгредієнтного складу м'ясо-овочевих виробів;
- встановити вплив овочевих мас на строк зберігання варених ковбас і паштетних виробів;
- дати оцінку якості готових продуктів, яка включає хімічний склад, ступінь збалансованості харчових речовин, рівень біологічної цінності, комплекс органолептичних і технологічних показників;
- дати техніко-економічну оцінку результатів дослідження;

– провести промислові апробації і впровадити нову технологію.
Об'єкт дослідження – технологія комбінованих м'ясних продуктів.

Предмет дослідження – м'ясні вироби з овочевими масами.

Методи дослідження – комплекс традиційних і сучасних фізико-хімічних, мікробіологічних і технологічних методів дослідження.

На підставі результатів вивчення функціонально-технологічних властивостей овочевої сировини і структуроутворення комбінованих м'ясо-рослинних систем науково обґрунтовані можливість і доцільність використання овочевих мас в технології варених ковбас і паштетних виробів.

Встановлення функціонально-технологічних властивостей (ФТС) є обов'язковим етапом розробки продуктів, до складу яких вводяться нові інгредієнти.

Для м'ясних продуктів це актуальніше, оскільки компоненти їх рецептур можуть грати активну і пасивну роль.

У першому випадку вони сприяють формуванню необхідної структури за рахунок здатності зв'язувати воду, жир, утворювати гелі і емульсії.

У другому – компоненти рецептур є інертними наповнювачами, що не взаємодіють з білками м'яса, жиром і водою. Діапазон їх масової долі в продукті обмежується із-за можливого негативного впливу на формування структури.

Природно, що при використанні овочів, що мають специфічну клітинну структуру, не властиву м'ясу, а також, що відрізняються підвищеним вмістом клітковини, необхідно на початковому етапі роботи визначити ті функціонально-технологічні властивості, які найбільш важливі для комбінування з м'ясною сировиною. До них відносяться в першу чергу водоутримуюча (ВУЗ) і жирутримуюча (ЖУЗ) здібності, а також рН.

Оптимально збалансовані харчові продукти з гарантією безпеки служать основним джерелом захисних реакцій організму і активної його діяльності.

У серії дослідів по встановленню функціонально-технологічних властивостей овочів, одночасно вирішувалося завдання – в якому виді ефективніше їх використати: сирому або бланшованому.

Функціональні властивості овочів в сирому і бланшованому вигляді представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Функціональні властивості овочів в сирому і бланшованому вигляді

Найменування	Сирі овочі				Бланшовані овочі			
	рН	ВУЗ, г/г	ЖУЗ, г/г	мас. доля вологи, %	рН	ВУЗ, г/г	ЖУЗ, г/г	мас. доля вологи, %
Морква	6,56	1,80	1,30	88,00	6,40	1,90	1,50	86,00
Корінь селери	6,71	1,00	0,80	86,00	6,20	1,20	1,00	84,00
Топінамбур	6,9 0	1,61	1,10	88,40	6,65	1,90	1,30	91,00

Як видно з отриманих даних усі овочі мають в тому або іншому ступені властивості зв'язувати вологу і жир. Найбільшу водоутримуючу здатність мають такі овочі, як морква та топінамбур. Досить високі показники жирутримуючої здатності відмічені у моркви та топінамбура. Корінь селери має практично однакові показники ВУЗ і ЖУЗ. Можна вважати, що вказані відмінності пов'язані з відмінностями хімічного складу і будови коренеплодів, що вивчаються.

Спосіб підготовки овочів до використання в м'ясних продуктах є важливим для розробки технологій нових видів виробів.

Виявлено закономірності зміни функціонально-технологічних властивостей, структури і мікроструктури м'ясо-рослинних систем, а також взаємодія білків тваринної і рослинної сировини.

Запропоновано механізм структуроутворення м'ясних систем під впливом овочевих мас і показана можливість спрямованого регулювання структури.

Проведено математичне проектування рецептурного складу, що враховує специфіку сировинних інгредієнтів.

Графічна інтерпретація закономірності зміни органолептичних показників свідчить про те, що максимальні значення величин досягаються при введенні 10% овочевих мас. При введенні 15% овочів значення органолептичних показників дещо нижче, хоча і залишаються на досить високому рівні. Подальше збільшення масової долі овочів погіршує консистенцію, а в деяких випадках і смак.

Вплив овочевих мас на вихід продукції виражений несуттєво і в діапазоні 5...15 % практично не змінює цей показник.

Структурно-механічні властивості, визначувані граничною напругою зрушення, покращуються при введенні овочевих мас. При цьому максимум відзначається в інтервалі 10...12 %, а при перевищенні 15% спостерігається деяке зниження прочних властивостей.

В цілому усі досліджувані варіанти в діапазоні 5...15 % овочів мають значення граничної напруги зрушення, що відповідає діапазону прийнятної для паштетних мас консистенції (300...400 Па).

Такі види овочів, як морква, корінь селери, топінамбур можна вводити в рецептуру субпродуктових виробів до 15% до маси м'ясної сировини.

Підготовка овочів для введення в м'ясні фарши полягає в тому, що очищені і ретельно вимиті коренеплоди піддаються тому, що бланшируються і подрібненню, або тільки подрібненню (корінь селери). Ці дві операції важливі у зв'язку з тим, що від них, як встановлено раніше, залежать процеси структуроутворення комбінованих м'ясних продуктів і відповідно споживчі властивості готових ковбасних виробів.

З отриманих даних, процес деструкції клітинних стінок і зміну механічної міцності можна розділити на два періоди. Відносно інтенсивно ці процеси протікають в початковий період варіння (на протязі 600 с) з подальшою стабілізацією при подальшій гідротермічній обробці. Це ж відноситься і до зміни протопектинового комплексу, внаслідок чого частина розчинного пектину переходить у варильну воду. Спираючись на отримані результати,

можна зробити висновок про те, що овочів бланшувати більше 10 хв недоцільно.

Технологічний етап внесення добавки є важливим чинником у формуванні емульсивної структури фаршу субпродуктових ковбас.

Це пов'язано з протіканням складних фізико-хімічних процесів при куттеруванні. Ефективність використання тих або інших інгредієнтів рецептури багато в чому залежить від порядку додавання їх в куттер.

Встановлено вплив овочевої сировини на біологічну та енергетичну цінність, а також якісні показники ковбасних виробів.

На основі проведених теоретичних та експериментальних досліджень розроблена технологія ковбасних виробів і паштетів з овочевою сировиною.

Для отримання комбінованих ковбасних м'ясо-рослинних продуктів показана можливість використання різних компонентів рослинного походження, а саме – овочів (моркви, топінамбура) і коренеплодів (кореня селери). Для поліпшення жирнокислотного складу запропоновано використати соєву олію. Завдання полягало в тому, щоб встановити оптимальне співвідношення перерахованих компонентів в суміші, як з точки зору складу готового продукту за основними харчовими речовинами (відповідно до формули збалансованого складу), так і з точки зору споживчих достоїнств продукту.

Масове співвідношення компонентів рецептур ковбасних м'ясо-рослинних виробів розраховували з урахуванням обмежень в межах введення кожного компонента і якості готового продукту. Як цільова функція була прийнята вартість готової продукції.

Кількість рослинних компонентів, що вводилася, обмежувалася 10...15% від маси м'ясної сировини. Така кількість компонентів, що вводяться, обґрунтована результатами експериментальних досліджень смакових характеристик готових виробів.

Використання овочів у складі м'ясних продуктів дозволяє направлено знижувати їх калорійність, а часткова заміна тваринного жиру соєвою олією, що передбачено рецептурою, дозволяє поліпшити якісний склад жирів.

Крім того, для енергоємних м'ясних виробів істотне значення має кількісне співвідношення жиру і білку, яке максимально повинне наближатися до вимог (1: 1 – 0,8).

Вплив овочів на енергетичну цінність і співвідношення жир/білок в ковбасних виробках представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Енергетична цінність ліверних ковбас з овочами

Показники	Зразки субпродуктових ковбас			
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4
Енергетична цінність, ккал/100 г продукту	289,20	207,10	241,00	262,40
Вміст білок/жир	1: 1,80	1: 1,50	1: 1,48	1: 1,57

Як видно з отриманих даних енергетична цінність усіх видів ковбасних виробів з овочами на 20 % нижче контрольних зразків.

Відносно співвідношення білок /жир можна відмітити, що воно більшою мірою наближається до вимог в ковбасах з включенням овочів.

Розроблено проект нормативної документації на нові види м'ясних виробів з овочами «Ковбаси варені з овочевими добавками», «Ковбаси ліверні з овочевими добавками».

На основі інструментальних та органолептичних досліджень встановлено збереження якісних показників ковбас та підвищення виходу на 1,5...5 % у порівнянні із традиційними виробами.

Встановлено, що регламентований строк зберігання ковбасних виробів з овочами не змінюється. Доведено, що використання овочів у ковбасних виробках знижує негативні мікробіологічні, ферментативні та окислювальні процеси, які викликають порчу продукту при зберіганні.

Використана література:

1. Використання овочевої сировини в м'ясних системах /Л.Г. Віннікова, А.В. Зюзько, А.П. Кайнаш, Н.А. Завадська // Наук. пр. ОНАХТ. – Одеса, 2004. – Вип. 27. – С. 91-94.

2. Кайнаш А.П. Функціональні властивості м'ясних систем з овочевими добавками / А.П. Кайнаш, А.В. Зюзько // Темат. зб. наук. пр. ДонДУЕТ. – Донецьк, 2005. – Вип. 12, Т.2. – С. 159-168.

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ковальов Д. В.

к. с.-г. н. доцент кафедри загальноекономічних дисциплін
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Розглядом проблем забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств на інноваційній основі займалися зарубіжні та вітчизняні вчені. Серед них варто згадати: Й. Шумпетера, К. Оппенлендера, Друкера, В. Галушку, О. Гудзинського, Г. Єрмакова, В. Онегіну, О. Олійника, П. Стецюка, М. Маліка, А. Поддєрьогіна, П. Саблука, А. Чупіса. Незважаючи на значний доробок науковців з вивчення цієї проблематики, за межами сучасних досліджень залишилися окреслення можливостей забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств з позиції інноваційної збалансованості, що висуває принципово нові вимоги до механізму управління на підприємстві та означає простір для подальшого розгортання наукових пошуків.

Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість і ефективність

адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища. Конкурентоспроможність переважно окреслюють як здатність витримати конкуренцію з аналогічними об'єктами на конкретному ринку [1].

За переконанням Р. Фатхутдінова „система забезпечення конкурентоспроможності є методологією досягнення конкурентоспроможності кожного об'єкту” [3]. Однак для розгляду проблем забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств такого визначення недостатньо. Адже вітчизняні підприємства часто продукують конкурентоспроможну продукцію неефективними засобами, які характеризуються високими енерго-, матеріалозатратами і трудомісткістю, низькою заробітною платою, невисокими прибутками. Більшість наших підприємств виявляються неконкурентоспроможними та неефективними. Для кожного регіону основні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств і галузей сільського господарства уточнюються з урахуванням рівня розвитку науково-технічного прогресу та інноваційного потенціалу, регіональної економічної специфіки та особливостей здійснення сільськогосподарської діяльності, наявності та рівня розвитку виробничої й фінансово-кредитної інфраструктури, розвитку інтеграційних процесів тощо.

З огляду на таке розуміння, визначено основні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств Херсонської області (табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку сільсько-господарських підприємств Херсонської області

Інновації	Очікувані результати
1	2
<i>У рослинництві</i>	
1. Запровадження нових високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, стійких до хвороб, створених на основі використання клітинної інженерії, молекулярної генетики та традиційної селекції	1. Підвищення урожайності сільськогосподарських культур, поліпшення якості продукції рослинництва
2. Адаптація високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур вітчизняної та зарубіжної селекції до ґрунтово- кліматичних умов області	2. Зниження витрат на впровадження нових високоврожайних культур
3. Упровадження нових систем землекористування та вологозбережувальних технологій	3. Збереження родючості ґрунтів, підвищення урожайності сільськогосподарських культур

1	2
4. Упровадження No-till та Mini-till технологій	4. Суттєве зниження витрат на виробництво. Збереження родючості ґрунтів. Покращення екологічного стану області
5. Упровадження ресурсозберувальних систем машин для комплексної механізації технологічних процесів у землеробстві	5. Підвищення продуктивності праці, зниження собівартості виконання механізованих робіт
6. Використання високоефективних біопрепаратів для боротьби з хворобами і шкідниками рослин	6. Підвищення урожайності та якості продукції
У тваринництві	
1. Утримання високопродуктивних порід сільськогосподарських тварин	Підвищення продуктивності тварин. Поліпшення порідного складу стада
2. Адаптація сільськогосподарських тварин вітчизняної та зарубіжної селекції для природно-кліматичних умов області	Зниження витрат на поліпшення порідного складу стада. Підвищення продуктивності тварин
3. Упровадження безвідходних технологій переробки продукції тваринного походження	Поліпшення асортименту харчової продукції. Зниження витрат на виробництво
4. Використання нових ресурсозберігаючих систем машин для комплексної механізації технологічних процесів у тваринництві	Підвищення продуктивності праці. Зниження собівартості продукції
5. Упровадження технічних засобів водопостачання на основі використання поновлюваних природних джерел енергії	Зниження витрат на виробництво тваринницької продукції. Підвищення екологічної безпеки
6. Удосконалення систем утримання та годівлі тварин	Підвищення продуктивності тварин. Підвищення якості продукції

Нині на забезпеченість конкурентоспроможності та ефективності вітчизняних підприємств впливає шерег гальмівних чинників, серед яких відзначимо наступні: [2]недостатність фінансових ресурсів та інформації щодо впровадження нових технологій; низький рівень попиту на інноваційну продукцію; небажання і слабка сприйнятливність підприємств до впровадження інновацій; низький рівень інноваційного потенціалу підприємств; нестача кваліфікованого персоналу; труднощі кластеризації, кооперації та інтеграції з іншими підприємствами; нерозвинутість інституту державно-приватного партнерства тощо.

Керівники підприємств стримуючими чинниками, які перешкоджають їм освоювати інновації називають цінові, інформаційні, ринкові, а також домінування сильних конкурентів та невизначений попит на інноваційні товари. Досить серйозною перешкодою вважають, також, занадто високі ризики та первинні витрати на інновації. Нині, „щоб втримати конкурентоспроможну позицію, все більше підприємств розробляють нові бізнес-моделі, підкріплюючи свої нововведення стратегічним інструментарієм” [4].

Підґрунтям забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі, слід вважати наступні підходи: визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, виходячи з мети і завдань базисних економічних стратегій підприємства; скорочення кількості ланцюгових управлінських рівнів задля прискорення процесу „дослідження – освоєння – виробництво – збут”; мінімізація термінів розробки та імплементації інноваційних проектів з використанням принципів паралельного й інтегрального вирішення інноваційних завдань.

Використання запропонованого підходу щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі дозволить, спрямовуючи діяльність підприємства в напрямі стратегічно визначеної моделі інноваційного розвитку, систематизувати інноваційні перетворення, організувати раціональну взаємодію всіх внутрішніх елементів системи, здійснювати контроль за інноваціями на підприємствах впродовж всього їх життєвого циклу, забезпечуючи конкурентоспроможність товарів та послуг, надання споживачам продукції (товарів, послуг) з новими показниками високої ефективності та якості, зростання обсягів реалізації продукції.

Використана література:

1. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентноспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246–252.
2. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: Дежавна служба статистики України. – 2017. – 312 с.
3. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: Учебное пособие / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Издательство “Эксмо”, 2004. – С. 201-202.
4. Шнипко О. Інноваційне становище України: проблеми та перспективи / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 22–24.
5. Якимчук Т.В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т.В. Якимчук – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/41.pdf.

ЗБЕРЕЖЕНІСТЬ КОРИСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СИРОВИНИ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ СЛИВОВОГО СОКУ ЗАМОРОЖЕНОГО

Карнаушенко В. В.

курс 1 магістерський

Науковий керівник: **Григоренко О. В.**

к. т. н., доцент

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Серед консервованої фруктово-ягідної продукції соки займають провідне місце. Це пов'язано з рентабельністю виробництва та їх високими споживчими властивостями. В останні роки спостерігається зростання попиту населення на заморожені фруктові соки. За традиційного теплового консервування біологічна цінність продукції значно втрачається, тому більш ефективним є спосіб консервування з використанням швидкого заморожування і подальшого тривалого зберігання заморожених соків.

За вмістом вітамінів і мінералів сливовий сік займає одне з перших місць серед інших фруктових соків. У ньому багато бета-каротину, вітамінів С і Е, є вітамін А, РР, вітаміни групи В, макроелементи – кальцій, магній, калій, фосфор, хлор, сера, мікроелементи – залізо, цинк, йод, мідь, марганець, хром, фтор, молібден, кремній, кобальт, нікель. Крім того, він багатий на легкозасвоювані цукри, харчові волокна, органічні кислоти, рослинні білки і корисні вуглеводи.

Користь сливового соку обумовлена його хімічним складом. Є в напої вітаміни групи В, які важливі для м'язової тканини, а ще вони сприятливо позначаються на роботі нервової системи. Всі ці речовини необхідні для нормального функціонування організму. Завдяки наявності харчових волокон, сливовий сік виводить «поганий» холестерин, зайву воду і продукти розпаду. Калію і фосфору в такому напої міститься більше, ніж в соках, приготованих з яблук і груш. Калій важливий для серцево-судинної системи, а також він нормалізує тиск і виводить зайву рідину.

Таким чином, удосконалення технологій підготовки сировини, її обробки в процесі виготовлення та зберігання готової продукції і є головною проблемою сучасного виробництва концентрованих соків [1-4].

Аналіз технологій та розробка заходів, спрямованих на підвищення якості замороженого сливового соку концентрованого та удосконалення технології його виробництва.

При вилученні соку мезгу піддають пресуванню, поступово збільшуючи тиск, щоб запобігти потраплянню м'якоті в сік або розриву мішковици. Високій вихід соку зумовлюється ефективною попередньою обробкою сировини. Концентрування соків шляхом випарювання слід проводити таким чином, щоб продукт зазнавав мінімальних змін. Так, суспензії і колоїдної речовини з високою молекулярною масою (пектинові, білкові і дубильні) при випаровуванні осідають на поверхні нагрівання і можуть викликати

локальний перегрів і пригорання. Для збереження натуральних властивостей соків випарювання проводять за якомога низьких температур і в найкоротший термін. Фасують сік сливовий концентрований у полімерну упаковку «Tetra Pak», потім заморожують у скороморозильному апараті за температури мінус $35 \pm 2^\circ\text{C}$ при досягненні температури у центрі продукту мінус $20 \pm 2^\circ\text{C}$. Зберігають сік у морозильних камерах за температури мінус $20 \pm 2^\circ\text{C}$.

В результаті аналізу технологій виробництва фруктових соків запропоновано шляхи удосконалення технології заморожування сливового соку концентрованого із максимальним збереженням вихідних властивостей сировини.

Використана література:

1. Григоренко О.В. Оптимізація елементів технології заморожування плодів сливи: автореф. дис...канд. техн. наук. Спеціальність 05.18.03 – первинна обробка та зберігання продуктів рослинництва. – Херсон, ХНТУ, 2005. – 20 с.
2. Патент на корисну модель: Спосіб отримання замороженого фасованого соку «Мелітопольський сливовий з виноградним вином та родзинками» / М.І. Стручаєв, О.В. Григоренко, В.В. Карнаушенко. – № u 2018 00028; замовл. 02.01.2018.
3. Григоренко О.В. Обґрунтування напрямів удосконалення технології виробництва натурального соку прямого віджиму: тези доповіді міжнародній науковій конференції в Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University (м. Новий Сонч, Польща) 19-23 червня 2017 р. – 2017. – С. 66-67.
4. Оптимізація технології заморожування плодовоовочевої продукції: Монографія / В.Ф. Ялпачик, Н.П. Загорко, С.В. Кюрчев, В.Г. Тарасенко, Л.М. Кюрчева, С.Ф. Буденко, О.В. Григоренко, М.І. Стручаєв, В.О. Верхованцева. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 214 с.

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТАНУ І ПОВЕДІНКИ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Кириченко Н. В.

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту організацій

Лобода О. М.

к.т.н., доцент кафедри прикладної математики
та економічної кібернетики

Ларченко О. В.

к.с.-г.н., доцент кафедри прикладної математики
та економічної кібернетики

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У сучасних ринкових умовах функціонування та розвиток підприємств неможливий без побудови ефективної логістичної системи. Впровадження логістики на різних управлінських рівнях господарювання забезпечує мінімізацію витрат, які виникають на стадіях постачання сировини, її переробки, зберігання і збуту готової продукції. Агропромислове виробництво має низку особливостей, що вимагають специфічних механізмів і методів побудови логістичних систем. Для рішення задачі оптимізації управління запасами і матеріальними потоками є соціально значущою і актуальною розробка об'єктно-орієнтованих мультиагентних імітаційних моделей стану і поведінки логістичних систем переробного підприємства при початковій стохастичній невизначеності виробничих і маркетингових ситуацій.

Для аналізу логістичної системи переробного підприємства доцільно застосування мультиагентної імітаційної моделі логістичної системи з інтегрованими блоками вибору стратегії поведінки агентів для вирішення оптимізаційних задач у сферах переробки сировини і процедурами організації експерименту з пошуком оптимальних рішень у заданому параметричному просторі станів і критеріїв, методика якого полягає в наступному.

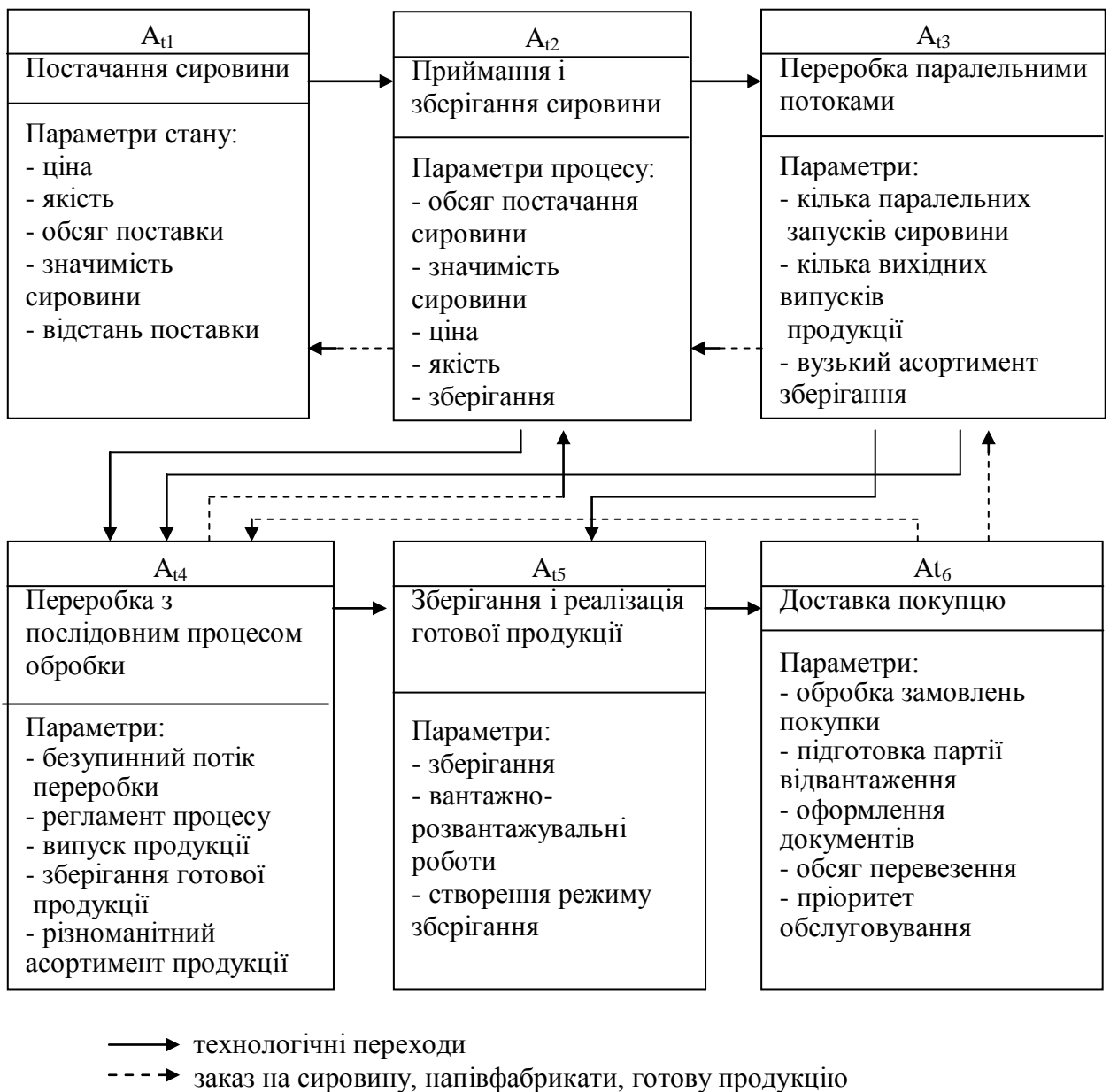
Вся логістична система переробного підприємства розділена на ряд функціональних областей, що здійснюють управління у своїх сферах виробничої діяльності: закупівельній, виробничій, маркетинговій та ін., і в агентно-орієнтованій моделі (Рис. 1) представляється у вигляді сукупності взаємозалежних агентів $M_e = \{ A_{t1}, A_{t2}, \dots, A_{tn} \}$, що описують процеси продуктивної логістики, логістики постачання і збуту.

Агент A_{t1} «Постачання сировини» імітує у формі накопичувальних масивів надходження сировини j -го виду від i -го постачальника по відповідному процесу нормування і розподілу в часі з різними параметрами стану сировини.

Агент A_{t2} «Приймання сировини» представляє процес одержання сировини від A_{t1} відповідно до заявки і черговості на склад підприємства для розподілу по виробничих потоках і проміжного зберігання протягом нормованого технологічним циклом часу T_{At2} , а також формування черги на переробку по

відповідному технологічному маршруту по кожному виду сировини з утворенням нових параметрів стану продукту.

Рис. 1. Схема процесно-орієнтованої моделі логістичної системи переробного підприємства

Агент A_{13} «Переробка паралельними потоками» імітує переробку j -го виду сировини протягом регламентованого технологічного часу $T_{A_{13}}$ при паралельних потоках виробництва продукції з випуском однотипних видів i -го продукту з j -го виду вихідної сировини при використанні проміжного складування і зберігання продукції. Результатом такого типу виробництва є мінімізація відхилень від заданої структури асортименту і скорочення технологічного періоду випуску продукції. Обмеженням моделі є: асортимент замовленого i -го виду продукції з j -го виду сировини; наявність j -го виду вихідної j -ї сировини.

Алгоритм поведінки агента A_{t3} зводиться до формування вхідного матеріального потоку на паралельні (два або декілька) за результатами аналізу оптимізації випуску асортименту i -го виду продукції з j -го вихідного виду сировини в T_{At3} період часу.

Агент A_{t4} «Переробка з послідовним процесом обробки» імітує переробку сировини в готову продукцію протягом режимного часу T_{At4} в одному вихідному потоці X_i . У даному потоці реалізується мета мінімізації відхилень від заданої структури асортименту при виконанні плану виробництва.

Обмеження при мінімізації відхилень – асортимент продукції, що випускається i -го виду. Алгоритм поведінки агента A_{t4} зводиться до формування продукції в єдиному матеріальному потоці, що забезпечує в нормативному режимі гарантований обсяг випуску i -го виду продукції.

В агенті A_{t5} «Зберігання і реалізація готової продукції» імітується подача готової продукції на склад протягом визначеного часу T_{At5} зберігання у відповідних умовах і обсягах замовлень торгуючих організацій зі зміною параметрів стану матеріальних потоків і транспортного обслуговування в різних комбінаціях каналів обслуговування.

Агент A_{t6} «Доставка покупцю» імітує процес надходження й обробки замовлень торгуючих організацій на i -й вид готової продукції первинної переробки j -ої вихідної сировини $W_{ij}^{mopz,t}$, а також замовлень на i -й вид продукції $W_{ij}^{mopz,t}$, де t – номер торгівельної організації, у залежності від дня тижня, часу доби і сезонності за відповідним планом розподілу у виді транспортних засобів з різними параметрами стану.

Процедури імітаційного циклу повторюються відповідно до чергової заявки з урахуванням її пріоритету.

Показано, що переробне підприємство аграрного сектору ефективно розглядати, як велику детерміновано-стохастичну систему з безліччю матеріальних потоків, процесів, взаємозалежних і взаємодіючих підсистем з формалізованим параметричним описом їхнього стану і цільових функцій, задачами управління і взаємодії в різних виробничих і маркетингових ситуаціях ринкової економіки; формалізуються критерії і задачі оптимізації управління запасами і матеріальними потоками при початковій невизначеності постачань сировини і замовлень на готову продукцію. З метою моделювання логістичної системи підприємств аграрного сектору доцільно використовувати метод мультиагентного імітаційного моделювання динамічної взаємодії автономних елементів логістичної системи переробного підприємства з паралельною структурою матеріальних потоків при стохастичній невизначеності постачань сировини і замовлень торгуючих організацій на готову продукцію. Використана концептуальна мультиагентна імітаційна модель логістичної системи переробного підприємства, містить у собі виробничі процеси від постачань сировини до збуту готової продукції і складається з автономних блоків-агентів, з метою описання стану і динаміки виробничої системи.

Використана література:

1. Самойлик Ю.В. Механізм формування і розвитку логістичних систем в агроформуваннях. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/19.pdf>
2. Коломицева А.О., Яковенко В.С. Моделювання процесів оптимального управління логістичними розподільчими системами. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-7_0-pages-18_21.pdf
3. Хомяков В.І. Використання економіко-математичних методів та моделювання в системі управління запасами. *Вісник Криворізького технічного університету*. 2006. № 11. С. 236–241.
4. Кириченко Н.В., Лобода О.М. Інформаційна модель оптимальної поведінки виробника в умовах конкуренції. *Integration of Business Structures: Strategies and Technologies: International scientific-practical conference, Part II*, February 24, 2017. Tbilisi, Georgia, 2017. P. 200–203.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ФІСТАШКИ НА УКРАЇНІ ТА ЇХ БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Козлова О. П.

асистент кафедри рослинництва, генетики,
селекції та насінництва

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В Україні вже зараз з'являється тенденція до вирощування горіхів, а деякі нішеві навіть стають популярнішим за технічні культури. Кон'юнктура ринку, досягнення селекції та глобальні кліматичні зміни призводять до того, що культури, які не можна було уявити в зоні помірно континентального клімату ще 20–30 років тому, стають придатними не лише для присадибного, але й промислового вирощування в наших краях. Однією з таких культур може стати фісташка справжня (*Pistacia vera*) [1].

Фісташка (*Pistacia vera*) – дерево висотою 6–8 м, хоча окремі екземпляри сягають 10 і більше метрів. Пристосована до спекотного та посушливого клімату, ця рослина має широко розгалужену кореневу систему, яка може проникати на 15 м вглиб. Завдяки цьому фісташка успішно зростає навіть на тих ґрунтах, де інші види дерев не здатні давати врожай. Коренева система також активно розростається вшир і в верхніх горизонтах ґрунтового профілю. Якщо такі корені є численними, то дерево більш життєздатне, має добре розвинену крону, яка забезпечує більш рясне та регулярне плодоношення, яке значною мірою залежить від води та живлення [2].

Фісташка – дводомна рослина, яка представлена чоловічими та жіночими деревами. Маючи висоту до 10 м та відкритий габітус, дерево здатне перегинатись, тому в промислових садах потребує опори. Стовбур фісташки

зазвичай короткий, а от гілкування рясне і крона також густа. Фісташка – вітрозапильна рослина, маловибаглива до ґрунтових умов. Для неї підходять ґрунти з високим вмістом кальцію, тобто вапнякові, лужні та засолені ділянки. В цілому вона надає перевагу лужним ґрунтам і росте в інтервалі рН від 7,5 до 9,3. В той же час у Каліфорнії вона успішно росте і на слабокислих ділянках. Фісташка також добре переносить ґрунти з різним гранулометричним складом, хоча більш прийнятними для неї є ті, в яких переважає фракція піску. Стійка до засолення ґрунтів, вона також здатна і до використання води, якість якої не підходить для зрошення інших культур. Для фісташки достатньо вмісту гумусу на рівні 1,5 %, щоб давати добрий врожай [3].

Важливим для фісташки елементом живлення, окрім азоту, калію та фосфору, є також бор. Фісташка може переносити морози до $-21-23^{\circ}\text{C}$. Як це не дивно, але через пізнє цвітіння пошкодження морозом цієї теплолюбної рослини часто буває меншим, ніж у деяких інших плодових дерев. Фісташка також потребує певного періоду холодної погоди, яка спонукає рослину до цвітіння з настанням весни. Сума активних температур коливається в межах $2500-3000^{\circ}\text{C}$ в залежності від сорту.

Є у фісташки і певні недоліки. Наприклад, для неї притаманна періодична врожайність, коли рясне плодоношення відбувається раз на 2 роки. Вирівняти врожайність до певної міри вдається за допомогою додаткового внесення добрив. На фісташці можуть зустрічатись і плоди-пустоцвіти. Ця проблема вирішується за допомогою зрошення, підбору сортів та правильної схеми насадження, щоб забезпечити достатнє вітрове запилення [4].

Перед закладанням фісташки саду здійснюють плантажну оранку глибиною до 90 см. Якщо ділянка має дуже щільне підставу, тоді обробка ділянки здійснюється на глибину до 1,5 м. Після цього на ділянці як мінімум двічі здійснюють дискування і вирівнюють поверхню. Це важливо зробити, щоб забезпечити активний розвиток кореневої системи і хорошу інфільтрацію води. Підготовку ґрунту здійснюють за рік до висадки фісташки.

Після посадки здійснюють обробку досходовому гербіцидами шляхом обприскування міжрядь смугами 1,8 м в ширину (тобто майже 1/3 всієї площі). У перший рік здійснюється і ручна прополка в пристовбурних кругах. У перші 5 років досходове гербіциди застосовуються восени. Протягом сезону може також здійснюватися локальна часткова обробка після сходовими контактними гербіцидами в місцях активного поширення бур'янів. З цією метою можна використовувати Раундап або комбінацію Раундапу і Гоал. Міжряддя також тричі дискують, починаючи з першого року.

Однак, перше рентабельне плодоношення може бути отримано тільки на 4-5 рік після щеплення, хоча плоди нерідко з'являються вже на третій рік. Тому до активного плодоношення агровиробник може традиційно використовувати цю ділянку, вирощуючи в міжряддях баштанні, зернові та бобові культури.

Промислове вирощування фісташки поза природного ареалу її поширення вимагає висадки на плантації трьох сортів / видів:

Підщепа іншого сорту або іншого виду.

Сорт жіночого рослини (буде плодоносити – щепа).

Сорт чоловічого рослини (буде запилювати жіночі плодові дерева).

З огляду на кліматичні умови і загрозу основних патогенів, наприклад, вертицильозу, дуже важливо підібрати правильний підщепу. З цією метою використовують інші види фісташки, наприклад, *Pistacia integerrima* або міжвидові гібриди, наприклад, досить поширений UCB1 (гібрид між *P. integerrima* і *P. atlantica*).

Як підщепу також іноді використовується фісташка китайська (*Pistacia chinensis*). Цей вид фісташки є найбільш стійкий до суворих зимових умов і може витримувати морози до -25°C .

На європейському континенті використовується для підщеп кілька видів фісташки, в тому числі і безпосередньо *Pistacia vera*, але частіше за все *Pistacia terebinthus* і *P. atlantic*. Деякі вчені вказують, що поєднання *P. atlantic* з певними поширеними сортами, в тому числі Керман, не завжди є успішним, але більшість з них вважають, що *P. atlantic* забезпечує хорошу приживлюваність. Сумісність *Pistacia terebinthus* з більшістю сортів є нормальною. Більш того, практично всі наукові джерела сходяться на тому, що найбільшою стійкістю до холодів, в порівнянні з іншими підщеп, відрізняється саме *Pistacia terebinthus*. Продуктивний період життя фісташки саду триватиме на таких підщепах, як *Pistacia terebinthus*, 200 років, *P. vera* – 150 років і *P. lentiscus* – 40 років.

При підборі сортів жіночих рослин звертають увагу на високу продуктивність, якість горіхів, періодичність плодоношення, період цвітіння. Останній фактор дуже важливий в тих регіонах, де бувають весняні заморозки. Відповідно є ранньо, середньо-і позднецветущих сорти.

Найбільш поширеними сортами жіночих рослин є Керман, Матеар, Ларнаці, Наполетана, Сфакс, Кастел. Серед чоловічих сортів частіше використовують Петерс і С-Спеціаль. Для природних зон з великою ймовірністю заморозків у квітні найбільш рекомендованими жіночими сортами є ті, що пізно цвітуть: Кастел, Керман або Наполетана.

Стандартна схема посадки – 5×6 м. Практикується і більш широка схема, наприклад 6×7 м. Навіть при такій відстані на 1 га вдається розмістити понад 200 дерев. Оскільки фісташка є дводомних рослиною, то потрібно правильно розсадити чоловічі і жіночі екземпляри. Кількість чоловічих екземплярів також залежить від того, які сорти насаджуються і зрошуються вони чи ні.

В цілому для промислової культури співвідношення чоловічих до жіночих деревах може становити 1:20, але для запобігання ризиків і нерівномірності плодоношення все ж рекомендується співвідношення 1: 8 або 1:10. Жіночі рослини цвітуть близько 14 днів, але кожен окремий квітка сприймає пилок тільки протягом 2-5 днів. При цьому чоловічі рослини зацвітають на кілька

днів раніше. Рослини розміщують або рівномірно схемою або з урахуванням пануючих вітрів.

Тому рослина має високу рентабельність фісташки мають багато шансів стати популярними серед садівників України і ближнього зарубіжжя.

Використана література:

1. <https://propozitsiya.com/ua/promyshlennoe-vyrashchivanie-fistashki-vne-estestvennyh-usloviyah-ee-rasprostraneniya-osnovnye>

2. <https://propozitsiya.com/ua/fermery-v-ukrayini-pochynayut-zasadzhuvatypolya-fistashkamy>

3. Флора СССР : в 30 т. / начато при рук. и под гл. ред. В. Л. Комарова. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1949. – Т. 14 / ред. тома Б. К. Шишкин, Е. Г. Бобров. – С. 520–524. – 790 с. – 4000 экз.

4. Дудченко Л. Г., Козьяков А. С., Кривенко В. В. Пряно-ароматические и пряно-вкусовые растения: Справочник / Отв. ред. К. М. Сытник. – К.: Наукова думка, 1989. – 304 с. – 100 000 экз.

5. Фисташковое дерево // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп. т.). – СПб., 1890–1907.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА І ДИВЕРСИФІКАЦІЇ БІЗНЕСУ В ОВОЧІВНИЦТВІ

Крикунова В. М.

канд. екон. н., доцент

Грановська В. Г.

канд. екон. н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Функціонування аграрного сектору, спрямоване, з одного боку на підтримання продовольчої безпеки країни, з іншого, – має враховувати економічні інтереси виробників та диверсифіковані запити споживачів. У сучасних умовах розв'язання такого комплексного завдання обумовлює урізноманітнення напрямів агробізнесу, асортименту продукції, способів її виробництва й переробки.

За прогнозами експертів, одним із перспективних напрямів розвитку овочівництва є запровадження технології вирощування органічної продукції. Зростанню інтересу до органічного виробництва в Україні сприяє високий попит на світовому ринку і висока прибутковість вирощування овочів на експорт завдяки низькій вартості робочої сили. Органічних виробників овочів в Україні, за даними Organic Business School, зареєстровано всього 10 [2]. Найбільші органічні теплиці (опалювані, полікарбонатні) займають площу всього 0,5 га. За виробництва суміші культур – огірки, помідори,

салати і зелень, – найвища частка у доході припадає на огірки і помідори, а найвищий маржинальний дохід приносить зелень. За розрахунками Organic Business School, 1 м² опалюваної теплиці під огірками може принести 100-200 грн прибутку (залежно від сезону), під помідорами – 150-300 грн, кропом і петрушкою – 250-400 грн, цибулею на перо – 200-500 грн, салатом – 200-600 грн, а під руколою і базиліком – 600-800 грн. Така полікарбонатна теплиця площею 0,01 га може забезпечити рентабельність в 50% і окупитися за 1,5-2 роки.

Органічна премія (перевищення ціни органічних овочів над звичайними аналогами) становить від 150 до 1000%, що свідчить не стільки про прибутковість бізнесу, як про несформованість ринку, який перебуває в зародковому стані: внутрішній ринок – мізерний, а на зовнішній українські виробники так і не змогли вийти. Налагодження експорту дасть змогу збільшити виробництво органічних овочів. Потенційний ринок збуту є в Німеччині, в Польщі, суттєвим є й потенціал національного споживання.

Посилення конкурентної боротьби і високі ризики галузі зумовлюють постійний пошук виробниками нових бізнес-ідей. Одним із напрямів такого пошуку є створення на основі вирошування овочів нових продуктів з вищою доданою вартістю. З цією метою традиційно розвивають і впроваджують технології тривалого зберігання і переробки. Звіт американської консалтингової компанії Zion Market Research показав, що світовий ринок все більше потребує фруктів та овочів, які пройшли глибоку переробку [1]. У 2020 р. очікується ріст галузі до 319,9 млрд дол. США. Ціна на сушену продукцію майже в 10 разів вища, ніж на свіжу або морожену. В Україну щороку імпортується сушених овочів на 10 млн грн (3 тис. т), і наповненість внутрішнього ринку оцінюють в 30%. Рентабельність сушеної цибулі сягає 370%. Вимоги до якості сушеної продукції є високими – щодо наявності ГМО, однорідності партій, строків поставок, обсягу та циклічності поставок. Процес промислового сушіння впроваджується з метою диверсифікації виробництва та підвищення його ефективності, адже дає можливість скоротити втрати продукції 2-го та 3-го класу, якої в урожаї може бути до 30%. У 2016 р. частка сушених овочів на ринках таких країн ЄС, як Болгарія, Хорватія та Угорщина, становила 10, 12 та 15% відповідно. В Україні вона поки що значно менша, хоча саме сушіння могло б стати у нагоді в умовах нестачі сучасних овочесховищ.

Попит на сушені овочі є значним. Сушені овочі, зокрема цибуля, петрушка, морква, паприка, баклажани, томати, картопля та часник, потрібні виробникам продуктів швидкого приготування (супів, каш, різних соусів тощо), консервним заводам, кафе та ресторанам, закладам пенітенціарної системи та військовим підрозділам в умовах ведення бойових дій у польових умовах. Однак в Україні підприємства, що спеціалізуються на сушінні овочів, майже немає – перш за все, через високу вартість газу та електроенергії. Вільну нішу заповнюють такі постачальники, як миколаївська фірма «ЛК Трейдер Україна». Сушену цибулю та моркву вони ввозять з Узбекистану, а в останні роки також з Китаю.

«Супутні» види бізнесу також можуть стати потужним чинником розвитку галузі [3]. Зелений туризм, що становить величезний сектор глобального ринку послуг, набирає популярності і в Україні. Нині розрізняють декілька видів туризму, у тому числі: пов'язаний із перебуванням на природі (зелений туризм), вивченням рослинного світу та культури землеробства (агрономічний) й особливості національних кухонь (гастрономічний). Всі ці види так чи інакше пов'язані із використанням продукції плодоовочевої галузі.

В Україні сільський зелений туризм як законний вид підприємництва почав розвиватися після прийняття 15 вересня 1995 р. Закону «Про туризм». З того часу його визнано окремим видом туризму, і право особистих селянських господарств займатися ним. Загальні засади правового регулювання сільського зеленого туризму такі:

- господарства, що мають ділянки під садівництво й городництво, можуть мати місця для розміщення не більше 30 туристів (для більшої кількості необхідна реєстрація господарства як ФОП);
- сертифікація – добровільна;
- обов'язкове дотримання санітарних вимог щодо будівництва, реконструкції та переобладнання споруд;
- обов'язкове дотримання санітарних вимог до продовольчої сировини і харчових продуктів. Овочі й фрукти за такого виду діяльності стають не просто товаром, а готовим продуктом харчування. Особлива увага приділяється якості води як для їх миття, так і для приготування їжі;
- працівники, які мають доступ до овочів і фруктів під час приготування їжі, обов'язково проходять медичний огляд.

На сьогодні цей вид бізнесу розвивається у вигляді окремих садиб або територіальних кластерів. З метою обміну досвідом та поширення кращих практик створено в Україні «Спільку сприяння розвитку зеленого сільського туризму», в Європі – Федерацію сільського і фермерського туризму EUROGITÉS. Для ефективного розвитку зеленого туризму у комбінації з овочівництвом важлива наявність привабливих ландшафтів і кліматичних умов як для відпочинку туристів, так і для вирощування овочів і фруктів, а також умов для участі туристів у вирощуванні та збиранні врожаю.

Особливий інтерес становлять технології виробництва плодів за певними технологіями (наприклад, сертифіковані технології органічного землеробства), локальні бренди (херсонський кавун і томат, ніжинський огірок), особливі види переробки. Цінність демонстраційного городу в межах туристичної оселі – у його різноманітті та безперервності надходження врожаю. Можливе створення «гастрономічного» городу (таких ботанічних видів існує понад 1500), наприклад, облаштувати город для українського борщу, страв італійської, французької, арабської кухні.

При організації даного бізнесу доцільно скористатися успішним досвідом вітчизняних підприємців. Туристичний кластер «Зелені Хутори Таврії» у Голопристанському районі Херсонської області завдяки кооперуванню з дрібними місцевими виробниками щоденно забезпечує овочевим

різноманіттям до 950 туристів. Кластер займається просвітницькою активністю, спрямованою на ознайомлення школярів із практиками овочівництва. Для туристів проводять дегустацію херсонських томатів, кавунового меду, отриманого з насіння і соку – бекмесу (нардеку).

Цінним є зарубіжний досвід фермерів у Великобританії. Наприклад, на фермі The Garlic Farm on The Isle of Wight вирощується кілька сортів часнику, а крім цього працюють ресторан, музей, цех переробки часнику й магазин, де запропоновано понад 200 часникових товарів (часникова горілка, чорний часник, часникові масла, майонез і т. ін.). Туристи знайомляться з «дизайном» технологій вирощування, післязбиральної доробки та переробки часнику, за бажання виконують технологічні операції на часниковому полі.

Таким чином, овочівництво є не лише галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку і формує експортний потенціал, а й драйвером розвитку зеленого туризму та сільських територій в цілому.

Використана література:

1. Кліщенко С., Кліщенко Г. Промислове сушіння овочів. *Овощеводство*. 2018. № 1(153). С. 54–59.
2. Органічне плодощівництво в Україні. Перші кроки і великий потенціал. 08.03.2017. *Пропозиція*. URL: <https://propozitsiya.com/ua/organichne-plodoovochivnyctvo-v-ukrayini-pershi-kroky-i-velykyu-potencial> (дата звернення 27.09.2018).
3. Сич З. Овочевий потенціал для сільського зеленого туризму. *Овочівництво*. 2018. № 5(157). С. 52–55.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кулібаба А. М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник: **Аверчева Н. О.**

доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Постановка проблеми: Повне задоволення потреб населення в продуктах харчування, галузей легкої промисловості в сільськогосподарській сировині вимагає збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на основі раціонального та ефективного використання земельних ресурсів як головного фактора виробництва в аграрній сфері [1]. Земля, на відміну від інших засобів виробництва, не відтворюється, але коригуються її якісні властивості. Як головний засіб виробництва в сільському господарстві, вона має ряд

особливостей. За правильного і раціонального використання земля у процесі виробництва підвищує свою родючість, а тому є вічним засобом [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема та напрямом підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільському господарстві присвячено праці таких дослідників та вчених, як Д.І. Гнаткович, Г.Д. Гуцуляк, В.В. Горлачук, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, І.Р. Михасюк, Л.Я. Новаковський, І.А. Розумний, А.М. Третяк, М.М. Федоров. У своїх роботах вони описують сучасні проблеми оцінювання та підвищення ефективності землекористування в сільському господарстві. Проте, дана проблематика є актуальною і потребує систематичних досліджень на рівні кожного регіону [3].

Метою дослідження є визначення напрямів підвищення ефективності використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах Херсонської області.

Під ефективністю використання земельних ресурсів у сільському господарстві розуміють економічний результат від використання сільськогосподарських земель, який характеризується відношенням отриманого ефекту (вираженого у натуральних та вартісних показниках) до площі з урахуванням якості та віддаленості земельної ділянки.

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Херсонській області свідчить про різні тенденції у рослинництві і тваринництві (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво сільськогосподарської продукції у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у Херсонській області, т

Різновид продукції	Рік									2017 р. у % до 2000 р.
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Виробництво зернових і зернобобових культур на 100 га сільськогосподарських угідь	59,3	78,1	76,9	53,6	85,7	109,5	133,1	114,9	129,3	218,0
Виробництво валової продукції тваринництва:										
М'ясо всіх видів, т	2,82	2,00	2,11	2,12	2,24	2,47	2,48	2,11	2,04	72,3
Молоко, т	16,3	18,1	15,5	15,8	15,7	15,4	15,2	15,0	14,9	91,4
Вовна, кг	13,7	7,3	9,3	7,4	7,3	7,3	6,7	5,9	5,5	40,0

Виробництво зернових і зернобобових у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2017 р. більше, ніж удвічі перевищує рівень 2000 р. Проте, виробництво продукції тваринництва, зокрема м'яса, молока та вовни на 100 га сільськогосподарських угідь невпинно знижується.

Можна виділити такі основні напрями підвищення економічної ефективності використання землі в сільському господарстві:

- 1) система заходів щодо підвищення родючості земель;

- 2) охорона ґрунтів від ерозії та інших руйнівних процесів;
- 3) ведення системи сівозмін;
- 4) організаційно-економічні та соціальні заходи;
- 5) раціональна обробка ґрунтів;

Найважливішою природно-економічною особливістю використання земель сільськогосподарськими підприємствами є те, що аграрне виробництво – це біологічно обумовлена сфера діяльності, де ґрунт, як специфічне органічне тіло, виконує функції посередника між живою та неживою природою, між працею та відтворювальними біологічними процесами. Таким чином, з одного боку, використання землі має характер природного процесу, підпорядкованого своїм внутрішнім біологічним закономірностям, а з іншого, як господарська діяльність, – воно визначально впливає на відтворення та ефективність виробництва рослинницької і тваринницької продукції [4].

Зокрема, збільшення виробництва продукції рослинництва сприяє підвищенню виробництва продукції тваринництва, створюючи для останнього міцну кормову базу, що в свою чергу буде давати цінну сировину для підвищення родючості земель – органічні добрива.

Одна тонна свіжого гною вміщує в середньому 4,5 кг азоту, 2 кг фосфору, 5 кг калію, 4 кг кальцію. Крім того, гній має всі необхідні рослинам мікроелементи. Він є основним органічним добривом тривалої дії. Позитивна дія його при внесенні на легких ґрунтах триває 3-4 роки, на важких – 4-5 років. Перегній – цінне органічне добриво для приготування ґрунтових сумішей для вирощування сіянців, мульчування посівів і насаджень, додавання до ґрунту при висаджуванні дерев, кущів і квітів. Пташиний послід – вміщує до 2% азоту, 1,7% фосфору, до 1% калію; у висушеному стані – відповідно 4,5%, 3,6% і 1,7 %, його застосовують як основне добриво, так і для підживлення рослин [5].

Використання землі, як складової аграрного виробництва, підпорядковується законам, що регулюють організацію та економіку галузі сукупністю організаційних, економічних та правових механізмів, стимулюючи її природоохоронне використання. Сукупність таких законодавчо встановлених механізмів (організаційних та економічних) або правил використання землі визначає зміст земельних відносин, направляючи дії людей із землею у потрібних для суспільства напрямках, формах, способах і методах використання. Виділення їх в якості самостійного предмета вивчення – об'єктивна необхідність, обумовлена багатфункціональністю земельних ресурсів та їх значенням не тільки як місця розселення людей, але і як джерела для них засобів життєзабезпечення.

Висновки. Регулювання земельного обороту з метою подальшого його розвитку має стати першочерговим завданням держави і бути спрямоване на забезпечення раціонального та ефективного використання всіх категорій земель, на захист прав власників, користувачів, на охорону земель шляхом нормативно-правового забезпечення, адміністративного та економічного впливу. Одночасно з цим кожне сільськогосподарське підприємство повинно

ефективно використовувати землю, бережно ставитися до неї, підвищувати її родючість, не допускати ерозії ґрунтів, заболочування, заростання бур'янами і т.д. А підвищення виробництва продукції тваринництва забезпечить аграріїв дешевим, але не менш ефективним органічним добривом. Всі ці заходи дозволять зберегти головне багатство нашої країни – родючість землі.

Використана література:

1. Ефективність використання земельних ресурсів. URL: https://pidruchniki.com/80385/ekonomika/efektivnist_vikoristannya_zemelni_resursiv.
2. Петренко Ж.А. Умови та напрямки ефективного використання сільськогосподарських угідь. Вісник Полтавської державної аграрної академії. № 4. 2006. С. 198-201.
3. Економіка. URL: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/74336.doc.htm.
4. Єрмаков О.Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель. Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 10-14.
5. URL: <https://helpiks.org/8-9298.html>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ БАГАТОРІЧНИХ БОБОВО-ЗЛАКОВИХ ТРАВСТОЇВ У ПЕРШИЙ РІК ВИКОРИСТАННЯ

Порудєєва Т. В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій
та зовнішньоекономічної діяльності

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Важлива роль у покращенні існуючої сировинної структури реалізованої продукції сільськогосподарських підприємств належить прискоренню темпів розбудови галузі тваринництва. Проте, на сьогодні, рівень ведення тваринництва і сучасний стан кормовиробництва не відповідають вимогам економіки ринкового спрямування, потребують змін підходи до організації кормовиробництва та визначення стратегічних напрямів його ефективного функціонування [1].

Однією з причин такого різкого зменшення поголів'я тварин є незадовільна кормова база, зокрема спад виробництва високопоживних трав'янистих бобово-злакових кормів [2].

Головною передумовою стабілізації кормової бази тваринництва є поліпшення та розширення площ культурних пасовищ і сіножатей, підвищення ефективності польового травосіяння. Основними культурами, що використовуються для створення бобово-злакових травостоїв в Україні є люцерна посівна, еспарцет піщаний, стоколос безостий, костриця лучна.

Відомий спосіб вирощування багаторічних трав у незрошуваних умовах півдня України, що включає основний обробіток ґрунту, внесення мінеральних добрив, передпосівну культивуацію, сівбу трав та збирання їх зеленої маси при досягненні укісної стиглості [3]. Недоліком даного способу є те, що у рік сівби багаторічні трави розвиваються дуже повільно, сильно пригнічуються бур'янами і мають низьку продуктивність, досягають максимального розвитку на другий і подальші роки використання. У разі застосування гербіцидів у таких посівах, використовувати урожай на корм тваринам не можна, до того ж, цей спосіб дорогий і токсичний для навколишнього середовища, і фактично в перший рік вирощування трав продукція з одиниці площі не отримується.

Переважна більшість новостворених агроформувань при відновленні і прискореному розвитку кормовиробництва повинна орієнтуватися на максимальну реалізацію біологічного потенціалу кормових культур та маловитратні технології. Однією з таких є покривний посів. В умовах півдня України багаторічні трави, наприклад люцерну, висівають під покрив ячменю ярого (озимого), пшениці ярої (озимої), що дозволяє значно підвищити продуктивність ріллі. Тому був розроблений та експериментально випробуваний на землях Миколаївської ДСДС ІЗЗ НААН спосіб вирощування багаторічних трав протягом 2015-2017 рр. Найближчим аналогом до нього є спосіб вирощування люцерни під покривом ячменю ярого, коли в перший рік вегетації її підсівають під основну культуру, в кінці року підкошують, а продуктивне використання розпочинають на другий рік вегетації [4].

В основу способу поставлена задача підвищення продуктивності багаторічних бобово-злакових травостоїв у перший рік використання за рахунок добору найбільш урожайних видів трав та способів їх сівби, що сприятиме стабільному отриманню зеленої маси від 20 т/га, виходу сухої маси – на рівні 5 т/га. Поставлена задача досягається тим, що висівають один з найбільш урожайних та адаптованих до посушливих умов півдня України видів багаторічних трав: бобових – лядвенець рогатий, еспарцет піщаний, люцерну посівну або злакових – стоколос прибережний, регнерію шорсткостеблову, грястицю збірну, кострицю очеретяну та з метою меншого забур'янення травостою, а також для кращої поживності корму в якості покривної культури висівають ячмінь ярий звичайним рядковим способом поперек посіву багаторічних трав та збирають зелену масу при досягненні укісної стиглості.

Результати обліку посівів перед першим укосом засвідчили, що безпокровні посіви багаторічних трав були менш стійкими до поширення бур'янистої рослинності (різнотрав'я). Особливо це стосувалося посівів грястиці збірної, костриці очеретяної та костриці червоної, де у перший рік використання частка різнотрав'я становила 86,4-95,6 %. У безпокровних посівах бобових трав частка різнотрав'я зростала до 53,9-65,7 %. Найменшою частка різнотрав'я була у посівах багаторічних трав під покривом ячменю ярого – від 2,4 до 3,5 %. Тут домінуючим компонентом була покривна

культура – 93,5-96,1 %, багаторічні трави склали невелику частку – від 0,9 до 3,5 %. Перед другим укосом по мірі росту й розвитку рослин їх частка у цьому варіанті збільшувалася до 3,0-37,0 залежно від виду трав.

Середні дані за 2015-2017 рр. засвідчили неоднакову урожайність зеленої та сухої маси багаторічних трав при різних способах їх сівби. Виходячи з приведених даних видно, що спільний посів багаторічних трав та покривної культури позитивно позначився на їх сукупній урожайності. Так, урожайність зеленої маси покривних посівів перевищувала цей же показник безпокровних посівів у 1,2-1,7 разів. Найвищої продуктивності фітоценозів при вирощуванні на сіно досягнуто у посівах люцерни посівної, еспарцету піщаного, грястиці збірної, костриці очеретяної під покривом ячменю ярого.

Найвищий вихід сухої маси забезпечив посів люцерни під покривом ячменю ярого – 5,55 т/га. На рівні 5,11 т/га була продуктивність еспарцету піщаного під покривом ячменю. На однаковому рівні була зафіксована продуктивність покривного посіву грястиці збірної та костриці очеретяної – 5,03 та 5,07 т/га сухої маси відповідно. Найменший вихід сухої маси забезпечували безпокровні посіви багаторічних трав – 3,00-4,53 т/га.

Для отримання більш повних даних про ефективність вирощування багаторічних трав під покривом ячменю ярого була проведена кормова оцінка досліджуваних варіантів. Так, покривні посіви перевищували безпокровні посіви багаторічних трав за виходом кормо-протеїнових одиниць на 4,65-11,15 т/га і перетравного протеїну на 0,06-2,25 т/га.

Розрахунки показують, що спосіб сівби мав доволі помітний вплив на економічну ефективність вирощування посівів. Більша сукупна врожайність сформувалася при висіві багаторічних трав із ячменем ярим, що знизило собівартість продукції на 5,0-25,0 грн./га та дозволило одержати на 57,4-197,2 грн./га більше доходу порівняно із безпокровним способом сівби.

Запропонований спосіб підвищення продуктивності багаторічних бобово-злакових травостоїв у перший рік використання, що включає основний обробіток ґрунту, внесення мінеральних добрив, передпосівну культивуацію, сівбу трав та збирання їх зеленої маси при досягненні укісної стиглості, який відрізняється тим, що висівають один з найбільш урожайних та адаптованих до посушливих умов півдня України видів багаторічних трав: бобових – лядвенець рогатий, еспарцет піщаний, люцерну посівну або злакових – стоколос прибережний, регнерію шорсткостеблову, грястицю збірну, кострицю очеретяну та з метою меншого забур'янення травостою, а також для кращої поживності корму в якості покривної культури висівають ячмінь ярий звичайним рядковим способом поперек посіву багаторічних трав та збирають зелену масу при досягненні укісної стиглості. Згідно запропонованого способу підвищення продуктивності багаторічних бобово-злакових травостоїв у перший рік використання отримано патент України (2018) А01В 79/00, А01С 7/00. «Спосіб підвищення продуктивності багаторічних – злакових травостоїв у перший рік використання» [5].

Таким чином, на основі проведених нами досліджень встановлено, що посіви наступних бобових трав – лядвенцю рогатого, еспарцету піщаного,

люцерни посівної та злакових – стоколосу прибережного, регнерії шорсткостеблової, грястиці збірної, костриці очеретяної під покривом ячменю ярого мають вищу продуктивність у перший рік використання, забезпечуючи вихід зеленої маси на рівні 21,04-23,14 т/га, вихід сухої маси – на рівні 4,96-5,55 т/га та прибуток 248,00-556,90 грн/га.

Використана література:

1. Кургак В.Г. Продуктивність лучних травостоїв на орних землях Північного Лісостепу України / В.Г. Кургак, О.П. Лук'янець // Збірник наукових праць Інституту землеробства УААН / Ред. кол.: В.Ф. Сайко (відп. ред.). – 2002. – № 2. – С. 77-82.
2. Балашов Л.С. Типология лугов Украины и их рациональное использование / Л.С. Балашов, Л.М. Сипайлова, В.А. Соломаха. – Київ: Наук. думка, 1988. – 240 с.
3. Кіщак І.Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів / І.Т. Кіщак. – Миколаїв: «ІЛІОН», 2004. – 280 с.
4. Люцерна / В.И. Жаринов, В.С. Ключ. – К.: Урожай, 1990. – 320 с.
5. Пат. 128954 Україна (2018) А01В 79/00, А01С 7/00. Спосіб підвищення продуктивності багаторічних – злакових травостоїв у перший рік використання / Томчук Р.В., Трофименко О.В, Порудеєва Т. В. – № 128954; заявл. 11.05.2018; опубл. 10.10.2018. Бюл. № 19

АГРОЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ У ПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ ГРЕЦЬКИХ ГОРІХІВ

Рудік О. Л.

канд. с.-г. наук, доцент

Рудік Н. М.

канд. с.-г. наук, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Горіх грецький (*Juglans regia* L.) належить до досить теплолюбивих рослин, у наслідок хоча він є достатньо представленим, на значній території в культурі. Однак у багатьох регіонах ареал його розповсюдження є межею, чи перебуває в зоні ризику, із позицій промислового вирощування. Дикі його форми є достатньо представленими в Україні, Молдові, у межах Кавказу та Середньої Азії. Це дає підстави вважати горіх грецький одним із найбільш перспективних порід горіхоплідних культур, придатних для поширення в Південних регіонах країн помірного клімату [2].

В даний час південні регіони України мають достатньо високий агрокліматичний потенціал для промислового вирощування горіха грецького,

проте генетичні можливості цієї культури реалізовані далеко не повністю. Розвитку орехівництва в Україні сприяють декілька об'єктивних факторів.

У світі сформувався та збільшується попит на споживання горіхів у свіжому вигляді, та у використанні їх в харчовій, косметичній промисловості та в медицині [3]. Безумовними перевагами горіху є поживні та смачні плоди, декоративність рослини, довговічність, позитивний вплив на мікроклімат та високий ґрунтозахисний ефект, промислове використання його деревини, привабливість текстури її та наростів (капу) при виробництві декору.

Із загальносвітових позицій для горіху грецького, як рослини, притаманний певний ендемізм – природнім осередком його ареалу є відносно невелика територія. Геоботанічними дослідженнями М.І. Вавілова виявлено три осередки природнього поширення виду: передньоазіатський; середньоазіатський; китайський [1].

Цим зумовлена також обмеженість регіонів, де ґрунтово-кліматичні умови є сприятливими для широкого промислового вирощування горіха грецького. Навіть періодичні відхилення термічних показників погодних умов здатні спричинити великі втрати насаджень, що руйнує економічну доцільність такого виробництва. За узагальненнями, лише близько 5% суші придатні для промислового орехівництва. В значній мірі це зумовлено тепловим режимом території в зимовий період. Необхідно зазначити, що ресурси нашої держави у значній мірі відповідають таким вимогам [4].

У межах України, за виключенням передгірних районів, Карпат та Криму, відповідно до міжнародної класифікації USDA, виділяють в межі від 5-ї до 7-ї зони із відповідними підзонами. Так зона 5А, що охоплює північно-східну смугу країни, із середніми багаторічними мінімальними температурами повітря $-28,9$ – $-26,2$ °С вважається крайньою для культури, особливо для неадаптованих неморозостійких сортів. Найбільш сприятливими в межах України вважаються умови незначної за площею зони 7А, яка розташована на узбережжі Чорного моря вздовж кордон із Молдовою. Тут мінімальні температури складають $-17,7$ – $-15,0$ °С, що зменшує ризик зимової загибелі насаджень.

За дослідженнями науковців та із досвіду виробників в Україні, за ризиком загибелі насаджень у зимовий період, можна виділити дві кліматичні зони. Перша переважно співпадає із агрокліматичною зоною Полісся та Лісостепу, де існує дуже високий ризик загибелі горіху грецького. Такі умови є надзвичайно несприятливим для вирощування інтенсивних високоврожайних сортів південного еко типу, оскільки їм притаманна низька морозостійкість.

Друга зона, що переважно охоплює зону Степ, має помірні ризики зимової загибелі насаджень. У межах Херсонської області найбільш сприятливий температурний режим формується в приморській смузі – в межах зони 6В, де середні багаторічні значення мінімальних температур складають $-20,5$ – $-17,8$ °С.

Горіх грецький доцільно культивувати в регіонах, де річна середньодобова температура перевищує $+8$ °С, а мінімальна не опускається нижче -20 °С. Проте такі екстремальні значення необхідно розглядати в розрізі осередків

створення сорту. Подібні вимоги притаманні сортам французьких форм, тоді як карпатські витримують морози до 37–40°C. Горіх грецький також є світлолюбивою рослиною, тому його плантації необхідно розташовувати на підвищеннях із хорошою освітленістю масиву, що також забезпечить добре прогрівання. Великою проблемою можуть бути приморозки в період цвітіння рослин. Ризики повторення таких явищ в 20% років та більше підриває економіку вирощування.

Із вирішенням групи цих проблем також пов'язана схема висаджування та напрямок рядів, підбір сортового складу та способи формування крони.

Практика вирощування свідчить, що високі урожаї горіхів можна отримати на широкому таксономічному переліку ґрунтів. Однак кращими є родючі, із вмістом гумусу понад 2-2,5%, структурні легко та середньосуглинкові ґрунти. Це також пов'язано із сильною реакцією горіха грецького на щільність ґрунту, що зумовлює сприятливу його будову та формування оптимальних повітряного та водного режимів. Рівень ґрунтових вод не повинен перевищувати 2-2,5м. Оптимальною є нейтральна та слабко лужна реакція ґрунтового розчину з рН 6,8–7,2. Проте поліські морозостійкі гібриди добре ростуть і плодоносять на дерново-підзолистих ґрунтах з рН 4,1–4,5 [3].

Визначальним елементом в розміщенні насаджень горіха є вологозабезпечення. Оптимальною зоною його вирощування є та, де річна кількість опадів перевищує 500 мм, у тому числі більше 50% яких надходить за вегетаційний період. Відносна вологість повітря повинна складати 60-80%. Вологозабезпеченість Степової зони України не відповідає біологічним потребам культури, та не дозволяє отримувати висок врожайність. За таких умов обов'язковим є періодичний або систематичний полив. Критичним щодо водоспоживання для горіха грецького вважається період протягом 45-60 діб після цвітіння. Вологозабезпеченість цього періоду визначає як виживання зав'язі та розмір плодів, так і може спровокувати засихання ядра. Вимогами до поливної води є відсутність, або мінімальний вміст, хлору та натрію, низький сольовий індекс ЕС. Важливе значення для отримання високих врожаїв має узгодженість глибини проникнення кореневої системи та гранично допустимі глибини зволоження змінних у процесі росту насаджень. Графік поливу визначається впливом багатьох факторів та змінюється в часі, однак у середньому розрахунку на одне дерево місячна поливна норма складає від 100 до 300 л.

За біологією горіх характеризується високою інтенсивністю росту, та помірним споживанням елементів живлення. Проте корінне удобрення, перед закладкою плантацій, та періодичне підживлення мінеральними ($N_{40-80}P_{10-20}K_{20-30}$) та органічними (до 5 т/га) добривами значно підвищує врожайність. У розрахунку на одне дерево віком 30-50 років рекомендовано вносити азоту – 2-2,5 кг д.р., фосфору 2 кг д.р., калію 0,5-1 кг д.р. Рішення щодо рівнів живлення повинно прийматися за результатами розрахункових балансових методів. Система удобрення молодого саду передбачає зменшення частки азоту.

Горіхи починають плодоносити на 5 рік вегетації та досягають високої продуктивності після 30 років. За даними Академії Органічного Садівництва вступ у плодоношення щеплених грецьких горіхів української та молдавської селекції починається із 4–5-го року вегетації. На 8–10 рік при належному догляді можна отримати із дерева 15–20 кг горіхів, а на 12–15 рік, коли дерева входять у повне плодоношення – 50–60 кг (при загущеності 80 дерев/га).

Цим зумовлено прагнення до впровадження інтенсивних схем посадки з площею живлення менше 80-120 м². Проте збільшення урожайності шляхом щільної посадки можливе протягом періоду до 20 років, якщо не передбачено використання відповідних за інтенсивністю росту сортів. Після чого горіх, як доміант, критично посилює внутрішньовидову конкуренцію. Тому схема посадки повинна обов'язково бути відповідною сортовим особливостям, силою росту, розташування глок та габітусу культури.

Відповідно до схеми розміщення та системи догляду розрізняють сади інтенсивного, напівінтенсивного та традиційного типів.

Вирішення проблеми досягнення прибутковості молодими насадженнями може лежати в площині посадки із площею живлення від 140 до 400 м², проте із використанням технологій ущільнюючих культур. Такими може бути широкий спектр культур чи їх поєднання – від горіхоплідних та ягідних – до овочевих, із різними схемами розміщення, що потребує відповідного проектування.

Світовий практичний досвід свідчить, що доцільним способом вирощування горіху грецького є промислове використання декількох сортів вегетативного за походженням посадкового матеріалу. Такою структурою може бути 20-30% ранніх та пізніх сортів та до 50% середньостиглих. Досягти вагомого збільшення обсягів виробництва можливо розвиваючи інтенсивні промислові насадження, основу яких складає сорт. Вегетативне їх розмноження за сучасними технологіями дозволяє отримувати якісний однорідний посадковий матеріал та зберігати цінні сортові ознаки. До Державного реєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні на 2018 рік внесені 38 сортів горіху грецького різних установ України та зарубіжжя: Українського НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького (Красавець, Курзім); Придністровської ДС садівництва Буковинського інституту АПВ УААН (Чернівецький 1, Клішківський, Прикарпатський, Ярівський, Топорівський, Буковинський 1, Буковинський 2, Буковинська бомба, Рудківський, Яблунівський, Чернівецький 2); ТОВ «Технологічний центр горіхоплідних культур «Лінард» (Коржеуцький, Кодрене, Скиносский, Фержан, Фернор Фернет, Лунгуеце, Кишиневский, Ронд де Монтиньяк, Франкет, Меланез, Пьераль, Костюженский); Інституту помології ім. Л.П. Самиренка НААНУ (Промінь); Придністровської ДС садівництва Інституту садівництва НААНУ (Легінь); ТОВ «Український волоський горіх» (Чандлер); Інститутіа Публіса «Інститутул стіінтіфіо-Практік де хортікултура сі Технології Аліментаре» (Когилничану, Казаку); Інтерпріндереа Пентру Сілвікултура Яргара (Песчіанскі) та окремих

вітчизняних селекціонерів (Козак, Сер Маджестік, ІНТР, Лисичанський, Слава Україні, Пам'яті Затокового)

В Україні рослини грецького горіха пошкоджуються багатьма видами шкідників та хвороб. Найчастіше, у степовій зоні такими є непарний шовкопряд, личинки травневого хруща, яблунева плодожерка, горіхові попелиці та листяні горіхові кліщі. З хвороб найбільш небезпечні: плямистості (чорна і бура, або марсоніоз); гриби меланколій, фома, діатріпс, рак штамба; гнилі деревини (біла, жовта та червоно-бура); бактеріальні хвороби плодів; кореневий рак дерев. Система агротехнічних та сучасних хімічних заходів захисту дозволяє контролювати їх шкодочинність.

В даний час причиною недостатнього рівня виробництва горіха грецького є екстенсивний спосіб його вирощування. Преважна більшість насаджень, більше 90 %, зосереджена в господарствах населення, які забезпечують майже 98% валових зборів в Україні. Через те виробництво є нестійким, характеризується високою різносортністю, що ускладнює формування товарних партій, та стримує розвиток оптової торгівлі та здешевлює продукцію на зовнішніх ринках.

Використана література:

1. Вавилов Н.И. Проблемы происхождения, география, генетика, селекция растений, растениеводства и агрономии. Избранные сочинения, М.-Л. 1965, том V – С. 14-78.
2. Затоковой Ф.Т. Промышленная культура грецкого ореха / [Ф.Т. Затоковой, Л.Ф. Сатина, В.И. Сайко, М.К. Йолтуховский]; под ред. В.М. Васюты. – К.: Урожай, 1986. – 96 с.
3. Кондратенко П.В., Сатина Г.М., Затоковий Ф.Т., Сатина Л.Ф. Культура горіха грецького в Україні: стан і перспективи розвитку // Міжв. темат. наук. зб. Садівництво. – Київ: Нора-Прінт, 2000. – № 50. – С. 121-126.
4. Шестопаль О.М., Сатина Г.М. Природно-економічні передумови промислового вирощування горіха грецького в Україні // Зб. наук. праць Луганського державного аграрного університету. – Луганськ: Вид-во “Елтон”, 2002. – № 14 (26). – С. 392-396.

ВИКОРИСТАННЯ ЯБЛУК ТА ПРОДУКЦІЇ ЇХ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ В ГОДІВЛІ КОНЕЙ

Соболь О. М.

к. с.-г. н., доцент

Пелих Н. Л.

к. с.-г. н., доцент

Панкєєв С. П.

к. с.-г. н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В Україні щорічно виробляють близько 2 млн. т. плодів та ягід, з яких найбільше, а саме 46%, займають яблука. Площа професійних насаджень залишається на рівні 67 тис. га, основною культурою продовжує залишатись яблуко, на яке припадає 90% площ. Виробництво яблук рівномірне майже по всім регіонам [1].

Українські садівники вкладають чималі інвестиції в яблучний бізнес. Продуктивність яблуневих садів в Україні протягом останніх семи років подвоїлася, що дало імпульс внутрішньому виробництву яблук. У липні-січні 2017–2018 маркетингового року (МР) обсяг експорту яблук з України до держав ЄС становив 9,2 тис. т. Це в 9 разів більше, ніж було за аналогічний період 2016–2017 МР [2].

Основна роль у забезпеченні високої продуктивності насаджень яблуні, як і інших плодових культур, належить сорту. Сортимент яблуні постійно поновлюється новими перспективними сортами як вітчизняної, так і зарубіжної селекції. Сучасне садівництво ставить високі вимоги до сорту, одна з яких – придатність до технічної переробки. В Україні вирощують яблука літніх, осінніх та зимових сортів. Найбільша комерційна цінність як товарного продукту належить зимовим сортам яблук. Осінні і літні сорти яблук направляються в основному на переробку, тому вивчення перспектив використання та переробки цих яблук в інших галузях є досить актуальним питанням.

При різкому масовому дозріванні яблук літніх і осінніх сортів в сезон переробки при нестачі впроваджених технологій їх утилізації створюється значна загроза довкіллю. Це пов'язано, в першу чергу, з швидким розвитком процесів гниття і бродіння, продукти яких отруюють атмосферу, ґрунти, водойми.

Проблемою застосування відходів є обмежена тривалість їх зберігання (2-3 дні), що вимагає спеціальної підготовки. Виходячи з необхідності вирішення як економічних, так і екологічних проблем, метою роботи стало вивчення сучасних тенденцій використання яблук літніх та осінніх сортів для оптимізації раціонів коней.

У зв'язку із постійним збільшенням експортних об'ємів, українські садівники вибирають саме іноземні сорти яблук для промислового

вирощування. Ці сорти значно простіше експортувати, тому що закордонні споживачі до них звикли. Але, частина площ все одно відводиться під вітчизняні сорти, оскільки вони є більш пристосованими до ґрунтово-кліматичних умов України. Найпоширенішими та лідерами із сортів яблук глобального розповсюдження у світі є сорти пізнього дозрівання – Голден Делішес, сорти родини Джонаголд, Ред Джонапринц, Джонаголд Супра (Горець), Гала та Фуджі, одним із найбільш популярних сортів зелених яблук є славнозвісний Ренет Симиренка. Крім того, вирощуються літні сорти: Білий Налив, Мельба, Квінті, Слава Переможцям, Старк Ерліст, Шафран Літній та осінні сорти яблук: Антонівка, Спартак, Макінтош [3,4].

Популярність яблук, певною мірою, обумовлена їх унікальним складом. Вміст легкозасвоюваних цукрів у яблуках становить від 6,3 до 15%, органічних кислот – 0,3...1,8, пектинових речовин – 0,3...1,4 %. Усього в плодах яблуні міститься понад 50 хімічних елементів, зокрема, калій, кальцій, магній, мідь, бор, молібден та ін. У свіжих яблуках містяться такі вітаміни: аскорбінова кислота (С) – 0,5 ... 17,4 мг на 100 г сирової маси; В₁, В₂, В₆, В₉, Р, РР, провітамін А та ін. Такий хімічний склад плодів яблуні зумовлює їх лікувальні та харчові властивості.

Переробка, незважаючи на різні технологічні схеми, капіталовкладення, обсяги виробництва значно підвищує асортимент продуктів. У процесі комплексної переробки яблук отримують сік, сидр, компоти, пюре, варення, повидло. Відходи переробки – блочні вичавки містять поживні і біологічно активні речовини: протеїн, клітковина, жир, безазотисті екстрактивні речовини, пектинові і дубильні речовини. Відходи з яблук використовують для отримання сухого пектину або пектинового концентрату [5,6].

Вологість свіжих яблучних вичавок може досягати більше 70%. Свіжі вичавки дуже швидко зігріваються, через 2-3 доби закисають і стають непридатними для використання. Тому застосовують різні технології сушки. Зберігають сухі вичавки при температурі 20°C і відносній вологості не більше 75% [6]. Після сушіння подрібнене кормове борошно можна відправити на гранулювання з подальшим використанням в комбікормовій промисловості в якості нетрадиційного виду сировини.

Процес сушіння енерговитратний, тому виникає потреба в переробці яблучних вичавок у вологому вигляді. Найбільш ефективним є метод виробництва кормових добавок на основі зерна і яблучних вичавок [7].

За іншою технологією з яблучних вичавок після їх висушування, подрібнення і просіювання виробляють яблучний порошок, який містить пектин, цукру, дубильні речовини, органічні кислоти, мінеральні солі і є дієтичним продуктом. З насіння яблук отримують харчові масла, застосовуючи метод екстракції [8].

У процесі комплексної переробки яблук отримують пектин, який використовують у харчовій, медичній та фармацевтичній промисловості в і для приготування кормів і кормових добавок як фізіологічно активних речовин [9].

Найбільш поширена у вітчизняній промисловості технологія отримання пектину з яблучних вичавок, де з 2 т сушеної яблучної вичавки отримують 100 кг сухого пектину, на виділення якого потрібно 75 л спирту. Пектин яблучний сухий повинен містити не більше 8% вологи.

Зміст чистого пектину в вичавках яблук літніх сортів коливається в межах 39-59%, осінніх сортів – змінюється від 45 до 65%. Таким чином, вичавки літніх сортів яблук за змістом і аналітичними характеристиками пектинових речовин практично не поступаються осіннім сортам [10].

У світовій практиці приготування кормів, кормових добавок та ласощів для коней широко використовуються продукти комплексної переробки яблук, особливо літніх і осінніх сортів, пектин і пектинопродукти. Цінність яблук і продуктів їх переробки для харчування коней обумовлюється як їх унікальними властивостями, так і фізіологічними особливостями коней, на яких базується теорія адекватної годівлі коней.

У одомашнених коней травлення, навантаження і спосіб життя сильно відрізняються від диких побратимів. Вони більше не мають можливості їсти безупинно: їм потрібно харчування, здатне наситити надовго. Тому корми для коней мають строгу систематику і норми, скільки потрібно згодовувати того чи іншого виду корму з певним режимом для нормальної життєдіяльності.

Правильна кількість цих кормів для кожного коня індивідуальна. Однак рекомендують дотримуватися таких пропорцій: 60-80% соковитих і грубих кормів; не більше 40% концентрованих. Це пов'язано з фізіологічними особливостями. Травна система коні налаштована за принципом «мало і часто», вимагає великого обсягу клітковини. Занадто велика кількість концентрованих кормів призводить до порушень в обмінних процесах, веде до зниження імунітету і проблем зі здоров'ям. Корми з великою кількістю клітковини часто можуть бути недостатньо поживними або смачними для коня. Тому все більшої популярності набуває використання фруктів. Як правило, в раціони коней вводять яблука, груші, в невеликій кількості, цитрусові, виноград, банани, волоські горіхи, очищені від кісточок персики, абрикоси, сливи, дині, банани, кавуни, манго, кокоси, сухофрукти [11].

Для всіх коней, особливо для тих, які круглий рік утримуються без випасу і на заготовлених кормах, обов'язково балансування раціону за основними, так званими «лімітуючими речовинами» (кальцій, фосфор, залізо, йод, магній, мідь, вітаміни А, D, E, групи В). Основна проблема полягає в тому, що при заготівлі і зберіганні кормів кількість вітамінів і мінералів в кормах завжди знижується, особливо, якщо корми лежать на вулиці і піддаються впливу вологи.

Тому для балансування раціонів сучасна кормова індустрія пропонує широкий асортимент підкормок, різних фірм і цінової категорії. Найбільш зручними в зберіганні та годівлі, звичайно ж, є підкормки в гранулах, але вони і коштують значно дорожче аналогічних за складом порошкових форм.

Ще одним методом оптимізації раціону є використання мюслі. Мюслі – це спеціальний вид корму, що отримується з цільних, високоякісних зерен

злакових рослин. За допомогою технології мікронізації зерна, досягається більш ефективно засвоєння всіх поживних речовин, що містяться в зерні. Рецепти мюслі розроблені відповідно до потреб різних статевовікових груп коней і рівня їх навантаження в поживних речовинах і містять крім зернових пластівців джерела повноцінного протеїну рослинного походження, трав'яне борошно, моркву, гранули, оптимальний набір мікроелементів і вітамінів, який забезпечує відмінну роботу кишечника. [12, 13].

Основна проблема використання мюслі – надання їм високих смакових якостей при збалансованому складі. Як правило, більшість провідних фірм для поліпшення смакових якостей використовують різані сушені яблука, для стабілізації складу – натуральний яблучний пектин. Так, наприклад, фруктові мюслі Eggersmann містять близько 30,0% шматочків яблук зелених сортів, завдяки чому подобаються коням і входять в раціони для вибагливих коней. Наявність натурального яблучного пектину оптимізує травлення, таким чином роблячи можливим постійне і повне використання всіх поживних речовин і енергії мюслі. Для задоволення всіх необхідних потреб годівлі коней при легкій роботі досить 300 – 500 г корму на 100 кг. ваги коня. При зменшених дозах обов'язково повинні бути додані вітамінно-мінеральні добавки [14].

Особливістю харчування коней, особливо спортивних, є необхідність пошуку одночасно смачних і безпечних ласощів.

При дресируванні коней харчовий аналізатор грає головну роль. Даючи коні ласощі кожен раз після того, як він виконав вимогу, дресирувальник закріплює, відпрацьовує його бездоганну чітку відповідну дію або, навпаки, гальмування на певний сигнал. Коні дуже добре реагують на ласощі і, познайомившись з його смаком, він ніколи не відмовиться від такої форми «нагороди» незалежно від того, голодний він чи ні. У цьому істотна відмінність коней від багатьох інших тварин, які, будучи ситими, не піддаються дресируванню шляхом смакозаохочувального методу. Як ласощі використовують маленькі шматочки смачної їжі, які, як правило, згодують з рук в якості винагороди. Існує велика кількість промислових ласощів для коней, що володіють різними смаками, так що кожен власник може вибрати те, що більш подобається його коню. Особливо важливі ласощі або продукти, які коні люблять найбільше, під час дресирування. У звичайному житті будь-яка винагорода збільшує прихильність до господаря, сприятливо впливає на стан психічного здоров'я. Як правило, ласощі дають, щоб кінь краще поїдав корм. Повноцінне харчування не вимагає ніяких добавок, однак ласощі для коней – це важлива частина його взаємодії з людиною [13].

Овочі та фрукти роблять їжу більш апетитною для коня і збільшують обсяг порції, в них міститься багато цукру і води, що надає їм соковитість. Тому виробники більшості лінійок кормів широко використовують яблука для виготовлення ласощів. Так, серія ласощів з яблуками широко представлена в лінійках Leovetries Powermix Fruits, Jackson Horse Treat Apple, Hofmann Nutrition AG, Marstall, Cavalor, Spillers, Dynavena, Pavo, Fougatreats Fouganza [15].

Проведені аналітичні дослідження дозволяють стверджувати, що в Україні існує значний резерв яблук літніх та осінніх сортів, які мають сезонний характер і не призначені для тривалого зберігання.

Переробка цих яблук для виробництва кормів та ласощів для коней може проводитися як методом сушіння, так і виготовлення пектину і пектиномістких продуктів.

Використана література:

1. Барабаш Л. Фруктові тренди: як продають та експортують українську плодову продукцію / URL: <https://agravery.com/.../fruktovi-trendi-ak-prodaut-ta-ekspor...>
2. Чинники успіху українського яблука на зовнішніх ринках / URL: <https://shuvar.com/news/2401/12chynnykiv-uspikhu-ukrayinskoho-yabluka-nazovnishnikh-rynkakh>.
3. Які сорти яблук та груш найбільше виробляються в Україні. URL: <https://agrarii-razom.com.ua/news-agro/yaki-sorti-yabluk-ta-grush-naybilshe-viroshuyutsya-v-ukrai>
4. Рынок овощей и фруктов в Украине / [Максимюк А., Поперечная Е., Лапа В. и др.]. К.: Полиграф плюс, 2011. 96 с.
5. Постоленко Є.П. Переробка яблук Овощи и фрукты журнал / URL: <https://pro-of.com.ua>. Технологии 30 мая 2018 г.
6. Дубініна А.А. Товарознавство вторинної сировини. Навчальний посібник / А.А. Дубініна. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2009. 336 с.
7. Цюндык А. Проблемы и способы переработки отходов консервной промышленности / URL: conf.at.ua/publ/konferencija_2015_03_19_20
8. Технология переработки растениеводческой продукции / Н.М. Личко, В.Н. Кудрина, Е.М. Мельников и др. М.: Колос, 2008. 583 с.
9. Донченко Л.В. Пектин: основные свойства, производство и применение / Л.В. Донченко, Г.Г.Фирсов. М.: ДеЛи принт, 2007. 276 с
10. Бауклина О.Н. Формула пищи: источники натуральных микронутриентов // Пищевая промышленность. 2004. № 12. С. 84-87.
11. Питание лошади – Pikabu/URL: https://pikabu.ru /story/pitanie_loshadi_5525379
12. Silva R.H.P., de Rezende A.S.C. da Silva Inácio D.F. Pectin-rich by-products in feeding horses-A review.// Cogent Food & Agriculture. – V. 2, 2016 – Issue 1 /URL: <https://www.tandfonline.com/doi/.../23311932.2016.119392...>
13. Лошадиное меню Часть 2 // ЗМ № 11(90) 2009 – Золотой Мустанг / URL: <https://www.goldmustang.ru/magazine/veterinary/374.html>
14. Frucht Müsli, Eggersmann Германия / URL: <https://www.hvost-griva.ru/index.php3?id=5944>
15. Рацион для чемпиона – Золотой Мустанг / URL: <https://www.goldmustang.ru/magazine/samouchitel/5867.html>

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

ОЦІНКА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ'ЄКТА ЗАСТАВИ ПРИ ЇХ КРЕДИТУВАННІ

Артеменко Д. М.

сертифікований експерт-оцінювач майна та майнових прав

ТОВ «Інвестиційно-правова група», м. Київ

здобувач

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

В умовах ринкових відносин в Україні, при оцінці корпоративних прав сільськогосподарських підприємств виникає потреба в об'єктивній оцінці права користування земель сільськогосподарського призначення. При цьому процес визначення ринкової вартості права користування землями сільськогосподарського призначення в умовах обмеженої вихідної інформації про об'єкт оцінки потребує уніфікованого та об'єктивного алгоритму оцінки.

Вихідною основою для розробки уніфікованих механізмів при оцінюванні корпоративних прав сільськогосподарських підприємств є основні показники зернової галузі: загальна площа, сільгоспугіддя, з них рілля, типів ґрунтів (650 в Україні з 1000 світових). За запасами чорнозема Україна посідає перше місце у світі, друге – Бразилія, третє – Росія.

В умовах подальшого розвитку ринкових відносин виникає необхідність об'єктивної оцінки сільськогосподарських підприємств: оскільки їх основним активом є пул орендованих земельних паїв, то значну частину вартості бізнесу складатиме вартість права користування земель сільськогосподарського призначення, які знаходяться в обробітку цього підприємства.

Початковим етапом процесу оцінки є з'ясування поняття “земельна ділянка”, право користування нею та визначення факторів, які впливають на вартість права користування землею сільськогосподарського призначення.

Ми приєднуємось до такого визначення: земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [1]. Право ж власності та право користування земельною ділянкою виникають після одержання її власником або користувачем документа, який посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації.

Слід підкреслити, що право користування, в межах прав, визначених договором, земельною ділянкою сільськогосподарського призначення або її частиною, яке є довготривалим, відчужуваним і таким, що переходить у спадщину називається емфітевзис.

Зміст права користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення визначається договором, який має відповідати Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового договору оренди землі” від 3 березня 2004 р. N 220. Умови договору не можуть виходити за межі чинного законодавства.

До основних умов землекористування відносяться [2]:

- власник земельної ділянки має право вимагати використовувати земельну ділянку за призначенням;
- землекористувач (емфітевта) зобов'язаний дотримуватися вимог власника, він не має права змінювати характер і зміст користування чи призначення земельної ділянки;
- власник ділянки має право на одержання плати за користування нею, розмір плати, її форма, умови, порядок та строки її виплати встановлюються договором;
- власник земельної ділянки зобов'язаний не чинити перешкод землекористувачеві у здійсненні його права на користування;
- землекористувач (емфітевта) передусім зобов'язаний ефективно використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення, підвищувати родючість земельної ділянки, застосовувати природоохоронні технології виробництва, утримуватися від дій, які можуть призвести до погіршення екологічної ситуації.

На вартість права користування землею сільськогосподарського призначення природно впливають такі фактори:

- продуктивність ґрунтів і рівень прибутковості сільськогосподарської діяльності,
- залишковий термін оренди за договором оренди,
- вартість земельної ділянки за даними нормативної оцінки,
- ставка орендної плати.

Важливим є вибір методичних підходів для оцінки права користування земельною ділянкою. До таких методичних підходів відносять:

- зіставлення цін продажу;
- капіталізація додаткового доходу із землі орендаря земельної ділянки.

Відповідно до методичного підходу, що ґрунтується на зіставленні цін продажу, вартість права оренди (користування) визначають на рівні цін продажу прав оренди подібних земельних ділянок з урахуванням розбіжностей, які впливають на їхню ціну, умов і дати продажу, місця розташування, фізичних характеристик, наявності обтяжень та обмежень щодо використання земельної ділянки, терміну оренди, тощо.

Досвід практикуючих оцінювачів свідчить про відсутність ринкової інформації щодо подібних угод, тому на практиці метод зіставлення цін продажу майже не застосовується [3].

За методичним підходом, що ґрунтується на капіталізації прибутку, вартість права користування земельною ділянкою визначають за формулою:

$$Ц_{пк} = \sum_{i=1}^t \frac{ЧП_{oi}}{(1+C_k)^i}, \quad (1)$$

де: $Ц_{пк}$ – вартість права користування земельною ділянкою, розрахована шляхом непрямої капіталізації чистого доходу; $ЧП_{oi}$ – чистий прибуток орендаря за i -й рік; C_k – ставка капіталізації (коефіцієнт); t – залишковий термін оренди землі, років.

Якщо припустити, що щорічний дохід орендаря не змінюватиметься протягом залишкового терміну оренди, то вираз (1) матиме вигляд:

$$PVA_n = ЧП_{oi} \cdot A_n, \quad (2)$$

де PVA_n – поточна вартість рівновеликих грошових надходжень, $ЧП_{oi}$ – чистий річний прибуток, A_n – поточна вартість ануїтету.

Процеси об'єктивної оцінки вимагають детальної зупинки на розрахунок річного прибутку користувача земельною ділянкою сільськогосподарського призначення враховуючи, що цей прибуток залежатиме від:

- якості ґрунтів (бал бонітету),
- витратами на сплату орендної плати;
- рівня прибутковості сільськогосподарської діяльності певного господарства.

Якість ґрунту є основною характеристикою сільськогосподарських земель. Оскільки, основним призначенням цих земель є вирощування на них врожаю культур, який реалізується землекористувачем з метою одержання прибутку.

Величина врожаю за однакових кліматичних і економічних умов та нормативних витрат буде залежати від родючості ґрунтів, які входять до складу землеволодіння.

Родючість ґрунту – це його здатність відповідати потребам рослин і забезпечити їх водою, елементами живлення, а їхні кореневі системи сприятливими екологічними умовами.

Родючість ґрунту залежить від багатьох його властивостей, але в основному визначається кінцевою кількістю основних показників, серед яких найпершим є вміст і запаси гумусу.

Кількісна оцінка якості ґрунтів визначається їх бонітуванням. Основна мета бонітування – кількісне визначення відносної якості ґрунтів за їх родючістю, тобто на скільки один ґрунт краще чи гірше за інший здатний забезпечувати екологічні вимоги сільгоспкультур.

Найбільш цінні ґрунти знаходяться у степовій та лісостеповій природно-сільськогосподарських зонах. Зокрема, у Миколаївській, Полтавській, Черкаській та Вінницькій областях України.

Для здійснення розрахунків виникає необхідність встановлення зв'язку між якістю ґрунту (балом бонітету) та урожайністю певної сільськогосподарської культури. На підставі фактичних даних декількох сільськогосподарських підприємств нами були побудовані математичні моделі, які описують залежність урожайності від балу бонітету[3].

Наступним чинником, що впливає на прибуток користувача земельною ділянкою сільськогосподарського призначення є прибутковість певного підприємства. Очікуваний дохід від продукції, одержаної на земельній ділянці, є добутком нормального (типового) урожаю сільськогосподарських культур та цін його реалізації на ринку.

Нормальний (типовий) урожай сільськогосподарських культур включає їх природну урожайність та прибавку урожаю за рахунок застосування агротехнічних заходів.

Для визначення нормальної урожайності можуть використовуватися багаторічні данні спостережень щодо фактичної урожайності ґрунтів у межах земельної ділянки або дані польових дослідів про урожайність культур у розрізі відповідних агропромислових груп ґрунтів.

Тому, для розрахунку прибутковості конкретної земельної ділянки у конкретному господарстві необхідно вводити поправочний коефіцієнт, який розраховується за формулою:

$$K_{\text{пі}} = \frac{K_y \cdot \text{ЧОД}_i - C_{\text{в}}}{\text{ЧОД}_i - C_{\text{в}}}, \quad (4)$$

де $K_{\text{пі}}$ – поправочний коефіцієнт прибутковості для конкретної земельної ділянки, ЧОД_i – чистий операційний дохід господарства за певною сільськогосподарською культурою, $C_{\text{в}}$ – виробнича собівартість за цією культурою, K_y – поправочний коефіцієнт урожайності для певної культури.

Наступним чинником, що впливає на прибуток користувача земельною ділянкою сільськогосподарського призначення є розмір орендної плати. Він залежить від вартості земельної ділянки за нормативною оцінкою та ставки орендної плати (відсотку від нормативної оцінки земельної ділянки).

Чистий річний прибуток користувача земельною ділянкою сільськогосподарського призначення визначатиметься за формулою:

$$\text{ЧП}_{\text{oi}} = (\text{П}_r \cdot K_{\text{пі}} \cdot S_i - C_{\text{ні}} \cdot \delta_i) \cdot (1 - \gamma), \quad (5)$$

де ЧП_{oi} – річний чистий прибуток за i -ю земельною ділянкою, П_r – прибуток господарства до вирахування орендної плати у розрахунку на один гектар, $K_{\text{пі}}$ – поправочний коефіцієнт прибутковості для певної культури сільськогосподарських рослин, яка вирощується на i -й ділянці, S_i – площа i -ї земельної ділянки, $C_{\text{ні}}$ – нормативна оцінка i -ї земельної ділянки, δ_i – ставка орендної плати, γ – ставка податку на прибуток.

Таким чином, остаточна формула визначення вартості права користування земельною ділянкою матиме вигляд:

$$\text{Ц}_{\text{пк}} = \sum_{i=1}^t \frac{(\text{П}_r \cdot K_{\text{пі}} \cdot S_i - C_{\text{ні}} \cdot \delta_i) \cdot (1 - \gamma)}{(1 + C_{\text{к}})^i}, \quad (6)$$

де $\text{Ц}_{\text{пк}}$ – вартість права користування земельною ділянкою, розрахована шляхом непрямої капіталізації чистого доходу; $C_{\text{к}}$ – ставка капіталізації (коефіцієнт); t – залишковий термін оренди землі, років.

Використана література:

1. Закон України «Про оцінку земель» від 11.12.2003 р. № 1378-IV.
2. Постанова КМ України «Про експертну грошову оцінку земельних ділянок» від 11.10.2002 р. № 1531.
3. «Методичні основи грошової оцінки земель в Україні»: Навчальний посібник Ю. Ф. Дехтяренко, М.Г. Лихогруд, Ю. М. Манцевич, Ю. М. Палеха. – К. Профі, 2007. – 624 с., 8 іл.
4. Артеменко Д.М. Особливості оцінки права користування землями сільськогосподарського призначення при оцінюванні корпоративних прав сільськогосподарських підприємств / Д.М.Артеменко // Збірник наукових праць «Формування ринкових відносин в Україні». – 2014. – № 9(160). – С. 164-171.

ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Архіпов Я. О., Волков М. О.

здобувачі вищої освіти обліково-фінансового факультету
Науковий керівник: **Ксьонжик І. В.**

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

Нематеріальний актив визнається активом, якщо його можна ідентифікувати (може бути виділений чи відокремлений від інших активів) та існує ймовірність отримання суб'єктом державного сектору майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, та/або якщо він має потенціал корисності і його вартість може бути достовірно визначена [1].

В бюджетних установах нематеріальні активи можуть надходити за таких умов:

1. Безоплатного отримання.
2. Власного виготовлення.
3. Обміну на інші активи.
4. Купівлі у постачальників [1].

Для прийняття об'єктів нематеріальних активів, треба створити комісію, яка буде діяти на постійних засадах. Ця комісія, при прийнятті об'єкта, визначає його придатність до експлуатації, його належність до тієї чи іншої групи чи підгрупи згідно з класифікацією, достовірність та наявність технічної документації. На підставі цього комісія складає НА-1 «Акт введення господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів» [2].

При отриманні нематеріальних активів у вигляді дарунка чи безповоротної допомоги створюється комісія за наказом керівника до складу якої обов'язково входить працівник бухгалтерської служби. При цьому комісією повинен бути складений відповідний документ, в якому зазначають

найменування і вартість отриманих нематеріальних активів, на підставі цього документа операції безоплатного отримання нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку.

Нематеріальні активи списуються в разі: безоплатної передачі; неможливості отримання економічних вигід; невідповідності критеріям визнання активу [2].

Об'єкт нематеріальних активів оцінюється за первісною вартістю, якою є:

- вартість придбання у разі придбання за плату;
- собівартість виробництва у разі самостійного виготовлення (створення);
- справедлива вартість у разі отримання без оплати від фізичних та юридичних осіб (крім суб'єктів державного сектору);
- первісна (переоцінена) вартість нематеріальних активів у разі отримання без оплати від суб'єктів державного сектору;
- залишкова вартість переданого нематеріального активу у разі отримання в результаті обміну на інший актив [3].

В результаті продажу нематеріального активу, відповідно до законодавства, ці надходження вважаються доходом. При вибутті нематеріальних активів списується їх балансова вартість, первісна вартість та сума амортизації.

В балансі нематеріальні активи відображаються за первісною вартістю, залишковою вартістю та сумою зносу. Синтетичний облік вибуття нематеріальних активів ведуть у меморіальному ордері № 9.

Вибуття нематеріальних активів здійснюється у порядку, визначеному законодавством. У разі вибуття нематеріального активу з балансу списуються його первісна (переоцінена), балансова вартість та сума накопиченої амортизації [3].

Під час списання чи ліквідації нематеріальних активів застосовують Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів (типова форма № НА-3). Реєстри аналітичного обліку об'єктів нематеріальних активів, що вибули, додаються до документів, якими оформлені факти вибуття цих об'єктів.

Нематеріальний актив списується з балансу в разі його вибуття внаслідок безоплатної передачі, неможливості отримання суб'єктом державного сектору надалі економічних вигід та/або потенціалу корисності від його використання або невідповідності критеріям визнання активом [4].

Використана література:

1. Нематеріальні активи : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі № 122 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Дідик А. Бюджетні установи. Облік, оподаткування та звітність / А. Дідик, В. Лемішовський. – Львів, «Апріорі». – 2017. – 1020 с.
3. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства

фінансів України від 25 листопада 2014 року № 1163 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 23 липня 2015 року № 664 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua>

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Бадалов А. М.

к.э.н., доцент

*Ленкоранский государственный университет
Ленкорань, Азербайджанская Республика*

Развитие аграрного сектора является одним из основных направлений экономической политики Президента Азербайджана. Государство осуществляет разносторонние меры и претворяет в жизнь крупномасштабные программы, направленные на обеспечение продовольственной безопасности страны. Реформы, направленные на стимулирование и поддержку отрасли находятся под постоянным контролем главы государства. И, конечно же важная роль в реализации намеченных целей принадлежит производителям, занятым в сфере сельского хозяйства.

В результате дальновидной политики и напряженного труда общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева, несмотря на тяжелый исходный рубеж, за короткий исторический период после восстановления государственной независимости удалось добиться больших успехов в социально-экономическом развитии страны и интеграции в мировую хозяйственную систему. Самое большое достижение заключается в том, что в результате осуществленного в этот период в стране процесса независимого государственного строительства, возникла новая по сути развития и экономических реформ модель – Азербайджанская модель.

Знаменателен факт, что официальной основой реализации вышеупомянутой модели во втором этапе экономического развития стали принятые в Азербайджанской Республике политические документы: концепции, стратегии и программы. («Программа Государственной помощи малому и среднему предпринимательству в АР (1997-2000 гг.)», «Государственная Программа развития малого и среднего предпринимательства в АР (2002-2005 гг.)», «Государственная Программа развития машиностроительной промышленности в АР (2002-2005 гг.)», «Государственная Программа развития аграрного сектора в АР (2002-2006 гг.)», «Концепция демографического развития Азербайджанской Республики», «Государственная Программа по развитию в 2002-2005 годах туризма в АР»,

«Государственная Программа по сокращению бедности и экономическому развитию (2003-2005 гг.)», «Государственная Программа социально-экономического развития регионов Азербайджанской Республики (2004-2008 гг., 2009-2013 гг, 2014-2018 гг, 2019-2023 гг и др.), а также ряд находящихся на стадии разработок («Стратегия занятости Азербайджанской Республики», «Интегрированная стратегия торговли и инвестирования по не нефтяному сектору» и др.).

Основные направления социально-экономического развития Азербайджана нашли отражение в подписанных Ильхамом Алиевым в 2003-2018 годах многочисленных указах и распоряжениях, государственных программах.

В 2003-2017 годах валовой внутренний продукт (ВВП) вырос в номинальном выражении в 9,8, а в реальном-в 3,2 раза. В этот период среднегодовой экономический рост в стране составил 9,4 процента, в том числе в ненефтяном секторе – 8,2 процента. Меры, принятые в социально-экономической сфере, были направлены на превращение экономического роста в фактор экономического развития.

Сокращение зависимости экономики от нефтяного сектора и обеспечение всестороннего развития промышленности были определены как одно из приоритетных направлений экономической политики. Хотя нефтяной сектор играет решающую роль в экономике страны, в последние годы ощущается значительное оживление в деятельности ненефтяного сектора. В 2003-2017 годах промышленное производство увеличилось в 2,6, ВВП по ненефтяному сектору – в 2,8, ненефтяная промышленность – в 2,2, сельское хозяйство – в 1,7 раза.

В результате либерализации экономики и развития предпринимательства значительно возросла роль частного сектора. Так, если в 2003 году доля частного сектора в ВВП составляла 74 процента, то в 2017 году эта цифра составила 84 процента.

Рост финансовых возможностей является одной из характерных особенностей нового этапа экономического развития. Это проявляется в объеме государственного бюджета, стратегических валютных резервов. За последние 15 лет доходы государственного бюджета выросли в 16,7 раза – с 1,2 млрд манатов в 2003 году до 20,1 млрд манатов в 2018-м. Развитие ненефтяного сектора оказывает также влияние на формирование бюджетных доходов. Так, в 2017 году доходы государственного бюджета по ненефтяному сектору составили 8,6 млрд манатов, что в 11,4 раза больше, чем в 2003 году.

Средства, направленные в основной капитал, в 2003-2017 годах увеличились с 3,8 млрд до 16,8 млрд манатов. В реальном выражении это означает трехкратный рост. Практика показывает, что многие богатые нефтью страны используют полученные доходы не в инвестиционных, а в текущих потребительских целях, поэтому они так и не смогли построить конкурентоспособную и эффективную экономику.

В 2018 году расходы на государственные капиталовложения, являющиеся составной частью государственного бюджета, выросли по сравнению с

2003 годом в 55,5 раза – с 86,9 миллиона до 4,8 млрд манатов. А это означает финансирование широкомасштабных инфраструктурных проектов.

В настоящее время развитие сельского хозяйства определено как одно из приоритетных направлений экономической политики. Учитывая важность аграрного сектора для нашей страны, Президент Ильхам Алиев отмечает: «В дальнейшем развитие сельского хозяйства будет дополнено новыми программами, мы должны уделять максимальное внимание данной отрасли. Это – вопрос безопасности, экономический вопрос, а также социальный вопрос, так как, можно сказать, половина населения Азербайджана проживает в сельскохозяйственных регионах».

За последние 15 лет в Азербайджане проделана важная работа, направленная на поддержку государством сельскохозяйственных производителей. В 2004 году было создано Открытое акционерное общество «Агролизинг», контрольный пакет акций которого на 100 процентов принадлежит государству. С 2007 года дан старт реализации программы поддержки сельскохозяйственных производителей.

В настоящее время сельское хозяйство – приоритетная для Азербайджана отрасль. За последние годы в агросфере проделана очень большая работа. И в растениеводстве, и в животноводстве, в целом, в сельском хозяйстве обеспечивается рост. Сейчас в регионах устраняется проблема безработицы. Возрождаются традиционные для Азербайджана отрасли сельского хозяйства, в частности, хлопководство (в течение двух последних лет – почти десятикратный рост производства хлопка), табаководство, шелководство. Экспортный потенциал Азербайджанской сельскохозяйственной продукции разносторонний. У Азербайджана есть 9 климатических зон, фрукты, овощи, табак, хлопок, виноград, фундук, миндаль, чай, цитрусовые, то есть все.

В стране развитию сельского хозяйства уделяется особое внимание. Созданы уникальные условия, есть практика освобождения от налогов, которая применяется только в Азербайджане. Есть и другие льготы, субсидии, кредиты и пр. Государство продолжит оказывать поддержку развитию стратегических сельскохозяйственных отраслей. Сегодня вопросы продовольственной безопасности выдвигаются на передний план. Многие инфраструктурные проекты служат развитию сельского хозяйства.

Азербайджанское государство выделяет на эти цели сотни миллионов долларов, а затем путем лизинга на льготных условиях предоставляет фермерам, чтобы они пользовались этой техникой.

Кредитование фермеров идет через три программы НФПП, в рамках которых они могут получать кредиты на срок до 10 лет при условиях от 6-7% годовых до 27% годовых.

Президент Азербайджана распорядился принять дополнительные меры по развитию сельского хозяйства, в частности, изучить возможность создания кредитного гарантийного фонда, разработать механизмы внедрения в сельхозсферу инновативных кредитов, а также кредитов без залога, расширить залоговую базу для кредитов.

Правительству поручено разработать механизмы по управлению рисками, влияющими на аграрный сектор; усовершенствовать существующее законодательство по части системы страхования агросферы (возможно создание страхового фонда), создать механизмы возмещения ущерба сельхозпроизводителям в случае применения карантинного режима.

Государственная поддержка развития сельского хозяйства в Азербайджане носит последовательный характер, а глава государства уделяет этому вопросу пристальное внимание, о чем свидетельствуют его поездки в регионы.

Разные регионы Азербайджана имеют богатый аграрный потенциал. В частности, если оценить экономические ресурсы южного региона, то низменная часть Масаллинского, Лянкяранского, Астаринского районов специализируется на чаеводстве и производстве овощной продукции. Виноградарство развито в основном в Джалилабадском районе. В Лерике и Ярдымлинском районе основные сферы – это животноводство, выращивание табака, пшеницы.

В южном экономическом регионе выращиваются цитрусовые, а вдоль побережья развито рыболовство.

Всемирный банк прогнозирует, что доля сельского хозяйства в ВВП Азербайджана в 2019 году на 4,5 процентных пункта (п.п).

В целях усовершенствования механизмов финансирования в сфере сельского хозяйства в Азербайджане, развития аграрного страхования и поощрения инвестирования аграрного сектора, Президентом Азербайджанской Республики подписано соответствующее Распоряжение от 11 апреля 2017 года «О дополнительных мерах по развитию сельского хозяйства в Азербайджанской Республике».

Между обрабатывающей промышленностью и производственными предприятиями усиление интеграционных отношений может составить важнейший аспект финансирования сельского хозяйства за счет специальных средств [1]. На основе инвестиционной политики ассигнование расходов капитального характера в сельском хозяйстве направляется на построение мелиоративных систем. В то же время оно направляется на обновление технических установок, осуществление мелиоративных установок, осуществление мелиоративных работ и перестройку водоснабжающих объектов, их реставрацию, на улучшение обеспечения материально-техническими ресурсами, перестройку породистого животноводства и выращиванию породистого зерноводства, обновлению высших и средних учебных заведений сельскохозяйственной направленности и в целом на создание финансирования научно-технического прогресса в сельском хозяйстве [2]. Одним из важнейших элементов системы финансирования товаропроизводителей сельского хозяйства является возрождение страховой системы в аграрном секторе при участии государства. Проведённые исследования показывают, что в этой отрасли государственная помощь, в первую очередь при наличии страховочных расходов, направляется на

выплату страховки не менее 50%, в то же время должны страховаться 73% лимитами фактических убытков.

Одним из важнейших направлений финансово-кредитной ситуации является обновление деятельности банковской системы, служащей хозяйственным субъектам, действующим в аграрно-продовольственном комплексе. В частности, в первую очередь, это должно служить обновлению организационных структур предприятий, занимающихся кредитной деятельностью и, в первую очередь, упрощению связей между кредитными структурами и товаропроизводителями сельского хозяйства.

В современных условиях основное направление финансирования сельского хозяйства заключается в осуществлении рациональной инвестиционной политики.

На сегодняшний день в стране создано 32 крупных фермерских хозяйства, на эти проекты выделены льготные кредиты на сумму 70,5 миллиона манатов. В настоящее время идет интенсивная работа по созданию 43 агропарков.

Аграрная политика, в том числе поддержка сельского хозяйства, вовсе не означает, что вся ответственность за агробизнес ложится на государство. Усиление государственной поддержки частного сектора не должно порождать у производителей сельскохозяйственной продукции иждивенческих привычек. Несмотря на государственную поддержку, сельское хозяйство должно развиваться на рельсах рыночной экономики.

Сельское хозяйство является важной составной частью экономики страны, поэтому оно должно рассматриваться в контексте общего развития. Неслучайно динамичное развитие экономики Азербайджана в последние годы, расширение наших финансовых возможностей открыли новые возможности и для сельского хозяйства. Государственная политика субсидирования оказала позитивное влияние на производителей сельскохозяйственной продукции, их доходы, потребительские расходы.

Сочетание аграрной политики с общей стратегией экономического развития страны имеет важное значение с точки зрения сохранения макроэкономической стабильности, обуздания инфляции, развития ненефтяного сектора и регионов, обеспечения продовольственной безопасности.

Аграрная политика подразумевает увеличение инвестирования сельского хозяйства. Привлечение инвестиций в эту отрасль является основным условием диверсификации экономики. В сельском хозяйстве, как и во всех сферах, прибыль должна стимулировать инвестирование. Значит, увеличение вложения кредитов и инвестиций в агропромышленный комплекс в первую очередь зависит от обеспечения доходности данной отрасли.

Учитывая высокую рискованность сельскохозяйственного производства и его плохую инвестиционную привлекательность, по сравнению с другими отраслями народного хозяйства (например, добывающая промышленность, торговля, финансы), существует практика государственной финансовой поддержки.

Следовательно, государственное финансирование аграрного сектора экономики – это сложный процесс прямой или косвенной поддержки сельскохозяйственного производителя, который должен осуществляться с целью обеспечения развития отрасли и продовольственной безопасности страны.

Использованная литература:

1. Шакаралиев А.Ш. Экономическая политика государства: торжество устойчивого и стабильного развития.- Баку: «Victory», 2011. – 542 с.
2. Гасанов Р.Т. Проблемы реформирования и интеграции в мирохозяйственную систему экономики Азербайджана. – Баку: «Наука», 2003. – 311 с.

ОСОБЛИВОСТІ АМОРТИЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Буслаєва К. П, Трум О. Ю.

здобувачі вищої освіти обліково-фінансового факультету

Науковий керівник: **Ксьонжик І. В.**

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

У бюджетній сфері необоротні активи відіграють основну роль у виконанні функцій і завдань, що стоять перед державною установою. Реформування бюджетного обліку, запровадження НП(С)БОДС потребують нових підходів до формування фінансових ресурсів установ державного сектору [1].

Бюджетні установи, як і інші суб'єкти господарювання, мають характерні особливості: їх діяльність відбувається у сфері надання послуг соціально-культурного, наукового та іншого характеру. Однією з важливих передумов високоякісного, перманентного, своєчасного надання цих послуг є забезпеченість бюджетних установ засобами праці, які становлять самостійний об'єкт бухгалтерського обліку зазначених суб'єктів господарювання – так звані «необоротні активи».

Необоротні активи – це сукупність матеріально-речових і нематеріальних цінностей і об'єктів, які належать установі, забезпечують її функціонування і мають очікуваний термін корисної дії чи експлуатації понад один рік. Основні засоби є складовою необоротних активів. Але їх особливістю в бюджетних установах є те, що основні засоби не створюють матеріальні блага. Тому, вартісний і фізичний стан необоротних активів, що обліковуються на балансі бюджетної установи, нарахування зносу на них, залишаються під увагою науковців.

Порядок і принципи нарахування амортизації на основні засоби та інші необоротні матеріальні активи регульовано в розділом IV НП(С)БОДС 121 та розділом V Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів.

Відповідно до НП(С)БОДС 121, зношення – об'єктивний процес зменшення корисності об'єкта (його фізичне та моральне старіння). Амортизація – це процес нарахування зносу, тобто поступове перенесення вартості майна на створення нового продукту. Амортизація є інструментом бухгалтерського обліку, що забезпечує дотримання принципу нарахування та відповідності доходів і витрат [2].

Характеристикою стану необоротних активів бюджетної установи є сума нарахованого зносу. Економічна сутність суми нарахованого зносу в бюджетних установах показує, через який час необоротні активи втратять свою первісну вартість. На відміну від комерційних і виробничих підприємств, у бюджетних установах нарахований знос не створює резерв для відновлення основних засобів. Негативним є те, що оновлення необоротних активів залежить не від фактичної потреби установи, а від фінансування з державного бюджету. Це зумовлено специфікою фінансування бюджетних установ, що в свою чергу, сформувало й особливості бюджетного обліку.

Маємо зазначити, що особливість нарахування зносу у бюджетних установах полягає в тому, що нарахування зносу відбувається без поступового перенесення вартості майна на створений продукт, тому що бюджетні установи надають послуги населенню від держави.

Науковець С.В. Хома зазначає, що «...на процес нарахування амортизації впливають особливості функціонування необоротних активів. Вартість активів, які використовуються протягом тривалого часу, розподіляється на періоди. Необхідність розподілу вартості основних засобів протягом терміну їхнього корисного використання зумовлена дією одного з основних принципів бухгалтерського обліку – принципу відповідності доходів і витрат...» [3, с. 5]. Підтримуємо думку науковця в тому, що завдяки цьому принципу відповідності доходів і витрат у бухгалтерському обліку бюджетних установ, як і у інших суб'єктів господарювання, виникає необхідність розподілу вартості основних засобів, незважаючи на те, що не відбувається створення нового продукту.

Згідно із НП(С)БОДС 121, що застосовується з 01 січня 2015 р., виокремлено основні правила нарахування амортизації з урахуванням особливостей обліку необоротних активів у бюджетних установах [4]:

1. Нарухування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта необоротних активів і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.

2. Суб'єкти держсектора нараховують амортизацію основних засобів із застосуванням прямолінійного методу.

3. Суму нарахованої амортизації відображають шляхом збільшення суми зносу основних засобів і витрат. Для накопичення витрат на амортизацію призначено новий субрахунок 841 «Витрати на амортизацію необоротних активів».

4. Нарахування амортизації за кожен квартал року проводиться в останній робочий день звітного кварталу [2].

Слід зазначити, що амортизація, нарахована у розмірі 100% вартості об'єкта необоротних активів, що придатний для подальшої експлуатації, не може бути підставою для його списання.

Особливу увагу необхідно приділити відображенню в бухгалтерському обліку нарахування амортизації, оскільки Планом рахунків № 1203 уведено нові субрахунки. Так, для обліку й узагальнення інформації про нараховану протягом звітного періоду амортизацію, визнані втрати від зменшення корисності (відновлення корисності) та суму зносу (накопичену амортизацію) необоротних матеріальних і нематеріальних активів, що підлягають амортизації, призначено рахунок 14 «Знос (амортизація) необоротних активів» [4].

Новим для обліку амортизації і зносу у бюджетній сфері є те, що НП(С)БОДС 121 дає визначення терміну: «вартість, яка амортизується» – це первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їхньої ліквідаційної вартості. Тому, важливо чітко розуміти, що таке ліквідаційна вартість та як визначати строк корисного використання об'єкта необоротних активів. Ліквідаційна вартість – сума коштів або вартість інших активів, яку суб'єкт бухгалтерського обліку в державному секторі очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією) [1].

Отже, амортизація основних засобів в державних установах має свої особливості, які значно відрізняються від амортизації та зносу основних засобів комерційних підприємств. З набуттям чинності нового НП(С)БОДС 121 відбулися значні зміни у бухгалтерському обліку основних засобів, безпосередньо в методиці нарахування їх амортизації та зносу. Проте, чинне положення потребує подальшого удосконалення.

Використана література:

1. Особливості нарахування амортизації та зносу основних засобів бюджетних установ за новими стандартами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/22076/1/158-161.pdf>

2. Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Міністерства фінансів від 12.10.2010 № 1202 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>

3. Хома С. В. Облік і аналіз амортизації основних засобів на підприємствах нафтогазовидобувного комплексу: авто- реф. дис. ... к. е. н.: спец. 08.00.09 / С. В. Хома / Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2008. – 20 с.

4. Основні засоби: старі знайомі з новими рахунками [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://def.kpi.ua/sites/default/files/O3%20Спецвипуск.pdf>

ОБЛІК НАДХОДЖЕННЯ ЗАПАСІВ ЯК ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УСТАНОВИ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

Ендрес В. С.

здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету

Науковий керівник: **Ксьонжик І. В.**

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

Бухгалтерський облік запасів у державному секторі має забезпечувати своєчасне та достовірне відображення в обліку та звітності господарських операцій з надходження, руху та вибуття запасів бюджетної установи.

Серед джерел надходження запасів до бюджетної установи слід виділити такі: придбання за грошові кошти чи іншу винагороду у постачальників; виготовлення за допомогою власних ресурсів; обмін на інші запаси; безоплатне одержання від інших суб'єктів державного сектору, а також від фізичних та юридичних осіб, у тому числі гуманітарна допомога; підставою для визнання допомоги гуманітарною є письмова пропозиція особи, що надає її [1].

Особливої уваги вимагає дослідження обліку надходжень запасів в якості гуманітарної допомоги, оскільки гуманітарна допомога має ряд особливостей:

1. Наявність цільового характеру та визначеність кінцевого споживача.
2. Розрізняє одержувача допомоги та кінцевого адресата.
3. Необхідна письмова пропозиція про надання допомоги та згода приймаючої сторони.
4. Гуманітарна допомога є поняттям вузьчим, ніж благодійна допомога.
5. Надається лише у разі настання окремих подій [1].

До суб'єктів операцій з надання та використання гуманітарної допомоги належать:

- донори – юридичні та фізичні особи в Україні та за її межами, які добровільно надають гуманітарну допомогу;
- отримувачі – юридичні особи, що зареєстровані в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги;

– набувачі – особи (як фізичні, так і юридичні), які безпосередньо отримують допомогу [1].

Відповідно до Закону України “Про гуманітарну допомогу”, гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв’язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров’я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [1].

Гуманітарна допомога – це різновид благодійництва, і її потрібно спрямовувати відповідно до обставин, об’єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 8 квітня 2014 р. № 1190-VII [2].

Облік запасів, що отримані в якості гуманітарної допомоги, ґрунтується на нормах та вимогах Закону України “Про гуманітарну допомогу” [1] та галузевих порядків, розроблених міністерствами.

Бюджетні установи є платниками податків та зборів, тому при створенні чи організації суб’єкту державного сектору проводиться його реєстрація як отримувача гуманітарної допомоги.

Варто зауважити, що запаси, які отримані в якості гуманітарної допомоги, визнаються доходами від необмінних операцій.

Первісною вартістю безоплатно одержаних запасів від інших установ, фізичних і юридичних осіб, відповідно до законодавства, вважається справедлива вартість на дату отримання запасів. Передача запасів відбувається на підставі первинних документів, які містять відомості про вартість виробництва або придбання таких запасів. За умови, якщо вартість запасів, що передаються визначити за допомогою первинних документів неможливо або справедлива вартість запасів значно відрізняється від їх балансової вартості, то первісна вартість отриманих запасів буде дорівнюватиме їх справедливій вартості на момент оприбуткування [2].

Оприбуткування запасів проводиться спеціально створеною за наказом керівника комісією. До складу комісії має входити представник бухгалтерської служби і представник установи вищого рівня. Отримання матеріальних цінностей проводиться у супроводі матеріально відповідальних осіб, що приймають ці запаси на зберігання. Комісією складається акт, що містить найменування, кількість та вартість отриманих товарно-матеріальних цінностей. Саме на підставі такого акта, відповідні операції знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку установи.

Облік запасів отриманих в якості гуманітарної допомоги ведеться у загальному порядку, проте окремо від матеріальних цінностей набутих бюджетною установою в результаті придбання за рахунок коштів загального та спеціального фондів. Окрім того, облік запасів може здійснюватися за номенклатурними номерами [2].

Перевірка наявності запасів, що надійшли як гуманітарна допомога реалізується шляхом інвентаризації.

Типова кореспонденція рахунків з обліку запасів, що надійшли в якості гуманітарної допомоги наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Кореспонденція рахунків з обліку гуманітарної допомоги

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Оприбуткування запасів отриманих в якості гуманітарної допомоги, подарунку, безповоротної допомоги	15, 1812,1816	7511
2	Вибуття запасів	8013/8113,8511	15,1812,1816

Джерело: побудовано автором з використанням [3]

Отже, облік запасів, що надійшли як гуманітарна допомога має свої особливості, порівняно з обліком матеріальних цінностей, що надходять з інших джерел. Також варто відмітити, що поняття «гуманітарна допомога» не є тотожним до «благодійна допомога». Слід зазначити, що облік запасів, які отримані в результаті надання гуманітарної допомоги, ведеться окремо від запасів, що отримані бюджетною установою з інших джерел.

Використана література:

1. Про гуманітарну допомогу : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 51, ст.451, (із змін., внесеними згідно із Законами № 1190-VII (1190-18) від 08.04.2014, ВВР. – 2014. – № 23, ст. 871) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1192-14>.

2. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1190-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125073.html.

3. План рахунків бухгалтерського обліку у державному секторі № 1213 від 31.12.2013 року

ОРЕНДНІ ОПЕРАЦІЇ: УМОВИ ВИНИКНЕННЯ, ОФОРМЛЕННЯ, ОБЛІКУ

Карпенко Н. Г.

к.е.н., доцент,
професор кафедри організації обліку та аудиту

Михненко Л. В.

здобувач вищої освіти ступеня магістр
спеціальність «Облік і оподаткування»
Полтавська державна аграрна академія

Орендні відносини мають велике значення для підприємницької сфери, оскільки надають можливість розширювати бізнес без капітальних вкладень. Крім того, орендні відносини сприяють отриманню додаткового доходу для населення, що передає свою частку (паї) в оренду сільськогосподарським підприємствам. Громадяни, які мають право на земельну частку (пай) у недержавному сільгоспідприємстві, можуть передати в оренду свої частки після виділення їх в натурі та отримання державного акта на право приватної власності на землю. Однак, виділення в натурі обмежує можливості вибору орендаря.

Організація та управління виробництвом при оренді здійснюються за економічними методами, при цьому взаємовідносини керівника і виконавця змінюються на відносини замовника і підрядника. При такій формі виробничих відносин основні засоби виробництва і земля передаються їх власником в оренду підряднику, а оборотні засоби надаються за ринковим принципом купівлі-продажу. Ціни на оборотні засоби за домовленістю сторін встановлюються як розрахункові (відображують виграти виробництва), договірні (з надбавками на прибутковість) або ринкові (за кон'юнктурою попиту на певні види сировини і енергоресурсів). Фонд оплати праці орендного колективу формується з валового доходу за залишковим принципом. Залежно від критерію визначення ціни на оборотні засоби з боку орендодавця-замовника встановлюється і відповідна ціна на вироблену орендарем продукцію (сировину), з урахуванням тих самих показників, що і на оборотні засоби.

Орендні відносини передбачають повну матеріальну відповідальність орендаря за раціональне використання наданих йому засобів виробництва та повну самостійність в організації виробництва. Основою цих взаємовідносин є договір на виробництво продукції (виконання робіт), який укладається між орендарем і адміністрацією підприємства.

Договір оренди землі – це угода сторін про взаємні зобов'язання, за якими орендодавець за плату передає орендареві у володіння та користування земельну ділянку для господарського використання на строк, що вказаний у договорі. Визначення строку дії договору оренди – дуже важливий момент. Якщо строк є замалим, то цілком можливо, що орендар буде не зацікавлений

у дбайливому використанні землі. Однак укладення договору оренди землі на тривалий строк може не відповідати інтересам сторін. Тому найбільш оптимальним строком оренди землі в сучасних умовах є строк від 3 до 6 років. Практика свідчить, що такий строк влаштовує як власників землі, так і орендарів. Договір оренди земельної ділянки укладається у письмовій формі. При цьому надзвичайно важливим є те, щоб всі його умови, включаючи розмір та форму орендної плати, були чітко визначені та зафіксовані. Для цього доцільно скористатись послугами юриста. Невід'ємною частиною договору оренди є план (схема) земельної ділянки. Договір оренди земельної ділянки нотаріально посвідчується та реєструється в органах місцевого самоврядування (виконкомах сільських, селищних та міських рад).

Щоб уникнути можливих неприємностей та непорозумінь при передачі або отриманні в оренду земельної ділянки, слід чітко визначити у договорі оренди такі питання:

- назви сторін, що домовляються;
- місце розташування та розмір земельної ділянки;
- термін дії договору оренди, порядок перегляду умов договору;
- орендна плата (розмір, індексація, форми платежу, термін та порядок внесення);
- цільове призначення, умови використання і збереження якості землі;
- умови повернення земельної ділянки орендодавцю;
- існуючі обмеження і обтяження щодо використання земельної ділянки;
- сторона (орендодавець чи орендар), яка несе ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта оренди або його частини;
- відповідальність сторін.

Орендна плата за землю може сплачуватися грошима, у натуральній формі (зерном, цукром, олією тощо); послугами (обробіток землі, ремонт техніки, забезпечення транспортом).

У договорі можна поєднати вказані форми оплати або визначити інші. Розмір, форма і строки внесення орендної плати встановлюються за угодою сторін у договорі оренди. Внесення орендної плати на майбутній період оренди допускається на термін не більше одного року. У тому випадку, якщо договір оренди земельної ділянки буде визнано недійсним, одержана орендодавцем орендна плата за фактичний строк оренди землі не повертається.

Матеріальні ресурси (насіння, корми, паливно-мастильні матеріали тощо) й послуги, які надаються при виробництві продукції, передбаченої договором, орендарі одержують в орендодавча за планово-обліковими цінами, встановленими керівництвом підприємства. Якщо орендар реалізує продукцію не орендодавчу, а на власний розсуд, то всі ресурси закупаються ним у різних підприємств і організацій за договірними чи ринковими цінами.

Велике значення в організації взаємовідносин орендаря з орендодавцем має правильне встановлення розміру орендної плати за одержану землю та

основні засоби виробництва. Це залежить від способу оцінки виробленої орендарем продукції.

Орендна плата за землю може змінюватися за згодою сторін. Орендна плата може також переглядатись у будь-який час. Крім того, орендар має право вимагати відповідного зменшення орендної плати, якщо стан орендованої ним земельної ділянки погіршився (не внаслідок його дій або бездіяльності). І навпаки, у разі збільшення земельного податку орендодавець має право вимагати збільшення орендної плати, якщо інше не передбачено умовами договору оренди.

Приступати до використання земельної ділянки орендар має право тільки після державної реєстрації договору оренди. Змінити умови договору оренди землі можна зробити за взаємною згодою орендодавця та орендаря. Якщо ж одна із сторін виступає проти внесення змін, тоді спір вирішується судом.

Порядок обліку операційної і фінансової оренди, як відомо, регулюється П(С)БО 14 «Оренда». Це положення узгоджується з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 17 «Оренда». В обох стандартах регламентовано порядок відображення в обліку операцій з оренди майна, яким передбачено, що в умовах фінансової оренди вартість переданих об'єктів списується з балансу орендодавця і зараховується до складу майна орендаря, а в разі операційної оренди майно, передане в оренду, залишається на балансі орендодавця, а у орендаря воно обліковується поза балансом, тим самим при узагальненні даних звітності в цілому по Україні ліквідується подвійний рахунок [1].

Основними об'єктами обліку орендних операцій можуть бути: земельні ділянки, земельні частки (паї), майно.

Для обліку і узагальнення інформації про наявність і рух земель несільськогосподарського призначення передбачено у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств, затверджений наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р., субрахунок 101 «Земельні ресурси» у складі рахунка 10 «Основні засоби». За дебетом рахунка відображають надходження цього виду основних засобів на баланс підприємства за первісною вартістю та суму дооцінки, а за кредитом – вибуття землі внаслідок продажу, безоплатної передачі, у разі часткової ліквідації й суму уцінки [1].

Прийняті в оперативну оренду земельні частки, основні засоби і нематеріальні активи зараховуються на позабалансовий рахунок 01 «Орендовані необоротні активи» за балансовою (залишковою) і первісною вартістю орендодавця, що зазначається в договорі операційної оренди.

Збільшення залишку рахунку 01 відбувається при прийнятті на облік основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів, що отримані в оперативну оренду, зменшення – при їх поверненні орендодавцю та у випадках перенесення заборгованості перед орендодавцем за орендовані необоротні активи на баланс.

Аналітичний облік орендованих необоротних активів ведеться за видами активів [1].

Об'єкт операційної оренди відображається орендарем на позабалансовому рахунку бухгалтерського обліку за вартістю, указаною в угоді про оренду. Затрати орендаря на поліпшення об'єкта операційної оренди (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються орендарем як капітальні інвестиції у створення (будівництва) інших необоротних матеріальних активів.

Належна орендна плата за користування об'єктом операційної оренди визнається витратами згідно з П(С)БО 16 «Витрати» з урахуванням способу одержання економічних вигід, пов'язаних із використанням об'єкта операційної оренди [69].

Для обліку доходів від операційної оренди призначено субрахунок 713 «Дохід від операційної оренди активів». По кредиту рахунку відображають надходження доходів від операційної оренди за мінусом ПДВ, а по дебету – списання на фінансові результати [3].

Щомісяця нараховуються доходи і витрати з оренди, зіставляються і, таким чином визначається фінансовий результат.

Відповідно до П(С)БО 14 орендар відображає отриманий у фінансову оренду об'єкт одночасно як актив і зобов'язання за найменшою на початок строку оренди оцінкою – справедливою вартістю або теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів. При цьому розрахунок теперішньої вартості мінімальних орендних платежів залежить від умов угоди, зокрема від того, коли сплачується орендна плата: на початку чи наприкінці звітного періоду [1].

Для узагальнення інформації про стан розрахунків з орендодавцями за необоротні активи, передані на умовах довгострокової оренди призначений рахунок 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди».

Отже, правильно оформлені договірні зобов'язання з оренди активів забезпечать додаткові доходи орендодавцю та активну діяльність орендарю.

Використана література:

1. Наказ Міністерства фінансів України Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» № 181 від 28 лип. 2000 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Наказ Міністерства фінансів України Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» № 318 від 31 груд. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Наказ Міністерства фінансів України «План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» № 291 від 30 лист. 1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

4. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України : підручник / [Плаксієнко В. Я., Пісьмаченко Л. М., Павлова Г. Є. та ін.] / під ред. В. Я. Плаксієнко. – Д. : Видавництво Овсяннікова, 2016. – 486 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИПЛАТИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ

Кисіль К. О.

здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету

Науковий керівник: **Ксьонжик І. В.**

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет

У бюджетній сфері отримання працівниками всіх виплат, у тому числі матеріальної допомоги, чітко регламентовано законами України, постановами КМУ та галузевими наказами. Також, порядок, умови і коло отримувачів прописують і в Положенні про надання матеріальної допомоги, що є додатком до колективного договору.

Існують такі види матеріальної допомоги, яку виплачують працівникам бюджетних установ:

- допомога на оздоровлення, матеріальна допомога (яку надають на різні цілі згідно з умовами колективного договору);
- матеріальну допомогу на вирішення соціально-побутових питань [1].

Відповідно до ст. 57 Закону № 889 у разі оформлення щорічної основної відпустки державним службовцям (тривалість якої, становить 30 календарних днів) виплачується грошова допомога в розмірі середньомісячної заробітної плати. Розмір такої грошової допомоги не може ділитися на частини, вона виплачується однією сумою [2].

Отже, подією, у зв'язку з якою призначається матеріальна допомога на оздоровлення, є щорічна основна відпустка. У разі поділу щорічної основної відпустки на частини «оздоровча» грошова допомога виплачується державному службовцеві один раз при наданні будь-якої з частин щорічної основної відпустки за заявою державного службовця [3]. Це означає, що в разі виходу державного службовця, наприклад, в додаткову відпустку у зв'язку з навчанням, чи у відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, таку допомогу йому не виплачують. До того ж, при виплаті грошової компенсації за невикористані дні щорічної основної відпустки грошова допомога на оздоровлення не надається.

Кошти на виплату допомоги на оздоровлення мають бути затверджені кошторисом. При цьому, під час формування фонду оплати праці на рік для кожного працівника передбачається одна допомога на оздоровлення.

Для окремих категорій працівників-бюджетників надання матеріальної допомоги на оздоровлення є обов'язковим. До них належать, зокрема: державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, педагогічні та науково-педагогічні працівники, працівники музеїв і бібліотек, медичні працівники тощо [4].

Для тих працівників бюджетної сфери, для яких виплата допомоги на оздоровлення не є гарантованою, її надання оформлюють рішенням керівника та лише за наявності економії фонду оплати праці.

Гарантована матеріальна допомога на оздоровлення виплачується державним службовцям (та іншим працівникам-бюджетникам) раз на рік. Тому, для вирішення питання про виплату грошової допомоги до щорічної відпустки на новому місці роботи треба отримати довідку (довільної форми) про те, чи не отримував державний службовець протягом року на попередньому місці роботи таку грошову допомогу.

Особливу увагу необхідно приділити умовам надання державним службовцям матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та її розмір, які визначає Порядок надання державним службовцям матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2016 р. № 500. Порядком визначено, що державним службовцям матеріальна допомога може надаватися один раз на рік у розмірі середньомісячної заробітної плати на підставі особистої заяви, у разі скрутного матеріального становища, у зв'язку з тривалою хворобою та в інших випадках. Рішення про надання матеріальної допомоги державним службовцям приймається керівником державної служби у державному органі, виходячи з обставин, викладених у заяві працівника, за наявності коштів на це, тобто в межах затвердженого фонду оплати праці. Отже, така допомога не є обов'язковою виплатою [5].

Необхідно зазначити, що суми матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та грошової допомоги при наданні щорічної відпустки, які виплачуються у розмірі середньої заробітної плати, розрахованої згідно з положеннями Порядку обчислення середньої заробітної плати [6], не враховуються до заробітної плати для забезпечення її мінімального рівня, оскільки виплачуються працівникові не за виконану ним роботу та не є елементами заробітної плати.

Використана література:

1. Бюджетні нарахування матеріальної допомоги на оздоровлення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.buh24.com.ua/byudzhetni-narahuvannya-materialnoyi-dopomogi-na-ozdorovlennya/>
2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
3. Про відпустки : Закон України від 15.11.96 р. № 504/96-ВР.
4. Щодо грошової допомоги «на оздоровлення» держслужбовцям у разі поділу щорічної основної відпустки на частини : лист Міністерства соціальної політики України від 19.09.2017 р. № 2416/0/101-17[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2017/october/issue-20/article-31502.html?exp=true&utm_expид=.7YZnTvPwQKWpt2vl0yesRw.1&utm_referrer=
5. Про затвердження Порядку надання державним службовцям матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань :

Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2016 р.
№ 500URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2016-%D0%BF>.

6. Порядок обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 р. № 100.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ ВІДПОВІДНО ДО МЕТОДОЛОГІЇ СТАНДАРТУ «БІОЛОГІЧНІ АКТИВИ»

Коваль С. В.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Інтеграційні процеси розвитку економіки України та вступ її в світове співтовариство вимагає адаптування національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності до вимог міжнародних стандартів обліку та звітності (МСБО та МСФЗ).

З 1 січня 2007 року облік та звітність по сільськогосподарській діяльності ведуться у відповідності до національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», який відповідає змісту МСБО 41 «Сільське господарство».

Запровадження нових підходів в обліку сільськогосподарської діяльності Основні зміни, що вносяться П(С)БО 30 «Біологічні активи» в організацію та методику обліку сільськогосподарської діяльності наступні:

1) вводяться нові об'єкти обліку – біологічні активи, що являють собою живі організми (рослини, тварини), які вирощуються підприємством з метою отримання сільськогосподарської продукції або утримуються ним з метою отримання інших вигод.

2) для відображення вказаних об'єктів введені рахунки для обліку біологічних активів, а саме рахунки 161–165 та 211–213.

3) введена ринкова оцінка активів (за справедливою вартістю). Оцінка активів за ринковою вартістю стає пріоритетним напрямом розвитку бухгалтерського обліку в світі;

4) внесені зміни у фінансову звітність сільськогосподарських підприємств;

5) змінено порядок визначення фінансового результату діяльності сільгосппідприємства. Тепер цей порядок буде визначати розрахунок по трьох складових, а не по одній, як було раніше.

П(С)БО 30 «Біологічні активи», як і МСБО 41 «Сільське господарство» вимагає, щоб підприємства застосовували підхід на основі справедливої вартості під час оцінки своєї сільськогосподарської продукції та біологічних активів, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю, за винятком випадків, коли справедливую вартість достовірно визначити неможливо після первісного визнання. Другий момент, який тісно пов'язаний із змінами в

методології оцінки в сільському господарстві, визначеними П(С)БО 30 «Біологічні активи», – визначення фінансового результату сільськогосподарської діяльності.

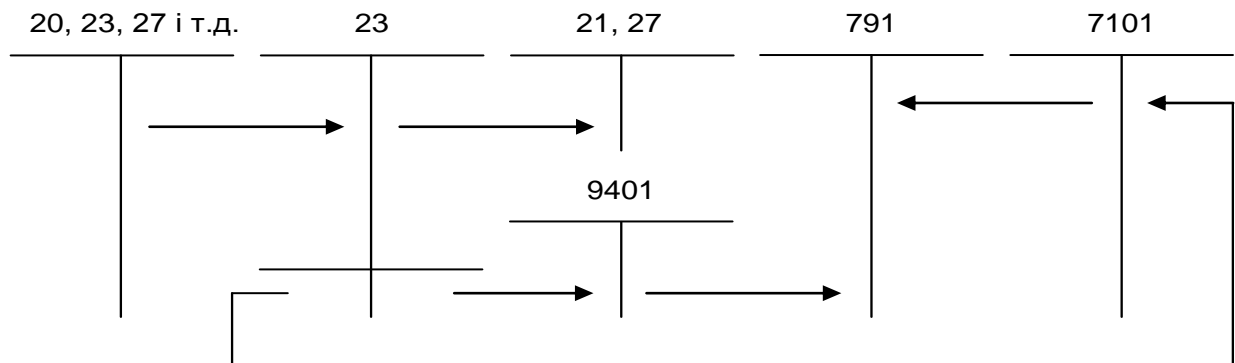
П(С)БО 30 «Біологічні активи» суттєво змінив підходи до визначення та обліку фінансових результатів від сільськогосподарської діяльності. Відповідно до вимог цього стандарту фінансовий результат від сільськогосподарської діяльності формується з трьох складових:

1) фінансового результату від первісного визнання сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів;

2) фінансового результату від реалізації запасів – сільськогосподарської продукції та біологічних активів, оцінка яких здійснюється за справедливою вартістю за вирахуванням очікуваних витрат на місці продажу;

3) фінансового результату від зміни справедливої вартості біологічних активів на дату балансу, оцінка яких здійснюється за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на місці продажу.

Схема записів по обліку доходів (витрат) від первісного визнання зображена на рис. 1.

Рис. 1 Облік доходів (витрат) від первісного визнання сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів

Облік доходів та витрат від первісного визнання та від зміни справедливої вартості ведеться відповідно на рахунках 710 «Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» та 940 «Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю».

Для забезпечення потреб складання Звіту про фінансові результати пропонуємо ввести наступні субрахунки:

До рахунку 710:

7101 – «Дохід від первісного визнання активів, які обліковуються за справедливою вартістю»;

7102 – «Дохід від зміни справедливої вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю»;

До рахунку 940:

9401 – «Витрати від первісного визнання активів, які обліковуються за справедливою вартістю»;

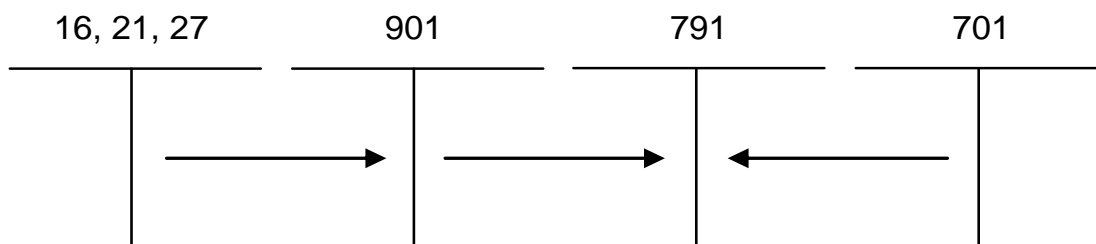
9402 – «Витрати від зміни справедливої вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю».

Відповідно до П(С)БО 30, фінансовий результат від первісного визнання сільськогосподарської продукції та біологічних активів формують доходи та витрати від первісного визнання. Вони визначаються, як різниця між справедливою вартістю одержаної сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів та витратами пов'язаними з одержанням такої продукції та біологічних активів, тобто витратами на біологічні перетворення.

Витрати на вирощування сільськогосподарської продукції та біологічних активів (витрати на біологічну трансформацію) обліковують по дебету рахунку 23 «Виробництво» на відповідних субрахунках по об'єктах обліку визначених в обліковій політиці, по яких в подальшому будуть визначатися фінансові результати. При первісному визнанні сільськогосподарської продукції та біологічних активів їх оцінюють за справедливою вартістю і на суму оцінки роблять запис Д-т 21 «Поточні біологічні активи», 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» К-т 23. Отже, в такому випадку по кредиту рахунку 23 відображається не планова собівартість, а справедлива вартість активів, тобто вартість за якою вони оприбутковуються на баланс.

Після первісного визнання сільськогосподарська продукція, згідно вимог П(С)БО 30 «Біологічні активи», обліковується як запаси. Відповідно, при подальших операціях з нею необхідно застосовувати норми П(С)БО 9 «Запаси».

Сільськогосподарську продукцію та біологічні активи підприємство реалізує за договірною ціною. Дохід, що виникає при реалізації визначається за П(С)БО 15 «Дохід». При реалізації довгострокових біологічних активів, які оцінені по справедливій вартості, поточних біологічних активів та сільськогосподарської продукції, дохід від реалізації відображається – Д-т 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» К-т 701 «Дохід від реалізації готової продукції». За собівартість реалізації приймається вартість, по якій сільськогосподарська продукція та біологічні активи обліковуються на балансі підприємства. Собівартість списується – Д-т 901 «Собівартість реалізованої готової продукції» К-т 16 «Довгострокові біологічні активи», 21 «Поточні біологічні активи», 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» (рис. 2).

Рис. 2. Облік реалізації сільськогосподарської продукції та біологічних активів як запасів

Отже, в техніці обліку реалізації сільськогосподарської продукції змін не відбулося. Однак, на теоретичному рівні існує підміна понять, а саме, потрібно мати на увазі, що сума по дебету рахунку 90 «Собівартість реалізації» в частині списання сільськогосподарської продукції та біологічних активів буде відображатися не фактична виробнича собівартість даних реалізованих активів, а величина, яка із виробничими витратами, а відтак і собівартістю, немає нічого спільного. Таким чином, результат від реалізації фактично визначатиметься порівнянням ціни реалізації та справедливої вартості.

Остання складова фінансового результату від сільськогосподарської діяльності відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» – це доходи (витрати) від зміни справедливої вартості біологічних активів.

В процесі росту рослини та тварини (біологічні активи) здатні змінювати свої властивості в кращу чи гіршу сторону (наприклад, змінилась продуктивність корів основного стада) або змінюється їх ціна на ринку. Відповідно змінюється їх вартість. Вимогою П(С)БО 30 є відображення інформації про таку зміну, що відповідно відобразатиметься, як дохід при збільшенні їх вартості та витрати – при зменшенні.

В зв'язку з вищенаведеними особливостями регламентування обліку сільськогосподарської діяльності виникла необхідність перегляду сучасної методики обліку витрат на сільськогосподарських підприємствах, та внесення змін до Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи зміни в методології бухгалтерського обліку сільськогосподарської діяльності основним його завданням залишається достовірна оцінка та відображення у звітності біологічних активів, сільськогосподарської продукції та витрат на біологічні перетворення.

Відповідно до П(С)БО 30, витрати, пов'язані з біологічними перетвореннями біологічних активів та отриманням сільськогосподарської продукції, визнаються витратами основної діяльності. Облік витрат ведеться за окремими об'єктами обліку витрат (окремі види біологічних активів та/або їх група) відповідно до П(С)БО 16 «Витрати».

До складу витрат, пов'язаних з біологічними перетвореннями, належать:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

Біологічні активи, відповідно до П(С)БО 30, на кожен звітну дату повинні оцінюватися та відображатися у звітності за справедливою вартістю. Однак, положенням також передбачено, що поточні біологічні активи рослинництва в разі неможливості визначити їх справедливую вартість (в нашому випадку пшениця озима), які не досягли зрілості та технологічний процес створення яких не завершено, відображаються у бухгалтерському обліку і звітності, як незавершене виробництво та оцінюється за виробничою собівартістю, яка

визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». При чому, якщо застосовувати існуючу методику обліку витрат, це буде неповна виробнича собівартість, оскільки на звітну дату, рахунки допоміжних виробництв та загальновиробничі витрати ще не розподілені.

Однак, під час збирання врожаю продукцію оприбутковують за справедливою вартістю – це вимога П(С)БО 30. При цьому в бухгалтерському обліку роблять запис Д-т 271 К-т 231 (по аналітичних рахунках) на суму справедливої вартості. По дебету ж рахунку 231 у нас відображені на даний момент прямі виробничі витрати. Різниця, що виникає між дебетом і кредитом рахунку 231, – це одна зі складових фінансового результату від сільськогосподарської діяльності, а саме фінансовий результат від первісного визнання.

Крім удосконалення методики обліку, необхідно переглянути систему звітності в частині, що відображає інформацію про витрати сільськогосподарських підприємств.

Для ефективного управління сільськогосподарською галуззю необхідно створити дієву систему інформаційного забезпечення, невід'ємною складовою якої є бухгалтерська звітність. Інформація, що в ній наводиться, є основою для прийняття управлінських рішень на мікро- і макрорівнях і дає можливість, як проаналізувати досягнуті результати діяльності, так і виявити вузькі місця. Однак, на сьогодні ні фінансова, ні статистична звітність не забезпечує достатній обсяг інформації, що забезпечив би можливість детального аналізу.

До початку реформування системи бухгалтерського обліку річний звіт сільськогосподарських підприємств представляв собою розгорнуту інформацію про фінансовий стан і результати виробничої діяльності. Звичайно, він не був досконалим та вичерпно інформаційним, проте дані цього звіту з достатньою ефективністю використовувалися для проведення аналізу господарської діяльності на різних рівнях управління.

Для підвищення аналітичності звітних форм і розширення можливості щодо прийняття вивірених управлінських рішень, необхідно до складу звітності сільськогосподарських підприємств включити систематизований перелік форм, представлених у вигляді Виробничого звіту. Доповнення фінансової звітності додатковою аналітичною інформацією, яка б розкривала фінансово-виробничу діяльність підприємства, зумовлено історичними, галузевими чинниками та характером діяльності сільськогосподарських підприємств.

Передбачено крім форм фінансової звітності, затверджених П(С)БО, включити виробничий звіт, який складатиметься з нових розділів за систематизованим переліком у них звітних форм, де узагальнюватиметься інформація щодо виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції, виконаних робіт і послуг; витрат операційної діяльності; розрахунків за податками та платежами; цільового фінансування та цільових надходжень;

рух кредитних ресурсів; земельних ресурсів; розрахунків за майновими паями та з орендної плати.

Проблемним питанням в діяльності сільськогосподарських підприємств є обчислення повної собівартості одиниці продукції, яка з переходом підприємств на ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності за П(С)БО, розроблених на основі міжнародних стандартів, не розраховується в системі бухгалтерського обліку.

Відповідно до П(С)БО до складу собівартості не включаються адміністративні витрати, витрати на збут, інші витрати операційної діяльності, фінансові витрати, втрати від участі в капіталі, витрати, внаслідок вилучення капіталу власниками та втрати від надзвичайних подій. Собівартість реалізованої продукції відображає лише фактичну виробничу собівартість реалізованої продукції, виконаних робіт та наданих послуг.

У зв'язку з цим подальші дослідження необхідно проводити в плані облікового забезпечення розкриття інформації про повну собівартість сільськогосподарської продукції. Це дасть змогу створити в майбутньому сприятливий механізм для прийняття управлінських рішень.

Для забезпечення адаптації сільськогосподарських підприємств до змін, що відбуваються в нашій державі та у світі, необхідно постійно переглядати та вдосконалювати структуру інформації, яка узагальнюється у звітності.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПОДАТКАМИ І ПЛАТЕЖАМИ

Круковська О. В.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Бухгалтерський облік має на меті забезпечити управлінський апарат, відповідні служби і фахівців необхідними достовірними даними про господарські процеси та фінансовий стан підприємства. Як складова частина інформаційної системи підприємства бухгалтерський облік повинен забезпечувати отримання точної, повної, оперативної і вірогідної економічної інформації про господарські процеси, стан та використання ресурсів підприємства, розрахункові взаємовідносини з покупцями, постачальниками, персоналом, бюджетом, використання коштів тощо [3].

Головне завдання кожного підприємства – випуск продукції, торгівля товарами високої якості з найменшими витратами. Тому основним завданням бухгалтерського обліку є: виявлення обсягу випущеної з виробництва продукції, придбаних товарів, їх реалізації, виявлення фактичних витрат з виготовлення продукції чи придбання товарів, аналіз і контроль за собівартістю виробленої продукції та її зниженням, визначення кінцевих результатів діяльності підприємства [4].

Виходячи з цього, завданнями бухгалтерського обліку також можна назвати:

- додержання національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 та інших положень (стандартів) бухгалтерського обліку [2];
- облік, аналіз і контроль за необоротними активами;
- облік, аналіз і повсякденний контроль за виконанням завдань виробництва в розрізі кількості, якості та асортименту продукції згідно з вимогами замовників;
- облік, аналіз і контроль за оборотними активами, за правильними й економними витратами ресурсів;
- облік, аналіз і контроль за власним капіталом, за забезпеченням наступних витрат і платежів;
- облік, аналіз і визначення витрат за елементами та витрат діяльності підприємства;
- облік, аналіз і контроль за мірою праці та її оплати;
- своєчасне документальне оформлення випущеної з виробництва продукції;
- облік, аналіз і контроль за довгостроковими зобов'язаннями;
- облік, аналіз і контроль за поточними зобов'язаннями;
- облік, аналіз і контроль за коштами, розрахунками та іншими активами;
- облік, аналіз і контроль за формуванням доходів і результатів діяльності підприємства;
- контроль за станом рентабельності виробництва продукції і рентабельності підприємства;
- виявлення резервів подальшого збільшення ефективності виробництва;
- забезпечення наявності первинної документації щодо кожної господарської операції та своєчасної обробки первинних документів, яка б давала змогу в будь-який момент визначити кількість, терміни надходження й витрат сировини, матеріалів, палива та інших матеріальних цінностей, випуск і реалізацію готової продукції тощо, відповідність фактичних даних бухгалтерського обліку завданням;
- забезпечення повного відображення всіх витрат підприємства за їхніми складовими частинами, а також всіх доходів підприємства і повсякденне співставлення витрат з доходами, виявлення результатів кожного господарського процесу і загальних фінансових результатів діяльності підприємства;
- побудова обліку на кожному підприємстві відповідно до особливостей його технології та організації виробництва, особливостей його організаційної структури;
- ведення обліку кожного виду господарських коштів, закріплених за матеріально відповідальними особами.
- здійснення безперервного, суцільного, взаємопов'язаного й документального спостереження за економічними процесами та явищами на підприємстві;

– забезпечення достовірною і своєчасною інформацією про господарські процеси і явища, що здійснювалися на підприємстві, про наявність і стан господарських засобів та їх джерел внутрішніх і зовнішніх користувачів облікової інформації;

– формування інформаційної бази для планування, стимулювання, організації, регулювання, аналізу і контролю господарської діяльності підприємства. Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, що його веде підприємство. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, які використовують грошовий вимірник, ґрунтуються наданих бухгалтерського обліку.

Для вирішення поставлених завдань у бухгалтерському обліку застосовують особливі прийоми: документування, збирання, оброблення і трансформацію облікової інформації про господарську та фінансову діяльність підприємства. Основні завдання організації обліку розрахунків за податками і платежами наведено на (рис. 1). Дані поточного бухгалтерського обліку (облікові документи, записи) потрібні насамперед працівникам самих підприємств у їхній повсякденній роботі; також вони є основою для складання фінансової звітності підприємств [1].

Рис. 1. Завдання організації обліку розрахунків за податками і платежами

Головною метою ведення податкового обліку на є надання повної і достовірної інформації державі (в особі податкових органів), що забезпечує визначення сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та контроль за їх своєчасною сплатою. Кінцевою метою обліку є складання звітності, що є джерелом інформації про хід та результати діяльності платника податків за відповідний період. Систему показників звітності, порядок їх розробки і

формування визначає Державна податкова адміністрація України. Для того, щоб організувати ефективний облік по розрахунках бюджетом необхідно керуватись певною нормативно-правовою базою, яка б визначала платників податків, об'єкти оподаткування, ставки податків та терміни їх сплати, тощо.

Використана література:

1. Податковий облік : [підручник] / Панасик В. М., Ковальчук С. К., Бобрівець С. В. – Тернопіль : Карт – блонд, 2009. – 352 с.
2. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України : [підручник] / Плаксієнко В. Я., Пісьмаченко Л. М., Рябий Я. І. ; за заг. ред. Плаксієнка В. Я. – Київ : Центр навчальної літератури, 2008. – 946 с.
3. Податковий Кодекс України: Затверджений Верховною радою України № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : [підручник] / Н. М. Ткаченко ; 4-те вид., доп. і перероб. – К. : Алерта, 2011. – 1025 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ «КЛІЄНТ КАЗНАЧЕЙСТВА – КАЗНАЧЕЙСТВО»: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Ксьонжик І. В.

д-р екон. наук, доцент

Дубініна М. В.

д-р екон. наук, професор

Миколаївський національний аграрний університет

Протягом останніх років Державною казначейською службою України проводиться повномасштабне впровадження системи дистанційного обслуговування (далі – СДО) «Клієнт Казначейства – Казначейство». У свою чергу, органи Казначейства на місцях здійснюють заходи з підключення своїх клієнтів до СДО та всебічно посилюють захист інформації. За допомогою цієї системи розпорядники здійснюють передачу інформації через мережу Інтернет, яка відразу потрапляє до інформаційних ресурсів Казначейства [1]. Електронний платіжний документ в цій системі є легітимним оригіналом електронного документу у розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» та не потребує паперового підтвердження [2].

Впровадження системи дистанційного обслуговування клієнтів через програмно-технічний комплекс «Клієнт Казначейства – Казначейство»

надає можливість віддаленого доступу за допомогою мережі Інтернет до інформаційних ресурсів Державної казначейської служби України (далі – ДКСУ) для автоматизації програм виконання кошторисів бюджетних установ. Це дозволяє оптимізувати витрати завдяки:

- відмові від потоку вхідних та вихідних паперових документів,
- прискоренню обробки інформації,
- скороченню часу на казначейське обслуговування та зменшенню кількості помилок в даних,
- відстежуванню в режимі реального часу стану рахунків, відкритих в територіальних органах ДКСУ, проходженню платежів, отриманню виписок по рахунках,
- передачі засобами електронного зв'язку підтверджуючих документів (бюджетних зобов'язань та бюджетних фінансових зобов'язань тощо), якими супроводжуються платіжні документи.

Усі наведені заходи забезпечують реальну економію коштів та часу, і, в цілому, застосування цієї системи спрощує проходження платежів та процес обслуговування видаткової частини [3].

На всіх етапах використання системи ДКСУ надає бюджетним установам безкоштовну підтримку. Вся інформація, якою обмінюються клієнт та Казначейство, надійно захищена системою та недоступна для сторонніх осіб.

Фактично СДО побудована за принципом інтернет-банкінгу, тобто вона надає можливість суб'єктам господарювання в державному секторі володіти інформацією про стан рахунків у ДКСУ в режимі реального часу та здійснювати операції, знаходячись у власному кабінеті.

З метою застосування СДО усі бюджетні установи України здійснили ряд заходів. В першу чергу, прийняли рішення про підключення до СДО та виконали наступні мінімальні вимоги: підключилися до мережі Internet; придбали НКІ; забезпечили робочі місця програмним забезпеченням антивірусного захисту інформації, що входять до Переліку засобів загального призначення, які дозволені для забезпечення технічного захисту інформації, необхідність охорони якої визначено законодавством України.

Також наказом керівника кожної бюджетної установи було призначено коло осіб, відповідальних за роботу клієнтської частини СДО, та працівників, яким надано право накладання електронного підпису та ЕЦП в СДО.

У Державній казначейській службі України розроблено порядок дій для підключення бюджетних установ до СДО. Цей алгоритм оформлено у вигляді Дорожньої карти підключення до СДО. Її також розміщено на сайті ДКСУ в рубриці «Електронні сервіси». Процес підключення клієнтів до СДО має наступний алгоритм:

З початку заповнюється Анкета для підключення до системи дистанційного обслуговування та надсилається до ДКСУ. Потім здійснюється придбання надійних носіїв криптографічного захисту інформації. Перелік захищених носіїв ключової інформації, які можуть бути використані для роботи в программно-технічному комплексі «Клієнт

Казначейства – Казначейство» наведено на сайті Держказначейства в рубриці «Електронні сервіси».

Далі укладається договір на дистанційне обслуговування з використанням програмно-технічного комплексу «Клієнт Казначейства – Казначейство».

Наступним кроком є підготовка та передача пакету документів до акредитованого центру сертифікації ключів ДКСУ (далі – АЦСК ДКСУ) та генерація електронних цифрових підписів [4].

Для проведення процедури реєстрації суб'єкт господарювання в державному секторі подає такі документи:

1) супровідний лист, в якому заявник (довірена особа) зазначає комплект поданих документів для проведення процедури реєстрації заявника та формування посиленого сертифікату ключа підписувача;

2) заповнену заяву про реєстрацію в АЦСК ДКСУ, підписану заявником;

3) заповнену заяву про формування посиленого сертифікату відкритого ключа;

4) заяву-приєднання до договору, підписану заявником;

5) копію виписки (витягу, довідки) з ЄДРПОУ, засвідчену в програмному порядку. За наявності технічної можливості, додаткову ідентифікацію заявника проводять з використанням відомостей у ЄДРПОУ або інших державних інформаційних системах (реєстрах) в електронному вигляді;

6) оригінал або засвідчену копію установчих документів бюджетної установи;

7) копію документа, що підтверджує повноваження (займану посаду) підписувача (копія наказу, витяг із наказу про призначення на посаду тощо), засвідчену в програмному порядку;

8) копію документа, що підтверджує повноваження керівника (копія наказу, витяг із наказу про призначення керівника тощо), який підписав заяву про реєстрацію, засвідчену в програмному порядку;

9) копії 1-2 сторінок (3-6 у разі наявності відміток) паспорта підписувача, засвідчені підписом власника. Якщо підписувач має паспорт, виготовлений у формі картки, що містить безконтактний електронний носій, надає копію програм документа, засвідчену підписом власника;

10) копію облікової картки платника податків підписувача, засвідчену підписом власника. Якщо через релігійні переконання фізична особа відмовилась від реєстраційного номеру облікової картки платника податків, додатково подає копію сторінки паспорта з відміткою про таку відмову, засвідчену підписом власника;

11) копію рішення установи (її керівника), яким визначено працівника, що забезпечує застосування електронного цифрового підпису в цій установі (для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної форми власності).

Якщо установчими документами не визначено скороченої назви організації (установи), додатково подає лист, що дозволить використовувати визначену скорочену назву організації (установи) в сертифікатах відкритих ключів.

З метою запобігання доступу сторонніх осіб до ключових даних підписувачів уповноважена особа разом з комплектом поданих документів надає програмного розрахунку один конверт – для одного носія ключової інформації [4].

Після цього відбувається отримання програмного забезпечення та ключів для шифрування. Для надійного захисту каналу передачі інформації між бюджетною установою і ДКСУ бюджетній установі надають в конверті на CD-диску програмне забезпечення, яке потрібно встановити на кожному ПК для надійної роботи СДО «Клієнт Казначейства – Казначейство».

Для подальшого підключення бюджетної установи до СДО необхідно:

- згенерувати ключі для відповідальних осіб бюджетної установи в АЦСК ДКСУ;
- отримати в ДКСУ ключі клієнтської частини та сертифікати відкритих ключів програмного комплексу криптографічного захисту інформації клієнтської та серверної частини.

Далі відбувається встановлення програмного забезпечення та перевірка доступу.

Завершальним етапом є оформлення та передача Заявки на доступ до СДО. Також одночасно подають Акт про підключення до СДО. Після цього відбувається отримання повідомлення про термін початку роботи в СДО [1].

Після запровадження СДО «Клієнт Казначейства – Казначейство» суб'єкти господарювання в державному секторі можуть здійснювати формування та подання документів в електронному вигляді протягом операційного дня в межах операційного часу, визначеного ДКСУ. Документи, що надійшли після операційного часу опрацьовуються наступного операційного дня [5].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 816-р «Деякі питання дистанційного обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів», казначейське обслуговування через систему дистанційного обслуговування «Клієнт Казначейства-Казначейство» було визначено пріоритетним [6]. Тому усі бюджетні установи і організації станом на 1 січня 2018 року впровадили дану систему.

Разом з тим, програмно-технічний комплекс «Клієнт Казначейства – Казначейство», знаходиться в процесі постійного удосконалення щодо дотримання засад безперебійності, безпомилковості та надійності роботи системи.

Впровадження Системи дистанційного обслуговування клієнтів Казначейства через програмно-технічний комплекс «Клієнт Казначейства – Казначейство» дозволив підвищити дієвість та ефективність функціонування системи казначейського обслуговування; зміцнив державну фінансову систему; забезпечив дотримання принципів повноти, ефективності та результативності, цільового спрямування бюджетних коштів; покращив якість послуг, що надаються органами ДКСУ.

Використана література:

1. Дистанційне обслуговування клієнтів: вивчаємо поради Казначейства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2018/february/issue-5/article-33930.html?utm_expид=.7YZnTvPwQKWpt2v10yesRw.0&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com.ua%2F
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Впровадження системи дистанційного обслуговування клієнтів через програмно-технічний комплекс «Клієнт Казначейства – Казначейство» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mkrada.gov.ua/news/1325.html?PrintVersion>
4. Регламент роботи кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://acsk.treasury.gov.ua/reglament_robot/
5. Дідик А. Бюджетні установи: облік, оподаткування та звітність : навч. посіб. / А. Дідик, В. Лемішовський. – Львів, Вид-во «Апріорі», 2017. – С. 458.
6. Деякі питання дистанційного обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 816-р [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250431800>

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ АГРАРНИХ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кучеренко М. А.

старший викладач кафедри обліку та оподаткування

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

Глобальні та європейські процеси інтеграції господарського й ринкового простору актуалізують необхідність створення системи бухгалтерського обліку, побудованої на основі однакових принципів та правил, що забезпечить міжнародну комунікацію. Сьогодні вітчизняні, у т.ч. кооперативні підприємства, які здійснюють міжнародну діяльність, мають складати фінансову звітність не тільки відповідно до національних П(С)БО, але й окремо відповідно до вимог МСБО та GAAP USA, що ускладнює організацію та ведення бухгалтерського обліку.

Виробничі й обслуговуючі кооперативи та інші подібні суб'єкти господарювання створюються групами осіб з метою задоволення спільних економічних чи соціальних потреб [1]. Національне законодавство здебільшого визначає кооператив як товариство, діяльність якого спрямовується на забезпечення економічного розвитку його учасників через

ведення спільного бізнесу (принцип самодопомоги). Частки, що належать членам кооперативів, часто характеризуються як частки учасників, паї.

З метою підвищення конкурентоспроможності їх функціонування необхідно розробити єдину концептуальну основу бухгалтерського обліку та звітності (фінансової, статистичної, внутрішньої та податкової), принципи створення якої не мають різнитися для різних користувачів. У взаємозв'язку та взаємодії принципи мають стати базою для створення інтегрованої інформації, що має відповідати запитам різних інституцій та окремих користувачів у будь-який час.

У сучасних умовах національні й міжнародні стандарти є ефективним інструментом підвищення прозорості і зрозумілості інформації, що розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для визнання витрат, надає можливість об'єктивно розкривати фінансові ризики підприємства та порівнювати результати господарської й інших видів діяльності [2, с. 198].

Формування та використання фінансових звітів, складених відповідно до національних і міжнародних стандартів, має низку переваг [3, с. 389]: 1) об'єктивність, зіставність та відповідність потребам користувачів фінансових звітів, складених за міжнародними стандартами; 2) задоволення потреб користувачів фінансової звітності; 3) полегшення процесу гармонізації стандартів шляхом зіставності і прозорості незалежно від країни або галузі; 4) сприяння підвищенню довіри і зрозумілості серед іноземних користувачів; 5) доступ до міжнародних ринків капіталу.

Удосконалення здійснення й структури обліково-фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів необхідно: аграрним компаніям, що ведуть міжнародний бізнес; компаніям, що планують виходити на IPO, залучати інвестиції чи іноземного партнера; інвестору, який планує купити чи продати бізнес, чи оцінює можливість інвестування в агробізнес країни; власнику, якому потрібен звіт відповідно до міжнародних стандартів; публічним вітчизняним компаніям, акції яких котируються на біржі [4, с. 995].

Таким чином, кооперативні підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, мають надавати інформацію користувачам у встановленій формі. Отже, така фінансова звітність має бути складена відповідно до міжнародних стандартів і норм. Міжнародні стандарти виникли внаслідок інтеграційних процесів в економіці та спрямовані на зближення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в різних країнах. Вони, переважно, мають рекомендаційний характер, проте застосовуються в усьому світі.

Використана література:

1. Вовк М. О. Формування елементів облікової політики підприємства щодо звітних сегментів [Електронний ресурс] / М. О. Вовк // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання, 2015. – Вип. 3. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/170.pdf>.

2. Ігнатенко Т. В. Рейтингова оцінка як засіб визначення ефективності результатів фінансово-господарської діяльності сегментів / Т. В. Ігнатенко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. – Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса, 2014. – № 1 (52). – С. 197-200.

3. Костирко Р. О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація : монографія / Р. О. Костирко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 728 с.

4. Задніпровський О. Г. Методика формування управлінської звітності за сегментами діяльності: проблеми і можливості [Електронний ресурс] / О. Г. Задніпровський // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2015. – Вип. 6. – С. 993-998. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/202.pdf>

ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мармуль Л. О.
д.е.н., професор

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Важливою передумовою ефективного та конкурентоспроможного функціонування аграрних підприємств є системне результативне управління їх виробничою діяльністю. Ефективність будь-якої підприємницької діяльності залежить від зниження витрат на одиницю продукції чи надання послуг, зниження собівартості продукції, збільшення її обсягів при одночасному збереженні якості та раціональному ресурсо- й енергокористуванні. Саме від вказаних чинників, а також від рівня цін, податків, митного регулювання залежить отримання максимальних прибутків як основної мети розвитку агроформувань. На їх обсяги можна впливати шляхом зміни структури витрат на виробництво продукції та послуг [1, с. 15]. Оцінка структури і динаміки витрат за економічними елементами (за змістом) має свою специфіку на сільськогосподарських підприємствах, що свідчить про актуальність вирішення піднятих питань.

Вивчення монографічних джерел із проблем інформаційно-аналітичного й облікового забезпечення виробничої діяльності, витрат та визначення собівартості продукції в агроформуваннях свідчить про те, що інтерес до цієї проблематики проявляла значна сукупність науковців, а саме: Савицька Г. І., Тлущкевич Н. В., Поліщук В. М., Лобастов І. В., Гузар Б. С., Загребельна А. І., Головка Л. Л., Аніщенко Г. Ю., Савчук В. К., Маренич Т. Г., Плаксієнко В. Я., Михалкевич А. П., В. Ластовецький, Шеремет А. Д., Білуха М. Т., Бутинець Ф. Ф. та ін. У їх роботах представлені дослідження категорії

собівартості продукції та послуг сільськогосподарських підприємств, методики аналізу, а також визначення резервів її зниження.

Собівартість продукції розуміється як виражені у грошовій формі матеріальні, технічні, трудові та інші витрати у зв'язку з підготовкою, організацією, виробництвом, реалізацією продукції та послуг [2,]. Мета аналізу витрат на виробництво полягає, насамперед, у виявленні можливості раціонального використання виробничих ресурсів, всебічній оцінці резервів та рівня досягнутих результатів відносно витрат, конкурентоспроможності, обґрунтування управлінських рішень [3, с. 215]. При цьому аналіз виробничої діяльності, собівартості сільськогосподарської продукції та послуг як загалом, так і окремих їх видів, зумовлює потребу у відповідному інформаційно-обліковому забезпеченні та поглибленні досліджень у цьому напрямі.

До основних джерел обліково-фінансового забезпечення виробництва належать: обліково-фінансова та статистична звітність, первинні документи господарських операцій і процесів, рахунки бухгалтерського обліку, облікові реєстри, кошториси витрат, матеріали ревізій, аудиту та інвентаризацій, результати аналізу виробничої діяльності за попередні періоди тощо [4]. Основою обліково-фінансового забезпечення виробничої діяльності агроформувань у розрізі її основних галузей є визначення собівартості продукції рослинництва, оскільки вона значною мірою споживається у галузях тваринництва. Об'єктами розрахунку собівартості є різні види продукції, які одержують від кожної сільськогосподарської культури. Визначається також собівартість незавершеного виробництва, що складається із собівартості робіт і вартості спожитих ресурсів для виробництва продукції рослинництва, які виконані в поточному році під урожай майбутнього року.

Рослинницька продукція після збирання транспортується та підлягає первинній доробці (вимивається, висушується, очищується, калібрується, сортується тощо). Тому виникає необхідність виявлення витрат, які повинні бути включені у виробничу собівартість продукції. Відповідно до існуючої практики, зернові й насіння соняшнику калькуюються за принципом франко-тік (франко-місце зберігання). При цьому в собівартість зерна включають витрати на доробку продукції. Сіно і солома калькуюються за франко-місцем зберігання, силос – франко-силосною спорудою, включаючи витрати на виробництво зеленої маси і на силосування, зелений корм – франко-місцем споживання, коренеплоди, картопля – за франко-місцем зберігання [5].

Об'єктами визначення собівартості продукції у тваринництві є основні її види. Зокрема, у скотарстві визначається собівартість молока, приплоду, приросту живої маси молодняка всіх вікових груп і дорослої худоби на відгодівлі, а також їх живої маси; у птахівництві – яєць, приросту живої маси і живої маси за відповідними віковими групами кожного виду птиці; у рибництві – собівартість мальків, цьоголіток, риби однорічного віку і товарної риби. Першочерговим завданням при цьому є зниження собівартості продукції, яка виробляється на підприємстві.

Шляхи зниження для кожного підприємства свої. Їх потрібно визначати, виходячи зі специфіки діяльності підприємства. Найбільш прийнятними варіантами зниження собівартості одиниці сільськогосподарської продукції вважаються: збільшення обсягів виробництва продукції при одночасному зниженні виробничих витрат; зростання кількості виробленої продукції при незмінних витратах; зростання виробництва продукції швидшими темпами порівняно із збільшенням витрат на її виробництво. Основними шляхами зниження собівартості є зростання урожайності сільськогосподарських культур на основі впровадження науково обґрунтованих сівозмін, прогресивних систем землеробства.

Важливе значення має використання високоврожайних сортів та гібридів, раціональної хімізації; розвиток механізації та автоматизації виробництва, застосування нових машин і обладнання, підвищення ефективності використання основних засобів та зростання на цій основі продуктивності праці, розвиток органічного землеробства. Зниження ресурсомісткості виробництва здійснюється на основі впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій, оптимальної концентрації та спеціалізації виробничої діяльності аграрних підприємств [6]. Необхідним є залучення наукової організації праці, належного матеріального стимулювання та мотивації працівників, підвищення якості та скорочення втрат сільськогосподарської продукції. Отже, тільки найбільш повне обліково-фінансове й інформаційно-аналітичне забезпечення управління сприятиме оптимізації виробничої діяльності агроформувань у цілому.

Використана література:

1. Тлущкевич Н.В. Облік витрат та калькулювання собівартості в сільському господарстві: теорія, методика, практика / Н.В. Тлущкевич // Економічний форум. – 2011. – № 1. – С. 11-21.
2. Ігнатенко М.М. Облік, оцінка й діагностика фінансово-економічних результатів діяльності у стратегічному менеджменті підприємств і організацій / М.М. Ігнатенко, Л.О. Мармуль // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Вип. 6(11). – Режим доступу до ресурсу: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/11-2017-ukr>
3. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах: [підручник] / В. Я. Плаксієнко, Л. О. Мармуль, Т. Г. Маренич [та ін.] – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 448 с.
4. Поліщук В. М. Моделювання собівартості вирощування зернових культур / Поліщук В. М., Лобастов І. В., Мороз А. І. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – № 2.
5. Ющишина Л. О. Особливості методики аналізу витрат бізнес-процесів у рослинництві [Електронний ресурс] / Л. О. Ющишина. – Режим доступу : <http://vlp.com.ua/node/769>.
6. Собівартість і проблеми калькуляції продукції скотарства / Гузар Б. С., Загребельна А. І., Головка Л. Л. [та ін.] // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 1.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ МАТЕРІАЛІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Новак Н. П.

д.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Аграрні підприємства в процесі виробничої діяльності, при формуванні кінцевої продукції використовують виробничі запаси. Вони займають значний обсяг оборотного капіталу та входять до вартості власного капіталу. Від правильності ведення обліку запасів залежить достовірність даних про отриманий агропідприємством прибуток та збереження самих запасів. На даний момент залишаються невирішеними багато важливих питань, пов'язаних з розробкою науково обґрунтованої системи обліку використання виробничих запасів і продукції [1, с. 405].

Аналізуючи в цілому діяльність деяких аграрних підприємств з обліку та контролю виробничих запасів, можна виділити наступні негативні аспекти або проблеми організації й ефективності: відсутність аналітичного обліку виробничих запасів, тобто їх деталізації; складність визначення справедливої вартості запасів, що зумовлюється використанням підприємствами бартерного обміну; низький рівень оперативності інформаційного забезпечення управління виробничими запасами підприємств агросфери; невідповідний рівень та обмеженість контролю та регулювання процесів утворення запасів і виробництва продукції.

Вирішення цих проблем потребує оновлення системи отримання інформації про виробничі запаси, використання нетрадиційних для вітчизняної облікової практики підходів щодо ефективного їх використання та оптимізації результатів діяльності підприємства через застосування принципів і методів бухгалтерського обліку.

Відповідно до Плану рахунків, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291, для обліку виробничих запасів призначено синтетичний рахунок 20 «Виробничі запаси». Він має такі субрахунки: 201 «Сировина і матеріали», 202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби», 203 «Паливо», 204 «Тара і тарні матеріали», 205 «Будівельні матеріали»; 206 «Матеріали, передані в переробку»; 207 «Запасні частини»; 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»; 209 «Інші матеріали».

Але на практиці виявилось, що в Інструкції щодо застосування Плану рахунків існує суперечність щодо обліку виробничих запасів. З одного боку облік кормів, насіння й саджанців (як куплених, так і власного виробництва), що використовуються для висаджування, посіву та відгодівлі тварин на підприємстві, пропонується вести на субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» рахунку 20 «Виробничі запаси».

З іншого боку, в цій же Інструкції пропонується вести облік продукції власного виробництва, призначеної для продажу та іншого невиробничого споживання (видачі або продажу працівникам, передачі для інших невиробничих підрозділів підприємства) на рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва». Також автори Інструкції пропонують на цьому ж рахунку вести облік продукції, призначеної для споживання в тваринницьких підрозділах підприємства як корми, продукцію, яка вирощена спеціально для відгодівлі тварин (наприклад, зелену масу, корм, а також побічну продукцію і відходи, одержані в процесі доведення продукції до товарного вигляду, а насіння – до садивного матеріалу).

Тобто, одні й ті ж запаси, які мають одне й те ж призначення, потрібно обліковувати на двох рахунках [2, с. 64]. Але насіння, садивний матеріал, корми, побічна продукція та відходи належать до виробничих запасів, так як вони будуть використовуватися на підприємстві, тому доцільніше вести їх облік на субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» рахунку 20 «Виробничі запаси», а не на рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського призначення». Відповідно й у балансі ця продукція також має відображатися у складі виробничих запасів. На рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського призначення» має відображатися лише та сільськогосподарська продукція (не промислова), що призначена для реалізації, тобто не буде використана на даному аграрному підприємстві.

Також існують суперечності між Інструкцією про застосування Плану рахунків та Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс». У балансі немає статті «Продукція сільськогосподарського виробництва», а є стаття «Готова продукція», в якій передбачено показувати запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам і стандартам [3, с. 95].

Тут йде мова про промислову продукцію, облік якої ведеться на рахунку 26 «Готова продукція», а не про продукцію сільськогосподарського виробництва, що обліковується на рахунку 27. Тому виникає питання: де сільськогосподарським товаровиробникам відображати у балансі сільськогосподарську продукцію? Отже, потрібно внести зміни до Інструкції про застосування Плану рахунків та П(С)БО 2 «Баланс» з уточненням їх дії на сільськогосподарські підприємства.

Найкраще вести облік сільськогосподарських виробничих запасів (насіння, кормів, садивного матеріалу тощо) на аналітичних рахунках субрахунку 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення», які кожне підприємство відкриває самостійно в залежності від видів таких запасів. Також потрібно окремо вести облік куплених виробничих запасів і власного виробництва, оскільки методи їх оцінки при надходженні та вибутті різні.

Облік продукції сільськогосподарського виробництва краще здійснювати на рахунку 27 у розрізі субрахунків, які підприємство відкриває самостійно в розрізі видів продукції: продукція рослинництва; продукція тваринництва; промислова продукція. На цьому рахунку доцільно обліковувати лише

продукцію сільськогосподарського виробництва, призначену для продажу на сторону, видачі працівникам у рахунок оплати праці, використання в невиробничих цілях. На цей рахунок слід також оприбутковувати з виробництва продукцію, призначення якої відразу не можна визначити, а після первинної обробки такої продукції та визначення використання у вигляді насіння чи кормів її слід переносити з рахунку 27 на субрахунок 208, тобто зараховувати до складу виробничих запасів [4, с. 256].

Продукцію сільськогосподарського виробництва, що призначена для використання у вигляді кормів, насіння, слід оприбутковувати на рахунок 208 (сінаж, силос, зелена маса, солома озимих і ярих зернових культур, кормові буряки, зерно з насінницьких ділянок та ін.), тобто зразу зараховувати до складу виробничих запасів [5, с. 57]. У бухгалтерському балансі необхідно виділити окрему статтю «Продукція сільськогосподарського виробництва», в якій показувати вартість продукції, яка призначена для продажу, видачі працівникам та використання у невиробничих цілях.

Використана література:

1. Балашук Д.М. Значення обліку виробничих запасів в управлінні підприємством / Д.М. Балашук // Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 404-406.
2. Кірейцев Г.Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз / Г.Г. Кірейцев. – К.: ЦУЛ, 2013. – 452 с.
3. Романець В. Шляхи удосконалення обліку виробничих запасів / В. Романець, Н. Дуганець // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації: міжнар. зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 2. – С. 94-96.
4. Янчук В.І. Сучасні проблеми та напрямки вдосконалення ведення обліку виробничих запасів на підприємстві / В.І. Янчук, О.В. Кипаренко // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. – 2012. – Вип. № 3 (69), Т. 2. – С. 250-255.
5. Поплюйко А.М. Оцінка виробничих запасів при їх використанні / А.М. Поплюйко // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. – № 1. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – С. 55-63.

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРОБІЗНЕСОВИХ СТРУКТУР

Остапенко А. С.

к.т.н., доцент

Повод Т. М.

к.е.н., доцент

Костенко К. О.

магістрант

Херсонський національний технічний університет

Дані Державної служби статистики України [1] свідчать, що за січень-листопад 2018 року плодоовочевої продукції ввезено в країну на суму 407922,4 тис. дол. США, що становить 0,94% всього експорту країни. Ввіз овочів за цей період становив 201635,6 тис. дол. США або 0,47% всього експорту, а ввіз їстівних плодів та горіхів становив 206286,7 тис. дол. США або 0,48% всього експорту країни. У той же час, імпорт плодоовочевої продукції становив 530000,3 тис. дол. США або 1,02% всього імпорту, у тому числі овочів ввезено суму 90604,1 тис. дол. США, що становить 0,17% всього імпорту, а їстівних плодів та горіхів на 439396,1 тис. дол. США або 0,84% всього імпорту. Ввезено за січень-листопад 2018 року на 122077,9 тис. дол. США або на 23,03% більше плодоовочевої продукції ніж вивезено. Отже, імпорт плодоовочевої продукції перевищує експорт, що свідчить про необхідність пошуку резервів збільшення експортного потенціалу даного виду продукції, адже, дана галузь вітчизняного агропромислового комплексу має значний потенціал та перспективи розвитку.

Однією з причин перевищення імпорту над експортом вітчизняної плодоовочевої продукції є той факт, що в Україні, наприклад, майже 85% фруктів та 90% ягід виробляються невеликими господарствами, яким важко пройти увесь шлях сертифікації продукції, потрібний для початку експорту [2]. Однак все це – явні передумови використати ситуацію та розвивати експортний напрямок власного агробізнесу.

Зараз у світі більшість овочів вирощується для продажу на локальному ринку. На експорт відправляється близько 5% від обсягу виробництва, однак цей показник, згідно з прогнозі експертів, зростатиме у майбутньому [2].

На даний час 70% вирощеного врожаю реалізується в свіжому вигляді (ця частка нижче в США і ЄС, де є культура споживання плодоовочевої продукції другого рівня»). У середньостроковій перспективі частка овочів і фруктів 2.0 буде зростати. Попит на заморожені овочі збільшується на 1% рік від року. Лідерами споживання замороженої плодоовочевої продукції є США та Швеція, де, наприклад, споживання заморожених овочів складає 50 кг на людину. Зростання виробництва заморожених овочів щорічно збільшується на 3,7% [4].

В усьому світі сьогодні модним є здорове (правильне) харчування, спостерігається зростання попиту на овочеві снеки. Саме тому, глобальним антитрендом сучасності є плодоовочева консервація. Так, спостерігається зниження споживання консервованої плодоовочевої продукції протягом останніх 10 років, що сприяє тенденції зниження пріоритету переробки плодоовочевої продукції, яка спрямовується на експорт.

Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) та Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) представили рейтинг плодоовочевої продукції, яка є найбільш перспективною та прибутковою для експорту:

1. Малина заморожена.
2. Ожина заморожена.
3. Волоський горіх очищений.
4. Помідори тепличні.
5. Лохина.
6. Волоський горіх нечищений.
7. Полуниця заморожена.
8. Черешня.
9. Огірки тепличні.
10. Часник.
11. Броколі заморожена.
12. Цвітна капуста заморожена.
13. Яблука.

Далі в списку розташовуються ожина свіжа та вишня заморожена, малина, дині та кавуни, спаржа, полуниця свіжа та гарбуз. Закривають список з 40 культур картопля, чорна смородина та персик.

ФАО та ЄБРР також наводять список країн, які готові імпортувати українську продукцію. Так, за їхніми спостереженнями, українські волоські горіхи та лохину найохочіше візьмуть Німеччина, Нідерланди та Велика Британія; малину, ожину й огірки – Польща; часник – США, Канада та Велика Британія; черешню – Німеччина та Китай. Взагалі, до першої трійки країн, куди можна експортувати широкий асортимент української плодоовочевої продукції, увійшли Німеччина, США та Велика Британія [4].

Розглянемо основні перешкоди та напрями розширення експорту вітчизняної плодоовочевої продукції.

Як вже зазначалось, основними виробниками плодоовочевої продукції є невеликі господарства та фермери, а за міжнародними стандартами їх продукція вважається «низькосортовою», оскільки вважається, що таким виробникам важче дотримуватися фітосанітарних норм. Виходом з такої ситуації є кооперація, але такі агроструктури не прагнуть до кооперації, крім того на даному тлі виникає проблема відсутності відповідних обладнаних сховищ для довгострокового зберігання продукції.

Вітчизняні агроструктури орієнтовані на виробництво та експорт плодоовочевої продукції повинні: бути орієнтовані на глобальний ринок із високим рівнем маржинальності; змінювати структуру виробництва

відповідно до вимог цільового ринку; їх продукція має відповідати міжнародним вимогам та нормам; мати наявний гарантований ринок збуту (переважно гуртовими партіями); нарощувати прибутки від ефективної організації логістики, сертифікації та стандартизації; вишукувати власні рішення щодо пакування та просування продукції на ринку тощо.

Отже, вітчизняним виробникам плодоовочевої продукції необхідно розширяти географію та асортимент експорту. Так експерти Української плодоовочевої асоціації (УПОА) рекомендують експортувати горіхи, яблука, свіжі та заморожені ягоди, томати та цибулю до Ізраїлю [5], також перспективним ринком є постачання яблук до Сінгапуру та ОАЕ. За оцінками, тільки в Сінгапур в сезоні-2018/19 Україна могла б експортувати понад 500 тонн яблука. Однак, швидше за все, обсяги експорту будуть значно нижчими, оскільки головним каменем спотикання України є низька потужність існуючих сортувальних ліній яблука, проблеми із закупівлею картонної тари, придатної для експорту цих фруктів і наявність яблука преміальної якості в сховищах у виробників [6]. На даний час українські яблука експортують у Білорусь, Молдову та Швецію – це країни-лідери, а також до Австрії, Угорщини, Великої Британії, з 2017 року до Скандинавії та Індонезії.

Основними проблемами експортування українськими виробниками плодоовочевої продукції є: відсутність ефективної інфраструктури, низький рівень розвитку агрологістики, регуляторні та адміністративні бар'єри (в першу чергу, складність та тривалість оформлення митних і фітосанітарних документів), нестача оборотних коштів, значні транспортні витрати, непомірні страхові платежі, непередбачуваність торговельної політики країни тощо.

Щодо активізації експорту вітчизняної плодоовочевої продукції, то є питання які мають вирішити самі агроструктури, а є ті, які вирішуються за допомогою держави: спрощення документального оформлення продукції, спрощення фіскального адміністрування та дерегуляція.

Таким чином, українські виробники плодоовочевої продукції, орієнтовані на експорт, повинні її виробляти в обсязі, який гарантовано зможуть експортувати за мінімальних витрат та при найвищій маржинальності.

Використана література:

1. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Плодоовочева виробництво: тренди-2018 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль». – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=27527>.

3. Три глобальних тренди на ринку плодоовочевої продукції [Електронний ресурс] // Інформаційний сайт «Агроінсайдер». – 24.05.18. – Режим доступу: <https://agroinsider.com.ua/2018/05/24/>.

4. Українці могли б непогано заробляти на ягодах і фруктах, але заважають традиції [Електронний ресурс] // Інформаційний сайт «Сьогодні». – 12.07.18. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukraincy-mogli-by-neploho-zarabatyvat-na-yagodah-i-fruktah-no-meshayut-tradicii-mezhdunarodnoe-issledovanie-1153914.html>.

5. Україна має великий потенціал для експорту до Ізраїлю – УПОА [Електронний ресурс] // Інформаційний сайт «Інтерфакс». – 29.03.18. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/495543.html>.

6. Сінгапур і ОАЕ нарощують імпорт українських яблук [Електронний ресурс] // Інформаційний сайт «ПроАгро Груп». – 13.12.18. – Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/news/ukr/20796.html>.

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Пасічник Ю. В.

провідний науковий співробітник
відділу фінансово-кредитної та податкової політики

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Розвиткові сільського господарства в Україні намагаються приділяти належну увагу. Зазначимо, що згідно статистичних даних, станом на 1 листопада 2018 р. в сільському, лісовому та рибному господарстві функціонувало 51,3 тис. господарств із 667 тис. зареєстрованих або 7.7 % [1]. Голова Асоціації тваринників України Ірина Паламар зазначила: «Станом на 1 січня 2018 р. в Україні налічувалося 45 035 фермерських господарств, тоді як на аналогічний період минулого року їх було 44 409. Тобто, протягом 2017 р. кількість фермерських господарств в нашій країні зросла на 2% (або на 626 господарств). Позитивна статистика року, що минув, свідчить, що аграрна галузь в Україні почала потрохи відроджуватися. Адже останні кілька років вона лише занепадала, а кількість аграрних підприємств скорочувалася. Якщо звернутися до даних тієї ж статистики, то станом на кінець 2013 р. в нас було 49132 фермерських господарств, тобто, на 9% більше, ніж сьогодні, і на 11% більше – ніж минулоріч, а також 2223 сільськогосподарських кооперативи, що на 8% більше, ніж у 2018 р. та 11% більше, ніж рік тому» [2].

Для розвитку цієї галузі наприкінці 2015 р. Кабінет Міністрів України затвердив Розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [3]. Виконуючи цей нормативний документ, Міністерством аграрної політики та продовольства України в 2016 р. було розроблено «Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року». Основні положення цієї Програми такі: «Агропромисловий

комплекс дає близько 9-13 відсотків валової доданої вартості країни, є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки, частка якого у Зведеному бюджеті України за останні роки становить в середньому 20 відсотків, а у товарній структурі експорту – понад чверть, забезпечуючи перше місце на світовому ринку олії соняшникової, друге місце – за експортом зернових (без рису). Проте майже половина валової продукції сільського господарства сьогодні виробляється в господарствах населення. Для виконання Програми необхідно близько 101 млрд гривень, з них за рахунок коштів державного бюджету 71,6 млрд гривень. Конкретні обсяги фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для розвитку аграрного сектору економіки визначаються під час розроблення завдань і заходів з виконання Програми» [4].

Проте, 14 лютого 2018 р. Кабінет Міністрів України схвалив зміни до Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки. Уряд уточнив структуру завдань і заходів Концепції, їх фінансування та строки реалізації, а термін дії Держпрограми продовжив з 2020 до 2021 року, зокрема: «...видатки на виконання Програми здійснюватимуться за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством. Орієнтовний обсяг фінансування Програми становить 81 061,2 млн гривень, у тому числі 78 429,1 млн гривень – за рахунок коштів державного бюджету» [5].

Для розвитку селянських, зокрема фермерських господарств, створено Український державний фонд підтримки фермерських господарств (скорочена назва – Укрдержфонд), який є державною бюджетною установою, виконує функції з реалізації державної політики щодо підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Укрдержфонд є правонаступником Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств, утвореного відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 1991 року N 83 та постанови Кабінету Міністрів України від 14 березня 1992 року N 133 «Про деякі питання розвитку селянських (фермерських) господарств», і належить до сфери управління Міністерства аграрної політики України.

Основними напрямками діяльності Укрдержфонду є:

«..забезпечення ефективного використання та своєчасного повернення коштів, що виділяються на фінансову підтримку фермерських господарств з Державного бюджету;

визначення розміру потреби у коштах для фінансової підтримки фермерських господарств;

надання фінансової допомоги фермерським господарствам з відокремленими садибами, фермерським господарствам, які проводять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях на безповоротній основі і на конкурсних засадах на поворотній основі, а іншим фермерським господарствам – тільки на конкурсних засадах на поворотній основі;

фінансування витрат, пов'язаних з розробкою проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;

надання кредитів фермерським господарствам для виробництва, переробки і збуту власно виробленої продукції на здійснення виробничої діяльності;

активізація підприємницької діяльності фермерських господарств через створення ними сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та кредитних спілок, інших сервісних переробних та збутових підприємств;

сприяння кадровому, дорадчому, інформаційному, науково-технічному забезпеченню фермерських господарств в умовах ринкової економіки тощо.

Кошти державного бюджету надаються в установленому законодавством порядку на безповоротній та на конкурсних засадах на поворотній основі» [6].

Реалізуючи прийняті нормативно-правові акти, передбачено підтримку фермерських господарств. Так, було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 р. №106 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств», де зокрема передбачено: «Фермерським господарствам 2018 р. виділяється бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) у розмірі 5,5 прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, в розрахунку на одного члена фермерського господарства (який станом на 1 січня 2018 р. був та на період отримання бюджетної субсидії є членом фермерського господарства). Максимальний розмір бюджетної субсидії на одне фермерське господарство не може перевищувати 30 000 гривень» [7].

Проаналізуємо виконання окремих програм підтримки сільгоспвиробників у 2018 р. [8].

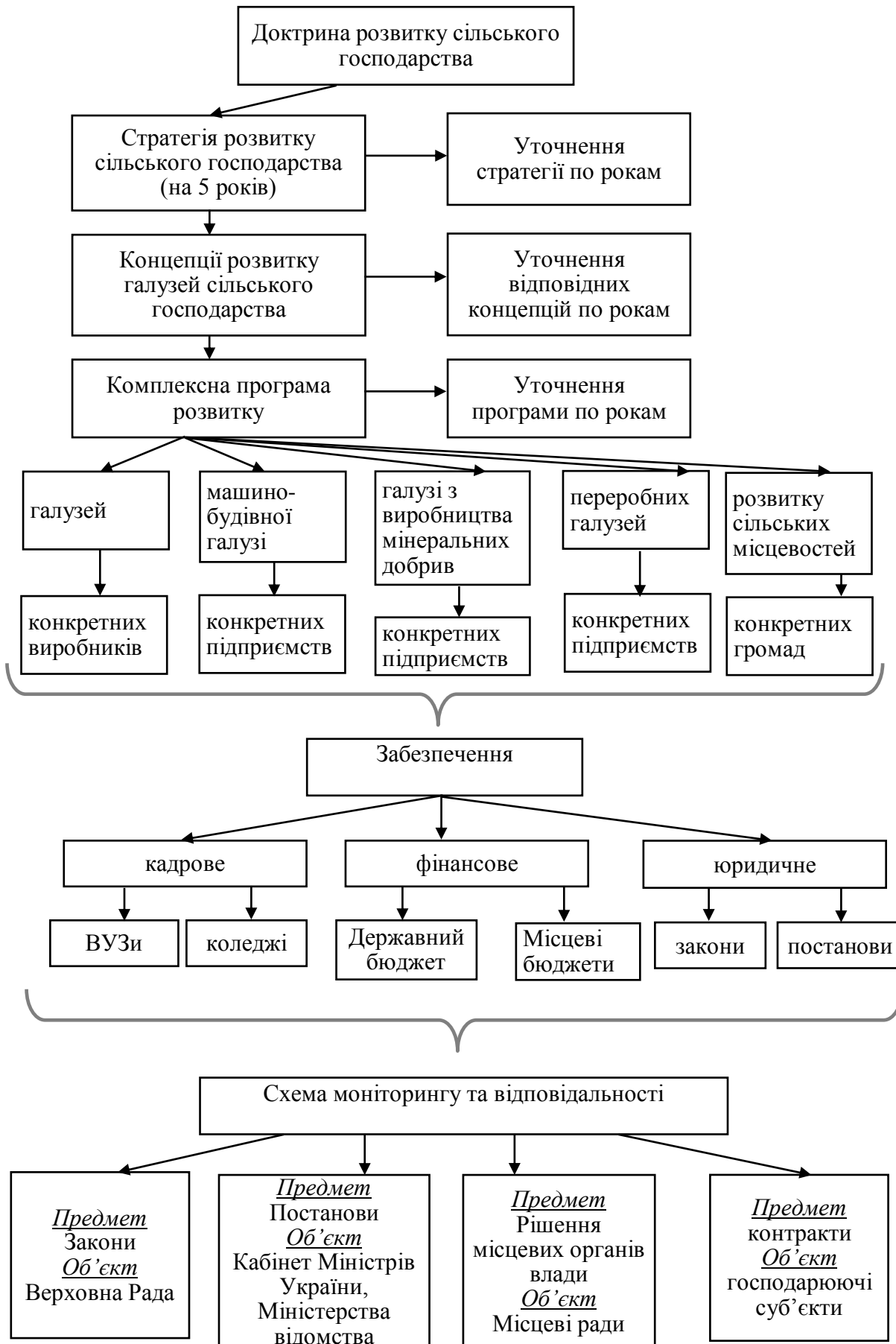
Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» (із змінами) Мінагрополітики передбачені видатки в обсязі 10 715 072,2 млн грн, з них за програмами підтримки розвитку АПК – 4 232,0 млн грн. Станом на 21.12.2018 виконавцям бюджетних програм згідно річного розпису асигнувань загального фонду Державного бюджету України спрямовано 9 948,4 млн грн, з них за основними програмами підтримки розвитку АПК – 3 505 793,0 тис грн. Отже, виконання склало: по загальним видаткам Державного бюджету – 92, 8 %, а по програмам підтримки розвитку АПК – 82,8 %, в тому числі:

фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 266,0 млн грн, використано 265, 913 млн грн;

фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» – 210,0 млн грн, використано 47, 488 млн грн;

державна підтримка галузі тваринництва – 2 401,0 млн грн, використано 2 393, 1 млн грн.

часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 36 338,5 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку – 16 652,6 тис грн;

Рис. 1. Логіко-структурна схема організації механізму перспективного розвитку сільського господарства

часткова компенсація відсоткової ставки за залученими у національній валюті кредитами, наданими державними банками – 3 166,4 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку – 1 962,2 тис грн;

фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – 6 854,6 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку – 5 550,7 тис гривень.

Отже, по окремим позиціям передбачені кошти не були використані безпосередньо сільгоспвиробниками, що є доволі негативним фактом. Так, практично не отримали фінансової підтримки фермерські господарства, тому що ця позиція виконана лише на 22,8 %. Причинами були – недостатня інформованість щодо даної підтримки, обмеженість коштів по відношенню до одного господарства, складність у оформленні необхідних документів. Подібна ситуація склалась і по відношенню до обслуговуючих кооперативів.

З метою поліпшення ситуації запропоновано відповідну схему (див. рис. 1).

Застосування цієї логіко-структурної схеми буде сприяти ефективному використанню фінансових ресурсів.

Використана література:

1. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності (станом на 01 листопада 2018 р.) Держстат України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/kap/kap_u/kap_u18.htm

2. В Україні зростає кількість фермерських господарств і кооперативів. AgroPortal. 24 січня 2018. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraina/v-ukraine-uvlichilos-chislo-fermerskikh-khozyaistv-i-kooperativov/>

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року. № 1437-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248907971>.

4. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16822>.

5. Проект Постанови Кабінету Міністрів України від 2018 р. № «Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року». URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/24198>.

6. Про Укрдержфонд. URL: <https://udf.gov.ua/uk/about>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 року № 106 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» URL: <http://farmer.dp.ua/programa-pidtrymka-fermerstva-pro-zatverdzhennya-poryadku-vykorystannya-koshtiv-peredbachenyh-u-derzhavnomu-byudzheti-dlya-nadannya-finansovoyi-pidtrymky-rozvytku>.

8. Стан фінансування АПК. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/25302>.

РОЛЬ НАУКИ В ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Петренко В. С.

д.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та підприємництва

Херсонський державний університет

В умовах сучасної економіки саме величина інноваційного потенціалу та ефективність його використання надають можливості, а також вектори зростання і розвитку регіональної соціально-економічної системи. Розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору в прогнозованому період має ґрунтуватися на наступних напрямках: прогнозування техніко-технологічної галузі на довгостроковий період, визначення комплексу перспективних для відрости і економіки в цілому проєктів, що забезпечують перехід інноваційної моделі; концентрація ресурсів на перспективних наукових напрямках; вдосконалення структури державного сектора аграрної науки; широкий розвиток інтеграції наукового і освітнього потенціалів на основі створення інноваційних кластерів; розвитку інститутів використання і правової охорони результатів наукових досліджень і розробок.

В якості основних наукових напрямків діяльності аграрних наукових установ передбачаються:

- обґрунтування наукових підходів до формування організаційно-економічних механізмів функціонування агропромислового виробництва та агропродовольчого ринку, що відповідає завданням розширеного відтворення, усунення міжгалузевих пропорцій, забезпечення справедливого розподілу доходів по всьому ланцюгу від сільськогосподарської товаровиробників до сфери торгівлі;

- розробка і впровадження нових, адекватних ринкових умовах господарювання організаційних форм і методів управління, ефективних економічних структур;

- формування нової парадигми розвитку сільських територій як багатофункціонального об'єкта, забезпечующого сприятливі умови для життя сільського населення, збереження природних ресурсів виробниками сільськогосподарської продукції як основи по існуванню людини і суспільства в цілому;

- перехід від простих форм інформаційних технологій до створення комплексної всеохоплюючої системи інформаційного забезпечення агропромислового комплексу країни для цілей виробництва. функціонування агропродовольчого ринку науки і освіти [1].

Аграрна наука тривалий час функціонує в умовах впливу на неї негативних факторів, серед яких найбільш істотними є: слабка орієнтація науки на потреби практики; невиправдано низький рівень фінансування науково-дослідних робіт; істотне відставання від світового рівня в технічній оснащеності наукових лабораторій; вкрай низький рівень оплати праці

наукових співробітників, сумірний з оплатою праці малокваліфікованої робочої сили в країні, і пов'язаний з цим надзвичайно низький приплив в науку молодих кадрів, які забезпечують спадкоємність наукових шкіл і орієнтацію на інноваційні технології; низька чутливість до науково-технічних досягнень основної частини аграрних товаровиробників та низька прибутковість їх діяльності.

Необхідне значне збільшення бюджетного фінансування фундаментальних і пріоритетних прикладних наукових досліджень, модернізація і технічне переоснащення основних фондів для проведення досліджень на рівні, що не уступає кращим світовим науковим лабораторіям.

У цих умовах науково-технічна діяльність в аграрній сфері з позицій стратегічного розвитку ПК буде ґрунтуватися на:

- довгостроковому прогнозі техніко-технологічного розвитку галузей аграрної сфери, визначенні комплексу перспективних для галузей і економіки в цілому інноваційних проектів з упором на можливості застосування в широких масштабах;

- концентрації ресурсів на проривних наукових напрямках;
- вдосконалення структури та управління державним сектором аграрної науки;

- широкому розвитку інтеграції наукового і освітнього потенціалів, підтримки формування базових кафедр провідних вузів в науково-дослідних інститутах, галузевих наукових лабораторій у вузах, науково-освітніх центрів, в тому числі дослідних університетів;

- розвитку інститутів використання і правової охорони результатів наукових досліджень і розробок [2].

Перспектива вдосконалення управління аграрними науковими установами буде спрямована на: підвищення конкурентоспроможності національної аграрної науки за рахунок охорони інтелектуальних результатів науково-технічної діяльності, їх правової охорони як в країні, так і за кордоном; ефективне відтворення і використання наукових кадрів, в першу чергу, за рахунок поліпшення їх матеріального становища і вдосконалення системи найму працівників; підвищення ефективності використання в науковій сфері землі і майна, інших ресурсів для модернізації матеріально-технічної та приладової бази досліджень; широке залучення науково-дослідних установ в процеси науково-технічного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору [3].

Також позитивний результат матиме організована робота по введенню в господарський і цивільно-правовий стан результатів науково-технічної діяльності шляхом:

- продажу ліцензії;
- відчуження авторських прав;
- внесення авторських прав до статутного капіталу господарського товариства для установи господарського товариства;

- передання авторських прав уповноваженій особі для реалізації на ринку[4].

Сформульовані напрямки удосконалень в аграрній науці зумовлюють необхідність вирішення таких основних завдань: модернізація структури управління, шляхом оптимізації галузевих відділень та інших підрозділів з уточненням їх функцій і напрямків науково-виробничої діяльності; створення кількох пілотних інтегрованих науково-освітніх центрів різних спеціалізацій з цільовим фінансуванням робіт у системі «дослідження – наука – виробництво»; вдосконалення програмно-цільових форм і методів управління і координації науково-дослідних робіт, виявлення головних інститутів – координаторів і виконавців робіт за всіма напрямками аграрної науки і зміни організації науково-технічної діяльності; підвищення ефективності роботи науково-дослідних організацій на основі аналізу результативності їх наукової діяльності; вдосконалення координації науково-дослідних робіт, в тому числі шляхом перегрупування існуючих і створення при необхідності нових координаційних галузевих, міжгалузевих та міжвідомчих наукових і науково-методичних рад.

Тому слід зазначити, що наукова аграрна сфера як учасник інноваційного ринку має орієнтуватися і на кон'юнктуру аграрного сектору, і на запити, наявні та прогностні, з боку різних груп споживачів, маючи на увазі, що комерціалізація наукових досліджень є важливою складовою ланцюга «наука – виробництво – споживач».

Використана література:

1. Саблук П.Т. стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 7–13.
2. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” № 433-IV від 16 січня 2003 року. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-15>
3. Карнаушенко А. С. Міжнародний досвід фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та перспективи застосування в Україні / А. С. Карнаушенко // Агросвіт. – 2014. – № 17. – С. 53-56.
4. Звіт про діяльність національної академії аграрних наук України за 2016 рік– К. : Екномка АПК. – 2017. – № 3. – С. 5-14.

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ Й МОДЕЛІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ОЗНАКИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ

Пилипенко К. А.

д.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Бухгалтерський облік визначається тим середовищем, в якому він функціонує і методологічні принципи його організації, теорії і практики залежать від соціальних, політичних і економічних умов окремої країни. На досягнення гармонізації принципів обліку і звітності у світовому масштабі спрямована діяльність міжурядових та міжнародних професійних організацій з бухгалтерського обліку та міжнародних профспілкових організацій. За різних підходів до бухгалтерського обліку і звітності вироблено загальні принципи обліку, які полегшують ділове спілкування на міжнародному рівні [1].

Корпоративна інтернаціоналізація світової економіки спричинила потребу формування міжнародної системи бухгалтерського обліку, оскільки правила підготовки й публікації фінансової звітності суттєво відрізнялися в різних країнах [1]. Основним завданням системи бухгалтерського обліку є надання необхідної інформації для різних категорій користувачів.

Головною метою системи бухгалтерського обліку стає інформаційне моделювання та забезпечення процесів управління, встановлення цілей діяльності та вибору шляхів їх досягнення. Отже, завдання міжнародної системи обліку та звітності зводяться до відображення господарської діяльності та збереження власності суб'єктів міжнародних економічних відносин [2].

Формування міжнародної системи бухгалтерського обліку відбувається у тісному взаємозв'язку і з врахуванням сучасного світового економічного розвитку та його основних закономірностей, характерних особливостей і тенденцій розвитку національних і міжнаціональних облікових систем, представлених у табл. 1.

Поняття національної системи бухгалтерського обліку впливає з визначення облікової системи, наведеного раніше, і конкретизується рядом принципів:

- історичне місце облікової системи (торгова стадія, підприємницька, організаційна, оптимізаційна, стратегічна);
- використовувані методи обліку і оцінки виробничих запасів (вартість придбання, реалізаційна і середньозважена вартості, планова собівартість, методи першого надходження–першого списання і останнього надходження–першого списання);
- методи відображення іноземної валюти в обліку і звітності фірми;
- методи, що використовуються для нарахування амортизації та її відображення в обліку;

Бухгалтерські системи обліку: міжнародні та національні

Назва бухгалтерських систем	Рік заснування	Кількість країн які використовують	Види використуваних бухгалтерій	База плану рахунків	Мета облікової системи
Країни Східної Європи	1930-1932	15	Єдина бухгалтерія	Затратна	Зниження собівартості
Європейське економічне співтовариство	1968	12	Загальна і аналітична бухгалтерія	Прибуткова	Збільшення прибутку
Англосаксонська	1947	14	Фінансова, промислова	Прибуткова	Збільшення прибутку
Французька	1957	18	Загальна, аналітична бухгалтерія	Продуктова (виробнича)	Збільшення доходу
Африканської бухгалтерської ради	1968	23	Загальна, аналітична бухгалтерія	Продуктова	Збільшення доходу
ООН	1977	Міжнаціональні підприємства	Загальна, аналітична бухгалтерія	Продуктова	Збільшення доходу
Міжнародного комітету стандартизації обліку ОЕСР	1973	23	Фінансова, промислова	Маржова	Максимізація маржі

- звітні форми і показники та їх регламентація;
- зовнішні способи контролю за діяльністю фірм.

Відповідні відмінності у національних облікових системах мають місце практично по всіх ознаках, які визначають національну систему в розвинутих зарубіжних країнах і тих, що розвиваються. Окремо виділяють такі національні бухгалтерські системи: країн Східної Європи; країн Європейського Співтовариства; французька; Організації Об'єднаних Націй.

Національна система бухгалтерського обліку дозволяє розв'язувати відповідні тактичні та стратегічні задачі розвитку економіки країни з врахуванням використання пріоритетного напрямку.

Міжнаціональні системи бухгалтерського обліку базуються на загальних принципах облікової системи із розповсюдженням основних принципів однієї або декількох національних систем на групу держав із диференційованим рівнем регламентації обліку.

Формування міжнаціональних систем займало в економічному розвитку значний період часу і характеризувалося появою у кінці XIX століття Англосаксонської і Французької систем, які переросли після II світової війни у міжрегіональні облікові системи: Європейського економічного

співтовариства, Організації африканської єдності, США і Канади, Південно-Американських держав.

Паралельно із цим процесом проходив процес створення міжнародної системи бухгалтерського обліку та інтегрування вказаних міжнаціональних і регіональних облікових систем у Єдину міжнародну систему обліку і звітності.

Не Існує навіть і двох країн з однаковими системами обліку Сьогодні відомі три основні моделі бухгалтерського обліку, які мають як подібні риси, так і відмінності. Кожна країна дотримується однієї з трьох основних моделей бухгалтерського обліку, а саме: британсько-американська, континентальна, південноамериканська. На сьогоднішній день спостерігається змішана модель ведення обліку у деяких країнах яка об'єднує дві домінуючі моделі [3].

В останній час виділяють нові, розвиваючі моделі бухгалтерського обліку:

- Ісламська модель (країни Близького Сходу) знаходиться під великим впливом богословських ідей і має ряд особливостей, зокрема забороняється отримання фінансових дивідендів; при оцінці активів і зобов'язань компаній перевага надається ринковим цінам. Кінцева мета концепції ісламської економіки полягає в переході до господарювання виключно на принципах ісламу. Основний акцент робиться на тому, що тільки ісламська модель економіки може забезпечити реальний баланс між матеріальним і духовним у суспільстві. Тому принципи, на яких ґрунтується облік і звітність в британо-американській, континентальній та інших облікових моделях, не підходять ісламському суспільству, оскільки ці принципи суперечать його цінностям.

- Інтернаціональна модель виникла з потреби міжнародної узгодженості обліку, перш за все в інтересах транснаціональних корпорацій та іноземних учасників міжнародних валютних ринків. Проте лише незначна кількість великих корпорацій може зараз стверджувати, що їхні річні фінансові звіти відповідають міжнародним стандартам.

Бухгалтерський облік є однією з функцій управління, яка характеризується чіткою системністю. Система (від грецького – ціле) – це сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язку один з одним і утворюють визначену цілісність, єдність [4].

Виходячи з цього, системою бухгалтерського обліку є певний визначений логічний комплекс, що сформований на основі плану рахунків певної бази (виробничої, прибуткової, витратної), який здатний узагальнювати процеси постачання, виробництва, збуту (тобто реалізації), вирішує чітко визначену мету на мікро- і макрорівні та забезпечує керівництво підприємства і його центри відповідальності необхідною інформацією на основі реалізації тактичних і стратегічних рішень та при цьому визначаючи кінцеві фінансові результати діяльності.

Іншими словами, це інформаційна система про стан та зміни ресурсів підприємства, про характер і результати господарської діяльності.

Загальне поняття системи бухгалтерського обліку, яка сформувалась в процесі історичного розвитку суспільства, конкретизується такими ознаками:

історичне місце облікової системи; методи нарахування амортизації та її відображення в обліку; методи обліку й оцінки виробничих запасів; практика подання у звітах різної інформації; методи відображення іноземної валюти в обліку і звітності фірми; звітні форми і показники та їх регламентація; зовнішні способи контролю за діяльністю фірм.

Відмінності у національних облікових системах мають місце практично за всіма перерахованими ознаками, особливо це стосується порівняння систем бухгалтерського обліку зарубіжних країн з розвинутою ринковою економікою і тих, що розвиваються [6].

Шляхом розповсюдження основних принципів однієї або декількох національних систем на групу країн з різним рівнем регламентації обліку формувалися міжнаціональні системи бухгалтерського обліку (наприклад, англосаксонська і французька), які надалі переростали у міжрегіональні облікові системи (наприклад, Європейського Союзу, Організації африканської єдності) [7]. Одночасно відбувався процес створення міжнародної системи бухгалтерського обліку та інтегрування міжнаціональних та регіональних облікових систем у єдину міжнародну систему обліку і звітності.

Різноманітність класифікації систем бухгалтерського обліку породжує актуальне на сьогодні питання – гармонізацію бухгалтерського обліку. Україна робить лише перші кроки в цьому напрямку.

Використана література:

1. Воронко Р. М. Облік у зарубіжних країнах: [навч. посіб.] / Воронко Р. М. – Львів : «Магнолія 2006», 2012. – 744 с.
2. Лучко М. Р. Бухгалтерський облік в зарубіжних країнах : [навч. посіб.] / Лучко М. Р. Бенько І. Д. – К. : Знання, 2006. – 236 с.
3. Пилипенко К. А. Облік у зарубіжних країнах : [навч. посіб.] / С. В. Кочерга, К. А. Пилипенко. – К. : ЦНЛ, 2005. – 216 с.
4. Губачова О. М. Облік у зарубіжних країнах : [підручник] / Губачова О. М., Мельник С. І. – К. : ЦНЛ, 2008. – 432 с.
5. Створення міжнародної системи бухгалтерського обліку і етапи її розвитку [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1376102545759/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/stvorenniya_mizhnarodnoyi_sistemi_buhgalterskogo_obliku_etapi_rozvitku
6. Малярєвський Ю. Д. Облік у зарубіжних країнах: [навч. посіб.] / Малярєвський Ю.Д., Фартушняк О.В., Пасічник І.Ю. – Х. : «ІНЖЕК», 2003. – 164 с.
7. Міжнародна система норм бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://uchni.com.ua/buhgalteriya/336/index.html>.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРОБІЗНЕСУ

Повод Т. М.

к.е.н., доцент

Остапенко А. С.

к.т.н., доцент

Драгоєва В. В.

магістрант

Херсонський національний технічний університет

Вітчизняне сільськогосподарське виробництво має свої специфічні особливості розвитку, пов'язані з впливом на ефективність результатів господарювання природних, кліматичних і економічних чинників, які в комплексі формують виробничий потенціал, що є найважливішим показником економічної оцінки сільського господарства.

Попри високі темпи нарощування виробництва валової продукції сільського господарства останніми роками вітчизняний аграрний сектор ще не повною мірою використовує усі потужності наявного ресурсного біокліматичного потенціалу як через обмеженість фінансових ресурсів (за відсутності необхідних обсягів власних і ускладнення доступу до позикових коштів), так і через використання у багатьох господарствах малоефективних методів ведення агробізнесу з досить низькою часткою впровадження інновацій, сучасних агротехнологій та експлуатації застарілого обладнання та технічних засобів.

Вирішення цієї багатопланової проблеми має бути комплексним, тобто охоплювати всі види ресурсів, галузі та виробничі формування сільського господарства. Для цього необхідно змінювати державну політику, активно переходити на інноваційний тип розвитку, впроваджувати зарубіжний досвід фінансово-кредитної підтримки агробізнесу [1].

Сьогодні агробізнес відчуває реальну потребу в залученні коштів з боку не лише для фінансового забезпечення нових інвестиційних проектів, які допоможуть підвищити конкурентоспроможність вітчизняного агросектору, але й розробки системи довгострокових заходів державної бюджетної підтримки і стимулювання розвитку сільських територій, збереження навколишнього довкілля, підвищення якості й екологічної безпечності виробництва аграрної продукції та еквівалентного ціноутворення на засадах формування цивілізованих рівновигідних ринкових відносин в галузі.

Державне регулювання агропромислового виробництва в зарубіжних країнах є одним з важелів проведення аграрної та фінансової політики в сільському господарстві. Починаючи з реформ 30-х років, в системі державного регулювання економіки США та Західної Європи склалася ситуація, коли виробники сільськогосподарської продукції виділялися в особливу групу, яка отримує доплату від держави, по суті, тільки за свій статус.

Основними напрямками державної підтримки сільськогосподарського виробництва провідних зарубіжних країн є: підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрних суб'єктів господарювання у зв'язку із виробництвом ними екологічно чистої продукції; підтримка дрібних товаровиробників, починаючих підприємців, сімейних ферм та кооперативних об'єднань; охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь; встановлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції; розвиток аграрної науки та впровадження у виробництво новітніх екологічнобезпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, догляду за тваринами, систем обробітку ґрунту та інші [2].

Особливе значення серед засобів державної підтримки в країнах ЄС має бюджетне фінансування. Так, на субсидії щорічно виділяється близько 40 % всього бюджету ЄС. Із загальної суми компенсаційних платежів 2/3 становлять виплати з розрахунку на земельну площу і поголів'я тварин.

З метою стимулювання фермерів до пошуку нових прибуткових напрямів їх діяльності значне поширення також одержали виплати субсидій на підтримку якості сільськогосподарських угідь. Так, у країнах ЄС державні субсидії в доходах фермерів становлять 49 відсотків, у Фінляндії – 71, Норвегії – 77, Швеції – 59, Японії – 66 відсотків [1].

Країною ЄС з високим рівнем державної підтримки сільського господарства, багатоманітністю її форм є Польща. Тут закони ринку поєднуються з виваженою державною аграрною політикою спрямованою на підтримку і допомогу виробникам агробізнесу шляхом встановлення певного рівня заготівельних цін, дотування експортних поставок, обмеження виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, стимулювання розвитку сільських територій тощо [2].

Зазначимо, що в Польщі через систему кооперативних банків проходить майже 90% кредитів для сільськогосподарського виробництва, переробки, торгівлі сільськогосподарською продукцією та супутніх видів діяльності.

Як було вище зазначено, фінансове забезпечення агропромислового бізнесу у багатьох країнах світу здійснюється на основі поєднання важелів державної підтримки та розвиненої системи інструментів фінансово-кредитного забезпечення. На основі вивчення зарубіжної практики виявлено окремі групи країн, які використовують різні підходи і особливості механізмів кредитування сільського господарства. Так, окрема група країн (Великобританія, Словаччина, Чехія, Китай, Австрія, Нідерланди) залучає у сільське господарство мережу комерційних банків, які здійснюють кредитування шляхом надання державних гарантій та субсидування відсоткових ставок. Є країни, що здійснюють кредитування сільськогосподарського виробництва через систему кооперативних банків (Франція, Німеччина, Японія, Польща), а також країни, у яких функціонують небанківські кредитні організації в сільському господарстві (США, Канада), системи кредитної кооперації для мікрокредитування дрібних сімейних господарств (країни Центральної та Східної Європи) [3].

При цьому кожна країна має свою специфіку в організації забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників. Наприклад, у США та Німеччині фінансова система сільського господарства включає різноманітні фінансові інститути, у Франції, Японії, Нідерландах та Ізраїлі більшість фінансових операцій в агробізнесу здійснюється через залучення одного-двох спеціалізованих банків.

Зазначимо, що у Великобританії відсутні спеціалізовані сільськогосподарські банки, і фінансово-кредитна політика щодо сільського господарства здійснюється як і для інших галузей економіки. Фінансування інвестицій у агробізнесу здійснюється по перманентному кредиту – банк і фермер щорічно домовляються про розміри відсоткової ставки, обсяги кредиту залежно від економічного стану фермера. Широкого поширення мають також і небанківські спеціалізовані організації.

Водночас, у Нідерландах функціонує спеціалізований банк агробізнесу, який забезпечує близько 90% кредитного фінансування фермерів. Умови кредитування визначаються у ході переговорів між банком та позичальником на основі аналізу результатів діяльності фермера, а також передбачається можливість зміни відсоткової ставки у процесі дії кредитного договору.

В Японії основним фінансовим інститутом є Центральний кооперативний банк для сільського та лісового господарства. Кооперативні кредити мають, як правило, короткостроковий характер, а довгострокове кредитування забезпечується урядовими програмами довгострокового фінансування сільського, лісового та рибного господарств.

У Канаді основою державної системи кредитування у сільському господарстві є Фермерська кредитна кооперація, яка виділяє кредити на придбання земельних ділянок, будівництво та реконструкцію будівель та споруд, придбання худоби, машин, обладнання, добрив, насіння. Термін кредиту може становити 10–30 років. Ліміт за обсягом залучення залежить від економічного стану позичальника та типу позичальника. Так, кредити фермерів, що вже функціонують, не повинні перевищувати 80% від оціночної вартості власності, або ціни придбання активу, про що свідчить рахунок-фактура, або договір купівлі-продажу; для молодих фермерів сума кредиту не повинна перевищувати 90% від оціночної вартості створення ферми, або відповідно ціни купівлі активів [3].

У східноєвропейських країнах форми кредитування агробізнесу є подібними: у Литві за підтримки держави були створені кредитні союзи на кооперативних засадах; в Словенії – Союз ощадно-кредитних служб; в Естонії – ощадно-позикові асоціації, які об'єднано в Центральний Союз; у Болгарії за фінансової підтримки ЄС була сформована система фондів взаємного сільського мікрокредитування для дрібних фермерів; у Молдові за фінансової підтримки уряду та Світового банку була сформована система сільського мікрокредитування, яка складається із ощадно-позичкових асоціацій [3;4;5].

У системі державного регулювання економіки США важливим інструментом є функціонування сільськогосподарського кредиту, у тому

числі пільгового. Державне регулювання сільськогосподарського кредиту у країні здійснюється у наступних формах: створення специфічних державних кредитних інститутів, які організовують діяльність через мережу кооперативних банків сільськогосподарського кредиту; надання кредитним організаціям права для випуску цінних паперів та створення сприятливого режиму для емісії та обігу (мобілізація фінансових ресурсів для потреб кредиту та здешевлення його); формування сприятливих умов доступу до кредиту для фермерів на основі передбачення низьких кредитних ставок; надання приватним кредитним банкам гарантій на повернення кредитів і відсотків по ним; бюджетне фінансування організацій сільськогосподарського кредиту для покриття збитків, що викликані зниженням кредитних ставок та несплатою кредиту [3].

Узагальнюючи зарубіжний досвід слід відзначити, що кожна країна використовує різноманітні форми організації кредитування агробізнесу. Зокрема, обслуговуванням фермерів займається розгалужена мережа комерційних, кооперативних та спеціалізованих банків, страхових компаній, ощадних кас та інших кредитних інститутів. Має місце наявність розвиненої системи кредитних кооперативів, дієвість яких забезпечується за рахунок єдності відносин кооперативної власності знизу до верху та системи функціональних зав'язків. Поширеними є різні форми небанківського кредитування, на основі яких переважно здійснюється цільове кредитування. Кредитні операції кооперативних банків включають усі види позик із різними термінами надання. Державне регулювання агробізнесу є важливою складовою економічного механізму. Держава змінює умови надання пільгових кредитів відповідно до потреб механізму державного регулювання галузі.

Досвід різних країн може стати у нагоді при формуванні вітчизняної моделі державної підтримки аграрної сфери, яка повинна вирішити проблемні аспекти розвитку вітчизняного агробізнесу. Це передусім незбалансована структура аграрного виробництва, де частка продукції рослинництва перевищує 70%, тоді як виробництво продукції тваринництва не задовольняє внутрішніх потреб ринку. Також актуальною проблемою галузі є нераціональне землекористування, що призводить до зниження родючості ґрунтів. Також, вітчизняна модель державної підтримки аграрної сфери обов'язково повинна враховувати і екозберігальний напрям розвитку агробізнесу.

Використана література:

1. Гребеннікова А.А. Розвиток сільського господарства на інноваційній основі [Електронний ресурс] / А.А. Гребеннікова // Ефективна економіка. – 2016. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5338>.

2. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: Монографія / [І.В. Абрамова та ін.]; [наук. ред. канд. екон. наук,

проф. Д. І. Дема] // Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир : ЖНАЕУ, 2016. – 363 с.

3. Рудич О.О. Зарубіжний досвід фінансування та кредитування сільського господарства / О.О. Рудич, В.В. Зубченко // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 4 (33). – С. 183–189.

4. Онікієнко О.В. Зарубіжний досвід кредитування аграрного сектору / [Електронний ресурс] / О.В. Онікієнко, А.О. Живора. – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konfer32/1040.pdf>.

5. Фаюра Н.Д. Особливості банківського кредитування підприємств АПК / Н.Д. Фаюра, О.О. Костюк // Збірник наукових праць ВНАУ, Серія Економічні науки. – 2012. – № 2 (64). – С. 184–188.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Подаков Є. С.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Посідаючи особливе місце в системі управління підприємством, контролінг здійснює інформаційне забезпечення прийняття рішень з метою оптимального використання наявних можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства, а також з метою запобігання кризових ситуацій і навіть банкрутства.

Обравши рішучий євроінтеграційний курс, для України актуальними є питаннями впровадження контролінгу, адже він виступає важливою умовою забезпечення стійкого розвитку вітчизняних аграрних підприємств, які сьогодні є основними бюджетоутворюючими. Необхідність у системній інтеграції різноманітних аспектів управління процесами господарств стала однією з основних причин становлення системи контролінгу. Функціонування системи контролінгу дозволяє підвищити рівень координованості планування, контролю, обліку, аналізу і регулювання на підприємстві, забезпеченості їх методичною та інформаційною базою, за рахунок чого стає можливим підвищити якість управлінських рішень та ефективність системи управління в цілому. Сучасний контролінг містить у собі управління ризиками, велику систему інформаційного постачання підприємства, управління системою реалізації стратегічного, тактичного й оперативного планування і систему менеджменту якості. У сучасних умовах контролінг може забезпечити підвищення результативності фінансового менеджменту у вітчизняних підприємствах, тому що це система, яка забезпечує методичну та інструментальну базу підтримки основних функцій управління.

Контролінг – відносно нова концепція інформації й управління, що забезпечує підтримку внутрішнього балансу підприємства шляхом формування інформації та надання її керівництву для прийняття оптимальних управлінських рішень. Але, на сьогодні, в управлінні економікою українських аграрних підприємств система контролінгу досі не знайшла належного вивчення, впровадження й використання. Система контролінгу визначається як обліково-аналітична система, що реалізує синтез елементів обліку, контролю, планування та забезпечує оперативне, стратегічне управління процесом досягнення цілей і результатів діяльності підприємства. Лише комплексний характер спостереження за всіма блоками господарської та фінансової діяльності надасть інформацію про стан підприємства і тенденції, що сприяють зміцненню або послабленню позиції підприємства на ринку.

Маючи за мету побудову системи контролінгу в аграрних підприємствах слід дотримуватися таких етапів: визначення об'єкта контролінгу; визначення видів та сфер контролінгу; формування системи пріоритетів контрольованих показників; розробка системи кількісних стандартів контролю; побудова системи моніторингу показників, які включено до фінансового контролінгу; формування системи алгоритмів дій щодо усунення відхилень [1].

Для забезпечення повноцінного впровадження системи контролінгу на агропромисловому підприємстві необхідне введення автоматизації процесів управління. Це дасть можливість інформаційній системі підприємства автоматизовано обробляти економічну та фінансову інформацію, що призведе до оптимізації інформаційних потоків.

Виходячи з проведеного дослідження з питань організації системи контролінгу в аграрному підприємстві можна зробити висновки, що сьогодні виникла гостра необхідність в організації системи контролінгу, яка зумовлена проблемами, пов'язаними з недоліками у сфері управління підприємством. В основному запроваджено оперативний контролінг, зорієнтований на досягнення короткострокових цілей і критеріями ефективності якого є такі показники, як рентабельність, прибутковість, витрати, продуктивність праці тощо. На впровадження системи контролінгу спрямовано діяльність усіх структурних підрозділів і служб та розроблено певні заходи: поточні й стратегічні завдання щодо підприємства в цілому й окремих структурних підрозділів (центрів відповідальності); схема організаційної структури підприємства; положення функціональних обов'язків і прав служби контролінгу; інформаційні потоки, що забезпечують своєчасною інформацією за результатами діяльності підрозділів підприємства; оціночні показники діяльності підприємства й структурних підрозділів; методика аналізу підприємницької діяльності; терміни проведення аналізу фактичного стану за центрами витрат і відповідальності підприємства в цілому; терміни подачі результатів аналізу й підготовлених проектів управлінських рішень керівнику підприємства; способи повідомлення керівників щодо виявлення недоліків[2].

Ґрунтуючись на дослідженнях науковців, сформулюємо узагальнену основу концепції контролінгу: орієнтація на систему обліку, основними завданнями якої є переорієнтація системи обліку з минулого на майбутнє, створення на базі облікових даних інформаційної системи підтримки управлінських рішень, пов'язаних із плануванням і контролем діяльності підприємства; орієнтація на управлінську інформаційну систему, основними завданнями якої є створення загальної інформаційної системи управління; орієнтація на систему управління, основними завданнями якої є планування та контроль діяльності структурних підрозділів підприємства, координація діяльності системи управління.

Особливо принциповим для обґрунтування концепції контролінгу є виділення в межах системи управління системи планування і контролю, а також системи інформаційного забезпечення. Розглядаючи координацію з боку системного підходу, виділяють її два основоположних види: системоутворюючу, яка полягає у формуванні пов'язаних між собою формальних систем, та системопов'язану, що реалізовується через процеси узгодження в межах існуючої системної структури[3].

Відносно широким і загальним є розуміння контролінгу як концепції економічного управління підприємством, спрямованої на виявлення шансів і ризиків, пов'язаних з отриманням прибутку в умовах ринку. Зокрема, можна вказати на такі основні специфічні особливості контролінгу, як: єдність оперативних фінансово-економічних розрахунків і стратегічних рішень; нова орієнтація фінансово-економічних розрахунків для прийняття економічно обґрунтованих рішень; новий зміст таких традиційних функцій управління, як планування, контроль, інформаційне забезпечення, які утворюють ядро контролінгу як концепції управління; новий психологічний зміст ролі планово-економічних служб на підприємстві.

Складність сучасних умов у забезпеченні прийняття рішень висуває на передній план посилення узгодженості в діях штабних і лінійних управлінських кадрів. Розробка спеціальної системи контролінгу для аграрного підприємства вимагає від спеціалістів не лише знання проектування інформаційних систем, а й проектування сфери поведінки людей.

Таким чином, виходячи з вимог сьогодення стало очевидним, що контролінг має великий потенціал як сукупність методів обліку, планування, аналізу і контролю на якісно новому етапі розвитку ринку, як єдина система, спрямована на досягнення цілей суб'єктів господарювання. Під контролінгом варто розуміти принципово нову концепцію інформаційної й консультативної діяльності, що забезпечує виживання підприємства на етапах стратегічного й тактичного управління з урахуванням ефективного використання всіх шансів і ризиків, пов'язаних з досягненням цілей та одержанням прибутку. Для впровадження й забезпечення надійного функціонування системи контролінгу керівникам сільськогосподарських підприємств потрібна оперативна інформація про реальні витрати на виробництво й реалізацію продукції, кожного конкретного її виду, достовірні калькуляції продукції, у які внесено всі безпосередні витрати на

виробництво. Створення стратегічного управління і контролінгу в системі внутрішнього економічного механізму як основної його підсистеми здійснюють на всіх етапах організації та функціонування підприємства. Дане питання потребує подальшого розгляду у зв'язку з тим, що система контролінгу забезпечує керівництво господарства інформацією про можливість використання переваг у конкурентній боротьбі.

Використана література:

1. Давидович І.Є. Контролінг: навч. посіб. / І.Є. Давидович. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 552 с.
2. Подаков Є.С. Сучасний стан впровадження контролінгу на підприємствах України через показники та індикатори / Є.С. Подаков // Фінансування, інвестування та кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 20 травня 2018 р. Частина 2. – ДДАЕУ, 2018. – 178-180 с.
3. Подаков Є.С. Сучасні проблеми та перспективи організації системи контролінгу на підприємствах України / Є.С. Подаков // Таврійський науковий вісник: збірник наукових праць. – Вип. 99. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2017. – С. 50-58.

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сакун А. Ж.

к.е.н., доцент,

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Недосконалість економічного механізму господарювання та нормативно-законодавчого забезпечення, а також соціально-політична нестабільність, що характерні для сучасної економічної ситуації в Україні, негативно позначаються й на функціонуванні підприємств-виробників аграрної галузі. Активні економічні процеси зумовлюють зростання потреби в організації контрольної діяльності на підприємствах. Внутрішньогосподарський контроль є своєрідним підґрунтям, яке забезпечує можливість прийняття ефективних управлінських рішень. Організована належним чином система внутрішньогосподарського контролю на підприємстві забезпечує керівництво і власників достовірною інформацією про господарську діяльність і є основним важелем, спрямованим на удосконалення управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначених питань переконує в тому, що проблемами внутрішньогосподарського контролю, зокрема з'ясування його ролі і значення на аграрних підприємствах присвячено

чимало робіт таких науковців, як Білуха М.Т., Бондар В.П., Бутинець Ф.Ф., Виговська Н.Г., Микитенко Т.В., Мурашко В.Н., Мурашко О.В., Петренко Н.І., Сторожук Т.М. та інші.

При чому, різні автори по-різному трактують вплив кожного з факторів на організацію внутрішнього контролю на підприємствах. Виходячи з цього, стверджуємо, що контроль є багатоаспектним явищем, яке впливає на визначення сутності внутрішньогосподарського контролю. Аналізуючи дефініції поняття «внутрішньогосподарський контроль» різними вченими, можна зробити висновки, що не існує загальноприйнятого визначення внутрішньогосподарського контролю і під таким, зазвичай, розуміють: вид контролю, систему взаємопов'язаних ланцюжків; сукупність функцій, які здійснюються виконавцями (перевіряючими); процес перевірки; форму зв'язку; сукупність методів і процедур, спостереження, сферу управлінської діяльності та ін. Суйц В.П. [1] навіть виділяє внутрішньовиробничий контроль, сутність якого розкриває через основні завдання бухгалтерського обліку, який є звуженим роз'ясненням призначення внутрішньогосподарського контролю. У розвитку сучасних уявлень про внутрішньогосподарський контроль можна виділити три основних напрямки. Представниками першого є Бондар В. П., Бутинець Ф. Ф., Виговська Н. Г. та Петренко Н. І.. Вони стверджують, що внутрішньогосподарський контроль – це система заходів відповідності діяльності підприємства поставленим завданням, надання керівництву інформації про стан об'єктів, що перевіряються, а також рекомендації стосовно цих об'єктів, які сприятимуть прийняттю правильних управлінських рішень [2, с. 107]. Друга група авторів – Мурашко В. Н., Мурашко О. В., Сторожук Т. М. – розглядає внутрішньогосподарський контроль як систему постійного спостереження за ефективністю діяльності підприємств, збереженням і ефективністю використання цінностей і коштів, доцільністю і вірогідністю операцій та процесів [3, с. 8]. На думку таких вчених, як Білуха М. Т. і Микитенко Т. В. внутрішньогосподарський контроль є формою активного впливу на збереження суспільної власності та її раціонального використання в інтересах членів суб'єктів господарювання [4, с. 854]. Виходячи з різноманіття факторів, що впливають на організацію внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, під таким будемо розуміти систему, що включає в себе об'єкт, суб'єкт, сукупність методів і процедур, які використовують суб'єкти контролю для безупинного спостереження за ефективністю здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства, шляхом своєчасного виявлення недоліків і помилок у веденні господарства і прийняття рішень щодо усунення причин їх виникнення.

Організація внутрішньогосподарського контролю на підприємстві залежить від ряду чинників, які визначають його особливості:

- організаційно-правова форма підприємства;
- складність організаційної структури;
- ставлення керівництва підприємства до контролю;
- доцільність охоплення контролем різних аспектів діяльності;

- наявність достатніх фінансових ресурсів;
- види і масштаби діяльності.

Внутрішньогосподарський контроль здійснюється для перевірки та оцінки роботи окремих підрозділів, служб, суб'єктів обліку тощо. Мета внутрішньогосподарського контролю – сприяти ефективному виконанню завдань і цілей, задля яких функціонує підприємство. Потреба в ефективному внутрішньогосподарському контролі досить гостро стоїть перед агровиробниками. Це пояснюється перш за все тим, що між підприємствами ведеться постійна боротьба не лише за покращення якості продукції та за ринки її збуту, економічність у доведенні до споживача, а й за подальше нарощування виробництва, його вдосконалення, виходячи із завдань більш повного та вигідного задоволення попиту покупців. Вирішуючи у зв'язку з цим відповідні завдання керівництва, внутрішньогосподарський контроль в умовах конкурентної боротьби допоможе аграрним підприємствам: по-перше, утриматися на освоєному ринку, у першу чергу, шляхом підготовки заходів, що сприяють підвищенню якості та зменшенню собівартості продукції, що виробляється такими підприємствами; по-друге, оцінити якість фінансово-господарської діяльності підприємств. Адже тільки завдяки правильній організації внутрішньогосподарського контролю стає можливою комплексна реалізація функцій контролю.

Особливе значення контроль набуває за умови побудови обліку за центрами відповідальності. адже, створення центрів відповідальності дозволяє контролювати діяльність осіб, які несуть відповідальність за витрати, які мають місце в таких підрозділах. При здійсненні контролю за центрами відповідальності досягається тісний зв'язок виробничих витрат з відповідальними особами. Значення функції контролю при побудові обліку за центрами відповідальності полягає в тому, що центри відповідальності мали в своєму розпорядженні засоби і предмети праці, трудові ресурси, що дозволяє оптимально реалізовувати принцип «витрати-результат», при цьому, при умови активної взаємодії цільової відповідальності і зусиль здійснюється повний цикл управління об'єктами контролю.

Організація внутрішньогосподарського контролю витрат на виробництво за центрами відповідальності на підприємствах аграрної галузі покладається на керівника підприємства, який є основним суб'єктом контролю та надає розпорядження фінансовому директору або головному бухгалтеру, про вживання відповідних заходів щодо розробки системи контролю на підприємстві. Один з обраних суб'єктів контролю розробляє систему необхідних елементів (регулюючі документи, об'єкти, суб'єкти, джерела інформації, робочі документи та ін.) для кожного центру відповідальності, відповідно до організаційних і технологічних особливостей підприємства. У кожному підрозділі призначається керівник, який несе відповідальність за встановлені об'єкти контролю (види витрат на виробництво) відповідного підрозділу і, в свою чергу, організовує систему контролю для працівників даного центру.

Тобто, організація внутрішньогосподарського контролю витрат на виробництво передбачає чітке виділення центрів відповідальності, об'єктів, суб'єктів, системи інформаційного забезпечення. При організації внутрішньогосподарського контролю на аграрних підприємствах, необхідно чітко дотримуватися принципів контролю, адже, мінімальні відхилення від них можуть привести до негативних наслідків управління підприємством.

Використана література:

1. Суйц В.П. Внутрипроизводственный контроль. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 127 с.
2. Бутинець Ф. Ф., Бондар В. П., Виговська Н. Г., Петренко Н. І. Контроль і ревізія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Облік і аудит» / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – 4-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2006. – 560 с.
3. Мурашко В.Н., Сторожук Т.М., Мурашко О.В. Контроль і ревізія фінансово-господарської діяльності: Навчальний посібник / За заг. ред. П. В. Мельника. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 311 с.
4. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник. – К.: Українська академія оригінальних ідей. – 2005. – 888 с.
5. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань : [монографія] / [А. Пилипенко, І. Дзьобко, О. Писарчук] ; за заг. ред. А. Пилипенка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 344 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Скрипник С. В.

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Ефективний розвиток й економічне зростання агробізнесових структур знаходиться у високій залежності від системи управління витратами виробництва і собівартістю продукції, де суттєва роль належить організації бухгалтерського обліку і контролю як основним функціям управління. Управлінський персонал сільськогосподарських підприємств вимагає належного інформаційного забезпечення щодо оптимізації обсягу операційних витрат, зокрема у галузі плодоовочівництва, запобігання застосування фінансових санкцій та банкрутства підприємств.

Так, за попередніми статистичними даними, загальне виробництво плодоовочевих культур у 2018 р. характеризується зростанням обсягів виробництва у порівнянні з 2017 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво плодоовочевих культур в Україні, 2018 р. [1]

	Обсяг виробництва (валовий збір)		Зібрана площа		Урожайність	
	тис.т	у % до 2017р.	тис.га	у % до 2017р.	ц з 1 га	у % до 2017р.
Культури овочеві	9429,8	101,5	440,3	98,6	214,1	103,0
з них культури овочеві відкритого ґрунту	8880,6	101,8	433,7	98,5	204,6	103,3
Культури плодоягідні	2566,2	125,3	198,5	100,0	129,1	125,2
Виноград	459,2	112,1	39,8 ²	96,4	115,5	116,3

Дані свідчать, що виробництво культур овочевих (9,4 млн.т) порівняно з 2017р. збільшилося на 1,5%, плодоягідних культур (2,6 млн.т) – на 25,3%, винограду (459 тис.т) – на 12,1%. Зібрана площа плодоягідних культур враховує насадження у плодоносному віці та без урахування площі ягідників у міжряддях садів. Причому у структурі посівних площ на картоплю, культури овочеві та продовольчі баштанні приходиться лише 6,7%, з яких близько 24% припадає на овочеві культури відкритого ґрунту. У структурі виробництва сільськогосподарських культур підприємствами аграрної сфери на овочеві культури припадає 14,5%, плодови і ягідні – 16,3%, з яких відповідно 2,9% та 3,7% виробляють фермерські господарства. Пріоритет виробництву продукції овочівництва (85,5%) та плодкових і ягідних культур (83,7%) надають господарства населення. Якісним показником виробництва продукції є урожайність культур і цей показник по овочевій продукції у сільськогосподарських підприємствах значно вищий, ніж у господарствах населення – 435,3 ц/га проти 191,0 ц/га, а по плодкових і ягідних культурах є нижчим – 64,9 ц/га проти 116,4 ц/га.

Середні ціни реалізації на плодоовочеву продукцію у динаміці за останні 5 років мають стійку тенденцію до зростання, однак у сільськогосподарських підприємствах нижчі у порівнянні з господарствами населення. Зокрема, по овочевих культурах 4136,1 грн. за тонну проти 6913,0 грн. за тонну, по плодкових і ягідних культурах 8766,6 грн. за тонну проти 13256,4 грн. за тонну.

Рівень рентабельності показує ефективність виробництва плодоовочевої продукції в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень рентабельності плодоовочевої продукції в Україні [2]

Культури	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Культури овочеві	1,1	7,5	14,5	32,0	15,3	9,9
Культури плодови та ягідні	9,6	127,5	65,8	58,3	25,0	35,4
Виноград	71,5	99,0	57,5	92,9	71,4	51,6

Дані табл. 2. свідчать про зниження показника рентабельності по всіх видах плодоовочевої продукції у динаміці за досліджуваний період. У Херсонській області показник рентабельності по плодкових і ягідних культурах має від'ємне значення (-2,6%), а по овочевих культурах і винограду вищий загальнодержавного показника (13,3% та 56,2% відповідно).

В нинішніх умовах господарювання основним фактором підвищення прибутковості господарської діяльності підприємств та забезпечення їх стабільності у ринковому середовищі є зниження витрат виробництва продукції, яке неможливе без створення дієвої системи бухгалтерського обліку та контролю. Галузеві особливості сільськогосподарського виробництва впливають не лише на методику бухгалтерського обліку і контролю витрат виробництва продукції, а й на склад і структуру окремих калькуляційних статей витрат та можливості їх аналітичного розділення тощо.

Тож необхідно розглянути особливості організації бухгалтерського обліку, визначитися із сільськогосподарськими культурами і видами діяльності за КВЕД-2010 [3], що належать до овочівництва і садівництва (табл. 3).

Таблиця 3

**Види діяльності за КВЕД-2010,
що належать до овочівництва і садівництва**

Коди видів діяльності	Види діяльності за КВЕД-2010
01.13	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів
01.21	Вирощування винограду
01.22	Вирощування тропічних і субтропічних фруктів
01.23	Вирощування цитрусових
01.24	Вирощування зерняткових і кісточкових фруктів
01.25	Вирощування ягід, горіхів та інших фруктів
01.26	Вирощування олійних плодів

Крім зазначених, є й інші класи, що включають окремі види діяльності із вказаних підкласів. Усі наведені в табл. 4 види діяльності в овочівництві і садівництві залежно від умов ведення можна умовно поділити на певні групи.

Так, перша група включає вирощування різноманітних однорічних сільськогосподарських культур, інколи дворічних. До збирання врожаю насаджень таких культур обліковують в складі поточних біологічних активів рослинництва за справедливою вартістю або у складі незавершеного виробництва за первісною вартістю. Зібрана продукція цих культур належить до сільськогосподарської. Така продукція може вирощуватися у закритому (теплиці, парники) і відкритому ґрунті (відкритих полях).

Більшість робіт виконується механізованим способом – тракторами, комбайнами та іншими самохідними машинами, які оформлюють Обліковим листом тракториста-машиніста. Роботи, які виконуються вручну або із залученням живої тягової сили (коней), оформлюють Обліковим листом праці і виконаних робіт.

Господарські операції з використання добрив, насіння оформлюють Лімітно-забірними картками на отримання матеріальних цінностей. При внесенні добрив складають Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив та засобів хімічного захисту рослин; списанні насіння – Акт витрати насіння і садивного матеріалу. Їх вартість включають до собівартості продукції.

Якщо такі насадження обліковують за справедливою вартістю, що згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 30 «Біологічні активи» [4] зменшується на очікувані витрати на місці продажу, на кожну дату балансу їх оприбутковують на баланс як поточні біологічні активи Актом на оприбуткування поточних біологічних активів рослинництва, оцінених за справедливою вартістю (форма № ПБАСГ-1). Під час збирання врожаю вартість цих поточних біологічних активів рослинництва списують на собівартість продукції Актом на списання поточних біологічних активів рослинництва, оцінених за справедливою вартістю (на початок збирання врожаю) (форма № ПБАСГ-2).

При вирощуванні культур у закритому ґрунті, де більшість робіт виконують вручну, а обсяг механізованих робіт незначний, застосовують ті ж документи.

Друга група передбачає декілька видів діяльності – з вирощування багаторічних насаджень, ягід, горіхів, інших фруктів. За цією групою ведуть облік довгострокових біологічних активів рослинництва. Усі витрати по вирощуванню багаторічних насаджень після введення їх в експлуатацію включають до собівартості продукції (винограду, плодів, ягід, горіхів, інших фруктів), яка також є сільськогосподарською продукцією.

Ті витрати, що були понесені на вирощування багаторічних насаджень до початку збирання врожаю, враховують у складі незавершеного виробництва. Тому окремо розглядають власне вирощування саду чи винограду, які хоча і є довгостроковими біологічними активами (ДБА), але обліковуються як основні засоби (П(С)БО 7 «Основні засоби») і їх продукції. Типовими операціями в цьому процесі є обрізання дерев, кущів, внесення добрив, захист від шкідників (обприскування тощо), збирання врожаю. Документування операцій є аналогічним як і для першої групи.

Обліковують сади і виноградники на субрахунку 108 «Багаторічні насадження», отже загальним для них є порядок обліку як для основних засобів. Особливістю обліку є те, що їх обліковують за первісною вартістю.

П(С)БО 7 вказує на можливість переоцінки (але не обов'язково) об'єкту основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. Надалі така переоцінена вартість основних засобів підлягає амортизації в загальному порядку.

Нараховується амортизація протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється підприємством у розпорядчому акті при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс).

До моменту визнання об'єкта основних засобів активом він відображається у складі капітальних інвестицій на субрахунку 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів». Саме на цьому субрахунку відображаються всі понесені сільгосппідприємством витрати на придбання чи вирощування саду, виноградників до моменту визнання їх активом. Активом вони стануть після того, як досягнуть продуктивного віку і зможуть давати продукцію. Наприклад, для винограду це 4 роки від посадки, для сливи, черешні, абрикосу – 6 років від посадки тощо.

Отже, всі витрати з моменту посадки до досягнення плодоносного віку обліковуються на субрахунку 152. Надалі зараховують до складу активів: Дебет 108 Кредит 152. Оформляють таку операцію Актом приймання ДБА рослинництва (багаторічних насаджень) і передачі їх в експлуатацію (сільгоспоблік, форма № ДБАСГ-1), який враховує сільгоспспецифіку.

Після зарахування до складу активів на сад (виноградник) у загальному порядку починає нараховуватися амортизація. Нарахована амортизація списується на собівартість сільгосппродукції, яка отримується з плодоносних рослин (виноград, сливи, черешні, абрикоси тощо): Дебет 23 Кредит 131. Не тільки амортизація, але й усі інші витрати на утримання плодоносних рослин, понесені після зарахування до складу активів формуватимуть собівартість отриманої з них сільгосппродукції.

Облік операцій щодо сільськогосподарської продукції, отриманої з плодоносних рослин ведуть згідно П(С)БО 30: за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу або за виробничою собівартістю відповідно до П(С)БО 16 «Витрати». Після первісного визнання сільгосппродукцію оцінюють за П(С)БО 9 «Запаси».

Використана література:

1. Про соціально-економічне становище України: доповідь. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 78 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2018/arh_2018_u.htm
2. Сільське господарство України за 2017 рік: статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.
3. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html
4. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: наказ Міністерства фінансів від 18 листопада 2005 р. № 790 (редакція від 05.01.2018 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Танклевська Н. С.

д.е.н., професор

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

За останні роки виявилися помітними тенденції стабілізації аграрної економіки. Поряд із цим, в умовах світової та вітчизняної фінансової кризи, коли зовнішні умови стали менш передбачувані, для успішного функціонування підприємств необхідно чітко визначити напрями розвитку як на довгострокову, так і на короткострокову перспективу, а також знайти зовнішні резерви, які сприяють більш ефективному досягненню поставленої мети. Взаємозв'язок, спрямований на розвиток національного виробництва, а також побудова механізму досягнення цієї мети за допомогою фінансових ресурсів реалізуються через фінансову політику.

Сьогодні фінансова політика повинна стати найважливішим складовим елементом загальної політики розвитку підприємства, яка включає також інноваційну, кадрову, маркетингову й ін. Досягнення будь-якого завдання, поставленого перед підприємством, у тому чи іншому обов'язку пов'язане з фінансами (витратами, доходами, грошовими потоками), а реалізація будь-якого рішення потребує передусім фінансового забезпечення. Таким чином, фінансова політика не обмежена рішенням локальних, уособлених запитань, таких, як аналіз ринку, розробка процедури проходження та схвалення договорів, організація контролю за процесами виробництва, а має всеохоплюючий характер.

Фінансова політика не вивчає сутність фінансових відносин і не розробляє механізми й методи оптимізації доходів, витрат, грошових потоків тощо, а використовує існуючі, які розглядаються в фінансовому менеджменті. Проте її роль та значення не стають від цього менш вагомими. Існує безліч способів формування, розподілу й використання фінансових ресурсів, які в кінцевому результаті дозволяють підприємству розвиватися. Проте розробка й впровадження фінансової політики на підприємстві дозволяє більш чітко визначати основні напрями його розвитку.

Для уточнення змісту фінансової політики сталого розвитку підприємств будемо виходити з того, що фінансова політика є: сукупністю заходів щодо організації фінансових відносин; сукупністю заходів щодо використання фінансових ресурсів; сукупністю заходів, які реалізуються за допомогою комплексу форм і методів управління фінансовими відносинами [1, 2].

Відповідно до зазначеного вище, вважаємо можливим визначити на рівні макроекономіки фінансову політику розвитку підприємств як сукупність заходів державних і місцевих органів влади й управління з приводу організації й використання фінансових відносин для забезпечення функціонування й розвитку аграрного сектора економіки.

Необхідно зауважити, що в сучасних умовах поняття фінансової політики необхідно пов'язувати не тільки зі сферою держави, а й з окремими галузями економіки, з підприємницькими структурами, залежно від рівня завдань, які вирішує фінансова політика. Тому на рівні мікроекономіки фінансова політика розвитку підприємств – це сукупність заходів здійснюваних господарюючим суб'єктом щодо цілеспрямованого ефективного формування, організації та використання фінансів для досягнення поставленої мети.

Розробка фінансової політики підприємств повинна спиратися на ряд принципів, найважливішими серед яких є цілеспрямованість, системний підхід, реалістичність, ефективність. Принцип цілеспрямованості означає, що в якості обов'язкового етапу формування фінансової політики постає обґрунтування її пріоритетів і цілей. З урахуванням трансформації науково розроблених пріоритетів у результаті надання їй легітимності важливим є забезпечення гласності розробки й забезпечення колективної участі. Системність знаходить свій вияв у необхідності забезпечення максимально можливої зв'язки не тільки фінансово-кредитних балансів і прогнозів, які складають на регіональному та центральному рівнях управління економікою, а й погоджених рухів вартісних форм з загальноекономічними та політичними умовами відтворювального процесу [3, 4].

У теперішній час на багатьох підприємствах фінансові ресурси витрачають на узгодження суперечливих завдань і рішень на різних рівнях управління, тому важко перейти до наступного етапу – вибору оптимальних механізмів, які дозволяють у короткий термін і з найменшими витратами досягти поставлених цілей.

Основа фінансової політики розвитку підприємств – чітке визначення єдиної концепції розвитку підприємства галузі як у довгостроковій, так і короткостроковій перспективі, вибір із усього різноманіття механізмів досягнення поставленої мети найбільш оптимальних, а також розробка ефективних механізмів контролю.

Лише за наявності розробленої фінансової політики можна з мінімальними витратами й у короткий термін досягти поставленої мети. Саме тому як алгоритм дії «фінансова політика» все більше застосовується у практичній сфері управління підприємствами. Керівники господарюючих суб'єктів вже тривалий час намагаються створити ефективну податкову політику, установити цінову політику, регламентувати кредитну політику, валютну, інвестиційну тощо, для того, щоб уникнути методу «чорної скриньки», який застосовується до фінансових потоків. Але це лише приватні випадки загальної фінансової політики підприємства, яка повинна бути розроблена в комплексі єдиних стратегічних напрямів.

Для реалізації головної мети фінансової політики необхідно знайти оптимальне співвідношення між стратегічними завданнями: максимізація прибутку та забезпечення фінансової стабільності. Розвиток першого стратегічного напрямку дозволяє власникам отримувати дохід на вкладений капітал, другий напрям забезпечує підприємству стабільність і безпеку та відноситься до контролювання ризику. Для проведення ефективної

фінансової політики необхідно розробити дієву фінансову стратегію. Розробка фінансової стратегії розвитку підприємства складається з певних етапів: критичний аналіз, що передує фінансові стратегії; основа (коригування) стратегічної мети; визначення термінів дії фінансової стратегії; конкретизація стратегічної мети та періодів її виконання; розподіл відповідальності за досягнення стратегічної мети [4, 5].

Для реалізації стратегічної мети підприємствам необхідно вирішувати багато тактичних завдань. Фінансова тактика – це оперативні дії, спрямовані на досягнення того чи іншого етапу фінансової стратегії в поточному періоді. Таким чином, на відміну від фінансової стратегії фінансова тактика пов'язана з реалізацією локальних завдань управління підприємством.

Для забезпечення максимізації прибутку необхідно застосовувати перший стратегічний напрям, а саме: нарощування обсягів реалізації продукції; ефективно керувати процесом формування рентабельності; безперервно забезпечувати виробництво фінансовими ресурсами; контролювати витрати; мінімізувати період виробничого циклу; оптимізувати величину запасів та інше.

Другий стратегічний напрям передбачає: мінімізацію фінансових ризиків; синхронізацію грошових потоків; досконалий аналіз контрагентів; достатні обсяги грошових коштів; фінансовий моніторинг тощо.

Ці два стратегічні напрями деякою мірою суперечать один одному. Гонитва за прибутком, як правило, пов'язана з підвищеним ризиком, а відмова від запозиченого капіталу, зберігання суттєвих залишків грошових коштів та інші заходи щодо забезпечення фінансової стабільності знижують рентабельність виробництва. Таким чином, неможливо максимізувати одночасно й безпеку, і прибуток. Тому необхідно ранжувати стратегічні цілі. При оптимізації структури капіталу, управління поточними активами та будь-яким виглядом грошових потоків важливо правильно обрати пріоритети розвитку, оскільки від цього залежить і ступінь фінансової стабільності аграрного підприємства, і рівень прибутку виробництва [2].

Пріоритетність стратегічної мети періодично змінюється як на одному підприємстві, так і від підприємства до підприємства. Багато факторів впливають на пріоритетність тієї чи іншої стратегічної мети, які в сукупності можна розподілити на дві категорії – внутрішні та зовнішні.

Основними внутрішніми факторами є масштаб підприємства, стратегія розвитку підприємства, суб'єктивний фактор керівництва підприємством, власників. Масштаб підприємства відіграє важливу роль. У малих і середніх підприємствах автономія (самостійність) займає, як правило, домінуюче місце. У великих підприємствах в стратегічному напрямі передує норма прибутку, та найбільша увага приділяється економічному росту. Стадія розвитку підприємства суттєво впливає на ранжування його стратегічної мети. Крім того, вектор стратегічного розвитку підприємства залежить від суб'єктивного фактору. Як правило, основні цілі формують власники підприємства. На великих підприємствах, коли власників багато, наприклад велике акціонерне товариство, основні стратегічні напрями можуть бути

сформовані радою директорів або генеральним директором, але в інтересах власників. Дійсно, не дивлячись на те, що акціонери безпосередньо не приймають ділові рішення, особливо щоденно, вони залишаються вірними підприємству, поки задоволені їх інтереси.

Зовнішні фактори також впливають на пріоритетність тієї чи іншої стратегічної мети розвитку підприємства. Зокрема стан фінансового ринку, податкової, митної, бюджетної, грошово-кредитної політик держави, законодавчих основ впливає на головні параметри функціонування підприємств.

Таким чином, фінансова політика розвитку підприємств – це завжди пошук балансу, оптимального на цей час співвідношення декількох напрямів розвитку та вибір найбільш ефективних методів і механізмів їх досягнення. Фінансова політика підприємства не може бути визначеною раз і назавжди. Навпаки вона повинна бути гнучкою та коригуватися у відповідь на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів. Один з основних принципів фінансової політики полягає в тому, що вона повинна будуватися не стільки з фактичної ситуації, яка склалася, скільки з прогнозу її змін. Тільки на основі передбачення фінансова політика стає стійкою.

Отже, варто констатувати, що до основних заходів з формування ефективної внутрішньої фінансової політики підприємств слід віднести: підвищення якості фінансового забезпечення діяльності підприємств; застосування бюджетування як інструмента фінансового планування; використання прогресивних методів і форм управління фінансовими потоками на підприємстві; підвищення ефективності інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів; оптимізацію оподаткування на підприємстві; вдосконалення політики управління фінансовими ризиками і запобігання банкрутства; а також використання сучасних методик оцінки її ефективності.

Використана література:

1. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток: [Монографія] / В.В. Зимовець / Відп. ред. проф. В.І. Кононенко. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
2. Танклевська Н.С., Мірошніченко В.О. Стратегічні орієнтири посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». 2017. № 2. С. 53–60.
3. Зятковський І.В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституційних перетворень: [Монографія] / І.В. Зятковський – Тернопіль: Ек.думка, 2006. – 388 с.
4. Танклевська Н.С. Стратегія реалізації фінансової політики в аграрному секторі економіки / Н.С.Танклевська // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. – 2011. – Вип. 3. – Т. I. – С. 64-69.
5. Карпінський Б.А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння: [Монографія] / Б.А. Карпінський – Львів: Логос, 2005. – 496 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТООБІГУ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ

Шепель І. В.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Багаторічні насадження – це вид сільськогосподарських угідь земель сільськогосподарського призначення. Тобто це окрема земельна ділянка з розміщеними на ній деревами, чагарниками та іншими рослинами, що є одним єдиним об'єктом. З точки зору п.4 П(С)БО 30, багаторічні насадження – це довгострокові біологічні активи (далі ДБА)[1]. Такими вони вважаються, позаяк здатні давати сільськогосподарську продукцію протягом періоду, який перевищує 12 місяців. Як приклади ДБА рослинництва в п.5 розд. I додатка 1 до П(С)БО 30 наведені, зокрема, сади і виноградники. До ДБА рослинництва включається: -плодово-ягідні насадження всіх видів (дерева, чагарники, кущі тощо); виноградники; багаторічні насадження ботанічних садів та інших науково-дослідних установ і навчальних закладів для наукових цілей; інші штучні багаторічні насадження.

При цьому до основних видів плодоносних плодово-ягідних та виноградних багаторічних насаджень Методрекомедації № 73 відносять:

- 1) плодови насадження: зерняткові (яблуна, груша, айва); кісточкові (слива, вишня, абрикоса тощо); горіхоплідні (волоський горіх, фундук, мигдаль і т. п.);
- 2) ягідні насадження (суниця, полуниця, смородина, агрус, чорноплідна горобина тощо);
- 3) виноградні насадження;
- 4) плантації хмелю.

Зверніть увагу: під об'єктом обліку в цьому випадку розуміють групу рослин сад, виноградник, ягідник, плантація, грядка тощо – за видами (яблуна, слива, горіх, смородина, суниця тощо), а не окремо взяте дерево або кущ. До початку плодоношення молоді насадження (сади, виноградники, ягідники тощо) відносять до незрілих ДБА. Це пов'язано з тим, що молоді насадження, які не досягли пори плодоношення, у звітному періоді ще не здатні давати сільгосппродукцію. Незрілі ДБА як складові ДБА рослинництва обліковують окремо на субрахунках рахунка 16 «Довгострокові біологічні активи»: або на субрахунку 165 «Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за справедливою вартістю».

Тут ведуть облік наявності та руху незрілих ДБА, що оцінені за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу; – або на субрахунку 166 «Незрілі довгострокові біологічні активи, які оцінюються за первісною вартістю».

Переводимо незрілі ДБА до зрілих. Настав довгоочікуваний момент саджанці вирости, сформувалися й почали плодоносити. Тепер саме час переводити їх із незрілих ДБА до відповідної групи зрілих ДБА (до складу

плодоносних). Роблять це згідно з рекомендаціями Державного комітету України з питань садівництва, виноградарства та виноробної промисловості, викладеними в листі від 24.02.97р. № 11/02-460, у такі строки (табл. 1):

Таблиця 1

**Строки переведення незрілих
довгострокових біологічних активів до зрілих**

Культура, тип насаджень	Строк переведення молодих насаджень до складу плодоносних (рік від посадки)
Яблуня, груша:	-
- підщепа сильноросла, крона округла	7 – 8 років
- підщепа середньоросла, крона округла або плоска	6 років
- підщепа слаборосла, крона плоска	5 років
Вишня, персик	5 років
Слива, черешня, абрикос	6 років
Горіх волоський	8 років
Суниця	2 роки
Малина, малина на шпалері	3 роки
Смородина, агрус, виноград	4 роки

Багаторічні насадження, переведені до категорії зрілих (плодоносних) ДБА, вводять в експлуатацію. Комісія, яку призначив керівник підприємства, оформляє Акт приймання довгострокових біологічних активів рослинництва (багаторічних насаджень) і передачі їх в експлуатацію за формою № ДБАСГ-1, наведеною в додатку до Методрекомендацій № 73.)[2]. Причому цей документ складають кілька разів: – коли вартість незрілих ДБА збільшується на суму здійснених витрат, пов'язаних із біологічними перетвореннями. Відбувається це після закінчення посадкових робіт і щорічного збільшення вартості молодих насаджень на суму витрат з їх вирощування; – коли насадження досягли віку ефективного використання і зараховані до складу ДБА рослинництва.

Облік надходження продукції садівництва ведеться:

- неспеціалізованими господарствами – у Щоденнику надходження сільськогосподарської продукції (форма № 81,);
- спеціалізованими господарствами – у Щоденнику надходження продукції садівництва (для спеціалізованих господарств) (форма № 84).

Щоденник оформляється щодня на дату збору врожаю із зазначенням місця його збирання-приймання, зібраної площі та ваги зібраної продукції. У ньому обліковується надходження продукції садівництва як від плодоносних, так і від незрілих насаджень. Веде щоденник бригадир за закріпленими за ним садами (площами садів). У міру надходження продукції від складальників бригадир зважує її та записує дані до щоденника.

У кінці дня або зміни він підбиває в щоденнику підсумки надходження продукції за день (зміну) і вносить дані про виробіток кожного робочого до книги бригадира або інших первинних документів з обліку праці та виконаних робіт, наприклад до Облікового листа праці та виконаних робіт (форми № 66 та № 66а). Потім щоденник разом із зібраним урожаєм передається на склад або до іншого місця зберігання чи переробки.

Для оформлення відправлення плодово-ягідної продукції з пунктів збору на склад можна використовувати: Накладну (внутрішньогосподарського призначення) (форма № ВЗСГ-8); Накладну-вимогу на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів (типова форма № М-11). Накладна виписується у двох примірниках: один – для пункту зберігання, сортування або переробки, другий – для бухгалтерії.

Завважимо, що сільгосп підприємства можуть також скористатися своїм правом і самостійно розробити форми первинних і зведених облікових документів (у т. ч. в електронній формі) із зазначенням обов'язкових реквізитів, передбачених ч. 2 ст. 9 Закону від 16.07.99 р. № 996 – XIV «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

Такими реквізитами є: назва документа (форми), дата і місце його складання, назва підприємства, від імені якого складено документ, зміст, обсяг та одиниця виміру господарської операції, посади осіб, відповідальних за виконання операції та правильність її оформлення, особистий підпис та інші дані, що дозволяють ідентифікувати особу, яка брала участь в операції.

Як зазначено в ПКУ, витрати на вирощування ДБА, які підприємство використовує у своїй госпдіяльності, підлягають амортизації. При цьому вартість таких об'єктів, що амортизується, платник податків збільшує на суму всіх виробничих витрат, які пов'язані з їх вирощуванням та введенням в експлуатацію (п. 146.6 ПКУ). Всі ті, що пов'язані із закладенням та вирощуванням саду до початку плодоношення. Це, зокрема, витрати на землевпоряджувальні роботи, оцінку кліматичних та ґрунтових умов, розробку проекту посадки, передпосадкову підготовку ґрунту, придбання саджанців, на їх подальше утримання (догляд, ремонт) тощо.

Такі витрати починають амортизувати з місяця, наступного за місяцем введення плодоносних багаторічних насаджень в експлуатацію (оформлення Акта приймання за формою № ДБАСГ-1). Тобто амортизувати багаторічні насадження підприємство почне тоді, коли вони стануть плодоносними (зрілими ДБА). Робити це потрібно буде щомісяця протягом строку корисного використання об'єкта (п. 146.2 ПКУ) за одним із методів, зазначених у п.п 145.1.5 ПКУ. Строк амортизації підприємство визначає самостійно, але він не має бути менше строку, встановленого п.145.1 ПКУ [3]. А цей пункт, нагадаємо, відносить ДБА до групи 16 основних засобів і визначає для них мінімальний строк використання 7 років. Цілком можливо, що тривалість життя якогось із ваших багаторічних насаджень насправді менше зазначеного строку. Наприклад, граничний вік суничної грядки – усього 3- 4 роки. За таких обставин постарілу плантацію вам доведеться «ліквідувати» у порядку, прописаному в п. 146.16 ПКУ. Для підприємства,

яке займається сільським господарством, вирощування саду, поза сумнівом, має господарську спрямованість. А це означає, що суми ПДВ, нарахованого (сплаченого) у зв'язку з придбанням матеріальних цінностей та послуг для провадження такої діяльності, підприємство має повне право включити до складу свого податкового кредиту. Для цього важливо лише мати належним чином складені податкові накладні.

Використана література:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»
URL: <https://zakon.help/article/polozhennya-standart-buhgalterskogo-obliku-30/>
(дата звернення: 04.03.2019)

2. Методичні рекомендації щодо застосування спеціалізованих форм первинних документів з обліку довгострокових та поточних біологічних активів в сільськогосподарських підприємствах затверджено наказом Міністерства аграрної політики України. від 21 лютого 2008 р. № 73. URL: <https://www.buh24.com.ua/metodichni-rekomendatsiyi-73-minagropolitiki-nakaz-73-dok-ti-oblik-dovgostrokovih-ta-potochnih-biologichnih-aktiviv/> (дата звернення: 04.03.2019).

3. Податковий Кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> дата звернення: 04.03.2019).

СЕКЦІЯ 4. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ, МАРКЕТИНГ СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

КООПЕРАЦІЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ГОСПОДАРСТВ ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА

Аверчева Н. О.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

За статистикою, у всьому світі до кооперації долучено майже 1 млрд людей – фактично, це кожний сьомий мешканець планети. Кооперативи активно розвиваються у понад 100 країнах і забезпечують 100 млн. робочих місць. У країнах Західної Європи кооперативи виробляють до 50% продукції харчової промисловості. Наприклад, у Фінляндії – 40%. У Євросоюзі через кооперативи реалізується 60% товарної продукції аграрного сектору, у скандинавських країнах – 80%, в Японії та Китаї – 90%.

У Європі кооперація забезпечує основні канали збуту продукції. Зокрема, у Скандинавії – 70%, у Нідерландах – 65%, у Німеччині, Франції – 52-55%. У першу чергу, кооперуються дрібні виробники молока, овочів, фруктів.

Український кооперативний рух також має свою 150-літню історію. На початку 20 століття кооперативи об'єднували понад 60% сільського населення. У новітній історії України відродження кооперації почалося 1997 р. з ухвалення відповідного закону. Пік кооперативного руху був зафіксований 2004 р. – тоді існувало понад 1100 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Далі їхня кількість пішла на спад, і до недавнього часу до кооперативів належали менше 1% сільського населення (кооперація в Україні).

В Україні у дрібних та середніх господарствах виробляється біля 95% картоплі, 80% овочів, плодів і ягід. Але дрібні виробники без об'єднання не можуть створити власні потужності для зберігання продукції, щоб самостійно збувати її за вигідними цінами. Тому в останні роки в Україні активізувалася робота з поширення кооперативного руху. Перспективи, які відкриває кооперація для аграріїв, обговорюють на державному і регіональному рівні [1].

Мета розвитку кооперативного об'єднання – забезпечити сталий розвиток сільських територій на основі залучення фінансових ресурсів, удосконалення бізнес-процесів на певних населених пунктах.

Крім того, кооперація вирішує ряд соціальних питань розвитку сільських територій, актуальність даного питання зростає в період формування об'єднаних територіальних громад. Кооперація вимагає, щоб люди були правильно організовані по інтересах та спеціалізація, вирощували культури,

виробляли продукти, надавали послуги, які є актуальними на ринку. Кооперація та соціальне підприємництво – це єдиний правильний шлях розвитку сучасної України. Тому що це – формування середнього класу, зміна схем руху фінансових потоків для добробуту і для розвитку місцевої інфраструктури, а також самореалізація людей та потенціалу громад.

Експерти і науковці у розвитку кооперації наголошують на тому, що кооперативи повинні бути спеціалізовані на виробництві певного виду продукції, адже неможливо в одному населеному пункті забезпечити ефективне виробництво різноманітної продукції. Кооператив повинен спеціалізуватися на тих видах продукції, які традиційно виробляють господарства у селі, де він заснований. Спеціалізація кооперативу повинна враховувати кліматичні умови, потреби і можливості ринку, культурно-історичні цінності населення регіону.

У Херсонській області у домашніх господарствах, які були орієнтовані на ринок, складалась спеціалізація на виробництві певного виду овочевої продукції. У Білозерському районі, в основному, вирощують капусту різних термінів дозрівання та картоплю, на Лівобережжі господарства мають досвід вирощування овочів закритого ґрунту і спроможні забезпечити ринок овочами від ранньої весни до пізньої осені, у Голопристанському, Скадовському районах спеціалізуються на вирощуванні картоплі і кавунів.

У Херсонській області створені останнім часом СОК «Широке» та СОК «Агропродукт Херсонщини», які мають овочевий напрям спеціалізації та гарантують:

- оптові ціни від виробника і постачальників поліетиленової плівки, агроволокна, добрив, теплиць, крапельного зрошення, насіння, вугілля, котлів, тари і пакування;
- фінансову підтримку членам кооперативу;
- супровід виробничого і технологічного процесу вирощування овочів;
- навчання новітнім технологіям на семінарах і тренінгах;
- збут вирощеної продукції.

Такі господарства використовують невеликі присадибні або земельні ділянки особистих селянських господарств для вирощування овочів і самостійно реалізують їх на оптових ринках або здають за безцінь посередникам. На нашу думку, саме такі селянські господарства стануть основою для розвитку кооперативного руху в галузі овочівництва на Херсонщині. Їх конкурентні переваги обумовлені набутим багаторічним досвідом вирощування різних видів овочів у складних умовах Півдня України зони ризикованого землеробства та їх реалізації на різних ринках – оптових, споживчих, обласного і республіканського рівня.

Важливою проблемою господарств є ризики у збуті продукції, перенасичення ринку у періоди збору врожаю і, відповідно, низька ціна, яка не відшкодовує витрати на вирощування трудомістких овочевих культур.

Перспективна модель кооперативів в області є об'єднання дрібних виробників овочевої продукції з метою формування великих партій, забезпечення їх однорідності і високої якості, пошуку ринків збуту або

забезпечення бази зберігання і реалізації протягом року. Це забезпечує більш високу ціну на основі регулювання обсягу пропозиції на ринку, реалізацію невеликими партіями у терміни сприятливої ринкової кон'юнктури. Тобто, така модель кооперативу поєднує у собі і виробничі і сервісні функції.

Основним принципом розвитку кооперації в овочівництві є мобілізація потенціалу сільських громад, поширення досвіду ефективної діяльності кооперативів, консолідація зусиль дрібних виробників на пріоритетних напрямках розвитку овочевого бізнесу, постійний пошук альтернативних видів діяльності, впровадження нішевих овочевих культур, створення на місцях кооперативного ланцюга з виробництва, зберігання, переробки і збуту кінцевої продукції високої якості і доданої вартості.

Створення таких виробничих кооперативів створює пільги в оподаткуванні заробітної плати і доходів виробників, забезпечує нижчий рівень собівартості продукції і вищий рівень цінової конкурентоспроможності продукції і кооперативного об'єднання в цілому. За кордоном обслуговуючі кооперативи переважно мають статус неприбуткових, і там передбачена інша система оподаткування. В Україні це питання на законодавчому рівні до кінця не вирішено. Основою прийняття обґрунтованих рішень на рівні держави повинно стати європейське законодавство, врахування особливостей сільськогосподарської кооперації в Україні і впровадження чітких правил діяльності кооперативів у реальну практику.

Отже, овочеві кооперативи виконують такі основні функції:

- забезпечення господарств-учасників якісним насіннєвим матеріалом, засобами захисту рослин, гербіцидами, паливно-мастильними матеріалами, системами крапельного зрошення, іншими засобами виробництва;
- створення бази зберігання і переробки овочевої продукції;
- налагодження ефективних каналів збуту продукції протягом року;
- надання дорадчих послуг членам кооперативу, проведення семінарів, впровадження інновацій та передового досвіду у сферу виробництва і реалізації продукції. кооперативне навчання та практичний консалтинг.

Український Кооперативний Альянс розробляє програму розвитку малого та середнього бізнесу для об'єднаних територіальних громад, пропонує прості, але дуже ефективні програми, що базуються згідно їхнього щоденного споживання та наявних обігових коштів (розвиток кооперації).

Розвиток кооперативного руху на селі вимагає упорядкувати податкове законодавство, уникати подвійного оподаткування, впорядкувати сплату ПДВ. Необхідно підтримати новостворені кооперативи і їх досвід поширити на рівні області. У перехідний період важливо забезпечити освіту майбутніх засновників і членів кооперативу та впровадження ефективних програм кооперації, які стануть прикладом для інших кооперативів.

Використана література:

1. Сверєда З. Майбутнє – за кооперацією. Пропозиція. Головний журнал з питань агробізнесу. URL: <https://propozitsiya.com/ua/maybutnye-za-kooperaciyeu-zynoviy-svereda>. Дата звернення 08.02.2019.

СІМЕЙНІ ВІНАРНІ – ПЕРСПЕКТИВНА НІША У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Бойко Л. О.

к.с.-г.н., доцент,

доцент кафедри економіки та фінансів

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Великі виноградарські підприємства в технологічному плані мають безперечну перевагу перед дрібними, в яких надто обмежені можливості для ефективного використання техніки й прогресивних технологій, а також відсутні кваліфіковані кадри і, як результат, продукція є неконкурентоспроможною.

Але, поряд із поглибленням спеціалізації і диференціації розвиваються протилежні їм процеси – кооперування, агропромислова інтеграція і диверсифікація на різних рівнях виробництва. Понад 90 % винограду направляється на промислову переробку на вино, виноматеріали і соки. Тому у виноградарстві раніше, ніж в інших галузях сільського господарства, почали розвиватися різні форми агропромислової інтеграції, зокрема агропромислові підприємства, внутрішньогосподарські агропромислові підрозділи, міжгосподарські підприємства та міжгалузеві формування. У таких підприємствах раціонально використовуються виробничі ресурси та досягається висока ефективність галузі, оскільки без участі посередників випускається кінцевий продукт споживання. У ряді багатогалузевих господарств формуються і функціонують внутрішньогосподарські агропромислові підрозділи, які за кількісними параметрами і ефективністю галузі не поступаються агропромисловим підприємствам [1].

Кожна підгалузь АПК України має нішу для дрібних виробників і виноробство не виняток. Південні регіони країни володіють давніми традиціями і досвідом виготовлення винних напоїв із сонячної ягоди. Це велика кількість дрібних виробників, яка вирощує виноград на ділянках площею від 10 сотих до 2 гектарів, виробляє вино у напівкустарних умовах та реалізує його поза мережею супермаркетів, продовольчих магазинів, переважно на ринках, в інших імпровізованих місцях торгівлі. Торік, згідно з офіційною статистикою, в Україні промисловим способом було вироблено 16,63 млн. дал виноматеріалів, але не менші обсяги продукції виходять на ринок із особистих селянських господарств поза статистикою [2].

Херсонщина давно зажила славу житниці України, однак наш південний регіон може похвалитися не лише рекордним врожаєм зернових чи плодоовочевих культур. Область має величезний потенціал у сфері виноградарства та виноробства. За кліматом чи ґрунтом Херсонщина чимало поступається знаменитим чи на весь світ виноробним провінціям – французьке бордо чи Північна та Центральна Італія, Дніпровська зона ідеальна для вирощування сонячної ягоди.

В Україні зараз є 46 тисяч га виноградників, 61 виробник і лише 4 сімейних виноробні, що мають ліцензію на виробництво вина. Для

порівняння, у Франції – 840 тисяч га, 65 тисяч виробників і 15 тисяч сімейних виноробень [3].

Прикладом сімейної винарні на Херсонщині є Ф(С)Г «Курінь», головою якого є М. Халупенко. Підприємство має 40 га насаджень винограду і свою виноробню, яка випускає 60 тис пляшок терруарного вина на рік. Спочатку виноградар здавав урожай на винзавод, але швидко зрозумів, що може сам робити унікальний для свого регіону продукт. Виноградна ягода на ділянках фермера росте з вмістом цукру до 37% при нормі 17-18%. В господарстві вирощується десять сортів винограду, з яких виробляється у власній виноробні до двох десятків видів вин: шардоне, рислінг, ркацителі, іршаї олівер, мускат одеський, каберне, мерло, сапераві, трамінір рожевий.

Фермер не залучає до роботи іноземних фахівців. Причина – бажання зробити автентичне вино і показати, чого варті українці. За сезон шато переробляє 30-50 тонн винограду, 85% виробленої продукції – сухі вина. Проте унікальність мускатів шато здивує будь-якого винолюба букетом ароматів. У погребі – 53 дерев'яні бочки на 200, 250 і 500 літрів. У них вина витримують два роки. Ординарні вина зберігають у металевих бочках. Найкращі кріплені вина з 2011 року власник закладає в колекцію. Квітковий аромат білих сухих вин і фруктові відтінки рожевого можна відчуті, скуштувавши напої прямо в погребі [4].

На Півдні України багато господарів успадкували виноробню справу від своїх прадідів і виробляють якісний місцевий продукт, який перевищує за якістю навіть промислове серійне виробництво. Споживчий попит на нього значно зростає у літній період, коли регіон поповнюється відпочиваючими і туристами – мільйони людей, що прибувають на відпочинок, за вмілої збутової політики і реклами виноробів можуть стати постійними клієнтами і запорукою успішного розвитку виноробства у малих господарюючих суб'єктах [2].

Для багатьох невеликих господарств типу домашніх винарень цей бізнес став головним джерелом доходів і прибутків. Основними перешкодами їх успішної діяльності є:

- брак сучасних технологічних знань для забезпечення якості переробки винограду;
- дефіцит фінансових ресурсів на початкових етапах для закладання виноградників і розширення площ багаторічних насаджень,
- недостатній досвід орієнтації в ринковій кон'юктурі, отриманні сертифікатів якості та ліцензій.

У березні 2018 р. було прийнято законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва терруарних вин та натуральних медових напоїв» [5]. Таким чином було спрощено отримання ліцензій малим виноробним підприємствам. Основною перешкодою для виходу малих виноробів на ринок була забюрократизована процедура отримання ліцензії на виробництво. Потрібно було більше 140 дозвільних документів різних відомств, тепер же закон дозволить виноробам, які виготовляють вино із власного винограду, отримувати

ліцензії на виробництво без проходження атестації. Важливою вимогою, звісно ж, буде відповідність матеріально-технічної бази вимогам законодавства, а контроль якості та безпеки вин буде здійснюватися акредитованими лабораторіями та Держпродспоживслужбою [6].

Отже, виноробний бізнес стане доступним для малих і середніх господарств. На цій основі відбудуться структурні зміни у організаційно-правових формах господарювання, підвищиться інвестиційна привабливість виноробства і галузь вийде на нові перспективи агробізнесу.

Використана література:

1. Правове регулювання виноградарства. URL: https://pidruchniki.com/86694/agropromislovist/pravove_regulyuvannya_vinogradarstva
2. Як дрібному виноробу знайти своє місце під сонцем? URL: <http://infoindustria.com.ua/yak-dribnomu-vinorobu-znayti-mistse-pid-sontsem/>.
3. Малих винарень в Україні може стати більше. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/07/14/627112/>.
4. Пирожок О. Українські винороби. Як фермер перетворює Херсонщину на край вина. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/12/7/643129/>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва терруарних вин та натуральних медових напоїв». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-19>
6. Революція в бокалі: до чого призведе легалізація дрібних виробників вина. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/revolucia-v-bokali-do-cogo-prizvede-legalizacia-dribnih-virobnikiv-vina>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДООВОЧЕВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ

Боліла С. Ю.

к.с.-г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Умови глобалізації, зростання споживання продовольчих товарів і в тому числі плодоовочевої продукції та посилення конкуренції вимагає від українських виробників значного підвищення конкурентоспроможності за для успішної інтеграції у світовий економічний простір. Маркетинг за даних умов є досить дієвим інструментом, який дозволить вітчизняним виробникам перейти на новий ефективніший рівень управління, врахувати ризики та знайти шляхи посилення власних конкурентних позицій на ринку, що й зумовлює актуальність обраної авторами теми досліджень.

Проаналізувавши сучасний стан функціонування ринку плодоовочевої продукції в Україні, ми зробили висновки, що дана галузь потребує

постійних досліджень з метою розробки заходів для просування продукції. Це зумовлено змінами тенденцій в економіці і рівнів прибутків населення, інвестиційною політикою держави, зростанням і приватизацією підприємств агропромислового комплексу [1]. Шляхом розвитку плодоовочівництва є його інтенсифікація, рівень якої за останні роки значно знизився. В умовах ринкової економіки дуже важливо раціонально використовувати всі виробничі ресурси з урахуванням науково обґрунтованих норм, що дозволить досягти високих результатів в плодоовочівництві. Ці нормативи можна застосовувати в ході розробки бізнес-планів господарств, обґрунтування потреб у кредитах для розвитку плодоовочівництва. Україна одна з небагатьох країн світу, яка здатна забезпечити не тільки власні потреби, а й стати потенційним експортером якісної плодоовочевої продукції, як у свіжому вигляді, так і консервованої продукції у широкому асортименті [2]. Одним із перспективних регіонів щодо збуту плодоовочевої продукції як у межах країни, так і закордоном залишається Херсонська область. Незважаючи на перспективність, на сьогодні в галузі залишається ще багато проблем. Залежність сільського господарства від природних та економічних умов, складний взаємозв'язок різних чинників, які впливають на результати господарської діяльності, потребують науково обґрунтованої організації виробництва в сільськогосподарських підприємствах та їх підрозділах з використанням досягнень науки і передової практики. Успішне вирішення цих питань залежить як від керівників аграрних підприємств, так і від аграрної політики держави.

Метою роботи є актуалізація застосування маркетингу та розробка оптимального маркетингового комплексу для підприємств плодоовочевої галузі в умовах посилення конкуренції та нестабільності ринку.

Управління маркетингом в агробізнесі, зазвичай, пов'язують із забезпеченням ефективної взаємодії сировинних, виробничих, логістичних, сервісних ланцюгів, а його суб'єктами виступають виробничі, заготівельно-переробні та реалізаційні підприємства, ефективна взаємодія яких, власне і підтримується маркетинговими інструментами. Комплекс маркетингових дій (операцій), на думку сучасних дослідників, ототожнюється із маркетинговою технологією, якій притаманні ознаки будь-якої технології – динамічність, послідовність виконання, системність та здатність до оптимізації, що дає змогу керівникам обирати її найоптимальніший варіант, зважаючи на різні потенційні можливості підприємств.

Плодоовочева галузь не може функціонувати без добре розвиненої переробної промисловості, яка зазнала деяких труднощів під час переходу до ринкової економіки. Так трапляється, що роздрібні мережі закупають якісну плодоовочеву продукцію, але подекуди не приділяють достатньої уваги присутності цього товару на полицях і його зберіганню у відповідних умовах. Відсутність відповідних умов зберігання як у виробників, так і у роздрібних продавців призводить до зниження якості продукції, що отримує кінцевий споживач. Експерти на ринку фруктів і овочів висловлюють думку, що, продукція, яка продається в супермаркетах, часто пропонується у

невідповідній упаковці, а також в роздрібних магазинах товари зберігаються під світлом ультрафіолетових ламп, через що продукція починає псуватися до закінчення свого терміну придатності [3]. Більшість виробників не наймає торгових представників та фахівців з мерчандайзингу, відповідальних за відвідування певних торгових точок і перевірку якості та вигляду розміщення плодоовочевої продукції в роздрібних мережах. Як результат, купуючи продукти низької якості, споживач може відмовитись від придбання фруктів та овочів в цій роздрібній мережі знову, тим більше що сприйняття споживачем ринків під відкритим небом та базарів є найкращим з співвідношення ціни та якості. В цілому споживач більш схильний купувати продукцію на ринках під відкритим небом і базарах, бо впевнений, що там якість вища, ніж в супермаркетах. Лояльність покупців також є вищою через меншу націнку на продукцію, що пропонується на ринках під відкритим небом завдяки прямому продажу з меншою кількістю або взагалі без посередників.

Таким чином на сьогодні важливо для виробників в галузі плодоовочівництва здійснювати діяльність на основі маркетингового підходу. Впровадження стратегії маркетингу можна вважати критичним процесом, оскільки саме він у випадку успішного здійснення приводить підприємство до досягнення поставлених цілей. Для виробників плодоовочевої продукції найбільш ефективним є використання програмно-цільового методу, який забезпечує необхідний рівень планування, організації та контролю. Оцінка процесу впровадження стратегії залежить від визначення відповідності його результатів запланованим цілям.

Управління маркетингом на підприємствах галузі переробки плодоовочевої продукції вирізняється з-поміж інших суб'єктів аграрного бізнесу наявністю типових ознак промислових маркетингових технологій – товарної; організаційної – організаційне забезпечення маркетингової діяльності, адаптаційної – високий ступінь адаптивності маркетингових систем до ринкової кон'юнктури, а також спроможністю формування їх маркетингового потенціалу. Маркетинговий потенціал підприємства з одного боку є структурною частиною його бізнес-потенціалу, а з іншого – системою виробничих, фінансових та організаційних можливостей підприємства у забезпеченні ефективного збуту продукції на засадах оптимізації ланцюгів розподілу. Вивчення процесів управління маркетинговою діяльністю підприємств галузі переробки плодоовочевої продукції дає змогу виявити особливості формування їх маркетингового потенціалу у залежності від вартості основних засобів, виду продукції (постійного та помірною споживання), асортименту продукції (багатоасортиментна, видово-асортиментна, моно-асортиментна) [4]. До того ж, необхідно враховувати наявність (або відсутність) маркетингових служб та кількість персоналу, рівень витрат на збут, частку витрат на оплату праці маркетингового персоналу у витратах на збут.

На наш погляд, оптимальний комплекс маркетингу для підприємств плодоовочевої галузі й продукції її переробки та оптимальна організаційна

структура управління їх маркетингових служб виглядають наступним чином: для великих, багато асортиментних підприємств – необхідне використання повного маркетингового комплексу (маркетингові дослідження, розробка стратегії маркетингу, управління товарами (з урахуванням їх оновлення), управління цінами, розподілом, комунікаціями); для середніх багато – та видово-асортиментних – слід використовувати аналогічний комплекс маркетингу із виділенням пріоритетів фінансування складових (управління якістю, сталістю асортименту, створенням збутових мереж); для малих (незалежно від виду продукції та асортименту) – врівноваження та оптимізація продуктових ланцюгів. Стосовно організації маркетингових служб можна зауважити, що не завжди економічно вигідним для підприємства є їх збільшення – наприклад, на малих підприємствах, організація ефективного маркетингу вимагає, передусім, якісного професійного управління маркетингово-збутовими технологіями.

Таким чином, комплексне впровадження запропонованих маркетингових інструментів на підприємствах галузі переробки, перехід до сучасної концепції ринкових відносин з орієнтацією на вітчизняного споживача з його вимогами та сподіваннями щодо пропонованих товарів дозволить вивести українського виробника сільськогосподарської продукції на світову площину діяльності.

Використана література:

1. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. К.: Аграрна наука, 2005. 140 с.
2. Яковенко, К. І. Овочівництво України на порозі XXI століття [Текст] *Вісник аграрної науки*. 2000. № 8. С. 21–24.
3. Артюх Т.О. Особливості маркетингових досліджень на ринку овочевої продукції. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 122–126.
4. Ларіна Я.С. Формування та механізми реалізації маркетингових стратегій в агропродовольчому підкомплексі АПК: [монографія]. К.: Преса України. 2008. 336 с.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА У ПЛОДООЧІВНИЦТВІ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ

Волошин М. М.

к.т.н., доцент кафедри гідротехнічного будівництва,
водної інженерії та водних технологій

Волошина В. М.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
третього року навчання ФРГП

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Україна – це країна з потужним агропромисловим потенціалом та величезними перспективами розвитку сільського господарства. Вона володіє сприятливими кліматичними умовами і якісними земельними ресурсами, наявність яких свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва. Аграрний сектор є одним з пріоритетних та стратегічних напрямів розвитку економіки України.

Однак, сучасний стан економіки об'єктивно вимагає переведення аграрного сектору на екологобезпечний шлях розвитку, виробництво органічної сільськогосподарської продукції дозволить вирішити низку гострих соціально-економічних й екологічних проблем щодо охорони здоров'я і довкілля та стане одним із потужніших чинників підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Варто зауважити, що специфіка сільськогосподарського виробництва є основним неупередженим фактором, що зумовлений шкідливим технологічним та антропогенним впливом на довкілля практично усіма галузями виробництва. Це спричинено декількома факторами: по-перше, забрудненням середовища промисловими відходами та технологічною недосконалістю низки виробництва, що зумовлює викиди та скиди в повітря та водні джерела; по-друге, недостатньою охороною ґрунтів, недосконалістю природоохоронної роботи, що чинить негативний вплив на земельні ресурси. При цьому екологічний чинник набуває все більшого значення і впливає на ефективність сільськогосподарського виробництва [1].

Одним з перспективних напрямків розвитку сільського господарства є екологізація виробництва, що базується на освоєні екологічних методів господарювання [2]. Вона забезпечує розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів за рахунок формування стійких еколого-економічних систем, спрямованих на збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції через створення стійкого агроландшафту з використання екологічних методів господарювання на основі впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства, раціонального залучення до господарського обороту і підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільської місцевості.

Вивчаючи досвід ведення екологічного сільського господарства в європейських країнах, слід виділити спільні мотиви зацікавленості підприємств у переході на альтернативне виробництво [3]. Вони зумовлені, насамперед, можливістю реалізації своєї продукції за підвищеними цінами за рахунок вищої її якості. Використання у сівозмінах бобових культур дозволяє вирішувати питання забезпечення кормами тваринництва й органічними добривами – рослинництва. Тому більшість екологічних господарств розвивають у себе галузі рослинництва і тваринництва. Організація внутрішньогосподарської переробки і прямий збут продукції дає змогу більш раціонально використовувати робочу силу і підвищувати прибуток підприємства.

За таких умов господарювання та рівня деградації земель, як свідчить досвід багатьох країн Заходу, існує нагальна потреба екологізації сільськогосподарського виробництва, шляхом впровадження органічного сільського господарства, яке забезпечує збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості, відтворення родючості ґрунтів, захист їх від деградації і на цій основі – отримання високої та стабільної врожайності сільськогосподарських культур, що на сьогодні виступає пріоритетною проблемою, розв'язання якої є неодмінною умовою збалансованого розвитку не лише сільськогосподарського виробництва, а й збереження задовільного стану довкілля [4].

Поряд із використанням альтернативних сільськогосподарських технологій доцільним буде запровадження ряду методів, а саме: використання спеціального режиму оподаткування, цільового заохочення підприємців до ведення екологічно відповідальної діяльності, ціноутворення на екологічну продукцію, надання кредитних пільг, безвідсоткових позик, використання соціальної реклами, екологічного страхування, екологічного інвестування із запровадженням відповідних державних субсидій, дотацій, введенням штрафних санкцій, посиленням контролю за дотриманням екологічних вимог.

Враховуючи, що сільське господарство є системою, керованою одночасно природними і соціальними процесами, тісно пов'язаними з економікою, пропонується екологізацію розглядати також як систему взаємозв'язаних процесів.

Зміст такого підходу полягає в тому, що при переході на екологічне виробництво потрібно управляти одночасно всією агроєкосистемою, а не окремими її елементами, включаючи організацію виробництва, землеустрій, використання природних кормових угідь без спричинення шкоди біологічній різноманітності. При цьому, основним завданням управління має стати створення такої системи, яка, з одного боку, зменшує вплив технологій виробництва на навколишнє середовище, а з іншого – підвищує ефективність економічної системи.

Парадигма сталого розвитку, що отримала всесвітнє визнання на саміті ООН у 2002 році, базується на необхідності поєднання економічних, соціальних та екологічних чинників суспільного прогресу для задоволення основних потреб

людства і збереження систем життєзабезпечення в довгостроковій перспективі. Прикладна реалізація концепції сталого розвитку забезпечується управлінськими системами, що ґрунтуються на принципах соціально-відповідального маркетингу та екологічного менеджменту.

Соціально-відповідальний маркетинг є різновидом концепції маркетингу, основна ідея якого полягає в орієнтації виробничо-господарської діяльності підприємств на виявленні та задоволенні людських потреб через ринковий обмін. Особливістю такого маркетингу у плодоочівництві є те, що господарюючий суб'єкт поряд з потребами своїх клієнтів враховує інтереси громад та природного навколишнього середовища [5]. Останні зі своїми потребами виступають в якості своєрідного споживача, вимоги якого необхідно приймати до уваги при реалізації функції стратегічного управління.

Екологічний менеджмент – це підсистема в системі менеджменту, яка представляє собою сукупність принципів, форм, інструментів та методів, цільна єдність яких забезпечує досягнення комерційних цілей підприємства при мінімізації негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище. Одним із завдань екологічного менеджменту є формування екологічного світогляду у громадськості на основі використання екологічних принципів.

До найголовніших позитивних наслідків від впровадження концепції соціально-відповідального маркетингу та екологічного менеджменту в практику аграрних господарюючих суб'єктів слід віднести:

1. Організаційно-економічні:

- розширення масштабів виробничо-господарської діяльності за рахунок виходу на зовнішній та внутрішній ринок органічної продукції;
- підвищення рівня окупності витрат в наслідок збільшення різниці між ціною органічної продукції та собівартістю її виробництва;
- зростання маси доходу та прибутку за рахунок використання сприятливої кон'юнктури зовнішнього ринку;
- формування позитивного іміджу на ринку як підприємства, що виготовляє екологічно-безпечні продукти харчування;
- можливості залучення інвестиційних ресурсів у співпраці з міжнародними та вітчизняними організаціями, що сприяють розвитку органічного виробництва.

2. Соціально-економічні:

- зниження захворюваності населення в наслідок підвищення якості продуктів харчування;
- можливості створення додаткових робочих місць у сфері реалізації проектів з органічного виробництва;
- підвищення рівня кваліфікації фахівців.

3. Екологічні:

- раціональне використання природно-ресурсного потенціалу сільського господарства;

- відродження екосистем, збереження флори та фауни сільських територій;
- підвищення природної родючості ґрунтів;
- зниження ризиків забруднення довкілля, зменшення техногенного навантаження на природне середовище.

Таким чином, екологізація виробництва є важливою складовою еколого-економічної безпеки країни. У свою чергу, поряд з іншими компонентами, в екологізації виробництва слід особливу увагу приділити принципам соціально-відповідального маркетингу та екологічного менеджменту.

Активізація забезпечення екологічної спрямованості аграрного виробництва вимагає диверсифікації шляхів щодо нарощування темпів виробництва екологічно чистої продукції, застосування екологобезпечних й енергозберігаючих технологій в сільському господарстві, широкого впровадження інноваційних розробок, здатних мінімізувати негативний вплив виробництва та переробки продукції на навколишнє середовище. Вирішення поставлених завдань можливе за допомогою екологізації сільськогосподарського виробництва, яке допоможе забезпечити відтворення родючості ґрунту, створити умови для раціонального використання землі і виробництва екологічної продукції.

Для ефективного переходу на екологічні методи господарювання необхідно врахувати особливості усіх елементів розширеного відтворення природних ресурсів шляхом вдосконалення технології, організації матеріального виробництва, підвищення ефективності праці.

Використана література:

1. Ковальчук С.Я., Оверковська Т.К. Економіко-правові аспекти екологізації аграрного виробництва в Україні: монографія. Вінниця: ПП «ТД Едельвейс і К», 2013. 346 с.
2. Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/>.
3. Ткачук В.І. Екологізація виробництва як пріоритет процесу диверсифікації аграрних підприємств / В.І. Ткачук // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
4. Чудовська В.А. Напрями підвищення еколого-економічної ефективності виробництва органічної сільськогосподарської продукції / В.А. Чудовська // Збалансоване природокористування. – 2013. – № 4. – С. 75–81.
5. Соціально орієнтований маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stud.com.ua/>.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОСУВАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ТА ЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вольська О. М.

д-р. держ. упр.,
професор кафедри публічного управління та адміністрування

Губа М. І.

к.е.н., доцент кафедри публічного управління та адміністрування
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

За результатами 2018 року в Україні зовнішньоторговельний обіг харчової та аграрної продукції сягнув показника понад \$24,3 млрд, з яких \$18,8 млрд припадає саме на український агроекспорт, з якого продукції рослинництва склав \$17,4 млрд, продукції тваринництва сягнула \$1,4 млрд. Лідерами українського сільськогосподарського експорту традиційно залишаються зернові культури з часткою 44,6% в загальній структурі аграрного експорту, олії – 19,8% та насіння олійних культур – 9,7% [1]. Зважаючи на позитивні тенденції в експорті продукції АПК та його важливість з точки зору формування валютних надходжень, розвиток експортної стратегії торгівлі аграрної продукції є особливо актуальним.

За останні роки відбуваються зміни в регіональній структурі експорту АПК, серед ключових ринків збуту виходять країни Азії (\$8 млрд) та ЄС (\$ 6,3 млрд). Можливість активізації експорту свіжих фруктів, овочів та ягід до Європи збільшується завдяки підвищеній популярності здорових, натуральних і органічних продуктів. Європейські споживачі шукають гарний смак і зручну покупку, а також більше усвідомлюють важливість здорового харчування. Загальна вартість європейської торгівлі свіжими фруктами і овочами зростає поступово з кожним роком. Існує зростаюча перевага для вирощених фруктів і овочів місцевих виробників, але імпорт несезонних і більш екзотичних продуктів продовжує також зростати. Так, якщо у 2013 році внутрішній ринок ЄС торгівлі свіжими овочами оцінювався 45 млрд євро, серед яких 62 % ринку було представлено продукцією європейських країн, 31% - продукцією країн, що розвиваються, 1% - інших країн, то у 2017 році обсяг торгівлі зріс на 11 млрд євро, та становив 56 млрд євро із структурою походження продукції з країн ЄС - 62,5 %, країн, що розвиваються - 32,1%, інших країн - 0,5% [2].

Завдяки усвідомлення європейцями важливості здорового харчування, рівень комунікації щодо користі для здоров'я цих продуктів зростає. Особливо в північно-західній Європі популярністю користуються продукти зі специфічними здоровими характеристиками, такі як ягоди (чорниця, асаї, журавлина, фізаліс), авокадо, гранати і папайя. Зростання попиту спонукало провідних ритейлерів приймати ці продукти. Саме цими можливостями розширення європейського ринку скористалися українські сільськогоспо-

дарські виробники, які розвивають комерційний сегмент площ під лохину, та вирощують цю ягоду на достатньо великих ділянках - від 50 гектарів і більше. За останні 5 років українські фермери активно інвестували в комерційні насадження лохини. Так, у 2016 році насадження лохини в 1,5 рази перебільшили комерційні насадження малини. За оцінками аналітиків EastFruit, у 2019 р. інтерес до закладки нових плантацій лохини в Україні продовжує зростати, до кінця 2019 р. українські плантації лохини можуть досягти 3 тис. га. Зовнішній ринок залишається головним напрямком продажу української лохини, тоді як внутрішній попит зростає повільніше через високі ціни. Саме через це протягом найближчих кількох років за нормальних погодних умов Україна щорічно може збирати більший врожай лохини. В країні ЄС було відправлено 60% всього експортного обсягу лохини, інші 40% купила Білорусь. Головними країнами-покупцями української лохини є Нідерланди і Великобританія. Україні позиціонує свої переваги на європейському ринку продукції ягід глибокого заморожування, популярність якої зростає на світовому ринку щороку.

За даними доповіді «Експортні можливості для українських овочів, фруктів і ягід», оприлюдненої Ukrainian Food Export Board (Рада з питань експорту продовольства), споживання заморожених фруктів і овочів стає глобальним трендом на протипагу споживанню консервованої продукції, продажі якої щороку скорочуються на 1% [2]. Зараз у світі на експортні ринки постачається приблизно 9% усього виробництва фруктово-овочевої замороженої продукції, і попит зростає на 5% щороку. Україна вже має певні позиції на європейському ринку свіжих фруктів, ягід та овочів, але виробництво замороженої продукції, а, відповідно, й її експорт, мають досить нестабільний характер. Для українського виробника нагальною потребою є необхідність інвестування у технологічне обладнання для промивання, очищення, бланширування, заморожування та упакування та склади-морозильники для зберігання продукції.

Однак, незважаючи на зростаючу популярність, багато харчових продуктів в ЄС залишаються специфічними лише для відносно заможних груп споживачів та спеціалізованих імпортерів компаній. Значна група європейських споживачів все частіше шукає чисті і натуральні продукти. Це є головною мотивацією для того, щоб вони купували органічно вироблені фрукти та овочі, оскільки вони пов'язані зі здоров'ям та кращим смаком. За даними FiBL, європейський ринок органічних продуктів зріс на 12% у 2016 році до роздрібного товарообороту на 30,7 млрд. євро [2]. Частка ринку органічних продуктів харчування в Європі коливається від близько 1% у більшості країн Східної та Південної Європи, до 8–10% у Данії, Швейцарії, Швеції та Австрії. З точки зору обсягу, Німеччина пропонує найбільший ринок органічних продуктів харчування, що становить майже третину органічних продажів. Споживання органічних продуктів харчування розвивається у економічно-сильних країнах. Хоча органічний ринок, як і раніше, вважається нішею, очікується зростання протягом наступних років. Серед провідних постачальників у Європі - Tesco, Metro, Carrefour, Ahold та

група REWE. Але існують також спеціалізовані органічні роздрібні мережі, такі як Denn's Biomarkt у Німеччині та Австрії, Biocoop у Франції та Ekorplaza у Нідерландах. Україна поставляє на зовнішні ринки органічної продукції на суму понад €50 млн за рік [3]. Більше 80% цього експорту припадає на Західну Європу. Основна органічна продукція, котра експортується з України – це зернові, олійні та бобові культури, дикорослі ягоди, гриби, горіхи та лікарські трави. Враховуючи на зростаючий попит на органічну плодоовочеву та ягідну продукцію у країнах ЄС, для українських виробників з'являються нові можливості зміцнити експортні позиції в цьому сегменті. Часто попит на органічні продукти перевищує пропозицію, що полегшує пошук покупців і покращує маржу. Але, з іншого боку, для експортерів може бути складним завданням дотримання зростаючих стандартів органічного виробництва в Європі. Так, після декількох років переговорів встановлено новий регламент, який має бути впроваджений у липні 2020 року. Нова угода спрямована на забезпечення справедливої конкуренції, запобігання шахрайствам та поліпшенню довіри споживачів. Але. Міжнародна федерація рухів органічного сільського господарства (IFOAM) вважає дуже ймовірним, що багато дрібних органічних виробників у країнах, що розвиваються, не зможуть задовольнити вимоги, розроблені для контексту ЄС, через різні соціально-економічні та географічні умови. Тому, гармонізація українського законодавства щодо органічної продукції до зростаючих європейських вимог є досить актуальним завданням, а український виробник, повинен добре оцінити свій потенціал як органічного постачальника.

Безпека харчових продуктів і сертифікація стали провідними аспектами торгівлі свіжими продуктами в країнах ЄС. GLOBAL GAP стала стандартною сертифікацією, і необхідні максимальні рівні залишків стають суворішими, ніж законодавчі обмеження. Схоже, що покупці сьогодні більше стурбовані сертифікацією, ніж сам продукт. Досвідчені покупці обурюються тим фактом, що все більше і більше фахівців зі свіжих фруктів зосереджують увагу лише на паперових документах і не мають фактичних знань про продукт. Документ і суворі вимоги є проблемою для кожного виробника, експортера та імпортера. У той же час, якщо вони застосовуються добре, вони можуть поліпшити вашу конкурентну позицію. На всіх рівнях ланцюга створення вартості люди отримують інтерес до більш стійких і відповідальних фруктів і овочів. Ця тенденція стосується багатьох аспектів, таких як умови праці, використання води та поводження з відходами. Усвідомлення серед споживачів зростає завдяки більшій прозорості. Роздрібні торговці та торговці по всій Європі також об'єднують зусилля в ініціативі зі сталого розвитку "Фрукти і овочі" (SIFAV), координовані ініціативою зі сталого розвитку (IDH). Вони мають на меті зробити весь імпорт з Африки, Азії та Південної Америки сталим на 100% у 2020 році [3].

У результаті посилення конкуренції та концентрації покупців на європейському ринку змінюється роль імпортерів та оптовиків. Вони стають більш спеціалізованими і прагнуть створити унікальну позицію на ринку. Імпортери та дистриб'ютори все більше і більше орієнтуються на

забезпечення доставки «точно в строк», намагаючись скоротити ланцюжок поставок до роздрібних торговців і заощадити на витратах на зберігання. Імпортери, які закупають великі партії товарів, мають намір працювати з крупними виробниками і великими обсягами товарів. Тому, українським малим та середнім фермерам, які бажають експортувати свою продукцію до країн ЄС, варто об'єднуватися з кооперативами [4], які професійно займаються поставками на зовнішні ринки, а не власноруч намагатися реалізувати маленькі обсяги овочів чи фруктів.

Використана література:

1. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Доповідь «Експортні можливості для українських овочів, фруктів і ягід», оприлюдненої Ukrainian Food Export Board (Рада з питань експорту продовольства). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainian-food.org/uk/post/section/analitika>.
3. EU – Frozen Fruits – Market Analysis, Forecast, Size, Trends and Insights. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.indexbox.io/store/eu-frozen-fruits-market-report-analysis-and-forecast-to-2020>.
4. Розпорядження Кабінету міністрів України від 13.09.2017 р. № 664-р «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У МАРКЕТИНГУ ОВОЧІВ ДЛЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ УКРАЇНИ

Галат Л. М.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Одним з основних напрямів, які мають сприяти значному підвищенню ефективності вітчизняного потенціалу овочівництва, зростанню рівня споживання українцями свіжих чи оброблених овочів, підсиленню конкурентоспроможності цієї підгалузі, є як зростання виробництва, так і розвиток маркетингової активності спрямованої на доведення овочевої продукції до споживача.

Видатний американський учений маркетолог Ф. Котлер визначає маркетинг наступним чином. Маркетинг – це вид людської діяльності, спрямованої на задоволення нужд та потреб людей шляхом обміну[1, с. 42].

Як відомо, комплекс маркетингу охоплює низку дій починаючи з продукту, його створення, просування, позиціонування та ціни. Практично на всіх цих етапах розробляються та застосовуються різні традиційні і інноваційні

маркетингові заходи та прийоми спрямовані на збільшення реалізації овочів у торговельних мережах.

У світі вирощують близько 600 видів овочевих культур. Крім цього, ще 900 видів використовується людьми як овочі і зелень. На території України культивують понад 100 видів, але найпоширенішими є 33. Останніми роками на ринок надходить близько 40 видів свіжих овочевих і баштанних культур, тоді як у 80-х роках минулого століття в Україні вирощувалося понад 300 сортів 50 овочевих культур [2, с. 38]. У торговельних мережах реалізується менше половини з асортименту, що виробляється в Україні, і лише окремі овочі закордонного походження. Як відомо, торговельні мережі зацікавлені у тому, щоб певний асортимент у тому числі овочевої продукції був представлений на прилавку на постійній основі. Проте виробництво овочів протягом року в умовах України забезпечити дуже складно.

Конвеєрне постачання свіжих овочів у торговельні мережі протягом року це комплекс організаційних, технологічних заходів по підборі овочевих культур, сортів, технологій вирощування, транспортування, зберігання та імпорту, що забезпечують постійне їх надходження споживачам.

Наприклад, асортимент капусти охоплює не тільки білокачанну, а й пекінську, броколі, кольрабі, савойську, брюсельську. Проте, останні відносяться до нішових видів оскільки користуються попитом лише певного сегменту споживачів. Така ситуація обмежує ринок, можливості розширення виробництва і споживання таких цінних і корисних овочів. На нашу думку, необхідно фермерам, торгівельним мережам в різний спосіб розповсюджувати інформацію про ці культури серед потенційних споживачів на рекламних листівках, упаковці, шляхом розповсюдження привабливих рецептів страв з цих овочів, рекламувати їх на ярмарках, виставках та ін.

За оцінками експертів через торгівельні мережі реалізується від 20 до 30% овочів в Україні, причому у великих містах цей рівень більший ніж у малих і середніх за чисельністю населення містах. У зимову пору року, та періоди з несприятливими погодними умовами реалізація овочів через торговельні мережі зростає, порівняно з ринками.

Реалізація овочів через магазини торговельних мереж має як свої переваги так і недоліки. Висока доступність (час роботи магазину, часто цілодобово), зручна розфасовка, або можливість вибрати та перевірити вагу власноруч, наявність пакувальних засобів, доступність інформації про походження товару, акційні знижки і програми, можливість робити комплексні закупи та ін. – віднесемо до переваг.

Проте у торговельних мережах не завжди можливо забезпечити належну свіжість овочів, через їх зберігання у торговому залі і відповідно втрату вологи або псування. Асортимент овочів, представлений у торговельних мережах значно вужчий ніж ринковий, що обумовлено особливостями договірних відносин торгівельних мереж з постачальниками, відмінностями логістичних ланцюгів для овочів, ритмічністю поставок до магазинів, попитом споживачів на ті чи інші види овочів та інше.

Подолання зазначених проблем, запровадження світового досвіду роботи провідних світових мереж у торгівлі овочами, удосконалення практики торгівлі свіжими овочами у торгівельних мережах спирається на різноманітні інноваційні прийоми, які швидко впроваджуються.

Протягом останніх років можна спостерігати постійне зростання вимог супермаркетів до зовнішнього вигляду овочів та коренеплодів. Водночас на будь-якому ринку продукція, яка є зовнішньо не привабливою чи має якісь візуальні дефекти, продається дуже слабо, навіть за нижчою ціною. З іншого боку, фермери або постачальники торговельних мереж зацікавлені у нових способах створення доданої вартості для вирощеного врожаю. І це спонукає товаровиробників або самі торговельні мережі не тільки шукати шляхів покращення товарного вигляду вирощеної продукції, а й думати, як зробити процес купівлі для споживача більш приємним та зручним.

За незначним винятком щойно зібрана продукція містить різноманітні домішки: ґрунт, рослинні рештки, некондиційні плоди, камінці тощо, що значно знижує її вартість. Збільшення ринкової привабливості продукції, підвищення класності, а інколи надання їй нових властивостей є основним завданням післязбиральної та передпродажної підготовки [3, с. 14].

Основними шляхами досягнення цього є сортування, калібрування, очищення, миття, полірування та пакування. Ці заходи забезпечують переважно великі виробники, або сортувальні станції, що належать гуртовим товаровиробникам чи кооперативам, а також спеціалізованим підприємствам логістичного овочевого ланцюга, що мають спеціалізовані сховища та обладнання для до обробки овочевої продукції.

Тенденції зростання споживчого попиту виглядають найбільш сприятливим для овочів, які зручні для вживання в їжу і приготування, мають привабливий зовнішній вигляд, які пропагують у засобах масової інформації та соціальних мережах як здорові продукти та разом з показом та рецептами приготування страв з овочів.

З кожним роком Україна все більше переймає європейські та світові тренди у споживанні овочів. Зараз ми спостерігаємо, як поряд з традиційними, для України овочами, такими як капуста, морква, цибуля, буряки, споживачі більш активно починають купувати салати та іншу зелень, спаржу, нові види перців. Баклажанів, баштанних культур. Також більш популярними стають європейські тренди «ready to wash» і «ready to eat», що полегшує зайнятому покупцеві процес підготовки овочів до вживання. Одним з таких продуктів є лінійка салатів під брендом Salanova, який уже став популярним в Україні завдяки своїй легкості та зручності у приготуванні.

Набуває розповсюдження брендінг для просування овочів до споживачів. Брендінг підвищує споживчий інтерес до продукту. Смак та інтерес відіграють все більш важливу роль для споживачів під час вибору овочів та сортів, які вони купують. Люди готові платити більше за продукти, котрі мають високі смакові якості. Брендінг та власна історія продукту – це необхідні інструменти для підтримки маркетингу виняткових смакових

відчуттів. Особливу увагу інноваціям у продуктах, які поліпшують смак та досвід споживання надають і виробники насіння, розсади [3, с. 15].

Серед населення, як в Європі так і в Україні все більше виникає споживачів плодоовочевої продукції дообробленої і підготовленої до вживання. Наприклад, вимитий та нарізаний салат, або очищена та нарізана цибуля. Ця продукція значно дорожче, але споживачі переважно у великих містах, де рівень доходів вищий, готові платити за додаткові послуги. Така продукція уже представлена у торговельних мережах України, проте ця інновація поки що не набула популярності, для більш широкого кола споживачів такі салати занадто дорогі за ціною.

Прогрес у технології зберігання овочевої продукції, такий як розвиток технологій по модифікації атмосфери в контейнерах та ефективної упаковки свіжих овочів та фруктів також сприяли розвитку експорту на віддалені ринки, від чого перш за все виграли експортери [4, с. 35]. Цей же підхід зберігання овочів, особливо таких які в звичайних умовах швидко втрачають свої споживчі властивості (броколі, солодкий перець, окремі види зелені та ін.) може бути застосований у торговельних мережах, де частина наявної продукції нетривалий час могла б зберігатися у належних умовах. Це стосується перш за все овочів, які мають не інтенсивний попит. Якщо рівень доходів у країнах світу продовжуватиме зростати, то буде зростати і попит, розширюватися асортимент високоякісних свіжих овочів.

Велику роль у стимулюванні розширення та спеціалізації торгових потоків продукції овочівництва включаючи диверсифікацію маркетингових каналів, відіграли нові технологічні можливості. Попит на свіжі продукти збільшився, а також їх пропозиція у торговельних мережах у зв'язку з вдосконаленням технології пакування та перевезення. Завдяки кращим технологіям у пакуванні, транспортуванні та селекції, овочі тепер можна перевозити не тільки на великі відстані та впродовж довгого часу, і вони все одно будуть зберігати товарний вигляд та якість.

Наприклад, транспортування та зберігання зелені та салатів не лише у спеціальних холодильних камерах, а і фасування їх у спеціальну «дихаючу» плівку з мікроотворами, яка дає можливість підтримувати вологу та зберігати свіжість більш тривалий час. Крім перфорованої прозорої плівки для підтримки свіжого стану зелені, особливо такої, що не зберігається тривалий час, висаджують рослини у маленькі горщики, як розсаду. Захищений таким способом базилік, ще огорнутий перфорованою плівкою добре підтримує свій товарний вигляд та смакові якості як при транспортуванні, так і на полицях торговельних мереж.

Інноваційні маркетингові підходи до овочевої продукції виробники шукають відповідаючи на запити торгівлі. Вимоги торговельних мереж до якості овочів та необхідних характеристик продукції, що поліпшують її реалізацію сприяють тому, що виробники, селекціонери працюють над тим, щоб надати бажаних властивостей овочам. Так, гарбуз столовий сорту Баттернат – невеликий за розміром, близько 1 кг вагою, відповідає вимогам порційності порівняно з більшістю сортів гарбузів, що вирощуються в

Україні, і які для зручності реалізації треба було розрізати на шматки, порушуючи цілісність плоду, що не сприймає більшість вимогливих споживачів. Завдяки селекції виникли нові сорти традиційних овочів, таких як пурпурова цвітна капуста, жовті кавуни, томати та перець різних кольорів та ін. Відповідно нові овочі привертають увагу споживачів, а відтак формують новий попит на цю продукцію.

Перспективним напрямком збільшення різноманіття та розширення пропозиції овочів у торговельних мережах буде поєднання поступового зниження імпорту овочевої продукції, яку можна успішно виробляти в Україні, з одночасним розвитком вітчизняного овочівництва на основі впровадження інноваційно-інтенсивних технологій виробництва, які забезпечують високу прибутковість товаровиробникам за рахунок збільшення різноманіття і зростання врожайності, розширення термінів отримання свіжої продукції безпосередньо з поля.

Використана література:

1. Котлер Ф. Основы Маркетинга. – М.: Из-во «Прогресс», 1991. – С. 47.
2. Кандул О., Кандул С. Ринки ЄС для плодів і ягід з України / О. Кандул, С. Кандул // Садівництво по-українськи. – 2016. – № 2. – С. 11.
3. Гнип Г. Перспективні овочі / Г. Гнип // Плантатор – 2018. – № 5. – С. 14-15.
4. Сыч З. Эволюция технологий в овощеводстве: причины, тенденции и перспективы / З. Сыч // Овощеводство. – 2016. – № 11. – С. 34-40.

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ УКРАЇНИ

Галат Л. М.

к.е.н., доцент

Панчук Т. Б.

студентка

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Комплекс маркетингу, як відомо, охоплює велику кількість різних видів активності спрямованої на створення і просування продукції до споживача. На цьому шляху для сучасного ведення бізнесу необхідна різноманітна актуальна інформація, яка стосується певної сфери діяльності. Чим частіше таку інформацію товаровиробник може отримати не з періодичних видань, семінарів та інше, а звертається до всесвітньої мережі. Проте вузько спеціалізовану інформацію разом з інформацією з суміжних секторів знайти не просто. Чимало фермерів мають спільні групи у месенджерах для обговорення нагальних справ, особливо тих, які можна окреслити як подолання однакових чи схожих проблем.

Якщо раніше у фермерів здебільшого виникали потреби у продуктивних технологіях та їх дотриманні, то з насиченням ринку плодоовочевою продукцією, його нестійкістю та значним коливанням цін потреба в ринковій інформації – про продажі та ціни різноманітних видів, сортів плодів в режимі актуального часу є надзвичайно важливою.

На сьогодні в Україні існує велика кількість інтернет-платформ як широкого профілю: olx.ua, prom.ua, flagma.ua, так і спеціалізовані аграрні платформи: agrotender.com.ua, agro-ukraine.com, apkua.net, agrodoska.net та інші. Найбільш активні підприємці не обмежуються публікацією об'яв на таких платформах, а створюють власні сайти.

Зокрема фахівцями компанії Unique Technologies створено мобільний додаток PROD, який є вузькоспеціалізованим інтернет-майданчиком, що дозволяє подавати і обирати оголошення про купівлю-продаж плодоовочевої продукції. Спеціалізований підхід надає переваги, оскільки одразу спрямований на цільову аудиторію, запобігає надлишковій навігації в Інтернет-мережі, дозволяє надати детальну характеристику товару. Цей додаток створено спеціально для плодоовочевого ринку, ним легко користуватися з мобільного телефону – iPhone та смартфонів на базі Android. Логіка використання є легкою і «дружною» для користувача: пошук відбувається за допомогою піктограм. Для сільгоспвиробників і заготівельників ця платформа надає можливість безпосередньо формулювати оголошення про купівлю-продаж, забезпечуючи комунікацію виробників і продавців, оминаючи посередників. Додаток доступний у всіх регіонах України і сприяє прозорості ринку, відображаючи ціни, пропозицію по території всієї країни [1].

На цьому етапі розвитку українського плодоовочевого бізнесу навіть потужні виробники вряд чи зможуть створювати та підтримувати такі платформи. Ініціювання таких ресурсів належить, як правило потужним компаніям, кооперативним об'єднанням, які мають свій інтерес на ринку (просування власної продукції чи послуг), або проекти спрямовані на підтримку певного бізнесу чи соціальної діяльності.

Прикладом може слугувати кампанія Syngenta, яка у жовтні 2018 року відкрила Лабораторію цифрових інновацій. Мета кампанії, яку вона декларує – спроби стати ближче до споживачів. Впровадження цифрового формату на їхню думку, надзвичайно важлива для сектору плодоовочівництва, тому що у цьому секторі сільського господарства відбувається найбільш тісний контакт споживачів з виробниками плодоовочевої продукції, бо вона потрапляє на стіл до споживача максимально швидко, а отже інформація цього ринку має отримуватись його учасниками ще швидше.

Кампанія Syngenta в Україні та проект USAID «Підтримки аграрного і сільського розвитку» ще навесні минулого року започаткували створення Клубу стратегічного партнерства плодоовочевого ринку до участі в якому долучили сектор HoReCa, фермерів, переробників, ритейл на створення цифрової платформи для цього проекту, яка зможе забезпечити обмін інформацією між усіма учасниками плодоовочевого ринку, щоб вони знали

про пропозиції, можливості і проблеми один одного. Для спілкування в соціальних мережах добре підходить цифрове рішення [2].

Формування комунікаційної платформи обумовлено різними потребами учасників плодоовочевого ринку. Чотири основних сегмента збуту для фермерів-плодоовочевників – це супермаркети, HoReCa (готелі, ресторани, кафе), ринки та підприємства переробки, і у кожного з них принципово різні вимоги до продукції. Наприклад, для супермаркетів важливий обсяг, транспортабельність продукції та її лежкість, щоб продукція зберігалася відносно довго.

Сектору HoReCa і переробникам потрібна свіжа, високої якості продукція, запашна продукція, але маленькими партіями і часто. За таких принципово відмінних вимог до томатів, наприклад, виникає питання не просто його виростити, а виростити який, у яких обсягах, як його збирати, в яку тару та інше. Якщо працювати з HoReCa, то при посадці і збиранні плодів треба враховувати, що врожай з поля буди збиратися частинами, тому що необхідні періодичні партії – достигли овочі, їх збрали і відправили до ресторану, інша партія ще дозріває в полі. Проте така схема не прийнятна для супермаркетів. Переробник же готовий забрати томати після перших двох, але дешевше. Оскільки фермер один співпрацює з торговельними мережами, ресторанами та переробниками, він повинен мати контакти з усіма і враховувати потреби усіх.

Клуб стратегічних партнерів за допомогою цифрової платформи ставить за мету реалізацію основних завдань плодоовочевого сектору:

- наповнення українського ринку овочами і фруктами вітчизняного виробництва;
- підвищення контролю якості продукції через впровадження стандартизації і сертифікації продукції;
- налагодження комунікації та взаємодії між учасниками ринку;
- стабілізація вітчизняного ринку фруктів і овочів в цілому;
- через участь в клубі учасники мають змогу особисто прослідкувати якість продукції по усьому ланцюгу виробництва та переробки;
- збільшується можливість обирати культури і гібриди для виробництва, погоджувати обсяги і корегувати терміни поставок з урахуванням потенціалу сховищ та теплиць[2].

Цифровий формат надає можливість долучати до участі усіх бажаючих, оскільки у подальшому засідання клубу можна проводити в онлайн-трансляції. Цифрова платформа, як засвідчує досвід роботи подібних технологій в Європі та США може надавати послуги у вигляді електронних довідників, едвайзінгових систем, які повідомляють, що саме зараз необхідно сіяти, або збирати, або з вірогідністю 80% буде літ якогось шкідника, можливо система раннього попередження про захворювання і шкідників [2].

Цифрові технології швидко розвиваються, чим далі інформацію про продукти, виробників беруть з мережі Інтернет. Чи не найбільшою проблемою ринку свіжої плодоовочевої продукції є недостатня прозорість процесів. Багато даних щодо продукції та її логістики відсутні, а ті, що є, не

завжди відповідають дійсності. Загалом інформація про життєвий цикл та транспортування обмежена, а дані в основному записані лише на папері.

Перспективною у цього напрямку бізнесу видається технологія блокчейну. Це система даних, інформація в якій абсолютно захищена та децентралізована: кожен її блок має часову мітку та індивідуальний шифр. Дані, що проходять від одного користувача до іншого, автоматично формуються у ланцюг: якщо хтось захоче змінити інформацію в одній ланці, знадобиться змінювати і всі інші. Крім того, усі дії може побачити будь-хто з інших користувачів. Це робить блокчейн ідеальною системою з погляду інтеграції та контролю даних. Наприклад, з часом споживачі матимуть змогу відсканувати продукт і побачити, де його вирощено, коли зібрано, скільки часу пішло на транспортування тощо. Такі гіганти торгівлі, як Walmart та Carrefour, вже планують використовувати цю технологію. Блокчейн дає можливість приєднатися до процесу будь-якій кількості учасників, не втрачаючи послідовності даних. Однак, переваги цієї технології можна використовувати лише вирішивши проблеми стандартизації даних, відповідної сертифікації та ін. [3].

Отже, еволюція цифрових технологій проникає в усі сфери господарської діяльності людей, поступово дає інструменти персонального вибору, індивідуалізованого задоволення потреб, спираючись на інформацію отриману безпосередньо з глобального простору.

Використана література:

1. Степанов О., Малиновский Б. Мы создали OLX для плодоовощной отрасли. *Овощеводство*. 2018. № 1(153). С. 14–15.
2. Иванюк К. Новая «цифра» украинского плодоовощеводства / К. Иванюк // *Агроиндустрия*. 2018. № 12. С. 36-39.
3. Ключові тренди логістики свіжих овочів та фруктів / Режим доступу: <http://www.bakertilly.ua/news/id1486> (Звертання – 28.02.2019).

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

Гіржева О. М.

к.е.н., доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

В сучасних умовах розвитку економіки запорукою сталого розвитку будь-якої підприємницької структури є її оптимальне фінансове забезпечення, під яким розуміється забезпечення основними і оборотними активами, власними

і позиковими фінансовими ресурсами, достатніми для випуску передбаченого обсягу виробництва або надання послуг.

Фінансове забезпечення передбачає безперебійність процесу виробництва і реалізації продукції, мінімізацію витрат підприємства. Все це покладено на менеджерів, які повинні гарантувати надійне забезпечення підприємства необхідними ресурсами, особливо для успішного розвитку основного виробництва. Це передбачає вивчення цін і якості поставлених обладнання та сировини, репутації постачальників, оперативність і пунктуальність поставок, а також забезпечення підприємства розвиненими засобами комунікацій, теплом, водою, електроенергією тощо.

Фінансове забезпечення – це управління капіталом, діяльність по його залученню, розміщенню та використанню. Основними принципами фінансового забезпечення є: – самоокупність, тобто відшкодування поточних витрат за рахунок отриманих доходів, що забезпечується в першу чергу за рахунок власних коштів або за рахунок позикових коштів; – самофінансування, що означає таку фінансову стратегію управління фондами грошових коштів підприємств, яка забезпечить накопичення капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення [5].

В аграрному секторі економіки України на сьогодні багато проблем, проте, першорядної уваги заслуговують питання фінансового забезпечення господарюючих суб'єктів галузі. Несприятлива економічна ситуація в країні в цілому не могла не позначитися на фінансовому забезпеченні аграрного сектора.

Аграрний сектор є найважливішою галуззю економіки нашої країни, що забезпечує її продовольчу безпеку. Однак, він одночасно є тією сферою, яка навіть при сприятливих економічних умовах потребує фінансової підтримки держави, кредитування і централізованого регулювання процесу ціноутворення. Це обумовлено особливостями уповільненого кругообігу виробничих фондів в аграрному виробництві, великим впливом об'єктивних умов на сезонні витрати і результати виробництва.

У загальному вигляді під терміном «фінансове забезпечення аграрного виробництва» слід розуміти сукупність прийомів, методів і засобів економічного впливу, що проводяться органами державної влади та ринковими структурами, спрямованих на відтворювальні процеси в сільському господарстві, в тому числі і на оновлення матеріально-технічних ресурсів [1].

Особливості фінансування відтворювальних процесів у сільському господарстві впливають зі специфіки виробничої діяльності в даній галузі.

До особливостей аграрного виробництва відносять:

- сезонний характер діяльності, що обумовлює нерівномірне використання грошових і матеріальних ресурсів протягом року;
- тривалий виробничий цикл, що впливає на тривалість терміну окупності, кругообіг коштів;
- сезонність формування дохідних і видаткових потоків грошових коштів, що призводить до залучення зовнішніх джерел фінансування;

- залежність від природно-кліматичних умов, яка вимагає здійснення ряду попереджувальних заходів, що призводять до підвищення собівартості продукції;

- капіталомісткість галузі, пов'язана, в основному, з тим, що основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля.

Перераховані особливості значно впливають на кінцевий фінансовий результат діяльності аграрних підприємств, а, отже, і на фінансування відтворення матеріально технічної бази.

Джерела фінансування відтворення матеріально-технічної бази можна розділити на дві групи: 1) кошти, що формуються підприємствами самостійно (амортизаційний фонд, прибуток); 2) зовнішні джерела (кредитні ресурси, кошти лізингових і страхових компаній, зовнішні інвестиції, державні субсидії).

Важливу роль у забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств повинна займати державна підтримка їх фінансового забезпечення в рамках району, регіону та країни в цілому, за допомогою якої держава буде забезпечувати стабільну, безпечну, з мінімальними ризиками діяльність банківських та небанківських кредитно-фінансових установ.

Державні фінансові програми стимулювання і підтримки розвитку аграрних підприємств повинні:

- направлятися на конкретні цілі, досягнення яких неможливо без бюджетної фінансової допомоги;

- бути прозорими, відкритими, зрозумілими і доступними, в тому числі і в процесі надання бюджетних коштів;

- стимулювати розвиток підприємницької ініціативи і конкуренції серед аграрних виробників:

- містити можливості контролю над використанням бюджетних коштів.

На нашу думку, як національні, так і регіональні цільові програми розвитку аграрних підприємств повинні концентрувати державну підтримку з метою їх інноваційного розвитку, створення висококонкурентного аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки країни.

В цілому, на сучасному етапі розвитку аграрних підприємств основними пріоритетами державної аграрної політики є:

- створення умов для реалізації та захисту прав аграріїв на землю, формування ринкових земельних відносин, охорона земель;

- створення рівних умов для функціонування інтегрованих форм господарювання в аграрному секторі, які сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників:

- розробка та впровадження державних і регіональних програм комплексного розвитку сільських територій;

- вдосконалення державної підтримки розвитку підприємництва з метою вирішення проблеми зайнятості сільського населення;

- державна підтримка розвитку конкурентоспроможного аграрного виробництва на основі кооперації та інтеграції:

- державна підтримка аграрних підприємств шляхом концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку;
- формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики [3].

Для досягнення зазначених пріоритетів у сфері аграрного підприємництва необхідно:

- сформуванню сприятливу економічну середу для ефективної діяльності аграрних підприємств;
- підвищити рівень менеджменту в організації господарської діяльності аграрних підприємств;
- впровадити механізми державної підтримки страхування ризиків аграрних підприємств;
- сприяти і підтримувати кредитування інноваційних проектів;
- збільшити обсяги фінансової підтримки аграрних підприємств в регіонах з несприятливими природно-кліматичними умовами;
- сприяти розвитку фінансово-кредитних механізмів кредитування аграріїв;
- забезпечити переоснащення матеріально-технічної бази аграрних підприємств шляхом удосконалення довгострокового кредитування, часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки за рахунок коштів Державного бюджету України і системи фінансового лізингу;
- стимулювати розвиток приватних і приватно-кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки, збуту продукції і маркетингового обслуговування аграрних підприємств;
- сприяти створенню належної ринкової фінансової інфраструктури.

Отже, особливості аграрного виробництва накладають значний відбиток на фінансове забезпечення відтворювальних процесів в галузі. Але все ж, головною особливістю є неможливість здійснення розширеного відтворення в галузі без збалансованої державної аграрної політики і державної фінансової підтримки. Тому необхідно подальше вдосконалення механізму державної фінансової підтримки, що орієнтується як на прямі державні інвестиції, так і на непрямі заходи (субсидування процентних ставок, пільгові кредити та ін.). Такі прийоми відкриють даний сектор для кредитних ресурсів і приватних інвестицій, в тому числі іноземних.

Використана література:

1. Гудзь О.Є. Забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств у період змін та стабілізації / О.Є. Гудзь // Сільське господарство України, 2013 статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agrofin.com/ua/filez/gudz36pdf
2. Міщенко Д.А. Удосконалення системи державної фінансової підтримки сільського господарства України / Д.А. Міщенко // Агросвіт. – 2015. – № 18. – С. 36–40.

3. Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна. Звіт за підсумками Проекту ОЕСР «Стратегія секторної конкурентоспроможності для України». – К. : OECD Eurasia Competitiveness Programme, 2015. – 92 с.

4. Попов В. Сучасні особливості фінансового забезпечення сільського господарства / В. Попов // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – Вип. 22(2). – С. 163–169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/27.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/27.pdf).

5. Романенко О. Фінанси: [підручник] / О. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ

Гончар С. В.

5 курс, 2 група ЕФ

Науковий керівник: **Аверчева Н. О.**

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Виноградарство – одна з небагатьох галузей сільського господарства, яка попри економічні негаразди і структурні зміни в процесі реформування аграрного сектору економіки не втратила інвестиційної привабливості та залишається одним із перспективних напрямів розвитку агробізнесу в малих та середніх формах господарювання [1].

У колишньому СРСР Україна посідала третє місце за площами виноградників і друге місце за виробництвом вина, що дозволяло виноградарсько-виноробній галузі бути одним із основних джерел поповнення бюджету держави. Крім того, виноград відіграє важливу роль у структурі раціонального харчування людини, тобто впливає на здоров'я нації. Адже в медичних цілях в цій ягоді використовується практично все, що надає можливості створення безвідходного виробництва [2].

Останній Виноградний кадастр, затверджений наказом Мінагрополітики від 23.05.2008 р. № 327, передбачає на території України 15 виноградарських зон (макрозон), які є основою для сорторайонування, і 58 природно-виноградарських районів (мікрозон) найбільшого поширення [3]. Україна має сприятливі умови для як європейських, так і автохтонних сортів винограду, яких ніде в світі більше немає. Найбільша площа виноградників у плодоносному віці в структурі насаджень має Одеська область – 27,4 тис. га. (64%), Миколаївська область – 5,5 тис. га. (13%), Херсонська область – 4,5 тис. га. (11%) і Закарпатська область – 3,4 тис. га. (8%). У 2017 р. 96% усіх насаджень винограду зосереджено в цих чотирьох регіонах України. Загальна площа під виноградниками у плодоносному віці у решті регіонів займає

близько 4% від усієї частки в їх структурі. Тому можна зробити висновок, що основне виробництво зосереджене в зоні Степу.

У середині 80-х років минулого століття у зв'язку з антиалкогольною компанією виноградарства в Україні зазнали масової вирубки, а у 90-х роках через тотальний дефіцит коштів в Україні відновлення виноградників практично не проводилося. Тому більша частина виноградників є застарілою і перебуває в малопродуктивному віці. Вартість одного гектару винограднику у доларовому еквіваленті становить від 15 тис. доларів, тому сьогодні виноградарі лише намагаються зберегти існуючі посадки. І це зрозуміло. Після девальвації гривни вартість одного гектара винограднику стала високою [4].

Як відомо, виноград у нас на Херсонщині вирощують в промислових масштабах, адже продукція виноградарства та виноробства має виняткове значення для підвищення якості життя населення як області, так і України. До того ж, галузь виноградарства та виноробства була і є важливою бюджетоутворюючою складовою агропромислового комплексу Херсонської області. Згідно основних показників виробництва винограду та виноматеріалів у Херсонській області, можна спостерігати потенційну потужність Херсонщини в досягненні високого рівня конкурентоспроможності виноградної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги виробництва винограду і вина у Херсонській області

Основні показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Валовий збір, тис. т	575,4	435,6	386,3	377,8	409,6	71,2
Урожайність, ц з 1 га	85,8	98,6	92,3	88,4	99,3	115,7
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	67,1	44,2	41,8	42,7	41,3	62,1

Найбільші площі по вирощуванню винограду в Херсонській області знаходяться поблизу м. Нова Каховка в ДП «Таврія», де з площі 1256,1 га в цьому році зібрано 20,6 тис. тонн винограду з урожайністю 164,5 ц/га. Також в Білозерському районі в Агрофірмі радгоспі «Білозерський», та СТОВ «Енограй», де з площі 1132 га зібрано 9430 тонн винограду. У Бериславському районі в СТОВ «Маяк-Агро» зібрано 4 тис. тонн винограду, та в ПАТ «Кам'янський» в цьому році зібрали 3008 тонн.

У світі в останні роки набуло розвитку органічне виноробство, що можна пояснити повальним захопленням органічними продуктами харчування. Органічне вино є найбільш динамічною категорією у виробництві всіх

органічних алкогольних продуктів. Слід відмітити, що в Україні з'явилися виробники органічних вин. Так, невелике підприємство з виробництва органічних вин ФГ «Перлина струмка» ТМ «V.Petrov» Одеської області отримало міжнародний сертифікат на виробництво органічного винограду та вина [5].

Серйозною проблемою вітчизняних виноробів є посилення боротьби з фальсифікацією винопродукції. На жаль, частина продукції, що реалізується через торговельну мережу, є фальсифікованою і, відповідно, у тіньовому бізнесі приховується певна частина доходів. Виноградарсько-виноробна галузь має й позитивну тенденцію щодо підвищення якості продукції. Цьому сприяє впровадження передових технологій культивування винограду й виробництва вин і технічне переоснащення підприємств, яке почалося з 2000 року. Сучасне обладнання дозволяє здійснювати гнучку переробку винограду з різним ступенем подрібнення ягід, переробляти виноград у м'яких режимах, не руйнуючи кісточок і шкірки ягід. Це надає можливість виробляти легкі вина з гармонійним смаком без зайвої грубості, окисненості та інших недоліків. Розроблені в останні роки методи фільтрації та стабілізації дозволяють розливати вина прозорими й стабільними протягом тривалого терміну. На сьогодні широко використовуються лінії стерильного розливу, які не вимагають оброблення вина теплом перед розливом його в пляшку та зберігають повноцінний смак і аромат. Також поліпшило якість використання апаратури контролю за температурними процесами під час бродіння вина. Для виготовлення устаткування, ємностей і трубопроводів тепер застосовують лише нержавіючу сталь [6].

Для покращення стану в галузі виноградарства потрібно закладати нові насадження винятково кращими клонами сортів, адаптованих до місцевих умов, що пройшли випробування в певному регіоні. Також доцільно систематично проводити агроекологічний моніторинг середовища та впроваджувати в практику адаптивні технології. Успішне конкурування на міжнародному ринку може забезпечити вирощування екологічно чистої продукції, що в наш час є дуже актуальним. Також одним з можливих шляхів розвитку виноградарства України в цілому – це шлях, яким пішов сучасний Китай. На сьогодні ця країна випереджає Францію та претендує на місце нової світової столиці виноградарства та виноробства. Галузь виноградарства підтримує правляча влада. Державні службовці примусово обмежують імпорт закордонного спиртного. З районів, які виробляють вино створюють «винні регіони», де є податкові пільги. Також в Китаї ведеться активна науково-дослідна робота з виноградарства. На все це держава виділяє кошти, тому їх спеціалісти мають змогу обмінюватися досвідом з іноземними спеціалістами, а лабораторії вірусології, мікробіології, селекції та технології вина оснащені найсучаснішим обладнанням [4].

Тому Україні слід нарощувати власне виробництво винограду як для внутрішніх потреб так і для збільшення його експорту, щоб ефективно використати експортну нішу світового ринку у найближчі роки.

Використана література:

1. Дудник М.О., Коваль М.М. та ін. Виноградарство. К.: Урожай, 1999. 288 с.
2. Попова М. М. Сучасний стан виноградарства і виноробства України та роль її окремих регіонів у розвитку галузі.
3. Виноградний кадастр України. URL: <http://eurowine.com.ua/tmp/kadastr/index.php>. АгроЮг URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/3461>.
4. Кучеренко В. Актуальні проблеми виноградно-виноробної галузі: шляхи вирішення URL: wine-forum.com.ua
5. Актуальні проблеми управління виноградно-виноробним комплексом: монографія. І.М. Бабич, Д.І. Басюк, М.В. Білько та ін.; за заг. ред. Шияна П.Л., Басюк Д.І. Кам'янець-Подільський: ПП Д.Г. Зволейко, 2014. 252 с.

РИНКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІШЕВОЇ КУЛЬТУРИ – ЖУРАВЛИНИ

Гребельна Г. В.

студентка 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Ягідні культури здавна відігравали важливу роль в українській кулінарії та лікарській справі. Зараз високий попит на сушені та свіжі ягоди зумовлений популяризацією здорового способу життя. Наразі проблемою в маркетингу ягід є низький розвиток переробної галузі. Також є помітне переважає експорту замороженої ягоди, над свіжою. Подолання цієї проблеми вимагає фінансування, а також імпортування або розробки вітчизняних нових технологій та обладнання. Крім того важлива мотивація вітчизняних фермерів та стимулювання розвитку їх господарства.

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті ягід як нішевої культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти маркетингу ягід на нішевому ринку. Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного ринку ягід в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання: проаналізувати умови виробництва ягід журавлини за останні 7 років, встановити тенденцію виробництва журавлини на ринку України, встановити особливості використання журавлини у різних галузях народного господарства. У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою обґрунтування тенденції розвитку ринку ягід. За допомогою методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту продукції.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т. Б.[9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [3], Куліш Т.В. [4], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н. І. [9], Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку ягід та

їх використання у різних галузях піднімались у роботах Савенко Г.Є. [7], Сало І.А. [8] та Мірзоевої Т. В. [5]

У сфері інноваційного розвитку фірм харчової промисловості науковець Коваленко О.В. вважає ефективним підхід спрямування виробничо-збутової діяльності на постійний пошук та опанування нових ніш ринку. Такий підхід, на думку автора, є вигідним як для великих, так і для малих та середніх підприємств [3]. Дослідник Бачало І.Б. пропонує впровадження продукції на новий ринок із використанням його авторського фреймворку, що повинно істотно знизити ризики грошових втрат та надати конкурентні переваги підприємству в оцінюванні доречності впровадження нової продукції на ринок. Автор підкреслює, що особливо актуальним такий підхід буде для стартапів, яким важливо робити аналіз успішності нової продукції на перспективу за мінімальних витрат [2]. Наталія Чухрай у своїй праці «Формування споживчої корисності інновації» акцентує увагу на важливості з'ясування споживчої корисності нового товару, яка є складовою його споживчої цінності та обумовлює додаткові затрати, проте і додаткові вигоди для споживача. Наразі, автор вважає, що визначення споживчої корисності нової продукції є одним з головних напрямків інноваційної діяльності фірм [9].

В своєму дослідженні перспектив розвитку ягідного ринку України науковець Сало І.А. пропонує шлях повноцінного задоволення споживача продукцією. Автор стверджує, що це повинно виражатися у регулярному постачанні норми споживання на внутрішньому ринку у розмірі 4 кілограмів на 1 особу в рік та розвитку експорту [8]. Дослідник Савенко Г.Є., що розглядає розвиток ринку ягід в умовах євроінтеграції, пропонує методи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції за допомогою введення виробничими аграрними товариствами добровільних галузевих стандартів, що будуть містити підвищені вимоги до якості ягідної продукції. Також він підкреслює важливість підвищення якості ягідної продукції та продуктивність обробки сировини з метою продовольчої безпеки країни та самозабезпечення продукцією [7]. Науковець Мірзоева Т.В. у своєму дослідженні дійшла висновку, що розвиток ринку лікарських рослин, до переліку яких входять ягоди, зокрема журавлина, має високий рівень рентабельності, а отже є економічно перспективним. Досягнення ж високих показників рентабельності зумовлюється проведенням комплексного розвитку виробництва, включаючи вирощування, обробку, виготовлення ліків, просування та реалізації [5].

Динаміка результатів виробництва ягід журавлини відображена у таблиці 1.

Проаналізовано, що обсяги виробництва за досліджені роки змінювалися від 300 до 800 тон. Найбільший обсяг (800 тон) було вироблено у 2013 році. Порівняно із 2011 роком, обсяг виробництва журавлини зріс на 172 тони. Максимальний темп приросту спостерігається у 2016 році та складає 1 %. Мінімальний темп приросту маємо в 2013 році, він становить (-20%). Зібрані площі культури журавлини у 2017 році, порівняно із 2011 зменшились на

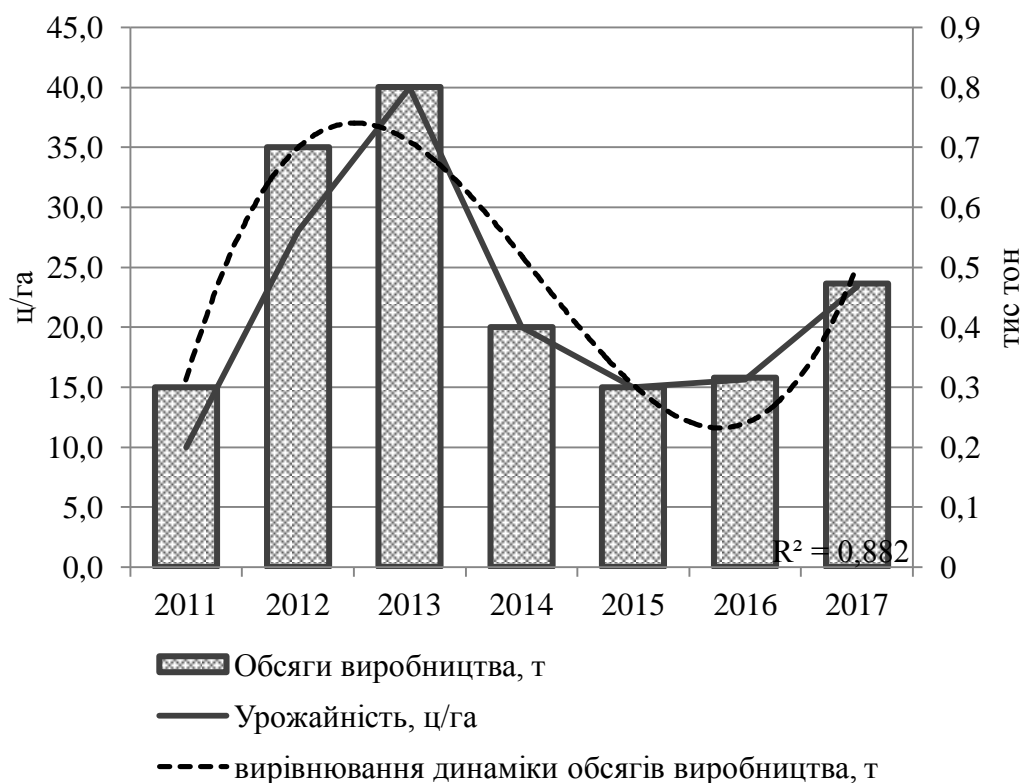
88 гектарів. З 2011 року по 2013(включно) спостерігається тенденція до зменшення обсягу площ. З 2013 по 2016 змін не спостерігається. З 2016 спостерігається невелике збільшення обсягу площ, такі ж обсяги залишаються і в 2017 році. Максимальна урожайність була отримана у 2013 та склала 40 ц/га, мінімальна урожайність отримана у 2011 році у розмірі 10 ц/га. У 2012 році урожайність склала 28 ц/га, у 2014 – 20 ц/га, у 2015 – 15 ц/га, у 2016 – 15,6 ц/га, а у 2017 – 23,4 ц/га. Тенденція зміни обсягів виробництва ягід журавлини наведена на рисунку 1.

Таблиця 1

Динаміка виробництва ягід журавлини в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	300	250	200	200	200	202	202
Обсяги виробництва, т	300	700	800	400	300	316	472
Урожайність, ц/га	10,0	28,0	40,0	20,0	15,0	15,6	23,4
Темп росту обсягів виробництва, %	x	83,33	80	100	100	101	100
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-16,67	-20	0	0	1	0

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

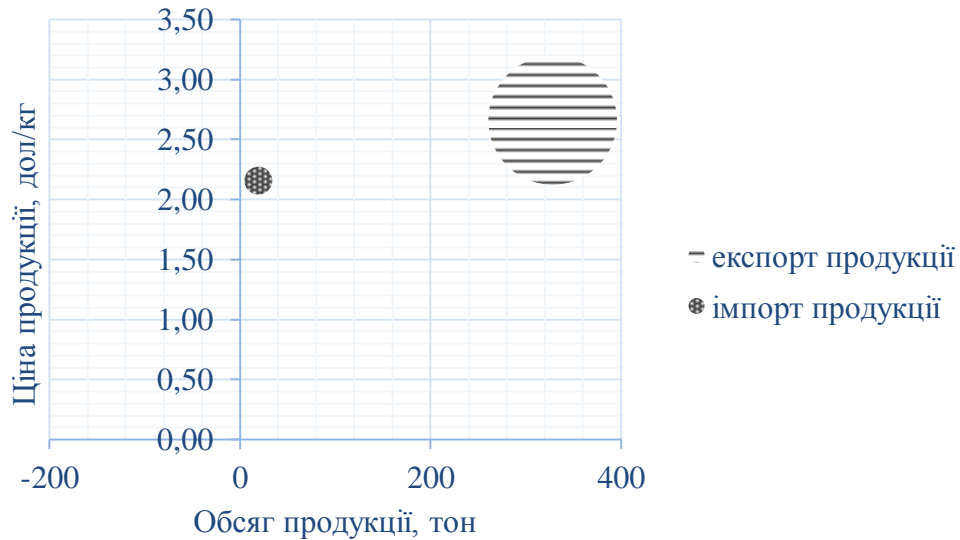

Рис. 1. Виробництво ягід журавлини в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Встановлено, що зміни в урожайності та обсягах виробництва є нерівномірними. Спад урожайності спостерігаємо у 2014 році, а у 2015 відбувається падіння рівня урожайності.

Результати зовнішньої торгівлі ягодами журавлини зображені на рисунку 2.

Рис. 2. Зовнішня торгівля ягодами журавлини в 2016 р.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Виявлено, що ягоди журавлини продають на експорт за ціною 2,66 дол/кг, а на імпорт за ціною 2,16 дол/кг. При цьому об'єм імпорту сягає 19 тон, а об'єм експорту 328 тон. Можна зробити висновок, що торгівельний баланс між обсягом імпорту та експорту має додатне сальдо, адже продукція експортується у великих обсягах та за вищою ціною. Обсяг імпорту є значно меншим, а ціна трохи нижчою. Це вказує, що на міжнародному ринку є попит на вітчизняну журавлину.

Журавлину використовують як харчовий продукт: продають у вигляді ягід (свіжих, сушених, або морожених), використовують як компонент напоїв, кондитерських виробів, соусів. Також екстракт журавлини використовують як компонент в косметології (маски, шампуні, мило) та парфумерії. Рекламують журавлину переважно як компонент для кондитерських або хлібо-булочних виробів, а також як солодоші (журавлина в цукровій пудрі). Дизайн реклами переважно в ретро стилі. Орієнтується на дітей та жінок-господарок.

Журавлина має лікувальні властивості (ефективна при високій температурі, інфекції сечового міхура, як антибіотик та засіб, протидіючий шлунковим виразкам), містить багато вітамінів. У зв'язку із популярністю в Україні народної медицини, пропоную просувати свіжу журавлину як продукт із лікувальними властивостями.

З метою підкреслити натуральність товару пропонуємо продавати його у широких скляних банках циліндричної форми, устланних сухим мохом та закритих дерев'яними пробками. Таке пакування буде створювати у покупця

образ природної середовища, де росте ягода журавлини, а саме сфагнового хвойного лісу.

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A., Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
4. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
5. Мірзоева Т. В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 209–212.
6. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.
7. Савенко Г. Є. Розвиток ринку продукції ягідних культур України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2017. – № 23. – С. 132–135.
8. Сало І. А. Перспективні параметри розвитку ринку ягід в Україні *Агроінком*. 2008. № 7. С. 9–12.
9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктивних інновацій / Н. І. Чухрай, Т. Б. Данилович // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 605 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 162–168.

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СМОРОДИНИ В УКРАЇНІ

Дударєва А. В.

студентка 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Виготовлення українських страв потребує використання різноманітних ягід. Сьогодні смородина знайшла досить широке застосування у приготуванні гарячих страв, холодних закусок, маринадів і десертів. Смородина – використовується не тільки в домашній, але і в професійній косметології, вона є джерелом вітамінів та інших цінних біологічно активних речовин. Ці речовини благотворно впливають на стан шкіри і волосся. Однак, неналагоджений ринок збуту, відсутність запитів супермаркетів, недосконалі

відносини між виробниками ягід та підприємствами, які використовують ягоди як сировину, відсутність інструментів маркетингу, недосконала цінова політика обмежують розвиток ринку ягідних культур в Україні.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н. І. [9], Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку ягід та їх використання у різних галузях піднімалися у роботах Уланчук В.С. [3], Аніщенко Г.Ю [3], Гудзенко О.П. [4], Немятих О.Д. [4], К.В.Кулдир-каєва К.В. [4] та Осокіна Н. [7], Герасимчк О. [7].

Метою роботи є дослідження стану виробництва та реалізації смородини в Україні. Предметом дослідження є практичні аспекти маркетингу смородини. Об'єктом дослідження є процес формування ринку смородини в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання: проаналізувати умови виробництва ягід за останні 7 років, встановити тенденцію виробництва смородини на ринку України.

Незважаючи на сприятливі кліматичні умови, інноваційні технології вирощування, смородина для фермерських господарств виступає як ризикована для вирощування. З одного боку, це багаторічна культура, яка забезпечує будь-яке підприємство прибутком протягом декількох років після її посадки. З іншого боку, неналагоджені канали збуту та нестабільна цінова ситуація не дає можливість подальшого розвитку ринку. Динаміка результатів виробництва смородини відображена у таблиці 1.

Встановлено, що зібрана площа смородини за 2011-2012 рр. становить 4400 га, за період 2013-2015 рр. зібрана площа збільшується на 102%, а за 2016-2017 рр. майже на 110% у порівнянні з 2011 роком. Обсяги виробництва смородини збільшились на 106,6%. Урожайність зменшилась на 0,1 ц/га у 2017 році у порівнянні з 2011 роком. Темпи росту обсягів виробництва ягід смородини майже не змінились. Темп приросту у 2012, 2014-2015 рр. становлять 0% у 2013 році він становить 2,2%, а у 2016 році темп приросту смородини збільшились до 6,6%.

Таблиця 1

Динаміка виробництва смородини в Україні, 2011-2017 рр. [10]

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	4400	4400	4500	4500	4500	4800	4800
Обсяги виробництва, т	25700	24100	26610	25790	25540	24500	27140
Урожайність, ц/га	5,8	5,5	5,9	5,7	5,6	5,1	5,7
Темп росту обсягів виробництва, %	x	93,77	110,41	96,92	99,03	95,93	110,78
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-6,23	10,41	-3,08	-0,97	-4,07	10,78

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Тенденція зміни обсягів виробництва смородини наведена на рисунку 1.

На рис. 1 можна наведено динаміку виробництва смородини за період 2011-2017 рр. Найбільший обсяг виробництва виявлений у 2017 році – 27100 т., а найменший обсяг припав на 2012 рік. Найбільша урожайність припала на 2013 рік, а найменша як ми бачимо на рис. на 2016 рік – 5 ц/га.

Вирівнювання тренду динаміки показало, що не існує чітко вираженої тенденції у виробництві смородини. Коефіцієнт достовірності дорівнює 0,229, що свідчить про стохастичність виробництва. Основною причиною постає постійна зміна урожайності смородини при практично однаковій площі. Саме такий фактор і постає умовою стримання розвитку ринку смородини.

Рис. 1. Виробництво смородини в Україні, 2011-2017 рр. [10]

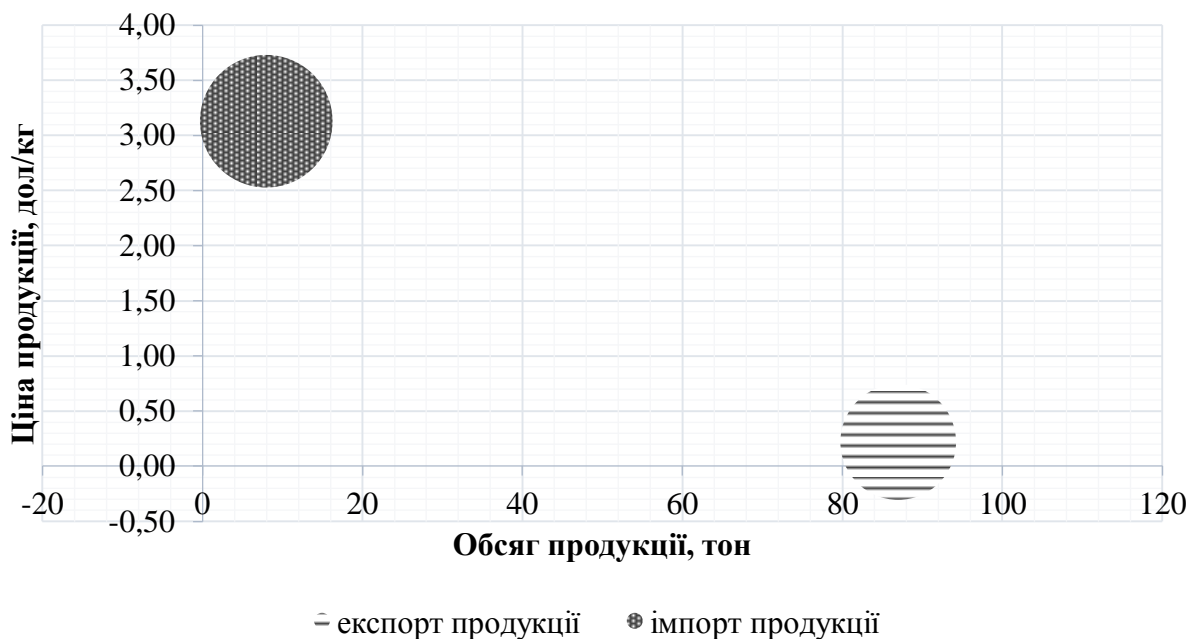
Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Обмежений час реалізації смородини у свідому вигляді також є причиною того, що підприємства відмовляються від вирощування від цієї ягоди у бік інших, більш застосованих до транспортування та зберігання. Все це обумовлює низький рівень експортно-імпортних операцій. За даними ФАО встановлено, що смородина до 2016 року офіційно не реалізовувалась за межами країни.

Стан експорту та імпорту 2016 року наведений на рисунку 2.

Виявлено, що обсяг продукції експорту становить 87 т. при ціні 0,22 дол/кг, а імпорт в обсязі 8 т. при ціні за 3,13 дол/кг. Тому можна сказати, що на експорт йде багато товари але при низькій ціні. В той же час, імпортна продукція приходить в малій кількості, але при великій вартості, тобто вітчизняна продукція практично недооцінюється.

Таким чином, зазначимо, що на ринку України існує потенціал розвитку виробництва смородини та формування експортного потенціалу продукції.

Рис. 2. Експорт та імпорт смородини за 2016 рік.[10]

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A, Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Уланчук В. С. Споживчий ринок плодоягідної продукції: стан та перспективи розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2011. С. 156–161.
4. Гудзенко О. П. Дослідження активності антимікробних консервантів в дитячому сиропі на основі соку смородини чорної та етамзилату. *Український журнал клінічної та лабораторної медицини*. 2013. С. 244–247.
5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
7. Осокіна Н., Герасимчук. О. Застосування речовин антимікробної дії для підвищення терміну зберігання ягід чорної смородини. *Товари і ринки*. 2008. С. 162–167.
8. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.
9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.
10. Food and agriculture organization of the united nations [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>.

ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ТЕОРІЇ БІРЮЗОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДЛЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Жосан Г. В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій

Алещенко Л. О.

здобувач третього (освітньо-наукового рівня вищої освіти),

асистент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В сучасний час на заміну традиційним організаціям з'являються нові, із альтернативним підходом до управління – «живі організації», «організації майбутнього». Особливістю діяльності таких організацій є те, що їх діяльність безпосередньо залежить від роботи персоналу. Його відбором та залученням до роботи займається служба кадрів, в особі відділу або одного менеджера по кадрах. Тому формування персоналу, відповідно і формальної групи, є важливим завданням кадрової служби.

Для того, щоб обґрунтувати актуальність теорії бірюзових організацій, слід прослідкувати еволюцію розвитку організацій загалом. Бельгійський коуч Фредерік Лалу у своїй книзі «Компанії майбутнього» (2015 рік) дослідив діяльність компанії по всьому світу і прийшов до висновку, що колишні організаційні моделі не відповідають потребам сучасних людей. Потреби людини формуються в залежності від середовища і рівня свідомості. Двадцять років тому людині важливо було знайти постійну роботу на все життя. Сьогодні це правило не діє. Чим більше можливостей, тим більше свободи у виборі компанії. Людина не боїться йти з постійного місця роботи, щоб знайти щось нове. Заради цього привілею молоде покоління готове пожертвувати заробітною платою: піти в компанію, де платять менше, але є глобальна мета. Ф. Лалу виділив сім стадій, через які пройшли організації в усьому світі. П'ять останніх існують досі.

Стадія 1. Реактивна, або інфрачервона. Сто тисяч років тому люди жили невеликими групами в декілька десятків чоловік. У середині групи не було поділу обов'язків та ієрархії – всі займалися збиранням. Лідер був не потрібен.

Стадія 2. Магічна, або пурпурна. П'ятнадцять тисяч років тому люди перейшли від крихітних сімейних груп до племен, що нараховували більше сотні людей в кожному. У племенах з'явилися посередники між духами і людьми – шамани або вожді. Вони приймали рішення і могли за допомогою ритуалів позбавити людину від гніву духів. У шаманів була деяка ступінь влади, але організації на цій стадії ще не було – шамани не відповідали за розподіл праці в племені.

Стадія 3. Імпульсивна, або червона. Десять тисяч років тому племена стали воювати один з одним. З'явилися вожді – лідери групи. Переможені та полонені вороги стали рабами – їм доручали обов'язки, які не хотіли

виконувати члени племені-переможця. Так з'явився вперше поділ праці. У вожді вибирали найсильнішого. Якщо він на мить показував слабкість, його відразу ж скидали з посади. Організація будувалася імпульсивно за принципом: «Я сильніше тебе – заберу твою їжу. Якщо будеш опиратися, я тебе вб'ю». Червона стадія організацій існує і до сьогодні, будується навколо лідера: у в'язницях – злочинців в законі, на війні – командир, в мафіозних структурах – ватажок банди.

Стадія 4. Конформістська, або бурштинова. Шість тисяч років тому стали з'являтися держави і цивілізації. Світогляд на даній стадії полягав в наступному: є непорушні закони, всі речі діляться на правильні і неправильні. Під час уроку діти повинні сидіти за партами – це не обговорюється. Той, хто встає без дозволу, покараний.

Співробітники бурштинової організації строго слідують наказам, не ставлячи зайвих питань. Незважаючи на консервативність бурштинових організацій, саме в них почало з'являтися планування і виникати стабільні організаційні структури.

Типові бурштинові організації – католицька церква і армія. Суворі субординації підкреслена уніформою: сплитати єпископа зі священником чи генерала з рядовим неможливо.

Стадія 5. Конкурентна, або помаранчева. Помаранчеві організації зародилися в епоху Відродження, стали набирати силу два століття назад, а після Другої світової війни домінували в західному світі.

З «помаранчевої» точки зору, кожна людина має право домагатися будь-яких цілей: прибиральник може стати генеральним директором, жебрак – мільйонером. Головне – перемогти в конкурентній боротьбі: як внутрішньої між співробітниками, так і зовнішньої. Головна мета підприємства – прибуток. У структурі – чітка ієрархія. Планування і реалізація планів розділені: обмірковування завдань відбувається нагорі, виконання – вниз. Рішення приймає керівник, передає вниз на інший рівень, і в підсумку завдання доходить до виконавця нижчої ланки. У компанії діє зведення внутрішніх правил. При жорсткій структурі на даній стадії заохочується новаторство, особиста відповідальність і рух по кар'єрних сходах. Ознака успіху – матеріальний добробут. Більшість великих міжнародних компаній до сих пір влаштовані по помаранчевому принципу: Найк, Філіп Моріс, Кока-Кола.

Стадія 6. Плюралістична, або зелена. Зелені організації вперше заявили про себе на рубежі XIX-XX століть. Тоді люди намагалися боротися з нерівністю, що виникли після Промислової революції, а в 1960-х роках будували комуни.

У зелених організаціях уважно ставляться до почуттів працівників і поважають різні точки зору. Люди прагнуть до справедливості, рівності, гармонії, добросусідства і консенсусу. Для зелених організацій особисті відносини всередині групи цінніше результату, а користь для планети і людства важливіше особистої вигоди.

Найуспішніша зелена компанія – авіакомпанія «Саусвест Ейрлайнс». Місія компанії – допомогти клієнтам дістатися в потрібне місце за максимально

низькою ціною. Працівники наземних підрозділів авіакомпанії творчо вирішують проблеми пасажирів. У компанії діє одне правило: вирішити проблему пасажирів якомога швидше будь-якими способами. Завдяки такому підходу компанія займає друге місце серед всіх авіакомпаній США за кількістю перевезених пасажирів.

Зелені компанії претендували на місце компанії майбутнього, проте в чистому вигляді такі організації існувати не можуть. Особисті відносини всередині колективу стали вище цілей компанії – перемогти конкурентів. Так з'явилися перші бірюзові організації.

Стадія 7. Еволюційна, або бірюзова. Перші бірюзові організації з'явилися 30 років тому, коли люди втомилися від тотального контролю керівництва і внутрішньої конкуренції. Зараз таких компаній стає більше.

Люди не хочуть займатися безглуздою діяльністю: готувати звіти, які потрібні тільки керівнику. Працівники прагнуть бути ефективними і припиняють хвилюватися за помилки. Головне – робити максимум на межі можливостей заради спільної мети компанії.

Бірюзові організації взяли краще від помаранчевих і зелених. Від помаранчевих дісталось бажання конкурувати із зовнішніми компаніями, від зелених – прагнення бути командою.

На основі проведеного аналізу теоретичного матеріалу, зробимо порівняння ознак середньостатистичного аграрного підприємства (далі Підприємство 1) відповідно до характеристик стадій організації. За основу аналізу візьмемо ті стадії організації, що існують на сьогодні.

Підприємство 1 не є прикладом червоної організації, яка робить акцент на лідері, який владу захоплює силою. Лідер у фірмі обирається голосуванням. Він керує, але не є тоталітарним керівником, який силою нав'язує свою владу.

Бурштиноюю організацією Підприємство 1 теж назвати не можна. Яскравим прикладом є церква та армія, де правила є основою всього і неможливо від них відійти. На Підприємстві 1 правила є, але вони неформальні і від них легко можна відійти, якщо ці правила не дають розвиватись організації.

У Підприємства 1 наявні ознаки помаранчевої організації. Є ієрархія, через яку передаються завдання та контролюється їх здійснення. Є можливість для розвитку. Ніхто не може перешкодити розвитку та навчанню працівників, якщо вони цього дійсно хочуть. Але внутрішня структура правил не така жорстка. Причини невиконання правил аналізуються і тільки потім робляться висновки, як реагувати на порушення.

Підприємство має окремі ознаки зеленої організації. Проте типові зелені організації є ідеальними та складними за своєю структурою, тому віднести досліджуване підприємство до них неможливо. Відношення всередині колективу є важливою частиною, але й вони контролюються. Сам персонал та керівництво не забувають про те, що вони працюють з метою отримання прибутку.

Бірюзова організація є поєднанням зеленої та помаранчевої організації. На Підприємстві 1 простежується поєднання і «зелених» характеристик і «помаранчевих». Є ієрархія, але не така жорстка. Люди бажають бути ефективними, тому вчаться та самоорганізуються. Фірма конкурує з зовнішніми підприємствами, але не сама з собою. Люди в організації розуміють свої задачі та кінцеву ціль, кожний виконує свою роботу, при цьому успішно співпрацюючи в команді.

Відповідно до вище сказаного, досліджуване Підприємство 1 має елементи бірюзової організації, але не в чистому вигляді. Те, що може робити зараз фірма, підтримувати рівень.

Аналізуючи вище сказане, можна прослідкувати розвиток організації та помітити, що бірюзова організація на сьогодні є еталоном. До такої організації можна дійти, але основою все ж таки є персонал, який можна навчити та перевиховати, дати свободу дії або обмежити.

Використана література:

1. Rocky J. Dwyer, (2005) «Formal organizations in contemporary society: The relevance of historical perspectives», Management Decision, Vol. 43 Issue: 9, pp.1232-1248, <https://doi.org/10.1108/00251740510626290>

2. Романуха, О. М. Роль неформальних організацій у розвитку формальних організаційних груп [Текст] / Олександр Миколайович Романуха // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничополіграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2016. – Том 23. – № 2. – С. 169-174. – ISSN 1993-0259.

3. Beljaev, I. A., Beljaeva, N. A. (2002). Kul'tura, subkul'tura, kontrkul'tura. Duhovnost' i gosudarstvennost', 3. Orenburg: Filial UrAGS v g. Orenburge

ВАЖЛИВІСТЬ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Жужа М. С.
студентка групи 4ГЗ-3
факультету ВГБЗ

Адвокатова Н. О.
к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Для вирішення актуальних питань сьогодення щодо ефективного господарювання сільськогосподарських товаровиробників необхідна діяльність консалтингових організацій з надання інформаційних послуг з

питань підприємництва, законодавчих норм і законів України, здійснення цивільно-правових угод, оподаткування, оренди та надання аграріям практичної допомоги по складанню бізнес-планів та інших консультативних послуг.

Основною метою є дослідження діяльності аграрного консалтингу в Україні та визначення необхідності надання консультативних послуг сільськогосподарським товаровиробникам в сучасних умовах господарювання.

Діяльність аграрного консалтингу пов'язана з надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню консультаційних послуг з питань менеджменту, маркетингу, застосування сучасних технологій та поширення і впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій для прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників.

Адже більшість вітчизняних підприємців, ставлячи задачі, пов'язані із бізнес-діяльністю, у 99 випадках зі 100 вирішують їх інтуїтивно, на основі власного досвіду, намагаючись узагальнити наявну інформацію – «вгадати хороший результат». У такий спосіб ухвалюється рішення, яке пізніше виконується, а чи було прийняте рішення найкращим – питання так і залишається відкритим [6].

Питаннями аграрного консалтингу займалися багато вітчизняних фахівців та науковців, таких як: Н.В. Бондарчук, О.В. Кустовська, В.В. Клочан, І.В. Коваль, К.А. Антошин, Л.М. Середа, Ю.В. Довгань, Т.П. Кальна-Дубінюк, І.П. Кудінова, Л.Х. Рибак, Р.Я. Корінець.

В умовах жорсткої конкуренції підприємцям потрібно вміти передбачати ситуацію на декілька кроків наперед, тобто прогнозувати власні дії, дії конкурентів і зовнішні обставини так, щоб якомога точніше оцінити наслідки усіх можливих бізнес-сценаріїв, які розробляються за участю фахівців з консалтингу. І не завжди для цього потрібна глибока математика або високі технології – інколи буває достатньо просто здорового глузду і стороннього, незаангажованого погляду на проблему.

Проте досить легко переконатись у тому, що прийняття оптимальних бізнес-рішень тільки на чистій інтуїції, без спеціальних знань, принципово неможливе. Знання та інтуїція консультанта, втілена у подібні розрахунки, і є предметом аналітичного консалтингу. Найважливіша функція агроконсалтингових формувань полягає в тому, щоб навчити сільгоспвиробників самостійно приймати рішення за ринкових умов [2].

Багаторічний світовий досвід показує, що значна кількість суб'єктів сільськогосподарської підприємницької діяльності банкрутує через недостачу інформації і знань. Тому цілком закономірною є увага, яку розвинені країни завжди приділяли пошуку ефективних форм поширення інформації серед користувачів. Поступово прийшло усвідомлення, що вирішення проблеми можливе лише шляхом створення цілісної системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери, що набула

поширення як інформаційне обслуговування мережі спеціалізованих консультаційних та інжинірингових служб [6].

Консультавання є ефективним інструментом тільки у разі комбінування його з іншими інструментами, такими як маркетингові дослідження, забезпечення ресурсами та кредитами.

Система аграрного консалтингу складається з таких чотирьох підсистем:

– інформаційно-довідкова (забезпечує ведення та поповнення банку даних інформаційних ресурсів, що постачаються науковими організаціями, бібліотеками, консультаційними службами та товаровиробниками); – консультаційна (поєднує структури з консультаційного обслуговування галузі й підприємств АПК з економічного аналізу, організації, управління, технології та економіки виробництва, бізнес планування й моніторингу);

– інноваційна (забезпечує створення інновацій на базі нових знань, що дають змогу споживачу підвищити рівень розвитку виробництва, сприяє освоєнню (комерціалізації) знань);

– навчальна (відкрита система, яка спирається на інформаційну підсистему і практичне консультавання – залучає до навчального процесу не лише кадри консультаційних служб, а й викладачів вищої школи та вчених)[4].

Консультавання допомагає прийняти рішення, які має приймати консультаційна організація, що звернулися з питань посередництва в аграрному секторі, специфічної інформації; допомога у прийнятті управлінських рішень, надання інформації, яка дає змогу зменшити ризик; передавання спеціальних знань з метою вдосконалення дій; виявлення проблем шляхом порад щодо поліпшення й вдосконалення дій в аграрному секторі, надання вказівок щодо розвитку.

Таким чином, аграрний консалтинг є складною специфічною системою, що реалізує форми і методи управлінської та навчальної діяльності, а головне завдання спеціаліста-консультанта у сфері підприємництва – допомогти клієнту у впровадженні нововведень із тим, щоб забезпечити інноваційний розвиток його бізнесу.

Проте консультавання є ефективним інструментом тільки у разі комбінування його з іншими інструментами, такими як маркетингові дослідження, забезпечення ресурсами та кредитами. Ефективність інвестицій в аграрному консалтингу зазвичай висока за умови, що консультавання та дослідження добре організовані та координовані.

Використана література:

1. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / [Саблук П.Т., Скірта Б.К., Скупий В.М. та ін.]; під ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 440 с.

2. Основи психолого-управлінського консультавання / [Карамушка Л.М., Коломінський Н.Л., Войтович М.В. та ін.]; під ред. Л.М. Карамушка. – К.: МАУП, 2012. – 136 с.

3. Основи аграрного консалтингу / [Кропивко М.Ф., Кальна-Дубінюк Т.П., Безкровний М.Ф., Криворучко І.М.] – К.: Освітня книга, 2006. – 224 с.

4. Бондарчук Н.В. Інформаційно-консультаційні послуги в сільському господарстві: досвід країн з розвинутою економікою [Електронний ресурс] / Н.В. Бондарчук // Ефективна економіка. – 2010. – № 1. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=107>

5. Шарко М.В., Адвокатова Н.О. Развитие интеграционных процессов и форм партнерства предприятий в Украине в современных рыночных условиях / М.В. Шарко, Н.О. Адвокатова // Економічні інновації. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. – 2013. – № 53. – С. 332-341.

6. Ключан В.В. Світовий досвід формування інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери / В.В. Ключан // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 29. – 2011. – Частина II. – С. 25-29.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Іваненко Т. Я.

доцент кафедри управління виробництвом
та інноваційною діяльністю підприємств

Миколаївський національний аграрний університет

Становлення ринкових відносин в Україні потребує від сільсько-господарських товаровиробників стабілізацію своїх позицій на ринках сільськогосподарської продукції, підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва.

Диспаритет цін на продукцію сільського господарства та промисловості, недостатність продовольчого забезпечення, низький рівень доходів населення, інноваційна відсталість, зумовлює низьку ефективність стратегічно важливих галузей сільського господарства.

Основним джерелом доходів суб'єктів підприємницької діяльності фізичних осіб в аграрному секторі є доходи від продажу виробленої ними продукції. На жаль, одна з проблем низьких доходів сільськогосподарських товаровиробників, особливо одноосібної форми господарювання, полягає у тому, що вони займаються, в переважній більшості, не заготівлею і переробкою своєї продукції, поліпшуючи якість, а потім її реалізацією споживачам, а відразу збутом сировини суб'єктам господарювання переробної сфери АПК, або ж посередникам.

Посередники чи переробники диктують сільськогосподарським виробникам умови закупівлі агро продукції і часто занижують закупівельні ціни на тлі загального суттєвого зростання цін на більшість продовольчих товарів.

Товаровиробники аграрного сектора Південного регіону, до яких відносяться сільськогосподарські підприємства Миколаївської області, знаходяться на початковому етапі формування ефективної аграрної політики. Запорукою ефективного ведення стратегічно важливих галузей сільського господарства, а також залучення капіталу, як вітчизняних так й іноземних інвесторів є зацікавленість товаровиробників в результатах своєї діяльності [2].

Реалізація продукції власного виробництва аграріями, в переважній їх більшості, здійснюється через посередників або переробників, які диктують сільськогосподарським виробникам умови закупівлі агропродукції і часто занижують закупівельні ціни, які не відшкодовують витрати на придбання ресурсів.

Виникає необхідність розробки та впровадження сучасних інтегрованих логістичних систем, спрямованих на розширення сфер застосування інструментарію логістики. Розроблені системи управління потоковими процесами повинні бути спрямовані на між функціональну інтеграцію та оптимізацію доцільної сукупності видів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, починаючи з закупівлі та постачання необхідних ресурсів і закінчуючи наскрізним управлінням потоковими процесами, пов'язаними з реалізацією продукції, поверненням авансованих коштів у виробництво та забезпечення розширеного відтворення.

Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, виробників продукції рослинного і тваринного походження, є їх у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та побудова інтегрованої ринкової інфраструктури, яка б поєднала науку і підприємництво в один збалансований комплекс [1].

Об'єднання сільськогосподарських товаровиробників у кооперативи дозволяє суб'єктам господарської діяльності максимально ефективно зберігати, переробляти, через уникнення посередників самостійно просувати продукцію на ринки збуту, спільно використовувати об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури і за рахунок цього скорочувати витрати на виробництво продукції, а це дозволить створити структури, які забезпечать повний цикл руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача.

Серед основних причин стримування функціонування та розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів є слабка інформованість товаровиробників, особливо представників малого аграрного бізнесу, до якого відносяться одноосібники, а також суперечки та недовіра між потенційними членами обслуговуючого кооперативу, а саме недовіра до ефективності спільної роботи.

Підвищення добробуту членів функціонуючих кооперативів досягається через адаптацію до умов ринкової економіки, зменшення кількості

посередників під час придбання засобів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, розширення доступу товаровиробників до агросервісних послуг та створення додаткових робочих місць.

Залучення професійного менеджера, який добре обізнаний із ринком та має надійну інформацію про нього стане запорукою успішного збуту продукції і корегування стратегії поведінки на шляху доведення продукції до споживача.

Товаровиробники, об'єднанні в обслуговуючі кооперативи, здатні мінімізувати ризик падіння закупівельних цін у разі перевищення пропозиції над попитом. Реалізація продукції рослинного та тваринного походження в найбільш сприятливі строки спрямована на вирівнювання цінової ситуації.

Створення заготівельно-збутового кооперативу підприємствами-виробниками зерна дасть можливість сформувати однорідні товарні партії якісного зерна, яке вони зможуть реалізувати на зовнішній ринок за більш вигідною ціною та отримати більший прибуток.

Однією з причин низького рівня конкурентоспроможності українського зерна на світовому ринку є його невисока якість. Ми поділяємо думку Т.Бабан [1], що саме кооперування сільськогосподарських товаровиробників може стати одним із шляхів вирішення питання стосовно покращення якості зерна. Адже ще на етапі підготовки до виробництва кооператив може закуповувати насіння ідентичної якості та сорту, однакові види добрив та засоби захисту рослин.

Використовуючи в подальшому єдину технологію виробництва, виконуючи операції в однакові строки виробники можуть отримати однорідну продукцію. Спільна обробка зерна та інші необхідні передпродажні операції дадуть можливість отримати однорідну продукцію однакової якості. Тобто кооперативна праця дасть можливість сформувати товарну партію не лише необхідної кількості, але, що є дуже важливим, однакової якості. Це в свою чергу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності товарного зерна.

Важливим питанням, що стоїть перед сільськогосподарськими товаровиробниками, яке можна вирішити за допомогою організації заготівельно-збутового кооперативу, є організація збутової логістики. Спільне будівництво елеваторів дасть можливість зекономити кошти на зберіганні виготовленого зерна, сформувати якісну партію зерна, реалізувати зерно в більш сприятливий з цінової точки зору час.

Відродження молочного скотарства в сільських територіях України в цілому та окремо для її південного регіону була весь час і залишається актуальною й сьогодні.

Поряд з стратегічним напрямом розвитку великого товарного виробництва молока одним з важливіших напрямів сучасної аграрної політики мають стати інтеграційні процеси, в тому числі, залучення до них особистих селянських господарств та інших дрібнотоварних форм господарювання на селі.

Логістизація молочного скотарства – шлях до відродження і забезпечення розвитку стратегічно важливої галузі в умовах дефіциту виробничих ресурсів, в перше чергу відсутності збалансованої кормової бази. Об'єднання

домогосподарств територіальних громад – основних виробників молока в обслуговуючі кооперативи має бути спрямоване на задоволення потреб дійного стада, що утримується в господарствах населення високоякісними кормами, планування планомірного надходження протягом року молока, забезпечення необхідними виробничо-технічними ресурсами для його заготівлі і зберігання, забезпечуючи достатній рівень якості.

Об'єднання товаровиробників в обслуговуючі кооперативи, їх спільна праця, дозволить сформувати товарну партію необхідної кількості й, важливе, однакової якості, що може стати ефективною формою в умовах конкуренції, а головне покращення добробуту членів таких кооперативів.

Використана література:

1. Бабан Т.О. Обґрунтування ефективності кооперації сільськогосподарських підприємств для експорту зерна ячменю / Т.О. Бабан // Економічні науки. – № 7(36). – 2017.

2. Іваненко Т.Я. Кластерна модель розвитку зернового господарства [Електронний ресурс] / Т.Я. Іваненко // Економічні науки : збірник наукових праць / за ред. І. Т. Кіщака. – 2015. – № 2 (5). – С. 58-61 – Режим доступу <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2562>

3. Кислий В. М. Логістика: теорія та практика [Текст]: навч. посіб. / В. М. Кислий, О. А. Біловодська, О. М. Олефіренко, О. М. Смоляник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК МОДЕЛЕЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

Ігнатенко М. М.

д.е.н., доцент,

завідувач кафедри економіки,

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»*

В Україні в останні десятиріччя формування ринкових механізмів та інститутів господарювання супроводжується розвитком корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) агробізнесу переважно змішаного типу або моделі. Вона передбачає залучення державних і суспільних інститутів у процес узгодження суспільних інтересів за умови, що корпорації й профспілки зберігають автономію, тобто витримується принцип добровільності соціальної діяльності. Соціальна відповідальність агробізнесу у країні розвивається достатньо стихійно, без відповідної інституціональної підтримки (організацій-посередників, котрі могли б збирати ідеї для КСВ і надавати відповідні послуги компаніям у здійсненні їхніх соціальних заходів) та належної уваги держави [1, с. 267].

Таким чином, на сьогодні немає підстав стверджувати про сформовану українську модель корпоративної соціальної відповідальності, однак можна говорити про існування окремих специфічних рис, що властиві даній сфері діяльності для низки країн пострадянського простору, у тому числі і для України. Значною мірою вектор подальшого розвитку КСВ в Україні визначатиме позиція держави [2, с. 178]. Держава як стратегічно орієнтований суб'єкт управління та життєдіяльності могла б “підштовхнути” бізнес до соціально спрямованих дій шляхом запровадження комплексу спеціальних стимулів.

Серед них необхідно зупинитися на фіскальних та податкових засобах заохочення соціальної відповідальності бізнесу; можливостях активного пропагування цінностей та стандартів соціально відповідального агробізнесу; державної підтримки національних і міжнародних ініціатив, пов'язаних із соціальною відповідальністю, розвитком державно-приватного партнерства у цій галузі.

Важливе місце в контексті розвитку національної моделі КСВ в агросфері займає розробка вимог до розкриття інформації, впровадження стандартів формування й перевірки соціальної звітності бізнесу, створення ринку корпоративного контролю, що буде сприяти зміцненню міжнародних рейтингів іміджу та репутації як окремих корпорацій, так і держави в цілому. Потрібно відмітити, що у світовій практиці розвитку бізнесу прийнято нові стандарти керівних принципів підприємницької діяльності в аспекті прав людини. Для цього було проведено величезну кількість інтернет-консультацій, в яких брали участь більше тисячі представників із 120 країн [3].

Експертами міжнародного Центру розвитку КСВ підраховано, що кількість нефінансових звітів у минулому році стала значно меншою – тільки 15. Зазначено, що 46 великих вітчизняних компаній на даний момент не представляють звіти щодо виконання принципів Глобального Договору з КСВ. Якість представлених звітів також не покращилася. Як показує практика впровадження КСВ в Україні, найбільшу увагу такій стратегії розвитку підприємства приділяють компанії, що мають штат працюючих більший за 500 чоловік та функціонують у галузях торгівлі, сільського господарства й фінансових послуг.

Численні українські компанії могли б принести значну користь на шляху формування громадянського суспільства, боротьби з бідністю, сталого розвитку, проте для цього необхідно здійснити ряд дій та заходів, що могли б стати стимулом до впровадження ними КСВ. Зокрема: створити національну стратегію розвитку соціальної відповідальності, провести широку навчальну, інформаційно-просвітницьку та рекламну кампанію з питань сутності та переваг соціальної відповідальності для розширення розуміння та правильної трактовки поняття КСВ та її взаємозв'язку з успішністю та конкурентоспроможністю й інвестиційною привабливістю бізнесу.

Важливо надати можливість отримання консультаційної он-лайн допомоги з питань КСВ, усунути перешкоди на шляху до впровадження КСВ такі як

податковий тиск, відсутність державної допомоги та гарантій, мотивації здійснення.

Необхідно створити нормативи та форми для не фінансової звітності, сформувані наукову базу для вивчення та обґрунтування КСВ як стратегічного елементу розвитку українського бізнесу. Доцільно провести та впровадити за умови постійного вдосконалення просвітницьку програму для споживачів для практики етичного споживання; впровадити принципи СВ в діяльність місцевого самоврядування та органів державної й регіональної та муніципальної влади [4].

Всі заходи, що сприяють розвитку КСВ бізнесових структур в Україні, мають велике значення для підвищення конкурентоспроможності країни на світовій арені. Так, підтвердженням цього є поширена у Європі та світі практика етичного споживання. Зокрема, проведене ще в 2009 р. в європейських країнах дослідження виявило, що 55,0% опитаних активно практикують етичне споживання. При цьому 75,0% з них вважають, що для компаній не достатньо лише не шкодити навколишньому середовищу та суспільству, але ще й необхідно приносити користь суспільству.

Створювана в Україні національна модель КСВ повинна забезпечувати вирішення соціальних проблем у взаємодії з державою та суспільними структурами [5, с. 128]. В основу даної моделі пропонується закласти одну з трьох моделей реалізації корпоративної соціальної відповідальності у взаємодії з власниками і суспільними структурами, що можуть бути застосовані в Україні (модель “примусової добродійності”, модель “компромісу”, модель “рівноправного партнерства”).

Правильно побудована система корпоративного управління не тільки дозволяє уникнути втрати активів компанії. Вона також розглядається в якості гаранта фінансової прозорості, підзвітності компанії її акціонерам, відповідності інвесторів, однак найголовніше – дозволяє поєднувати раніше, здавалося, несумісні категорії: корпоративну соціальну відповідальність і конкурентоспроможність компанії. Це дозволяє зберегти в очах громадськості розуміння важливості ринкових інститутів у довгостроковій перспективі.

Використана література:

1. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: [монографія] / М.М. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2015. – 470 с.

2. Кривоус В. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті формування партнерських взаємовідносин між державою, бізнесом та суспільством / В. Кривоус // Журнал європейської економіки. – 2016. – Т. 15. – № 2. – С. 172-182.

3. Македон В. В. Дослідження процесів забезпечення соціальної відповідальності у провідних моделях корпоративного управління [Електронний ресурс] / В. В. Македон // Вісник ХНАУСГ: Економічні науки.

Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ. – 2012. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/27.pdf

4. Герасименко Ю. Розвиток сільських територій як інструмент реалізації соціальної відповідальності агробізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskih_teritorij_jak_instrument_realizaciji_socialn_oji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78

5. Ignatenko M.M. Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the European and international experience / M.M. Ignatenko, N.P. Novak // *Baltic Journal of Economic Studies*. – Vol. 4. – No. 4. – 2018. – С. 126-133.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Карнаушенко А. С.

к.е.н., асистент кафедри економіки та фінансів

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

У період глобалізації та активного росту ринкових відносин, торгівля стає одним з найважливіших секторів економіки, який відноситься до найбільш прогресивних видів діяльності суб'єктів підприємництва, що стосуються майже всіх верств населення. Роздрібна торгівля відіграє важливу роль в економіці держави, оскільки торкається ключових бізнес-процесів, які пов'язані з продажем товарів (робіт, послуг) та доведення їх до кінцевого споживача.

Будучи джерелом надходження грошових коштів, торгівля формує основи стабільності держави, адже вона являється важливою бюджетоутворювальною складовою, яка здійснює великий вклад в розвиток окремих районів країни.

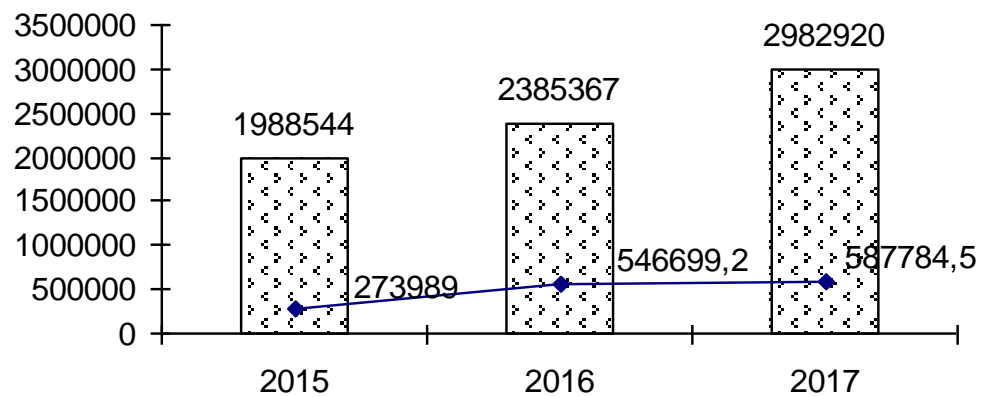
Значення роздрібною торгівлі в розвитку економіки України характеризують різні показники, наприклад, частка роздрібною торгівлі у валовому внутрішньому продукту. Згідно з даними Держстатистики протягом 2015–2017 рр. спостерігалася тенденція до збільшення її частки (рис. 1).

Порівнюючи 2017 рік з 2015 роком торгівля збільшилась на 2,54% або в грошовому еквіваленті на 147379 млн грн., якщо ж зіставляти 2017 рік з 2016 роком, то частка торгівлі зросла на 6,0% у ВВП або в грошовому еквіваленті на 103293 млн грн.

Для більш детального аналізу стану роздрібною торгівлі доцільно було б розглянути сучасний стан в розрізі регіонів за 2015–2018 р. (табл. 1).

Проаналізувавши дані з табл. 1 встановлено, що роздрібний товарооборот по Україні в 2018 р. в порівнянні з 2016 р. збільшився на 22%, а в порівнянні з 2017 р. – на 13,5%. В структурі роздрібною товарообороту підприємств роздрібною торгівлі Херсонська область займає 2,2% від загального, та в порівнянні з 2017 р. збільшився на 14,8%, а в порівнянні з 2016 р. – на 16,6%.

Херсонська область знаходиться на 10 місці серед всіх областей України та поділяє це місце з Миколаївською та Вінницькою областями.

▒ Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн грн.

◆ у т.ч. Роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, млн грн

Рис. 1. Частка торгівлі у ВВП (у фактичних цінах) за період 2015 – 2017 рр., [3, 4]

Розглянувши роздрібний товарооборот в Херсонській області за 2016-2018 рр. встановлено, що на долю фізичних осіб – підприємців припадає 7026,1 млн грн (табл. 2).

Проаналізувавши товарооборот в Херсонській області за період з 2016 по 2018 рр. встановлено, що оборот роздрібною торгівлі з урахуванням даних юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців зросли в порівнянні з 2017 р. на 14,4% у вартісному вигляді 2437,4 млн грн. Загалом спостерігається тенденція до збільшення показників товарообороту в Херсонській області, як і по всій Україні.

Для більш загального аналізу роздрібного товарообороту підприємств роздрібною торгівлі доцільно розглянути оборот по районах Херсонської області з січня по вересень 2018 року (табл. 3).

Роздрібний товарооборот в м.Херсоні посідає в структурі лідируючі позиції серед районів та міст обласного значення Херсонської області займаючи 68,2% від загального обсягу в області. Загалом по області спостерігається позитивна динаміка по збільшенню роздрібного обороту. Найбільший приріст обороту у відсотка до 9 місяці 2017р. спостерігається в Каланчацькому, Нововоронцовському, Голопристанському та Чаплинському районах [3].

Порівнюючи загальний роздрібний товарооборот Херсонської області за 9 місяців 2018р. з аналогічним періодом 2017 р. встановлено, що оборот збільшився на 7,6%.

Таблиця 1
Регіональна структура роздрібного товарообороту підприємств роздрібною торгівлі у 2015 – 2018 рр., млн грн *

	Роки				Відношення 2018 р. до			
	2016	2017	2018	2019	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн	%	%	%	%
Україна	546699,2	587784,5	667044,3	100,0	100,0	122,0	113,5	117,7
Вінницька	12165,3	12308,8	14482,1	2,2	2,2	119,0	117,7	107,1
Волинська	11607,1	9606,1	10288,3	1,5	1,5	88,6	107,1	117,7
Дніпропетровська	51643,6	55952,0	65855,6	9,9	9,9	127,5	117,7	122,0
Донецька	16352,1	15558,9	18978,5	2,8	2,8	116,1	122,0	117,7
Житомирська	11211,8	12178,0	14333,2	2,1	2,1	127,8	117,7	111,5
Закарпатська	13094,9	12170,4	13575,9	2,0	2,0	103,7	111,5	108,0
Запорізька	25348,7	25630,8	27669,7	4,1	4,1	109,2	108,0	114,5
Івано-Франківська	11726,5	11454,9	13119,2	2,0	2,0	111,9	114,5	119,8
Київська	36437,9	42053,7	50396,4	7,6	7,6	138,3	119,8	111,2
Кіровоградська	9598,6	10452,3	11626,0	1,7	1,7	121,1	111,2	137,0
Луганська	3488,2	3183,5	4361,0	0,7	0,7	125,0	137,0	114,3
Львівська	33999,4	37386,7	42741,1	6,4	6,4	125,7	114,3	113,1
Миколаївська	13048,2	13111,3	14824,2	2,2	2,2	113,6	113,1	110,7
Одеська	42584,5	47879,7	52993,0	7,9	7,9	124,4	110,7	117,0
Полтавська	15322,6	16742,9	19587,9	2,9	2,9	127,8	117,0	113,5
Рівненська	10131,8	9407,0	10673,1	1,6	1,6	105,3	113,5	118,1
Сумська	9163,7	9752,3	11522,3	1,7	1,7	125,7	118,1	109,0
Тернопільська	8095,3	6544,3	7136,5	1,1	1,1	88,2	109,0	112,3
Харківська	41799,2	45990,0	51650,0	7,7	7,7	123,6	112,3	114,8
Херсонська	12639,2	12833,0	14737,8	2,2	1,9	116,6	114,8	101,7
Хмельницька	11230,7	11398,4	11596,1	1,7	1,7	103,3	101,7	112,5
Черкаська	11942,3	11185,7	12588,1	1,9	1,9	105,4	112,5	111,3
Чернівецька	7809,8	7214,8	8031,1	1,2	1,2	102,8	111,3	113,0
Чернігівська	9693,5	10192,2	11521,6	1,7	1,7	118,9	113,0	111,0
м. Київ	116564,3	137596,8	152755,6	22,9	23,4	131,0	111,0	

* Без урахування роздрібного товарообороту фізичних осіб-підприємців, а також тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 2

Роздрібний товарооборот в Херсонській області за 2016-2018 році

	2016 р.	2017 р.	2018р.
Оборот роздрібної торгівлі ¹ , млн.грн	29609,1	19326,5	21763,9
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі (у порівнянних цінах), % до відповідного періоду попереднього року	103,0	110,1	104,9
Роздрібний товарооборот підприємств, основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, млн.грн	12639,3	12883	14737,8
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств (у порівнянних цінах), % до відповідного періоду попереднього року	105,0	110,0	106,9
Роздрібний товарооборот фізичних осіб – підприємців, основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, млн грн	16969,8	6443,6	7026,1

¹ Включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля.

Таблиця 3

**Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі¹
по містах обласного значення та районах у січні – вересні 2018 року**

	Тис. грн	%	У відсотках до січня–вересня 2017р. ² , %
Херсонська область	10622569,7	100,0	107,6
Бериславський	153793,0	1,4	108,1
Білозерський	201254,6	1,9	101,7
Великолепетиський	26862,4	0,3	110,1
Великоолександрівський	40154,9	0,4	121,8
Верхньорогачицький	18594,5	0,2	45,9
Високопільський	775,0	0,0	84,8
Генічеський	397389,3	3,7	119,7
Голопристанський	47964,5	0,5	120,5
Горностаївський	28831,6	0,3	99,3
Іванівський	30235,5	0,3	96,3
Каланчацький	29674,2	0,3	147,5
Каховський	76595,2	0,7	105,4
Нижньосірогоський	35010,8	0,3	101,5
Нововоронцовський	12356,1	0,1	137,4
Новотроїцький	120796,6	1,1	106,1
Олешківський	302082,4	2,8	107,4
Скадовський	341610,6	3,2	108,3
Чаплинський	133000,5	1,3	121,2
м.Херсон	7244793,4	68,2	106,1
м.Гола Пристань	194678,1	1,8	109,0
м.Каховка	359770,9	3,4	116,0
м.Нова Каховка	826345,6	7,8	112,6

¹ Без урахування роздрібного товарообороту фізичних осіб-підприємців.

Фактично оборот роздрібної торгівлі Херсонської області за січень 2019 р. становив 1724,8 млн грн, що на 4,3 % перевищує показники січня 2018 р. [2, 3].

Нові технології та Інтернет призводять до змін, які відбуваються в роздрібній галузі в усьому світі, і Україна не є винятком.

Найбільші українські ритейлери вже активно інвестують в розвиток нових технологій – наприклад, за допомогою співпраці з стартапами та за рахунок взаємодії з покупцями в соціальних мережах. Важливість нових технологій, для вітчизняного ритейлу, буде рости в міру того, як будуть знижуватися можливості органічного зростання – шляхом відкриття нових магазинів. В цілому український споживач позитивно сприймає нові технології, адже саме споживач буде підштовхувати роздрібних продавців в майбутньому до розвитку і впровадження передових технологій [1].

Сектор роздрібної торгівлі повинен радикально змінити власні методи та бути готовими до великих перетворень. Споживачі, які озброїлися технологіями, що дозволяють завжди залишатися на зв'язку і забезпечують більш широкі можливості, ніж будь-коли раніше, формують нові тенденції в купівельному поведженні роздрібних підприємств [5].

Сучасний споживчий ринок відрізняється високою концентрацією товарів різного призначення, значною кількістю виробників та високою конкуренцією на ринку. Змінилася система надходження товарів на ринок, на поточний момент на ринку переважають мережеві організації, а динаміка обсягів і структури реалізації товарів саме в цьому каналі набуває все більш стійкий характер.

Зміна поведінки покупців на ринку змушує роздрібну торгівлю трансформуватися, шукати нові способи, напрямки та форми роботи, які формують її перспективні напрямки розвитку. В якості перспективних напрямків можна виділити: посилення конкурентної боротьби; догляд роздрібної торгівлі в онлайн; автоматизація роздрібної торгівлі; трансформація форматів торгівлі та роботи роздрібних торговельних підприємств; зміни на ринку робочої сили [4].

Отже, роздрібна торгівля – це галузь, що розвивається та має великі перспективи для майбутнього зростання. Загалом товарооборот в країні постійно збільшується та має позитивну динаміку розвитку, незважаючи на зменшення кількості суб'єктів господарювання, які займаються роздрібною торгівлею, а також ремонтом автотранспортних засобів та мотоциклів. Однак слід зазначити, що українські продавці недостатньо конкурентоспроможні та відстають у інноваційних технологіях від міжнародних. Для поживлення комерційної діяльності необхідно впровадження інновацій, застосування оновлених інструментів взаємодії, консолідації, інтеграції та автоматизації, що дозволить підвищити ефективність ведення роздрібного бізнесу як на сьогоднішній день, так і в майбутньому. Держава, в свою чергу, повинна стимулювати розвиток роздрібної торгівлі шляхом державної підтримки, покращення інвестиційного клімату в галузі, посприяти поліпшенню розвитку споживчого попиту населення. В такому разі дії держави повинні сформуватися в чітку стратегію розвитку торговельної галузі. Об'єднанні дії

держави, бізнесу та територіальних громад нададуть можливість роздрібній торгівлі розвиватися з вимогами сьогодення.

Використана література:

1. Теорія і практика торговельного підприємництва в Україні: [Кол. монографія] / за ред. Н.С. Танклевської. – Херсон: РВВ, 2018. – 206 с.
2. Офіційний сайт *Державної служби статистики України*: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.03.19).
3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Херсонській області <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya.html> (дата звернення 03.03.19).
4. Petrenko V., Karnaushenko A. Joint enterprises in foreign trade activity of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Т.3. № 5. С. 203-207.
5. Танклевська Н.С., Карнаушенко А.С. Розвиток фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія. Херсон: Айлант, 2015. 184 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ОВОЧІВ ТА ФРУКТІВ

Ковтун В. А.

к. с.-г. н. доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Плодоовочева галузь має серйозні проблеми при своєму становленні: відсутність ринків збуту та перевиробництво продукції. Галузь не має дієвих профільних асоціацій, які б допомагали аграріям аналізувати і прогнозувати діяльність з таких питань: об'єми вирощувати плодовоовочевої продукції, ринки її реалізації та тенденції на ринках. Найважливішим пріоритетом розвитку плодовоовочівництва є підвищення доходів виробників цієї продукції та інших учасників плодовоовочевого ринку через впровадження інноваційних технологій і бізнес-підходів, що забезпечують економію витрат, часу і фізичних зусиль: нарощування потенціалу, ринкових зв'язків, ринкової взаємодії між учасниками ринку; внесення вкладу в добробут суспільства; виробництво високоякісних і безпечних харчових продуктів; орієнтування технології, знання та навички з урахуванням місцевих умов і можливостей тощо.

Питання попиту та пропозиції вищезазначеної продукції системно не розробляється, кожен підприємець вирощує овочі та фрукти на свій розсуд. Об'єднавшись у кооперативи вони зможуть: формувати товарні партії; відслідковувати якість продукції; розподіляти витрати, пов'язані зі збутом; інвестувати у спільні склади; збільшити потужності переробки та інше.

В останній час сильно знизився обсяг реалізація овочів. Раніше до 70% їх купували АР Крим та Східна Україна. Підприємці у 2017 році скоротили площі посівів під овочевими культурами на 50%, але і за таких умов мали їх

перевиробництво. За перші два квартали 2018 року, експорт цієї продукції виріс на 24%. На ринках ЄС вдало продавалися слива, заморожена малина, яблука. В серпні 2018 року українські компанії відвантажили на експорт у 1,6 рази більше цієї продукції, ніж за аналогічний місяць 2017 року. Аналітики Української плодоовочевої асоціації встановили, що лідерські позиції по реалізації плодоовочевої продукції Херсонщини займає ожина, яка експортується за кордон та приносить великі прибутки [1].

Більшість продукції плодоовочевого сектору України вирощується на Півдні. На долю трьох областей (Миколаївської, Одеської, Херсонської) припадає приблизно 25% загального її обсягу виробництва. Херсонська область є основним виробником традиційних овочів (борщовий набір) та тепличних овочів. Популярні культури – цибуля (36%), томати (31%), картопля (14%). Миколаївська область є основним виробником томатів (42%) виробляє біля 600 тисяч тонн цих овочів. Одеська область, найбільший регіон з 2 млн. га орних земель, вирощує такі основні овочеві культури – картопля (59%), цибуля (15%), томати (12%). Південний регіон має значні потужності з переробки, що складає більше 30% промислового виробництва.

Сучасний ринок плодоовочевої продукції України характеризується великою кількістю малих та середніх виробників, що виробляють продукцію низької якості та малою кількістю професійних господарств, які пропонують високу якість. Виробники продукції овочів та фруктів потребують нових технологій для збільшення врожайності цих культур. Найбільший сегмент ринку свіжих продуктів, це овочі та фрукти, які забезпечують 60% загальної виручки.

Одним із каналів реалізації овочів та фруктів є супермаркети, які рідко купляють місцеву продукцію, оскільки імпортована має високу якість, навіть протягом основного сезону українських овочів та фруктів. Імпортована продукція постачається охолодженою, запакованою, з відповідним строком її реалізації. Для національного виробника всі ці додаткові ризики залишаються їх проблемою, оскільки супермаркети покладають всі ризики саме на них.

Перспективами розвитку українського ринку плодоовочівництва є зміна споживацьких трендів – свіжа та здорова їжа, вегетаріанство, що є нішевим сегментом та вимагає появи нових продуктів на ринку (снеки); а також маркетинг та просування продукції – створення брендової продукції, вирощування екологічно чистої продукції та зростання її експорту, що забезпечить зростання валютної виручки, повернення ПДВ, стабільність розвитку галузі та зростання ціни на цю продукцію. За даними Всесвітньої Торгової Організації експорт українських овочів та фруктів у 2016 році становив 532 млн. доларів, в 2017 – 688, серед яких: овочі (свіжі, сушені, заморожені) – 283; фрукти (свіжі, сушені, заморожені) – 240; перероблені фрукти та овочі (соки, джеми, мармелад та ін.) – 165 млн. доларів [2].

Південний регіон України не завжди конкурентоспроможний щодо борщового набору. Українські ціни і якість цибулі чи моркви часто не відповідають стандартам інших європейських країн. Однак у аграрних

виробників, які вирощують цю продукцію, є інші ринки збуту цієї продукції, крім ЄС. Аграрії давно працюють із країнами близького Сходу, Азії, Північної Африки і навіть США, реалізуючи консервацію чи іншу готову продукцію.

Світове споживання фруктів та ягід щорічно зростає на 3-4%, органічних – на 8%. Нові світові тренди щодо здорової та правильної їжі, вегетаріанство є основним драйверами цього ринку. Рівень споживання фруктів і ягід в Україні складає 35 кг в рік на душу населення, овочів та баштанних – 104 кг. За рахунок збільшення внутрішнього споживання та імпортозаміщення ринок цієї продукції може зрости на 30-40% [3].

Серед об'єктивних факторів перспектив розвитку ринку плодоовочевої продукції можуть бути такі: наявний попит на свіжий продукт у великих містах; отримання додаткової вартості за рахунок власного бренду; велика ціна поза основним сезоном (квітень-травень, вересень-жовтень); відносна легкість збуту невеликої кількості продукції тощо.

Тенденції зміни клімату у сусідніх країнах останнього року мотивують українців до нових можливостей розвитку ринку овочів та фруктів. Головним завданням технологів та економістів є правильність їх використання. Слід переглянути деякі види плодоовочевої продукції, які вважалися стратегічними, та сконцентрувати увагу на виробництві інших види овочевих та плодкових культур, яких потребує зарубіжний ринок. Для стратегічного розвитку плодоовочевого спрямування вирощування цих культур необхідно уважно аналізувати терміни їх дозрівання, урожайність, попит та пропозицію ринку в нашій країні та країнах сусідів-конкурентів і країнах потенціальних імпортерів нашої продукції.

Український сектор овочів та фруктів змінює вектор на зовнішній ринок. Але експорт потребує значних капіталовкладень у виробництво, інфраструктуру, сертифікацію, маркетинг. Середнє та мале підприємство плодоовочевого сектору прагне до втілення нових проектів, спрямованих на підвищення якості продукції, створення потужностей з післяврожайної доробки продукції. Українські фермери дедалі частіше прагнуть отримувати сертифікати міжнародних зразків, аби відповідати високим стандартам на ринку ЄС та інших країн. З 1 січня 2018 року українські переробні підприємства запровадили стандарти НАССР. Це система аналізу ризиків та контролю критичних точок, яка дозволяє виявити небезпеки у процесі виробництва та отримувати на виході якісну і безпечну продукцію. Так само підприємства проходять сертифікацію Global G.A.P. [4].

Перспективними для експорту на ринки ЄС та Великобританії є такі культури: цибуля, огірки, тепличні овочі, баштанні, ягоди, перероблені овочі (заморожені, томатна паста), перероблені фрукти (сік, заморожена черешня). Ягоди краще реалізуються в країнах Перської затоки, а перероблені овочі (заморожені, томатна паста) – на ринках Азії, Китаю, Індії, країн Перської затоки та перероблені фрукти (сік, заморожена черешня) – на ринках США, Єгипту, Китаю, Індії, Японії.

Перспективи та тренди плодоовочевого ринку: збільшення тепличного виробництва; збільшення обсягу свіжих фруктів у мережах супермаркетів; зміна споживацьких трендів; створення брендової продукції; маркетинг та просуванні продукції на зовнішні ринки; капіталовкладення у виробництво, інфраструктуру, сертифікацію, маркетинг; державне та приватне фінансування галузі; застосування ІТ-технологій для сектору плодоовочівництва. Найперспективнішим для застосування ІТ-технологій є вирощування ягід, фруктів і овочів, де рівень доходу з одного гектара набагато вище, ніж при крупнотоварному виробництві зернових. Високотехнологічні рішення і високошвидкісна обробка інформації дозволять ефективно контролювати процес виробництва фінального продукту [5].

Україна може виробляти велику кількість різноманітної аграрної продукції в тому числі і плодоовочевої. Населення планети зростає тому попит на неї буде постійним. Малі та середні підприємці аграрного сектору України переважно продають сировину, а для того щоб продавати готовий конкурентоспроможний продукт, бізнесу потрібна впевненість у майбутньому. Державі необхідно надати пріоритетність у підтримці бізнесу по вирощуванню та реалізації плодовоовочевої продукції, за таких умов виробники вкладатимуть кошти у довгострокові проекти, розширюватимуть її виробництво, більше інвестуватимуть у нові технології.

Використана література:

1. Антоненко А.Ю., Ковтун В.А. Тенденції розвитку малого бізнесу Херсонщини у плодоовочевій галузі / А.Ю. Антоненко, В.А. Ковтун // IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний рух науки», Way Science, Дніпро, грудень 2018. – С. 19-23.
2. Інтернет-ресурс: <https://shotam.info/ukrayina-eksportovala-rekordniy-obsyag-zamorozhenoyi-malini-hto-kupuye/>
3. Інтернет-ресурс: <http://nk-online.tv/potentsial-dlya-eksportu-velichezniy-pro-perspektivi-malogo-biznesu-pivdnya-ukrayini-u-plodoovocheviy-galuzi/>
4. Ковтун В.А. Проблеми та перспективи розвитку малого та середнього бізнесу півдня України при виробництві плодовоовочевої продукції [Електронний ресурс] / В. А. Ковтун // Інфраструктура ринку. – 2018. – № 26. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/26-2018>
5. Ніколаєв Д. Сектор плодоовочівництва потребує додаткового фінансування [Електронний ресурс] <http://agroportal.ua/ua/views/blogs/sector-plodoovoshchevodstva-nuzhdaetsya-v-dopolnitelnom-finansirovanii/>

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Коломієць Н. О.

к.е.н, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності

*Харківський національний технічний університет
імені Перта Василенка*

Будь-яке рішення, що приймається, повинно в довгостроковій перспективі свідчити про економічну користь підприємства. Те, що дає кращі результати тільки в даний момент часу і в близькому майбутньому, а в віддаленому періоді ставить існування підприємства під загрозу, слід розглядати як помилкове. Таким чином, забезпечення існування підприємства на ринку можна вважати головним завданням стратегічного менеджменту.

Управління підприємством у межах України зорієнтовано нині головним чином на вирішення короткотермінових проблем. Багато підприємств нагадують тимчасові структури, не наділені необхідним запасом інтелектуальної, організаційної, економічної та виробничої «міцності», що дає змогу в разі необхідності провести ефективне оновлення.

Разом з тим швидкі зміни завдань, рішень, пріоритетів, що притаманні економічній діяльності, призводять до поганих господарських результатів, зниження конкурентоспроможності підприємств.

Вирішення цих проблем з теоретичної точки зору відображено в сучасній концепції стратегічного менеджменту.

Однак формуванню сучасної концепції стратегічного менеджменту передувало декілька етапів становлення та розвитку теорій менеджменту (починаючи з кінця XIX століття до теперішнього часу). Характерною особливістю всіх шкіл менеджменту є їх органічний взаємозв'язок та взаємопроникнення, природне зародження наступних у межах розвитку попередніх шкіл. Кожна з них зробила значний та відчутний внесок у розвиток стратегічного менеджменту.

Існують різні підходи до класифікації концепцій розвитку менеджменту. Зазвичай, у виданнях, присвячених історії менеджменту, теорії управління розміщують у хронологічній послідовності. Таке подання теорій менеджменту дозволяє чітко бачити різницю між напрямками розвитку науки. Нам видається найбільш прийнятним підхід до розгляду теорій менеджменту з точки зору того, чому найбільше (завдання, людина, управлінська діяльність) приділяла увагу та чи інша концепція управління. Слід зауважити, що акцент на якомусь одному з цих явищ був характерним для початкової стадії розвитку вчень про управління, коли закладались основи сучасного уявлення про управління. Пізніше, з поглибленням знань про управління та зі зміною його характеру, дедалі більшого розвитку почав

набувати синтетичний підхід, який пов'язував ці та інші явища в єдине органічне ціле [1].

Управлінські теорії, які були розроблені переважно для одного з перелічених вище явищ (завдання, людина, управлінська діяльність), називаються в теорії управління «одномірними» вченнями про управління. До найбільш помітних вчень цієї групи можна віднести: наукове управління, біхевіористичні вчення та організаційні теорії.

Характеризуючи основні школи менеджменту, не будемо детально зупинятися на ранніх теоріях цих шкіл. Щоб краще зрозуміти процес розвитку управлінської думки та ті тенденції, які спостерігаються сьогодні в розвитку теорії менеджменту, подамо їх лише оглядово.

Класична (адміністративна) школа управління, представником якої є Анрі Файоль, вивчала зміст діяльності щодо управління організацією. Метою цієї школи було створення універсальних принципів управління.

Основні положення школи наукового управління полягали в розробці методів підвищення продуктивності праці за рахунок раціоналізації трудових операцій на базі наукової організації праці. Представниками цієї школи були Фредерік Уінслоу Тейлор, Френк та Лілія Гілберти, Генрі Гантт.

Школа людських відносин висувала людський фактор як основний елемент ефективності організації. До науковців, які дотримувались біхевіористичних поглядів, належать Елтон Мейо, Марі Паркер Фоллет.

Метою поведінкової науки було підвищення ефективності організації за рахунок підвищення ефективності її людських ресурсів. Найбільш яскравим представником цієї школи є Дуглас МакГрегор, який розробив відомі теорії «Х» та «У», відповідно з якими виділив два типи управління, що відображали різні погляди на працівника. Згідно з теорією «Х», люди за своєю природою ліниві, безвідповідальні і їх слід постійно контролювати. Згідно з теорією «У», люди в своїй основі працелюбні, відповідальні і потребують тільки підтримки та заохочень.[2].

Всі перелічені вище школи відносяться до «одномірних» вчень, які, безумовно, зробили значний внесок у розвиток управлінської науки, однак розглядали управління не як систему з багатьма взаємопов'язаними компонентами. «Одномірні» вчення відносяться до так званого традиційного менеджменту.

Вивчення та аналіз наукової літератури з проблем теорії менеджменту дозволяють виділити положення, які складають основу традиційного менеджменту.

1. Менеджмент – це управління бізнесом, а бізнес є унікальною та виключною справою сучасного суспільства.

2. «Соціальні зобов'язання менеджменту», тобто справи, які не можуть бути включені в рамки економічних розрахунків, є скоріш перешкодою та обмеженнями, що покладені на менеджмент, аніж його цілями та завданнями. Вони повинні виконуватись поза підприємством та за межами нормального робочого дня менеджера.

3. Основне завдання менеджменту – мобілізація сил організації для вирішення відомих та визначених завдань. Його критеріями є ефективність того, що вже виконується, та адаптація до зовнішніх змін. Підприємство та нововведення, крім систематичного дослідження, знаходились поза сферою менеджменту. Фактором, який сприяв виникненню наукового управління, була наявність великих та складних виробничих та торговельних організацій, для яких традиційні системи управління не підходили. Наголос на управлінську сторону менеджменту та майже повне нехтування підприємством як однією з функцій менеджменту відбивало реальність, яка була притаманна економіці першої половини ХХ століття. Це був період високого технологічного та підприємницького розвитку, період, який вимагав скоріше адаптації, ніж нововведень, та здатності робити краще, аніж сміливості робити інакше.

4. Основна увага менеджменту приділялась робітнику фізичної праці – кваліфікованому або малокваліфікованому, – який розглядався і як один з ресурсів, і як один з основних елементів витрат.

5. Менеджмент розглядається незалежно від культурних цінностей та особистих поглядів, подібно до елементарних операцій арифметики, законів фізики або інженерних розрахунків.

6. Менеджмент – це результат, наслідок економічного прогресу. Він з'явився, коли бізнес переріс господаря, який робив все сам. Менеджмент виник перш за все на підприємствах, які з самого початку були великими. В ті ж сфери економіки, де переважали невеликі підприємства, менеджмент прийшов пізніше. Деякі з них дотепер керуються за принципом: господар робить все сам, маючи в кращому випадку лише «помічників».

Звичайно, сформульовані положення узагальнені, але вони відбивають традиційний підхід до менеджменту. Те, що відбувається сьогодні в теорії та практиці менеджменту, можна назвати «тихою управлінською революцією». Її початок збігся зі вступом суспільства в інформаційну стадію. На зміну старому, традиційному напрямку в менеджменті приходять нове індивідуалістично-інформаційне. Суть нової філософії управління в спеціальній літературі визначається таким чином: акцент робиться на людину, що самореалізується (на відміну від людини економічної та людини соціальної); фірма розглядається як живий організм, що складається з людей, які об'єднані спільними цінностями, як «клан»; фірма повинна постійно оновлюватись в своєму прагненні пристосуватися до зовнішніх факторів, головним з яких є споживач.

Нова філософія управління будується на системно-ситуаційному підході. Головні передумови успіху лежать не всередині, а поза фірмою. Успіх залежить від того, наскільки вдало фірма пристосовується до зовнішнього середовища. Ситуаційний підхід є відповіддю на вплив останнього. Організаційні механізми пристосовуються до виявлення нових проблем та вироблення нових рішень[2].

«Синтетичні» вчення про управління, які з'явилися в середині ХХ століття, розглядають управління як багатопланове, комплексне та змінюване явище,

що пов'язане багатьма зв'язками з внутрішнім та зовнішнім середовищем організації. Основою для більшості сучасних вчень, у загальному розумінні, є так званий системний підхід до організації, який розглядає її як багатопланове явище, що пов'язує в єдине органічне ціле цілі, ресурси та процеси, які відбуваються в організації та поза нею. Для окремих вчень характерним є наявність наголосу на якийсь ключовий, з точки зору даного вчення, напрямок (цілі, зовнішнє середовище, структури тощо).

Використана література:

1. Виханський О.С. Стратегическое управление: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / О.С. Виханский. – М.: Гардарики, 2000. – 296 с.
2. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент: управління персоналом організації: навч. посібник / Г.А. Дмитренко. – К.: МАУП, 1998 – 188 с.

РОЛЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Котко Я. М.

асистент кафедри «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Мале підприємництво відіграє важливу роль у соціально – економічному значенні розвитку ринкової економіки України.

Сьогодні цілком очевидно, що не дивлячись на нестабільне та складне становище економічного, соціального та політичного середовища, успіх ринкових перетворень визначається необхідністю розвитку малого бізнесу, реалізації підприємництва.

Україна, яка на даний час перебуває на стадії трансформації ринкових відносин, розвитку малого підприємництва стає основною темпу зростання економіки, джерело впровадження нових технологій, механізмом боротьби з монополізмом та підприємств – гігантів, що в свою чергу впливає на конкурентоспроможність ринкової економіки в цілому, збільшення доходів населення за допомогою самозанятості.

На даний час потрібно звернути увагу до проблем розвитку малого підприємництва, впливу факторів та швидкої адаптація сучасних підприємств, що є важливим значенням у сучасній економіці країни.

Світовий досвід і практика розвитку ринкової економіки призвела до створення нових суб'єктів господарювання – мале підприємництво. Позитивний розвиток малого підприємництва є скорочення безробіття, створення робочих місць, впровадження інновацій, розвиток конкурентоспроможності, забезпечення товарами та послугами.

Мале підприємництво здійснює свободу ринкового вибору, швидкої окупності витрат, насичення ринку товарами та послугами повсякденного попиту, раціональність в управлінні.

Згідно законодавства України, значення терміну підприємництво трактується так: «...Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством...» [1].

Щодо визначення поняття «мале підприємництво» слід вважати та враховувати не тільки кількісну, а якісну характеристику. «...малі підприємства – це організаційно-економічний вид підприємств, які згідно ст.2 Закону «Про підприємства в Україні» кваліфікуються за показником чисельності зайнятих працівників з градацією за сферами діяльності...» [2,3].

Також існує інша термінологія поняття мале підприємництво «...є органічним структурним елементом ринкової економіки, її ведучим фактором, одним з найважливіших діючих факторів економічного розвитку суспільства, що спирається на ринкові методи господарювання...» [7].

Реальний стан підприємництва в Україні починається з незалежності країни, а саме припадає на початок 90 років, постійно має тенденцію розвитку підприємницької діяльності.

В Україні на 2017 рік налічується 338,3 тисяч підприємств. З них лише 399 підприємства є великими (які мають більше 250 працівників). До малих та середніх підприємства можна віднести 99,88 %, з них 278,1 тис. підприємств відносяться до мікропідприємств, або 82,3%, це свідчить про привабливі умови ведення бізнесу, спрощеної системи оподаткування, гнучкістю до змін та коливань зовнішньої та внутрішньої економіки країни [5].

Крім того, в Україні в 2017 році налічується 1,47 млн. фізичних осіб – підприємців. Їх частка у загальній кількості суб'єктів господарювання складає 81,2 %. До суб'єктів середнього підприємництва належить 317 одиниць, тобто 0,01%. Що до сектора малого підприємництва відносяться 99,9 %, з них 99,5 % належать суб'єктам мікро підприємництва [5].

Мале підприємництво має свої переваги та недоліки. Найсуттєвішими перевагами можна вважати:

- важлива роль посідає в економіці країни, тобто впливає на темпи економічного зростання, на показник зросту та якості національного валового доходу;
- можливість реалізувати власні ідеї та застосування власних здібностей на практиці;
- низька потреба в капіталовкладеннях;
- гнучкість та адаптація до змін впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища економіки країни;

- швидке реагування на зміни та вподобання попиту населення, врахування потреб задоволення покупців, відкриття власної справи, або корегування підприємницької діяльності до умов ринку;
- застосування методів обслуговування покупців, максимальне особисте спілкування з клієнтами;
- спрощена система оподаткування малого підприємництва, застосування різноманітних пільг;
- застосування скороченої управлінської ієрархії, прийняття самостійних та незалежних рішень.

Порівнюючи різні суб'єкти господарювання, мале підприємництво має позитивні сторони, а саме: маневреність, динамічність, створення додаткових робочих місць, сприяння покращення економічного та соціального розвитку інфраструктури сільської та міської території країни, раціональне використання матеріальних та трудових ресурсів. А також позитивним аспектом успіху розвитку малого підприємництва є заощадження та інвестування фінансових ресурсів, особиста мотивація на максимальний успіх розвитку підприємницької діяльності.

Недоліками та невдачами малого підприємництва вважаються: нестача кваліфікованих кадрів, нестача досвіду та знань у підприємницькій діяльності, злочинство, шахрайство, недоліки культури обслуговування населення, невміння підтримувати ділові зв'язки та партнерські контакти.

Крім перерахованих вище недоліків, існують інші, такі як: нестача управлінського досвіду керування підприємницькою діяльністю; залежний до монопольних та підприємств – гігантів; труднощі в отриманні позикових та кредитних коштів; незначне капіталовкладення в підприємницьку діяльність (зменшує можливість залучення додаткових матеріальних ресурсів, або вільних коштів, знижує стійкість позицій та конкурентоспроможності підприємництва); великий ризик не вдачі, або банкрутства.

Аналіз переваг та недоліків свідчить про те, що мале підприємництво швидко реагує на зміни ринкового середовища швидка ідеалізація підприємницької діяльності, перебудова спеціалізації підприємництва, прискорення науково – технічного прогресу, оновлення номенклатури та асортименту товарів та послуг, ефективне використання не залучених фінансових ресурсів, формування конкурентного середовища, залучення інвестицій, освоєння нововведень, помітний внесок у вирішенні проблеми зайнятості населення, а також мале підприємництво – справа не з легких, що пов'язана з труднощами, перешкодами та ризиками.

Отже, всі ці негативні та позитивні аспекти сектора малого підприємництва мають вплив на соціально – економічний розвиток регіонів та України. В умовах перетворень сучасної ринкової економіки мале підприємництво виконує провідну роль стабілізації економіки в цілому та підвищення рівня життя населення, це можливо шляхом вирішення проблеми зайнятості населення, насичення ринку товарів та послуг, створення конкурентного середовища, ефективне використання місцевих матеріальних,

трудова та сировинних ресурсів завдяки цьому наповнення місцевих та державних бюджетів.

Використана література:

1. Закон України «Про підприємництво» : 436-IV (436-15) від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
2. Закон України «Про підприємства в Україні» : 436-IV (436-15) від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=887-12>.
3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» : № 4618-VI : від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
4. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання / Л.Є. Сімків, С.А. Побігун // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 560–564.
5. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами. Державна статистика України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Витвицька У., Леонова Т. Оцінка стану та перспектив розвитку малого підприємництва в Україні. / У.Витвицька, Т. Леонова// Економічний аналіз. 2013 рік. Випуск 12. Частина 1., [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
7. Малі підприємства: сутність та значення для розвитку економіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/21923/.

РОЗВИТОК РИНКУ ЧАСНИКУ ЯК НІШЕВОЇ КУЛЬТУРИ

Красва О. В.

студентка 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Часник є частиною засобів, що дозволяє підтримувати здоровий стан будь якої людини. Окрім цього він також є тією культурою, що дозволяє отримувати високий прибуток з невеликих площ посівів. Сприятливі кліматичні умови України дозволяють вирощувати вказану культуру практично за всіма регіонами України. Розвиток виробництва часнику є можливим по всій території країни. Однак для реалізації вищевказаного та отримання бажаного рівня доходу є необхідним пошук нових ринків збуту

та виявлення основних маркетингових аспектів просування продукції, адже часник відносить так званих «нішевих культур».

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті часнику як нішової культури. Як предмет дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти функціонування ринку часнику. Об'єкт дослідження – процес формування інноваційного ринку часнику в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання: проаналізувати стан та тенденції виробництва часнику за останні 7 років, дослідити ситуацію на зовнішньому ринку, розкрити особливості сучасних маркетингових засобів на ринку часнику. У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою обґрунтування тенденції розвитку ринку часнику. За допомогою методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту часнику.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н.І. [9]. У своїй статті О. Коваленко досліджував ефективність інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості де зазначив за необхідність формування нових шляхів та каналів збуту продовольчої продукції[5]. Н. Чухрай та Т. Данилович у свою чергу в своїй роботі розглядали питання інноваційного розвитку промислових підприємств на засадах маркетингу. На їх думку існують певні риси, притаманні інноваційним товарам, які необхідно враховувати підприємствам при розробці маркетингових заходів [9]. Іншим автором, що досліджував інноваційні товари був І. Бачало, який у своїх роботах досліджував сегментацію споживачів в умовах розвитку інноваційних ринків збуту, а також описав можливі бар'єри та ризики для підприємств при виході на нові ринки [2].

Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку часнику, його використання у різних галузях та дослідження технології вирощування піднімались у роботах Гончарова О.М. [3], Дьякової Ю.В. [4], Ярового Г.І. [7], Чечуй О.Ф. [7] та Філімонової О.І. [7]. Ю. Дьякова у своїй статті проаналізувала динаміку виробництва сушеної плодоовочевої продукції, зокрема часнику. Автор навела структуру імпорту та охарактеризувала основні тенденції споживання сушеної плодоовочевої продукції [4]. Інше дослідження належить Гончарову О.М., який досліджував технологію вирощування часнику. На його думку, основною проблемою великотоварних господарств, які намагаються орієнтувати виробництво часнику на промислову основу, є недосконалість технології виробництва [3]. Важливий внесок в дослідження технології виробництва часнику зробили Г. Яровий, О. Чечуй, О. Філімонова. Автори у своїх роботах досліджували результати обробки часнику біологічними препаратами та вивчали їх вплив на збереженість часнику, що має дуже велике значення для виробників, орієнтованих на ринок часнику [7].

Динаміку обсягів виробництва часнику та темпів його приросту відображено у таблиці 1.

Динаміка виробництва часнику в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	21200	22500	22710	21900	20800	21000	21500
Обсяги виробництва, т	171900	171400	185570	191140	176470	187960	185830
Урожайність, ц/га	81,1	76,2	81,7	87,3	84,8	89,5	86,4
Темп росту обсягів виробництва, %	x	106,13	100,93	96,43	94,98	100,96	102,38
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	6,13	0,93	-3,57	-5,02	0,96	2,38

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

У таблиці 1 відображена динаміка виробництва часнику в Україні за період 2011-2017 рр. За досліджений період обсяги виробництва загалом збільшились на 13930 т. Найбільший обсяг виробництва часнику зафіксовано у 2014 році – 191140 т, а найменший у 2012 році – 171400 т. Максимальний темп приросту обсягів виробництва часнику припадає на 2012 рік та становить 6,13%, мінімальний – на 2015 рік, він є від’ємним та дорівнює – 5,02%.

Обсяги площ, відведених під вирощування часнику майже не змінилися за період 2011-2017 рр. та коливаються в межах 21000 га до 22710 га. Виробництво часнику в Україні характеризується стабільними урожаєм. За досліджений період урожайність часнику змінилась від 76,2 до 89,5 ц/га. Максимальна урожайність мала місце у 2016 році і становила 89,5 ц/га, мінімальна у 2012 році – 76,2 ц/га.

Зображення даних цієї таблиці щодо тенденцій зміни обсягів виробництва часнику наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Виробництво часнику в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

За досліджуваний період 2011-2017 рр. зміни за показниками обсягів виробництва часнику та його урожайності проходили рівномірно, оскільки

рівень урожайності є взаємопов'язаним з обсягами виробництва. В роки, коли було підвищення урожайності – підвищувалися і обсяги виробництва, а саме у 2013-2014 рр. та у 2016 році. Така ж динаміка спостерігалася і під час спадів у 2015 та 2017 рр.

У наступній таблиці 2 наведено результати дослідження зовнішньої торгівлі часнику.

Таблиця 2

Баланс експорту та імпорту часнику за 2011-2016 рр.

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг експорту, т	160	156	55	163	83	192
Вартість експорту, тис дол	606	166	18	78	88	362
Ціна експорту, дол./кг	3,79	1,06	0,33	0,48	1,06	1,89
Обсяг імпорту, т	11742	6709	6861	4236	4797	2545
Вартість імпорту, тис дол	5505	5146	6065	3722	4662	4740
Ціна імпорту, дол./ц	0,47	0,77	0,88	0,88	0,97	1,86
Коефіцієнт експорт/імпорт (за обсягом), од	0,014	0,023	0,008	0,038	0,017	0,075

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Встановлено, що найбільший обсяг експорту часнику спостерігається у 2016 році – 192 т за ціною 1,89 дол./кг. Загалом за досліджуваний період 2011-2016 рр. ціна експорту змінювалася в межах 0,33 – 3,79 дол./кг. Найбільший обсяг імпорту часнику мав місце у 2015 році і становив 4662 т при ціні 0,97 дол./кг. Коливання імпортової ціни на часник за вказані роки відбувалися в межах 0,47 – 1,86 дол./кг і з початку досліджуваного періоду до кінця збільшилась на 1,39 дол./кг. В результаті проведених розрахунків бачимо, що обсяги експорту часнику є значно меншими, ніж імпорту – коефіцієнт експорт/імпорт є дуже низьким (0,014-0,075).

Часник найчастіше використовують в кулінарії для приготування страв, аби додати їм більшої насиченості смаку. Але часник використовують не тільки в кулінарії, а ще й для здоров'я та краси. Його використовують у різних сферах життя, наприклад, при боротьбі з інфекціями, усунуванні зубного болю або догляду за шкірою.

При рекламі часнику закордонні виробники звертаються до його корисних властивостей, пропонують споживачам перелік переваг у використанні та перелічують сфери його застосування. В нашій країні є дуже багато традицій, пов'язаних з використанням часнику у повсякденному житті і він є дуже відомим через свої корисні властивості, але культурні та етнічні підходи відсутні у сучасній рекламі.

Маркетинг часнику недостатньо розвинений, оскільки основна увага приділяється лише його використанню під час приготування їжі. Тому треба просуватися в цьому напрямку та рекламувати використання часнику у нестандартних ситуаціях, аби викликати інтерес у споживачів до нього не тільки як до продукту харчування. Надання цієї інформації споживачам є необхідним і робити це можливо через упаковку декількома способами.

Наприклад, робити чек-лісти, лайфхаки, звернення споживачів до незвичного застосування часнику або просто цікаві факти щодо цього продукту. У світі розвитку цифрових технологій необхідно використовувати сайти виробників і періодично проводити певні дослідження щодо використання властивостей часнику, викладання рецептів та оригінальних фотографій.

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A, Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Гончаров О. М. Технологічні прийоми вирощування однозубкових цибулин часнику. *Таврійський науковий вісник*. 2016. № 86. С. 23–29.
4. Дьякова Ю. В. Тенденції розвитку ринку сушеної плодоовочевої продукції України SWorld. 2013. Режим доступу до ресурсу: <https://www.sworld.com.ua/konfer31/833.pdf>.
5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
7. Яровий Г. І. Вплив біологічних препаратів на збереженість часнику озимого. *Сільськогосподарські науки*. 2017. № 27. С. 66–72.
8. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.
9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.

ЛОГІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗПОДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Макаренко С. М.

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту і адміністрування,

Поладов З.

студент 4 курсу спеціальності 6.030601 «Менеджмент»

Херсонський державний університет

Будь-яка стратегія підвищення конкурентоспроможності продукції й підприємства взагалі повинна базуватися на розробці та визначенні оптимальної логістичної стратегії розподілу продукції підприємства. Теоретичним і практичним аспектам формування та реалізації логістичної стратегії розподілу продукції й постачання сировини присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких Л. В. Балабанова [1], О. А. Біловодська [2], С. Р. Камілова [3], З. С. Люльчак [4], Н. А. Тюхтенко [5] та ін. Незважаючи на вагомий напрацювання, залишаються проблеми, що потребують спеціального наукового аналізу. Зокрема, недостатньо уваги приділяється дослідженню обґрунтованості формування логістичної стратегії розподілу сільськогосподарської продукції як однієї зі складових оптимізації витрат господарської діяльності, що може розглядатися як основа для підвищення конкурентоспроможності підприємств всіх форм власності.

На прикладі суб'єктів господарювання Херсонської області було встановлено, що логістична стратегія є інструментом реалізації головної стратегії підприємства – стратегії підвищення конкурентоспроможності для максимізації прибутку. Модель логістичної стратегії підприємства повинна становити функціональну програму діяльності, яка була б запорукою зміцнення його конкурентоспроможності.

Однією зі складових подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств є прийняття участі у комбінованому, сегментованому чи інтермодальному перевезенні. Комбіновані перевезення ґрунтуються на з'єднанні в процесі перевезень на взаємовигідних умовах різних видів транспорту. Розширення ряду послуг за рахунок здійснення мультимодальних перевезень може здійснюватися в декількох напрямках. По-перше, заслуговує на увагу поєднання автомобільного транспорту із річковим та морським. Автомобільно-водні перевезення стають найбільш ефективними тоді, коли значна частина маршруту здійснюється водним транспортом [5].

В сучасних умовах ведення бізнесу, з метою досягнення тривалої конкурентної переваги сільськогосподарським підприємствам необхідно здійснювати постійне моделювання логістичної стратегії з урахуванням специфічних засобів і можливостей підприємства в окреслених умовах

функціонування. На прикладі провідного сільськогосподарського підприємства ПрАТ «Придніпровське» (с. Новоолександрівка, Нововоронцовський район, Херсонська область) було встановлено, що в сучасних умовах обмеженості джерел фінансування топ-менеджменту підприємства необхідно визначити оптимальну межу витрат між транспортуванням та складуванням продукції при її реалізації за кордоном. Виходячи з вищезазначеного, логістичне управління на вказаному підприємстві слід розглядати як оптимізацію та взаємозв'язок матеріальних та супутніх потоків, що входять та виходять з підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності як за межі країни, так і в її межах. Це дозволяє оптимізувати потоки в середині самого підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Для успішного впровадження логістичного управління на підприємстві необхідним є виконання ряду умов, а саме: впровадження концепції логістичного управління на всьому логістичному ланцюзі; проведення реформування керуючої та керованої системи на підприємстві з метою впровадження нової концепції управління; наявність кваліфікованих кадрів [2].

Враховуючи специфіку та обсяги господарської діяльності сільськогосподарського підприємства ПрАТ «Придніпровське» було встановлено, що для підприємства економічно вигіднішим є реалізація продукції за експортними схемами з використанням закордонних складських приміщень. Було виявлено, що ПрАТ «Придніпровське» має вихід на оптові ринки Білорусі, Польщі та Молдови. Водночас, враховуючи специфіку транспортування й зберігання продукції, вирощеної на ПрАТ «Придніпровське», її експортування може бути проведене також й до м. Батумі (Грузія), м. Поті (Грузія), м. Баку (Азербайджан).

При експортуванні продукції до Східних Країн (Азербайджан, Грузія) найменша різниця між цінами при реалізації продукції складатиме 0,5 євро для Азербайджану, де середньомісячна заробітна плата за підсумками 2017 року складала біля 260 євро. Додаткові витрати при перетині кордону складатимуть щонайменше 50%.

Враховуючи налагоджені міжнародні зв'язки витрати на зберігання продукції у м. Баку (Азербайджан) будуть мінімальними і складатимуть не більше 10 євро за 1 кв. м. за місяць, а отже біля 0,33 євро за добу.

Перевезення продукції ПрАТ «Придніпровське» (Херсонська область, Україна) до м. Баку (Азербайджан), з урахуванням анексії АР Крим та антитерористичних заходів на сході України можливо здійснити за двома варіантами:

– перший варіант – з використанням комбінованих перевезень: двадцяти тонних фур по суші та контейнерів на 40 футів (стандартний Dry Cube) при водних перевезеннях. Максимальна місткість контейнеру складає біля 13,4 тон продукції. Перевезення будуть здійснюватися за наступним маршрутом: ПрАТ «Придніпровське» – м. Скадовськ, двадцяти тонна фура; м. Скадовськ (Україна) – м. Батумі (Грузія), контейнер, 800 км; м. Батумі (Грузія) – м. Поті (Грузія) – м. Баку (Азербайджан), двадцяти тонна фура.

При проведенні розрахунків потрібно враховувати той факт, що після прибуття до м. Батумі (Грузія) і перевантаження продукції з контейнеру до двадцятитонної фури на протязі однієї доби за маршрутом транспортування також буде забезпечено реалізацію 2 тон продукції у м. Батумі (Грузія) та 1,4 тон продукції у м. Поті (Грузія). Залишок вантажу в обсязі 10 тон надійде до м. Баку (Азербайджан) наступного дня. Орієнтовний розмір прибутку від реалізації вказаної пропозиції складатиме біля 3611,73 грн./т. Загальний розмір тижневого прибутку – 48397,16 (грн.);

– другий варіант – з використанням комбінованих перевезень: двадцяти тонних фур по суші та контейнерів на 40 футів (стандартний Dry Cube) при водних перевезеннях. Максимальна місткість контейнеру складає біля 13,4 тон продукції. Перевезення будуть здійснюватися за наступним маршрутом: ПрАТ «Придніпровське» – м. Чорноморське (Одеська область), двадцяти тонна фура; м. Чорноморське (Одеська обл., Україна) – м. Батумі (Грузія), контейнер; м. Батумі (Грузія) – м. Поті (Грузія) – м. Баку (Азербайджан), двадцяти тонна фура. Прибуток від реалізації вказаної пропозиції складатиме 3141,76 грн./т. Загальний розмір тижневого прибутку складатиме 42099,58 грн.

Також встановлено, що для зменшення витрат на транспортування заслугоує на увагу організація аналогічних перевезень продукції з підприємств м. Баку (Азербайджан) до потенційних ринків збуту України.

Результати проведеного дослідження свідчать, що удосконалення логістичної стратегії розподілу продукції є однією з найважливіших складових підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що використання методу найменших середніх витрат дозволить виявити оптимальний розмір партій при транспортуванні та реалізації продукції за кордоном.

Використана література:

1. Балабанова Л. В. Управління збутовою політикою [Текст] / Л. В. Балабанова, Ю. П. Митрохіна. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 240 с.
2. Біловодська О. А. Маркетингова політика розподілу та збуту: дослідження сутності, ролі та значення [Текст] / О. А. Біловодська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2017. – Вип. № 2. – С. 85-97.
3. Камілова С. Р. Управління збутовою діяльністю [Текст] / С. Р. Камілова, Ю. Ю. Яцун // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. праць. – Вип. 31. – Київ : НАУ, 2011. – С. 15-23.
4. Люльчак З. С. Логістичні центри в Україні – наявний стан та проблеми створення [Електронний ресурс] / З. С. Люльчак, О. І. Данильців // Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» (Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського), 2014. – № 2. – С. 603-608. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/122.pdf>

5. Tyuhtenko N. A. Increasing competitiveness of the enterprise by improving logistic strategy of distribution of production and supply of raw materials [Текст] / N. A. Tyuhtenko, S. M. Makarenko, N. M. Oliinyk // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). Ч. 2 . – С. 56-63.

ВПЛИВ ЕВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мохненко А. С.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, обліку та підприємництва

Федорчук О. М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та підприємництва

Херсонський державний університет

Однією з головних ознак ринкової економіки України в умовах ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у т. ч. в аграрній сфері, є конкурентна боротьба, суперництво підприємницьких структур і підприємців за отримання виробничих замовлень, максимальних прибутків. Тому саме конкурентні відносини координують виробництво матеріальних благ через систему ринкових важелів і ціновий механізм. Вони є важливим проявом ринкових відносин у розвитку аграрних підприємств різних форм власності та організації виробництва, в т.ч. фермерських господарств.

Аналізуючи і узагальнюючи відомі підходи до визначення конкуренції та механізмів її прояву, можна зробити наступний висновок: конкуренція – це особливі економічні відносини, економічне середовище, суперництво, спрямовані на задоволення переваг всієї структури потреб при умові достатньої кількості на ринку продавців і покупців, а також вільного входження у галузь та виходу з неї, це боротьба за максимум прибутку. Повною мірою це стосується підприємств аграрної сфери економіки.

В умовах євроінтеграційних процесів всі господарюючі суб'єкти, у тому числі й фермерські господарства, повинні формувати конкурентоспроможність виробленої продукції, прибуток для функціонування свого подальшого розвитку, але робити це необхідно в межах, установлених державою. Вплив зі сторони держави на функціонування фермерських господарств здійснюється у формі регулювання, їх організації, виділення земельних наділів, кредитно- фінансових відносин, податкової політики, цінової політики, регулювання сертифікації, охорони навколишнього середовища. У внутрішні параметри мікросередовища держава практично не втручається, тому свою конкурентоспроможність фермерські господарства формують самостійно.

Формування й функціонування фермерських господарств багато в чому залежить від вибору конкурентної стратегії, що відображає, з однієї сторони, можливості господарства, його сильні й слабкі сторони, позицію в галузі, а з іншої сторони – структуру галузі, що впливає на співвідношення сил, що визначають конкуренцію в ній.

Для того, щоб визначити відповідність продукції фермерських господарств вказаній вимозі, необхідно порівняти їхню діяльність із іншими товаровиробниками, тобто провести аналіз конкуренції на ринку. Це варто робити за рахунок загальної системи збору й обробки інформації про діяльність конкурентів (звітність, публікації про комерційну діяльність, реклама, торговельні виставки і ярмарки й т.п.). Вказана інформація є відкритою для загального використання. Важливо використовувати інформацію й іншого характеру: опитування покупців і дилерів про збут продукції на ринках, відомості з бірж, експертів по ринку, державних правових і економічних установ.

У загальному плані вивчення конкурентів варто проводити у відповідності до їх орієнтації у виробничо-збутовій діяльності. Особливо важливо вивчити їхню стратегію на ринку в галузі структури пропозиції, цінової політики, технології продажу, обслуговування.

Прогноз поведінки конкурентів повинен урахувати такі фактори, як темпи росту, прибутковість, мотиви й цілі виробничо- збутової політики, зміст поточної й попередньої стратегії збуту, рівень управлінської культури. Вказані фактори в їхньому практичному застосуванні формують сутність і систему характеристики конкурентоспроможності. Нами сформована система характеристик забезпечення конкурентоспроможності фермерського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика об'єктів конкурентоспроможності

Об'єкт	Характеристика конкурентоспроможності об'єкта	Основні вимоги до об'єкта
1	2	3
Нормативні акти	Ступінь задоволення потреб у даному виді нормативного акту, можливості його використання	Відповідність загальноукраїнським і міжнародним нормам, застосування при розробці системно-комплексних підходів, обґрунтованість і перспективність
Система стандартів по управлінню якістю праці і продукції	Ступінь відповідності в документації показників якості й економічності об'єкта вимогам конкретного ринку на період сприйняття споживачем	Застосування встановлених на практиці сучасних і стратегічних стандартів, що випереджають базу порівняння при плануванні відновлення об'єкта, відповідність міжнародним вимогам (при необхідності) і вимогам споживачів

1	2	3
Технологія	Можливість по даній технології виробити якісну й економічну продукцію відповідно до встановлених стандартів	Забезпечення мобільності технології, оптимальності, рівня механізації й автоматизації процесів, мінімальних втрат ресурсів
Вироблена продукція (виконувана послуга)	Ступінь задоволення потреби в порівнянні із кращою аналогічною продукцією, що використовується на даному ринку. Наявність сертифіката якості	Забезпечення якості й економічності продукції (послуги) на рівні не нижче вимог конкретної групи споживачів в відповідності з результатами сегментації ринку на момент впровадження продукції в споживачів
Виробництво	Здатність виробництва як складної, відкритої організаційно-економічної системи прогнозувати своє майбутнє, провадити конкурентоспроможну продукцію й забезпечувати за рахунок цього достатню для нормального функціонування й розвитку прибуток	Використання прогресивної технології, сучасних методів менеджменту, своєчасне відновлення фондів, забезпечення гнучкості виробництва, пропорційності, безперервності, ритмічності процесів
Член фермерського господарства	Уміння виконувати вимоги технології по всіх параметрах (якість, кількість, строки, витрати)	Знання кваліфікаційних вимог відповідно до цілями фермерського господарства, ведення нормального способу життя
Голова селянського (фермерського) господарства	Уміння розробити систему забезпечення конкурентоспроможності даного об'єкта управління і володіти методами сучасного менеджменту по досягненню цілей керованої системи	Знання й застосування сучасних методів досліджень і розробок, методів формування колективу (при необхідності) організації й мотивації праці, зміцнення здоров'я підвищення рівня культури
Інфраструктура, навколишнє середовище	Ступінь відповідності даного виробника міжнародним нормативам, досягненням по екології, задоволення фізіологічних, духовних і соціальних потреб людини, якості роботи об'єктів виробничої інфраструктури	Забезпечення (у перспективі) якісних і кількісних нормативів соціальної й виробничої інфраструктури країни, регіону, господарства міжнародним нормативам, досягненням
Інформація	Повторюваність конкретної інформації у господарстві, регіоні, країні, за рубежом	Забезпечення вірогідності, обґрунтованості, новизни, конкретності, машиноорієнтованості.

Наведена система характеристик конкурентоспроможності фермерських господарств і вимог до них може змінюватися залежно від конкретних

природноекономічних умов, вимог зовнішнього й внутрішнього середовища, впливу міжнародної конкуренції й інших факторів, але принципова схема характеристик конкурентоспроможності у всіх галузях залишається постійною й відрізняється тільки своєю специфікою залежно від конкретних умов господарювання.

Конкурентоспроможність фермерського господарства представляє собою його потенційну можливість виробляти продукцію, яка б вигідно відрізнялась на ринку своєю якістю і ціною для споживача. Конкурентоспроможність фермерського господарства – це забезпечення оптимального співвідношення між обсягами виробництва і реалізації продукції та його ресурсним потенціалом, платоспроможності і інвестиційної привабливості підприємства, посилення стійкості до природних і економічних ризиків.

Використана література:

1. Мохненко А.С. Економічна сутність конкуренції і конкурентоспроможності / А.С. Мохненко // Таврійський науковий вісник. – Херсон, 2010. – № 68. – С. 165-171.
2. Кондратюк О.І. Підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції / О.І. Кондратюк // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 109-112.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ПЕРЕРОБКИ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Наумова О. В.

аспірант

Херсонський національний технічний університет

Подальший розвиток соціально-економічної системи України повинен ґрунтуватися на таких моделях виробничих систем, які здатні сформувати базис конкурентоспроможності національного господарства. Такою системою беззаперечно є підприємства з переробки плодоовочевої продукції.

Складність завдання стимулювання росту економічної ефективності і формування якісно нових механізмів регулювання розвитку багатофункціональної виробничої системи підприємств з переробки плодоовочевої продукції полягає в необхідності прискореного і складного пошуку дієвої моделі й механізму функціонування виробництва. Визначення перспектив розвитку підприємств з переробки плодоовочевої продукції є вихідним етапом формування стратегії і механізму їх економічного зростання.

Проблемам дослідження розвитку підприємств з переробки плодоовочевої продукції присвячені публікації відомих вчених [1-4], у яких ґрунтовно розглянуто існуючі й перспективні проблеми адаптації українських

підприємств з переробки плодоовочевої продукції до змінних умов ринку. Втім, проблема потребує подальшого дослідження.

Завдання розвитку підприємств з переробки плодоовочевої продукції слід вирішувати разом із проблемами їх сировинної бази – аграрних підприємств з вирощування плодів та овочів, підприємств системи заготівлі та зберігання сировини, а також – реалізації готової продукції.

Виробництва з переробки плодоовочевої продукції знаходяться у безперервному процесі вирішення питань закупівлі ресурсів, організації переробки та реалізації продукції. Ресурсами виступають – сировина, матеріали, паливо та енергія, вода, пара, та ін. Вони купуються по цінах, наближених до світового рівня. Але, використання ресурсів й перетворення їх у готову продукцію здійснюється за технологією не світового рівня. Навіть якщо переробні підприємства купують сучасні виробничі лінії, підготовчі і збутові операції залишаються на застарілому рівні – відзначається нестача автоматизації й механізації процесів, отже, кінцева продукція коштує дорожче, ніж іноземні аналоги.

Оскільки виробники і споживачі зв'язані один з одним технологічними ланцюгами і цей зв'язок повинний бути обґрунтований необхідністю відповідності навколишньому середовищу, об'єднання йде навколо виробника готової продукції. Аграрні підприємства підкоряють свої інтереси інтересам кінцевого виробника, оскільки від стану справ останнього залежить попит на їх власну продукцію і можливість за неї заплатити. Ціни на ринку визначаються не за витратним принципом, а за принципом конкурентної ціни, тому аграрним й переробним підприємствам власними силами необхідно виходити на прибутковість, оскільки держава не має досить фінансових можливостей допомогти їм.

Основними характерними рисами підприємств з переробки плодоовочевої продукції є органічна сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, науково-технічних та виробничих процесів, які направлені на створення специфічної харчової продукції з довгим терміном зберігання для задоволення потреб суспільства та громадян.

Підприємствам з переробки плодоовочевої продукції притаманні економічні ознаки споживання харчової продукції. Втім, економічному циклу цих підприємств притаманні специфічні риси:

- кінцевий корисний продукт є ефектом процесу переробки аграрної сировини у одиницю часу для споживання у певний термін готової харчової продукції;

- готова продукція зберігає якісну харчову матеріальну субстанцію протягом тривалого часу, що важливо для споживача, що має можливість передбачити забезпечення задоволення своїх потреб у часі;

- матеріальний характер переробного виробництва обумовлює наявність як у виробничому процесі, так і в збуті продукції багатообразних зв'язків виробництв різних галузей (агросфера, посередники, транспортні зв'язки, канали збуту, виробництво склотари та ін.);

- важливою особливістю галузі є сезонність і термін процесу реалізації, який не завжди співпадає з конкретним споживанням готової продукції;
- специфіка галузі обумовлює можливість просторового вивчення інформації в зв'язку з високим терміном споживання продукції і дозволяє найбільш обґрунтовано запрограмувати асортиментні плани випуску;
- первинна сировина виробляється у агросфері, що призводить до перенесення ризиків, характерних для аграрних виробництв на переробне підприємство;
- готова продукція є важливою складовою експорту, але також імпортується з інших країн;
- потреба в додаткових оборотних коштах в літній період;
- сезонний характер використання трудових ресурсів;
- різні способи переробки (теплова стерилізація, швидке заморожування, сушіння);
- відповідність інфраструктури (охолоджувальні сховища, асептичні ємності та ін.);
- зв'язок підприємств з регіональними органами влади (формальний, прямий і опосередкований).

Особливості галузі є формальною причиною для розподілу діяльності між такими сферами – аграрною, промисловою, складською і торгівельною. Такий розподіл видів діяльності за ознаками виробництва та споживання продукції є штучним, але має сенс у вивченні засад формування організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку підприємств з переробки плодоовочевої продукції.

Передумовами розвитку системи підприємств з переробки плодоовочевої продукції є такі:

1. Пріоритетність розвитку аграрного сектора економіки визначена державною політикою України [5]. Рівень життя населення нашої країни залежить від стану і тенденцій розвитку агросфери й переробної промисловості.

Проблеми агросфери, ріст витрат і собівартості продукції автоматично відбиваються на результатах діяльності переробної промисловості.

До зниження надходження аграрної сировини на переробку призвело чимало факторів, зокрема: зниження економічної зацікавленості виробників у розвитку аграрної продукції; різкий спад платоспроможності і попиту підприємств; погіршення забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами; зниження трудової активності і технологічної дисципліни; низька оплата праці; значне перевищення темпів росту оптово-відпускних цін для села в порівнянні з темпами росту закупівельних цін на його продукцію.

2. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни безпосередньо впливають на якісний розвиток підприємств з переробки плодоовочевої продукції.

3. Структурні зміни у виробництві харчової продукції обумовлюються світовими тенденціями в розділі праці і є важливим фактором розвитку для переробного виробництва.

4. Розвиток процесів інтернаціоналізації і глобалізації світової економіки, зокрема у агрохарчовій сфері, також є суттєвим фактором, що впливає на світову продовольчу сферу.

Виходячи зі змін у стратегічній моделі економічної політики і нагальних проблем підприємств з переробки плодоовочевої продукції, перспективною для галузі є інституціональна модель розвитку. Необхідно не просто коректувати стан виробництва, а докорінно оновлювати стратегію і тактику. Здійснення інституціональних перетворень пов'язано з індикативним плануванням і програмуванням, розробкою і реалізацією інвестиційних і соціальних програм, введенням соціальних індикаторів. Особливе значення має правильне визначення пріоритетів розвитку. Виходячи з наявної ситуації, основним пріоритетом повинна стати не тільки фінансова стабілізація, але і створення сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату.

Орієнтація сезонних переробних підприємств на кредитування проектів повинна узгоджуватися із усім процесом виробництва, починаючи від заготівлі сировини до реалізації кінцевої продукції. При кредитуванні необхідно визначитися із питанням якою мірою підприємство є рентабельним і наскільки воно здатне повернути кредит і одержати достатню вигоду за вкладені кошти. Принцип прибутковості в будь-якому випадку повинний враховуватися при одержанні довгострокових кредитів: недостатня рентабельність підприємства, що не покриває відсотки по капіталу і не забезпечує погашення позик, негативно впливає на накопичення коштів і розширення виробництва.

Держава практично усунулася від регулювання процесів пов'язаних з формуванням ринкової економіки. Товаровиробники опинилися без необхідних для них підтримки і захисту. Втрачено оборотні засоби, відбувся економічний спад виробництва, що супроводжувався нарощуванням заборгованості. Погіршився і без того складний економічний стан підприємств, що входять у систему технологічних зв'язків.

Монополізм виробників засобів виробництва і ринку збуту, правова незахищеність, недостатня фінансова підтримка сільськогосподарських і переробних підприємств у нерегульованому ринку привели їх до нинішнього економічного стану.

З метою регулювання взаємин партнерів, що виробляють і переробляють сільськогосподарську сировину, необхідно сформувати нові інтеграційні зв'язки. Вони повинні бути представлені в організаційних структурах, що виключають наявність різних посередників і надбудов у процесі заготівлі, виробництва, транспортування і переробки аграрної сировини.

У договорах інтеграції повинні бути передбачені зобов'язання по наданню взаємовигідних умов для структур, що входять у технологічний ланцюг. В умовах інтеграції економіки результати виробництв залежать від зацікавленості всіх учасників цього процесу.

Використана література:

1. Бостін Ф. Вироблення аграрної політики // АгроСвіт. – 2001. – № 11. – 1 червня.
2. Варченко О.М. До питання формування конкурентних переваг на ринку продуктів бурякоцукрової галузі // Вісник аграрної науки. – 2000. – серпень.
3. Шпичак О.М. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків аграрної продукції та продовольства в Україні на 2007/08 маркетинговий рік . – Вип. 18. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2007. – 170 с.
4. Даниленко А.С. Основні напрями удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті // Економіка АПК. – 2001. – № 4.
5. Наумов О.Б. Розвиток текстильної промисловості та її сировинної бази / О.Б. Наумов. – Херсон: Олди-плюс, 2004. – 396 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ ПЛОДООВОЧЕВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Нікітенко К. С.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Особливе значення в аграрному секторі більшості країн світу, у тому числі й в Україні, займає галузь овочівництва, яка протягом останнього півстоліття прогресивно та динамічно розвивається на відміну від інших секторів сільського господарства. Це, в першу чергу, зумовлено зростанням світового попиту на плодоовочеву продукцію, як таку, що має високу харчову цінність та лікувальні властивості. Підтвердженням цього є офіційні висновки ФАО, яка стверджує, що глобальне виробництво овочів та фруктів щорічно невпинно зростає.

На функціонування світового ринку овочів впливає ряд факторів, основним з яких виступають загострення глобальної продовольчої безпеки; глобалізація сільського господарства внаслідок пом'якшення торговельних бар'єрів з боку СОТ, посилення ролі і вимог споживача щодо безпеки та якості запропонованої продукції; застосування інноваційних технологій у вирощуванні овочів, що у кінцевому результаті відображається на ефективності виробництва, поглибленні процесу вертикальної інтеграції та партнерських відносин, а також комплементарності розвитку національних галузей [1].

Позитивні тенденції розвитку сільського господарства, а особливо плодоовочевого сектору, спостерігаються в усіх країнах світу, які мають безпосередній вплив на стан світової економіки. Згідно з прогнозами ФАО Україна у найближчому майбутньому може стати однією серед країн-лідерів з виробництва та експорту плодоовочевої продукції, але маючи певні конкурентні переваги в даному секторі, на жаль, її потенціал все ще

залишається нереалізованим. Основними бар'єрами, що перешкоджають розвитку плодоовочевого сектору є проблеми в інфраструктурі, фінансуванні та насамперед у недосконалому інституційному середовищі.

Ринок фруктів і овочів з кожним роком висуває дедалі вищі вимоги до якості товару. Яблука, суниці, полуниці, банани, вишні, різноманітні овочі в будь-яку пору року повинні мати таку якість, нібито вони щойно із грядки або саду. Водночас процес зберігання або переробки має бути спрямований на підтримання органолептичних якостей, збереження вітамінів, мінералів, а також біологічних і дієтичних властивостей фруктів і овочів.

Плодоовочевий ринок виділяють як організаційно-економічну систему виробництва овочів і фруктів для споживання в свіжому та переробленому вигляді, узгоджуючи при цьому економічні інтереси виробників та споживачів у процесі вільної купівлі-продажу продукції.

Розкриваючи основи організації сільськогосподарського ринку, можна визначити його як цілеспрямовано упорядковану систему ресурсів, установ та методів, завданням якої є створення і підтримування ринкового середовища в стані максимального наближення до чистої конкуренції і здатності генерувати ринкові ціни як ціни попиту та пропозиції [2].

Ринок плодоовочевої продукції доцільно виділити як самостійний. Підставою для цього є відокремлені масштаби виробництва – значні загальні обсяги виробленої продукції та участь у цьому процесі всіх регіонів країни. Специфіка ринку пов'язана з особливостями плодів та овочів як товарної продукції, що мають певні споживчі властивості. Вони впливають на весь продуктовий ланцюг: шлях реалізації цих продуктів від виробництва овочів, товароруху, комунікації, цінової політики, продажу, після продажного обслуговування клієнтів до кінцевого споживання [1].

Розглядаючи складові елементи сучасної ринкової інфраструктури плодоовочевого ринку слід виокремити наступні:

1) організаційно-технічні (товарні біржі, аукціони, торгові дома, торгові палати, холдингові компанії, брокерські контори, виставки, ярмарки, пункти прокату й лізингу, транспортні комунікації та засоби оперативного зв'язку, оптові та роздрібні торговельні організації);

2) фінансово-кредитні (банки, фондові та валютні біржі, страхові й інвестиційні компанії);

3) організаційно-дослідницькі (наукові установи, інформаційно-консультативні фірми, аудиторські організації) [3].

Таким чином, можна стверджувати, що ринкова інфраструктура через свої елементи створює правове й економічне підґрунтя для консультування підприємців, захисту інтересів у державних і приватних структурах; забезпечує фінансову підтримку, кредитування, включаючи лізинг, аудит, страхування нових господарських формувань тощо. Вона сприяє матеріально-технічному забезпеченню та реалізації продукції підприємств, регулює рух робочої сили, забезпечує маркетингове, інформаційне й рекламне обслуговування.

Ретроспективний аналіз свідчить, що з кінця XX – початку XXI ст. у світі спостерігається зростання виробництва овочевої та фруктової продукції, яке було зумовлено розширенням земельних площ в Азії, особливо в Китаї, який позиціонує себе як найбільший у світі виробник фруктів і овочів, при цьому 20 % виробництва припадає на фрукти, і понад 50 % на овочі. Проте зростання виробництва даних культур спостерігається і в інших розвинених регіонах. Валовий обсяг виробництва овочевої 99 продукції в усіх регіонах світу має позитивну динаміку. Так, з 2009 по 2017 роки. світовий валовий обсяг виробництва зріс більше ніж у 2 рази: Африка – 2,6 рази, Америка – 2,1, Азія – 2,2, Європа – 1,8 та Океанія – 2,9 рази [4].

Протягом тривалого періоду часу посівні площі під овочевими культурами розширювалися, внаслідок переважно екстенсивного характеру виробництва овочів у більшості країн світу. Світові площі під овочевими культурами зросли від 12330 тис. га до 18960 тис. га, або на 54%. Значний приріст, за аналізований період, відбувся в Китаї – понад 2 рази, Мексиці та Єгипті – більше 5, та в цілому у світі – у 1,5 рази.

За останні роки світові сільськогосподарські виробники освоїли інтенсивні технології виробництва овочів, використовують якісне насіння, високоефективні добрива та засоби захисту рослин, що призвело, до збільшення обсягів виробництва, реалізації та споживання якісної овочевої продукції. Розширення посівних площ та застосування інноваційних технологій виробництва овочів забезпечило зростання урожайності овочів у всіх регіонах світу. За аналізований період відповідний показник зріс у понад два рази.

Зараз у світі більшість овочів вирощується для продажу на локальному ринку. На експорт відправляється всього 5% від обсягу виробництва, однак цей показник буде рости. Основні напрямки світового імпорту – США, Західна Європа і Японія. На свою частку світового плодоовочевого ринку претендують нові імпортери – Індія, Китай, ОАЕ.

Також за останні п'ять років об'єми зовнішньої торгівлі усіма видами плодоовочевої продукції в Україні досягли свого піку в 2013 році, коли загальний обсяг експорту та імпорту майже сягнув 2,4 млрд дол. США. При цьому об'єм імпорту майже втричі перевищував обсяг експорту. В наступні два роки обсяги міжнародної торгівлі овочами та фруктами знижувався до свого мінімуму в 1 млрд дол. США. При цьому слід зазначити, що основне падіння обсягів торгівлі плодоовочевою продукцією прийшлося на імпорт, який знизився на 63% за останні два роки з причини девальвації української валюти, яка призвела до стрімкого падіння попиту на імпортовану продукцію. В той же час скорочення експорту склало лише 39%.

Таким чином зовнішньоторговельний баланс в 2017 році демонстрував найвищий показник за останні п'ять років, коли імпорт перевищував експорт лише на 40%. Щодо структури експорту та імпорту овочів і фруктів в Україні, слід зазначити, що в статті імпорту у грошовому вираженні завжди переважала свіжа продукція, у той час як перероблені овочі та фрукти були основною статтею українського експорту.

Використана література:

1. Сокольська, Т. В. Маркетингові підходи щодо забезпечення якості аграрної продукції [Текст] / Т. В. Сокольська // Вісник аграрної науки : науковотеоретичний журнал української академії наук. – 2009. – № 12. – С. 77-78
2. Старостіна, А. О. Маркетинг [Текст] : навч. посібник / А. О. Старостіна, О. В. Зозульов. – 3-тє вид., переробл. – К.: Знання, 2006. – 327 с.
3. Фірсова, С. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах маркетингової орієнтації [Текст] / С. Фірсова, К. Литвин // Маркетинг в Україні. – 2016. – № 2. – С. 39-45
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainefood.org/wp-content/uploads/2018/06/>

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРУСУ В УКРАЇНІ

Ніколаєнко О. О.

студент 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Сьогодні ознакою здорового способу життя є споживання ягідної продукції, яка багата на вітаміни, мінерали та інші корисні елементи. Але ситуація на ринку, що постійно змінюється вимагає від виробників стратегічного обґрунтування, адже ціна на ягідні культури залежить від рівня урожайності продукції та рівня експорту основних країн виробників. Обсяги виробництва ягід на світовому ринку щорічно зростають. В умовах ринку зростає конкуренція, особливо це стосується споживчих ринків, де конкуренція відбувається не тільки за ціною, але й за інструментами маркетингу. Від того, як виробник представить свою плодово-ягідну продукції залежить його майбутній рівень доходів. Україна має шанс стати стратегічним виробником ягідних культур з приводу вирощування різноманітного асортименту продукції, зокрема агрус.

Проблемою нішевих ринків займалися Данилович Т. Б.[6], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [3], Куліш Т.В. [4], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [5], Чухрай Н. І. [6], Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Комплексні методологічні та методичні аспекти стратегічного планування підприємств досліджувались відомими зарубіжними науковцями, серед яких були І. Ансофф, Г. Ассель, Б.Карлофф, Ф. Котлер. Поміж вітчизняних науковців відомими є праці Л. Балабанової, О. Виханського, А. Войчака.

Метою роботи є обґрунтування різних маркетингових інструментів при збуті ягід як нішової культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти маркетингу ягід на нішовому ринку. Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного ринку ягід в Україні. Для

досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання: аналіз умов виробництва ягід за останні 7 років, встановити тенденцію виробництва ягід на ринку України. У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки метою якої є обґрунтування тенденції розвитку ринку ягід. За допомогою методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту продукції.

При теоретичному дослідженні питань розвитку маркетинг нішевих культур визначено роль інновацій та технологій, що застосовуються у виробництві. Так, Чухрай Н. І. та Данилович Данилович Т. Б. наполягають на необхідність інноваційного розвитку збутової діяльності та активізації маркетингу[9]. Вони вважали що слід враховувати певні риси при розробці маркетингового заходу[5]. При дослідженні питань маркетингової діяльності підприємств Т.В. Куліш зазначала, що інноваційні товари мають більший шанс на експортування[4]. І.Бачало також вивчав інновацію товарів на ринку, розглядав варіанти виведення нових товарів на ринок та ризики підприємств. Також проводив сегментацію ринку які товари в дефіциті, також розглядав варіанти консалтингових компаній і розглядав варіанти їх вдосконалення[2].

Динаміка результатів виробництва спецій відображена у таблиці 1.

Дивлячись на таблицю можна побачити, що найбільший обсяг виробництва був у 2017 році – 7820. Найбільша збірна площа була з 2011 по 2013 рік – 1000 га. Урожайність зростала з кожним роком, адже виробництво агрусу розвивалося з кожним роком и так вона склала а 2016 рік – 156,4 ц/га. Можна сказати що виробництво агрусу виявилось успішним, тому що ми бачимо що з кожним роком показники збільшувалися и прибуток також зростав. Обсяг виробництва коливався в межах 7300-7820 т на це все впливали кліматичні умови та пропозиція на цей продукт.

Таблиця 1

Динаміка виробництва ягід (агрус) в Україні, 2011-2017 рр.

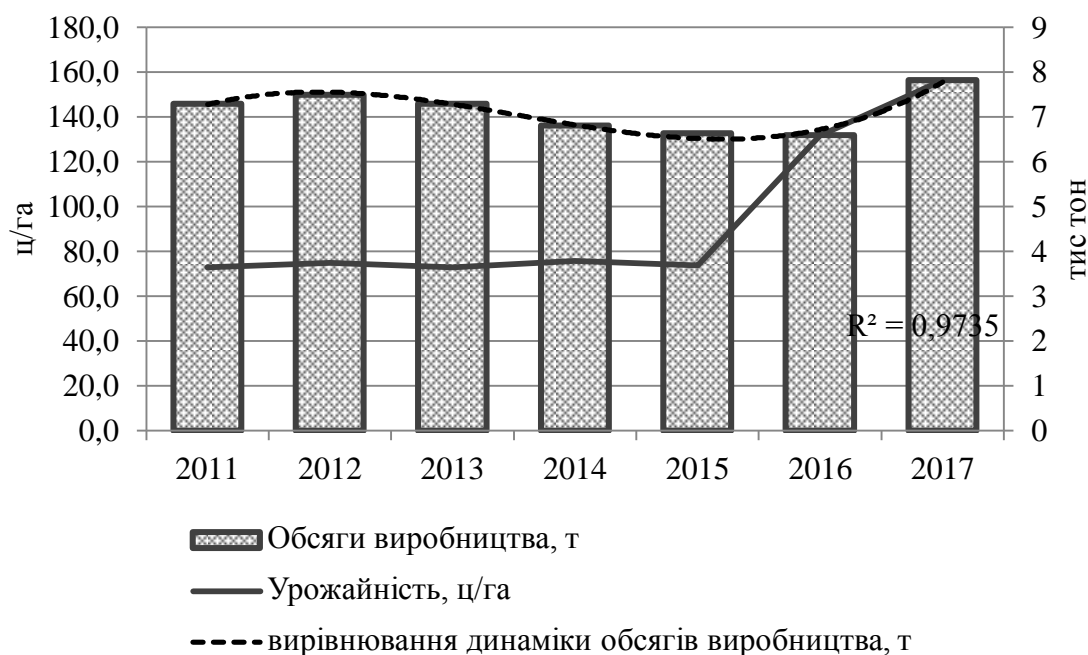
Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	1000	1000	1000	900	900	500	500
Обсяги виробництва, т	7300	7500	7300	6810	6630	6590	7820
Урожайність, ц/га	73,0	75,0	73,0	75,7	73,7	131,8	156,4
Темп росту обсягів виробництва, %	x	102,74	97,33	93,29	97,36	99,40	118,66
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	2,74	-2,67	-6,71	-2,64	-0,60	18,66

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Тенденція зміни обсягів виробництва спецій наведена на рисунку 1.

На рисунку 1 ми бачимо як змінювалась динаміка обсягів виробництва агрусу, також можна побачити різний рівень обсягів виробництва агрусу. Середня урожайність агрусу складає 94,08 ц/га. Починаючи з 2015 року

урожайність зростає, до такого зросту призвело розвинення вирощування агрусу та вивчення цієї культури детальніше. Динаміка обсягів виробництва мала значні зміни тому що на це впливала сезонність продукту тобто у певні проміжки часу вона не користувалася попитом покупців.

Рис. 1. Виробництво ягід (агрбус) в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Виявлено, що загальний обсяг експорту склав 1423 т., або 1911 тис.дол. у вартісному виразі. При цьому ціна експорту продукції складала 1,34 дол/кг. Слід зауважити, що на сьогодні можна вважати агрус експортною культурою. Адже, у 2016 році імпорт склав лише 30 т., і при вартості експорту 112 тис. дол. Ціна імпорту складала 3,73 дол/кг.

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A, Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
4. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
5. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.

6. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.

РИНОК СПЕЦІЙ В УКРАЇНІ: АНІС, ФЕНХЕЛЬ, КОРІАНДР

Обіход В. Ю.

студент 1 курсу спеціальності «Агроінженерія»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Виготовлення українських традиційних страв потребує використання різноманітних спецій. Сьогодні споживача приваблює не тільки стандартний набір із петрушки чи кропу. Використання сучасних кулінарних рецептів вимагає від кулінарів використання різноманітних сумішей у тому числі анісу, фенхелю та коріандру. Однак ринок вказаних трав не обмежується використанням лише у кулінарії. Виробництво чаїв, натуральних медичних препаратів та косметичних засобів відкривають можливості для фермерів завойовувати нові ринки збуту. З цього приводу на ринку зелені та спецій є ніша для реалізації сушених трав. Однак, неналагоджений ринок збуту, відсутність запитів супермаркетів, недосконалі відносини між виробниками трав та підприємствами, які використовують трави як сировину, відсутність інструментів маркетингу, недосконала цінова політика обмежують розвиток ринку трав в Україні.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н. І. [9], Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку трав та їх використання у різних галузях піднімалися у роботах Барни М. Ю. [3], Демкевич Л. І. [3], Доц Б. Б. [3], Духницького Б. В. [4] та Мірзоевої Т. В. [7]

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті спецій як нішової культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти маркетингу спецій на нішовому ринку. Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного ринку спецій в Україні. У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою обґрунтування тенденції розвитку ринку спецій. За допомогою методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту продукції.

Динаміка результатів виробництва спецій відображена у таблиці 1.

У таблиці 1 відображена динаміка виробництва трав в Україні за період 2011-2017 рр. За ці 7 років обсяги виробництва загалом збільшились на 13930 т. Найбільший обсяг виробництва трав зафіксовано у 2011 році – 20990 т, а найменший у 2012 році – 6300 т. Максимальний темп приросту обсягів виробництва трав відбувається у 2012 році та становить 259,5%,

мінімальний – у 2014 році, або -46,99%. Обсяги площ під дослідженими культурами змінилися за період 2011-2017 рр. та коливаються в межах 22390 га до 13900 га. Основною із причин коливання обсягів виробництва виступає нестабільна урожайність продукції, і за дослідний період зменшилась з 9,4 до 6,6 ц/га. Максимальна урожайність спостерігалась у 2014 році і становила 11,1 ц/га, мінімальна у 2012 році – 5,8 ц/га.

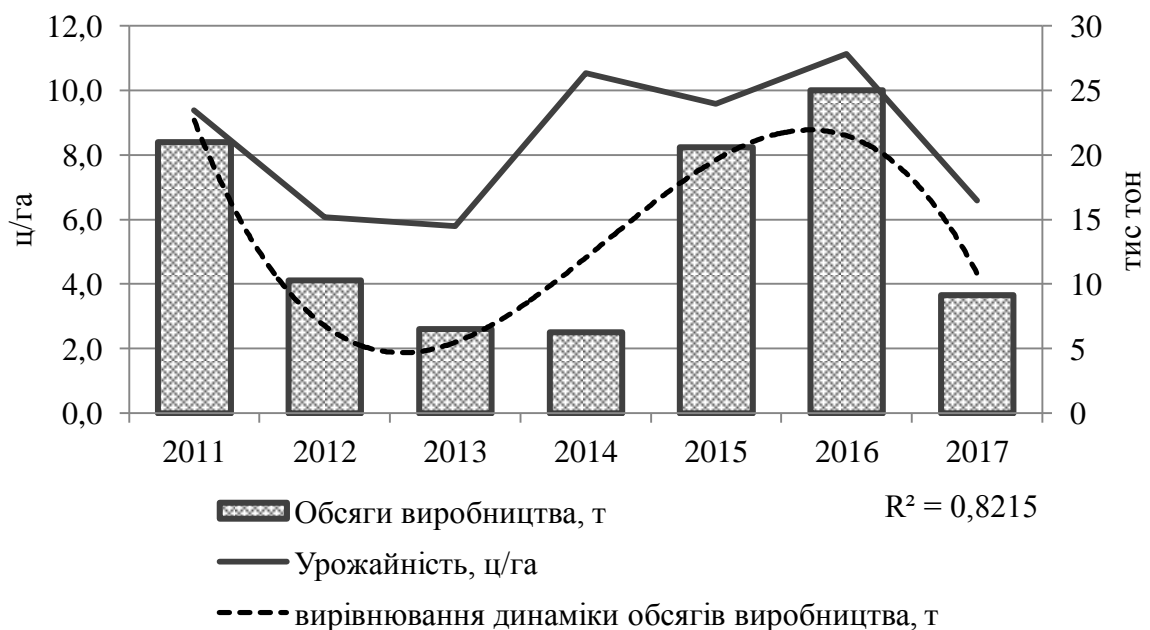
Таблиця 1

Динаміка виробництва трав (аніс, бадьян, фенхель, коріандр) в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	22390	16940	11280	5980	21500	22500	13900
Обсяги виробництва, т	20990	10270	6540	6300	20600	25040	9150
Урожайність, ц/га	9,4	6,1	5,8	10,5	9,6	11,1	6,6
Темп росту обсягів виробництва, %	x	75,66	66,59	53,01	359,5	104,7	61,78
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-24,34	-33,41	-46,99	259,5	4,651	-38,22

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Тенденції зміни обсягів виробництва трав наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Виробництво трав (аніс, бадьян, фенхель, коріандр) в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

		- All													
		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
		Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value
	- Area harvested	ha	22390	ha	16940	ha	11280	ha	5980	ha	21500	ha	22500	ha	13900
	- Production	tonnes	20990	tonnes	10270	tonnes	6540	tonnes	6300	tonnes	20600	tonnes	25040	tonnes	9150
	- Yield	hg/ha	9375	hg/ha	6063	hg/ha	5798	hg/ha	10535	hg/ha	9581	hg/ha	11129	hg/ha	6583
	- All														
	- Ukraine														
	- Anise, badian, fennel, coriander														
	- Anise, badian, fennel, coriander														
	- Anise, badian, fennel, coriander														

		- All											
		2011		2012		2013		2014		2015		2016	
		Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value	Unit	Value
	- Export Quantity	tonnes	11955	tonnes	13129	tonnes	7968	tonnes	12872	tonnes	8426	tonnes	18853
	- Export Value	1000 US\$	7816	1000 US\$	7049	1000 US\$	4891	1000 US\$	8227	1000 US\$	5114	1000 US\$	10877
	- Import Quantity	tonnes	118	tonnes	254	tonnes	351	tonnes	348	tonnes	200	tonnes	74
	- Import Value	1000 US\$	397	1000 US\$	657	1000 US\$	734	1000 US\$	820	1000 US\$	500	1000 US\$	291
	- All												
	- Ukraine												
	- Anise, badian, fennel, coriander												
	- Anise, badian, fennel, coriander												
	- Anise, badian, fennel, coriander												

Встановлено, що за досліджуваний період 2011-2017 рр. зміни урожайності та обсягів виробництва були подібні. В роки, коли було підвищення урожайності – підвищувалися і обсяги виробництва, а саме у 2013-2014 рр. та у 2016 році. Така ж динаміка спостерігалася і під час спадів у 2015 та 2017 рр. Встановлено чітку тенденцію до зміни урожайності, при якому коефіцієнт вірогідності прогнозу дорівнює 0,8215. Отже, при незмінній ситуації на ринку, можна визначити, що у 2018 році буде відбуватися повільний спад виробництва, який може досягти межі 5 тис тон.

Результати зовнішньої торгівлі спеціями наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

**Баланс експорту та імпорту трав (аніс, бадьян, фенхель, коріандр)
за 2011-2016 рр.**

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг експорту, тон	11955	13129	7968	12872	8426	18853
Вартість експорту, тис дол	7816	7049	4891	8227	5114	10877
Ціна експорту, дол./кг	0,65	0,54	0,61	0,64	0,61	0,58
Обсяг імпорту, тон	118	254	351	348	200	74
Вартість імпорту, тис дол	397	657	734	820	500	291
Ціна імпорту, дол./ц	3,36	2,59	2,09	2,36	2,50	3,93
Коефіцієнт експорт/імпорт (за обсягом), од	101,3	51,7	22,7	37,0	42,1	254,8

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Встановлено, що найбільший обсяг експорту трав спостерігається у 2016 році – 18853 т при ціні 3,93 дол./ц. За досліджуваний період 2011-2016 рр. експортна ціна коливалась в межах 0,54 – 0,65 дол./кг. За вказаний період найбільший обсяг імпорту трав відбувався у 2016 році і становив 18853 т при ціні 3,93 дол./ц. Коливання імпортової ціни на трави за ці 7 років відбувалися в межах 2,09– 3,93 дол./ц і з початку досліджуваного періоду до кінця збільшилась на 0,03 дол./ц.

В результаті проведених розрахунків бачимо, що обсяги експорту трав є значно меншими, ніж імпорту – коефіцієнт експорт/імпорт є дуже низьким (0,014-0,075).

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A, Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Доц Б. Б. Вітчизняний ринок лікарської рослинної сировини: проблеми і рішення. *Науковий Вісник ЛНТУ України*. 2011. С. 264–268.

4. Духницький Б. В. Основи функціонування ринку кави та чаю в Україні *Економіка АПК*. 2016. № 2. С. 59–62.

5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.

6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.

7. Мірзоева Т. В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 209–212.

8. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.

9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.

ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ АДДИКТИВНОСТІ ДО ВЛАДИ У КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДООВОЧЕВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Осадчук І. В.

канд. с.-г. наук,

доцент кафедри менеджменту організацій,

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Термін «аддиктивність» прийшов у менеджмент з наркології, де ним позначалося звикання, схильність до чогось, залежність від якого-небудь фактора. Таким фактором може бути і влада як можливість індивідуума впливати на поведінку інших осіб.

Владу можуть мати різні працівники організації. В силу можливості керівника організації змінювати характер та інтенсивність прояву всіх груп мотивів трудової діяльності персоналу, рівень якої визначає ступінь залежності поведінки персоналу від впливу цього керівника, виникає його влада. Влада персоналу є залежністю дій керівника організації від характеру інтересів її персоналу, що впливає з об'єктивного існування в будь-якій організації наступних явищ: наявності у персоналу інформації, необхідної керівникові, можливості групового опору працівників організації рішеннями її керівника, авторитету неформальних лідерів, можливості скарг, судових позовів та інших дій у відповідь на рішення керівника.

Частина людей схильні звикати до влади. Це може статися як з керівником підприємства плодоовочевого підкомплексу, так і з його підлеглими. Коли загроза стає реальністю, людина стає аддиктом до влади – тобто патологічно залежною від влади.

Аддикція влади – це «сукупність проявів аддиктивної поведінки (що модифікує емоції індивіда сприятливим для нього способом), котра характеризується метафоричними висловами «комплекс влади», «жадоба до влади», «сп'яніння владою» й означає наркотичне прагнення до постійного владарювання» [1].

Керівники підприємств плодоовочевого підкомплексу стають аддиктами до влади з причин як несвідомих, так і свідомих. Модель їх поведінки формують як біологічні, так і соціальні фактори.

Аддиктивна поведінка може бути зумовлена біологічними властивостями особистості та певними біологічними механізмами: структурою нервової системи, мозку, органів чуття; природженими певними особливостями нервово-психічних реакцій, темпераменту, типу вищої нервової діяльності тощо. Є люди з біопсихічним типом можновладця, для яких влада має найвищу особистісну значущість і цінність, супроводжується інтенсивними емоційними переживаннями, пов'язаними з її здійсненням. Біологічна природа вроджених властивостей людини визначає її вчинки і впливає на процес прийняття нею рішень. Так, холерик часто приймає рішення спонтанно, флегматик підходить до цього процесу виважено. Однак, слід пам'ятати, що біологічні фактори, які відносяться до генетики, можуть довго знаходитися в латентному стані, а потім активуватися. Причиною їх активації може стати та чи інша життєва ситуація, в якій «прокидаються» генетичні фактори. Однак, якими б не були природжені особливості, наприклад, нервової системи, людина, яка не страждає психічним захворюванням, здатна контролювати свою поведінку і несе за неї відповідальність. Якщо людина психічно здорова, вирішальне значення мають вплив середовища, умови життя, виховання, моральна самосвідомість.

Впливом зовнішнього оточення може бути зумовлена як соціально виправдана, так і аддиктивна поведінка керівника. Тобто, у результаті побудови певних стосунків зі стейкхолдерами, неправильно організованої реалізації соціальної взаємодії тощо, в організаційній поведінці керівника можуть проявлятися елементи патології, що рано чи пізно зумовлять прийняття нераціональних управлінських рішень.

Аддикція влади проявляється поступово і так само поступово змінює всю структуру цінностей особистості керівника. Спочатку людиною, яка обіймає керівну посаду, управляють мотиви облагодіяння своїх підлеглих, клієнтів, інших стейкхолдерів. Вона прагне все більшої влади з метою поліпшення матеріального стану підлеглих, більш якісного задоволення потреб споживачів, сприяння утвердженню певних ідеалів організації, здійснення соціальних перетворень тощо. Однак, у процесі здійснення, влада може набувати самодостатнього значення. Якщо ж цей процес супроводжується зростанням відчуття всюдозволеності й безкарності, то людина починає виявляти аддиктивну поведінку. Якщо аддикт влади раптом відчуває загрозу своїй владі, то він звужує рамки соціальної ієрархії, поступово приносячи в жертву прихильність до конкретних людей та їх інтересів, міжособистісні стосунки, колишні ідеали. Аддикт прагне за будь-яку ціну зберегти владу, навчитися здійснювати її у інших формах, оскільки у позбавленні влади він вбачає крах

себе не лише як керівника, а й як особистості. Цей процес не виключає прагнення задовольняти інтереси інших людей, однак, зазвичай, супроводжується різноманітними складними особистісними реакціями: втратою ідентичності, самодостатності тощо. У випадку, коли владу втрачено, прагнення аддикта до відновлення влади стає хворобливо-настійливим.

Отже, проблема аддиктивності до влади набагато складніша, ніж це здається. Безумовно, це переважно внутрішня психологічна проблема особистості, але не тільки її. Людина зазнає також впливу і суспільства, й історії, але вона не є пасивним продуктом цих чинників, тому що має певну свободу, вибірково ставиться до зовнішніх обставин і впливів, сама визначає лінію своєї поведінки. Тому проблема аддиктивності до влади, виходячи за рамки індивідуальної психології, може стати проблемою корпоративної культури підприємства плодовоовочевого підкомплексу в цілому.

Використана література:

1. Рублюк О. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К., 1997. URL: <https://subject.com.ua/political/dict/31.html>

ІНСТРУМЕНТИ МАРКЕТИНГУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НІШЕВИХ КУЛЬТУР: КОРІАНДР

Пазенко П. О.

студент 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет,

Умови сучасного розвитку сільського господарства та факт нестабільності цін на продукцію сільськогосподарського виробництва вимагає знаходити нові шляхи для отримання прибутку. Саме коріандр відноситься до тих самих культур, які за своїми біологічними властивостями ідеально здатні сформувавши високі показники врожайності на територіях України. Постає проблема введення коріандру на ринок спецій, а саме дефіцит маркетингових інструментів, завдяки яким коріандр міг би отримати більшу увагу серед українських споживачів.

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті коріандру як нішової культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти функціонування ринку коріандру. Об'єктом дослідження є процес формування і ринку коріандру в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформовані наступні завдання: проаналізувати умови виробництва коріандру, встановити тенденцію виробництва коріандру на ринку України, встановити особливості використання коріандру у різних галузях народного господарства. У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою обґрунтування тенденції розвитку ринку коріандру. За допомогою

методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту продукції.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н.І. [9]. У своїй статті Бачало І.Б. досліджував підходи консалтингових компаній щодо оцінювання доцільності виведення нових товарів та послуг на ринок, та запропонував власну систематизацію доцільності таких дій [2]. У праці Коваленко О.В. висвітлено проблему ефективної діяльності інноваційних підприємств харчової промисловості. Також Коваленко О.В. обґрунтував методичні підходи, що підвищують ефективність підприємницької діяльності підприємства [5]. Чухрай Н.І. та Данилович Т.Б. висунули та розглянули питання інноваційного розвитку промислових підприємств на засадах маркетингу [9].

Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку коріандру та їх використання у різних галузях піднімалися у роботах Козелець Г.М. [3], Фролова Н.Е. [4], Силка І.М. [4] та Жовтун М.В. [7]. Козелець Г.М. у своїй статті описував дослідження і результати впливу норми висіву у і ширини міжрядь на продуктивність коріандру за підзимового та ранньовесняного строків сівби [3]. У свою чергу Фролова Н.Е. та Силка І.М. провели наукові і практичні дослідження технології, яка впроваджує фракційну вакуумну дистиляцію в переробку ефірних олій, що дозволяє отримати серію натуральних харчових ароматизаторів з однієї ефірної олії [4].

Праця Жовтуна М.В. ілюструє результати досліджень щодо врожайності коріандру в залежності від сортових особливостей, норм висіву та рівня мінерального живлення [7].

Виробництво коріандру, незважаючи на те, що умови виробництва сприятливі для вирощування вказаної культури, поступово зменшується. Динаміка результатів виробництва спецій відображена у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка виробництва коріандру в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	22390	16940	11280	5980	21500	22500	13900
Обсяги виробництва, т	20990	10270	6540	6300	20600	25040	9150
Урожайність, ц/га	9,4	6,1	5,8	10,5	9,6	11,1	6,6
Темп росту обсягів виробництва, %	x	75,66	66,59	53,01	359,5	104,7	61,78
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-24,34	-33,41	-46,99	259,5	4,651	-38,22

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

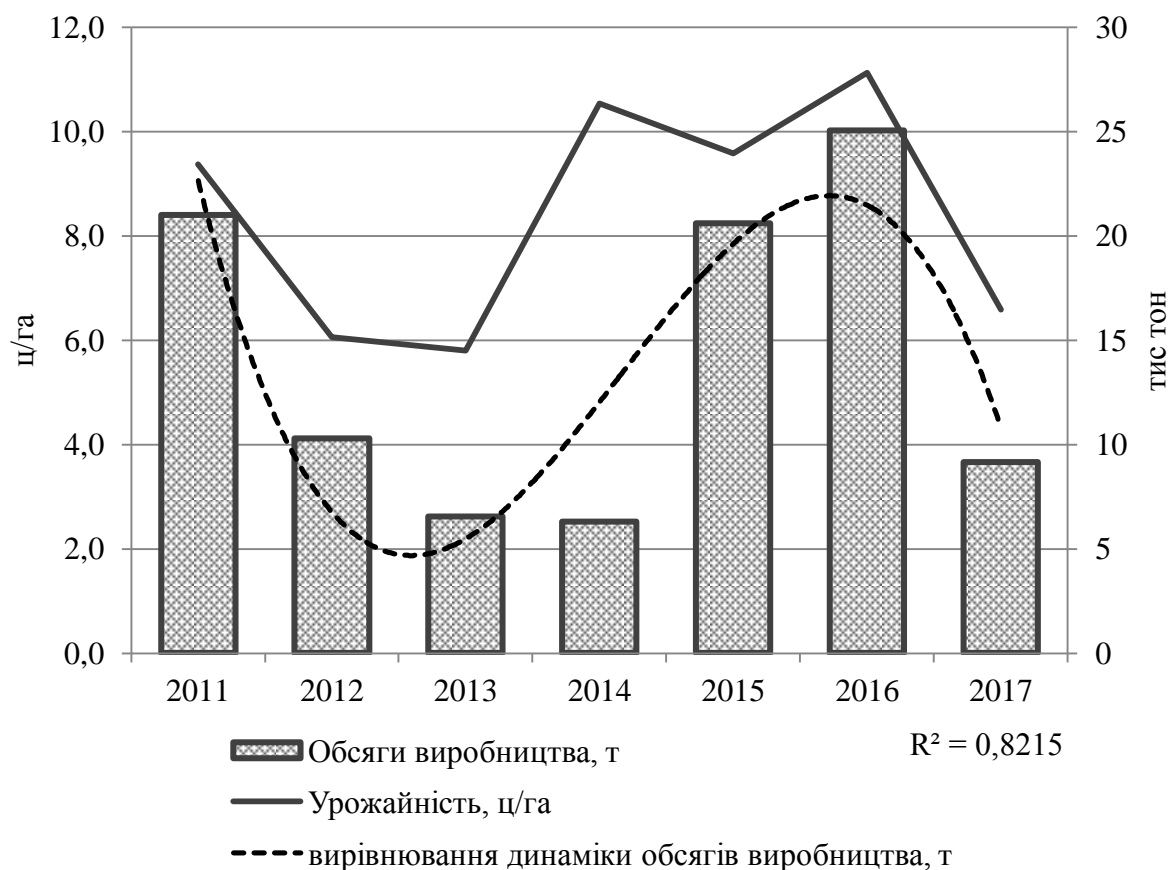
Досліджено, що максимальна кількість зібраної площі була зафіксована у 2016 році у розмірі 22500 га, а найменша у 2014 році у кількості 5980 га. Обсяги виробництва мали тенденцію до зменшення за період 2011-2014 рр. на 333%, але починаючи з 2015 року обсяги виробництва помітно збільшилися, ця тенденція розвитку прослідковувалася і в 2016 році.

Тенденція зміни обсягів виробництва коріандру наведена на рисунку 1.

Рис. 1 ілюструє однакову зміну обсягів виробництва по відношенню до урожайності. Найбільший обсяг виробництва був зафіксований у 2011, 2015 та 2017 рр. Найменші показники обсягів виробництва мають 2013, 2014 та 2017 рр.

Результати зовнішньої торгівлі спеціями наведені у таблиці 2.

Виявлено, що обсяг експорту має певну циклічність. Найбільший обсяг експорту зафіксований у 2016 році, який складав 18853 т, а вартість експорту становила 10877 тис. дол., яка є найбільшою за проміжок аналізованого часу. Найменший обсяг експорту спостерігався у 2013 році, що відповідав 7968 т реалізованого коріандру, а вартість експорту відповідно є найменшою за визначений проміжок часу, що складала 4891 тис. дол. Ціна є стабільною та незмінною за проміжком часу. Обсяг імпорту за період 2011-2014 рр. мав тенденцію до збільшення, але починаючи з 2015 року спостерігався значний спад. Найбільший обсяг імпорту зафіксований у 2013 році, що складав 351 т імпортованого коріандру, а найменший показник кількості обсягу імпорту складає 74 т, що спостерігається у 2016 році.

Рис. 1. Виробництво трав (коріандр) в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Баланс експорту та імпорту трав (коріандр) за 2011-2016 рр.

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг експорту, тон	11955	13129	7968	12872	8426	18853
Вартість експорту, тис дол	7816	7049	4891	8227	5114	10877
Ціна експорту, дол./кг	0,65	0,54	0,61	0,64	0,61	0,58
Обсяг імпорту, тон	118	254	351	348	200	74
Вартість імпорту, тис дол	397	657	734	820	500	291
Ціна імпорту, дол./ц	3,36	2,59	2,09	2,36	2,50	3,93
Коефіцієнт експорт/імпорт (за обсягом), од	101,3	51,7	22,7	37,0	42,1	254,8

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Встановлено, що у кулінарії насіння коріандру як спеції використовується при виготовленні страв з м'яса чи ароматизатор у супах. Зелень коріандру вживають у натуральному вигляді. Він входить у склад страв, які подають у кафе та ресторанах. Існують цілі страви, де головним структурним елементом є коріандр. Заклади харчування різних масштабів рекламують свої страви у вигляді меню, детально описуючи склад страви. До складу опису страви входить коріандр, що рекламує його ароматичні і смакові якості. Вважаємо, що в кулінарії на обкладинці меню коріандр повинен ілюструватися у вигляді приправи у страві.

Попри все, коріандр використовують не тільки як продовольчу культуру. З плодів коріандру отримують ефірну олію, яку використовують для синтезу запашних речовин, які застосовуються в парфумерії та косметичі для додання парфумерним виробам запаху фіалки, конвалії, лілії, апельсину. Ефірну олію коріандру використовують в техніці, а саме в миловарінні і в текстильній промисловості. Упаковка парфуму, до складу якого входить коріандр, може налічувати елементи коріандру, наприклад дизайн рослини.

У медицині застосовують настій насіння коріандру, який має спазмолітичні, антисептичними і безпечними властивостями. Зазвичай на упаковках зображено коріандр з назвою настойки. Реклама коріандру у медицині тісно пов'язана з лікарями, які рекомендують її пацієнтам. Це дає можливість покупцю дізнатись про спазмолітичні та антисептичні властивості коріандру. У медицині настойка коріандру може мати упаковку, що містить дизайн зерна з описом їх лікувальних властивостей.

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A., Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.

3. Козецель Г. М. Продуктивність коріандру залежно від строків сівби, норми висіву та ширини міжрядь у Північному Степу України. Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція ІСГСЗ НААН. Автореферат дисертації. 2013. № 2. С. 45–48.

4. Фролова Н. Е. Технологія натуральних ароматизаторів орієнтованих на вітчизняну сировину і апаратурну базу. Національний університет харчових технологій, 2015.

5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.

6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.

7. Жовтун М. В. Основні елементи формування продуктивності сортів коріандру посівного залежно від норми висіву та рівня мінерального живлення. Національний університет біоресурсів і природокористування України. – 2017.

8. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.

9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ СТРАТЕГІЯМИ В УМОВАХ БЕЗПЕРЕРВНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО РИНКОВИХ УМОВ

Петренко А. В.

к.е.н.,

старший викладач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

В сучасних умовах ринку, при високих темпах розвитку ринкової інфраструктури та впровадження інноваційних технологій гостро постає питання, на скільки стихійними є процеси адаптації компаній до ринку, та яким чином вони можуть бути врегульовані. Приймаючи до уваги рівень розвитку Українського маркетингового ринку необхідно зауважити, що більшість процесів, в тому числі адаптаційні, відбуваються стихійно, не є прогнозованими та відстежуваними. Звідси і виникають складнощі та невизначеність в управлінні маркетинговими стратегіями в умовах адаптаційних процесів.

Звертаючись до останніх тенденцій в дослідженнях результативності адаптаційних процесів, розглядаємо публікацію Степанової Ю.Л., в якій вона зауважує, що під оцінкою результативності адаптації розуміють порівняння отриманих результатів адаптації із бажаними, тобто з такими, що показують мінімальну невідповідність між діями підприємства та ринковими вимогами у відповідний часовий проміжок. При цьому постійний зв'язок з результатами оцінки ефективності адаптації надасть змогу управлінцям підвищити сукупну ефективність діяльності підприємства в розрізі високого рівня адаптації та економічної безпеки підприємства [1].

Поряд із цим, Щепакін М.Б., Михайлова В.М., Селєзньов Д.А., проводячи дослідження інноваційного бізнес-моделювання зазначають, що погіршення загальної кон'юнктури ринку та посилення нестабільності потребують від компанії перегляду та зміни маркетингової поведінки, включення раціональних адаптаційних механізмів та активізації інноваційної діяльності, що загалом призводитиме до оптимізації управлінських процесів в маркетинговій діяльності компанії [2].

Поряд із цим, важливим в процесі управління маркетингом в умовах постійної адаптації є використання маркетингових комунікацій, про що зазначають Артамонов Б.В., Бородай В.А., Новак Л.В та ін. в своєму дослідженні. В процесі переходу від класичного маркетингу до інформаційного та системного, призводить до прискорення процесів прийняття управлінських рішень на основі широкого спектру SWOT, PEST, ABC та інших типів аналізу, які мають бути охоплені, оброблені та екстраговані до безпосередніх управлінських дій [3].

Враховуючи вищевикладені результати досліджень можемо зауважити, що на сьогодні більшість компаній регулярно здійснюють дослідження ринку. Наразі маркетинг являю собою систему діяльності фірми по виробництву, збуту, розробці послуг, товарів, після-продажного обслуговування тощо. Вчасна адаптація маркетингової стратегії компанії є запорукою маркетингових планів, які виконуються впродовж усіх етапів діяльності компанії. Маркетинг не можливо вважати універсальним, так як він розробляється для кожної сфери діяльності та для організації індивідуально та має постійно адаптуватись та вдосконалюватись. Надалі трансформуючись в управлінські рішення.

Цілком зрозуміло, що ринкова адаптація компаній багато в чому залежить від теоретико-методологічного обґрунтування та практичного визначення основних напрямків здійснення стратегічної (довгострокової) організаційно-економічної реструктуризації, у розробленні методичного інструментарію для реалізації цілей останньої. Особливо актуальними були і все ще залишаються такими проблеми пов'язані із структурними перетвореннями, проблеми корекції структурних змінних зокрема. Адже вирішення цих проблем є обов'язковою передумовою становлення та ефективного функціонування малого та середнього бізнесу.

Базуючись на проведеному аналізі висвітленого питання вважаємо за необхідне позначити наступні кроки, що сприятимуть ефективному

управлінню маркетинговими стратегіями в умовах безперервної адаптації до ринкових умов.

1. В процесі просування продукції на ринок доцільно використовувати методи комунікативної адаптації, тобто постійно змінювати канали комунікації з врахуванням споживчих переваг; адаптувати рекламну політику компанії до потреб та способів сприйняття цільовими групами (SMM, SEO та ін.), та спрямувати повідомлення на підвищення рівня довіри до компанії, тобто важливим є спрямування не на бренд чи товар/послугу, а на обізнаність покупців про нього.

2. При побудові конструктивного діалогу з державними установами доцільно використовувати послуги компаній-лобістів, та об'єднання компаній та асоціації відповідної галузі. Таким чином ефективність прийняття управлінських рішень керівництва буде суттєво зростати.

3. Максимально інтегрувати компанію та продукт/послугу до світової спільноти, заохочувати персонал до вивчення іноземних мов.

4. Використовувати сучасні методи тренінгів, обмінів та підвищення професійного рівня працівників компанії, що приносить «свіже повітря» до маркетингової діяльності та буде тримати її на рівні постійно поновлюваної.

Зважаючи на запропоновані кроки щодо підвищення ефективності управління маркетинговими стратегіями в умовах безперервної адаптації до ринкових умов можемо зробити висновок, що впровадження даних етапів в сукупності в практичну маркетингову діяльність підприємства беззаперечно призведе до підвищення ефективності його діяльності через постійне вдосконалення маркетингової стратегії підприємства, та як наслідок, покращення його положення на ринку.

Використана література:

1. Степанова Ю.Л. Этапы оценивания результативности адаптации промышленного предприятия к влиянию субъектов рынка // Вестник Института экономических исследований. 2018. № 1 (9). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etapy-otsenivaniya-rezultativnosti-adaptatsii-promyshlennogo-predpriyatiya-k-vliyaniyu-subektov-rynka>

2. Щепакін М.Б., Михайлова В.М., Селезнев Д.А. Инновационное бизнес-моделирование: сущность и подходы // Экономика и предпринимательство. 2017. № 3-1(80-1). С.1128-1137.

3. Артамонов Б.В., Бородай В.А., Новак Л.В., Петренко А.С., Савицкая В.Ю., Цветкова Г.С. Маркетинговые коммуникации: проблемы, возможности и перспективы развития [Электронный ресурс]: монография. – Эл. изд. – Электрон. текстовые дан. (1 файл pdf: 162 с.). – Нижний Новгород: НОО «Профессиональная наука», 2018. – Режим доступа: <http://scipro.ru/conf/monographmarketing.pdf>.

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИСКАУНТЕРІВ

Петрова О. О.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Торгівля товарами народного споживання посідає провідне місце у сфері товарного обігу. Вона має ряд особливостей, на відміну від інших видів товарного обігу. Ці особливості полягають у тому, що в процесі торгівлі товарами народного споживання: по-перше, товари переходять із суспільної, кооперативної, приватної форми власності в індивідуальну, особисту чи кооперативну; по-друге, за допомогою торгівлі відбувається кінцевий розподіл предметів споживання відповідно до грошових доходів населення; по-третє, товари переходять із сфери виробництва чи зі сфери товарного обігу в сферу особистого чи колективного споживання. Відомо, що навіть найбільш розвинуті галузі економіки не можуть стояти на місці, адже задля розвитку їм потрібно постійно вдосконалюватися. Це стосується і роздрібною торгівлі. Тож не дивно, що втілення інноваційних рішень тут є звичною практикою. Зокрема, досвід європейського ритейлу показує: впровадження передових технологій, концепцій і практик – новий тренд для формату «дискаунтер» у цивілізованих країнах. Дискаунтер – це магазин з достатнім асортиментом і доступними цінами на товари. Концепція дискаунтера – максимально низькі ціни при гарантованій якості і простоті покупки. Це, як показує світовий досвід, може бути досягнуто тільки при входженні подібного магазину в досконалу торговельну інфраструктуру з відпрацьованою технологією, тобто при його комплексному обслуговуванні розподільчим центром, який забезпечує низькі закупівельні ціни, гарантований асортимент товарів і значне зниження витрат на утримання управлінського персоналу.

Вітчизняний ринок роздрібною торгівлі протягом 2007–2018 років став більш концентрованим, в результаті чого поступово збільшувалась питома вага операторів найбільших роздрібних мереж. Організована торгівля (зокрема, мережева торгівля) займає близько 55–60% ринку роздрібною торгівлі України, ринки – 40–45%.

Слід зазначити, що ритейл (ритейлінговий бізнес) – завершальна форма продажу товарів кінцевому споживачу в невеликих обсягах через магазини, павільйони та інші пункти мережі роздрібною торгівлі, аналог роздрібною торгівлі. У більш широкому сенсі, ритейл слід розглядати не тільки як будь-яку торгову точку, а як принцип організації торгівлі. Під таке визначання ритейлу підпадає люба робота з покупцем, який може вільно вибрати та купити товар.

Мережевий ритейл – це мережа одноформатних (рідше різноформатних) магазинів, які об'єднані одним власником, єдиною системою логістики, закупівлі, єдиною товарною політикою. Все це дозволяє ще більше знизити

сукупні витрати, а через це – запропонувати покупцю ціни на продукцію значно нижчі, ніж у немережових торговельних точках. Низькою ціною і постійною наявністю основного асортименту, доступністю та великою кількістю торговельних точок мережевий ритейл приваблює велику кількість покупців та отримує високі прибутки за рахунок обороту. Основний дохід ритейлеру приносить торгова націнка на товари. Однак це не єдине джерело доходів ритейлера. Наприклад, існують додаткові послуги, які оплачуються постачальниками продукції – можливість виставити товар на окремі «полки», оплата послуг торгового маркетингу, промоушен-акції, реклама, здача а оренду (продаж) торговельних площ для непрофільних товарів та ін. [1].

Ринок роздрібної торгівлі України включає продовольчі та непродовольчі торговельні мережі. Серед іноземних продовольчих мережевих підприємств на ринку представлені “Metro Cash&Carry” (Німеччина), “Billa” (Австрія), “Auchan” (Франція), “Novus” тощо. Серед національних продовольчих роздрібних мереж можна виділити «Фоззі ГРУП» (мережі «Сільпо», «Фора», «FOZZY Cash&Carry»); «АТБ-маркет», «Фуршет»; «Велика кишеня» (супермаркети «Велика кишеня», «Просто маркет»); «Еко-Маркет» тощо. Серед непродовольчих торговельних підприємств представлені мережі побутової та цифрової техніки, парфумно-косметичних товарів, фармацевтичних товарів тощо, а саме «Фокстрот», «Ельдорадо», “COMFY”, “MoYo”, «АЛЛО», «Мобілочка», “Watsons”, «Єва», «Космо», “ProStor”, «Бажаємо здоров'я», «Аптека низьких цін», «Люкс Оптика», “TAS”, «Віталюкс», «Епіцентр», «Леруа Мерлен», «Олді», “Praktiker AG”, «Інтертоп», «Спорт Майстер», “Argotrade”, “O’STIN”, «Антошка», “Chicco”, «Будинок іграшок», “Smyk” тощо [2].

На сучасному етапі розвитку ринку спостерігаються перехід операторів на нові формати організації торгівлі, а також якісний ріст галузі (удосконалення та збільшення спектру послуг, сервісів, орієнтованих на попит споживачів).

Десять років тому дискаунтери мали обмежений вплив на більшості ринків. Ці гравці, які в основному пропонують більш низькі ціни на дуже вузьке коло продуктів, зазвичай займали від 10% до 20% частки на ринках різних країн. Сьогодні дискаунтери розвиваються з магазинів концепції No-frills («без надмірностей») в нові формати, щоб стати альтернативою для багатьох споживачів. Дискаунтери зараз відкривають набагато більші за площею магазини з інноваційними функціями, розширюючи свій асортимент, перш за все, за рахунок fresh і organic продуктів. Середнє зростання їх площі склало 16% за останні десять років.

Вивчення та усвідомлення світових тенденцій розвитку торгівлі дає можливість визначити інноваційні пріоритети для України, а саме: активний розвиток електронної торгівлі; впровадження в практику роботи гнучкого електронного ціноутворення, електронних засобів супроводу і штрихового кодування товарів, засобів радіочастотної технології моніторингу рухів відвідувачів; використання інноваційних рішень, які уможливають перехід до персоніфікованого обліку покупців за рахунок упровадження клубних, дисконтних і карток самообслуговування; комплексна та всеохоплююча

автоматизація усіх бізнес-процесів сучасної роздрібної торгівлі, в т. ч. управлінського, за рахунок впровадження сучасних ERP – систем [3].

У роздрібній торгівлі руйнування традиційних бізнес-моделей поступилося місцем безпрецедентним змінам. Потрібно злиття онлайн і офлайн, щоб краще обслуговувати більш вимогливих покупців і використовувати споживчий досвід. Інновації та трансформації відбуваються швидше і в більшій мірі, ніж будь-коли, ставлячи перед ритейлерами нові виклики, вимагаючи переглядати звичні стратегії для збереження потрібних показників темпів зростання, продуктивності і рентабельності.

У звіті «The New Digital Divide» за 2017 рік Deloitte опублікувала інформацію, що цифрові взаємодії забезпечують 56 центів з кожного долара, витраченого споживачами, при тому, що три роки тому цей показник становив лише 36 центів. Згідно з дослідженням Deloitte The Omnichannel Opportunity, люди, які роблять покупки з використанням різних каналів, в тому числі онлайн, мобільних пристроїв і відвідувань фізичного магазину, витрачають удвічі більше тих, хто купує тільки в традиційному роздробі [4].

Обов'язковою складовою реалізації інноваційного процесу в практиці торговельних підприємств є здійснення маркетингових досліджень, включаючи дослідження ринку збуту, інструментів маркетингу, зовнішнього й внутрішнього середовища, ринку товарів тощо. Для задоволення очікувань покупців торговельні організації прагнуть запропонувати їм рішення у вигляді продукту [5]. В унікальній торговельній пропозиції для споживача торговельні підприємства намагаються наголосити на стратегічних відмінностях від конкурентів у таких напрямках, як: ціна, якість, одержання задоволення від процесу покупки, швидкість обслуговування, широта асортименту, здійснення покупок без допомоги персоналу, останні досягнення (мода, новизна, сучасність). У сучасних умовах актуальною є проблема координації зусиль інноваційного розвитку торговельних підприємств шляхом створення інноваційно-маркетингової служби торговельного підприємства.

Використана література:

1. Петрова О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку продовольчого ритейлу в Україні. Розвиток економіки України в контексті активізації підприємницької діяльності: Кол. моногр. За редакцією Н.С. Танклевської. Херсон. 197 с.

2. ТОП 140 торговельних операторів FMCG України по кількості магазинів за 2017 г. Прогнози розвитку ритейлерів в 2018 году. URL: <http://allretail.ua/research/114/> (Дата звернення 04.06.2018 р.)

3. Лігоненко Л., Красневич Г. Інноваційний вектор розвитку торгівлі в Україні. *Товари і ринки*, 2011. № 1. С. 7-14. URL: <http://tr.knteu.kiev.ua/files/2011/11/3.pdf> (дата звернення 21.02.2019 р.)

4. Звіт Deloitte: Глобальні тенденції ритейлу в 2018 році. URL: <https://rau.ua/uk/novyni/deloitte-global-powers-of-retailing/> (Дата звернення 04.06.2018 р.)

5. Федулова Л. Інноваційність розвитку сфери торгівлі. *Вісник КНТЕУ*, 2016. № 3. С. 17-33.

МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЧОРНИЦІ

Плясецька В. Р.

студентка 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

У світі набирає обертів тенденція до здорового харчування, про яке говорять популярні журнали, блогери, знаменитості. Цей тренд є також наслідком погіршення навколишнього середовища, через що споживачів починає хвилювати їх здоров'я. Як відомо, ягоди – цінне джерело вітамінів, антиоксидантів та мінералів. Крім того, сфери їх використання мають широкий спектр. В Україні, завдяки у першу чергу західним регіонам, вирощування ягід має перспективні умови. Тому, український експорт заморожених ягід має гарний попит у країнах Європи. Але українські виробники потребують інвестицій для просування свого бренду, збільшення обсягів реалізації шляхом удосконалення системи збору, зрошення, внесення якісних добрив. Чорниця є пріоритетною нішевою культурою з різноманітними корисними якостями, які можуть бути використані не тільки у харчовій промисловості, а й у медицині, косметології, виробництві алкогольних напоїв, у якості декоративної рослини. Ринок ягід є ще молодим в Україні, вітчизняні споживачі мало проінформовані про виробників через їх слабкий апарат маркетингових комунікацій. Сьогодні на світовому ринку спостерігається великий попит на органічну продукцію, тому експорт українських ягід, особливо чорниці, яка займає перші місця у експорті та по рентабельності, має можливість стати лідером.

Завдання дослідження – обґрунтування маркетингових аспектів у реалізації продукції на ринку ягід, на прикладі чорниці, як перспективного товару на сучасному ринку. Теоретичні та науково-практичні засади маркетингу ягід є предметом роботи, а об'єктом – формування та розвиток ринку плодово-ягідної продукції в умовах інноваційних нововведень. Для виконання завдання роботи слід зробити наступний аналіз: динаміки виробництва чорниці в Україні за період з 2011 по 2017 роки, тенденції зміни обсягів виробництва чорниці графічно, балансу експорту та імпорту чорниці за 2016 рік, визначити сфери застосування чорниці як готової продукції і як сировини для переробки, встановити методи маркетингового впливу на ефективну реалізацію ягід, оцінити та дати рекомендації щодо реклами та збуту чорниці на експорт та на внутрішній ринок України.

У процесі дослідження було застосовано графічний та економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою аргументування тенденції розвитку чорниці на ринку ягід, та використано методу

структурного аналізу для обґрунтування співвідношення експорту та імпорту за 2016 рік.

Проаналізувавши останні дослідження по плодово-ягідному ринку, інноваційних тенденціях у маркетингу варто відзначити публікації таких вчених: Уланчук В.С., Аніщенко Г.Ю. [3]; Шерстюк С.В. [7]; Яненко Я.В. [8]; Ковальчук С.В., Забурмеха Є.М. [2] Їх роботи зосереджені на перспективі розвитку ринку ягід, а також дослідженні сучасного споживача. Публікації науковців Червоненко Н.М., Мозуль В.І., Цикало Т.О. [6]; Касіянчук В.Д., Касіянчук М.В., Ковач М.М. [1]; Хомич Г.П., Капрельянц Л.В., Земелев С.А. [4; 5] висвітлюють цінність чорниці як у здоровому харчуванні, так і у прибутковості вирощування через її стрімко зростаючий попит в інших галузях.

У роботах Ковальчук С.В. та Забурмеха Є.М. висвітлюються питання маркетингових цифрових технологій у дослідженні споживачів органічної продукції. За думкою авторів, органічна продукція, до якої безпосередньо можуть відноситись ягоди, має не значний попит в Україні, в порівнянні з країнами Європи, Сходу, США. Але вітчизняні виробники можуть сприяти розвитку ринку через здійснення ефективних методів маркетингової комунікації, тому що, як приклад, чорницю можна просувати за принципом цінності для організму, здоров'я, як яскравий інгредієнт до десертів та випічки, у якості перекусу для школярів та студентів, який ще й буде сприяти покращенню мозкової діяльності. Автори зазначають важливість інформування споживачів про свою продукцію, здійснення співробітництва із різними торговими мережами. Науковець Яненко Я.В. у своїй публікації наводить приклади інноваційні інструменти реклами, які доцільно застосовувати і на ринку ягід. Як наголошує автор, успіх у реалізації продукції залежить від багатьох факторів – раціональних та ірраціональних. І саме ірраціональні фактори, фактори унікальності, виробник або рекламодавець повинні визначити. Варто зазначити, що чорниця є гарним прикладом унікального продукту, який поєднує у собі багато властивостей, корисних для різних галузей. Проблема існує у донесенні цієї інформації до споживачів так, щоб продукт став неодмінною складовою їх життя, приносив їм користь та демонстрував свою різноплановість. У праці Уланчук В.С. та Аніщенко Г.Ю. обґрунтовуються стан та перспективи розвитку ринку плодово-ягідної продукції. Автори зазначають, що через недостатню потужність вітчизняних виробників плодово-ягідної продукції, український ринок мало насичений і потребує імпорту. Тому окрім активного експорту, який уже розвивається, варто звернути увагу на ринок ягід та плодів в Україні. Розглянув особливості формування маркетингової стратегії ринку плодово-ягідної продукції науковець Шерстюк С.В., який оцінив етапи стратегії розвитку ринку через аналіз альтернативних варіантів їх досягнення та вибору оптимальних напрямів реалізації обраної стратегії.

У напрямку аналізу чорниці на ринку ягід, відзначимо роботу Касіянчук В.Д. та Касіянчук М.В., які обґрунтували лікувально-профілактичні властивості чорниці. У дослідженні авторів вказано, що ягоди чорниці

містять макро- та мікроелементи, вітаміни А,В,С, марганець, магній, кальцій, флавоноїди, феноли, дубільні речовини і багато інших корисних для організму речовин. Листя чорниці також мають лікувальні властивості – протидіабетичні. З цього факту, проаналізувавши публікацію Червоненко Н.М., Мозуль В.І., Цикало Т.О., можна зробити висновок про незаперечність профілактичного та лікувального впливу чорниці на цукровий діабет. Вона, а саме листя, знижує рівень цукру у крові, а також здійснює позитивний ефект на серцево-судинну систему. Науковці Хомич Г.П. та Капрельянц Л.В. у своїх роботах оцінюють вплив умов вирощування й процесу замороження на якісні показники ягід. Як наголошують автори, показники якості ягід, зібраних у певних областях, були кращими через сприятливі умови вирощування. Щодо замороження ягід, то, згідно з дослідженням Хомич Г.П. й Капрельянц Л.В., низькотемпературне є пріоритетним, а ніж повільної заморозки з приводу кращому зберіганню біологічно активних речовин.

Далі розглянемо динаміку результатів виробництва чорниці, яка відображена у таблиці 1.

Отже, протягом 7 років обсяги виробництва коливалися у межах від 600 т до 1360 т. Не спостерігається чіткої тенденції до зростання або спаду: з 2011 до 2013 року ми бачимо підвищення обсягів, потім різкий спад у 2014, який продовжився до 2015, що обумовлено політично-економічними факторами, а з 2016 до 2017 – знову зростання обсягів виробництва, при чому у 2017 році – найбільший обсяг за усі 7 років. Максимальний темп приросту – 207,7 % з 2015 на 2016 рік, мінімальний – з 2011 на 2012 рік (-25%). Обсяг виробництва, порівнюючи 2011 та 2017 роки, змінився на 560 т. Збірні площі з 2011 року зменшилися на 50 га, та не змінювалися до 2014 року, потім скоротилися ще на 20 га. Але у 2016 році різко площа збільшилися на 270 га, і у 2017 році не змінювалася. Говорячи про урожайність, то варто відзначити 2013 рік – максимальні 86,7 ц/га за дослідний період. Щодо урожайності останніх двох років, то вона найменша через збільшення збірних площ, хоча і обсяги реалізації теж підвищилися порівняно з 2015 роком.

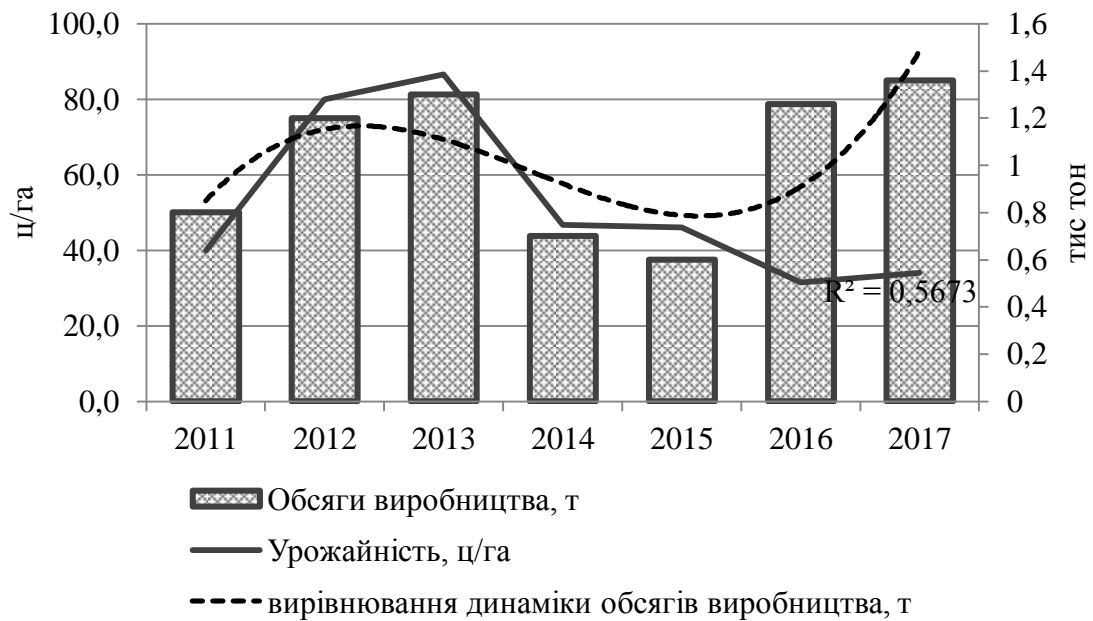
Таблиця 1

Динаміка виробництва чорниці в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	200	150	150	150	130	400	400
Обсяги виробництва, т	800	1200	1300	700	600	1260	1360
Урожайність, ц/га	40,0	80,0	86,7	46,7	46,2	31,5	34,0
Темп росту обсягів виробництва, %	x	75	100	100	86,67	307,7	100
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-25	0	0	-13,33	207,7	0

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Проаналізуємо графік тенденції зміни обсягів виробництва чорниці, що наведена на рисунку 1.

Рис. 1. Виробництво чорниці в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Виявлено, що за звітні 7 років урожайність мала позитивну тенденцію до росту з 2011 по 2013 рік. Але у 2014 році її темпи скоротилися відразу на 40 ц/га, і мали таку негативний вид до 2016 року.

У 2017 році спостерігається незначне покращення ситуації, але якщо порівнювати останній рік з базовим 2011 роком, то ми маємо зменшення показників урожайності на 6 ц/га. Дивлячись на рисунок, варто зазначити, що тренд був вирівняний за допомогою синусоїди.

Результати зовнішньої торгівлі чорниці наведені на рисунку 2.

Рис. 2. Зовнішня торгівля чорницею в Україні, 2016 р.

Джерело: розраховано автором за даними <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Зробимо висновок, що станом на 2016 рік, чорницю експортували за ціною 1,34 дол\кг, а імпортували за ціною 3,73 дол\кг. Різниця є доволі значною, у розрахунку на те, що українські виробники віддають перевагу експорту своєї продукції, а саме чорниці, при цьому не насичуючи внутрішній ринок, через що ягода імпортується за більше високою ціною. Це є проблемою на сьогодні. Також, слід врахувати при розгляданні рисунку, що обсяг експорту є набагато більшим, ніж обсяг імпортованої продукції.

На сучасному ринку чорниця досягла великої популярності, не тільки за її властивості, а й за приємний смак, який, на відміну від більшості ягід, не кислий. Як вже зазначалося, її позитивний попит обумовлений тенденцією суспільства до здорового харчування, споживання більше органічної продукції, а ніж генотифікованої. У кулінарії чорниця відома вже доволі давно не тільки як складовий компонент у випічці та десертах, а й як привабливий декоративний елемент. Потім свою увагу звернули на ягоду медики, які її ретельно дослідили, проводили експерименти та встановили унікальні й безперечно цінні речовини у її складі. Маркетологи швидко підхопили цей тренд та почали рекламувати свою продукцію, поки що тільки в харчовій промисловості, наголошуючи на корисності, правильному раціоні, сприяттні схудненню і таке інше. Визначимо, що роблять із чорниці як сировини у харчовій промисловості: сік, алкогольні напої (вино, наливки, настоянки), як суху речовину у виробництві чаю, кондитерські вироби, варення, сиропи, джеми, дитяче харчування (пріоритетна галузь для маркетологів, тому що всі батьки піклуються про здоров'я своєї дитини і намагаються купувати тільки найякіснішу та ціннішу для організму малюка продукцію, з роллю якою чорниця гарно справляється), для молочної продукції (молоко зі смаком чорниці, йогурти, сиркові маси, десерти з чорничним джемом), мед (чорниця дає багато нектару, з якого виходить ароматний мед з червонуватим відтінком), у каші швидкого приготування у якості добавки. Трохи пізніше, а зараз дуже активно, стали застосовувати у виробництві натуральної косметики, органічного мила. Щодо медичної сфери, то у багатьох ліках зустрічається екстракт чорниці, а саме у ліках для боротьби з діабетом (здатність знижувати рівень цукру у крові мають листя), профілактики зорових захворювань (стимулює кровотік сітчатки ока); захищає від вільних радикалів. До речі, чорниця може використовуватися як натуральний барвник – фіолетовий та червоний колір. Таку органічну фарбу застосовують поки що застосовують тільки для полотен та шерсті. Останнім часом кущі чорниці висаджують й у декоративних цілях (альпійська гірка).

Реклама чорниці досить різноманітна, але має одну тенденцію – натуральність, органіка, здоров'я, краса, користь. Малокалорійність (1 склянка – 148 грам = 84 калорії) чорниці грає одну з ключових ролей у її застосуванні в рекламі продуктів харчування. Акцентують свою увагу рекламодавці на жінках, які слідкують за своєю фігурою, займаються спортом. До речі, щодо спорту, а і в цій сфері чорниця причасна. Справа в тому, що чорниця здійснює позитивний вплив на відновлення м'язів після важких тренувань. Отже, шляхи реалізації ягоди розширюються до спорт-

барів у залах. Крім того, вчені довели вплив чорниці на мозкову діяльність та розвиток інтелекту. Це відкриває двері рекламі для школярів й студентів. Ягоди можуть слугувати відмінним перекусом, а з зручним й креативним пакуванням попит буде тільки зростати. Узагальнюючи вище перелічені сфери, прикладом пакування може бути фірмовий оригінальний стаканчик з ягодами, на якому у стовпчик як мірна шкала прописана калорійність, усі мінеральні елементи, кількість білків, жирів та вуглеводів, цукру. Також, можна зазначити що у чорниці 0% холестерину, а з іншого боку від такої «мірної шкали» проінформувати про задоволення якої дози вітамінів в день буду сприйняте організмом після споживання стаканчику чорниці. Наприклад, буде задоволено щоденну потребу у 36% вітаміну К, 24% вітаміну С й 5% вітаміну В6. Популярністю користуються ягоди на вагу через їх меншу вартість й зручність у визначені необхідного обсягу для споживання. У роботі Яненко Я.В. розглядаються інноваційні приклади реклами, які можна застосувати й на ринку плодово-ягідної продукції. Так, на думку автора, відвідання конференцій та виставок є ефективною рекламою. У процесі спілкування можливо знайти свого потенційного клієнта, передати його дані свого сайту або запропонувати e-mail розсилку. Ще одним методом, у зв'язку із активним входженням Інтернету у наше життя, це реклама у блогах. Але зазначимо, що у блогах, читачі яких можуть бути зацікавлені вашою продукцією, наприклад, кулінарних, про здорове харчування тощо.

У виробників України є перспективні можливості до вирощування та реалізації чорниці. Для аргументування наведемо такі фактори, які впливають на урожайність: ґрунт, кліматична зона, погода, рівень технологічного оснащення, якість боротьби з шкідниками. Чорниця дає гарні плоди на кислих ґрунтах, з достатнім обсягом води й сонячних променів. В Україні такою зоною можна назвати Полісся й деякі західні регіони. Єдиним не завершеним пунктом є оснащеність новітньою технікою, необхідною для встановлення якісної системи зрошення, збору, внесення добрив. Тому українські виробники потребують немалих інвестицій. Але ягідний бізнес є справді дуже рентабельним, головне сприятливі умови й ефективна реалізація. На експорт постачається переважно заморожені ягоди, тому варто привести в приклад інноваційну техніку швидкого заморожування малих харчових продуктів IQF (Individual Quick Freezing). Введення такої техніки значно вдосконалить продуктивність реалізації. Чорниця має попит і на внутрішньому ринку. Так окрім переробних заводів із вище зазначених галузей, є можливість здійснювати поставки до безлічі українських кафе, де готують смузі, який особливо популярний в літку. Крім того, на українському ринку багато виробників шоколадної продукції, для яких чорниця може стати зіркою нового шоколаду. Також варто звернути увагу на важливу проблему – нижчий попит на ягоди в Україні, порівняно з Європою та США. Це обумовлено високою їх вартістю на внутрішньому ринку й низьким рівнем доходу споживачів.

Використана література:

1. Касіяничук В. Д. Чорниця – високоефективна лікувально-профілактична сировина. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. № 24. С. 40–44.
2. Ковальчук С. В. Маркетингові цифрові технології у дослідженні споживачів органічної продукції. *Одеський національний політехнічний університет*. 2017. С. 34–51.
3. Уланчук В. С. Споживчий ринок плодоягідної продукції: стан та перспективи розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2011. С. 156–161.
4. Хомич Г. П. Вплив умов вирощування на якісні показники ягід чорниці та продуктів її переробки. *Біопроцеси, біотехнологія харчової продукції*, БАР. 2010. С. 40–43.
5. Хомич Г. П. Вплив процесу заморожування на біологічну цінність ягід чорниці в процесі зберігання. ХДУХТ, Харків. 2011. С. 342–348.
6. Червоненко Н. М. Аналіз лікарських рослин, які застосовуються в комплексній терапії цукрового діабету за основними діючими речовинами. *Zbior artykulow naukowych*, Lyblin. 2016. С. 66–69.
7. Шерстюк С. В. Особливості формування та розвитку маркетингової стратегії плодоягідної продукції. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2012. С. 361–367.
8. Яненко Я. В. Інновації як основа для успішної реклами товарів і послуг. *Науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв*. 2014. С. 325–328.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ РИНКУ СОЛОДКОЇ КУКУРУДЗИ

Пожидаєва І. С.

студентка 2 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

У всьому світі і в Україні кукурудза є стратегічно важливою сільськогосподарською культурою продовольчого, кормового і біоенергетичного значення. Виробництво кукурудзи концентрується в розвинених країнах, проте існують багато інших країн, що розвиваються, не в змозі вирішити свої зернові проблеми, тому вони змушені йти на масштабний імпорт цього зерна. Внаслідок цього росте світова торгівля кукурудзою та її виробництво. Упродовж останніх років Україна змогла зміцнити свої позиції на міжнародному аграрному ринку та впевнено перебуває в світовій десятці виробників зерна. При цьому їй вдалося ввійти до трійки лідерів з експорту зерна, поступаючись лише США та Європейському Союзу. На сьогодні можна сказати, що основними поставками українського агросектору на світові ринки є пшениця, кукурудза і ячмінь, які у сумі складають майже $\frac{3}{4}$ всього зернового експорту України.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н.І. [9], Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку зернових культур та їх використання у різних галузях піднімалися у роботах Кваші С.М. [3], Тимофієва Г.С. [4] та Маслак О.М. [7] та інших.

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті кукурудзи як зернової культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти маркетингу кукурудзи на зерновому ринку. Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного ринку зернової культури в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформувані наступні завдання: проаналізувати умови виробництва кукурудзи за останні 7 років, встановити тенденцію виробництва кукурудзи на ринку України, встановити особливості використання трав у різних галузях народного господарства, розкрити особливості сучасних маркетингових засобів на ринку кукурудзи, запропонувати інноваційні маркетингові інструменти з метою збільшення пропозиції кукурудзи на ринку України.

У роботі використано економіко-статистичний метод вирівнювання рядів динаміки з метою обґрунтування тенденції розвитку ринку кукурудзи. За допомогою методу структурного аналізу проведено дослідження співвідношення експорту та імпорту продукції.

Кукурудза стала королевою полів не лише для республік колишнього СРСР, де її так назвали, а ще й для всього світу. Вона змогла витіснити пшеницю з першого місця із часткою 42% і стала лідером зернового балансу планети. Це свідчить про те, що вона диктує свої умови на глобальному ринку зерна. Наприклад, в Україні кукурудза є основною фуражною культурою у світі. Упродовж останніх років обсяги виробництва кукурудзи постійно зростають, адже дана зернова культура вважається одним із кращих видів зерна для виробництва кормів у тваринництві та необхідною сировиною для виробництва біоетанолу. Окрім того, кукурудза є лідером серед світового виробництва, щодо зернової групи культур. За даними Міністерства сільського господарства США, у 2016-2017 МР світове виробництво кукурудзи досягло 1 075 млн т, що перевищує показник минулорічного сезону більше ніж на 11% та встановлює новий рекорд у світі. Щорічно обсяги виробництва кукурудзи збільшуються, проте слід відзначити, що її споживання зростає також.

В наступній табл. 1 розглянемо динаміку виробництва кукурудзи в Україні 2011–2017 рр.:

Проводячи аналіз вищенаведені дані таблиці 1, можна зробити висновок, що з 2011 по 2012 рік загальний обсяг виробництва кукурудзи спав на 1876600 т, проте вже в наступному 2013 році показник зріс до 20961300 т, що є найбільшим показником за 7 звітних років. З 2014 по 2017 роки спостерігався як спад обсягу виробництва, як, наприклад, у 2015 – 23327570 т, так і його зростання, що можна побачити у 2016 році – 28074610 т. Якщо порівнювати 2017 рік з 2011, то обсяг загалом зріс на

1830850 т, що є позитивною ознакою щодо виробництва. Стосовно темпу приросту обсягів виробництва, то найбільший його показник був у 2012 році (23,37105%), а найменший у 2015 році (-11,7444%). Площі, відведені для вирощування кукурудзи в Україні, не мають однозначної тенденції щодо збільшення або зменшення, проте з 2011 по 2013 рік спостерігається стрімке зростання показника, а саме на 1283200 га, через 2 роки показник сягав 4083500 га, що на 397200 га менше ніж у 2017 році. Слід відзначити, що урожайність даної зернової культури зменшилась з 64446,0 ц/га у 2011 році до 55056,0 ц/га у 2017 році. Пік урожайності припав на 2016 рік – 66024,0 ц/га, а її мінімум був у 2012 році – 47946,0 ц/га.

Таблиця 1

Динаміка виробництва солодкої кукурудзи в Україні з 2011 по 2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	3543700	4371900	4826900	4626900	4083500	4252200	4480700
Обсяги виробництва, тис тон	22837,8	20961,1	30949,5	28496,8	23327,6	28074,6	24668,7
Урожайність, ц/га	64446,0	47946,0	64119,0	61589,0	57126,0	66024,0	55056,0
Темп росту обсягів виробництва, %	x	123,37	110,40	95,85	88,25	104,13	105,37
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	23,37	10,40	-4,14	-11,74	4,13	5,37

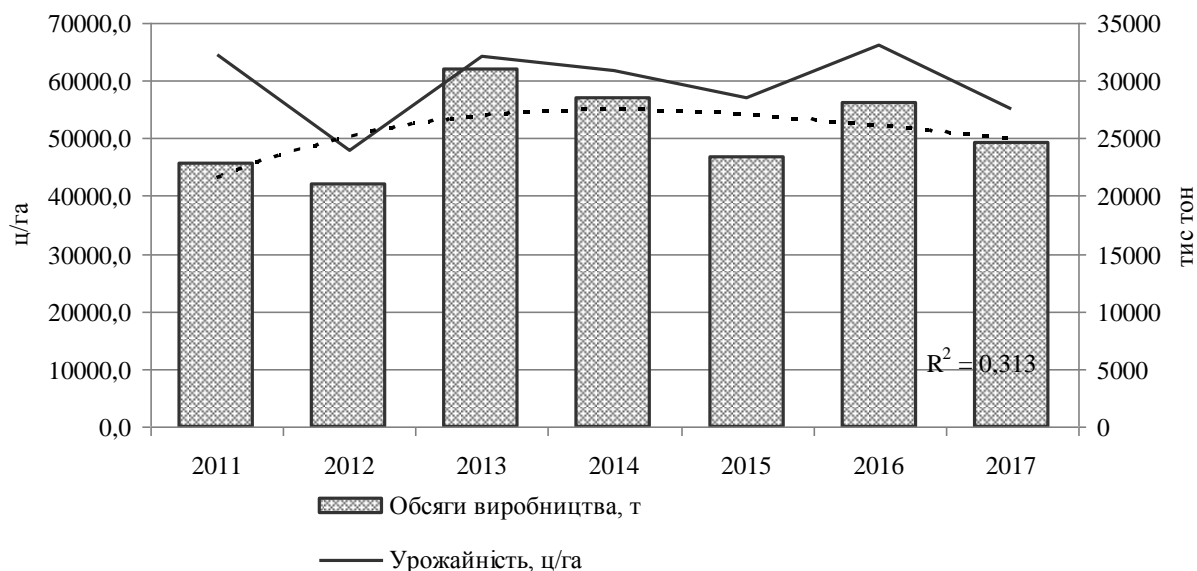
Джерело: розраховано автором на основі даних faostat.org/en/

На рис. 1 зображена тенденція, щодо зміни обсягів виробництва солодкої кукурудзи з 2011 року по 2017 рік.

Виходячи з аналізу рис. 1 можна зробити висновок, що з 2011 по 2017 рік не спостерігаються однакові зміни, щодо урожайності. Наприклад, з 2011 року по 2012 рік урожайність спала на 16500 ц/га, а вже в наступному році зросла до 64119 ц/га, при цьому кожного наступного року показники мали або спад, або підйом. Лише з 2013 року по 2015 рік залишається незмінною тенденція спаду урожайності, а саме з 57126 ц/га у 2013 році до 57126 ц/га у 2015 році. Стосовно обсягів виробництва, то в них також немає однозначного рішення, щодо спаду або зростання. У 2013 році можна простежити зростання обсягів на 8111650 т порівняно з 2011 роком. Показник цього року є найбільшим протягом звітних років, проте протягом наступних років він мав негативну тенденцію до спаду, про що свідчить зменшення обсягів виробництва з 30949550 т у 2013 році до 24668750 т у 2017 році. Рівень достовірності прогнозованих результатів не є стовідсотковим.

Таблиця 2 надає результати зовнішньої торгівлі України кукурудзою з 2011 по 2016 рр.

Рис. 1. Виробництво солодої кукурудзи в Україні, 2011-2017 рр.
Джерело: Розраховано автором на основі даних fao.org/faostat/en/

Таблиця 2

Баланс експорту та імпорту солодкої кукурудзи за 2011-2016 рр.

Показник	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг експорту, тон	7806319	15630889	16729468	17556531	19048697	11014540
Вартість експорту, тис дол	1982725	3892991	3833302	3350704	3002493	1824327
Ціна експорту, дол./кг	0,25	0,25	0,23	0,19	0,16	0,17
Обсяг імпорту, тон	45830	49177	49559	54948	26403	34533
Вартість імпорту, тис дол	166988	204229	255110	313286	107507	117093
Ціна імпорту, дол./ц	3,64	4,15	5,15	5,70	4,07	3,39
Коефіцієнт експорт/імпорт (за обсягом), од	170,3	317,8	337,6	319,5	721,5	319,0

Джерело: розраховано автором на основі даних fao.org/faostat/en/

Таблиця 2 дозволяє зробити висновок, що за наведених статистичних даних з 2011 по 2016 р.р. найбільший об'єм експорту припадає на 2015 рік – 19048697 тон, при цьому ціна становила 0,16 дол./кг. Загалом за 6 звітних років ціна експорту коливається від 0,16 до 0,25 дол./кг. Максимальний імпорт був у 2014 році, коли його обсяг досягав 54948 тон. Ціни імпорту з 2011 по 2016 роки мали найбільший показник у 2013 році – 5,15 дол./ц, найменший у 2016 році – 3,39 дол./кг. Слід відзначити, що протягом 6 років обсяг експорту кукурудзи значно перевищує обсяг імпорту, що найбільше відзначилося у 2015 році, де експорт у 721,5 разів більше за імпорт.

За останні десятиліття ринок кукурудзи став одним із найбільш важливих та досить вагомим сегментів вітчизняної агропродовольчої системи. Вона займає вагоме місце як драйвер розвитку стратегічних видів продукції серед інших сільськогосподарських культур, що безпосередньо формує експортний потенціал аграрної галузі країни та є основою забезпечення її продовольчої і економічної безпеки [12].

Кукурудза є одна з найбільш продуктивних злакових культур універсального призначення, яка вирощується для продовольчого, кормового і технічного призначення. Широко використовується кукурудзяне борошно у кондитерській промисловості – для виготовлення різноманітних бісквітів, печива, запіканок. Із зерна виробляють харчові пластівці, крупу та інші продукти [11].

Також, зерно кукурудзи є сировиною для виробництва спирту, глюкози та крохмалю. Із зародків кукурудзи виробляють олію, що має лікувальні властивості. Із стебел і обгорток качанів виготовляють папір, клей, фарби, штучну смолу тощо [10].

Окрім того, існують кукурудзяні лабіринти, що стали популярними туристичними заходами у Північній Америці і поступово з'являються у нас в Україні. Це є способом для ферм створити власний туристичний дохід. Багато з них мають художні форми, або, наприклад, мають шлях який йде навколо всього малюнка та закінчується в середині або на виході поля [13].

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A., Demchuk O.. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170 (3-4). С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Кваша С. М., Власов В. І., Кривенко Н. В. Експорт та імпорт продукції. Київ. ННЦ ІАЕ, 2013. – 80 с/.
4. Тимофієва Г. С. Світовий ринок аграрної продукції: особливості участі України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 1. С. 56-61.
5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
7. Маслак О. М. Ефективне виробництво-2017 [Електронний ресурс] Агробізнес сьогодні. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/7167-efektyvnevyyrobnytstvo-2017.html>.
8. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. О. В. Орленко. Львів. Леф, 2013. Ч. 2. С. 53–56.

9. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктивних інновацій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 162–168.

10. Зернові Культури [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://subject.com.ua/agriculture/crop/13.html>.

11. Ринок кукурудзи: основні тренди [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/11796-rynok-kukurudzy-osnovni-trendy.html>.

12. Кукурудзяний лабіринт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кукурудзяний_лабіринт.

ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Пристемський О. С.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку і оподаткування

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Євроінтеграційний процес в Україні, науково-технічний прогрес, а разом із ним і розвиток ринкових відносин потребують нагального вирішення проблем в галузі аграрного виробництва, що стосується питань підвищення ефективності виробництва та рівня конкурентоздатності продукції вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Разом із тим стоїть проблема підвищення та удосконалення рівня менеджменту забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства з урахуванням його галузевої специфіки. Економіка більшості аграрних підприємств є нестійкою, що спричиняє неплатоспроможність, погіршення фінансових показників діяльності підприємств. Це призводить до незапланованих втрат та нездатності підприємства досягнути необхідних фінансових результатів. У цьому разі своєчасна оцінка менеджменту економічної безпеки може стати значним кроком на шляху до запобігання фінансових загроз та захисту фінансових втрат сільськогосподарського підприємства. Економічною безпекою сільськогосподарського підприємства прийнято вважати такий стан його господарських ресурсів, що забезпечує раціональну галузеву-організаційну структуру підприємства і при цьому враховує географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності. Досліджуючи сутність економічної безпеки варто пам'ятати, що це поняття є складним за своїм змістом. Воно включає ряд можливих складових економічної безпеки суб'єкта господарювання. Зокрема, економічна безпека підприємства включає наступні основні складові: виробнича, просторова, техніко-

технологічна, кадрова, інтелектуальна, інформаційна, екологічна, фінансова, політико-правова та інвестиційна безпека [1, ст. 83].

Особливо в умовах фінансової децентралізації – уряд, місцеві органи влади та підприємства-суміжники повинні бути зацікавлені в економічній безпеці конкретного суб'єкта господарювання. Адже, прибуткова робота одного підприємства спонукає на позитивну і прибуткову роботу інших, а особливо якщо виробництво у конкурентній галузі. Такий стан передбачає захищеність сільськогосподарського підприємства від негативного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх загроз та дестабілізуючих чинників. При цьому, має забезпечуватися стабільна реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності економічного суб'єкта.

Критично негативна дія дестабілізуючих впливів на рівень ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств вимагає розробки певних кроків та інструментів задля забезпечення економічної безпеки та посилення рівня захисту підприємств від загроз економічного середовища. Останнє полягає у розробці адекватних превентивних організаційно – економічних механізмів. Першочерговими заходами забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств прийнято виокремлювати наступні: раціоналізація фінансової політики підприємства, відповідно до умов підписаних ним договорів, зобов'язань чи контрактів; диверсифікація діяльності сільськогосподарського підприємства; структуризація та управління діловими відносинами підприємства на засадах прозорості, послідовності та відповідальності; підвищення рівня якості продукції сільського господарства; розширення каналів і ринків збуту сільськогосподарської продукції; раціоналізації процесів пошуку, підбору, розстановки та кар'єрного зростання кадрів; управління конфліктами; управління економічними та психологічними інтересами працівників підприємства; активізація процесів інтеграції та кооперації підприємств з метою формування спільної бази матеріально-технічного забезпечення; реалізація у діяльності підприємства інноваційних проектів; впровадження у практику діяльності ефективних науково-обґрунтованих технологій виробництва сільськогосподарської продукції; запобігання несанкціонованому витоку інформації за терени підприємства, що відповідно містить певну комерційну таємницю; дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; стратегічно-тактичне управління економічною безпекою; дотримання засад раціонального природокористування у процесі виробництва та інші. Розробка заходів у напрямі забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства проходить за умови взаємодії суб'єктів інституціонального середовища (державних установ, фінансових інституцій, ділового оточення підприємства тощо) та сільськогосподарських підприємств безпосередньо. Тож, дослідження менеджменту забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства – тема досить актуальна та поширена серед вчених-економістів. Загрози економічної безпеки зазвичай розподіляють

за трьома основними рівнями менеджменту економічної безпеки сільськогосподарських підприємств:

- міжнародна економічна безпека (економічна безпека світу);
- національна економічна безпека (економічна безпека держави Україна);
- регіональна економічна безпека (економічна безпека регіонів України).

Окремо розглядають і галузевий рівень менеджменту економічної безпеки аграрних підприємств. Він є притаманний для виробництва, що спеціалізується на окремій галузі, виробляє основний продукт [2].

Особливості менеджменту економічної та фінансової безпеки аграрних підприємств та побудова його цілісної системи є не просто основою забезпечення безпеки, а й головною його проблемою. До проблем забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства можна віднести: визначення функцій та завдань управління економічною безпекою; визначення політичних аспектів управління безпекою; організація управлінського контролю та визначення облікової політики підприємства для забезпечення безпеки; побудова моделі забезпечення фінансової безпеки підприємства [3].

Таким чином, менеджмент аграрних підприємств можна розглядати, як процес запобігання збитковості підприємства та збереження діяльності від негативних зовнішніх впливів. З цього виходить, що для забезпечення економічно-фінансової безпеки на сільськогосподарських підприємствах і можливості передбачення ризиків, на підприємстві має функціонувати система органів управління фінансовою безпекою. Вони повинні проводити моніторинг стану підприємства, прогнозувати можливі внутрішні та зовнішні загрози та проводити низку заходів по забезпеченню стабільності системи фінансової безпеки аграрних підприємств.

Використана література:

1. Єлістратова Ю.О. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств та її складові на макро- та мікрорівнях / Ю.О. Єлістратова // Інноваційна економіка. – 2010. – № 5. – С. 81-86.

2. Кракос Ю.Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1(1). – С. 86-97.

3. Pristemskiy O.S. Theoretical aspects of management of economic and financial safety of agricultural enterprises/ Foresight-management: Best world practice of development and integration of education, science and business: collective monograph, Georgia, Batumi: 2017, P. 73-79.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Радковська Г. П.

здобувач другого (магістерського) рівня
агрономічного факультету

Виноградова Т. І.

старший викладач
кафедри загальноекономічних дисциплін,

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Основою функціонування будь-якої підприємницької діяльності є кадровий потенціал. Специфічні риси сільськогосподарського виробництва полягають у поєднанні механізації, сезонності роботи, необхідності найманої праці та представниками різних професій штатних працівників. Тому рівень кадрової підготовки та якість управління персоналом необхідно розглядати, як один із визначних факторів впливу на продуктивність та економічну ефективність підприємства.

Сучасне аграрне виробництво базується на взаємодії підрозділів підприємства, функціонування яких в повній мірі залежить від діяльності персоналу та якості його управління, що в сукупності має визначний вплив на кінцевий результат роботи підприємства. Тому актуальним питанням залишається не лише підбір кваліфікованих працівників, впровадження сучасних технологій та матеріально-технічна база, а і способи управління персоналом, як один із ключових моментів сталого розвитку підприємства.

Управлінням персоналом називають комплексний вплив та створення оптимальних умов праці для реалізації трудового потенціалу і підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Ці заходи необхідні для забезпечення здорового клімату в колективі та створення професійної команди здатної на вирішення складних питань, запобігання виникнення конфліктних ситуацій, нездорової конкуренції [1]. Основним завданням та метою управління персоналом є підбір кваліфікованих працівників та забезпечення постійного навчання в умовах стрімкого розвитку технологічного прогресу [2].

Методи управління – це інструменти впливу на персонал для дотримання результату праці. Основними традиційними методами управління є: економічні; організаційно-директивні або адміністративні; соціально-психологічні [1,3].

Такі методи мають свої переваги та недоліки. Економічні методи управління в основному характеризуються матеріальною мотивацією персоналу. Тому перевагою даного методу є стимулювання ініціативності працівників, але не враховується психологія та індивідуальні риси характеру

працівника, та виникають передумови для створення нездорової конкуренції та, як наслідок, погіршення міжособистісних взаємовідносин.

Суть адміністративних або організаційно-директивних методів полягає у дотриманні дисципліни, розумінні відповідальності, владі та примусі. За використання таких методів управління створюються умови для швидкого отримання результатів від поставлених цілей перед працівником та збереження матеріальних ресурсів. Основним недоліком є знищення проявів ініціативності, створення внутрішнього дискомфорту в колективі, та негативного емоційного стану працівника, ігнорування індивідуальності.

Соціально-психологічні методи управління базуються на стимулюванні зацікавленості працівника на досягнення результатів та як наслідок підвищення статусу та значимості в колективі, можливість прояву творчого потенціалу, врахування індивідуальності працівників. Основним недоліком виділяють відсутність стимулювання праці матеріальною мотивацією [3].

Тобто відсутність врахування індивідуальних психологічних особливостей кожного окремо працівника призводить до створення дисбалансу потенціалу всього колективу, через відсутність можливості самореалізації. Через низку відчутних недоліків дані методи управління можна вважати застарілими [1], тому виникає необхідність у створенні кардинально нових, інноваційних підходів до методів управління персоналом.

Слово «інновація» в контексті даної теми можна розуміти, як створення абсолютно нового підходу до управління персоналом, як засіб руйнування шаблонних принципів та стримуючих рамок розвитку кадрового потенціалу. Такі заходи не можна розглядати як засіб руйнування професійної дисципліни та відповідальності, вони спрямовані лише на розкриття саме індивідуальності кожного працівника окремо з урахуванням психологічних особливостей для підвищення працездатності та інтелектуальності.

Основною метою використання інноваційних підходів на підприємстві вважають забезпечення умов для розвитку персоналу здатного до створення інновацій в процесі своєї діяльності [5].

Виділяють декілька інноваційних методів управління персоналом, серед них: підбір персоналу; оцінка діяльності; управління кар'єрою; система винагород; навчання [3].

Серед переваг таких методів підходу виділяють висококваліфікований кадровий потенціал, за рахунок ретельного підбору найкращих претендентів, підвищення продуктивності підприємства за рахунок професійності працівників, мінімізація ризиків виникнення матеріальних втрат за рахунок необізнаності персоналу. За рахунок оцінки діяльності працівника, як окремої особистості в колективі, надається характеристика керівником з точки зору здатності до виконання поставлених цілей, та можливість обговорення працівника з керівництвом питань стосовно досягнення результатів.

Створюються умови для підвищення професійних здібностей та навичок за рахунок навчання, стажування, для зацікавленості в кар'єрному рості для збереження кадрів, формування серед працівників партнерських відносин,

досягнення інтересів виробництва з урахуванням інтересів персоналу шляхом задоволення їх потреб [3; 4].

До недоліків вище перелічених методів можна віднести матеріальні затрати на підготовку та перепідготовку працівників та затрати часу. Через високу кваліфікацію та інтерес у професійному розвитку створюються передумови у створенні конкуренції [3].

На сьогоднішній день існують багато методів менеджменту кадрового потенціалу, які використовуються в усьому світі для підвищення економічної ефективності підприємства. Основою таких підходів є постійне навчання персоналу для підвищення кваліфікації. Так, наприклад тренінги використовуються для відпрацювання практичних навичок за рахунок виконання різних вправ. Для розвитку аналітичних здібностей персоналу використовують інтерактивну технологію Кейс-Стаді за рахунок створення ситуацій, які працівнику необхідно розв'язати. За рахунок сприяння та направлення під час коучингу працівник може сам розвивати необхідні навички та здібності. Одним із методів навчання великого кола працівників одночасно, на підприємствах використовують спосіб дистанційного навчання E-learning [6].

Для кращої адаптації працівників на підприємстві використовують такий інструмент управління, як наставництво, коли за новим співробітником або стажером закріплюється працівник з певним досвідом для розкриття потенціалу «новачка». Такий підхід дуже поширений у великих корпораціях та розвинених підприємствах. Також можливі випадки, коли у великих компаніях виникає необхідність співпраці співробітників, які знаходяться в різних організаціях або різних підрозділах одного підприємства створюється можливість обговорення питань за допомогою віртуального офісу [2].

Яскравим прикладом впровадження інноваційних методів управління персоналом є міжнародна компанія Syngenta, яка наголошує на те, що основною цінністю компанії є її співробітники. Одним із основних принципів досягнення високих цілей є сприяння розкриттю потенціалу та особистого розвитку кожного співробітника окремо, для підвищення результативності команди в цілому. Інструментами досягнення таких цілей є можливість діалогу між лінійним керівником та співробітником, постійне підвищення професійної кваліфікації персоналу за рахунок постійних навчань у вигляді тренінгів різного інформаційного спрямування. Керівництво компанії піклується не лише про працездатність, а і про емоційне, психічне та фізичне здоров'я персоналу для забезпечення емоційного здоров'я та стійкості до стресових ситуацій. Для цього проводяться різні спортивні заходи, тимблдинги, заходи корпоративного волонтерства та творчого напрямку. Як результат компанія Syngenta є одним із провідних лідерів у сфері аграрного бізнесу [7].

Отже, однією із умов розвитку конкурентоспроможного підприємства сільськогосподарського або будь-якого спрямування є формування передусім висококваліфікованого персоналу шляхом введення інноваційних методів управління. Таким чином створюються умови для індивідуального розвитку

особистості працівника у колективі, підвищення його продуктивності за рахунок задоволення потреб та інтересів.

Використана література:

1. Ткаченко А.М., Силенко С.А. Інноваційні підходи до управління трудовим потенціалом суб'єкта господарювання – основа формування антикризового менеджменту // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Вип. 1(11). – 2015. – С. 53-59.

2. Прудкий В. В. Інноваційні підходи до управління персоналом підприємства // Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених. – Вип. 11. – 2017.

3. Касич А. О., Бурба О.А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород. – Вип. 16 Частина 1 – 2017. – С. 130-134.

4. Бортнік С.М. Інноваційні підходи до управління мотивацією персоналу підприємства // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури. – 2015. – С. 434-435.

5. Вергун В.А., Ступницький О.І. Сучасні інноваційні зміни системи управління персоналом фірми // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – Вип. 2(4). Частина 1. – 2015. – С. 96-100.

6. Пучкова С. І. Інновації у практиці управління персоналом на сучасних підприємствах // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2008. – Вип. 34. – С. 140-147.

7. Внутрішньо-корпоративний розвиток корпоративної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.syngenta.ua/vnutrishno-korporativnyi?fbclid=IwAR1obASJwIERJtjvVDRcc8w_TpC4iJBxjPllmy6n8OuX3ABDMdfIvxP8xnY

ІНСТРУМЕНТИ МАРКЕТИНГУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НІШЕВИХ КУЛЬТУР: МАЛИНИ

Романець А. В.

студент 1 курсу спеціальності «Маркетинг»

Таврійський державний агротехнологічний університет

Попит на ягоди у світі зростає. За останні 10 років обсяги їх продажів зросли вдвічі. Спримчила це зростаюча тенденція здорового харчування, де ягоди відіграють важливу роль. Ринок ягід в Україні також розвивається, особливо ринок малини, тому розвиток у цьому напрямку є дуже перспективним. Використання малини має широкий спектр: споживачі купують малину як ліки, використовують в кулінарних рецептах, у

виробництві: варення, морсів та косметичних засобів. Все це відкриває можливості для фермерів завойовувати нові ринки збуту. Однак, насичений ринок збуту, відсутність запитів супермаркетів, недосконалі відносини між виробниками малини та переробними підприємствами, відсутність інструментів маркетингу, недосконала цінова політика обмежують розвиток ринку малини в Україні.

Метою роботи є обґрунтування використання різних маркетингових інструментів при збуті малини як нішевої культури. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти маркетингу малини на нішевому ринку. Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного ринку малини в Україні. Для досягнення поставленої мети були сформувані наступні завдання: проаналізувати умови виробництва малини за останні 7 років, встановити тенденцію виробництва малини на ринку України, встановити особливості використання малини у різних галузях народного господарства, розкрити особливості сучасних маркетингових засобів на ринку малини, запропонувати інноваційні маркетингові інструменти з метою збільшення пропозиції малини на ринку України.

Проблемою нішевого маркетингу займалися Данилович Т.Б. [9], Бачало І.Б. [2], Коноваленко А.С. [1], Коваленко О.В. [5], Куліш Т.В. [6], Легеза Д.Г. [1], Орленко О.В. [8], Чухрай Н.І. [9]. Більшість робіт присвячена інноваційним товарам у продовольчій галузі. Питання розвитку ринку малини та її використання у різних галузях піднімалися у роботах Савенко Г.Є. [3], Пенцак Т.Г. [4] та Галяс А.В. [4]

За думками авторів статті «Factors of the marketing macro system effecting children's food production», один з важливих аспектів реалізації збуту ягід малини, є те що сучасні люди стурбовані своїм здоров'ям. Це дійсно впливає на обсяги реалізації, так як більшість людей стежить за своїм здоров'ям і намагаються його підтримати. *Оскільки тренд до здорового харчування, швидше за все, збережеться надовго, підвищений попит на ягідну продукцію найближчим часом буде стабільним.* Однак, товаровиробникам малини дуже важко знайти вигідні ринки збуту, так як вони більше сконцентровані на процесі виробництва, ніж на процесі її реалізації. Більшість фермерів повною мірою опанували навички вирощування добрих врожаїв ягід, але досить часто не вміють вигідно продавати свою продукцію.

Орленко О.В. зазначає, що нішеві культури – це нові перспективи для вітчизняного агросектору, з його твердження повністю згоден. Так як у нішевих культурах менше конкурентів. Хотілося додати те що всі вище перераховані проблеми також пов'язані з ринком малини і напряму вплине на збут цього товару[8].

Як вважає Куліш Т.В., що планувати ринки збуту ягід потрібно ще на початку вегетаційного періоду, а не в момент її дозрівання. Це значно скоротить втрати продукції, так як малина відноситься до продукції, що швидко псується. Також необхідно звернути увагу на пакування продукції, що не тільки захистить її від механічних пошкоджень, сприятиме кращому вигляду товару, а й надасть споживачу інформацію властивості товару та місце її виробництва[6].

Як наголошує І.Б. Бачало потрібно визначити проблеми споживачів та запропонувати інноваційні інструменти при реалізації продукції. Як сказав Коваленко А.О. – ефект від інноваційної діяльності створюють не тільки дослідники, науковці та виробники, а й споживачі продукції. І з цим твердженням повністю згоден, адже споживач більше знає що йому потрібно. Але є один важливий аспект, потрібно проаналізувати новизну інновацій врахувати всі сторони, для більш продуктивного результату[5].

Чухрай Н. І. зазначає, що малина, одна затребуваних ринком ягід, попит на яку з кожним роком зростає. При цьому якщо виробляти малину в кількостях рівні полуниці і при правильній технологією, то собівартість малини буде вище ніж у полуниц і[9]. Також в своїх роботах Савенко Г.Є., вважає що Україна може стати потенційним постачальником малини в Європу, через те що в тренді зараз здоровий спосіб життя. Але все це впирається в кількість виробництва малини [3].

Динаміка результатів виробництва малини відображена у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка виробництва малини в Україні, 2011-2017 рр.

Показник	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	5100	5000	5100	4900	5000	4600	5000
Обсяги виробництва, т	28100	30300	29510	30800	30360	31920	34160
Урожайність, ц/га	55,1	60,6	57,9	62,9	60,7	69,4	68,3
Темп росту обсягів виробництва, %	x	98	102	96	102	92	108,6
Темп приросту обсягів виробництва, %	x	-1,96	2	-3,92	2,04	-8	8,69

Джерело: розраховано автором на основі даних fao.org/faostat/en/

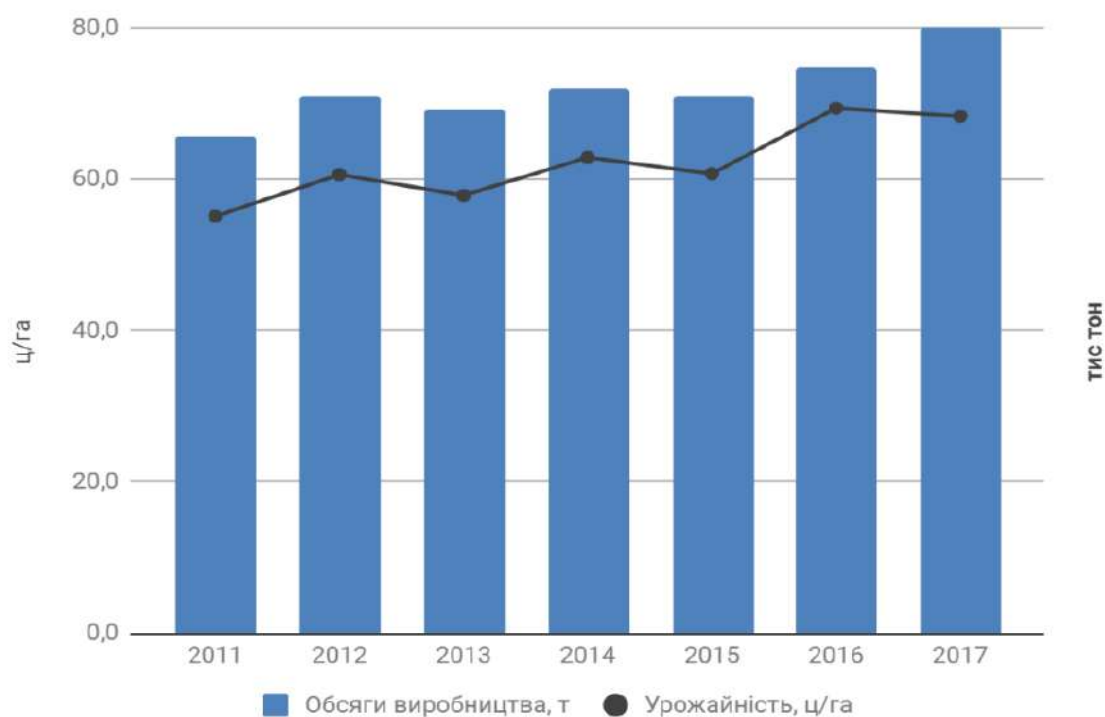
За даними табл.1 можна сказати, що зібрана площа становить 5000 га, в 2017 рік зменшується на 2 % у порівнянні з 2011 роком Урожайність збільшилась на 13,2 ц/га у 2017 році у порівнянні з 2011 роком. Темпи росту обсягів виробництва ягоди малини зросли, у 2012 році становить 98%, а в 2017 році вже 108,6%. Темп приросту обсягів виробництва у 2012 році становить -1,96%, у 2017 році вже складає 8,69%, що говорить про розвиток ринку малини в останні роки.

Тенденція зміни обсягів виробництва малини наведена на рисунку 1.

На рисунку 1 можна побачити тенденцію виробництва малини за період 2011-2017 рр. Найбільший обсяг виробництва спостерігався в 2017 рік – 34160 т., а найменший обсяг в 2011 рік. Найбільша врожайність була в 2016 році – 69,4 ц/га, а найменша на 2011 рік – 55,1 ц/га.

Динаміка витрат на виробництво та реалізацію малини наведені у таблиці 2.

За даними таблиці 2 можна сказати, що мінімальними витрати були в 2013 рік – 345,41 млн. грн., найбільші були на 2016 рік – 860,24 млн. грн. В результаті за шість років з 2011 року до 2016 року витрати збільшились в 2,27 рази. Повні витрати на одиницю продукції становлять на 2011 рік – 13,47 грн./кг, а на 2016 рік – 26,95 грн./кг.

Рис. 1. Виробництво малини в Україні, 2011-2017 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних faostat.org/en/

Таблиця 2

Динаміка витрат на виробництво та реалізацію малини в Україні, 2011-2016 рр.

Показник	Рік						Відношення 2016 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Повні витрати, млн.грн.	378,47	430,8	345,41	398,86	681,94	860,24	227,29
Обсяги виробництва, тон	28100	30300	29510	30800	30360	31920	113,59
Повні витрати у розрахунку на одиницю продукції, грн./кг	13,47	14,22	11,71	12,95	22,46	26,95	200,09

Джерело: розраховано автором на основі даних faostat.org/en/

В результаті з 2011 року до 2016 року повні витрати на одиницю продукції зросли в два рази. Це пов'язано зі зростанням цін на саджанці, засоби захисту рослин, добрива та інші матеріали.

Однак, щоб товаровиробникам малини отримувати високі прибутки необхідно чітко сформована та налагоджена система збуту продукції з використанням інструментів маркетингу для її просування. Зазначимо, що малина використовується не тільки в свіжому вигляді, але й в різних видах переробки. Так одна з іноземних компаній зробили жувальні цукерки у вигляді малини, також відома компанія «Hubba-Bubba» зробила свою фірмову жуйку зі смаком малини. Італійці в свою чергу придумали макарони

зі смаком малини. Також на ринку є: мило з запахом малини, косметичні засоби в складі малини, різні мафіни, рулети, варення, джеми, печиво, чай, морозиво, цукерки з начинкою та зі смаком малини. Вся ця продукція просувається різними способами. Так наприклад компанія, що займається косметикою придумала такий сленг «Будь як малина – солоденькою». В свою чергу, компанія що займається напоями, зробила рекламу, де актор в мало активному стані куштує напій на основі ягід малини, в результаті чого він збадьорюється і відчуває себе у хорошому стані. Зокрема, більшість компаній посилаються до того, що ягода малини має безліч корисних речовин і потрібна людині для підтримання імунної системи, внаслідок чого попит на малину завжди росте.

Використана література:

1. Dunn J., Brunner T., Legeza D., Konovalenko A, Demchuk O. Factors of the marketing macro system effecting children's food production. *Економічний часопис XXI*. 2018. № 170. С. 49–56.
2. Бачало І. Б. Методологічні підходи до аналізу виводу товарів та послуг на нові ринки. *Науковий вісник УжНУ*. Ужгород, 2017. С. 16–21.
3. Савенко Г. Є. Розвиток ринку продукції ягідних культур України в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. С. 132–135.
4. Пенцак Т. Г. Економічна ефективність вирощування малини в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2014. № 3. С. 178–184.
5. Коваленко О. В. Ефективність впровадження інноваційної продукції на нішевих продовольчих ринках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 26–29.
6. Куліш Т. В. Практичні аспекти маркетингових досліджень інноваційної діяльності підприємств Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 257–262.
7. Орленко О. В. Нішеві культури: нові можливості АПК України. Львів: Леф, 2013. ч. 2. С. 53–56.
8. Чухрай Н. І. Особливості маркетингу продуктових інновацій *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. С. 162–168.

ЧИННИКИ ІНВЕСТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Рунчева Н. В.

д.е.н., доцент

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Для вітчизняної теорії та практики поняття «інвестиції», «інвестиційна діяльність», «інвестиційний процес», «інвестиційна активність», «інвестиційна привабливість» є відносно новими, мають неоднозначне трактування і вимагають попереднього уточнення їх сутності. Інвестиційна діяльність характеризує вкладення інвестицій з метою отримання прибутку та досягнення іншого корисного ефекту, розгорнутим алгоритмом якої є: власне інвестування, тобто процес перетворення ресурсів у конкретні об'єкти інвестиційної діяльності; перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості; отримання прибутку або соціального ефекту (реалізація кінцевої мети інвестиційної діяльності). Організаційно-економічний механізм реалізації такого ланцюга взаємодій і являє собою інвестиційну діяльність (рис. 1).

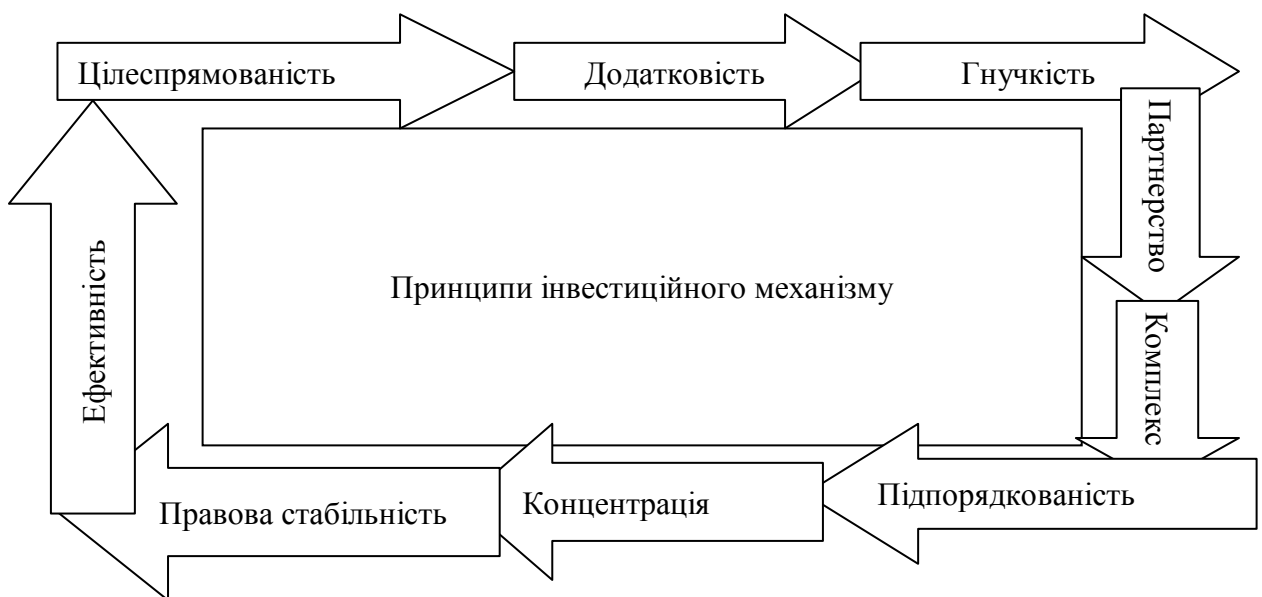
Рис. 1. Формування інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери та механізму її реалізації

Джерело: розробка автора

Ми вважаємо, що інвестиційна діяльність підприємств аграрної сфери тісно пов'язана з їх економічною стійкістю. Це пояснюється тим, що

сільськогосподарське виробництво здійснюється в умовах невизначеності та ризиків, отже, власні фінансові джерела є основою надходження та здійснення інвестицій.

Вибір ефективного комплексу цільових функцій інвестування та їх оцінка показують можливі шляхи вдосконалення економічного механізму управління інвестиційною діяльністю, що базується на таких принципах: сумісність, прийнятність, гнучкість, пристосовність (адаптивність) структури управління до зовнішніх і внутрішніх змін, комплексність, партнерство між горизонтальними і вертикальними рівнями управління, додатковість, співпідпорядкованість, правова стабільність, результативність інвестиційної політики, ефективність. Взаємодія і послідовність реалізації наведених принципів у циклі механізму формування інвестиційної діяльності показані на рис. 2.

Рис. 2. Цикл реалізації принципів інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери

Джерело: [1]

Здійснення інвестиційної діяльності ведеться з використанням таких інструментів: інвестиційних проектів (пов'язаних звичайно з збільшенням основного капіталу); інвестиційних портфелів (розуміється як сукупність спеціально підібраних інвестиційних цінностей, зазвичай цінних паперів), методів та механізмів досягнення конкретної інвестиційної мети інвесторів (малий ризик, висока ліквідність, дохідність).

Вирішення проблем інвестиційного забезпечення пов'язується з необхідністю комплексної його оцінки. З цією метою обґрунтовано методичні підходи визначення рівня економічної стійкості та інвестиційного забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери на основі розрахунку індикаторів економічної стійкості (абсолютна, нормальна, нестійка та кризова) та визначення відповідності між засобами і джерелами інвестування, раціональності розміщення й ефективності використання інвестиційних ресурсів та альтернативної концепції обліку фактору часу в

обґрунтуванні ефективності інвестицій. Вона дозволяє реально моделювати рух грошових потоків інвестиційних проектів у часі, з огляду на зміну їх величини під його впливом.

Таким чином, інвестиційна діяльність та економічна стійкість аграрних підприємств це категорії які тісно пов'язані між собою. Економічна стійкість виступає важливим чинником інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. Вона свідчить про наявність власних джерел здійснення інвестиційних процесів, сталість виробничо-економічного розвитку, підтверджує поворотність залучених засобів. Тому інвестиційна діяльність, інвестиції, інвестиційне забезпечення, інвестиційні процеси в такому розумінні є тісно пов'язаними з категорією економічної стійкості.

Формування та функціонування економічних механізмів інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери включає такі категорії управління, як суб'єкти і об'єкти інвестиційної діяльності; цілі і відповідні їм критерії інвестування; чинники, що обумовлюють можливість досягнення поставлених цілей; методи мобілізації інвестицій; обсяг інвестиційних ресурсів. Доведено, що механізми інвестиційної діяльності доцільно диференціювати за методами мобілізації інвестиційних ресурсів, оскільки їх обмеженість складає значну проблему інвестиційної діяльності. Це мобілізація власних коштів, інвестування з амортизаційного фонду, капіталізація прибутку, додаткова емісія акцій, мобілізація позикових коштів, випуск облігацій акціонерного товариства, залучення позик і кредитів.

Використана література:

1. Лопатюк Р.І. Проблеми впровадження інвестицій у підприємства аграрної сфери України / Р.І. Лопатюк // Дні науки –2013: матеріали ІХ міжнародної науково – практичної конференції, (чехія, 2013 р.) / Díl 9. Ekonomické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o – 64 stran. – P.52-55.

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Ряснянська А. М.

викладач

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

В умовах сучасних складних виробничих та управлінських процесів, підвищеної нестабільності зовнішнього середовища, зростання і глобалізації особливого значення набуває стратегічне управління підприємством, яке передбачає формування обґрунтованої стратегії на основі глибокого

осмислення визначальних економічних, технологічних, соціальних та інших перетворень. У зв'язку з цим, очевидно та актуальною є потреба розвитку науково-теоретичних досліджень в цій області, їх вивчення і обґрунтоване використання на практиці [1].

Стратегія підприємства – це узагальнена програма діяльності, спрямована на досягнення підприємством бажаного етапу, мети завдяки ефективному розподілу, координації та використанню ресурсів [2].

Узагальнюючи визначення дослідниками поняття «стратегія», можна підсумувати, що стратегія підприємства є комплексним планом дій, зобов'язанням конкурентної переваги, методом розподілу ресурсів, правилом прийняття рішень. Саме тому можна сказати, що стратегія підприємства – це комплексний план, розроблений з урахуванням найбільш нестабільної ситуації на ринку і в економіці, вона має на меті допомогти підприємству в досягненні цілей та розширенні діяльності, а також при необхідності – зменшення ризиків при ліквідації підприємства [3].

Отже, необхідність розробки підприємствами стратегії діяльності в сучасних умовах викликана нестабільністю ринкового середовища, неповнотою інформації про його майбутній стан і вплив цих факторів на підприємство. У життєдіяльності підприємств вищевказані орієнтири мають найвищий пріоритет, досягнення їх потребує стратегічного мислення, особливих підходів до оцінювання ділового середовища.

На вибір стратегії впливає безліч чинників, серед яких одним із основних є розмір підприємства. Стратегії малих підприємств направлені на мінімізацію конкурентної боротьби з великими і середніми фірмами та на максимальне використання переваг малого бізнесу, особливо в плані гнучкості [4].

Для полегшення вибору стратегії у малому бізнесі можна застосувати матрицю Г.І. Кіндрацької (табл. 1).

Таблиця 1

Альтернативні стратегії малого підприємства

		Товар малого підприємства:	
		подібний до товару великого підприємства	оригінальний
Форми існування малого підприємства	суверенітет	Стратегія копіювання	Стратегія оптимального розміру
	симбіоз	Стратегія використання переваг великого підприємства	Стратегія участі у виробництві товару великого підприємства

Стратегія копіювання означає випуск малим підприємством товару, який копіює відомий марочний продукт, з розкритим брендом, внаслідок чого продається по вищих цінах [5].

Стратегію оптимального розміру малі підприємства впроваджують тоді, коли є сенс виробляти продукцію малими партіями, виграючи в оперативності та гнучкості.

Стратегія участі у виробництві товару великої організації передбачає кооперацію з великим підприємством, використання при цьому його переваг. Однак, щоб не попасти у залежність від такої великої фірми, бажано малому підприємству співпрацювати з кількома великими партнерами, частка кожного з яких не повинна перевищувати 20 % у загальному обсязі продаж.

Стратегію використання переваг великої організації можна здійснити шляхом франчайзингу. Це одна з найпоширеніших форм співробітництва великого і малого підприємства у сфері збуту продукції, коли за угодою велике підприємство надає малому право реалізовувати чи виробляти його продукцію під його ж торговою маркою. Часто для цього малому підприємству передаються навіть приміщення, певне обладнання, сировина, надаються кредити тощо [5].

Серед множини класифікацій малих підприємств цікавим є підхід А. Лузіна [6]. Він пропонує все різноманіття існуючих видів малих підприємств поділити на три групи, які умовно можна назвати «підлітки», «карлики» та «клони». Основні їх конкурентні переваги та особливості господарювання наступні.

«Підлітки» – це фірми, для яких перебування у категорії «малих» є тимчасовим. Їх головне завдання – якнайшвидше вирости. Всі світові лідери бізнесу колись були «підлітками», і багато хто, як ось Ford, Apple, Sony, починали свою операційну діяльність в гаражах. Однак їх засновники з самого початку були окрилені грандіозною мрією стати, з часом, світовими лідерами у своїй сфері. Амбіційне бачення реалізовувалося в агресивній стратегії постійного розширення.

«Карликами» народжуються або стають. Малі підприємства, зайняті в обслуговуючому секторі: ресторани, ремонтні майстерні, адвокатські контори тощо дістаються власникам у спадок або створюються підприємцями. На відміну від їх колег – власників «підліткових» підприємств, довгострокове бачення «карликів» обмежується рамками малого бізнесу. Цьому є дві причини: сам характер бізнесу, що передбачає реалізацію у малих формах, і відсутність у засновників амбіцій і здібностей для прориву у нову розмірну категорію.

«Клони». В останні десятиліття, по мірі популяризації і все більш широкого розповсюдження концепції франчайзингу, спостерігається швидкий ріст кількості малих підприємств, які працюють за ліцензією, отриманою від крупних франчайзингових компаній. Нерідко схожі з формами-карликами за розміром і організацією, вони мають низку принципівих відмінностей. Але головне – вони не народжуються і не розвиваються. Вони штучно створюються, клонуються за жорстко

відпрацьованою схемою при всебічній допомозі і під наглядом головної компанії. Будучи зробленими за зразком модельного підприємства, залишаючись у прямій залежності від фірми-франчайзера, власники фірм-«клонів» практично позбавлені можливості для проявлення своїх підприємницьких здібностей, навіть якщо вони у них уже є.

Основні відмінності даних трьох типів малих підприємств згрупуємо і занесемо до таблиці 2 [6].

Таблиця 2

Типи малих підприємств за класифікацією А. Лузіна

	«Підлітки»	«Карлики»	«Клони»
Ціль	Перетворення у велике підприємство	Укрупнення позицій і розширення операцій	Підвищення прибутковості
Керівник	Лідер-інноватор	Спеціаліст-менеджер	Організатор-контролер
Найважливіша якість	Амбіційне бачення і здатність робити “неможливе”	Стабільність й адаптаційна здатність	Організаційні здібності, ретельність і пунктуальність
Рівень ризику	Дуже високий	Помірний	Незначний
Вживання через 2 роки	10-15%	30-40%	Більше 70%

Запропонована типологія шляхів розвитку малих підприємств в Україні є дискусійною, але окреслює три варіанти їх поведінки за даних динамічних та нестабільних умов підприємницького середовища, дотримуючись яких, кожне підприємство здатне наблизити себе до зони успішності та ефективності, а всі малі підприємства загалом – стати тією рушійною силою в розвитку економіки, тією складовою економічного потенціалу країни, яка створює додаткові робочі місця, стимулює великі підприємства, сприяє покращенню якості та рівня задоволення споживчих потреб, оптимізує структуру економіки, підвищує її конкурентоспроможність у світі.

Використана література:

1. Забродська Л.Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: [навч. посібник для студ. екон. спец.] / Л.Д. Забродська. – Харків: Консул, 2010. – 208 с.
2. Василенко В.О. Стратегічне управління: [навч. посібник] / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2013. – 396 с.

3. Розвиток малого підприємства промислового регіону : монографія / за заг. ред. акад. Академії економічних наук України Н. І. Редіної. – Д. : ДДФА, 2014. – 200 с.

4. Комарова Е. В. Стратегическое управление : опорный конспект лекций для студентов вузов / Е. В. Комарова. – Д. : ДГФА, 2013. – 146 с.

5. Ляшенко В. І. Регулювання розвитку малого підприємництва в Україні: проблеми та шляхи вирішення : монографія / В. І. Ляшенко ; Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 452 с.

6. Лузин А.Е. Большие возможности малого бизнеса [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.elitarium.ru/2008/03/19/vozmozhnosti_malogo_biznesa.html.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН

Саваріна І. П.

к.е.н.,

в.о. доцента (б.в.з.) кафедри менеджменту

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили*

Необхідність створення ефективного ринку лікарської сировини та ефіроолійних культур диктується також тією обставиною, що світовий ринок характеризується збільшенням споживання лікарських трав і зборів. Соціологічні дослідження показують, що більше половини населення розвинених країн вважають за краще лікуватися не хімічними препаратами, а травами. Основним фактором підвищення інтересу до лікувальних лікарських рослин стало те, що певної частини сильнодіючих синтетичних препаратів притаманні різні небажані, навіть небезпечні побічні ефекти. Іншими привабливими рисами фітопрепаратів є: можливість тривалого застосування; висока безпека при достатній ефективності: простота приготування і застосування. Відзначимо ще один факт, який диктує зростання споживання ліків рослинного походження.

Сировина з вирощування лікарських рослин забезпечує попит підприємців, що займаються виробництвом харчових продуктів і фармацевтичною галуззю: виготовлення ліків, парфумерно-косметичних, лакофарбових, текстильних та інших виробів, а також застосування в побуті. Вирощування лікарських рослин дозволяє отримати з одного гектара від 30 до 65 тис. грн чистого прибутку, що є хорошим стимулюючим фактором розвитку ринку лікарської сировини та продукції з неї [1].

Незважаючи на особливу важливість лікарських культур в нашій країні обсяги вирощування вітчизняних трав залишаються невеликими. Аналіз динаміки виробництва лікарських рослин свідчить про те, що протягом 2014–

2018 рр. посівна площа під ними зменшилась на 36%, або з 7,5 до 4,8 тис. га. Посівні площі під ефіроолійними культурами протягом цього періоду зросли на 21%, а посівні площі під коріандром збільшились на 77%. Щодо динаміки обсягів виробництва лікарських культур, то ситуація така. У 2014–2017 рр. обсяг виробництва лікарських рослин зменшився на 14%, ефіроолійних культур – на 32%, тільки обсяги виробництва коріандру зросли на 5,6% протягом досліджуваного періоду. З цього можна зробити висновок, що в умовах сьогодення лікарське рослинництво розвивається в Україні екстенсивним шляхом за рахунок розширення посівних площ, до того ж без особливого успіху [2].

У натуральному вираженні, за різними оцінками, у нас переробляється від 5 до 6 тисяч тонн лікарської рослинної сировини на рік, більше 3 тисяч тонн йде на експорт. В Україні споживають те, що імпортується – близько 1 тисячі тонн, і близько 1,5 тисячі тонн продукції власного виробництва. На тлі Євросоюзу ця цифра виглядає мізерною, оскільки там переробляють 600 тисяч тонн лікарських рослин в рік. Україна в основному експортує трави в Польщу, Німеччину, Латвію. В останні два роки формується тенденція збільшення продажів трав за кордон. Якщо в 2016 році експортовано сировини на \$6 млн, в 2017 – \$ 7,5 млн (+25%), то за 9 місяців цього року – вже на \$ 8,8 млн (+17% до всього обсягу минулого року). Серед понад 2 тисяч найменувань лікарських рослин в Україні в комерційних цілях вирощують 20-30, 6 компаній є великими експортерами, 15 компаній стабільно займаються закупівлею та переробкою лікарської рослинної сировини. За даними вітчизняних операторів трав'яного ринку даний сегмент дуже нестабільний, ціни коливаються в залежності від багатьох факторів. Сушений липовий цвіт цього року закуповували за ціною \$10, брак сировини і така ціна на нього пов'язані з масовим відтоком трудових ресурсів у Польщу. Штучний дефіцит лаванди після анексії Криму спровокував зростання цін на цю траву до 200 грн за кг.

У нинішньому сезоні на трав'яному ринку істотна нестача фіалки триколірної, материнки, м'яти, меліси, гісопу хоча закупівельна ціна за цими позиціями склала 50 грн за кг сушеної сировини. Календулу брали по 50-70 грн, лист подорожника по 60-90 грн за кг. Коріння цінуються більше: корінь алтея, валеріани лікарської, кульбаби, ехінацеї, солодки та топінамбура приймають цього року за ціною 60-90 грн за кг. Такі традиційні для українського споживача трави, як ромашка, календула, корінь алтея та корінь валеріани фармацевтичні компанії змушені закуповувати за кордоном. І не завжди тому, що вітчизняний ринок не має пропозицій [3].

Отже, нині у зв'язку з розвитком економіки актуальним є розширення асортименту біологічних добавок, ефірних олій і створення для їх виробництва сировинної бази за рахунок можливих зон вирощування ароматичних та лікарських рослин в Україні. Тому в останні роки досить актуальним є вирощування нових і перспективних пряно-ароматичних культур, одним із яких є гісоп лікарський. Тому групою авторів на експериментально випробуваний на землях Миколаївської ДСДС ІЗЗ НААН

був розроблений спосіб вирощування та отримання сухої маси гісопу лікарського на рівні 25-30 ц/га за раціонального використання поливної води при краплинному зрошенні. Спосіб розроблений та експериментально випробуваний у зоні Степу України, на землях Миколаївської ДСДС ІЗЗ НААН протягом 2017-2018 рр. Дослід розміщували у зрошуваній овочевій сівозміні після картоплі ранньої. Ґрунт дослідного поля – чорнозем південний з вмістом гумусу 2,9%.

Дослідження показали, що при вирощуванні гісопу лікарського при дотриманні режиму зрошення 80-70-70% НВ урожайність сировини у абсолютно сухій вазі складала 18,8 ц/га, а при дотриманні режиму 90-80-70% НВ – 18,9 ц/га (середнє по варіантам удобрення та строкам сівби). Порівнюючи режими зрошення між собою, слід зауважити, що режим зрошення 80-70-70% НВ за ефективністю був близьким до 90-80-70% НВ, адже середні рівні врожайності гісопу лікарського у вказаних варіантах були достовірно однаковими між собою. Отже, для формування врожайності лікарської сировини гісопу на середньому рівні 19 ц/га достатньо вирощувати культуру за використання режиму зрошення 80-70-70% НВ. Внесення мінеральних добрив на фоні краплинного зрошення підвищувало врожайність наземної маси гісопу лікарського. Так, при внесенні мінеральних добрив прибавка врожаю становила 3,4-12,5 ц/га. Найбільшу урожайність у 28,4-28,5 ц/га сухої сировини одержано у варіанті, де вносили 50% дози мінеральних добрив в розкид і 50% з поливною водою, при дотриманні режимів зрошення 80-70-70% НВ та 90-80-70% НВ за озимого строку сівби культури (у II декаді жовтня).

Проведені дослідження з вирощування лікарської сировини гісопу вимагають економічного обґрунтування рекомендованих для виробництва елементів агротехніки. Найбільшу рентабельність 215% і умовно чистий прибуток 232,7 тис.грн/га отримали при вирощуванні гісопу лікарського за режиму зрошення 80-70-70% НВ та внесення 50% дози мінеральних добрив в розкид і 50% з поливною водою (озимий строк сівби). У цьому варіанті спостерігалася і найменша собівартість продукції – 3,8 тис.грн/ц. Таким чином, проведені дослідження свідчать про економічну доцільність вирощування гісопу для отримання сухої лікарської сировини в умовах південного Степу України при краплинному зрошенні.

Отже, проаналізувавши стан виробництва лікарських культур, а також присутність на зовнішньому і внутрішньому ринку лікарської рослинної сировини, необхідно відзначити дуже складне становище. Ніша зайнята вітчизняними виробниками становить мізерну частку, при цьому експортується рослинна сировина за кордон, а ввозитися готову продукцію. Але, незважаючи на існуючі проблеми, даний ринок володіє значним експортним потенціалом, який для успішного функціонування необхідно використовувати. Що призведе до підвищення ефективності виробництва лікарських культур і економіки.

Використана література:

1. Никитюк Ю.А. Фінансово-економічні аспекти розвитку органічного лікарського рослинництва в Україні / Ю.А. Никитюк, Ю.О. Сологуб // Збалансоване природокористування. – 2016. – № 2. – С. 23-28.
2. Мірзоєва Т.В. Аналіз сучасного стану виробництва лікарських рослин в Україні / Т.В. Мірзоєва // Приазовський економічний вісник Випуск 6(11) 2018 URL: file:///C:/Users/Tolik1/Downloads/pev.kpu.zp.ua_6%20(11)%202018
3. Україна заробляє мільйони доларів на експорті лікарських рослин URL: <http://agroportal.ua/ua/news/ukraine/ukraine-zarabatyvaet-milliony-dollarov-na-eksporte-lekarstvennykh-rastenii/>
4. Пат. 132197 Україна (2018) A01B 79/00, A01C 7/00. Спосіб вирощування гісопу лікарського при краплинному зрошенні / Абрамова В.Д., Коваленко О.А., Порудєєва Т.В, Саваріна І.П.– № 201810004; заявл. 08.10.2018. Бюл. № 3/2019

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сита Є. М.

ст. викладач кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки

Юткевич А. В.

студентка

Херсонський національний технічний університет

Конкурентоспроможність підприємства в сучасних умовах є однією з найважливіших категорій ринкової економіки. Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства є початковим моментом планування його діяльності та розробки стратегії конкурентоспроможності.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства представляє собою складне багатофакторне завдання, яке зводиться до інтерпретації та оцінки комплексу показників, що характеризують різні сторони діяльності підприємства та формують його конкурентоспроможність [1, с. 94].

Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства дозволяє [2, с. 183]:

– сформулювати управлінські завдання: визначення підходів до виробництва, технології, маркетингу, трудових ресурсів, фінансування, інформаційного та організаційного забезпечення

– прийняти управлінське рішення: зменшення витрат, фокусування на конкретний сегмент ринку, укладання контрактів;

– розробити заходи розвитку конкурентних переваг: впровадження інновацій, наступальні заходи в напрямку закріплення довгострокових

переваг, захисні міри в напрямку попередження дій учасників, розробка програми виходу на нові ринки, залучення коштів інвестора;

– адаптувати підприємство до ринкових умов господарювання, що в результаті дає перемогу в конкурентній боротьбі за споживача та ринки збуту.

Оцінюючи конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, можна вирішити низку завдань, серед яких: визначити рівень конкурентоспроможності у конкретний момент часу, простежити тенденції зміни конкурентоспроможності за досліджуваний період, виявити «вузькі» місця та резерви підвищення конкурентоспроможності підприємства [3, с. 112].

Залежно від ступеня охоплення певних аспектів існуючі методи оцінки доцільно класифікувати на спеціальні і комплексні. Спеціальні методи орієнтовані на аналіз окремих сторін діяльності підприємства (матричні методи, метод оцінки конкурентоспроможності продукції тощо), комплексні (більшість індексних методів) на всебічний аналіз [2, с. 184].

Серед різноманіття методів оцінки конкурентоспроможності підприємства за формою представлення результатів можна виділити три групи: індексні методи, матричні методи і графічні методи.

Використання індексних методів зазвичай здійснюється за певною послідовністю етапів. базою для порівняння при цьому, можуть виступати галузеві показники, показники підприємства-лідера ринку чи ретроспективні показники оцінюваного підприємства.

До матричних методів відносять: матриця «Бостонської консалтингової групи», матриця І.Ансофа, матриця McKinsey, матриця Shell, матриця М.Портера, матриця А.Томсона- А.Дж.Стрікленда, матриця Хофера-Шендлера.

Матричні методи базуються на використанні матриці-таблиці і дозволяють здійснити аналіз за окремими аспектами його діяльності, оцінити середовище функціонування, ринкову позицію та визначити основні напрями подальшого розвитку. Дані методи оцінки конкурентоспроможності мають як свої переваги так і недоліки.

Основними позитивними сторонами застосування даних методів є наступні: можливість отримання достовірної оцінки конкурентоспроможності підприємства за наявності релевантної інформації про обсяги продажу; простота у застосуванні та визначенні частки на ринку і темпів зростання ринку;– придатність для аналізу взаємодії між різними напрямками діяльності– підприємства та для різних стадій розвитку кожного напрямку діяльності. Стосовно недоліків (вад) матричних методів, то серед них науковці виокремлюють наступні: здійснення оцінки конкурентоспроможності підприємства лише за двома характеристиками; не завжди об'єктивна характеристика конкурентоспроможності за відносною часткою ринку; відсутність аналізу причин, що ускладнює прийняття управлінських рішень [4].

Найбільш комплексними при оцінці конкурентоспроможності суб'єктів господарювання є індексні методи. Вони передбачають вибір декількох

підприємств-аналогів для створення порівняльної бази. В процесі оцінки визначається найбільш важливі показники, що впливають на рівень конкурентоспроможності та коефіцієнти впливу по кожному з показників. Оцінка підприємства відбувається за кожним показником після чого проводиться розрахунок індексу конкурентоспроможності підприємства.

Серед індексних методів виділяють:

- метод, що базується на визначенні конкурентоспроможності продукції);
- метод, що базується на теорії ефективної конкуренції;
- метод, що ґрунтується на визначенні сили реактивної позиції;
- метод, що базується на теорії рівноваги фірми та галузі;
- метод інтегральної оцінки;
- метод бенчмаркінгу.

Окремою групою методів оцінки конкурентоспроможності підприємства слід виділити графічні методи, серед яких особливої уваги заслуговують побудова багатокутника конкурентоспроможності, метод «радарів» та метод «профілів».

Багатокутник конкурентоспроможності представляє собою графічне з'єднання оцінок положення продукції підприємства і конкурентів за найбільш значимими параметрами (критеріями) і дозволяє порівнювати ці критерії.

У координатній площі на осях, кожна з яких характеризує певний фактор, у вигляді точок відкладається кількісна величина за кожним з зазначених факторів. З'єднавши відмічені точки отримують багатокутник конкурентоспроможності. Перевагами даного методу є простота і наочність визначення відмінностей між конкурентами по окремому критерію.

Незважаючи на популярність метод багатокутника має певні недоліки. Оскільки всі зазначені фактори пропонується розглядати як рівнозначні для оцінювання, це не дозволяє об'єктивно встановити узагальнюючий показник конкурентоспроможності.

Перевагою застосування графічних методів при оцінці конкурентоспроможності підприємств є їх відносна простота та наочність, однак використання вказаних методів не позбавлене і недоліків. Графічні методи оцінки конкурентоспроможності не дають можливості встановити загальне значення показника конкурентоспроможності підприємства. Крім того, вадою графічних методів є і неможливість прогнозування майбутніх змін конкурентоспроможності. Більш комплексними при оцінці конкурентоспроможності підприємств є індексні методи [5].

У процесі дослідження проаналізовано особливості використання існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Виявлено, що всі існуючі методи оцінки можна згрупувати у великі три групи: індексні, матричні і графічні. Оцінка конкурентоспроможності підприємства повинна базуватися на комплексному, багатовимірному підході. У процесі оцінки слід враховувати вплив чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища,

рівень фінансової стійкості підприємства та реальне становище підприємств-конкурентів.

Використана література:

1. Реутов В.Е. Управление конкурентоспособностью: [монография] / В.Е. Реутов, Н.З. Вельгош. – Симферополь: Таврия, 2005. – 200 с.
2. Яцковий Д.В. Сучасні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства / Д.В. Яцковий // Вісник соціально-економічних досліджень, 2013 рік, випуск 4 (51), с. 183-188
3. Кваско А.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства / А.В. Кваско // Наукові записки. – 2017. 1(54). – С. 111-117
4. Рибницький Д.О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Д.О. Рибницький, Т. А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Випуск 20.9. – С. 227–230
5. Левицька А.О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації / А.О. Левицька // Механізм регулювання економіки, 2013, № 4, с. 155-161.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Федорова Т. В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Участь у євроінтеграційних процесах є за змістом не просто міжнародною взаємодією економік України та Європейського Союзу, а, насамперед, процесом глибокого проникнення законодавства, норм і правил ведення бізнесу, кращих практик Європейського Союзу в українську економіку. Реалізація євроінтеграційних планів України в економічній сфері базується на двосторонніх домовленостях з Європейським Союзом щодо гармонізації секторального законодавства, правил і технічних стандартів. У цьому контексті розвиток транспортного сектору України є першорядним, що визначається вигідним географічним розташуванням країни. Євроінтеграційна співпраця транспортного сектора для України є соціально-економічним пріоритетом на майбутні періоди розвитку євроінтеграційних процесів [1].

В умовах зміцнення міжнародних зв'язків України із світовим співтовариством, інтеграції транспортної системи України в світову і європейську транспортні системи, інтернаціоналізації світового господарства і глобалізації ринків особливого значення набуває прагнення України до найбільш повного використання свого вигідного транзитного потенціалу.

Для цього необхідно, передусім, здійснити гармонізацію української законодавчої бази стосовно перетинання державного кордону України під час міжнародних перевезень пасажирів і вантажів з відповідними європейськими нормами, передбаченими, зокрема Конвенцією про тимчасове ввезення, Міжнародною конвенцією про безпечні контейнери, Митною конвенцією про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (міжнародних дорожніх перевезень) тощо, і забезпечити реалізацію механізму «єдиного вікна».

На сучасному етапі розвитку української економіки набуло актуальності впровадження логістичних підходів в управлінні товаропотоками. Це пов'язано з інтенсифікацією і розширенням товарно- грошових відносин, з динамічним збільшенням горизонтальних господарських зв'язків між підприємствами і організаціями споріднених галузей, з поліпшення їхньої взаємодії на основі розширення господарської самостійності та ініціативи посередницьких структур і транспортних підприємств, удосконалення договірних відносин і взаємного економічного стимулювання. Водночас ринок логістичних послуг України характеризується нерівномірністю розвитку окремих його складових: 89% припадає на послуги транспортування вантажів, 8% – на складське зберігання (без урахування митного оформлення і автоматизації логістичних процесів), 2% – на експедиторські послуги і лише 1% – на управління ланцюгами поставок. Питома вага транспортних послуг у ВВП України складає близько 12%, вартість основних виробничих засобів – 14,8% (причому їхня зношеність складає приблизно 80%), кількість працюючих у галузі – 5,6% від загальної кількості працівників, зайнятих в економіці країни. Володіючи розгалуженою мережею залізничних магістралей, за експлуатаційною довжиною яких вона посідає четверте місце в Європі (за винятком Росії) після Німеччини, Франції і Польщі та утримуючи друге місце за обсягом перевезення вантажів, Україна значно відстає від європейських країн за рівнем технічного розвитку транспортного комплексу [2, с. 453; 5].

Інтеграція України у загальноєвропейські структури і налагодження багатосторонньої кооперації з Європейським Союзом є головними геостратегічними пріоритетами нашої країни після отримання незалежності. У зв'язку з активним розвитком ділових зв'язків з іншими країнами перед Україною постали складні завдання, пов'язані з питаннями адаптації до нових умов господарювання в ринковому середовищі, інтеграції в європейську та світову транспортні системи. Саме тому орієнтація українського політикуму на інтеграцію до європейської економічної спільноти та перехід до ринкових відносин, а також певні економічні проблеми нашої країни зумовлюють підвищену увагу до розвитку й ефективного функціонування транспортної галузі України [3].

Хоча за результатами досліджень англійського інституту «Рендел» щодо коефіцієнта транзитності Україна займає перше місце в Європі, ступінь ефективного використання транспортної інфраструктури України досить низький. Враховуючи зростаючі товаропотоки на напрямку Європейський

Союз – Україна, а також той факт, що український ринок транспортно-логістичних послуг перебуває на стадії становлення, а логістична складова транспортно-логістичної системи лише формується, виникає необхідність виявлення механізмів європейської транспортно-логістичної інтеграції та функціонування інтегрованої Пан'європейської транспортно-логістичної системи, наукового обґрунтування і розроблення шляхів інтеграції в неї України та розбудови з урахуванням досвіду країн ЄС, ефективної національної транспортно-логістичної системи. Це сприятиме реалізації зовнішньоторговельних зв'язків України, її територіальному розвитку, збільшенню обсягів валютних надходжень, оптимізації товаропотоків, інтенсифікації господарських зв'язків з Європейським Союзом. У «Європлатформі» підкреслюється зростаюча роль роботи організаторів транспортних потоків, яка спрямована на комбінування специфічних сильних сторін, властивих кожному окремому виду транспорту, з метою запропонувати замовнику найкращі послуги.

Основна мета діяльності «Європлатформи» полягає у впровадженні концепції створення транспортно-логістичних центрів на європейському рівні по всьому світу, а також у розвитку взаємовідносин у транспортно-логістичній сфері між різними регіонами та країнами. Відповідно до визначення асоціації «Європлатформа» транспортно-логістичні центри – це певні інфраструктури, які обладнані засобами, щоб надавати комплекс послуг, пов'язаних з усіма транспортними діями. «Вантажне село» – певна область країни, в межах якої різними операторами ринку надається весь спектр послуг, що мають відношення до транспортно-логістичного розповсюдження товарів, як для співвітчизників, так і для міжнародного перевезення [4].

Для підвищення ефективності діяльності ТЛП та поліпшення якості транспортно-логістичних послуг доцільно використовувати переваги євроінтеграційних процесів у транспортному секторі, що дозволить впроваджувати новітні транспортні, логістичні, інформаційні технології, здійснювати інвестиції в оновлення рухомого складу та модернізацію транспортної інфраструктури, забезпечити інформатизацію транспортного процесу, посилити міжгалузеву координацію шляхом розвитку мультимодальних, інтермодальних, комбінованих перевезень.

Використана література:

1. Міщук І. П. Формування систем логістики підприємств торгівлі: теорія і практика : монографія / І. П. Міщук. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. – 450 с.
2. Ступак І. О. Стратегічні аспекти формування взаємовідносин із постачальниками / І. О. Ступак // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2015. – 690. – С. 453-457.
3. Сумець О. М. Логістичні системи і ланцюги поставок : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. М. Сумець, Т. Ю. Бабенкова; Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. – 2-ге вид., стер. – Х : КП «Міська друк.», 2013. – 193 с.

4. Koichubayev A. Design procedure for regional logistics centers = Методика проектування регіональних логістичних центрів / А. Koichubayev, М. Tolymgozhinova, L. Kuzmina // Актуал. проблеми економіки. – 2016. – № 2. – 192-201.

5. Карпенко О. О., Власова В. П. Аналіз європейського досвіду впровадження концесійної форми державно-приватного партнерства у морських портах. *Бізнес Інформ*. 2015. № 6(449). С. 43–48.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК СИСТЕМА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Шепель Т. С.

асистент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Загострення глобальної фінансової кризи, зростання динаміки змін зовнішньоекономічного середовища вимагають від підприємств застосування сучасних та ефективних управлінських технологій. Разом з тим на багатьох підприємствах взаємозв'язок між стратегічним і оперативним плануванням і контролем є слабким, для прийняття управлінських рішень використовуються дані фінансового обліку, не налагоджена система взаємодії менеджерів з обліковими і аналітичними підрозділами. За таких умов особливої актуальності набуває підвищення ефективності управління підприємствами на основі впровадження фінансового контролінгу.

Проблемами теорії та практики фінансового контролінгу займалися такі відомі вітчизняні та закордонні учені, як: Е. Ананькіна, С. Данилочкін, Н. Данилочкіна, А. Загородній, А. Карминський, Е. Майер, Р. Манн, І. Мозіль, Н. Оленев, С. Петренко, Г. Піч, А. Примак, І. Стефанюк, О. Терещенко, С. Фалько, Д. Хан, П. Хорват, І. Циглик, Е. Шерм та ін. Але залишається неоднозначним визначення сутності понять «контролінг» і «фінансовий контролінг», функцій, принципів фінансового контролінгу, що ускладнює розробку цілісної системи методичних і практичних рекомендацій щодо його впровадження на вітчизняних підприємствах.

Науковці визначають фінансовий контролінг як концепцію ефективного управління, систему управління, напрям економічної роботи, обліково-аналітичну систему, систему контролю й оцінки, філософію і спосіб мислення керівників, рівноправну управлінську функцію, систему методів та інструментів.

Майер Е. визначає контролінг як керівну концепцію ефективного управління фірмою і забезпечення її довгострокового існування. Він підкреслює, що у контурі управління забезпечується зворотній зв'язок. Контролінг забезпечує виживання підприємство в двох аспектах: короткостроковому – оптимізація прибутку та довгостроковому – збереження

і підтримка гармонійних відносин й взаємозв'язків підприємства із суспільними сферами: природною, соціальною, господарською.

Градov А. стверджує, що контролінг необхідний для забезпечення виживання підприємства на етапах стратегічного і тактичного управління. Анташов В. акцентує увагу, що контролінг, як певна концепція керівництва підприємством, орієнтована на його довготривале й ефективне функціонування в господарських умовах, що постійно змінюються.

Таким чином, у даних визначеннях підкреслюється спрямованість контролінгу на забезпечення виживання й довгострокове ефективне функціонування підприємства [1].

В наукових працях можна виокремити підхід до визначення сутності контролінгу з акцентуванням на контроль. Борисов А. стверджує, що контролінг – система постійної оцінки усіх сторін діяльності підприємства, його підрозділів, керівників, співробітників з точки зору своєчасного і якісного виконання завдань стратегічного плану, виявлення відхилень і вжиття невідкладних, енергійних заходів, щоб намічені рубежі були досягнуті за будь-яких змін господарської ситуації.

Лаута Ю., Герасимов Б. визначають контролінг як систему контролю, що забезпечує концентрацію контрольних дій на найбільш пріоритетних напрямках фінансово-економічної діяльності підприємства, своєчасне виявлення відхилень фактичних її результатів від запланованих і прийняття управлінських рішень, що забезпечують її нормалізацію.

На наш погляд, даний підхід до визначення сутності контролінгу є звуженим, оскільки контролінг як система управління досягненням мети підприємства, не обмежується функцією контролю, яка полягає в виявленні відхилень фактичних показників від запланованих, встановлення причин відхилень та прийняття рішень щодо корегування показників. Контроль нерозривно пов'язаний з плануванням. Здійснити ефективне регулювання фінансово-господарської діяльності підприємства в процесі контролю, забезпечити досягнення встановлених стратегічних і оперативних цілей можливо тільки при наявності обґрунтованої та узгодженої системи планових показників. Тому в економічній літературі набули поширення підходи щодо визначення сутності контролінгу з акцентом на планування і контроль, а також з акцентом на координацію [2].

В залежності від об'єкту управління виділяють фінансовий, інвестиційний, маркетинговий, виробничий контролінг, контролінг персоналу тощо. В результаті дослідження виявлено, що фінансовий контролінг трактується в вузькому і широкому розумінні. В вузькому розумінні фінансовий контролінг – це підсистема контролінгу підприємства, що здійснює орієнтоване на результат управління фінансами підприємства за допомогою використання методів і інструментів фінансового менеджменту, забезпечення безперервного потоку внутрішньої і зовнішньої інформації для ухвалення управлінських рішень.

У вузькому розумінні фінансовий контролінг спрямований на управління прибутком і витратами підприємства, охоплює фінансове планування і аналіз

показників, бюджетування та контроль фінансових показників за центрами фінансової відповідальності, організацію системи управлінського обліку на підприємстві.

Головна мета існування будь-якого підприємства полягає в його розвитку, що знаходить своє вираження головним чином у монетарних показниках: збільшення вартості підприємства, підвищенні добробуту акціонерів і власників бізнесу, максимізації фінансового результату діяльності, мінімізації збитків, забезпеченні довгострокової ліквідності та платоспроможності [3]. Досягнення поставлених цілей забезпечується застосуванням фінансового контролінгу. Тому пропонується розглядати фінансовий контролінг у широкому розумінні як систему методів та інструментів, що включає планування, облік, контроль, аналіз, інформаційне забезпечення менеджменту для досягнення стратегічних і оперативних цілей підприємства за умови ефективного використання фінансових ресурсів. За таким підходом інвестиційний, маркетинговий, виробничий контролінг, контролінг персоналу допомагають досягти цілей фінансового контролінгу.

За цільовим спрямуванням фінансовий контролінг поділяється на стратегічний і оперативний [4]. Під стратегічним фінансовим контролінгом розуміють комплекс функціональних завдань, інструментів і методів довгострокового управління фінансами, вартістю і ризиками.

Оперативний фінансовий контролінг орієнтований на досягнення короткострокових кількісних цілей, що встановлюються у рамках розроблених стратегічних планів. Оперативний фінансовий контролінг зосереджений на досягненні показників прибутку, витрат, рентабельності капіталу тощо. Цілі стратегічного і оперативного фінансового контролінгу повинні бути узгоджені, а процес їх досягнення постійно контролюватися і координуватися відповідними службами контролінгу.

Отже, методологічні підходи щодо впровадження стратегічного й оперативного фінансового контролінгу на підприємстві, їх інструментарій і методики суттєво відрізняються в залежності від встановлених цілей.

Складовими елементами фінансового контролінгу як системи управління підприємством є мета, завдання, функції, принципи, методи, інструменти, інформаційне забезпечення, система документообігу, служба контролінгу.

Таким чином, фінансовий контролінг є ефективною технологією управління фінансово-господарською діяльністю підприємства, орієнтованою на майбутнє інтегрованою системою елементів інформаційного забезпечення, обліку, аналізу, контролю і планування. Фінансовий контролінг забезпечує досягнення стратегічних і оперативних цілей підприємства на основі координації планів і діяльності усіх підрозділів.

Використана література:

1. Григораш І.О. Контролінг як сучасна система управління підприємством / І.О. Григораш // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 96-107.

2. Зоріна О.А. Проблематика трактування контролінгу / О.А. Зоріна // Статистика України. – 2011. – № 1. – С. 40-44.

3. Одноволик В.І. Контролінг – сучасна концепція забезпечення стабільного розвитку підприємства / В.І. Одноволик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6 (96). – С. 127-130.

4. Терещенко О.О., Стащук Д.М., Савчук Д.Г. Сучасний стан і перспективи розвитку фінансового контролінгу // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 117-126.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РИЗИКІВ

Ярмоленко В. В.

аспірант, асистент кафедри економіки та фінансів
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Виробництво аграрної продукції є досить ризикованою галуззю економіки. Сільськогосподарські підприємства майже на кожному етапі своєї діяльності стикаються з ризиками. Особливо це стосується України, в якій успішні результати сільгоспвиробника багато в чому залежать від погодних умов. Тому ризик у сільському господарстві полягає у відсутності гарантій отримання запланованих виробничих результатів під впливом природних чинників. Непередбачені природні явища зменшують кількість і якість врожаю сільськогосподарських культур та знищують тисячі гектарів угідь, наносячи значні збитки виробникам сільськогосподарської продукції.

Для захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення подальшого розвитку сільського господарства використовується страхування як один з найголовніших напрямків державної аграрної політики.

Головною метою страхування в аграрному секторі економіки є стабілізація виробництва шляхом відшкодування втрат внаслідок несприятливих подій, настання яких не можна передбачити у часі та просторі.

Всю сукупність ризиків, які виникають у сільському господарстві можна розділити на чотири групи [1]:

1. Ризики, пов'язані з проявом природних, техногенних, антропогенних та радіаційних небезпек, які супроводжують процес сільськогосподарського виробництва, відображені в таблиці 1.

2. Ціновий або ринковий ризик за останні п'ятнадцять років для вітчизняних аграріїв особливо був відчутний із-за цінової невизначеності на сільськогосподарську продукцію. Невикористання у повній мірі можливостей ринкових механізмів ціноутворення, таких як формування біржової ціни товару, укладання ф'ючерсних контрактів, значно звужують фінансові можливості товаровиробників у плануванні свого балансу доходів і

витрат, а якщо ще врахувати практичну відсутність державних дотацій (субсидій) на розвиток господарства, то це безумовно шлях до фінансової скрути і, навіть, банкрутства багатьох сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Основні види ризиків у діяльності підприємств АПК *

Види ризику	Форми впливу	Негативні результати впливу
Природні	Природно-ерозійні процеси	Недоотримання сільськогосподарської продукції внаслідок несприятливих погодних умов
Техногенні	Фізичне та хімічне забруднення ґрунтів, використання мінеральних добрив та пестицидів не за нормами, забруднення ґрунту отрутохімікатами, паливно-мастильними матеріалами, перезволоження та вітрова засоленість земель й підвищення виробничих енерговитрат	Погіршення якості ґрунтів та зниження врожайності екологічно чистої продукції
Антропогенні	Водна та вітрова ерозія, погіршення структури ґрунтів, механічне руйнування та ущільнення ґрунту, постійне збіднення на гумус і поживні речовини	Деградація ґрунтів, втрата ґрунтового покриття, зменшення поживних речовин в ґрунті й порушення природного балансу.
Радіаційні	Іонізуюче випромінювання радіаційних матеріалів в у навколишньому середовищі	розповсюдження радіоактивних матеріалів на сільськогосподарської продукцію, що веде за собою зниження її якості або робить її не придатною для використання
Еколого-економічні	Використання еколого-небезпечних технологій у процесі виробництва продукції сільського господарства	Зниження якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

* За даними [1]

3. Інституціональний ризик пов'язаний зі змінами економічної політики держави стосовно аграрного сектора. Зазначений ризик особливо актуальний для трансформаційних економік, яким властиві часті зміни правового регулювання, постають проблеми земельних відносин, змінюються умови та рівень інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва.

4. Фінансовий ризик пов'язаний із способом утворення, нагромадження капіталу та фінансуваням підприємства. Ризик у даному випадку обумовлений змінами у залежності від випадку, ставок кредитування по запозиченому капіталу, розмірів акціонерного капіталу й недостатньою ліквідністю.

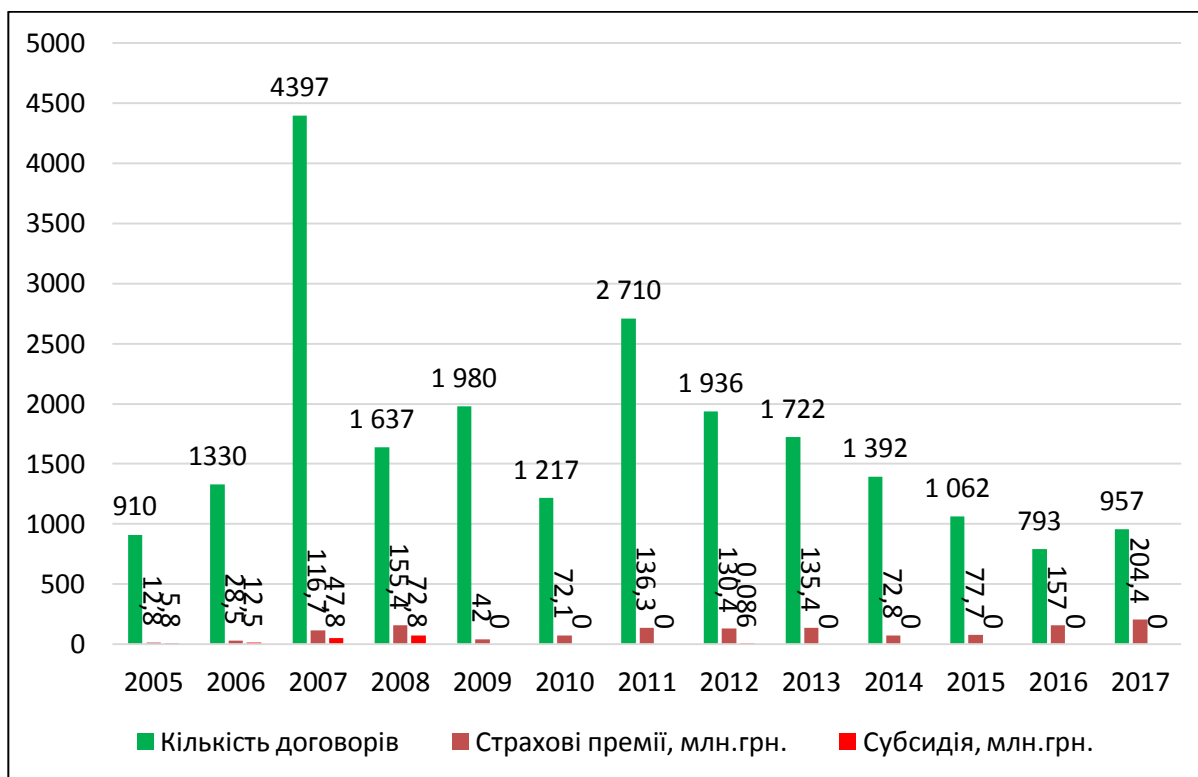
5. Персональний ризик особливо актуальний для фермерських господарств. Він передбачає настання нещасних випадків: хвороби й втрати

працездатності керівників господарств, що може негативно вплинути на господарську діяльність підприємства.

Ринок агрострахування в Україні почав активно розвиватися на початку 2000-х років. За ці 17 років Україна двічі намагалася запровадити систему державної підтримки, що на пряму відбилося на збільшенні показників ринку страхування сільського господарства. Проаналізувавши тенденції розвитку ринку страхування аграрних ризиків у період з 2005 по 2017 рік, можна зробити висновок, що 2016 рік став першим роком поживлення після тривалого застою. В 2017 році динаміка зростання поширилась на більшу кількість показників. Тенденції розвитку ринку агрострахування можна прослідкувати за даними таблиці 2 і на рисунку 1 [2].

Значну частину в агрострахуванні займає страхування тварин. У 2017-му році було укладено 23 договори на страхування тварин (13 – ВРХ, 9 – страхування свиней та 1 – страхування свійської птиці). Загальна страхова сума склала 316 млн грн, а сплачена страхова премія – 2.4 млн грн. Звернень за страховим відшкодуванням та, відповідно, страхових виплат, не зафіксовано.

Середня ставка страхової премії за укладеними договорами – 0.8%. Низька ставка страхової премії за договорами страхування тварин вказує на те, що ці договори не покривають основних ризиків виробництва тваринницької продукції. Ймовірно, за укладеними договорами тварини використовувалися в якості застави для отримання кредиту [4].

Рис. 1. Тенденції ринку страхування сільськогосподарських культур за 2005-2017 роки *

* Сформовано авторами за даними [3]

Таблиця 2

Динаміка страхування сільськогосподарських культур у 2005-2017 рр. *

Показники	Рік												
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість укладених договорів	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	793	957
Застрахована площа, тис. га	390	670	2360	1171	510	553	786	727	869	732	689	700	657
Сума премій, млн грн	12,8	28,5	116,7	155,4	42	72,1	136,3	130,4	135,4	73	78	157	204
Субсидія, млн грн	5,8	12,5	47,8	72,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Середня ставка премій, %	3,79	д/в	4,54	4,93	3,24	3,84	3,74	3,77	3,1	2,4	2,0	2,5	3,5
Рівень виплат, %	д/в	д/в	д/в	д/в	36,48	50,94	28	41	9,7	7,6	12,9	44,2	3,7 ²

* Сформовано авторами за даними [3]

Зведені дані зі страхування тварин, 2017 р. *

Вид тварин	К-сть договорів	Страхова сума, грн.	Сума премій, грн.	Середня ставка премії, %
Свині	9	190436212	1867156	1,0
ВРХ	13	111514671	486070	0,4
Птиця свійська	1	14049785	73059	0,5
Загалом	23	316000668	2426285	0,8

* Джерело: Аналітичне дослідження "Ринок агрострахування України у 2017-му андеррайтинговому році"

Невелику частку в агрострахуванні займає страхування відповідальності юридичних осіб за спричинення шкоди життю та здоров'ю працівників АПК необхідне для підвищення матеріального забезпечення сільських мешканців, підвищення їх добробуту. В аграрній сфері кількість укладених договорів особистого страхування набагато менша ніж у містах, що пов'язано з відсутністю необхідних коштів для укладання договору страхування, недостатньою поінформованістю сільського населення, недовірою до надійності страхового захисту та іншими обставинами [5].

Отже, враховуючи те, що сільське господарство є високо ризикованим, питання використання агрострахування, як методу зменшення майбутніх втрат вигод, є актуальним та своєчасним. Для аграрних підприємств страхування має стати ефективним фінансово-економічним інструментом захисту майнових інтересів селян під час виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Подальший розвиток сільськогосподарського страхування повинен бути спрямований на створення вигідних та безпечних умов для ведення бізнесу всіма учасниками аграрного ринку, що передбачає розподіл ризиків між сільськогосподарськими виробниками, переробними підприємствами, банками, страховими компаніями та державою.

Використана література:

1. Дема Д. І., Віленчук О. М., Дем'янюк І. В. Страхові послуги: навч. посібник / за заг. ред. Деми Д. І. [3-тє вид., стереотипне]. К.: Алерта, 2017. С. 526.
2. Танклевська Н.С., Ярмоленко В.В. Тенденції розвитку страхування сільськогосподарських культур в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2018, № 1 (51). С. 381-386.
3. Проект «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії», Міжнародна фінансова корпорація (IFC, Група Світового банку), у співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/files/file00624.pdf>

4. Марценюк-Розарьонова О. В., Чернопищук О. М., Якубовська Я. Р. Особливості страхування в аграрному секторі. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2018. № 4.

5. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України // Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://forinsurer.com>

СЕКЦІЯ 5. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ

Виноградова Т. І.

старший викладач кафедри загальнооекономічних дисциплін
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Незважаючи на різноманітні зміни у всіх сферах українського суспільства, питання формування позитивного іміджу державного службовця набуває особливої актуальності. Зрозуміло, що його ставлення до людей, громади та суспільства в цілому, рівень професійної компетентності формують не тільки його особисту репутацію, але й імідж усієї державної установи або держави. Імідж виступає критерієм оцінки ефективності управління суспільством. Завдяки позитивній репутації державного службовця зростатиме рівень довіри суспільства до всіх рівнів влади, будуть покращуватись стосунки між державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування та громадянами.

В українському суспільстві термін “державний службовець” вже давно став негативно забарвленим через бажання вирішення особистих проблем, безвідповідальності, бездіяльності, небажанні та інколи нездатності вирішувати проблеми громадян, корупцію та хабарництво. Імідж державного службовця сміливо можна вважати зруйнованим. Тому особливої актуальності набуває проблема формування саме позитивного іміджу державного службовця в українському суспільстві.

Деякі аспекти цієї проблематики висвітлювали такі вчені, як М. Шульга, С. Баштаєв, И. Тогунов, В. Комаровський та ін. Проте дана проблема і досить недостатньо вивчена.

Узагальнивши визначення багатьох вчених, термін «імідж» (з англ. image), можна трактувати як:

- враження, яке особистість чи установа справляє на людей та яке зафіксовується у людській свідомості в формі відповідних емоційно забарвлених стереотипних уявлень [7, с. 12];
- образ особи, організації або явища, що формується з метою впливу на окрему соціальну групу;
- один з видів складних стереотипів, стереотипний образ державного службовця, що спеціально будується в процесі певної програми дій;
- механізм психологічного впливу на масову свідомість.

Імідж державного службовця базується на системі методів і формується з метою просування державного діяча на вищі щаблі влади, незалежно від його

особистих якостей чи існуючої популярності. Взаємодія іміджу з масовою свідомістю формує відповідний образ суб'єкта, причому вміст цього образу далеко не завжди співпадає із вмістом іміджу [2].

Через те імідж державного службовця повинен мати структуру, бути керованим, розробляється і реалізовується відповідно до запланованої схеми та пристосовується до обставин, швидко реагувати на зміни.

До службової поведінки працівників державної установи існують певні вимоги, які впливають на формування іміджу: установчі вимоги (сумлінне виконання посадових обов'язків, здійснення професійної службової діяльності у законодавчо встановлених межах та ін.); заборонні (дотримуватися законодавчо встановлених обмежень, уникати конфліктів, які можуть негативно вплинути на власну репутацію та репутацію установи); рекомендаційні (коректна взаємодія з громадянами, дотримання правил надання службової інформації та ін.) [1, с. 56].

Також на імідж державного службовця завжди впливають зовнішні (пози, манери, жести, посмішка, зовнішній вигляд, вміння керувати мімікою) та внутрішні (харизма, вміння спілкуватись, наявність необхідних позитивних особистісних якостей, вміння впливати на людей, порядність, вірність даному слову, комунікабельність, повага до оточуючих людей, вміння діяти відповідно до встановлених правил) чинники [7, с. 2].

Деякою мірою поняття “імідж” і “соціальний стереотип” є взаємопов'язаними. Тому іміджмейкери, займаючись створенням іміджу, зазвичай, орієнтуються на соціальні стереотипи, що дозволяє створити “ідеальний образ” державного службовця, як еталон, зразок бажаного образу, якого всі прагнуть досягнути. Протилежністю цього образу є антиобраз, як сукупна характеристика, що перешкоджає об'єкту досягнути бажаного іміджу.

Імідж виступає показником рівня довіри населення до державних службовців і критерієм оцінки суспільства ефективності управлінської діяльності. Він фіксує ступінь відповідності дій державних органів вимогам і очікуванням конкретних соціальних груп і суспільства в цілому [5]. На жаль, з кожним роком зростає рівень недовіри до державного службовця. Існує низка факторів, які можуть безпосередньо негативно впливати на імідж державного службовця: непослідовність у діях, недобросовісне виконання своїх обов'язків; некомпетентність; непрозорість дій, закритість, бюрократичність у роботі; байдужість до роботи, до громадян, людських проблем; недобррозичливість, грубість, неетичність, неухважність, безвідповідальність; участь у публічних конфліктах; відсутність патріотизму.

Безперечно, таких факторів необхідно уникати, намагатись мінімізувати їх наявність. Таким чином, державний службовець потребує формування позитивного уявлення про нього суспільства.

Побудова нового образу державного службовця – складний і трудомісткий процес, що потребує чітко визначених дій. Головне завдання у формуванні іміджу держслужбовця – створити нові асоціації його образу. Важливу роль у його формуванні відіграють засоби масової інформації (пропаганда, публіситі, реклама).

Необхідний імідж (образ) державного службовця, який спеціально розроблено фахівцями, поширюється та впроваджується у свідомість громадян за допомогою ЗМІ через спеціальну програму дій. ЗМІ за допомогою основних рис особистості державного службовця або усталених стереотипів масової свідомості можуть формувати, видозмінювати або підсилювати необхідні стереотипи в суспільстві і формувати ставлення суспільства до осіб цієї категорії. Уміло керуючи подіями, необхідно привабити увагу засобів масової інформації і вплинути на те, як ці події будуть у них відображатися. Уміло подані матеріали мають реальну цінність новизни інформації, приваблюють увагу, представляючи журналістам можливості для отримання відповідних фото-, відео- і аудіоматеріалів, дозволяє донести до суспільства ту інформацію, в якій зацікавлене джерело інформації та вплинути на те, як ці події будуть у них відображатися [2].

Тобто, імідж повинен відповідати очікуванням людей – активним стереотипам масової свідомості [3]. При створенні позитивного образу державного службовця головне завдання ЗМІ – зосередити увагу суспільства на позитивних якостях держслужбовців, а не виставляти на показ лише негативні сторони їхньої діяльності, встановити взаємозв'язок між суспільством і державним службовцем, вплинути на ефективність їхньої діяльності.

Слід пам'ятати, що крім ЗМІ, значною мірою на формування іміджу державного службовця впливають їхні щоденні зустрічі з громадянами, які звертаються до державних органів з метою вирішення своїх проблем, з якими вони постійно стикаються повсякденному житті, від їх бажання, можливості та форми комунікацій з населенням, від успішного виконання своїх професійних обов'язків, а також його особистих якостей [4].

У спілкуванні з людьми державний службовець повинен завжди демонструвати повагу до людини, дотримуватись загальних правил поведінки. У процесі побудови іміджу державний службовець, за будь-яких обставин, повинен демонструвати лідерські якості та риси характеру, що сформувалися в суспільній свідомості, повинен бути дієвим, рішучим, справедливим, незалежно від соціального становища людини в суспільстві. Всі заходи зі створення позитивного образу державного службовця будуть марними, якщо він буде допускати в процесі своєї діяльності такі негативні явища, як корупція, бюрократизм і непрофесіоналізм. Діяльність державних службовців повинна здійснюватися лише в інтересах суспільства та держави, а не для задоволення власних чи інших інтересів. Адже, залежно від того, як буде сприймати державного службовця суспільство та оцінювати його діяльність, значною мірою буде впливати на репутацію державного службовця та імідж державної служби.

На сьогодні, згідно з результатами досліджень, імідж державного службовця є показником низького рівня довіри до нього населення. Потрібно достатньо уваги та часу приділити побудові позитивного іміджу державного діяча, застосовувати для цього активні заходи. Заходи, які варто впроваджувати для формування позитивного іміджу державного службовця,

можна розділити на дві групи. До першої групи слід віднести заходи щодо підвищення рівня продуктивності діяльності вітчизняних державних службовців, які реалізуються шляхом удосконалення кадрової роботи. До другої групи необхідно віднести заходи, які пов'язані із розробкою та ефективним впровадженням етичних норм професійної діяльності представників влади [6, с. 84].

Застосування активних заходів мають складатися з певних етапів, які передбачають визначення об'єктивних особистісних якостей та професійних компетенцій державного службовця; дослідження очікувань цільової аудиторії; виявлення наявних переваг державного службовця; вивчення уявлень, які склались у цільової аудиторії про образ типового державного службовця; конструювання іміджу; поетапна реалізація сформованої моделі іміджу; контроль реалізації моделі іміджу; застосування ефективного моніторингу нової моделі іміджу державного службовця тощо. Окрім того необхідно застосовувати різноманітні засоби масової комунікації, висвітлення у ЗМІ труднощів, з якими зіштовхуються у своїй роботі державні службовці, їх продуктивне вирішення тощо. Сукупність даних заходів допоможе сформуванню реалістичний, цілісний, успішний, позитивний образ державного службовця та заслужити довіру громадян.

Отже, імідж державного службовця відображає рівень підтримки громадянами діючої влади, демонструє ступінь суспільної довіри до неї. Через те, формування позитивного іміджу державного службовця виступає необхідною передумовою успішного розвитку та ефективного функціонування органів державної влади. Для суспільства державний службовець повинен бути, в першу чергу, професіоналом з високим рівнем відповідальності до своєї справи, який дотримується морально-етичних норм та норм закону. Щоб досягти поставленої мети, варто застосовувати низку заходів, застосування яких сприятиме формуванню позитивного іміджу державного службовця в сучасних умовах розвитку державної служби в Україні.

Використана література:

1. Атаманчук Г. Про особливості професіоналізму в управлінні / Г. Атаманчук // Право та управління XXI століття. – 2012. – № 2. – С. 56–61.
2. Баштаев С. С. Процесс формирования позитивного имиджа в органах управления / С. С. Баштаев Режим доступу: <http://oad.rags.ru/vestnikrags/issues/issue0109/010904.htm>
3. Кара-Мурза С. Г. “Манипуляция сознанием”. – Режим доступу : <http://www.karamurza.ru/books/manipul/manipul25.htm>
4. Комаровский В. С. Формирование имиджа властных структур / В. С. Комаровский. – Режим доступу : <http://www.kursach.com/biblio/0005001/1100.htm>
5. Кононенко В. І. Діловий етикет та імідж державного службовця: [навч. посіб.] / В. І. Кононенко. – К. : Знання, 2012. – 160 с.

6. Мельничук Я. Імідж державних службовців / Я. Мельничук // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – 2011. – № 1. – С. 40–41.

7. Могильний С. А. Інноваційні технології формування позитивного іміджу посадових осіб органів місцевого самоврядування / С. А. Могильний // Актуальні проблеми державного управління. – Х, 2010. – № 2. – (40) 6. – С. 1–8.

8. Формирование положительного имиджа государственных служащих. Режим доступу : <http://www.akto.kz/ru/index.php?name=Pages&op=page&pid=17>

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЦЕСНОГО КОНТРОЛІНГУ У ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЗАКЛАДІВ

Жучінський О. Ю.

аспірант

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»*

Використання процесного управління у діяльності та розвитку соціокультурних та культурно-мистецьких підприємств потребує визначення такого поняття, як їх процесний контролінг. Нами запропоновано розуміти під ним організаційно-методичні підходи щодо створення системи управління та регламентації творчих і бізнес-процесів з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників, які забезпечують їх діяльність. Організаційно-методичні підходи щодо управління соціокультурними підприємствами включають в себе планомірні й продумані дії керівництва і фахівців зі зменшення витрат діяльності та підвищення ефективності діяльності [1].

Наразі, це обґрунтування попередніх умов щодо якісного моніторингу, оцінки, планування, моделювання й прогнозування наслідків та документального оформлення здійснених рішень; чітке розуміння сутності творчих і бізнес-процесів, спільного й різниці між ними. Також йдеться про регламентацію й уніфікацію бізнес-процесів; підвищення рівнів організованості, системності, якості та культури управління; дотримання етики ділового спілкування; розробка й використання інновацій у системі управління та регламентації і здійсненні творчих і бізнес-процесів.

Проте при впровадженні процесного контролінгу в систему управління соціокультурними підприємствами їх керівництво зіштовхується з низкою обставин [2, с. 62]: необхідністю організаційно-економічних змін у здійсненні роботи структурного підрозділу або ділянки (філії); визначенням функціональної складової відділу контролінгу в рамках структурного підрозділу або функціональних обов'язків для відповідальної особи; незначним досвідом практичної реалізації впровадження контролінгу у

вітчизняних соціокультурних та інших підприємствах; відсутністю цілеспрямованої підготовки відповідних фахівців; доцільністю ведення довгострокових цільових науково-дослідних робіт за даним напрямом; необхідністю впровадженням сучасних інформаційних і цифрових технологій, що в умовах сільських територій буває досить проблематично.

Як основа системи управління підприємствами на засадах формування центрів відповідальності та регламентації бізнес-процесів, контролінг спрямований на підвищення ефективності діяльності і впорядкованості в ухваленні управлінських рішень. Так, теоретичні дослідження і практичні впровадження [3, с. 200] дали можливість визначити, що підприємства, які впровадили процесний контролінг, мають більш високі показники ефективності й конкурентоспроможності, ніж до впровадження.

Використання контролінгу в управлінні соціокультурними та культурно-мистецькими закладами можна вважати, таким чином, винятково ефективним методом ринкового господарювання, якщо його застосовувати з урахуванням особливостей організації та здійснення соціокультурної та культурно-мистецької діяльності з однієї сторони, і розвитку сільських громад, територій та сільської економіки загалом, – з іншої [4, с. 84]. Основною організаційною формою процесного контролінгу залежно від розмірів закладу може бути відділ або фахівець чи менеджер (заступник директора, керівника) з контролінгу.

З метою формування відділу контролінгу або процесного контролінгу в структурі управління соціокультурними й культурно-мистецькими підприємствами на селі пропонується їх реорганізація відповідно до вимог адміністративно-територіальної реформи [5, с. 189]. Сутністю реорганізації є перетворення, перевлаштування організаційної структури й управління з метою збереження основних засобів, майнового й творчого потенціалу; підвищення якості культурно-мистецької діяльності; сприяння її поширенню серед сільського населення для удосконалення його інтелектуального капіталу; підвищення продуктивності праці і забезпечення інтересів творчих, допоміжних та інших працівників; зростання фінансово-економічної стійкості й конкурентоспроможності цих підприємств та закладів.

Використана література:

1. Дідур К.М. Системний підхід до управління підприємством та персоналом підприємства [Електронний ресурс] / К.М. Дідур // Ефективна економіка. – 2012. – № 4. – Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1079>

2. Зоріна О.А. Місце контролінгу в системі управління підприємством / О.А. Зоріна // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2010. – № 2. – С. 59-66.

3. Партин Г.О. Види та місце фінансового контролінгу на підприємстві / Г.О. Партин, Я.В. Маєвська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.6. – С. 199-202.

4. Амосов О.Ю. Контролінгові механізми в системі управління підприємством / О.Ю. Амосов // Економіка та управління. – 2012. – № 1. – С. 82-86.

5. Дякон Л.Л. Діагностика ефективності контролінгу бізнес-процесів підприємства / Л.Л. Дякон // Бізнес Інформ. – 2012. – № 8. – С. 188-192.

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК МОДЕЛЕЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

Ігнатенко М. М.

д.е.н., доцент,
завідувач кафедри економіки

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»*

В Україні в останні десятиріччя формування ринкових механізмів та інститутів господарювання супроводжується розвитком корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) агробізнесу переважно змішаного типу або моделі. Вона передбачає залучення державних і суспільних інститутів у процес узгодження суспільних інтересів за умови, що корпорації й профспілки зберігають автономію, тобто витримується принцип добровільності соціальної діяльності. Соціальна відповідальність агробізнесу у країні розвивається достатньо стихійно, без відповідної інституціональної підтримки (організацій-посередників, котрі могли б збирати ідеї для КСВ і надавати відповідні послуги компаніям у здійсненні їхніх соціальних заходів) та належної уваги держави [1, с. 267].

Таким чином, на сьогодні немає підстав стверджувати про сформовану українську модель корпоративної соціальної відповідальності, однак можна говорити про існування окремих специфічних рис, що властиві даній сфері діяльності для низки країн пострадянського простору, у тому числі і для України. Значною мірою вектор подальшого розвитку КСВ в Україні визначатиме позиція держави [2, с. 178]. Держава як стратегічно орієнтований суб'єкт управління та життєдіяльності могла б “підштовхнути” бізнес до соціально спрямованих дій шляхом запровадження комплексу спеціальних стимулів.

Серед них необхідно зупинитися на фіскальних та податкових засобах заохочення соціальної відповідальності бізнесу; можливостях активного пропагування цінностей та стандартів соціально відповідального агробізнесу; державної підтримки національних і міжнародних ініціатив, пов'язаних із соціальною відповідальністю, розвитком державно-приватного партнерства у цій галузі.

Важливе місце в контексті розвитку національної моделі КСВ в агросфері займає розробка вимог до розкриття інформації, впровадження стандартів

формування й перевірки соціальної звітності бізнесу, створення ринку корпоративного контролю, що буде сприяти зміцненню міжнародних рейтингів іміджу та репутації як окремих корпорацій, так і держави в цілому. Потрібно відмітити, що у світовій практиці розвитку бізнесу прийнято нові стандарти керівних принципів підприємницької діяльності в аспекті прав людини. Для цього було проведено величезну кількість інтернет-консультацій, в яких брали участь більше тисячі представників із 120 країн [3].

Експертами міжнародного Центру розвитку КСВ підраховано, що кількість нефінансових звітів у минулому році стала значно меншою – тільки 15. Зазначено, що 46 великих вітчизняних компаній на даний момент не представляють звіти щодо виконання принципів Глобального Договору з КСВ. Якість представлених звітів також не покращилася. Як показує практика впровадження КСВ в Україні, найбільшу увагу такій стратегії розвитку підприємства приділяють компанії, що мають штат працюючих більший за 500 чоловік та функціонують у галузях торгівлі, сільського господарства й фінансових послуг.

Численні українські компанії могли б принести значну користь на шляху формування громадянського суспільства, боротьби з бідністю, сталого розвитку, проте для цього необхідно здійснити ряд дій та заходів, що могли б стати стимулом до впровадження ними КСВ. Зокрема: створити національну стратегію розвитку соціальної відповідальності, провести широку навчальну, інформаційно-просвітницьку та рекламну кампанію з питань сутності та переваг соціальної відповідальності для розширення розуміння та правильної трактовки поняття КСВ та її взаємозв'язку з успішністю та конкурентоспроможністю й інвестиційною привабливістю бізнесу.

Важливо надати можливість отримання консультаційної он-лайн допомоги з питань КСВ, усунути перешкоди на шляху до впровадження КСВ такі як податковий тиск, відсутність державної допомоги та гарантій, мотивації здійснення.

Необхідно створити нормативи та форми для не фінансової звітності, сформувати наукову базу для вивчення та обґрунтування КСВ як стратегічного елементу розвитку українського бізнесу. Доцільно провести та впровадити за умови постійного вдосконалення просвітницьку програму для споживачів для практики етичного споживання; впровадити принципи СВ в діяльність місцевого самоврядування та органів державної й регіональної та муніципальної влади [4].

Всі заходи, що сприяють розвитку КСВ бізнесових структур в Україні, мають велике значення для підвищення конкурентоспроможності країни на світовій арені. Так, підтвердженням цього є поширена у Європі та світі практика етичного споживання. Зокрема, проведене ще в 2009 р. в європейських країнах дослідження виявило, що 55,0% опитаних активно практикують етичне споживання. При цьому 75,0% з них вважають, що для компаній не достатньо лише не шкодити навколишньому середовищу та суспільству, але ще й необхідно приносити користь суспільству.

Створювана в Україні національна модель КСВ повинна забезпечувати вирішення соціальних проблем у взаємодії з державою та суспільними структурами [5, с. 128]. В основу даної моделі пропонується закласти одну з трьох моделей реалізації корпоративної соціальної відповідальності у взаємодії з власниками і суспільними структурами, що можуть бути застосовані в Україні (модель “примусової добродійності”, модель “компромісу”, модель “рівноправного партнерства”).

Правильно побудована система корпоративного управління не тільки дозволяє уникнути втрати активів компанії. Вона також розглядається в якості гаранта фінансової прозорості, підзвітності компанії її акціонерам, відповідності інвесторів, однак найголовніше – дозволяє поєднувати раніше, здавалося, несумісні категорії: корпоративну соціальну відповідальність і конкурентоспроможність компанії. Це дозволяє зберегти в очах громадськості розуміння важливості ринкових інститутів у довгостроковій перспективі.

Використана література:

1. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: [монографія] / М.М. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2015. – 470 с.
2. Кривоус В. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті формування партнерських взаємовідносин між державою, бізнесом та суспільством / В. Кривоус // Журнал європейської економіки. – 2016. – Т. 15. – № 2. – С. 172-182.
3. Македон В. В. Дослідження процесів забезпечення соціальної відповідальності у провідних моделях корпоративного управління [Електронний ресурс] / В. В. Македон // Вісник ХНАУСГ: Економічні науки. Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ. – 2012. – Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/27.pdf
4. Герасименко Ю. Розвиток сільських територій як інструмент реалізації соціальної відповідальності агробізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskih_teritorij_jak_instrument_realizaciji_socialn_oji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78
5. Ignatenko M.M. Development of regional programs for the development of agrarian enterprises with organic production on the basis of the European and international experience / M.M. Ignatenko, N.P. Novak // Baltic Journal of Economic Studies. – Vol. 4. – No. 4. – 2018. – С. 126-133.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ АГРАРНОГО НАПРАВЛЕНИЯ

Лебедь О. Н.

к.ф.н., доцент,

заведующая кафедрой иностранных языков,

Херсонский государственный аграрный университет

Лебедева Н. А.

старший преподаватель кафедры иностранных языков

Херсонский государственный аграрный университет

аспирант кафедры публичного администрирования

Межрегиональная академия управления персоналом (г. Киев)

Доктор экономических наук, профессор, академик НАН, директор Национального научного центра «Институт аграрной экономики» Ю.А.Лупенко в научной статье «Развитие аграрного сектора экономики Украины: прогнозы и перспективы» отмечает, что аграрное производство играет заметную роль в экономике Украины. «Здесь создается до 12% валовой добавочной стоимости. За счет агропродовольственной продукции обеспечивается более 30% всего экспорта страны. Несмотря на аннексию Автономной Республики Крым, в результате которой площади сельскохозяйственных угодий уменьшились на 4%, а пашни – на 3,8%, отрасль сохраняет положительную динамику» [2, с. 30]. Ученый также отмечает, что современные вызовы «ставят перед отраслью новые проблемы, от оперативности и эффективности решения которых зависят дальнейшие перспективы ее развития». В таком контексте актуальным становится совершенствование специалистов аграрной отрасли средствами образования, в частности, обучение в высших учебных заведениях аграрного направления [2, с. 30]. В таком контексте актуальным становится совершенствование знаний специалистов аграрной отрасли средствами образования, в частности обучения в высших учебных заведениях аграрного направления.

Цель доклада – рассмотреть механизмы формирования и реализации государственного управления высшими учебными заведениями аграрного направления.

Потребностями современного развития нашего государства, опираясь на научные работы по государственному управлению украинских ученых В. П. Рубцова и Н.И. Перинської [3, с. 40], можем выделить социальный механизм формирования и реализации государственного управления высшими учебными заведениями аграрного направления, которые могут быть описаны как цепь взаимосвязанных явлений, опосредованные государством как субъектом управления: потребности общества в аграрной продукции – интересы общества в отношении нее – цели, то есть наличие

компетентных специалистов аграрной отрасли на всех уровнях цепи аграрной отрасли – решения по улучшению образовательных услуг высших учебных заведений аграрного сектора – результатом чего является качественно новое в аграрной отрасли экономики Украины.

Для нашего исследования ценной стала научная работа кандидата наук по государственному управлению К.М.Гунченко «Организационно-правовой механизм государственного управления автономизацией высших учебных заведений в Украине» [1], в которой ученая детально исследовала проблемы автономизации высших учебных заведений Украины. Опираясь на эту работу, мы считаем целесообразным наличие организационно-правовых основ совершенствования автономизации высших учебных заведений аграрного направления. Такие принципы могут быть разделены по уровню на системный и институциональный. На системном уровне желательно внедрять такие организационно-правовые основы, как упрощение правил и процедур для высших учебных заведений аграрного направления, что содержит в себе единый правовой статус и законодательство для управления высшим учебным заведением аграрного направления и обеспечения менее бюрократических и ограничительных процедур закупок, что является важным для аграрного направления [1, с. 13]. Организационно-правовой основой на системном уровне есть совершенствование механизмов распределения государственного финансирования, включая устранение постатейного бюджета, внедрение современной системы учета затрат с использованием критериев деятельности аграрного направления. К системному уровню также относим увеличение объемов государственных инвестиций относительно потребностей высшего образования в аграрном направлении, в частности, для проведения мероприятий по международным обменов и стажировкам для преподавателей высших учебных заведений аграрного направления. Важным также, на наш взгляд, является предоставление высшим учебным аграрным заведениям большей свободы в установлении оплаты за обучение для студентов контрактной формы обучения, в частности, для иностранных студентов, которые изучают аграрное направление украинского научного опыта [1, с. 13].

На системном уровне организационно-правового механизма важной основой считаем передачу вузам аграрного направления контроля за кадровыми структурами и процедурами, а также предоставление высшим учебным аграрным заведениям права собственности на имущество и аренду без получения разрешения, стимулирования источников доходов и создание в области высшего аграрного образования благоприятного климата для инвестиций. Устранение надзора органов власти за процессом отбора студентов является основной организационно-правовой основой на системном уровне совершенствования автономизации высших учебных аграрных заведений [1, с. 13].

Обеспечение поддержки развития кадрового потенциала в учебных заведениях аграрного направления путем предоставления дополнительного финансирования, а также проведения оценки согласованного плана

реформирования с привлечением независимых международных экспертов аграрной научной отрасли, что, в свою очередь, должно сопровождаться повышением уровня владения иностранным языком кадрового потенциала данных вузов.

На институциональном уровне организационно-правовых основ совершенствования автономизации высших учебных заведений аграрного направления важным является развитие потенциала учебного заведения путем внедрения более стратегического подхода для управления высшим учебным заведением аграрного направления, развития лидерских и управленческих навыков, в частности среднего руководящего звена, развития финансовой функции с учетом стратегических аспектов финансового планирования, определения путей продвижения по службе и особой поддержкой молодежи, разработки механизма кадровой преемственности и создания благоприятных условий для привлечения молодых специалистов в управление и руководство [1, с. 13].

Еще одна организационно-правовая основа институционального уровня – это принятие системы полного учета затрат как принципа финансового планирования в государственном высшем учебном заведении аграрного направления. Организационно-правовой основой институционального уровня считаем совершенствование внутренних механизмов распределения финансирования в высших учебных заведениях аграрного направления и сбалансированности централизации развития сети сотрудничества с другими учебными заведениями для обмена опытом и осуществления мероприятий децентрализации. Важной организационно-правовой основой совершенствования автономизации высших учебных заведений аграрного направления на институциональном уровне является разработка конкретного плана изменений с механизмом оценки их успешности.

Итак, взяв за основу научные труды современных украинских ученых, можем сделать вывод о перспективах развития и совершенствования механизмов государственного управления высшими учебными заведениями аграрного направления и совершенствования данных механизмов, что будет отличаться от уже действующих наличием усовершенствованного организационно-правового механизма автономизации высших учебных заведений аграрного направления в условиях децентрализации управления.

Использованная литература:

1. Гунченко К. М. Організаційно-правовий механізм державного управління автономізацією вищих навчальних закладів в Україні : Автореф. дис... канд. держ. управління : 25.00.02 / К. М. Гунченко ; НАДУ при Президентові України. – Київ, 2018. – 20 с.
2. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України : прогнози та перспективи // Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015. – Вип. 2(2). – С. 30-34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2%282%29__7-
3. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи [Текст] / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська. – К.: Університет «Україна», 2008. – 440 с.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СУБЪЕКТОВ

Натиг Мирзоев

Ph.D. по экономике, доцент

*Ленкоранский Государственный Университет
Ленкорань, Азербайджан*

Одним из важных факторов в формировании более эффективной предпринимательской деятельности и ее развития, является его социальная ответственность. Социальная ответственность означает добровольную реакцию на проблемы, возникающие в обществе.

Нам известно два варианта, как организация ведет себя для подтверждения социальной ответственности. Согласно первому варианту (по словам менеджеров I группы), организация считается социально ответственной, если максимизирует свою прибыль. В этом случае это не нарушает требований закона и норм государственного регулирования. Другими словами, организация должна преследовать только экономические цели. Что касается второго недостатка (по словам менеджеров II группы), организация должна не только преследовать экономические цели, но также принимать во внимание человеческие и социальные факторы, которые влияют на работников, потребителей и местные сообщества в их предпринимательской деятельности.

В основе проблемы социальной ответственности стоят личные ценности. Споры о роли предпринимательской деятельности в обществе породили многочисленные аргументы «за» и «против», так называемых обязанностей.

Аргументы, которые «за» социальную ответственность:

1. В краткосрочной перспективе выделение средств на социальные прогнозы приведет к сокращению прибыли, но в дальнейшем поможет увеличить ее потенциальный доход в среднесрочной или долгосрочной перспективе путем создания позитивного взгляда на такое поведение бизнеса;

2. В основном каждая организация имеет достаточные финансовые ресурсы, чтобы быть социально ответственной, что является стимулом заработать деньги для социальных проекций;

3. С конца прошлого века в социально уязвимых слоях общества появились социальные ожидания.

Аргументы, которые «против» социальной ответственности:

1. Поскольку расходы на социальное обеспечение приводят к снижению конкурентоспособности организации за счет сокращения доходов, многие организации пытаются повысить цену продукта, чтобы исправить ситуацию и поразить покупателей.

2. Пока общество не «различает добро и зло», я не буду так же социально ответственным.

3. Наши национальные предприниматели хорошо разбираются в управлении производством, коммерческой и другими видами деятельности, но в то же время, у них все еще есть ряд проблем, связанных с выделением средства на социальные прогнозы и реализацией социальных функций.

Поэтому предприниматели не хотят идти на экономический риск.

Деловая этика охватывает не только проблему социально ответственного поведения. Он содержит широкий спектр поведения для менеджеров и администраторов. Кроме того, задачи и средства для достижения той или иной цели в бизнесе находятся в центре внимания деловой этики. Например, почти вся деловая среда считают подкуп чиновников неэтичным, для того, чтобы подписать контракт. Планируются различные мероприятия, чтобы улучшить этические характеристики поведения руководителей организации и рядовых сотрудников. Такие меры включают разработку этических норм, создание комитетов по этике, проведение социальных проверок и обучение этическому поведению.

Социальная значимость малого бизнеса определяется собственностью мелких собственников – владельцев малых предприятий и их работников.

Малые предприятия осуществляются наименьшим числом мелких собственников, которые своей популярностью значительно определяют социально-экономический и частично политический уровень страны. По уровню жизни и социальному статусу они, в то же время, как производитель, так и потребитель широкого спектра товаров и услуг, принадлежат большинству населения [2].

Расширение малого предпринимательства создает благоприятные условия для восстановления экономики, а именно:

- создает здоровую конкурентную среду;
- дополнительные рабочие места;
- улучшает структурную реорганизацию;
- обеспечивает расширение потребительского сектора;
- расширяется сектор спроса;
- обогащает рынок товарами и услугами;
- расширяется экспортные возможности;
- обеспечивает эффективное использование местных сырьевых ресурсов.

Один из проблем малого предпринимательства недостаток инвестиций, который не позволяет им подняться на средний уровень. У них не всегда есть возможность получить кредит, чтобы организовать и развивать производство. Если есть такая возможность, то банки дают небольшие объемы кредитов под высокие процентные ставки. Они не могут полностью и эффективно использовать местные природные ресурсы. А также у них нет широких возможностей для привлечения или подготовки высококвалифицированных специалистов. В малых предприятиях, как правило, предприниматель, менеджер, рабочие также являются другими специалистами или неопытными работниками. Поэтому здесь вероятность банкротства высока. Малые предприятия не могут позволить себе дешевое

сырье из-за покупки его небольшого количества. В результате себестоимость выпускаемого товара высока.

Небольшие компании способствуют занятости в экономическом развитии и стремятся играть важную роль в обеспечении социальной и политической стабильности общества путем предотвращения безработицы. В то же время небольшие компании пытаются стать более гибкими, несмотря на массовое банкротство экономического кризиса, и выходят из ситуации, приспосабливаясь к экономическим трудностям. Они достигают этой выносливости, увеличивая рабочее время за счет снижения заработной платы, а не сокращения производства и рабочих как на крупных предприятиях.

Социально-экономическое значение малых предприятий заключается в том, что они в значительной степени адаптированы к меняющейся рыночной конъюнктуре. Это показывает мобильность малых предприятий. Основной причиной этой ловкости является их небольшой размер. Таким образом, небольшие компании, свободно передвигаясь на рынке, берут на себя меняющийся спрос на продукты.

Основным фактором высокой эффективности малых предприятий является их узкая специализация на производстве и использовании труда. Поэтому такие предприятия обычно производят ограниченное количество продукции и в то же время отличаются узким специализированным оборудованием и высокой производительностью, что в краткосрочной перспективе может изменить технологии производства, а также производственный процесс в целом, позволяет интенсифицировать процесс воспроизводства основных средств.

Более целесообразно повысить социальную ответственность на уровне корпорации. Корпорации имеют большую финансовую поддержку, и это позволяет им повысить свою социальную ответственность.

Корпоративная социальная ответственность – это концепция, в соответствии с которой организации учитывают интересы общества, возлагая на себя ответственность за влияние их деятельности на фирмы и прочие заинтересованные стороны общественной сферы. Это обязательство выходит за рамки установленного законом обязательства соблюдать законодательство и предполагает, что организации добровольно принимают дополнительные меры для повышения качества жизни работников и их семей, а также местного сообщества и общества в целом. Практика утверждает, что корпорации получают многочисленные преимущества от того, что работают на более широкую и продолжительную перспективу, чем собственная краткосрочная прибыль. Но есть противоречия между многочисленными учеными.

Существует две противоречащие теории по социальному составу корпорации. А. Смит, М. Фридман, Г. Сайман, Л. Мизес не согласны с тем фактом, что классические и неоклассические экономические школы, по сути являются социальным институтом корпорации. По их мнению, корпорации и в общем предприятия, как правило, должны работать целенаправленно,

чтобы получать прибыль: выполняя экономическую функцию, корпорация обеспечивает населения работой.

Согласно второй теоретической доктрине, деятельность корпорации не должна ограничиваться экономическими целями и задачами, она должна учитывать социальные и этические аспекты, ее воздействия на работников, потребителей, инвесторов, местных жителей и все общество. Корпорация несет социальную ответственность за каждого человека, организацию и общество. Эту концепцию выдвинул президент компании SIRS в 30-х годах прошлого века в США Роберт Вуд. Однако в развитых странах реальный интерес к этой концепции начал отражаться в 50-х годах прошлого века. Согласно международному опыту, экономика предпочитает первую концепцию, когда она находится на крае кризиса, а вторую концепцию, в период устойчивого развития.

Быстро меняющиеся социально-экономические условия современности характеризуется не только функциональностью деловых организаций рынка торговли и услуг для поддержания их существования, обеспечения их непрерывного развития, увеличения их потенциала, но и для активного участия в решении многих социальных проблем в обществе.

Современная деловая организация повышает как товары, так и их покупательную способность; ценит расширение социальной инфраструктуры и обеспечивает прирост капитала; создает рабочие места в учреждениях, связанных с организацией, государственным сектором; характеризуется общим взаимодействием с окружающей средой. «Несомненно, успех организации зависит от того, насколько хорошо она регулирует это отношение и связи» [3].

Организация действует под растущим давлением со стороны государства, потребителей и экологических групп на современном этапе развития.

Первой крупной работой по социальной ответственности была «Социальная ответственность бизнесмена» автор, который Х. Боуэн, написанная в 50-х годах прошлого века. В этой работе он описал как важный вопрос эпохи, как применять концепцию социальной ответственности к бизнесу, понимание широких социальных целей, которые дают социальные и экономические выгоды предприятие при принятии деловых решений [1].

Однако в 1970-х гг. Т. Левитт выступил в авторитетном “Harvard Business Review” со статьей, направленной против корпоративной ответственности перед обществом, аргументируя свою позицию тем, что подобная ответственность уводит бизнес в сторону от его основной цели-изучения прибыли, что в принципе является опасной для общества и государства.

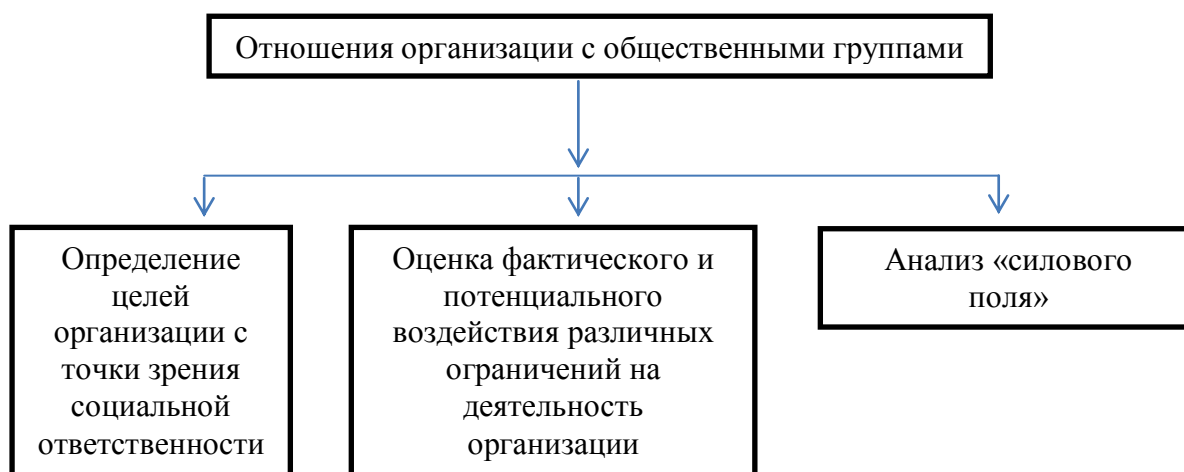
Но начиная с 1970-х гг. в связи с усилением глобализации, идеи социальной ответственности были существенно углублены. Осознание того факта, что узкая ориентация бизнеса на извлечение прибыли может усиливать социальное неравенство и вести к массовой бедности.

Деятельность организации, направленная на удовлетворение социальных потребностей социальных групп, должна соответствовать событиям, которые могут произойти в будущем, а также всему стратегическому планированию.

Должны учитывать, что воздействия руководителей организации при выборе целей и определение их правил в отношении общественных групп, ограничены. Эти цели и правила определяются политическими процессами, проводимыми представителями различных идеологий в ходе переговоров, сделок и другими средствами, используемыми для получения предпочтения их взглядам.

Анализ стратегии организации по отношению к общественным учреждениям должен в основном охватывать три аспекта:

- цели;
- ограничения;
- внешнее «силовое поле» организации.

Рис. 1. Отношения организации с общественными группами

Таким образом можно сделать следующий вывод, что продуманная и эффективно работающая система социальной ответственности позволяет организациям не только вносить позитивный вклад в социальное благополучие и экологическую стабильность, но и способствует повышению результативности и устойчивости их бизнеса. Наиболее ощутимый эффект внедрение социальной ответственности предприятий увеличивает рост нематериальных активов и влияет на усиление репутации и бренда.

Использованная литература:

1. Bowen H. R. Social Responsibilities of the Businessman. N. Y.; Harper & Row, 1953.
2. А. Велиев, К. Абдуллаев, Н. Мирзоев. Этика бизнеса и социальная ответственность. Учебное пособие. Баку, 2018.
3. Р.Х. Гулиев. Корпоративная социальная ответственность. Баку, 2017.

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЗДІБНОСТІ КЕРІВНИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Пилипенко Г. С.

здобувач другого (магістерського) рівня
агрономічного факультету

Виноградова Т. І.

старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Управлінська діяльність, як і інші види праці, характеризуються різним рівнем її якісних параметрів, які виконуються з більшою або меншою ефективністю. На це впливає багато факторів, в першу чергу – особисті й професійні якості керівника, необхідність в яких обумовлюється змістом і характером управлінської діяльності. Інакше кажучи, головними факторами її ефективності є управлінські здібності, які виконують особливу роль при здійсненні управлінської діяльності.

Питанням управлінських здібностей займалися А. Омаров, В. Веснін, І. Герчикова, А. Кибанов, М. Мескон, Д. Карнегі та ін. Труднощі вивчення управлінських здібностей пов'язані з тим, що сама категорія здібностей розкрита недостатньо.

Організаторські здібності – це вміння бачити і чітко формулювати перспективні й найбільш важливі поточні завдання, своєчасно приймати аргументовані рішення і забезпечувати їх виконання, організувати, координувати, спрямовувати і контролювати діяльність підлеглих, постійно й ефективно співпрацювати з громадськими організаціями та органами контролю. Керівник з організаторськими здібностями особливу увагу приділяє раціональному розподілу роботи серед співробітників, досягає реальної персональної відповідальності кожного за виконання покладених на нього функцій.

Найбільшого успіху керівник досягає тоді, коли знає не тільки те, що треба робити, а й те, чого не треба робити. Ефективний керівник вміє примушувати підлеглих виконувати всю роботу, залишивши собі загальне керівництво і контроль. Але для цього необхідно чітко, вміло розподілити повноваження, зобов'язання і відповідальність серед підлеглих і підрозділів, забезпечити їх ефективну взаємодію, налагодити систему контролю результатів їх діяльності. Керівник з організаторськими здібностями швидко й ефективно оцінює ситуацію, виділяє першочергові завдання, розраховує терміни їх виконання, має гострий і гнучкий розум, сильну волю, завжди завершує почату справу.

Керівник з організаторськими здібностями здатен організувати працю підлеглих, підтримувати виконавчу дисципліну. Він розуміє, що без притягнення до діяльності грамотних, сумлінних і ініціативних спеціалістів важко досягти високих результатів. Тому він спирається на розум усього

колективу, привчає підлеглих до самостійності у виконанні завдань. Розуміючи потребу в постійному поновленні своїх знань, він знаходить час для роботи з інформацією, літературою, довідниками, постановами, намагається вивчати досвід, який може бути корисним у його діяльності. Усе це дає можливість розвивати свої розумові здібності, присутність яких дає більше підстав вважати, що людина буде відповідати займаній посаді, тоді як їх недостатність веде до занадто високих самооцінок і неаргументованих претензій.

Розумові здібності тісно пов'язані з організаторськими здібностями. Вони проявляються у швидкості, глибині і надійності виконання аналітичних дій, детальному вивченні ситуацій, прийнятті аргументованих рішень.

Основним завданням керівника є організація і координація дій підрозділів державної служби і місцевого самоврядування. Тому керівник повинен організувати свою працю, яка суттєво впливає на результати праці всього колективу. У неорганізованих керівників має місце "штурмовщик", вони постійно зайняті виконанням побічних справ і не мають часу для вирішення перспективних питань, не вміють відрізнити головне від другорядного, за все хапаються самі. Часто такі керівники працюють по 10-12 год. на добу і не встигають вирішувати всі проблеми, оскільки вони займаються ліквідацією систематично виникаючих недоліків, що веде до ще більшого об'єму побічних питань. Вони не мають часу на підвищення своєї кваліфікації, на відпочинок. Досить часто в таких керівників має місце фізичне нездужання, яке переростає у серцево – судинну хворобу. Керівник, який захоплюється вирішенням перспективних питань, також незастрахований від неприємностей. Він майже не буває в підрозділах, керує переважно з кабінету, відривається від колективу, часто не знає фактичних справ на місцях, надмірно адмініструє. З часом його вказівки стають далекими від життя. Намагаючись терміново виправити положення, такий керівник хапається за все підряд. У результаті в нього немає часу на підвищення своєї кваліфікації, на родину, відпочинок, виникають фізичні перевантаження.

Неорганізованість у роботі керівника породжує відповідну організацію праці в підрозділах державної служби та місцевого самоврядування. Якщо керівник не організовує роботу по прийому підлеглих і дозволяє звертатися до нього в будь-який час, режим його роботи буде залежати від поведінки співробітників. Таким чином, виникає ланцюгова реакція неорганізованості на всіх рівнях управління, яка вертається до керівника у вигляді необхідності втрачати продуктивний час на вирішення другорядних питань [2].

Щоб цілеспрямовано впливати на колективи людей, необхідно чітко планувати і розподіляти свій час, організовувати і проводити збори і наради, використовувати інформацію і технічні засоби управління. Від особистої організованості в основному залежить організація праці всього колективу.

Планування робочого часу необхідно не тільки для особистої організованості, а й для раціонального розподілу повноважень за функціями між керівником і його заступниками, розподілу питань на перспективні і поточні, основні і другорядні, термінові і нетермінові. Досвідчений керівник раціонально розподіляє функції між своїми заступниками, залишаючи собі

найбільш важливі перспективні і поточні питання, розраховує час на проведення зборів, нарад, прийом підлеглих і відвідувачей, обхід робочих місць, ознайомлення з кореспонденцією і новинками технічної, економічної і управлінської літератури, виділяє час на підвищення своєї кваліфікації. Уміння розподіляти роботу характеризується ще й урахуванням можливостей і здатністю підлеглих. Для ефективного розподілу роботи керівник повинен добре знати індивідуальні особливості людей, їх характер, темперамент, здатності виконувати завдання. Якщо холерику доручити кропітку монотонну роботу або флегматику оперативну – вони її провалять дуже швидко. Тому керівник повинен добре знати здатності і можливості підлеглих, розподіляти завдання відповідно до індивідуальних якостей людей.

Також важливим є вміння впливати на колектив. Сама посада керівника дає можливість впливати на колектив і окремих індивідів. Але далеко не всі накази керівника підлеглі сприймають як вміння впливати на колектив. Значною мірою вміння впливати на підлеглих залежить від авторитету керівника. Керівник з авторитетом не має проблем комунікації і порівняно легко реалізує всі завдання, які стоять перед колективом.

Авторитет складається на основі особистих якостей керівника, які відповідають вимогам даної посади. Якщо колектив з повагою відноситься до керівника, вірить в об'єктивність і обгрунтованість його рішень, його чесність, порядність і справедливість, то це спонукає підлеглих виконувати його розпорядження. Авторитетний керівник – це приклад для наслідування, а його поведінка – одна з головних умов впливу на колектив [1]. Але авторитет – не єдина складова вміння впливати на колектив. Дослідження свідчать про те, що однією з основних якостей керівника є професіоналізм, який характеризується базовою освітою, кваліфікованістю, творчим виконанням завдань, цілеспрямованістю, самостійністю, відповідальністю, ініціативністю та ін. Якщо підлеглі відчувають, що керівник знає свою справу висококваліфікована особа, творчо підходить до виконання своїх обов'язків, відповідально вирішує всі проблеми колективу, то за таким керівником йдуть, йому довіряють і такий керівник досить вміло впливає на підлеглих.

Таким чином, організаторські здібності складаються з ділових і індивідуальних якостей керівника, таких як кваліфікованість, компетентність, цілеспрямованість, творче виконання завдань, досвід, самостійність тощо, а також особиста організованість, вміння впливати на колектив, вміння розподіляти роботу, пунктуальність, об'єктивність, особиста упевненість, наполегливість тощо. Тільки такий керівник у змозі організувати людей на виконання завдань будь-якої складності, націлити їх на ефективну працю на благо всього колективу.

Використана література:

1. Савченко Б. Г. Керівник у системі державного управління : [навч.-метод. посіб.] / Б. Г. Савченко. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. – 56 с.

2. Сероштан Н. А. Социология труда : [учеб. пособ.] / Н. А. Сероштан. – Х. : Основа, 1990. – 210 с.

3. Социология: наука об обществе / под ред. В. П. Андрусенка, Н. И. Горлага. – Х. : Рубикон, 1996. – 686 с.

СИСТЕМА ОЦЕНКИ И АНАЛИЗА КЛАСТЕРА¹

Тельман Иманов

д.э.н., профессор

Ленкоранский Государственный Университет

Ленкорань, Азербайджан

Кластеры не столь однозначное явление, как это может показаться на первый взгляд. Трудность состоит не только в отсутствии четкого общепринятого определения кластера, и не столько в том, что часто понятием кластера подменяют другие пространственно-экономические образования.

Основная проблема заключается в непонимании уникальности каждого отдельного кластера, когда разные исследователи и управленцы, как правило, продолжают понимать под термином «кластер» исключительно один из подвидов этой широкой группы объектов. С одной стороны сильное влияние исследований агломераций малых предприятий, таких как работы, о северных регионах Италии или Силиконовой долине, привели к распространенному заблуждению, что кластеры неизменно должны быть маршалловского типа – в виде агломераций небольших тесно взаимосвязанных компаний. С другой стороны, среди отечественных экономистов до сих пор широко распространено мнение, будто кластеры не что иное, как промышленные комплексы, в том числе территориально-производственные. Третьи уверены, что кластеры представляют собой крупные предприятия, окруженные сетями субконтрактантов.

Стремительность, с которой кластеры и связываемая с ними политика прочно вошли в экономический оборот, не дала времени для обоснованных ответов на вопросы об их сути и роли в экономическом развитии. Под кластерами, в зависимости от контекста, понимается множество различных структур, а предлагаемые механизмы поддержки процессов кластеризации характеризуется чрезвычайно общим характером и объединяют широкий спектр мер традиционных политик развития. На практике это часто приводит к неочевидности и неэффективности мер кластерной политики, непредсказуемой, зачастую противоположной ожидаемой, реакции сложного

---

¹ Работа выполнена при финансовой поддержке Фонда развития науки при Президенте Азербайджанской Республики Грант-№ EIF BGM-3 BRFTF-2+/20A-15/15/5

объекта регулирования. Поэтому становлению кластерной концепции как научно и практически проверенного подхода должно предшествовать осмысление данного понятия и связанных с ним явлений.

Возникает потребность в создании системы оценки и анализа кластера, под которой будем понимать комплекс критериев и методик анализа, позволяющих классифицировать и структурировать кластер, измерять результаты его экономической деятельности, систематизировать факторы, их обуславливающие. При этом отдельные измерители будут характеризовать как отдельные факторы конкурентоспособности, так и показатели эффективности. Следует отметить, что деление измерителей на влияющие и результирующие является достаточно условным, так как в зависимости от целей анализа они все выступают показателями, характеризующими деятельность кластеров.

В целях определения сравнительной эффективности кластеров итоги работы целесообразно оценивать традиционными показателями, такими как численность персонала, выручка, рентабельность, доля экспортируемой продукции и темпами их изменения.

Если данные для идентификации и анализа сверху преимущественно предоставляет статистика, то снизу основой выступает сбор экспертной и первичной информации в разрезе отдельных участников кластера, их взаимосвязях, оценках среды. По причине того, что большинство характеристик кластера и окружающей его среды не поддаются количественному измерению, важной особенностью анализа снизу является широкое использование качественных показателей. В такой ситуации единственным возможным способом получения необходимых данных является метод экспертных оценок и первичной информации о хозяйственной деятельности участников кластера.

М. Портер при расчете индекса конкурентоспособности бизнеса [3] вследствие характера большинства характеристик оценивал их посредством качественных измерителей. Среди них: сложность производственного процесса, уровень подготовки персонала, сотрудничество между исследовательскими учреждениями и промышленностью, характеристики местных поставщиков, доступность венчурного капитала, законодательная база и др.

Однако сложность оценки заключается не только в определении множества критериев и способов измерения, но и в содержательной интерпретации их сочетаний, позволяющей осуществлять анализ и взаимоувязку отдельных аспектов кластеризации. Методический инструментарий на данном этапе представлен многообразием методов экономико-статистического анализа: корреляционным, регрессионным, многомерными факторным и дисперсионным, непараметрическими методами, таксономическими показателями и др. Подробно характеристики и методы их группового анализа приведены в [2].

Поскольку мы рассматриваем кластер как систему взаимосвязанных агентов, функционирующих в определенной среде, с позиций автора

целесообразно оценивать его работу в разрезе следующих блоков ключевых характеристик:

- внутренние характеристики участников кластера, включая показатели эффективности (характеристики агентов системы);
- взаимосвязи членов кластера (внутренние связи);
- факторные условия: ресурсные рынки (внешние связи);
- условия спроса: продуктовые рынки (внешние связи);
- институциональная среда;
- инновационная активность членов кластера (для кластеров наукоемких производств).

Каждое из пространств факторов образует своеобразный срез кластера, проекцию его структуры, анализ которой позволяет выявить особенности организации и эволюции кластера. Чтобы сформировать представление об объекте исследования, целесообразно начать с общего описания кластера, характеристик и результатов деятельности компаний его составляющих: возраст, осуществляемые виды деятельности, организационная структура, стадии производственного процесса, занятость, эффективность и др. Рассмотрение кластера в разрезе этих характеристик позволяет производить сегментацию кластера по размерам, эффективности и другим общим характеристикам предприятий, составить приблизительное представление об его особенностях и типе.

Изучение факторных условий (доступ к факторам производства и их качество; географическое распределение ресурсных рынков; обеспеченность необходимыми ресурсами; механизмы финансирования и др.) и условий спроса (каналы сбыта; географическое распределение продуктовых рынков; проблемы реализации продукции и др.) позволяет получить представление о важности локальных ресурсных и продуктовых рынков, их характеристик связанности компаний кластера, которая рассматривается дополнительно.

Изучение связанности охватывает вопросы взаимодействия компаний с различными типами контрагентов; фактической и потенциальной кооперации на разных этапах производственного процесса и др. Результатами анализа этих пространств факторов являются идентификация и измерение внутренних и внешних связей предприятий кластера, горизонтальных и вертикальных; определение роли МСБ в кластере, *определение формальной структуры кластера*.

Условия институциональной среды охватывают проблематику барьеров, мешающих развитию; государственной поддержки развития; взаимодействия с контролирующими инстанциями; способов преодоления институциональных барьеров; влияния крупного бизнеса; благоприятности конкурентной и правовой сред; интенсивности конкуренции на различных рынках и др.

Характеристики инновационной активности, которые уместно использовать для кластеров наукоемких производств, включают: происхождение используемых разработок; организацию инновационной деятельности; долю занятых в НИОКР; долю затрат на инновации в

структуре себестоимости продукции; источники информации для инновационной деятельности; ориентированность НИОКР и др. Важным результатом анализа этих пространств факторов конкурентоспособности выступает структуризация кластера в каждом из них. Изучение кластера в этих пространствах позволяет выявить его неоднородность, типичные стратегии инновационного поведения компаний, институциональные ограничения и источники роста, а также другие особенности, которые необходимо учитывать при разработке мер кластерной политики и кластерных инициатив. Анализ институциональной и инновационной среды является не менее важным, чем определение структуры, поскольку именно *встроенность кластеров локальную институциональную среду* обуславливает их уникальность (1).

По совокупности изученного комплекса структурных и средовых характеристик делаются заключения о типологической принадлежности кластера, направлению его эволюции, этапе жизненного цикла, встроенности в цепочки создания стоимости, уместности тех или иных регулятивных воздействий и др.

Важным этапом анализа кластера снизу является выявление связей между факторами конкурентоспособности и показателями результативности. Результатами этого этапа будут являться установление ряда факторов, обуславливающих эффективность работы кластера, определение направления и силы взаимосвязей между факторными и результирующими признаками. Сделанные на основании подобного анализа выводы представляют интерес с позиции регулирования, поскольку предоставляют информацию о механизмах функционирования кластера, о причинно-следственных связях его условий и показателей развития.

Использованная литература:

1. Куценко Е.С. Кластеры в экономике: основы кластерной политики государства // *Обозреватель*. – 2010. – № 3(242). – С. 99-110.
2. Марков Л.С. Институциональные аспекты функционирования инновационного кластера // *Менеджмент инноваций*. – 2010. – № 4. – С. 292-301.
3. Портер М. Э. Конкуренция. – М.: Издательский дом Вильямс, 2005. – 608 с.

COMMUNICATION AS STRUCTURAL-FUNCTIONAL COMPOSITION OF GOVERNMENT POLICY'S FORMATION AND REALIZATION

Chaplay I. V.

Ph.D. in Public Administration, Associate Professor,
Head of the Department of Professional Education
and Management of Educational Institution,
Interregional Academy of Personnel Management

The urgency of the issue under consideration is determined by a number of factors. In particular, the development of Ukraine as a democratic, social and legal state, in which the principle of human orientation is recognized and operated, requires maximum transparency, accessibility and openness in the activities of state authorities.

In general the effectiveness of public administration in the implementation of state-civil society is determined, among other things, by the level of awareness of citizens, their conscious participation in public administration.

The main aim of this report is to consider the communication as structural-functional composition of government policy's formation and realization. So, in the scientific literature, the notion of «communication» began to be used at the beginning of the twentieth century. Scientific interest to the study of this phenomenon has gradually increased, in connection with the invention of communicative technical means such as: telegraph, telephone, radio – all, that allow people to transmit information over long distances. Economic, political and social changes in public administration, integration processes have always been accompanied by changes in the field of communication. The development of material production has complicated the structure of state institutions and determined the need to ensure the effective functioning of communication. In some cases, it is difficult even to draw a line between them.

Today, in the science of public administration, there are more than a dozen approaches to the interpretation of this category, both in Ukrainian and foreign literature. At once it should be noted that all these approaches are closely linked and complement each other. Their essence lies in the fact that communication is a process of interaction between people that occurs in the process of information exchange. Having analyzed the foreign and Ukrainian scientific sources about the interpretation of this concept, its main features and characteristics, the conclusion has been done, that communication is most appropriate, considered as a set of the following aspects:

- purposeful process of messages' transmission, information with using the rules and norms that are necessary to achieve harmonization [1, p. 4];
- the basis of existential relationships between people (as a relationship between Me and You) and the decisive process for self-determination of a person in a world, in which a person finds an understanding of being and reasons [3];
- an act of communication, a relationship between two or more individuals, based on mutual understanding; process of giving some information by one person to another or a number of persons;

- a continuous process, which is based on the dominance of innovation over tradition [4, p. 11];
- metadiscourse (interaction, interactivity), which is the basis for any processes of human life and society, as well as the process itself and its results [5];
- an essential characteristic of society itself, since human relations, as a whole; social life is not possible without communication [6, p. 43];
- a kind of specific operation that characterizes exclusively social systems, within which there is a redistribution of knowledge and ignorance [1, p. 154];
- some means by which people construct and maintain their relationships [7];

Ukraine as the State, since its Independence, seeks to build an effective, communicative dialogue with the population, stimulates increased attention to the study of possible ways of the public administration marketization. Now, the center of attention of Ukrainian scientists and practicing managers is the problem of reorienting the activities of state bodies to the needs of citizens. Analysis of successes and problems in this area is an essential aspect of the development and implementation of a public administration marketing approach. The conceptual analysis of the phenomenon of “new public administration”, as a result of the introduction of marketing tools in public administration, from the point of view of the problems of domestic management reforms, remains, for the time being, an unexplored scientific problem [2, p. 374].

Summarizing the experience of Ukraine and European countries in the implementation of marketing tools in public administration, in general – state marketing, showed that “the main focus of existing scientific research is on specific aspects of the problem under study in the context of specific management practices” [2, p. 374].

Substantially, the system of managerial innovations in marketing is aimed at transforming public administration into a mechanism for serving the needs of customers – citizens, social organizations, society.

The focus of marketing tools in public administration is the vision of citizens as customers, whose interests should be a subject to all the activities of public authorities. In accordance with this innovative principle, all elements of public administration are transformed. A fundamentally new marketing model of interaction between government bodies, citizens and structures is forming for civil society. It is based on the mass attraction of technologies and mechanisms for the functioning of the public administration marketing [2, p. 375].

The processes of formation and implementation of marketing tools in public administration are directly related to the process of providing public services. Thus, the activity of public authorities is reduced to the procedure for the regulated of public services' submitting.

The objectives of the functioning of marketing tools in public administration, in the public management services' submitting by authorities are to provide citizens with the necessary level of social and economic guarantees in society based on careful and full consideration of the interests and needs of various social groups of the population (the vulnerable groups, the unemployed, youth, the elderly, women,

people with disabilities, national minorities, etc.), rather than the priority needs of individual administrators of similar structures.

Today, questions about the need of submitting progressive marketing tools in public administration, regulating the forms and methods of providing services to the population, by improving their quality, are of particular relevance, which is caused by the level of dissatisfaction of citizens with regard to them by state authorities as passive recipients.

Substantiation of received conclusions, suggestions, recommendations. So, we can say, that the attitude towards communication has changed significantly in modern conditions. For example, in a society of rigid hierarchy, which was the Soviet Union, only monologic communication played a major role, as in the Middle Ages, when the cited word (Bible) was the main basis of the proximity to a source of the right thought. Nowadays, the system of hierarchical communication with the order as its main component changes to the system of democratic communication with belief and argumentation as its basis. The new communicative space is created by independent participants. In such situation, communication becomes the object of research, as the problem of how to unite in a single types of behavior social groups with autonomous behavior, how to reach agreement and understanding faces before society.

References:

1. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. канд. філос. наук: 09. 00. 03 [Електронний ресурс] / Ірина Юріївна М'язова; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 18 с. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2008/08miysfa.zip>.

2. Кислов Д.В., Романенко Е.А., Чаплай И.В. Маркетинговые коммуникации в публичном администрировании: монография / [Д.В. Кислов, Е.А. Романенко, И.В. Чаплай] – LAP Lambert Academic Publishing, 2018. – 419 с.

3. Коммуникация // Новейший философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.slovoedia.com/6/202/770635.html>.

4. Уханов Є. В. Мережеві комунікації та соціальне самовизначення індивіда : автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03 [Електронний ресурс] / Євгеній Валерійович Уханов; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2010. – 18 с. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/ard/2010/10UEVSSI.zip>.

5. Cuilenburg J. J. van. The Information Society: Some Trends and Implications. // European Journal of Communication. – 2007. – Vol. 2. – № 1. – P. 105-121.

6. Луман Н. Невероятные коммуникации. Проблемы теоретической социологии / Н. Луман : Вып. 3. – СПб., 2000. – 607 с.

7. Sillars, A.L., & Vangelisti, Communication: Basic properties and their relevance to relationship research. In A. L. Vangelisti & D. Perlman (Eds.). The Cambridge Handbook of Personal Relationships (pp. 331 – 351). New York: Cambridge University Press.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ: ПРОВІДНІ ЕЛЕМЕНТИ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ

Шинкарюк О. В.

к.е.н., г.н.с.

*Інститут фізичної економіки
імені С.А. Подолинського*

Систематизація та узагальнення концептуальних положень щодо інституалізації державного регулювання соціально-економічних процесів на національному та субнаціональному рівнях дозволило визначити наступні провідні елементи та основні складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку [1-3]:

- перший провідний елемент – комплекс функцій щодо визначення цілей розвитку, моделювання, прогнозування і планування регіонального людського розвитку;
- другий провідний елемент – комплекс функцій щодо фінансування заходів і завдань регіонального людського розвитку;
- третій провідний елемент – комплекс функцій щодо моніторингу регіонального людського розвитку;

Основні складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку визначають наступні функції та процедури як сукупність підфункцій, операцій і дій:

1. Визначення цілей розвитку, прогнозування і планування регіонального людського розвитку [1].

1.1. Розробка заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та Програм сталого розвитку.

1.2. Локалізація завдань Програм і Національного плану дій зі сталого розвитку та розробка Національної програми людського розвитку.

1.3. Локалізація завдань Програм і Національного плану дій зі сталого розвитку та розробка Регіональних програми людського розвитку.

2. Фінансування заходів і завдань регіонального людського розвитку [2].

2.1. Фінансування і співфінансування заходів регіонального людського розвитку з державного та місцевих бюджетів і завдяки публічно-приватному партнерству.

2.2. Бюджетування завдань Національної та Регіональних програм людського розвитку, секторальна бюджетна підтримка ЄС та міжнародна технічна та донорська допомога.

2.3. Фінансування Програм регіонального розвитку з Державного бюджету України та інфраструктурних проектів Об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з Державного фонду регіонального розвитку.

3. Моніторинг регіонального людського розвитку [3].

3.1. Визначення стратегічних індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття і Цілей Сталого Розвитку держави та регіонів в Програмах сталого розвитку.

3.2. Контроль і аналіз виконання завдань і заходів Національної та Регіональних програм людського розвитку в Програмах сталого розвитку.

3.3. Підготовка Національних доповідей про сталий розвиток України, Національних доповідей про людський розвиток і щорічних статистичних бюлетенів «Регіональний людський розвиток».

На рівні адміністративних областей та адміністративних районів України державне регулювання регіонального людського розвитку спроможні здійснювати обласні і районні державні адміністрації (ОДА і РДА), органи місцевого самоврядування, включаючи ОТГ із статусом міст обласного значення, територіальні підрозділи Центральних органів виконавчої влади в структурі ОДА – Департаменти освіти, Департаменти охорони здоров'я, Департаменти соціального захисту населення.

Розробці Національної та Регіональних програм людського розвитку передують обґрунтування та прийняття на національному рівні Державної стратегії регіонального розвитку та Програми сталого розвитку на періоди до 2020 р. та до 2030 р., а також розробка заходів із їх реалізації на субнаціональному (регіональному) та місцевому рівнях.

Наукове та практичне розв'язання проблем державного регулювання людського розвитку в регіонах України на загальнодержавному та територіальних рівнях рекомендується здійснювати у складі Програм та Прогнозів соціально-економічного розвитку, Державного та місцевих бюджетів з використанням механізму державно-приватного партнерства.

Функції та процедури прогнозування, планування та фінансування у складі Національної та Регіональних програм людського розвитку на 3, 5 та 10 років повинні стати центральними серед Програм соціально-економічного розвитку та Бюджетних програм на ці ж періоди на загальнодержавному та територіальних рівнях державного регулювання соціально-економічними процесами.

Ознаками виділення підпрограм Програм людського розвитку доречно визначити аспекти людського розвитку на національному та субнаціональному (регіональних) рівнях, які одночасно є факторами формування обсягів та структури регіональних фінансових ресурсів.

Кожному з аспектів людського розвитку буде відповідати окремий блок визначених показників, що формують систему відповідних індикаторів людського розвитку регіонів в конкретних підпрограмах Національної та регіональних Програм людського розвитку.

Національна та Регіональні програми людського розвитку за своїм складом повинні включати:

1. Основні напрямки людського розвитку в державі на 10 років, які будуть визначені у передвиборчих програмах та зверненнях до українського народу кандидатів у Президенти України та у Посланнях Президента України до Верховної Ради України.

2. Оцінки стану, виявлені тенденції та результати моніторингу щорічного виконання Національної та Регіональних програм людського розвитку, які будуть здійснюватися Кабінетом Міністрів України.

3. Завдання щодо людського розвитку на плановий період (на 3 і 5 років) за відповідними підпрограми, які обґрунтовуються в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України та затверджуються Верховною радою України.

Впровадженню функцій та процедур прогнозування, планування та фінансування людського розвитку при формуванні Національної та Регіональних програм повинно передувати проектування та налагодження складових організаційно-економічного механізму державного управління соціально-економічним розвитком в Україні на основі наступних концептуальних положень:

- організатором розробки, координатором та відповідальним виконавцем Національної та Регіональних програм людського розвитку доцільно затвердити Кабінет Міністрів України, а головним розпорядником бюджетних коштів цих програм – Міністерство фінансів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України ;

- Національну та Регіональні програми людського розвитку здатні розробляти Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, органи правоохоронної системи, Міністерство фінансів України і Державна служба статистики України разом із Національною академією наук України та відомчими науково-дослідними інститутами;

- Національна та Регіональні програми людського розвитку на наступні за плановим періодом обов'язково узгоджуються зі стратегічними цілями соціально-економічного розвитку держави та регіонів;

- до Програм соціально-економічного розвитку України та регіонів на середньо- та довгостроковий період, проектів Державного та місцевих бюджетів України на короткостроковий період у складі проектів Національної та Регіональних програм людського розвитку повинні додаватися Національний звіт «Про людський розвиток в Україні» та аналітичні матеріали «Регіональний людський розвиток» за попередні періоди у порівнянні з іншими країнами та територіями;

- проекти Національної та Регіональних програм людського розвитку повинні базуватися на переліку ключових проблем та пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів на коротко-, середньо та довгострокову перспективу, які зніційовані та обґрунтовані центральними і місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на підставі соціального партнерства та соціальної відповідальності;

- визначення пріоритетів людського розвитку в Національній та Регіональних програмах, структури їх взаємозв'язку повинно здійснюватися за принципом побудови міжгалузевого балансу – логічної схеми, в якій показники пріоритетів програм, будучи їх метою, одночасно є індикаторами соціальної ефективності за іншими бюджетними програмами;

- Підпрограми Національної та Регіональних програм людського розвитку включатимуть комплекс соціальних заходів, які будуть

передбачатися в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України і бути спрямовані на:

- а) підвищення вартості кваліфікованої праці;
  - б) забезпечення прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, житло;
  - в) розвиток соціальної інфраструктури та забезпечення доступності до базових соціальних послуг;
  - г) проведення політики підтримки сімей, материнства та дитинства.
- фінансування Національної програми людського розвитку повинно здійснюватися з Державного бюджету України, а Регіональних програм – з Державного та місцевих бюджетів України, включаючи секторальну бюджетну підтримку ЄС та міжнародну технічну та донорську допомогу;
  - проект основних напрямів бюджетної політики щодо людського розвитку на наступний бюджетний період доречно ґрунтувати на прогнозних і програмних документах екологічного, економічного та соціального розвитку регіонів і держави в цілому;
  - головні розпорядники бюджетних коштів згідно своєї місії зобов'язані уточнювати основну мету діяльності і формувати бюджетні запити, виходячи з потреб виконання завдань підпрограм Національної та Регіональних програм людського розвитку;
  - Міністерство фінансів України спроможне здійснювати аналіз бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів у частині їх відповідності завданням підпрограм Національної та Регіональних програм людського розвитку.

На підставі викладених положень організаційно-економічного механізму державного управління людським розвитком стає можливим впровадження системи П (прогнозування), П (програмування), Б (бюджетування) людського розвитку в регіонах та по державі в цілому. Це головна запорука послідовного нівелювання та подальшого усунення деструктивних соціальних явищ в Україні на основі укріплення та розвитку національної системи цінностей в процесі досягнення цілей ХХІ століття.

Визначення цілей розвитку і моделювання людського розвитку конкретного регіону необхідно здійснювати шляхом локалізації національних завдань досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ). Прогнозування і програмування регіонального людського розвитку доцільно проводити за показниками моніторингу 6 блоків інтегральної оцінки ІРЛР.

Формування Регіональної програми людського розвитку повинно співпадати з розробкою Плану заходів з реалізації Регіональної стратегії розвитку під кутом зору досягнення цілей людського розвитку в регіоні. При цьому можливі варіанти виділення підпрограм Регіональних програм людського розвитку конкретної області шляхом синтезу відповідних заходів практичної реалізації регіональної стратегії розвитку за іншими ознаками.

Цільовими показниками соціально-економічного розвитку регіону, як і національного господарства в цілому, є показники рівня, стандарту і якості

життя населення. Саме вони з найбільшою змістовною адекватністю відображають соціальну спрямованість всіх змін що проводяться в регіоні.

Диференціація регіонів України за рівнем людського розвитку – це найбільш комплексний індикатор оцінки ефективності державної регіональної політики, яка здійснюється за основними складовими людського розвитку: станом охорони здоров'я та демографічною ситуацією, рівнем освіти та розвитком системи освіти, станом ринку праці та рівнем добробуту.

При цьому показники соціально-економічного розвитку регіону стають не тільки функцією виключно природних ресурсів, капіталу та організаційно-технічних факторів, а й результатом реалізації соціального капіталу – освіченості, здоров'я, культури, історичної спадщини населення, свідомості здійснення екологізації виробництва й управління в підприємницькій діяльності.

В Україні національні консультації щодо визначення пріоритетів розвитку після 2015 року відбулися на початку 2013 року. У процесі національних консультацій було враховано думку представників органів державної влади, академічних кіл, неурядових організацій, профспілок, малого, середнього та великого бізнесу, молоді, національних меншин, людей з обмеженими можливостями, людей, які живуть з ВІЛ/СНІД тощо.

Найбільш значущими для широких верств українського суспільства напрямами, пріоритетами та завданнями розвитку було визнано: забезпечення соціальної справедливості; доступ до якісних послуг системи охорони здоров'я та освіти; гідна праця та модернізація економіки; розвиток інфраструктури і захист довкілля; підвищення якості управління.

Підвищення якості управління насамперед і пропонується здійснювати шляхом інституалізації провідних елементів та основних складових механізму державного регулювання людського розвитку на національному та субнаціональному (регіональному) рівні.

Використана література:

1. Шинкарюк О.В., Сігайов А.О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (I частина) // Науковий економічний журнал «Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу». – 2016. – № 3 (35) с. 80-92.

2. Шинкарюк О.В., Сігайов А.О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (II частина) // Науковий економічний журнал «Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу». – 2016. – № 4 (36) с. 121-138.

3. Шинкарюк О.В., Сігайов А.О. Столярова В. В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (III частина) // Науковий економічний журнал «Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу». – 2017. – № 1 (37) с. 60-72; 2018 – № 1 (41) с. 74-88; 2018. – № 2 (42) с. 73-84.

СЕКЦІЯ 6. НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИРОБНИКІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДОДАТКОВОГО ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ВІД ЗРОШЕННЯ РІЗНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

Волошин М. М.

к.т.н.,

доцент кафедри гідротехнічного будівництва,
водної інженерії та водних технологій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В нових умовах господарювання важливим напрямком розвитку меліорації є розробка економіко-організаційних основ і нормативів, що обслуговують економічні взаємовідносини в галузі водного господарства і меліорації та опираються на прогресивні технології, а саме програмних комплексах. Особливо актуальним при вирощуванні сільськогосподарських культур є пропозиції щодо покращення взаємовідносин між водогосподарськими організаціями і водокористувачами, а саме беззбитковості тих і інших організацій.

Таким чином, вибір функції додаткового чистого прибутку від зрошення обумовлено тим, що тільки додатковий чистий прибуток виражає приріст економічного ефекту внаслідок зрошення [1]. Оптимізація водокористування здійснюється для конкретних років, на основі прогнозування певного типу метеорологічних ситуацій, в умовах яких передбачається вирощування сільськогосподарських культур (в гостро-засушливих чи середньо-засушливих, середніх, середньо-вологих та вологих років).

Метод оптимізації функції додаткового чистого прибутку від зрошення. Критерій додаткового чистого прибутку від зрошення обчислюється за формулою, яка вдосконалена стосовно умов платного водокористування [2]:

$$F(U, W, \xi) = (C - C_1) f\left(\frac{U + \xi}{W + \xi}\right) Y^{\text{п}} - (C - C_2) f\left(\frac{\xi}{W + \xi}\right) Y^{\text{п}} - \lambda U, \quad U \leq U_{\text{кр}}, \quad (1)$$

де $F(U, W, \xi)$ – додатковий чистий прибуток від зрошення, грн/га; C – закупівельна ціна, грн/т; C_1, C_2 – собівартість відповідно при зрошенні і на богарі (без витрат на подачу води), грн/т; $Y^{\text{п}}$ – плановий (проектний) урожай, т/га; $f\left(\frac{U + \xi}{W + \xi}\right), f\left(\frac{\xi}{W + \xi}\right)$ – функції зниження урожайності від одиниці при недополиві при зрошенні чи на богарі, в долях одиниці; $U, U_{\text{кр}}$ – значення відповідно поточних та критичних (лімітних) зрошувальних норм, м³/га; ξ –

опади конкретного року, м³/га; W – значення біологічно оптимальних зрошувальних норм, м³/га; λ – тариф за 1 м³ води, грн/м³.

Нижче розглянемо запропонований нами метод оптимізації водокористування в умовах плати за воду, що базується на оптимізації зрошувальних норм U на основі функції додаткового чистого прибутку (ДЧП) від зрошення (1). Як відомо, метод (від грецького – шлях, дослідження, спосіб пізнання) полягає в формалізації, визначенні та подальшій алгоритмізації способу, прийому, або системи прийомів для досягнення поставленої мети, для виконання певної операції.

В даному випадку в основу розробки методу поставлена мета – оптимізація варіантів водокористування (зрошувальних норм) для економічно доцільного ведення зрошуваного землеробства з позицій водокористувачів. Кінцева операція – системна оцінка та оптимізація зрошувальних норм на основі критерію ДЧП в умовах різних тарифів за воду λ . Розглянемо і обґрунтуємо систему прийомів, які використовуються в задачі оптимізації функції (1).

Аналіз функції (1) показує, що вона залежить від змінних – зрошувальної норми U (змінюється неперервно) та конкретного року забезпеченості, який характеризується опадами ξ та максимальною (біологічно оптимальною) зрошувальною нормою W , тобто погодними умовами року $\theta = (W, \xi)$, які змінюються стохастично і дискретно, піддаються вимірюванню (опади ξ) або знаходяться на основі розрахунків з використанням імітаційного моделювання (зрошувальна норма W). Саме стохастичні змінні дозволяють зобразити функцію (1) в вигляді матриці гри з природою.

Крім того, функція (1) залежить від величин, які вважаються параметрами – закупівельна ціна C , собівартості на богарі C_2 та при зрошенні C_1 , тариф на воду λ та проектна урожайність U^n . При конкретних розрахунках ДЧП параметри набувають тих чи інших конкретних фіксованих значень. Важливим параметром є параметр λ – тариф за воду. Він залежить від витрат, пов'язаних з послугами на подачу води з точки водовиділу та величини проектної норми. Приймаючи, що параметр λ набуває ряд дискретних значень, з виразу (1) одержуємо деяку дискретну множину кривих, які називаємо сім'єю кривих.

Особливо важливою функцією, при дослідженні функціонала (1) є модель відносної урожайності конкретних сільськогосподарських культур в вигляді найбільш загальної квадратичної сплайн – функції [3]:

$$\frac{Y}{Y^{\max}} = \begin{cases} 0, & \text{при } K \leq K_0 \\ b_0 + b_1 \left(\frac{u + \xi}{\omega + \xi} \right) + b_2 \left(\frac{u + \xi}{\omega + \xi} \right)^2, & \text{при } K_0 < K < K_1; \\ a_0 + a_1 \left(\frac{u + \xi}{\omega + \xi} \right) + a_2 \left(\frac{u + \xi}{\omega + \xi} \right)^2, & \text{при } K_1 \leq K < 1; \\ 1, & \text{при } K \geq 1 \end{cases} \quad (2)$$

Зважаючи на те, що функція (2) є неперервною та диференційованою (крім точки, K_0), за побудовою, то функція ДЧП (1) також є неперервною всюди, та диференційованою (крім точки K_0).

Таким чином, з урахуванням параметра λ , що приймає ряд дискретних значень, та виду сплайн – функції (2), функція додаткового чистого прибутку (1), приймає вигляд:

$$F(U, W, \xi, \lambda) = \begin{cases} -\lambda U, \text{ якщо } f\left(\frac{U+\xi}{W+\xi}\right) = 0; & K \leq K_0; \\ (C-C_1)\left(b_0+b_1\left(\frac{U+\xi}{W+\xi}\right)+\left(\frac{U+\xi}{W+\xi}\right)^2\right)Y^n - (C-C_2)\left(b_0+b_1\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)+b_2\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)^2\right)Y^n - \lambda U, \text{ якщо } K_0 < K < K_1; \\ (C-C_1)\left(a_0+a_1\left(\frac{U+\xi}{W+\xi}\right)+\left(\frac{U+\xi}{W+\xi}\right)^2\right)Y^n - (C-C_2)\left(a_0+a_1\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)+a_2\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)^2\right)Y^n - \lambda U, \text{ якщо } K_1 \leq K < 1; \\ (C-C_1)Y^n - (C-C_2)\left(a_0+a_1\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)+a_2\left(\frac{\xi}{W+\xi}\right)^2\right)Y^n - \lambda U, \text{ якщо } K \geq 1. \end{cases} \quad (3)$$

Проте як сплайн – функції (2), так і функція ДЧП (3) є досить складними для аналітичного дослідження на екстремум, (в даний час аналітичні дослідження на екстремум функції (3) відсутні), оскільки дані функції складаються з окремих сплайнів, а також містять стохастичну зміну $\theta = (W, \xi)$, що змінюється дискретно. Виходячи з виду функції (2), можна говорити, що функція (3) є лінійною, монотонно спадною до деякого значення U_0 , що відповідає K_0 ; в області $K_0 \leq K < 1$ функція (2) є квадратичною, монотонно зростаючою відносно U , досягає в деякій точці цієї області максимуму; при $K \geq 1$ функція (2) є також лінійною, монотонно спадною. Таким чином, дослідження інтервалів зростання та спадання функції (2) за допомогою похідних, дослідження точок екстремуму (внаслідок не диференційованості функції в точці K_0) не може бути проведене класичними методами.

Запропонований нами підхід до оптимізації базується на тому, що спочатку проводиться імітаційне моделювання сценаріїв функції ДЧП при різних параметрах (платі за воду, погодних умовах), в подальшому пропонується оптимізаційний аналіз цих сценаріїв на основі графічного представлення інформації. Це дозволяє здійснити системний підхід до аналізу оптимальних зрошувальних норм, який полягає не тільки в знаходженні одного значення екстремуму (максимуму) функції ДЧП, а і в одержанні системних оцінок, а саме:

- дослідженні поведінки критерію при фіксованих вхідних параметрах поблизу оптимальної точки, інтервали додатніх та від’ємних значень критерію тощо;

- дослідженні критерію, зокрема його максимального значення, в залежності від зміни параметру λ (тарифу за воду) та дискретних значень параметрів (W, ξ) (погодних умов).

Таким чином запропонований метод математичного моделювання складається з двох етапів: імітаційного моделювання сценаріїв, графічного аналізу даних експерименту та прийняття рішень [4].

На першому етапі машинного експерименту нами пропонується такий прийом, як імітаційне моделювання функціоналу (2), з моделюванням функції залежно від змінної U , при цьому:

- фіксується, як параметр, рік забезпеченості $\theta_j = (W_j, \xi_j)$, тобто погодні умови року;

- вибирається множина параметрів $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$ тарифів на воду, для яких необхідно провести розрахунки критерію;

фіксуються певні економічні параметри (закупівельні ціни, собівартості, проектні врожаї);

- вибирається крок ΔU і для відповідних значень $U \in [U_0, W_j]$ для даного року розраховуються в вузлах сітки значення функції (2) при різних параметрах λ_i .

Імітаційна система, залежно від параметра λ , розраховує сім'ю кривих додаткового чистого прибутку. Якщо вибрати конкретні параметри культури, відповідну модель врожаю, то для умов прогнозованого року розраховуються функції додаткового чистого прибутку від зрошення відповідних сільськогосподарських культур.

На другому етапі в системі здійснюється такий прийом, як побудова графіків залежностей ДЧП від зрошувальної норми при різній платі за воду та прийняття рішень. Доповнення даних імітації (сценаріїв) сім'ї кривих, залежно від плати за воду, їх графічним аналізом відповідає сучасним тенденціям системного аналізу, зокрема системному моделюванню для максимізації (графічно) чистого прибутку.

На відміну від роботи, де при певних параметрах наносяться на графік лінії рівних значень чистого прибутку, нами запропоновано такий системний аналіз інформації:

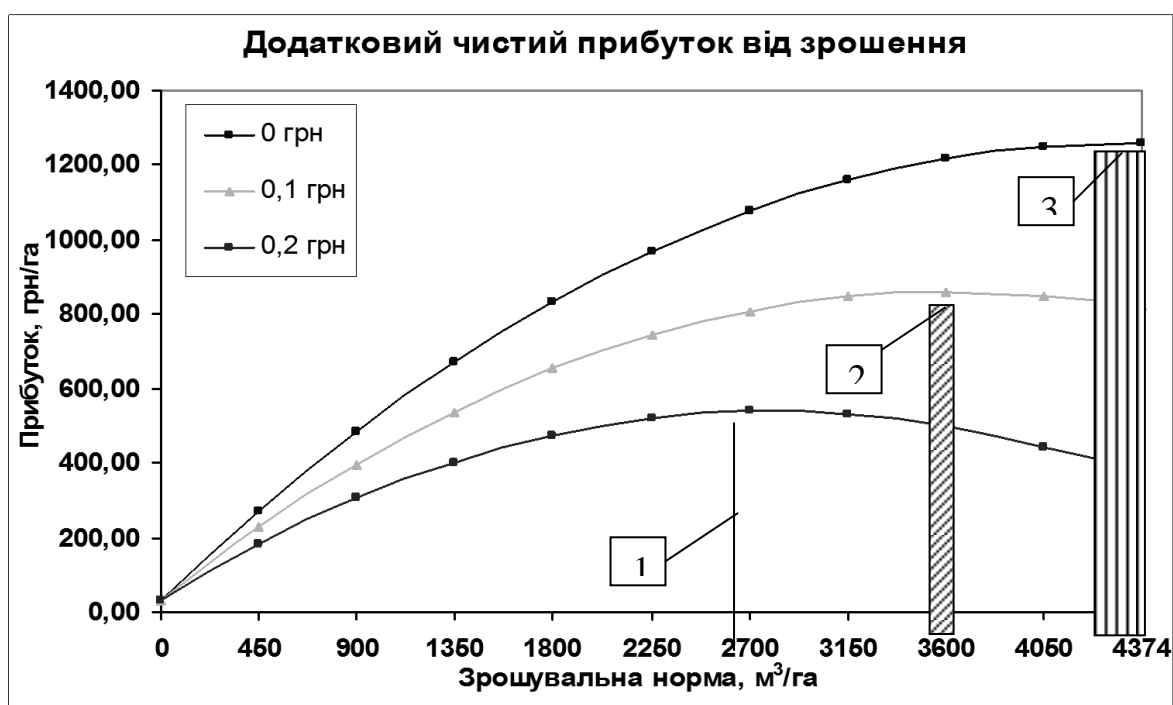
- на графік наносяться (рис. 1) криві ДЧП при різних значеннях λ в певний рік водозабезпеченості (погодних умовах (W, ξ)), що дозволяє оцінити оптимальне значення, знайти значення норм, близьких до оптимальних, значення норм, при яких критерій приймає додатні або від'ємні значення;

- виходячи з серії графіків в роки різної водозабезпеченості та фіксуючи певні значення тарифу на воду λ , досліджується тенденція зміни ДЧП як від тарифу за воду, так і від погодних умов (в роки різної водозабезпеченості).

Графічний метод дозволяє визначити оптимальні значення зрошувальних норм, що відповідають максимальному значенню додаткового чистого прибутку від зрошення (рис. 1). В діалоговому режимі водокористувач може вибрати на основі графічного аналізу не тільки оптимальні, але й близькі до них (субоптимальні) рішення. Критерієм прийняття рішень при цьому являється незначне зниження ДЧП при суттєвому зменшенні величини поливної норми. При цьому водокористувач може враховувати також наявні фінансові ресурси, які витрачаються на попередню оплату послуг з подачі води на зрошення.

Дефіцит фінансових ресурсів, можливе врахування інших факторів (технічні характеристики насосних станцій, насосних агрегатів, дощувальної техніки, та інші фактори, які наводить водоспоживач) дозволяє графічно визначити найбільш доцільні для водокористувача зрошувальні норми, які на рівні річного планування вносяться в договір на платне водокористування.

Графічно визначаються також економічно оптимальні режими зрошення (див. рис. 1), та на їх основі здійснюється прийняття рішень про відповідні технології, що характеризуються застосуванням певної техніки поливу, методів і моделей оперативного планування поливів [2]. Дійсно, аналіз критерію додаткового чистого прибутку від величини зрошувальної норми показує, що при низьких тарифах на воду економічно вигідним є біологічно оптимальне зрошення, при збільшенні тарифу на воду оптимальне значення зрошувальної норми зменшується, оптимальними стають водозберігаючі режими зрошення (рис. 1).

Рис. 1. Залежність додаткового чистого прибутку від зрошення від зрошувальної норми та величини плати на воду:

- 1 – оптимальне значення зрошувальної норми, що відповідає максимальній точці значення додаткового чистого прибутку від зрошення при тарифі за воду $\lambda = 0,2$ грн.;
- 2 – субоптимальні значення зрошувальних норм (відрізок), що відповідають значенням додаткового чистого прибутку від зрошення при тарифі за воду $\lambda = 0,1$ грн.;
- 3 – субоптимальні значення зрошувальних норм (відрізок), що відповідають значенням додаткового чистого прибутку від зрошення при тарифі за воду $\lambda = 0$ грн.

Приклад розрахунку. Для умов прогнозованого року розраховуються функції додаткового чистого прибутку від зрошення відповідних сільськогосподарських культур. Оптимізація здійснюється графічно шляхом вибору оптимального значення зрошувальної норми на основі візуальної оцінки чистого прибутку, розрахованого за даними, які узгоджуються з сільгоспвиробником (рис. 2).

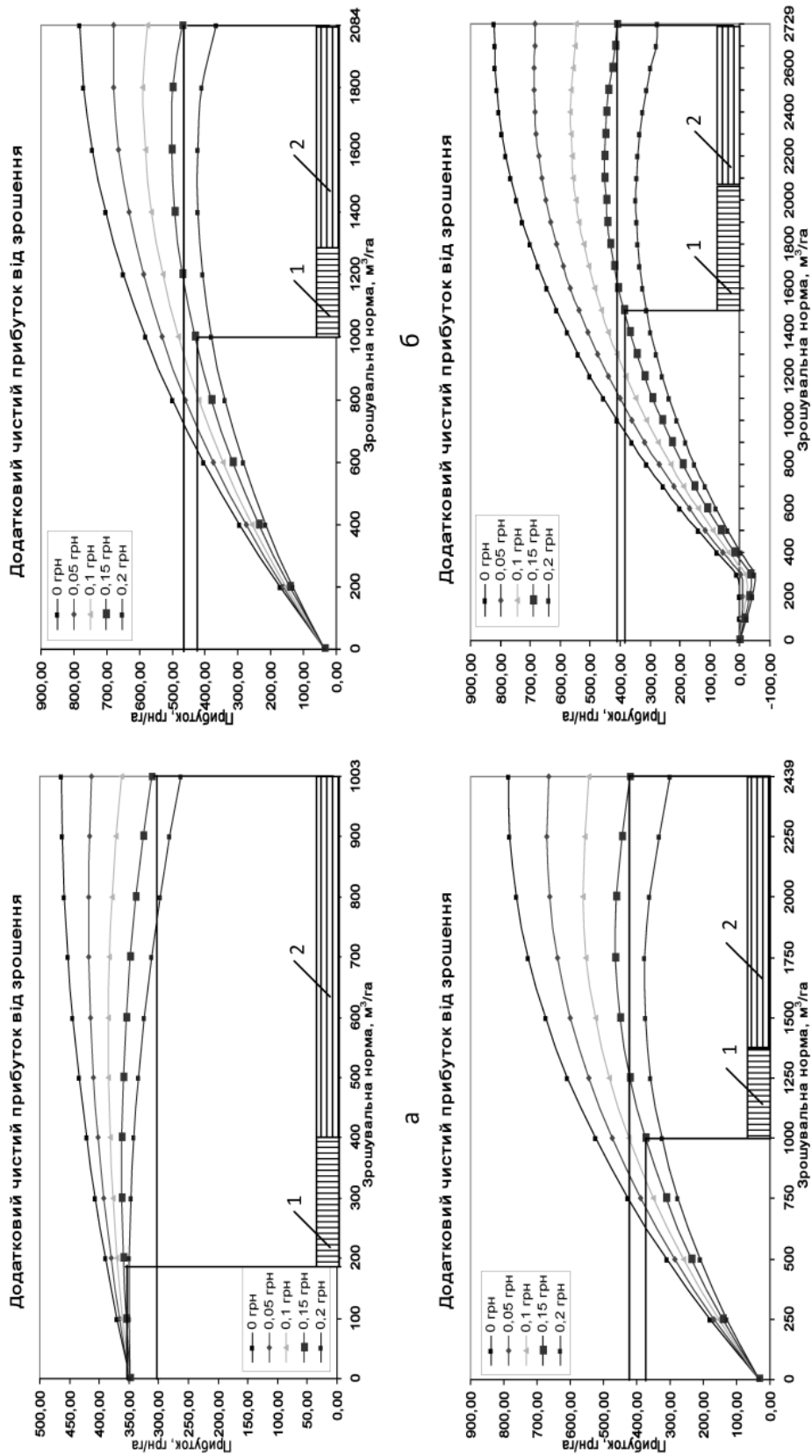

Рис. 2. Системні оцінки додаткового чистого прибутку від зрошення (на прикладі капусти ранньої) в залежності від зрошувальної норми, величини плати за воду, в роки різної водозабезпеченості (а – 5%; б – 25%; в – 50%; г – 75%) та відповідні їм режими зрошення (1 – водозберігаючий; 2 – біологічно – оптимальний)

При застосуванні графічного методу [5] фактично здійснюється поєднання знаходження економічно оптимальної зрошувальної норми (на рівні річного планування) і відповідного їй економічно оптимального режиму зрошення, що реалізується при оперативному плануванні поливів.

Висновки. В порівнянні з аналітичним методом визначення зрошувальних норм, який в нашому випадку важко реалізувати, запропонований імітаційно – оптимізаційний метод прийняття рішень має такі переваги:

– дозволяє графічно знаходити оптимальні та субоптимальні значення зрошувальної норми, що значно простіше і наглядніше, ніж аналітично;

– системно відслідковувати поведінку функції додаткового чистого прибутку від зрошення в залежності від різних тарифів на воду, встановлювати граничні значення тарифів при визначені економічної доцільності зрошення;

– оцінювати, виходячи з серії графіків в роки різної водозабезпеченості (при фіксованих значеннях тарифу на воду λ), тенденції зміни оптимального значення та відслідковувати при цьому закономірності поведінки (зниження, збільшення) додаткового чистого прибутку від зрошення для кожної з досліджуваних сільськогосподарських культур.

Використана література:

1. Методические рекомендации по определению экономической эффективности использования водных ресурсов для целей орошения. – К., 1981. – 23 с.

2. Ковальчук П.І., Волошин М.М., Матяш Т.В. Оптимізація водокористування на основі аналізу додаткового чистого прибутку від зрошення. // Водне господарство України. 2003. Вип. 2. – С. 27-29.

3. Ковальчук П.И., Остапчик В.П. Определение моделей урожая в зависимости от динамики водоснабжения растений // Мелиорация и водное хозяйство, 1982. – Вып. 5. – С. 3-5.

4. Словарь по кибернетике: Св. 2000 ст. / Под ред. В.С. Михалевича. 2-е изд. – К.: Гл. ред. УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. – 751 с.

5. Коваленко П.И., Ковальчук П.И., Сапаров К.Б. Оптимизация внутрихозяйственного водопользования // Мелиорация и водное хозяйство. – 1991. – № 7. – С. 46-48.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЗАВДАНЬ І УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ (НА ПРИКЛАДІ JIRA SOFTWARE)

Грудко О. В.

магістр

Кириченко Н. В.

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Сучасні тенденції менеджменту організацій є відбитком світових суспільних процесів. Все більше розвиваються горизонтальні суспільні зв'язки, що виражено у самоорганізації, зниженні рівня цензури, відсутності єдиного адміністративного центру. Ці процеси притаманні сучасним спільнотам, які формуються навколо цінностей, ідей або символів. Соціальні мережі є проявом людського креативу та бажання спілкуватися. Все це знаходить своє відображення й у менеджменті організацій. Створюється все більше підприємств, де кожен працівник є джерелом створення цінностей, вирішення проблем. Люди значно збільшують свою продуктивність, усвідомлюючи себе частиною колективу однодумців, де кожен учасник є рівноправним членом, а мірилом успіху є результативність всієї команди. Глобалізація все частіше робить організації розподіленими, працівники можуть кожен день взаємодіяти один з іншим, і при цьому ніколи не зустрічатись [1].

Сучасна корпоративна культура сприяє творчому розкриттю працівників, ставить у фокус людину та її зв'язки з колективом, де раніше стояли процеси і інструменти. Результат праці цінується вище за документацію та звітність. Спілкування з зацікавленими сторонами (державні органи, підрядники та більше за все – клієнти) стає важливішим за переговори по контрактах. Реагування на зміни у виробничих процесах починають переважати над детальним плануванням [2].

Для побудови ефективної організації, яка б дозволила взаємодіяти її окремим структурним елементам, вирішувати актуальні питання та проблеми, що постають перед колективом у шаленому темпі, розкрити творчий потенціал працівників, знизити рівень навантаження бюрократичної частини праці, яка не призводить до створення цінностей, сучасна організація потребує сучасних інструментів управління [3].

Такими інструментами менеджменту в останні десятиліття являються спеціалізовані програмні комплекси для моніторингу стану виконання задач, що відповідають певним вимогам:

1. Хмарність (всі дані зберігаються на видаленому сервері, доступ до якого здійснюється через веб-інтерфейс браузера).

2. Система розподілу ролей (кожен учасник бачить ту частину виробничого процесу, яка необхідна йому для виконання роботи, при цьому вся робота органічно поєднується в загальну структуру компанії, що призводить до уніфікації управлінських процесів і продуктів).

3. Моніторинг завдань (система дозволяє менеджерам ефективно відслідковувати виконання завдань працівниками, а працівники отримують завдання вчасно).

4. Взаємодія з колективом (працівник повинен усвідомлювати своє місце в колективі та розуміти взаємозалежність співробітників від результатів роботи один одного).

5. Інтеграція з іншими програмними комплексами (чати, електронна пошта, бази даних, служби підтримки клієнтів).

6. Модуль звітності (менеджер може отримати звіти, не відволікаючи працівників від основної роботи).

Одним із представників даних програмних комплексів є Jira Software від компанії Atlassian. Jira створювалась по перш за все як комплекс для управління процесом розробки програмного забезпечення, але безперервне удосконалення перетворило його на засіб вирішення проблем та управління проектами, яким сьогодні серед багатьох інших користуються гіганти софтверного ринку (Skype Technologies, Twitter), медійної сфери (The Telegraph) та державного сектору (NASA, Департамент Оборони США) [4, 5].

Базові функції Jira дозволяють створювати перелік завдань з їх детальним описом та моніторити процес їх виконання. Це виводить управлінський процес на принципово новий рівень, дозволяючи формувати таку швидкість і прозорість взаємодії, яка була недоступна за допомогою традиційних засобів комунікацій (телефонія, електронна пошта, онлайн-чати).

Принциповими особливостями такого програмного забезпечення є те що:

1. Кожен підрозділ, група працівників або проект (тимчасово створена група працівників для виконання конкретного завдання) отримують свою робочу дошку, яка відображає всі поточні завдання.

2. Дошка поділена на стовбці, що відповідають етапам роботи (можливе ручне налаштування під певні задачі).

3. Кожне завдання уособлене окремою карткою на дошці, яку працівник розташовує у різних стовбцях залежно від фактичного виконання роботи, також є інструменти для визначення пріоритетності завдань.

4. Працівники мають різні рівні доступу, що дозволяє їм бачити ті робочі процеси, які визначені керівництвом, у тому числі спостерігати за роботою та координувати співпрацю окремих підрозділів (виробництво, бухгалтерія, відділ кадрів, команда збуту).

5. Кожне завдання може бути призначене конкретному виконавцю (який буде повідомлений у програмі Jira та електронною поштою) або знаходитись в загальному пулі задач, що дозволяє оптимізувати робочий процес, коли працівники мають можливість самостійно обирати нову задачу, не чекаючи на вказівки керівника.

6. Існує можливість визначення блокуючих факторів для конкретного завдання, що дозволяє команді розуміти взаємозв'язок у організації і прибирати ті завади, які залежать від дій конкретних працівників команди.

7. Програма реалізована у вигляді веб-інтерфейсу, тобто не залежить від роботи конкретного пристрою. Це створює додаткову мобільність працівників.

8. Програма може інтегруватися з сотнями інших комплексів, таких як поштові сервіси, чати, Google-документи та інші.

9. Вбудований модуль статистики та звітності, дозволяє аналізувати ефективність роботи підрозділів, конкретних працівників, стан реалізації проектів. При цьому виконавці не відволікаються на створення такої звітності.

Завдяки вказаним особливостям Jira, можна керувати досить складними виробничим процесами та проектами, навіть такими, які неможливо спланувати традиційними методами у зв'язку з невизначеністю факторів або швидкою їх зміною. Працівники можуть бачити загальну картину та хід процесів, що надає більшого сенсу їх поточним завданням. Співробітники мають можливість надавати рекомендації колегам та приймати участь у постійному підвищенні стандартів та якості виробничих процесів. Виключається поява загублених завдань, або випадків «зламаного» телефону, оскільки початкова задача проходить всі стадії процесу до її повного завершення, відповідні працівники отримують повідомлення про власні завдання, а керівники бачать де, коли і чому завдання перестають виконуватись. Вся команда може приймати участь в управлінському процесі (нові завдання можуть висуватись будь-ким із колег, що сприяє самоорганізації та відповідальності).

Не зважаючи на безліч переваг використання Jira має певні недоліки, які характеризуються в наступному:

1. Потребує певного навчання та оволодіння навичками користування (офіційний курс навчання від Jira триває не менше 12 годин).

2. Успішність використання Jira залежить від того, наскільки активно працівники документують свою роботу в програмному комплексі.

3. Найбільш повно система розкривається з використанням гнучких методів роботи (протилежність адміністративно-командному управлінню) та залученню працівників до організації робочого процесу.

Отже, підсумовуючи вище перелічене слід зазначити, що програмне забезпечення для моніторингу завдань та управління проектами набуває все більшого поширення і стає стандартом не лише у сфері розробки програмного забезпечення, для якого і було розроблене, а проникає у такі галузі як фінанси, телекомунікації, наукова діяльність, державний сектор. Його використання дозволяє мінімізувати невизначеність в управлінських процесах, ефективно керувати виробничим процесом, реагувати на зміни бізнес-середовища та спонукати робочі колективи до саморозвитку.

Використана література:

1. Latest Project Management Trends in 2019 – <https://www.whizlabs.com/blog/project-management-trends/>
2. Cockburn, Alistair (2007). «Agile Software Development: The Cooperative Game». www.pearson.com (2nd ed.). Addison-Wesley Professional. Retrieved 2018-10-23.
3. Project Management Software – <https://www.techopedia.com/definition/13132/project-management-software>
4. Twitter reduces its support email volume by 80% with Jira Service Desk – <https://www.atlassian.com/customers/twitter>
5. Atlassian visits Mars, courtesy of NASA – <https://www.atlassian.com/customers/nasa>

INFORMATIONAL TECHNOLOGIES OF MANUFACTURE PLANNING ON AGRICULTURE ENTERPRISES

Larchenko O.

Ph.D., Associate Professor of Department
of Applied Mathematics and Economic Cybernetics

Kavun H.

Senior Lecturer of Department of Applied Mathematics
and Economic Cybernetics

Ohnieva O.

Ph.D., Associate Professor of Department
of Applied Mathematics and Economic Cybernetics

State Pedagogical University “Kherson State Agrarian University”

The market orientation of the agrarian sector requires from the heads of agribusinesses not only the ability to see the prospects of their industry, but also to take effective managerial decisions in the risky and crisis economic conditions [1, 3].

Manager, who decides on a modern agriculture enterprise, should solve the problems of forming nomenclature and scope of manufacturing products, to assess the existing and expected market needs of this production in the future, and to solve the problems of strategic management [1, 3].

To implement this plan, the manager must have information technologies adapted to the solution of specific tasks.

The biggest agribusinesses in Ukraine use the different information technologies and cooperate with IT-companies to develop IT-products that are more modern.

Such economists-agrarians as V.Ambrosov, O.Datsii, M.Zubets, O.Krysalnyi, M.Kropyvko, P.Trehobchuk, V.Sytnyk, O.Shubravska studied the progress of the information technologies in the sphere of domestic agricultural production.

V.Harmashov, V.Kaplunenko, have studied some aspects of individual farming technologies, models and information technologies in the economy were studied by P.Kovalenko, M.Roik, M.Romashchenko, O.Tatariko etc. However, the issue of identifying possible problems and prospects for the introduction of modern information technologies for making solutions in agribusiness requires further researches.

The using of modern information technologies in the agribusinesses will allow spending more efficiently the resources of the enterprise; optimizing work; minimizing risks; thoroughly analyse and accelerate the process of making managerial decisions.

The acceptance and realization of decisions is the most important function of management, the successful implementation of which ensures that the enterprise achieves its goals. The most well-prepared theme is the construction of a mathematical model for optimizing a production program. A large number of models with different completeness and complexity have been developed. However, there is a certain space for new research, especially in the area of adapting existing models and methods of optimizing the production program to the specific agriculture enterprise [2-3, 5].

Now it is obvious that it is necessary to consider the essential sources of uncertainty when planning production at an agro-enterprise and minimize their negative economic consequences.

The most widespread methods of strategic analysis, planning and management of agribusinesses are procedures of economic and mathematical modelling. They help to solve a number of issues related to the development of alternative ways of enterprise activity, optimizing the structure of activity in agribusinesses, optimization of production costs and sales of agricultural products [2-3].

Since the economic situation is unique, and the decision must be taken in conditions of uncertainty, that is, there is a need for the development of methods for decision-making simulation in conditions of uncertainty and risk. The theory of games in this case can be regarded as an instrument that helps to increase the efficiency of planning and management decisions [1, 7].

This research proposes the planning of wheat production based on previous sales data, where the game with «nature» is used as a mathematical tool.

A person in games with «nature» tries to act discreetly, the second player (nature, purchasing demand) acts by chance. The winning matrix reflects the possible values of a conditionally net profit or damages as a minus gain with various combinations of decision-making and economic environments [1].

Criteria of Wald, Laplace, Savage and Hurwitz are used to make decisions under uncertainty. Decision-making criterion is a function that expresses the benefits of the person who makes the decision and the main rule by which an acceptable or optimal solution is chosen [7-8].

In order to take even more precise strategies of production, it is possible to consider the same problem, but from the viewpoint of risk. Uncertainty causes the emergence of situations that do not have a single-valued result (solution). Among

the various types of conditions faced by enterprises in the production process, a special place is occupied by risk situations [7-8].

rik	2011	2012	2013	2014	2015										
tyt.t	493,8	162,2	196,1	506,0	650,3										
zakupivel na cina	6500 gm/t					zakupivel na cina									
serednya cina realizaciyi	7150 gm/t					serednya cina realizaciyi									
OTRYMANIJ PRYBUTOK															
	popyt vyrobnyctva 493,8	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 493,8	koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 162,2	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 162,2	koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 196,1	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 196,1									
						koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 506,0									
						zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 650,3									
1589,97	1033480,50	0,00	1389,97	-9173073,00	1427,77	3017,74	-8932690,00	2821,64	4411,61	2867346,50	0,00	1589,97	-5685160,00	939,67	2329,64
380,67	247435,50	0,00	380,67	-1314625,00	218,47	599,14	-1072240,00	403,04	783,71	509411,50	0,00	380,67	247435,50	0,00	380,67
900,78	385507,00	0,00	900,78	-4695340,00	738,58	1639,36	-4453955,00	1443,26	2344,04	1523626,00	0,00	900,78	-1205425,00	250,48	1151,26
1424,94	926211,00	0,00	1424,94	-8102380,00	1262,74	2687,68	-7859995,00	2491,38	3916,52	2545738,00	0,00	1424,94	-4612465,00	774,64	2199,58
1818,29	1181888,50	0,00	1818,29	-10659155,00	1656,09	3474,38	-10416770,00	3278,28	5096,57	3312770,50	0,00	1818,29	-7169240,00	1167,99	2986,28
1300,44	845286,00	0,00	1300,44	-7293130,00	1138,24	2438,68	-7050745,00	2242,38	3543,02	2302963,00	0,00	1300,44	-3803215,00	650,14	1950,58
1696,24	1102556,00	0,00	1696,24	-9865830,00	1534,04	3230,28	-9623445,00	3034,18	4730,42	3074773,00	0,00	1696,24	-6375915,00	1045,04	2742,18
1531,63	995559,50	0,00	1531,63	-8795865,00	1369,43	2901,06	-8553480,00	2704,96	4236,19	2735783,50	0,00	1531,63	-5305950,00	881,33	2412,96

Fig. 1. A fragment of the construction of the matrix of winnings and the calculation of criteria for selection and implementation of specific decision options in the planning of wheat production (according to the data of production and sale of wheat in the Kherson region from the site of the Main Department of Statistics in the Kherson region <http://ks.ukrstat.gov.ua>)

rik	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
tyt.t	493,80	162,20	196,10	506,00	650,30	617,80	525,30	535,30	
zakupivel na cina	6500 gm/t								zakupivel na cina
serednya cina realizaciyi	7150 gm/t								serednya cina realizaciyi
nedootrymannya umovno chystogo prybutku									
	popyt vyrobnyctva 493,80	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 162,20	koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 196,10	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 506,00	koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 650,30	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 617,80	koreguvannya vyrobnyctva za stanok zalyshy vyrobnyctva 525,30	zalyshy vyrobnyctva pry prodazhi 535,30	serednye znachennya nedootrymannya umovno chystogo prybutku
									kryteryj Laplasa
1589,97	712510,50	928050,50	906015,50	704580,50	610785,50	631910,50	692035,50	685535,50	733928,00
380,67	73534,50	142005,50	119970,50	81464,50	175259,50	154134,50	94009,50	100509,50	117611,00
900,78	264537,00	480077,00	458042,00	256607,00	162812,00	183937,00	244062,00	237562,00	285954,50
1424,94	605241,00	820781,00	798746,00	597311,00	503516,00	524641,00	584766,00	578266,00	626658,50
1818,29	860918,50	1076458,50	1054423,50	852988,50	759193,50	780318,50	840443,50	833943,50	882336,00
1300,44	524316,00	739856,00	717821,00	516386,00	422591,00	443716,00	503841,00	497341,00	545733,50
1696,24	781586,00	997126,00	975091,00	773656,00	679861,00	700986,00	761111,00	754611,00	803003,50
1531,63	674589,50	890129,50	868094,50	666659,50	572864,50	593989,50	654114,50	647614,50	696007,00

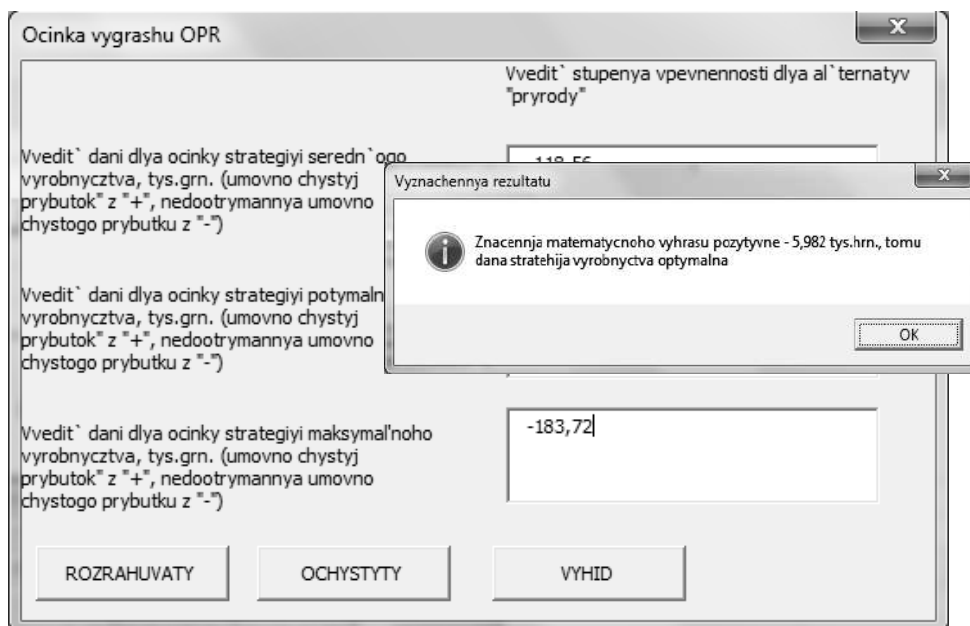
Fig. 2. A fragment of the construction of the risk matrix and the calculation of criteria for choosing and implementing specific solutions for wheat production (according to the data of production and sale of wheat in the Kherson region from the site of the Main Department of Statistics in the Kherson region <http://ks.ukrstat.gov.ua>)

Proposed information technology of modelling the choice of strategy for production planning on the basis of a fuzzy gaming model, in which use tools of fuzzy set theory and game theory tools and which allows us to determine the optimal strategy for production planning, has such algorithm [6]:

- 1) determination of the maximum possible amount of production within the scope of the enterprise;
- 2) the formation of matrices of conditionally net profit and damages (with different production variants and data of previous sales);
- 3) selection of production planning strategy according to criteria;
- 4) in case of strategies coincide according to different criteria – the construction of winning matrix for person who makes the decision (the list of strategies of «nature» is formed, expertly determined by the degree of belonging to

the alternatives of «nature», the values of gain/loss for each strategy of «nature» are determined), otherwise, the winning matrix the person who makes the decision builds with all selected strategies or strategies, which is chosen in accordance to solving matrix games based on the model proposed in [4] and [6];

5) a decision is made on the choice of production planning strategy.

Fig. 3 Screen forms of results of software calculation of the gain for the person who makes the decision

The software implementation of the prototype of information technologies is carried out on the data of a specific enterprise using MS Excel and VBA for MS Excel.

The joint application of the theory of games and fuzzy mathematics is due, firstly, to the conditions of uncertainty, and secondly, the rejection of the probabilistic approach applied in the theory of games. The proposed model allows to carry out calculations using modern information technologies.

References:

1. Berezhnaya E.V., Berezhnoy V.I. Matematicheskie metody modelirovaniya ekonomicheskikh sistem. – M.: «Finansyi i statistika», 2006. – 430 p. (In Russian)
2. Brodskiy Yu.B., Dankevych V.Ye. Ekonomiko-matematychna model optymizatsii vyrobnycchoi struktury vysokotovarynykh silskohospodarskykh pidpriemstv // VISNYK ZhDTU. – 2011. – № 1 (55). – 180-183 pp. (In Ukrainian)
3. Kisil M.Yu. Osoblyvosti vykorystannia metodiv ekonomiko-matematychnoho modeliuвання v stratehichnomu menedzhmenti silskohospodarskykh pidpriemstv / M.Yu. Kisil. – Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=377> (In Ukrainian)
4. Kruglov V.V. Prinyatie resheniy v usloviyah riska s ispolzovaniem nechetkoy igrovoy modeli // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. – 2006. – #5. – 52-54 pp. (In Russian)

5. Loboda O.M., Kyrychenko N.V., Larchenko O.V. Modeliuvannia ta optymizatsiia tekhnolohii vyrobnytstva ahrarnykh pidpryemstv v riznykh rynkovykh umovakh // Visnyk Odeskoho natsionalnoho univresytetu. Seriia «Ekonomika». – 2017. – Vyp. 9(62), T. 22. – 127-131 pp. (In Ukrainian)

6. Ogneva O.E. Ispolzovanie nechetkoy igrovoy modeli prinyatiya resheniya pri planirovanii proizvodstva // Sistemyie tehnologii. – 2011. – #6 (77). – 96-107 pp. (In Russian)

7. Orlov A.I. Teoriya prinyatiya resheniy. Uchebnoe posobie. – M.: Izdatelstvo «Mart», 2004. – 656 p. (In Russian)

8. Rogalskiy F.B., Tsokurenko A.A., Kurilovich Ya.E. Matematicheskie metody analiza ekonomicheskikh sistem. V 2 tomah. – K.: Nukova dumka, 2001. – t. 1. – 435 p.; t. 2 – 423 p. (In Russian)

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лобода О. М.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри прикладної математики
та економічної кібернетики

Кириченко Н. В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту прикладної математики
та економічної кібернетики

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Побудова сучасного інформаційного суспільства вимагає розробки, впровадження та використання новітніх інформаційних технологій, які забезпечують високий рівень прийняття відповідних рішень у різних напрямках управлінської діяльності. Одним з головних напрямків, в умовах складної ринкової економіки, є підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств, що здійснюється шляхом побудови автоматизованих систем управління та використання сучасних інформаційних технологій. Вирішення задачі оптимального управління господарством, у цих умовах, приводить до рішення задачі управління у вигляді розподілу ресурсів між галузями господарства. Знаходження оптимальних управлінь, що визначають найбільшу ефективність результатів функціонування, передбачає побудову моделей об'єктів управління, а також вирішення багатокрокової задачі знаходження оптимальних управлінь при заданому функціоналі ефективності функціонування.

Побудова інформаційних моделей і технологій, на основі використання принципу оптимізації та законів збереження валового продукту для створення автоматизованих систем, дозволяє знайти модель сільськогосподарського підприємства у вигляді магістралі, що виражає зміну основних виробничих фондів у процесі функціонування підприємства [1].

У зв'язку з тим, що сучасні методи управління базуються на інформаційному підході, основою якого є методи вирішення задачі ідентифікації та оптимізації. Тому на першому етапі розглянуті загальні методи ідентифікації. Використовуючи ці методи, в подальшому отримані моделі одно-, дво- і багатогалузевих господарств, а також часні моделі окремих підсистем, що дозволило, використовуючи принцип оптимальності [2] сформулювати задачу управління сільськогосподарськими підприємствами у вигляді задачі знаходження магістралі. Тому, побудова інформаційних моделей об'єктів, які дозволяють автоматизувати управління сільськогосподарським підприємством і виробляти управляючі рішення на кожному етапі на основі сучасних інформаційних технологій.

У сучасних умовах вимоги до ефективності функціонування сільськогосподарського підприємства не відповідають можливостям традиційного управління. Тема роботи, що орієнтована на створення інформаційних методів і моделей автоматизованих систем управління на базі сучасних комп'ютерних засобів, впроваджених у сільськогосподарські підприємства, дозволяє вирішувати задачі вибору управлінських рішень по окремих областях, а також по господарству в цілому на основі порівняльного аналізу виробничих функцій. Задача особливо актуальна, в умовах ринкової економіки та спроба вирішувати цю задачу в умовах конкуренції, безумовно, може бути використана керівником господарства [3].

Метою роботи є розробка, впровадження та використання новітніх інформаційних технологій, розробка інформаційних моделей автоматизації на основі кількісного аналізу виробничих можливостей підприємства та поведінки виробника в різних ринкових умовах з метою збільшення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах. Дана задача дослідження здійснена шляхом рішення наступних підзадач: виконання аналізу існуючих підходів до інформатизації сільськогосподарських підприємств і рівня розвитку інформаційних технологій багатогалузевих підприємств; виконання аналізу основних агрегованих фактів розвитку підприємств агропромислового комплексу [4] для виявлення пріоритетних задач управління; розробка моделей об'єктів і процесів управління – динаміки розвитку сільськогосподарського підприємства у вигляді магістралі розвитку.

Для ефективного управління господарством, що має складну структуру, необхідно встановити планові пропорції. Рух суспільного продукту на всіх стадіях відтворення враховує метод міжгалузевого балансу. Міжгалузевий баланс служить базою визначення взаємозбалансованої системи [5] основних показників. Він відображає кругообіг продукту в цілому по господарству та на міжгалузевому рівні. Кожний вироблений у господарстві

господарств установлена необхідність використання моделі з урахуванням запізнювання введення основних виробничих засобів, на основі достатніх умов оптимальності, які, у свою чергу, дозволять побудувати основну характеристику збалансованого росту – магістраль підприємства, і, за допомогою її, здійснювати прогнози росту основних виробничих фондів господарства.

Використана література:

1. Марасанов В.В., Пляшкевич О.М. Основи теорії проектування і оптимізації макроекономічних систем. Херсон, 2002. 190 с.
2. Вітлінський В.В. Моделювання економіки. Київ, 2003. 408 с.
3. Стеценко І.В. Моделювання систем. Черкаси, 2010. 399 с.
4. Лобода О.М. Вирішення задачі ідентифікації структури управління підприємства. *Сучасна спеціальна техніка*. Київ. 2012. № 3. С. 64-68.
5. Лобода О.М. Побудова моделі динаміки розвитку аграрного підприємства в вигляді магістралі росту. *Економіка та суспільство*. Мукачево, 2018. Вип.13. С. 1494-1500.

АНАЛІЗ ІЄРАРХІЧНИХ МЕТОДІВ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИДАТНИХ ДЛЯ ОБРОБЛЕННЯ ДАНИХ ВОС ТА ПСП ЕКСПЕРТИЗ

Орленко Н. С., Стариченко Є. М., Маслечкін В. В.

Український інститут експертизи сортів розлин

Створення, поширення та комерційний обіг нових сортів рослин є одним із значущих факторів забезпечення продовольчої безпеки кожної держави. А процес формування національних сортових ресурсів України неможливий без застосування новітніх інформаційних технологій та системи підтримки прийняття рішень (СППР). Створення СППР в Українському інституті експертизи сортів рослин (УІЕСР) розпочато із дослідження найбільш придатних методів та інструментальних засобів оброблення даних кваліфікаційної експертизи [1]. Польові та лабораторні дослідження кваліфікаційної експертизи сортів рослин складаються з двох видів дослідження: відмінності, однорідності та стабільності (ВОС-тест) та визначення господарсько-цінних показників придатності сортів до поширення на території України (ПСП).

Під час оброблення даних отриманих в результаті досліджень доречно використовувати статистичні методи, які входять до складу засобів інтелектуального аналізу даних (Data mining) [2], а саме класифікація (Classification), кластеризація (Clustering), асоціативні правила (Associations), прогнозування (Forecasting)

Прогнозування та планування закладання дослідів експертиз ВОС та ПСП здійснюється з використанням алгоритмів рандомізації. Для генерації випадкових величин процедури рандомізації застосовано метод Монте-Карло.

У результаті розв'язання задачі класифікації виокремлюють ознаки, які характеризують сорти рослин досліджуваного набору даних морфологічних ознак сортів рослин та господарсько-цінних ознак. Класифікація вихідних даних виконується під час аналізу та оброблення звітів, що надходять з пунктів досліджень за встановленими формами фіксування кількісних та якісних характеристик сортів рослин.

Наявність територіальної неоднорідності дослідних ділянок за ґрунтово-кліматичними умовами року дослідження у відповідній зоні вирощування створює передумови обґрунтування однорідності та достовірності отриманих даних з використанням методів описової статистики та дисперсійного аналізу за такими показниками: середня врожайність, сума квадратів розсіювань, фактичне значення критерію Фішера, найменша істотна різниця (НІР), відносна похибка дослідів, значення меж довірчого інтервалу відповідно до загальноприйнятих методичних розробок.

Кластеризація є логічним продовженням процедури класифікації. Розв'язання задач класифікації мають виявити групи сортів рослин. Найбільш подібні між собою, що охоплюють як сорти-кандидати для включення до Реєстру сортів рослин України поточного року так і ті сорти, що включено до реєстру за останні п'ять років відповідно до Положення про Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 року № 686.

Відомо, що кластеризація є безконтрольною класифікацією багатовимірних даних у відповідні кластери. Застосування кластерного аналізу під час дослідження морфологічних характеристик сортів рослин дозволяє зменшити розмірність вибірки даних, що у свою чергу сприяє більш точній ідентифікації нових сортів. Саме тому важливим питанням є порівняння результатів кластеризації із застосуванням різних методів та метрик для виявлення найбільш придатних для аналізу морфологічних характеристик.

Кластерний аналіз, зазвичай, проводять у такій послідовності [3]:

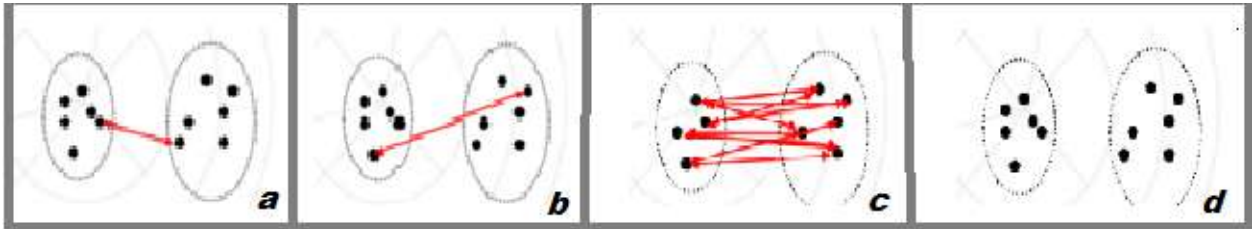
1. Відбір вибірки об'єктів для кластеризації (набір морфологічних ознак у випадку експертизи ВОС або набір господарсько-цінних у разі експертизи на ПСП);
2. Визначення множини змінних, за якими будуть оцінюватися об'єкти у вибірці та, у разі необхідності, нормалізація значень змінних;
3. Нормалізація зазвичай потрібна під час оброблення результатних даних ПСП експертизи для обчислення значень міри схожості між об'єктами;
4. Застосування методу кластерного аналізу для створення груп схожих об'єктів (кластерів);
5. Зменшення розмірності даних;
6. Оцінювання результатів кластеризації.

Під час кластеризації набору даних, з використанням агломераційних методів, міри схожості між кластерами для них можуть бути написані за допомогою формули Ленса-Вільямса (1):

$$d(i, j, k) = a_1 d(i, k) + a_2 d(j, k) + b d(i, j) + c |d(i, k) - d(j, k)| \quad (1)$$

Графічне зображення, що пояснює застосування метрик наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Графічне відображення застосування метрик

Певні міри зв'язку обираються під час розрахунку залежності від характеру набору даних результатів ВОС та ПСП експертиз з такого переліку методів: 1a – одиночного зв'язку (метод найближчого сусіда), 1b – повного зв'язку (найбільш віддаленого сусіда), 1c – метод Медіана або 1d – метода Уалда.

Під час тестування ієрархічних методів були використані такі метрики: Евклідова відстань, квадрат Евклідової відстані, кореляція Пірсона, Косинус, відстань Чебишева, відстань Мінковського. До початку застосування методу ієрархічної класифікації на фактичних даних ВОС експертизи, було проведено дослідження на класичному та широковідомому наборі даних ботанічних таксонів півників (*Iris L.*), який також називають набором даних Іриси Фішера. Це багатовимірний набір даних, який був поданий британським статистиком і біологом Рональдом Фішером [4]. Цей набір даних складається з 50 зразків кожного з трьох видів ірису, а саме півників щетинистих, півників строкатих та півників віргініка. Цей набір даних містить п'ять стовпчиків в яких записані морфологічні ознаки для кожного зразка півників, а саме довжина і ширина зовнішньої частки оцвітини та її внутрішньої частки в сантиметрах, а у п'ятому стовпчику зазначено вид півника.

Розрахунки було проведено з використанням тестової версії статистичного пакету IBM SPSS Statistics 22 (trial version) [17, 18].

Проведене тестування довело що не існує жодного універсального алгоритму, який би ідеально розподілив набір Ірисів Фішера на кластери. Найкращий результат було досягнуто під час кластеризації з використанням методів: середнього зв'язку між групами із застосуванням метрики кореляція Пуассона, методу з використанням методу середнього зв'язок всередині групи із застосуванням метрики кореляція Пірсона та метрики Косінус, методу Уорда з використанням метрики Косінус.

Апробація перерахованих вище методів варто провести на результатних даних відмінності, однорідності та стабільності, обравши 10 – 12 ботанічних таксонів.

Таким чином, з урахування того, що колекція сорти рослин Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні постійно зростає, класифікація є важливим інструментом інтелектуального аналізу даних, який забезпечує можливість легшого розпізнавання нових сортів рослин за їх морфологічною ознакою. Однак кластеризацію сортів рослин слід проводити ітераційно, послідовно застосовуючи найбільш поширені алгоритми кластеризації та метрики, а потім ретельно оцінювати результати кластеризації з метою вибору метода та метрики, що найбільш оптимально класифікують набір даних сортів рослин певного ботанічного таксону

Використана література:

1. Leschuk, N. V., Mazhuha, K. M., Orlenko, N. S., Starychenko, Ye. M., & Shkapenko, Y. A. (2017). Comparative analysis of statistical software products for the qualifying examination of plant varieties suitable for dissemination. *Plant Var. Stud. Prot.*, 13(4), 429–435. doi: 10.21498/2518-1017.13.4.2017.117757
2. Compton, M. E. (1994). Statistical methods suitable for the analysis of plant tissue culture data. *Plant Cell Tiss. Organ Cult.*, 37(3), 217–242. doi: 10.1007/BF00042336
3. Brendan O'Connor. Comparison of data analysis packages: R, Matlab, SciPy, Excel, SAS, SPSS, Stata – <http://brenocon.com/blog/2009/02/comparison-of-data-analysispackages-r-matlab-scipy-excel-sas-spss-stata/> (21.11.2012).
4. R.A. Fisher (1936). «The use of multiple measurements in taxonomic problems». *Annals of Eugenics*. 7 (2): 179–188. doi:10.1111/j.1469-1809.1936.tb02137.x
5. Бююль А., Цефель П. SPSS: искусство обработки Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. Санкт-Петербург: ДиаСофтЮП, 2002. 608 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ У РАМКАХ ПРОЕКТУ ЕСОІМРАСТ

Папакіна Н. С.

к.с.г.н, доцент

Нежлукченко Н. В.

к.с.г. н, доцент

Кушнеренко В. Г.

к.с.г. н, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

«Есоімаст» – це «адаптоване учбове середовище для розвитку компетенції у питаннях впливу місцевої погоди, якості повітря клімату на економіку і соціальне життя» (561975-EPP-1-2015-1-FI-EPPKA2-SVNE-JP,

<http://e-impact.net/ru/>) проект сумісно фінансується програмою Erasmus+ Європейський Союз та реалізується у період 2015-2019 років. Розглядає наступні завдання:

- розробка освітнього контенту для середовища навчання в галузі економічних і соціальних наслідків впливу місцевої погоди, якості повітря і клімату, орієнтованого на студентів вищих навчальних закладів, фахівців у галузі гідрометеорології та менеджерів на метеозалежних підприємствах і в державних установах;
- розробка апаратних і програмних компонентів середовища навчання та інтегрування їх зі змістом навчання;
- тестування інтегрованого середовища навчання в університеті, на курсах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;
- розробка стратегій комерціалізації для адаптивної системи інтегрованого середовища навчання [1].

У відповідності до завдань та мети проекту застосовуються сучасні підходи до формування знань слухачів утворювальних навчальних курсів, а викладання відбуватиметься на окремому сайті у індивідуальному профілі кожного слухача – його власному навчальному середовищі.

Навчальне середовище – це штучно побудована система, структура і складові якої сприяють досягненню цілей навчально-виховного процесу. Структура навчального середовища визначає його внутрішню організацію, взаємозв'язок і взаємозалежність між його елементами. Елементи (об'єкти, складові, елементи – неподільні частки) навчального середовища виступають, з одного боку, як його атрибути чи аспекти розгляду, що визначають змістовну і матеріальну наповненість навчального середовища, а, з іншого боку, як ресурси навчального середовища, що включаються у діяльність учасників навчально-виховного процесу, набуваючи при цьому ознак засобів навчання і виховання [2].

Інтерактивне навчання – це навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Методична особливість інтерактивних технологій полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавлення у студентів, сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Порівняно із звичайним заняттям, заняття з використанням інтерактивних технологій стимулює пізнавальну самостійність, творчу ініціативу студентів [3].

У рамках проекту створені інтерактивні навчальні курси з вівчарства, екології міста, транспорту та інші. Обраний підхід до навчання слухачів є обґрунтованим, кожен курс має лекції (у т.ч. відеформат із субтитрами на англійській мові), практичний курс, самоаналіз отриманих знань та тестовий контроль для оцінки кожної теми та підсумкового контролю. Таким чином створене навчальне середовище поєднує традиційні підходи (лекція, читання, відеоматеріал, демонстрація) із сучасними технологіями.

При дослідженні традиційних підходів до навчання рівень засвоєння матеріалу має вигляд «**Піраміди навчання**»:

- Лекція – 5% засвоєння

- Читання – 10% засвоєння
- Відео-, аудіо-матеріали – 20% засвоєння
- Демонстрація – 30% засвоєння
- Дискусійні групи – 50% засвоєння
- Практика через дію – 75% засвоєння
- Навчання інших / застосування отриманих знань відразу ж – 90% засвоєння.

З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція – 5%, читання – 10%), а найбільш інтерактивного (дискусійні групи – 50%, практика через дію – 75%, навчання інших чи негайне застосування – 90%), тому найбільш перспективними є інтерактивне навчання:

- Те, що я чую, я забуваю.
- Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.
- Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.
- Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю я набуваю знань і навичок.
- Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.
- Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти [4].

Створені, у рамках проекту, активні форми контролю засвоєння навчального матеріалу із застосуванням методичного підходу Блума [4,5].

На думку Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, як-от запам'ятовування, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінка. Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань.

Якщо слідувати розробленій Блумом таксономії, то *знання – це лише перший, найпростіший рівень класифікації*. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – *знання, розуміння, застосування* – цілі нижчого порядку (мисленням низького рівня). А наступні три – *аналіз, синтез, оцінювання* – вищого порядку (мисленням високого рівня).

Бенджамін Блум встановив також, що *між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок*. Більше того, самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. Питання на запам'ятовування відносяться до *найнижчого рівня*. Питання на оцінку або судження розглядаються як *високий рівень мислення*. Насправді, всі запитання важливі й усі вони приводять до різних видів мислення.

Запитання – один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Використання на уроках запитань високого рівня – *на аналіз, синтез, оцінку* – дозволить вчителю ефективно розвивати критичне мислення учнів. Уміння вчителя формулювати такі запитання є обов'язковою умовою вирішення цієї проблеми. З іншого боку, ми маємо навчити формулювати запитання різного рівня у процесі дослідження того чи іншого джерела знань.

Розвинути такі уміння може допомогти використання спеціальних питальних слів для кожного рівня запитань.

Проте, використання таксономії Блума передбачає й формулювання пізнавальних завдань, які забезпечують досягнення навчальних результатів різного рівня. Такі завдання можуть бути побудовані за допомогою спеціальних дієслів, що «програмують» розумову діяльність слухачів.

За Блумом кожен рівень мислення схематично відповідає окремим питальним словам [4, 5]

Рівень мислення / навчальний результат	Практичні навички	Питальні слова для формування запитань цього рівня	Дієслова, для побудови діяльності на різних рівнях мислення
Здобуття знань (інформації)	Повторення або розпізнавання інформації	Що таке...? Де? Коли? Що саме... Скільки...?	Назвіть ... В якому році ... Де відбулось Напишіть формулу ... Перерахуйте ...
Розуміння інформації	Розуміння змісту інформаційних матеріалів	Як передати іншими словами...? Як ви розумієте? Як пояснити іншими словами?	Закінчіть фразу ... Що ви дізналися ... Чому ... Скажіть іншими словами ... ... Поясніть іншими / власними словами ...
Використання, застосування інформації	Застосування у подібних випадках	У якому випадку можна застосовувати...? Хто може використовувати...? Чи може бути корисне...? Що може зашкодити...?	Поясніть мету застосування... Рішіть завдання різними способами... Яка теорія дозволяє пояснити... Перевірте запропоновану гіпотезу... Зробіть висновок...
Аналіз	Визначення частини та структури	Які основні елементи...? З чого складаються...? Які причини...? Як влаштовано...? Які функції...? У чому зв'язок між...?	Яка структура... Класифікуйте... Що є наслідком... Порівняйте... Проаналізуйте причини...
Синтез	З'єднайте частини по-новому...	Які висновки можна зробити з...? Що потрібно...? Чому видумаете...? Як зробити...? Чому ви вважаєте...?	Знайдіть власне рішення... Запропонуйте алгоритм... Знайдіть альтернативу... Які можливі зміни... Систематизуйте... Дослідіть...
Оцінювання	Визначте значущість за критеріями	Добре чи погано...? Які переваги або недоліки...? Правильно чи помилково...? Чи правильно, ...що, ...чому?	Оцініть логіку... Опішіть достовірність... Визначте критерії... Чи відповідає ... Що ви думаєте про ... Зробіть висновок...

Таким чином створені навчальні курсу «e-impact» (561975-EPP-1-2015-1-FI-EPPKA2-SVNE-JP, <http://e-impact.net/ru/>) не лише є актуальними із точки зору популяризації метеорології у аграрному секторі, медицині, логістики та інш., а й є демонстрацією нового підходу у формуванні навчальних програм слухачів та можуть пропонуватися як елемент дуальної освіти.

Використана література:

1. <http://e-impact.net/uk/tsili/>
2. Биков В.Ю. Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та е-технологій навчання // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002. Збірник наукових праць до 10 – річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 2. – Харків: “ОВС”, 2002. – С. 182-199.
3. П’ятакова Г.П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі Електронний ресурс / Г.П. П’яткова, Н.М. Заячківська // Інтерактивні методики. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_others/pedtehnol1.htm
4. Жилінкова І. Зобов'язання з надання послуг у сфері інтерактивної (дистанційної) освіти //Право України. – 2002. – № 4. – С. 108-113
5. Пометун Олена Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці <http://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi/>

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Скворцов Р. А.
студент

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Інформатизація суспільства значно змінила роль інформації та інформаційних технологій, які використовуються в управлінській діяльності. Рівень застосування інформаційних технологій в управлінні підприємством прямо впливає на показники результативності його діяльності та конкурентоспроможність підприємства на ринку. Використання інформаційних систем має особливе значення в управлінні персоналом. Адже успішність діяльності підприємства в першу чергу залежить від кваліфікації персоналу, його вмотивованості та продуктивності праці. Грамотний підхід в управлінні кадрами забезпечує підвищення ефективності праці персоналу та забезпечує досягнення відповідних результатів економічної діяльності підприємства. Тому питання управління персоналом повинні займати одне з ключових місць у загальній стратегії підприємства.

Важлива роль в оптимізації процесу управління кадрами підприємства належить автоматизованим системам управління персоналом (Human Resource Management Systems). Використання інформаційних технологій в управлінні персоналом підприємства надають можливість підвищити ступень керованості, знизити вплив людського фактора, скоротити об'єм паперової роботи, підвищити оперативність і достовірність інформації, знизити витрати, оптимізувати облік та контроль, забезпечити ефективний моніторинг інформації, збільшити частку ринку та об'єми виробництва.

Інформаційні системи людських ресурсів HRM (Human Resource Management) представляють собою системи, які використовуються для збору, запису, збереження, аналізу та видачі даних, що стосуються людських ресурсів організації. Основна мета програмного продукту цього класу – повернути та утримати цінних для підприємства фахівців.

Ефективне HRM, з метою забезпечення конкурентних переваг, вимагає адекватної оновленої інформації про поточних співробітників, а також потенційних працівників на ринку праці. ІТ-еволюція поліпшила методику збору цієї інформації за допомогою розробки систем HRIS. HRIS, як інформаційні системи людських ресурсів, має пряме впровадження у відділі кадрів і співробітників в цьому відділі, які є користувачами цієї системи [2, с. 39].

Важливість системи HRIS багатогранна, починаючи від оперативної допомоги в зборі, зберіганні та підготовці даних для звітів, спрощуванні і прискорюванні процесів і контролю наявних даних, зниження витрат на робочу силу для відділу кадрів, а також надання своєчасної і різноманітної інформації для керівництва компанії, на основі якої можна зробити стратегічні рішення, пов'язані з іншими видами діяльності компанії. Впровадження HRIS технологій дозволяє вести кадрову документацію і підтримувати документообіг в електронному вигляді, що мінімізує ручне введення даних виключає дублювання облікових записів співробітників, забезпечує її блокування для звільненого персоналу, а також дає можливість оперативно виконувати розрахунки зарплати і всіх зв'язаних нарахувань і утримань [2, с. 40].

HRIS включає в себе системи і процеси, які з'єднують функції управління персоналом та інформаційних технологій. Компанії часто вибирають впровадження цієї інформаційної системи після успішного впровадження ERP (планування ресурсів підприємства) і CRM (управління взаєминами з клієнтами), з метою поліпшення процесів, пов'язаних з прийняттям рішень про співробітників. Інформаційні технології дозволили широке впровадження HRIS-додатків, щоб підвищити ефективність роботи в цілому за рахунок підвищення ефективності управління персоналом [4].

Ключовими властивостями HRIS для сучасних підприємств стають [1, с. 26]:

- здатність зберігати великі об'єми даних, зокрема у вигляді розподілених баз даних;
- оперативно обробляти ці дані за складними алгоритмами;

- легко змінювати вказані алгоритми при зміні законодавства;
- підтримувати всі нормативні вимоги до вихідних документів;
- легко змінювати форми документів при зміні законодавства;
- підтримувати різні організаційні структури.

У більшості випадків HRIS містить всі або більшість з наступних функцій:

- Збір і моніторинг додатків для роботи або інтернет-рекрутингу – це програма, яка не тільки дозволяє кандидатам претендувати на певну посаду в компанії, але і дозволяє відділу кадрів для збирати і обробляти отримані заявки. У цій функції HRIS застосування методу комп'ютерних систем і мереж дуже важливе, особливо через онлайн доступ до системи.

- Облік всіх персональних даних – це додаток, який має базу даних з даними про всіх співробітників. Дуже важливо для кожної компанії, щоб ці в більшості випадків були стандартизовані.

- Функція розрахунку заробітної плати дозволяє автоматизувати процес оплати праці шляхом збору даних про робочий час і відвідуваність, розрахунки різних відрахувань і податків, а також періодично оплачувати дорожні чеки і податкові звіти працівника. Ця функція часто не в повній мірі є частиною HRIS, тому що вона в значній мірі інтегрована в систему для управління фінансами компанії.

- Вигідне перебування працівника в компанії, яке проявляється в таких формах як пільги, страхування, розподіл прибутку і пенсійна допомога. Всі співробітники повинні бути інформовані про свої права і зобов'язання. Найбільш важливі заходи включені не тільки в пенсійні плани, придбані поліси страхування життя, але і в розподілі акцій компанії або розподілі прибутку. Основною функцією є моніторинг всіх програм і посібників для того, щоб помітити будь-які потенційні недоліки.

- Управління продуктивністю – дуже важливе для кожної компанії, тому що безперервний моніторинг і оцінка мають важливе значення, коли компанія робить висновки про ефективність HRIS. Крім того, важливо, зрозуміти, чи цілі будуть виконані, і який сегмент потрібно поліпшити. Метою цього процесу є не критика, а розуміння потенційних оновлень і оновлень системи.

- Система самообслуговування співробітників – це функція в сучасному середовищі на основі веб-технології, яка дозволяє співробітнику разом з професіоналами у відділі кадрів для управляти базою даних працівника. З правом дозволу вони можуть отримати доступ до даних тільки для читання або зміни статусу [5].

HRIS досягнули нового етапу з розвитком комп'ютерних мереж. Раніше тільки навчені співробітники, в основному з відділу кадрів, могли виконувати операції на окремих комп'ютерах або в мейнфреймах, через локальну мережу терміналів. Проте, раптове розширення мереж і падіння цін на комп'ютери дозволили кожному стати частиною системи, незалежно від того, де вони знаходяться. У нових умовах кожен співробітник може використовувати HRIS. Рівень використання визначається необхідністю і

правами доступу. Структура HRIS стає значно складнішою, і нові проблеми виникають, в першу чергу, пов'язані з безпекою і конфіденційністю інформації про співробітників. HRIS, як і інші інформаційні системи, повинні бути гнучкими і адаптуватися до змін. Вони повинні стежити за розвитком організації, щоб задовольнити всі існуючі і нові потреби. З іншого боку, якщо компанія не дотримується нових тенденцій в області інформації і комунікаційних технологій, вона може мати проблеми з неефективними або недостатньо ефективними HRIS (застарілими або непридатними для потреб компанії). Отже, це буде впливати на загальний бізнес, особливо на великих підприємствах зі складною організаційною структурою [2, с. 37]

Інформатизація у сфері управління персоналом на підприємстві є необхідною і значно зменшує ризики управлінських помилок та фінансових затрат. Від того, на скільки правильно та грамотно налаштована система управління персоналом, багато в чому залежить ефективність роботи самого підприємства. Впровадження HRIS-систем управління персоналом підприємства, забезпечує підвищення якості доступної інформації, підвищення швидкості отримання та розповсюдження інформації, підвищення рівня гнучкості інформації, підвищення ефективності розрахунку показників, підвищення продуктивності праці, підвищення ефективності управління робочим часом персоналу. Все це надасть можливість управлінському персоналу удосконалити робочий процес та зробити його більш результативним, впровадити нові механізми мотивації персоналу та підвищити продуктивність праці. Ефект від застосування інформаційних технологій дозволять вивести систему управління персоналом на новий рівень розвитку та істотно покращити загальні показники ефективності підприємства.

Використана література:

1. Василів Б. В. Інформаційні системи менеджменту персоналу. [Навчальний посібник] / Василів Б. В. – Рівне, НУВГП, 2014. – 148 с.
2. Чупріна М. О. Використання інформаційних систем в управлінні персоналом / Чупріна М. О., Гогот М. М. // Актуальні проблеми економіки і управління: Збірник наукових праць молодих вчених Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», – 2017 р.– № 11 – С. 34-41.
3. Dorel D. The role of information systems in human resource management / Dorel Dusmanescu, 2011. – 20 с.
4. Rietsema D. What is HRIS? [Електронний ресурс] / DaveRietsema – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hrpayrollsystems.net/hris/>.
5. Important Functions of HRIS (Human Resource Information System) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kalosoftsoftware.com/en-us/blog/Important-Functions-of-HRIS-Human-Resource-Information-System-b19>.

ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИРОЩУВАННІ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОЇ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Шапоринська Н. М.

к.с.-г.н., доцент

Ладичук Д. О.

к.с.-г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

За багатьма показниками та динамікою розвитку негативних процесів техногенного характеру (регіональне підтоплення, деградація земель, замулення та самоотруєння Дніпра тощо) Херсонська область вже давно знаходиться у катастрофічно-депресивному стані. Проте найстрашніше те, що втрачаються земельні ресурси, на яких ще зовсім недавно вирощувалась сільськогосподарська продукція для «дитячого та дієтичного харчування» – екологічно чиста та високої якості. І саме тому виникає потреба повернутися до засад вирощування такої екологічно чистої продукції.

На сьогодні існують два основних принципи екологізації сільськогосподарського та переробного виробництва. Це:

- збереження природного біорізноманіття на залишковому рівні з виведенням значних площ угідь з обігу;
- підвищення продуктивності агроландшафтів за рахунок покращення еколого-меліоративного режиму із збереженням екологічної стійкості ландшафтів.

Принципова задача еколога – меліоративного режиму полягає у тому, що при мінімумі витрат на управління необхідно створювати такі умови вологості ґрунту та вертикальної проточності у зоні аерації, які б забезпечили отримання високих та гарантованих урожаїв сільськогосподарських культур і стійкість родючості ґрунтів на тривалий період часу.

Зрошуване землеробство – це складна система з великою кількістю взаємопов'язаних елементів. Високоєфективні засоби регулювання стану рослин ускладнюють процес управління і підвищують ціну прийняття управлінського рішення через можливість негативного впливу застосування цих заходів на обсяг і якість продукції, стан навколишнього середовища. Особливо це важливо для умов зрошення, де ефективність регулювання продуктивності агроценозів максимальна. Основою прийняття рішень, особливо при управлінні такими складними системами, як сільськогосподарське виробництво – є організація інформаційних потоків.

Для підвищення надійності процедури прийняття управлінських рішень виникає необхідність в нових підходах до організації інформації та нових формах трансформації знань у виробництво. Ця проблема вирішується шляхом розробки бази знань в зрошуваному землеробстві та створення на її

основі автоматизованих систем управління, що гарантують проектні обсяги виробництва якісної сільськогосподарської продукції.

Уявіть собі схему роботи всього великого сільськогосподарського, або водогосподарського підприємства (з відображенням цехів, потоків сировини, продукції і т.д.) з позначенням інженерних споруд, мереж (водозабір, системи водопостачання, каналізації, тепlopостачання, телефонного зв'язку ...), джерел і користувачів енергії (електроенергії, палива, мазуту, дров – всіх вимірюваних ресурсів).

З огляду на те, що вся інформація про земельні ресурси сільського господарства (земельні, рослинні, водні ресурси) має просторову прив'язку, безумовно, що в якості базової інформаційної технології найбільш доцільно використовувати геоінформаційні системи (ГІС). Цей інструмент інформаційних технологій має можливість пов'язувати всі елементи складних виробничих систем (підприємств) з будь-яким іншим елементом або системою.

Особливо це актуально зараз, коли в Херсонській області формуються територіальні громади. Де виникає необхідність точного землеробства. Сутність точного землеробства в тому, що обробка полів здійснюється в залежності від реальних потреб сільськогосподарських культур, що вирощуються в даному місці. Ці потреби визначаються за допомогою сучасних інформаційних технологій, включаючи і космічну зйомку. Слід зазначити, що часткові засоби обробки диференціюються в межах різних ділянок поля, даючи максимальний ефект при мінімальних збитки навколишньому середовищу і зниженні загальних витрат речовин, що використовуються.

Безумовно, регулювати внесення хімікатів і добрив можливо і вручну, «на око», проте науково-обґрунтований підхід більш ефективний. Накопичення статистичних даних обробок і агротехніки по кожному полю (куди і скільки внесли кожного речовини) і отриманих результатів (врожайність і якість продукції) дозволяють використовувати різні види аналізу (кореляційний, регресійний, факторний і т.д.) з тим, щоб в подальшому коригувати використовувані дози для отримання максимуму віддачі на кожен гривню, яка вкладається в агрообробку або в кожен зрошуваний гектар.

Сучасні системи управління базами даних (СУБД) включають кошти статистичного аналізу, які дозволяють проводити такий аналіз по кожному окремому полю. Але, якщо ми захочемо зробити аналіз більш детальним і точним шляхом розбиття поля на невеликі однорідні ділянки, то тут потрібні вже засоби просторового аналізу, які є в ArcGIS. Саме такий підхід вважається оптимальним в ідеології точного землеробства.

Тут слід зазначити, що в спеціальних додаткових модулях ArcGIS реалізовані найсучасніші методи просторового аналізу даних, які дозволяють виявити приховані закономірності в даних, які невидимі неозброєним оком.

За допомогою цих коштів по кожній елементарній області (елементарного ландшафту) можливо аналізувати вплив рельєфу, характеристик ґрунту, якості поливу, гідрогеолого-меліоративного режиму, історії внесення

отрутохімікатів, добрив і меліорантів, а також виявити проблемні (у тому числі підтоплені, вторинно засолені та осолонцьовані ділянки), які не вписуються в діючі агрономічні моделі, але на їх основі за допомогою ГІС їх можна вдосконалювати.

Для гарантійного виробництва сільськогосподарської продукції необхідна комплексна ГІС, яка містить наступні цифрові карти, такі як карти вмісту мінеральних речовин в ґрунтах, типів і характеристик ґрунтів, карти схилів (з цифровою моделлю рельєфу) і експозиції схилів, погодних, кліматичних, гідрогеологічних та гідрологічних умов. Важливою інформацією є цифрові карти, які містять такі фактори як врожайність і тип посівів, тип механічної і хімічної обробки, просторове розподілу шкідливих комах тощо. При наявності такої інформації відкриваються необмежені можливості аналізу, прогнозу і оптимізації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Особливо важливим є використання геоінформаційних технологій, особливо технологій обробки даних дистанційного зондування (аерофотознімків, космознімків, в першу чергу багатозональних і гіперспектральних), для тематичного дешифрування території. Це є базисом для створення необхідної цифрової картографічної основи інформаційних систем агропромислового комплексу.

Сьогодні одним із першочергових завдань підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є раціональне використання регіональних агрокліматичних ресурсів. Вирішення цієї проблеми можливе лише при застосуванні комп'ютерних технологій збору і обробки інформації.

На регіональному рівні рішення проблем господарського використання земель, оптимізації структури посівних площ, застосування ґрунтозахисних заходів та ін., стало можливим при створенні регіональних проектів ГІС.

Регіональні проекти включають в себе: 1. Регіональну базу ГІС: нормативні довідники; економічні показники; електронні карти; плани землекористування; типові технології вирощування сільськогосподарських культур і т.д. 2. Геоінформаційне забезпечення системи точного землеробства: планування – структура посівних площ, сівозміни, обсяги виробництва; моніторинг – стан посівів, ґрунт, агротехнічні операції, прогноз розвитку агроєкосистем; оперативне управління технологічними процесами вирощування сільськогосподарських культур.

Аналіз даних в цій системі проводиться засобами картографічного аналізу, дозволяє отримати просторово певні дані приросту або зниження продуктивності агроєкосистеми. При необхідності на основі аналізу проводиться коригування проектів.

Використання геоінформаційних систем при проектуванні і управлінні сільськогосподарським виробництвом, за рахунок раціонального використання природних ресурсів регіону, значно скоротить витрати матеріальних і енергетичних ресурсів, стабілізує виробництво якісної продукції в достатніх обсягах, що забезпечить підвищення ефективності функціонування аграрного сектора.

Таким чином, комплексні дослідження особливостей формування показників еколого – меліоративного режиму, як кожного окремо, так і у взаємозв'язку, в натурних умовах кожного агроландшафту протягом тривалого часу і створення на їх базі надійних математичних моделей дозволить зберегти їх екологічну стійкість та дозволить розробити еколого – економічний механізм екологізації сільського господарства.

СЕКЦІЯ 7. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРОГНОЗИ

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ, ЯК ОДИН З ВАЖЕЛІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОФОРМУВАНЬ

Алещенко Л. О.

здобувач третього (освітньо-наукового рівня вищої освіти),
асистент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Жосан Г. В.

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту організацій

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В сучасних умовах інтеграції економіки України до європейського співтовариства перед аграрними формуваннями постає завдання не тільки вивести існуючі галузі на якісно новий рівень, забезпечити високі стандарти продукції, що експортується на європейський ринок, а й розвивати нові напрями діяльності, які забезпечуватимуть високий рівень прибутковості та стабілізують фінансовий стан господарюючих суб'єктів та подолають проблему сезонності.

Аграрні формування ставлять за мету отримання прибутку в процесі виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції. Проте, аграрний бізнес, як жоден інший, характеризується ризиком і невизначеністю кінцевих результатів через вплив природно-кліматичних факторів. Крім того, яскраво виражена сезонність виробництва вимагає чіткого планування доходів і витрат, раціонального розподілу матеріальних і фінансових ресурсів. Наведені чинники та неефективне управління господарством часто приводять до збитковості виробництва певних видів продукції або в цілому операційної діяльності. Тому власники агробізнесових структур постійно ведуть пошук інших видів діяльності, які забезпечуватимуть стабільні і постійні доходи, нівелюватимуть негативний вплив зовнішнього середовища і страхуватимуть ризики підприємницької діяльності. Напрями диверсифікації діяльності різні – від переробки власної продукції і її реалізації кінцевому споживачу до заснування нових видів бізнесу, які не властиві сільськогосподарському виробництву – магазини, аптеки, перукарні, готелі та інші.

Однією із форм диверсифікації діяльності аграрного підприємства на сучасному етапі є розвиток агротуризму. Прибічниками прогресивного місцевого самоврядування він розглядається як найважливіша точка

об'єднання місцевих спільнот і є одним з трьох різновидів сільського туризму, до якого ще відносяться відпочинковий та екотуризм [1].

Базою розвитку відпочинкового туризму в селі є капітальний житловий фонд на садибах господарів і наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові та інші надбання тієї чи іншої місцевості.

Екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для місцевостей, що лежать у межах територій національних і природних парків, заповідних зон тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку.

Агротуризм – вид сільського зеленого туризму як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово вилучені з аграрної сфери.

На даному етапі Україна визначає одним зі своїх пріоритетних заходів диверсифікацію підприємницької діяльності в сільській місцевості, розвиток сільського туризму, відродження підсобних промислів і ремесл з метою створення рівних умов для ефективного функціонування господарств усіх форм власності, а також стимулювання об'єднання товаровиробників як у виробничій, так і в обслуговуючій сфері, що сприятиме посиленню їхньої конкурентоспроможності[3].

Наразі сучасний стан аграрної сфери України свідчить про неспроможність держави надавати дієву підтримку розвитку сільських територій, тому вагомим залишається варіант участі в цьому процесі сільськогосподарських товаровиробників, які самі знаходяться в досить хиткому становищі, зважаючи на низьку прибутковість сільськогосподарського виробництва. Звідси стає зрозумілим, що без підвищення ефективності виробництва неможливо здійснювати глибокі соціально-економічні перетворення в аграрній сфері. Вирішити дану дилему покликана диверсифікація, що дає змогу, раціонально використовуючи наявний природно-ресурсний потенціал, забезпечити матеріальний добробут населення та соціально-економічне благополуччя регіонів [4, с. 19].

Огляд наукових публікацій, присвячених питанням диверсифікації, дає розуміння економічної сутності диверсифікації діяльності підприємств як важливого напрямку управління їх функціонуванням у динамічних умовах науково-технічного прогресу та кризових ситуацій. Диверсифікацію розглядають у наукових виданнях в основному на рівні впровадження нових видів продукції, нетрадиційних для аграрного бізнесу [1-3].

Диверсифікація виробництва у сфері АПК – це розширення номенклатури й асортименту, зміна видів продукції, що виробляється підприємством для підвищення ефективності господарської діяльності, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутству з урахуванням екологічних та соціальних потреб населення [1].

Диверсифікацію також пов'язують з уникненням частини ризику при розподілі капіталу між різними видами діяльності. Так, надмірне

поглиблення спеціалізації сільськогосподарського підприємства суттєво підвищує його ризик. У той же час, природні та економічні умови, включаючи ємність ринку та ступінь його насиченості сільськогосподарською продукцією, можуть бути сприятливими для організації нового виробництва [2]. У цьому руслі В.В. Гончаров визначає диверсифікацію як процес розширення товарного асортименту фірми з метою забезпечення більшої стабільності результатів та уникнення коливань в одержанні прибутку [3]. Як зменшення ступеня підприємницького ризику через ліквідацію залежності від єдиного виду продукції розглядає диверсифікацію Л.Ш. Лозовський [4].

Саме диверсифікація, як стверджує А. Шепіцен, в аграрному виробництві застосовується для зменшення ризиків, завоювання нових сегментів ринку, збільшення виручки підприємства через здійснення переробки, а в деяких ситуаціях і реалізації продукції.

Диверсифікація виробництва в сільському господарстві передбачає збільшення прибутку за рахунок використання ринкових шансів і встановлення ринкових переваг, забезпечення новими робочими місцями трудових ресурсів села.

Основна причина диверсифікації – прагнення господарств зменшити залежність від вузької товарної номенклатури [5]. Схожої думки щодо даного терміну дотримується й Є.І. Богуславський, який визначає його як елемент ефективного управління підприємством, де завдяки вмілому комбінуванню різних видів діяльності з мінімальним ступенем ризику може бути досягнуто максимальне збільшення прибутку. Диверсифікація передбачає виявлення саме того виду діяльності, у якому можна найбільш ефективно реалізувати конкурентні переваги підприємства [6].

Розглядаючи диверсифікацію з точки зору управління формуванням ефективності аграрних підприємств, вважаємо за доцільне визначати її як комплекс рішень та дій, спрямованих на отримання доходів з різних джерел, що всередині будь-якого підприємства відповідають заданим цілям та сприяють досягненню кінцевої мети, тобто тих намірів, якими підприємство керується у своїй діяльності. Але недостатньо прийняти диверсифікацію в якості головної стратегії соціально-економічного зростання. Необхідним є методичне і практичне забезпечення впровадження даної стратегії в практику управління підприємствами.

Розвиток сільськогосподарського виробництва залежить від ставлення суспільства до соціальних проблем сільського населення, рівня його кваліфікації й культури, мотивації його трудової й соціальної активності у здійсненні економічної реформи, впровадження досягнень науково-технічного прогресу в сільськогосподарське виробництво. Соціальні перетворення на селі повинні забезпечити однакові умови життя сільського й міського населення, адже рівень життя на селі залежить від доходів сільських жителів, джерел і структури їх формування та використання. Відсутність достатніх заощаджень у населення стала основною проблемою трудової міграції сільського населення, особливо молоді.

Винятково важливим аспектом організації розвитку сільських територій є об'єднання відповідних державних, регіональних і безпосередньо місцевих фінансових, матеріальних та інших зусиль і можливостей. Кожний із цих рівнів виконуватиме в цій роботі властиву йому функцію. Чи не найбільша проблема полягає в їх узгодженні й цілеспрямованому регулюванні. Одним із найважливіших кроків на цьому шляху має стати здійснення кожним суб'єктом покладених на нього завдань у визначені терміни й у встановлених обсягах.

Для вирішення проблем розвитку сільських територій важливим є організація комплексного розвитку сільської території на основі ретельно опрацьованої стратегії диверсифікації, що є основою формування нових робочих місць із подальшим зменшенням безробіття, зростанням доходів сільського населення; забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств відповідно до природно-кліматичних умов, власного ресурсного потенціалу та освітньо-кваліфікаційного рівня населення та підтримання екологічної надійності сільських територій.

Отже серед ефективних напрямів диверсифікації в аграрному секторі слід вважати не тільки орієнтацію на внутрішньогалузеву диверсифікацію виробництва з метою підвищення поточної рентабельності продукції рослинництва та тваринництва, а й запровадження нових видів діяльності, котрі не належать до профілю роботи сільськогосподарських підприємств. Серед них особливої актуальності набуває сільський (зелений) туризм.

Окрім мінімізації ризиків безприбуткового господарювання, зазначені напрями орієнтуватимуть керівництво підприємств, що господарюють в депресивних регіонах, на цілорічне залучення виробничого персоналу, управлінську оптимізацію структури підприємства зі стратегічною метою виходу на нові ринки збуту продукції. Диверсифікація дасть змогу підприємствам повніше використовувати матеріальні ресурси, землю та робочу силу. Це сприятиме пом'якшенню сезонності виробництва, підвищенню зайнятості працівників, отриманню додаткового доходу та вирішенню на цій основі цілої низки соціально-економічних проблем.

Використана література:

1. Бакуш К. Теоретичні основи диверсифікації сільськогосподарського виробництва / К. Бакуш // Вісник ЛНАУ. Економіка АПК. – 2010. – № 17 (2). – С. 112-119.
2. Бабышева Е. Сбытовая деятельность и диверсификация производства сельскохозяйственных предприятий / Елена Бабышева // АПК: экономика, управление. – 1997. – № 8. – С. 15-19.
3. Лозовский Л.Ш. Универсальный бизнес-словник / Л.Ш. Лозовский, Б.А. Райзберг, А.А. Ратновский. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 640 с.
4. Шепіцен А.О. Стратегія диверсифікації як основа формування конкурентоспроможності аграрної продукції / А.О. Шепіцен // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 3. – С. 256-259.

5. Мармуль Л.О. Механізм формування диверсифікаційної політики підприємства в умовах трансформаційної економіки: монографія / Л.О. Мармуль, М.М. Радева. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 198 с.

6. Богуславський Є.І. Стратегія диверсифікації: вибір моменту старту / Є.І. Богуславський, Ю.С. Шибалкіна // Социальная экономика. – 2009. – № 2. – С. 182-188.

НЕКОТОРЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Алиева Г. Т.

к.э.н., доцент

*Ленкоранский Государственный Университет
Ленкорань, Азербайджан*

Байрамов Ш. В.

к.э.н., доцент

*Азербайджанский Государственный Экономический Университет
Баку, Азербайджан*

В результате коренных рыночных преобразований, проведенных в экономике страны, был устранен кризис в промышленности и достигнуты значительные результаты в ряде других сфер. Начиная с 20 сентября 1994 года, в нашей стране были заключены соглашения в сфере добычи нефти и газа с крупными транснациональными корпорациями, представляющими развитые страны мира. Эти договоренности дали толчок ускоренному развитию нефтяной и газовой промышленности нашей страны.

В конце XX века в стране было налажено производство части ранее импортируемых из зарубежных стран товаров, что привело к обогащению внутреннего рынка и снижению зависимости от импорта. В настоящее время в сфере промышленности нашей страны действуют около 200 предприятий с иностранными инвестициями, которые представляют 63 страны мира. Значительное увеличение числа вновь формируемых хозяйственных структур, расширение и динамичное развитие малого предпринимательства, увеличение числа физических лиц, занимающихся предпринимательством, сопровождается увеличением роли негосударственного сектора.

За последние 10 лет промышленность Азербайджана перешла на новый этап развития. За этот период в этот сектор экономики было вложено инвестиций на более чем 40 млрд. манат. Меры по модернизации и созданию конкурентоспособных на мировом рынке отраслей промышленности, отвечающих современным требованиям, дали свои реальные плоды. Так, за последние 10 лет были сданы в эксплуатацию Сумгаитский Парк

Технологий, Нахчыванский автомобильный завод, завод по утилизации твердых отходов в Баку, Гарадагский завод металлоконструкций, Комбинат по добыче и обработке золота и меди в Кедабеке, Гянджинский алюминиевый завод, Мингячевирский завод электронного оборудования, новая производственная линия на Цементном заводе в Гарадаге, предприятие «Азбентонит», фабрика по производству пианино в Габале, фабрики «M-Line», FZMDF, «EMBAWOOD» и другие. Были сданы в эксплуатацию завод по производству сахара в Имишли, завод по производству соли в Масазыре, консервные заводы в Габале и Хачмазе, завод по производству молочной продукции в Агджабеди, предприятие по обработке кукурузы и производству глюкозы в Огузе. Также, за последние годы были запущены в производство сотни современных предприятий в сфере энергетики, машиностроения, производства пищевой продукции, бытовых приборов, строительных материалов и др.

За период с 2003 по 2016 годы добавленная стоимость в ненефтяном секторе промышленности увеличилась в 28 раз, в том числе в сфере обработки ненефтяного сырья – в 27 раз. Удельный вес добавленной стоимости в промышленной продукции вырос с 53,5% до 78,0 процентов, доля добавочной стоимости, созданной в промышленности в структуре валового внутреннего продукта выросла с 40,4 процентов до 50,0 процентов. экспорт продукции ненефтяной промышленности вырос в 5 раз, основные фонды промышленных предприятий увеличились в 3,9 раза и достигли 46,8 млрд. манат. В исследовательской работе, проведенной Лал К.Алмасом и Назим У. Гаджиевым по текущим и потенциальным сравнительным преимуществам Азербайджана было показано, что «В Азербайджане существует мощный потенциал для создания в будущем новых и конкурентоспособных сфер промышленности (особенно, в ненефтяном секторе)» [1]. Результатом политики диверсификации является то, что за последние годы темпы роста ненефтяного сектора промышленности превышают темпы роста нефтяного сектора промышленности.

В 2005 году в структуре промышленного производства удельный вес горнодобывающей промышленности составлял 67,4%, а доля обрабатывающей промышленности – 25,9%. в 2010 году эти показатели составили соответственно 78,9% и 15,9 %. В 2015 году – 67,0% и 24,3%. В 2017 году доля горнодобывающей промышленности в структуре промышленности по видам деятельности составила 73,9%, а обрабатывающей промышленности – 20,4%.

В 2017 году, по сравнению с предыдущим годом, было выпущено продукции горнодобывающей промышленности: сырой нефти – на 43,1 млн. тонн или на 0,2% больше; природного газа – 17,9 млрд. кубометров или 3,6% больше; добыто золота – на 1619 кг или 3,6% больше.

Согласно данным таблицы, темпы роста горнодобывающей промышленности снизились, однако темпы роста обрабатывающей промышленности выросли в 2014 году по сравнению с предыдущим годом на 10,9%, в 2015 году – на 6,9%, в 2016 году – на 7%, а в 2017 году – на 6,4%.

**Темпы роста промышленности Азербайджана за период
с 2010 по 2017 гг. (по сравнению с предыдущим годом)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вся промышленность	2,6	-5	-2,3	1,8	-	-	-	-
Горнодобывающая промышленность	1,2	-8,4	-4,2	1,1	-2,2	1,7	-4,2	0,9
Обрабатывающая промышленность	9,4	7,1	5,4	4,8	10,9	6,9	7,0	6,4

Примечание: Таблица составлена на основе: Азербайджан в цифрах. Статистический сборник Государственного Комитета Статистики Азербайджанской Республики. Баку – 2018.

В том числе, производство пищевой продукции в 2014 году выросло на 4,7%, в 2015 году – на 5,1%, в 2016 году – на 4,8 %, в 2017 году – на 4,7%. Продукция ткацкой промышленности в 2014 году выросла на 21%, в 2015 году – на 8,5%, в 2016 году – на 8,8%, а в 2017 году – на 8,6%. [4].

В Азербайджане 2014 год был объявлен годом промышленности. За последние 10 лет в промышленности, как и во всех сферах экономики Азербайджана, были достигнуты значительные успехи. Объем производства промышленной продукции вырос в 2,7 раз. За этот период были осуществлены многочисленные проекты в сфере улучшения инфраструктурного обеспечения промышленности, создания конкурентоспособных сфер промышленности, создания новых рабочих мест. Промышленность страны вступила на новый путь инновационного развития [2].

В Азербайджане ограничено влияние политики импортозамещения на развитие промышленности. Наша страна относится к группе малых стран, где структура производства и структура потребления значительно отличаются [3]. Мы считаем, что государственная промышленная политика должна быть направлена на достижение следующих целей:

1. Повышение экономической эффективности промышленных предприятий. Промышленная политика должна быть направлена на поддержку эффективного использования экономических ресурсов в стране. Потому, что продолжительные конкурентоспособные преимущества промышленных предприятий создаются именно на основе эффективного использования экономических ресурсов. Для этого необходимо осуществлять меры по снижению расходов государственных промышленных предприятий, созданию новых предприятий, новой продукции, новых видов экономической деятельности, новых методов производства и реализации продукции, необходимо создавать благоприятную среду для внедрения достижений научно-технического прогресса и инноваций.

2. Необходимо оказывать поддержку оптимизации поведения промышленных предприятий. Одним из важных направлений государственной промышленной политики является повышение свободы

входа и выхода в сферу, повышение стимулов к внедрению инноваций, поддержка определенного уровня конкуренции между компаниями.

3. Повышение конкурентоспособности промышленности зависит от развития связанных с ней отраслей, поэтому, государство должно поддерживать совершенствование межотраслевых связей и в целом, эффективную работу экономики.

На современном этапе, с целью повышения конкурентоспособности промышленности в стране, необходимо осуществить следующие мероприятия:

- оптимизация структуры промышленности, защита права собственности, выполнение обязательств по договорам и соглашениям, совершенствование организационной и правовой базы для улучшения методов и систем регулирования цен на продукцию естественных монополий и информационная открытость;

- осуществление реформ в налоговой системе. Основу этих реформ должны составлять меры по определению налоговых ставок и налоговых льгот, обеспечивающих необходимый уровень эффективности производства в приоритетных сферах;

- эффективное регулирование государством внешнеэкономической деятельности. Меры в этом направлении должны охватывать такие вопросы, как определение импортных тарифов, обеспечивающих конкурентоспособность на внутреннем рынке местных производителей промышленной продукции по приоритетным отраслям, создание системы кредитования и страхования экспорта на льготных условиях, помощь в международной сертификации ориентированной на экспорт продукции и др.

Использованная литература:

1. Lal K. Almas and Nazim Uzbey Hajiyev Azerbaijan's Current and Potential Comparative Advantage: An Exploratory Study (2013). Selected Paper prepared for presentation at the International Conference on Policy Modeling (EcoMod 2013) Prague, Czech Republic, July 1-3, 2013.

2. Г.Аллахвердиев, К.Гафаров, А.Ахмедов «Государственное регулирование национальной экономики». Баку – 2007 (на азерб. языке).

3. О.Мамедли, М.Исмаилов, Ф.Исмаилов «Регулирование национальной экономики». Баку – 2008 (на азерб. языке).

4. Азербайджан в цифрах. Статистический сборник Государственного Комитета Статистики Азербайджанской Республики. Баку – 2018.

МІГРАЦІЯ РАДІОНУКЛІДІВ У ЛАНЦЮЗІ КОРМ – ОРГАНІЗМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Архангельська М. В.

к.с.г.н, доцент

Папакіна Н. С.

к.с.г.н, доцент

Нежлукченко Н. В.

к.с.г.н, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Поширення радіонуклідів – актуальна проблема сьогодення. Радіонукліди розповсюджуються вертикально і горизонтально за допомогою фізичних і біологічних факторів. Радіонукліди, що потрапили в ґрунт і воду швидко включаються в біологічний кругообіг. Забруднені території є відкритим джерелом поширення радіонуклідів, що з поверхневими і ґрунтовими водами надходять до річкових систем і виходять за межі зон відчуження [1-3].

При розгляді сільськогосподарських тварин і птахів як можливих джерел радіоактивного забруднення раціону людини необхідно мати дані про походження радіонуклідів, шляхи їх надходження до організму тварин і ступеня участі в обмінних процесах.

Рослинний покрив та тварини є важливим регулюючим фактором перерозподілу радіонуклідів у ґрунті. Є повідомлення про те, що, наприклад, рапс підіймає радіонукліди глибини на поверхню ґрунту, здійснюючи якби вертикальну міграцію радіонуклідів у ґрунті [4,5].

До організму тварин радіоактивні речовини потрапляють, головним чином, із забрудненого рослинного корму, грудочками ґрунту, з водою через шлунково-кишковий тракт, органи дихання, шкіру. Значна їх частина разом з екскрементами повертається у ґрунт [6,7].

Природні радіоактивні елементи зазвичай накопичуються у рослинах із ґрунту або потрапляють з повітря в кількостях, які прийнято називати фоновими значеннями. Але при значному радіоактивному забрудненні зовнішнього середовища концентрація радіонуклідів у кормах, що надходять до шлунково-кишкового тракту тварин, підвищується. Частково радіонукліди до органів травлення надходять з водою. Потрапляючи до шлунково-кишкового тракту, кормові продукти піддаються механічній, біологічній та хімічній обробці, перетворюючись в такі з'єднання, які можуть бути використані організмом. Оральний шлях, т.б. надходження з раціону, є основним шляхом потрапляння радіонуклідів в організм тварин і птахів [8,9].

Розчинні з'єднання з радіонуклідами здатні проникати через шкіру тварин у вимірюваних кількостях: стронцій-85 може надходити через поверхню поголеною шкіри в організм з водного розчину хлориду стронцію, йод-131 – з водного розчину йодиду натрію, уран – з солей шестивалентного урану, торій – з різних розчинів, сірка-35 – з жирових розчинів, радон – з мазі,

третій і дейтерій, що містяться в атмосферній вологі, – вступаючи в кругообіг при вдиханні повітря.

За механічного, термічного або хімічного пошкодження шкіри, пов'язаних з руйнуванням рогового шару, проникність її по відношенню до радіоактивних речовин різко зростає, але тим не менше надходження радіонуклідів в організм цим шляхом в 200-300 разів менше, ніж при травленні [10,11]. Біологічно доступну фракцію радіонуклідів становить та їх частина, яка може в результаті процесів вилуговування і вимочування переходити з частинок випадіння безпосередньо в ґрунт, ґрунтовий розчин і надалі включається в ланцюжок міграції ґрунт – рослина – сільськогосподарські тварини (птиця) – продукти тваринництва – людина.

Високо рухомі нукліди (йод-131) усмоктуються вже у ротовій порожнині. Час надходження максимальної концентрації різних радіонуклідів у кров с.г. тварин після разового перорального надходження наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Час надходження максимальної концентрації різних радіонуклідів у кров с.г. тварин після разового перорального надходження

Вид тварин	Радіонуклід	Час надходження, годин
Корови, що лактують	I – 131	4...6
	Na – 22	8
	P – 32	6...30
	Ca – 45	20...40
	Fe – 59	24
	Sr – 89	20...40
Вівці і кози	I – 131	2
	Cs – 137	12...24
	Sr – 90	12
Свині	Sr – 90	6...12
	Cs – 137	6...12

Розміри переходу суміші радіонуклідів з частинок корму в шлунковий сік приблизно в 2-3 рази більше, ніж у воду. Величина переходу радіонуклідів з радіоактивних частинок у воду залежить від їх складу. З силікатних частинок в водний розчин переходить лише 1-4%, а з частинок роздробленої породи в зоні вибуху – до 60-80% містяться в них радіонуклідів. Найбільший перехід відзначається у «летючих радіонуклідів» або радіонуклідів, що мають газоподібних попередників (йод-131, телур-132, цезій-137, стронцій-89 і 90), а найменший у радіонуклідів тугоплавких металів (цирконій-95, церій-114, нептуній -239).

До найбільш розчинних у воді відносяться радіоактивні частинки випадіння повітряних ядерних вибухів (до 100%), до найменш розчинним відносять радіоактивні частинки наземних і підземних ядерних вибухів (від 1,5 до 76%).

Радіонукліди в чистому вигляді або їх суміші можуть надходити в шлунково-кишковий тракт в різних формах: у іонізованому стані, у вигляді абсорбованих на поверхні кормів, оплавлених карбонатних і силікатних частинок і т.інш. Поглинання в шлунково-кишковому тракті тварин радіонуклідів лужноземельних елементів також залежить від їх властивостей [3].

Різниця в поглинанні радіонуклідів також залежить від розчинності речовин, у складі яких вони надходять до організму. Так, розчинність радіоактивних речовин із хмари повітряного вибуху в 15 разів перевищує розчинність з хмари наземного вибуху, тому з точки зору радіоактивного забруднення тваринницької продукції перші становлять велику небезпеку, ніж другі. Разом з тим встановлено, що радіоактивні речовини ядерного вибуху всмоктуються з шлунково-кишкового тракту краще, ніж продукти термоядерного вибуху. Це обумовлено великим вмістом у складі радіоактивних продуктів розпаду ядерного вибуху радіонуклідів йоду який довсмоктується. Продукти термоядерного вибуху містять в значній кількості нептуний-239 і тому поглинаються в кишечнику в незначних кількостях.

На величину і швидкість всмоктування продуктів ядерного вибуху в шлунково-кишковому тракті впливає функціональний стан організму, вік тварини, анатомо-фізіологічні особливості шлунково-кишкового тракту, характер годування, напруженість мінерального обміну і швидкість пересування хімусу (у кишках міститься рідка харчова кашка, що утворюється з їжі під впливом травних соків).

Незалежно від виду тварин йод-131, цезій-137, стронцій-89 і 90, кальцій-45, барій-140, які є представниками галогенів, лужних і лужноземельних металів, всмоктуються в шлунково-кишковому тракті в значних кількостях (90-100%), в той час як представники важких і рідкоземельних елементів – рутеній-106, цирконій-95, ітрій-90, церій-144 всмоктуються через кишкову стінку вельми слабо (від 0,05 до 2,3%). Це пояснюється тим, що елементи другої групи утворюють у кишківнику погано розчинні сполуки, перехід яких з шлунково-кишкового тракту до крові вкрай обмежений, тоді як радіонукліди йоду, цезію, стронцію знаходяться в рідинах організму в формі добре розчинних солей, що дозволяє їм легко і в значних кількостях проникати через кишкову стінку в кров'яне русло [7].

Величина коефіцієнта всмоктування радіонуклідів в шлунково-кишковому тракті тварин тісно пов'язана з їх віком. Зниження розмірів всмоктування нуклідів з віком тварин обумовлено, з одного боку, зменшенням проникності стінки шлунково-кишкового тракту, ущільненням її мембран і зменшенням діаметра пір в них, з іншого – зниженням потреби дорослого організму в порівнянні зі зростаючим в мінеральних елементах. Разом з тим, за інших рівних умов, всмоктування радіонуклідів в шлунково-кишковому тракті у тварин різних видів відбувається в неоднакових кількостях. Наприклад, якщо у місячних поросят резорбція (всмоктування) стронцію-90 в кишківнику становить 90,5%, то у ягнят і козенят аналогічного віку – відповідно 81 і 72,2%, у телят – 69,81% від введеної кількості. Всмоктування цинку-65 у 60-денних поросят досягає 72%, тоді як у 70-денних телят його кількість

дорівнює лише 32% від введеного. Різниця в переході радіонуклідів першого бар'єру – шлунково-кишкового тракту на шляху міграції з раціону в органи і тканини свідчить про більш інтенсивний обмін мінеральних елементів у дрібних тварин, ніж у великої рогатої худоби.

Динаміка надходження радіонуклідів з шлунково-кишкового тракту в кров'яне русло і рівень концентрації їх в крові залежать від будови травного тракту тварин: у кіз, що мають 4-камерний шлунок, максимальна концентрація радіостронцію після разового введення відзначалися через 12 год. і зберігалася на цьому рівні протягом наступних 12 год. У тварин з однокамерним шлунком (кролики, коні, свині та ін.) максимум концентрації радіонуклідів настає швидше. Цей факт, обумовлений тим, що швидкість евакуації хімісу зі шлунка до кішківника – основне місце всмоктування нуклідів – у тварин з однокамерним шлунком відбувається швидше, ніж у тварин з багатокамерним шлунком [7, 12].

Слід звернути увагу на роль в цьому процесі виду кормів, з якими радіонукліди надходять до організму. Після одноразового орального надходження радіонуклідів до організму сільськогосподарських тварин розміри переходу їх з раціону до м'яса і субпродуктів визначаються фізико-хімічними властивостями. У молодих тварин відкладення радіонуклідів завжди вище, ніж у дорослих і старих.

В умовах тривалого надходження радіонуклідів до організму сільськогосподарських тварин і птахів з раціоном поряд з виведенням і перерозподілом їх в організмі відбувається накопичення радіонуклідів в скелеті, м'язах і внутрішніх органах. У міру надходження радіонуклідів до організму їх концентрація в органах і тканинах безперервно зростає, однак інтенсивність цього зростання носить згасаючий характер. На початку надходження радіонуклідів у тварин відзначається інтенсивне відкладення їх в органах і тканинах, а потім воно збільшується незначно, прагнучи до відносного сталості (постійного рівня). Через певний проміжок часу, що залежить від виду тварини, її віку, режиму годування та інших факторів, встановлюється рівновага між кількістю новоприбулих до організму радіонуклідів, радіоактивним розпадом і їх виведенням. У цей період, не дивлячись на тривале надходження радіонуклідів, подальшого збільшення переходу їх з раціону в молоко, м'ясо і субпродукти не відбувається [12].

Експериментально встановлені максимальні величини кратності накопичення стронцію-90 в скелеті і м'язах сільськогосподарських тварин і курей при нормальному вмісті кальцію в раціоні можуть бути рекомендовані для складання прогнозу і розрахунку гранично допустимого надходження стронцію-90 в м'ясо при відомому вмісті радіонукліда в кормовому раціоні [7, 12].

Використана література:

1. Абанян А.А. Информация об аварии на Чернобыльской АЭС и ее последствиях, подготовленная для МАГАТЭ Атомэнергия / А.А. Абанян, В.Г. Асманов, А.К. Гуськова – М.: Атомиздат, 1986. Т. 61, вип. 3.

2. Гудков І.М. Радіобіологія: Підручник для вищ. навчальних закладів. – К.: НУБіП України, 2016. – 485 с.
3. Давиденко В.М. Радіобіологія / В.М. Давиденко – Миколаїв: Видав МДАУ, 2011. – 265 с.
4. Валенчик М.М. Радиобиологический эффект и окружающая среда / М.М. Валенчик – М.: Энергоатомиздат, 1983.- 186с.
5. Малярчук П.М. Вміст радію цезію в пасовищній траві в залежності від вегетаційного періоду / Вісник ДААУ – Вип. № 1,1998 – С. 92-94.
6. Гудков І.М. Сільськогосподарська радіобіологія / І.М. Гудков, М.М. Віннічук – Житомир: ЖДАУ, 2003. – 472 с.
7. Карачов І.І. Проблеми радіоактивного забруднення харчових продуктів лісу і внутрішнє опромінення населення [Електронний ресурс] / І.І. Карачов // Проблеми харчування. – Електронні дані. – [Київ : Інститут екологієни і токсикології ім. Л.І. Медведя]. – 2006. – № 1. – Режим доступу: www.medved.kiev.ua/deyat/deyat_ua.htm. – Назва з екрана.
8. Давиденко Н.М. Актуальные вопросы геоэкологии / Н.М. Давиденко – М.: ГЕОС, 2003. – 427 с.
9. Gysak, L.M. (2013). Analis radioaktivnogo zabrudnennya produkciі roslinnogo i tvarinnogo pohodgennyav Ukraini za 2010–2012 rr. К.: Vetinform. 8, 28–30 (in Ukrainian)
10. Басенко А. Радіація і сільське господарство / А. Басенко // Сільський час. – 2004. – № 10 (489). –13 лютого. – С.4-6.
11. Кимаковська Н.О. Наукове обґрунтування і методологія розробки «допустимих рівнів вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у сировині рослинного та тваринного походження» / Наукові доповіді НУБіП. – 2012-3 (32) – http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2012_3/12kno.pdf
12. В.С.Шкрабак, А.В.Луковников, А.К.Тургиев «Безопасность жизнедеятельности в сельскохозяйственном производстве». – М.: Колос, 2003. – 512с. (раздел «Безопасность труда в растениеводстве» <http://studies.com.ua>

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ОЛІЄ-ЖИРОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Бритвенко А. С.

доцент кафедри економіки і фінансів

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Ефективна діяльність підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції в сучасних кризових умовах ринку залежить від того, наскільки успішно вирішуються проблеми, пов'язані з управлінням конкурентоспроможністю.

У сучасних умовах розвитку економіки країни фінансова криза набула системного світового характеру, і стосується всіх учасників господарського процесу, зокрема підприємств з виробництва та переробки сільсько-

господарської продукції. Саме в таких умовах постає нагальна потреба в розробці механізму формування конкурентних переваг господарюючих суб'єктів та виділення таких компонентів управління конкурентоспроможністю, які дозволять подолати кризові явища [1].

Науковий аналіз літературних джерел дає змогу сформулювати трактування конкурентоспроможності товару (продукції) як співвідношення споживчих, маркетингових та економічних характеристик, що поряд із властивими продукції атрибутами й організаційними факторами дозволяють їй задовольняти вимоги споживачів на більш якісному рівні за належної ціни, ніж продукція конкурентів.

На ринку сільськогосподарської продукції з усіх видів конкуренції переважає неціновий, де суперництво ведеться за допомогою вищої якості порівняно з товарами конкурентів. Якістю є базис конкурентоспроможності товару, і тільки в разі певних надзвичайних ситуацій на ринку, за низької купівельної спроможності, неякісні товари можуть бути конкурентоспроможними [2].

Система управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств має свої властивості. Для можливості вибору плану управління невизначеним зовнішнім середовищем потрібно здійснити оцінювання ступеня його стабільного зовнішнього середовища. Це необхідно зробити для того, щоб мати уяву про зміни, які можуть очікувати суб'єкти господарювання у майбутньому.

Підприємствам з виробництва та перероблення оліє-жирової продукції необхідно враховувати фактори впливу нестабільності середовища при виробленні конкурентних стратегій. При цьому слід розробляти інструменти досягнення цілей для забезпечення конкурентоспроможності. Такий підхід дозволяє зменшити дестабілізуючий вплив численних ризиків, пов'язаних зі станом зовнішнього середовища, і дає підприємствам оліє-жирової галузі можливість досягнення і збереження конкурентної позиції.

Забезпечення конкурентоспроможності в умовах нестабільного зовнішнього середовища є одним з найважливіших факторів для досягнення результативності в період кризи. У зв'язку з цим менеджмент підприємств оліє-жирової галузі повинен осмислити, яким чином їх підприємства можуть завоювати стратегічні конкурентні переваги і забезпечити кращі результати у порівнянні з конкурентами, шляхом адаптації до нестабільного ринкового галузевого середовища і прийняття викликів ринку.

Управління конкурентними перевагами підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції здійснюється на наступних функціях менеджменту: планування, організація, маркетинг, контроль, мотивація.

Функція планування визначає шляхи і засоби за допомогою яких, використовуючи свої конкурентні переваги, підприємство зможе задовольнити потреби споживачів.

Функція організації проявляється в проведенні заходів щодо виконання сформульованої конкурентної стратегії аграрного підприємства.

Функція мотивації реалізується у впливі на співробітників підприємств специфічними методами стимулювання для адаптації конкурентних переваг.

Функція контролю проявляється в перевірці виконання конкурентної стратегії підприємства і ступеню її адаптації до ситуації на ринку.

Для виконання завдань з формування та реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств оліє-жирової галузі необхідно застосовувати сучасні наукові підходи до управління конкурентоспроможністю.

Для підприємств оліє-жирової галузі доцільно застосовувати системний, маркетинговий, інноваційний та комплексний підходи.

При сукупній оцінці конкурентних переваг підприємства слід окремо оцінювати фактори зовнішнього середовища (відзначається висока швидкість змін) і внутрішнього середовища (швидкість змін нижче, потрібна адаптація до трансформацій зовнішнього середовища).

Маркетинговий підхід передбачає при вирішенні поставлених завдань орієнтацію підприємства на споживача. Це перш за все ринково орієнтований підхід. Його головний принцип – це ефективне вирішення проблем споживачів. Тому необхідно аналізувати існуючі і майбутні потреби споживачів в продукції, ринкові можливості, проводити відбір цільових ринків, аналізувати конкурентні переваги. Це потрібно для розробки комплексу маркетингу та втілення в життя маркетингових заходів.

При формуванні стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств оліє-жирового комплексу, необхідно враховувати роль і значення управлінських впливів на різні елементи, з яких формується система управління. На систему управління конкурентоспроможністю в першу чергу впливають фактори зовнішнього середовища – ті умови, які, не надаючи визначального впливу на діяльність підприємства, обумовлюють стратегічно важливі рішення. Саме під впливом зовнішнього середовища формується стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Висока конкурентоспроможність підприємства забезпечує стабільність найважливіших показників діяльності в турбулентних умовах ринку при прояві кризового компонента. Процес управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища вимагає систематичного пошуку та здійснення заходів з пошуку нових сегментів потенційних споживачів продукції, формування та удосконалення комплексу комунікацій з різними ринковими позиціями.

Для забезпечення конкурентоспроможності переробного підприємства в нестабільних умовах зовнішнього середовища потрібні інноваційні підходи до покращення й підвищення якості запропонованої продукції, а також до

удосконалення системи управління. Крім того, значний вплив на зміцнення конкурентоспроможності має сприятливий імідж підприємства.

Подальший аналіз реалізації конкурентних переваг відбувається на різних стадіях життєвого циклу продукту. Тому дуже важливо проводити політику акумуляції конкурентних переваг послідовно і регулярно.

Для отримання лідируючого положення на ринку сільськогосподарської продукції, оліє-жировим підприємствам необхідно формувати і реалізовувати механізм управління конкурентоспроможністю з використанням методичних підходів порівняльного аналізу або еталонного порівняння.

Подальші дослідження будуть направлені на SWOT-аналіз ПрАТ «Пологівський ОЕЗ», ПАТ «Запорізький олієжировий комбінат» та ПрАТ «Дніпропетровський олійноекстракційний завод».

Для реалізації механізму управління конкурентоспроможністю, з метою розробки стратегічних дій, спрямованих на посилення конкурентних позицій підприємства і його розвиток, доцільно провести аналіз

Аналіз доцільно проводити на наступних засадах:

1. Сфокусувати увагу на SWOT-аналізі у цілому та на визначеному сегменті зокрема.

2. Визначити: сильні і слабкі сторони, що є внутрішніми рисами підприємств, отже, йому підконтрольні.

3. Використати результати кількісного аналізу, який було проведено раніше.

SWOT-аналіз ґрунтується на об'єктивних фактах і даних досліджень.

На основі отриманих результатів визначено основні напрямки розвитку кожного з трьох підприємств.

Для ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» буде доцільно створити позитивний стійкий імідж для збільшення контрагентів та споживачів, організувати пошук постачальників з більш низькими цінами та інше.

Для ПАТ «Запорізький олієжировий комбінат» вигідним буде закріплення позицій перед виходом на нові ринки з оновленим та розширеним асортиментом. Отже, реалізація цього підходу дозволяє компанії вивчити загрози, які можуть істотно вплинути на діяльність підприємства. Можна зробити висновки, що SWOT-аналіз дозволяє компанії вивчити існуючі на ринку можливості і зважити свої здібності [1].

Для ПрАТ «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» також буде доцільним впровадити заходи з підвищення впізнаваності брендів і торгових марок, які представляє дане підприємство.

Подальші дослідження слід зосередити на проведенні детального аналізу факторів та чинників, що зумовлюють вплив на рівень поточної конкурентоспроможності олійно-жирових підприємств, зокрема проведення кореляційно-регресійного аналізу для виявлення зв'язків між досліджуваними факторами. Це дасть змогу визначити резерви для підвищення конкурентоспроможності оліє-жирової продукції а рахунок наявних та залучених виробничих ресурсів.

Використана література:

1. Котелевець Д. О. Пріоритетні напрямки розвитку переробних підприємств в АПК в умовах необхідності забезпечення їх конкурентоспроможності / Д. О. Котелевець // Міжнародна науково-практична конференція : Сучасний фундамент розвитку національної економіки. – Київ, 2017.

2. Місевич М. А. Ефективність виробництва конкурентоспроможної продукції у високотоварних сільськогосподарських підприємствах Житомирської області / М. А. Місевич, В. М. Ходеківський, Г. В. Циганенко // Агросві, 2018. – № 3. – С. 20 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2018.pdf.

ЗДІЙСНЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Ванієва А. Р.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Підприємства харчової та переробної промисловості є важливою складовою виробництва продовольчої продукції, функціонування агропродовольчого ринку та експортного потенціалу України [1, с. 157]. Їх матеріально-технічний стан, забезпечення сировинними, енергетичними та іншими ресурсами, фінансово-економічна стійкість, ефективність підприємств визначають продовольчу безпеку держави, перспективи європейської та міжнародної інтеграції на рівні галузей та суб'єктів господарювання.

Стрімка зміна макроекономічної ситуації, виробничих зв'язків, відкритість та доступність вітчизняного споживчого ринку для європейських та світових харчових корпорацій суттєво вплинула на діяльність підприємств харчової промисловості. В цих умовах актуальним є не тільки нарощування обсягів виробництва та пропозиції на зростаючому ринку, а й забезпечення конкурентоспроможності окремих галузей та підприємств, продовольчої продукції, її якості та відповідності вимогам ЄС.

Особливої уваги заслуговує питання оцінки конкурентоспроможності окремих суб'єктів господарювання з точки зору їх здатності до виживання в умовах жорсткої конкурентної боротьби на нестабільному аграрному й інших ринках. Оцінка й діагностика конкурентоспроможності підприємства і його продукції дозволяє вирішити наступні важливі завдання щодо участі в інтеграційних процесах: визначити своє положення та форми й напрями інтеграції на певному ринку; розробити стратегічні і тактичні заходи ефективного управління й маркетингу, обрати партнерів для організації спільного виробництва й реалізації продукції; залучити кошти й інвестиції в

перспективне виробництво; скласти програми виходу на нові ринки збуту, можливих інтеграційних зв'язків та утворень.

Підходи щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості в сучасних умовах мають бути відкориговані із урахуванням змін зовнішнього середовища, а саме [2, с. 168]: 1) конкурентних галузевих та продуктових зрушень на окремих сегментах ринку харчової продукції, коли за рахунок повільної реакції на зовнішні подразники підприємств-лідери втрачають свої позиції; 2) змін структури конкурентоспроможності підприємств – на перший план виходять такі складники, як фінансово-економічна стійкість, якість, собівартість та ціна продовольчої продукції; 3) наявності ризиків та чинників невизначеності на ринку, слабкої прогнозованості ємності та цінової ситуації.

Оцінка конкурентоспроможності харчових і переробних підприємств у зв'язку з перспективами їх виходу на міжнародні ринки може здійснюватися різними методами. У загальному вигляді їх можна поділити на стратегічні та статистико-економічні. Ми вважаємо, що в сучасних економічних умовах доцільним є паралельне використання декількох методів, що взаємодоповнюються [3, с. 107]. Наприклад, доречним є паралельне використання SWOT-аналізу, конкурентних переваг та методу теорії ефективної конкуренції для оцінки ринкових позицій конкурентоспроможності.

Методика проведення SWOT-аналізу є універсальною для підприємств різних галузей та широко висвітлена в економічній літературі. Водночас, використання методу теорії ефективної конкуренції передбачає індивідуальний підхід та адаптацію методики до особливостей об'єкту оцінювання шляхом визначення вагових показників. Оцінка конкурентоспроможності харчових і переробних підприємств за методом ефективної конкуренції передбачає наступні етапи: 1. Визначення кола та моніторинг діяльності підприємств-конкурентів. 2. Формування сукупності оціночних показників та індикаторів. 3. Формування системи бальної оцінки та визначення коефіцієнтів вагомості для кожної групи показників оцінки.

Для здійснення міжнародних інтеграційних процесів, виходу на європейський та світовий продовольчі ринки першочергове значення має конкурентоспроможність, сертифікація та стандартизація харчової продукції; здатність забезпечувати й підтримувати стійке фінансово-економічне становище; інновації й інвестиції; оптимізація бізнес-процесів; соціальна відповідальність агробізнесу [4, с. 421]. Управління збутом харчових і переробних підприємств також відіграє вагомую роль у здійсненні інтеграційних процесів, враховуючи зниження платоспроможного споживчого попиту населення на продовольчі товари.

Використана література:

1. Ревуцька А.О. Вплив інтеграційних відносин на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств / А.О. Ревуцька // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Терно-

піль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 3. – С. 154-161.

2. Гуторов А.О. Економічне обґрунтування раціональних розмірів сільськогосподарських підприємств: теорія і практика / А.О. Гуторов. – Харків: «Міськдрук». – 2012. – 377 с.

3. Яців І.Б. Інтеграційні відносини як чинник зміцнення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / І.Б. Яців // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 3 (142). – С. 105-110.

4. Ігнатенко М.М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: [монографія] / М.М. Ігнатенко. – Херсон: Айлант, 2015. – 470 с.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЗНАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Дашевська Л. М.
викладач

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Чому знання англійської настільки потрібне сучасному українцеві? У ХХІ столітті відповідь на це питання відома кожному. Англійська – мова міжнародного спілкування і науково-технічного прогресу. Сьогодні пункт «знання англійської» у резюме слід розцінювати не як додатковий бонус, а як обов'язковий навик. Втім тут можна і треба говорити не лише про роль іноземної мови для окремого українця, а й для держави в цілому.

Дослідженнями доведено, що рівень знання нацією англійської мови безпосередньо пов'язаний з цілою низкою соціально-економічних показників. Рівень життя в країні тим вище, чим більше громадян володіє англійською. Відповідно, знання англійської безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національної економіки.

В Україні періодично на державному рівні анонсують різноманітні проекти та кампанії із заохочення українців вивчати англійську мову. Ми вже чули від Президента про плани введення в Україні англійської як другої робочої мови. Оголошувався навіть «рік англійської мови», але... Реальність така, що нині серед українців англійською володіє досить-таки невеликий відсоток.

Знання іноземних мов – це ключ до успіху в сучасному світі, де спілкування іноземними мовами та обробка величезних обсягів інформації набуває все більшого значення. Інтерес до вивчення мов традиційно великий, бо перефразовуючи відомий вислів, можна сміливо сказати, що той, хто володіє мовами, володіє світом. Загалом людина, яка володіє мовами, – різнобічно розвинута особистість, володіє кращими здібностями до вивчення нового, вільніша та більш впевнена у спілкуванні з людьми.

Зовсім недавно вчені з Лондонського університету шляхом проведення великого статистичного та наукового дослідження прийшли до висновку, що люди, які вчать іноземні мови, мають більш гнучке і оригінальне мислення. Цей висновок базується на тому, що вчені науковим шляхом підтвердили прямий зв'язок між активністю сірої речовини і знанням кількох мов. Стара приказка говорить: «Скільки мов ти знаєш, стільки раз ти людина». Тобто, чим більше мов на сьогодні ми знаємо, тим краще.

Адже, кожна мова – це ключ, який відкриває двері до чогось свого, до чогось нового. Так, наприклад, англійська мова – це офіційна мова міжнародного бізнесу та торгівлі, Інтернету і техніки, науки і мистецтва. 80% ділового мовного простору займає саме вона. Кожен з нас все частіше стикається з нею у спілкуванні з партнерами по роботі і на відпочинку.

Англійська мова використовується при заповненні анкет, складання резюме, у діловому та приватному листуванні. Володіння англійською мовою – вже не дивовижна навичка, а необхідність. Нині її навчають у дитячих садках, школах, вузах, не кажучи вже про численні курси та тренінги. А в деяких країнах навіть математика і деякі інші предмети шкільної програми викладають англійською мовою.

Німецька мова – це мова техніки і фінансів. За останні п'ять років попит на неї значно виріс, з'явилося багато німецьких партнерів та інвесторів. Інтенсивно імпортуються товари з Німеччини, наприклад, сантехніка, меблі, електроніка, автомобілі. А отже, потрібні люди, які можуть з цими імпортерами спілкуватися. Знання німецької мови також вітається в представництвах німецьких банків.

Отже, ми чітко бачимо, що у наш час з'являється все більше і більше охочих знати іноземні мови. Вони розуміють важливість їх вивчення. Вони не вважають це прагнення лише даниною моді, а замислюються про ті переваги, які дає знання іноземних мов будь-якій культурній людині. Вивчення будь-якої іноземної мови розкриває перед нами нові можливості, робить багатшим наш духовний світ. Володіючи іноземною мовою, людина автоматично переходить на вищій соціальний ступінь, оскільки стає конкурентоспроможним претендентом на високооплачувану посаду. Адже, як відомо, престижні організації, зазвичай, або самі є представниками іноземних фірм, або ведуть з ними активну партнерську діяльність. А там без знання іноземної мови не обійтися! Іноземні мови покращують якість нашого життя у всіх її сферах.

Можливостей для вивчення англійської в Україні насправді просто колосальна кількість. Йдеться і про волонтерські програми та ініціативи, і про онлайн-курси та, зрештою, про численні платні школи та курси англійської. Втім, це проблема комплексна.

Існує декілька причин чому краще бути двомовним і які можуть змінити життя.

1. Двомовність може підвищити конкурентоспроможність на ринку праці.

Знання другої мови може виділити резюме та наблизити до співбесіди з потенційним роботодавцем. Нині, компанії надають послуги зростаючо-

великій кількості багатомовного населення, як вдома, так і закордоном. Керівники знають, що багатомовні споживачі складають величезну силу та представляють значні можливості для подальшого бізнесу.

У багатьох компаній є міжнародні офіси, які продають свої продукти закордоном та мають своє устаткування для виготовлення їх продукту в інших країнах. Такі компанії віддають перевагу багатостороннім працівникам, які розмовляють на інших мовах та орієнтуються в різних культурних очікуваннях. Отже, якщо людина володіє іноземною мовою, то, можливо, будете багато пропозицій роботи.

Навіть знання кількох слів на іноземній мові може допомогти. Переваги двомовності на роботі очевидні: знання більше ніж однієї мови може посприяти професійному зростанню, та в сучасній економіці це є тим, що кожен може використати.

2. Володіння іноземною мовою відкриває нові кар'єрні перспективи.

Якщо людина зацікавлена у зміні кар'єри на нову у сфері, яка розвивається, то знання іноземної мови може бути плюсом. Інші сфери, які швидко розвиваються на кшталт подорожей та туризму, охорона здоров'я та національної безпеки потребують працівників з навичками у двох мовах та навичками з міжкультурного спілкування. Такі сфери як журналістика, освіта та міжнародний розвиток завжди шукають двомовних працівників.

3. Двомовні люди можуть заробляти більше грошей.

Прибутки, отримані завдяки знанню іноземної мови, залежать від мови та самої роботи, але все одно це може значно вплинути на прибуток. На сайті Salary.com стверджують, що працівникам, які володіють двома мовами, платять на 5-20% більше за годину.

Економіст з Міністерства промисловості та торгівлі Альберт Саїц встановив, що випускники, які володіють двома мовами складають на 2% більше за інших. При виході на пенсію додатковий заробіток може означати додаткові \$67,000 на пенсійному рахунку. Завдяки двомовності можна досягнути покращення життя.

Окрім покращення кар'єрних можливостей, володіння іноземною мовою може відігравати важливу роль в особистому житті.

4. Двомовність відкриває соціальні та культурні можливості.

Вміння говорити на іноземній мові дозволяє співпрацювати з різними людьми та розуміти нюанси іншої культури. Це означає, що з'явиться більше можливостей знайти нових друзів, дізнатися про різні хобі та краще зрозуміти улюблену іноземну музику, фільм та літературу.

Подорожі також можуть стати дешевшими та приносити більшу винагороду, якщо володієте мовою країни, яку відвідуєте. Натомість можете знайти свій власний шлях та отримати досвід так само як і місцеві жителі. Наприклад, зможете дешевше відвідати музей через відсутність необхідності у гіді, який володіє іноземною мовою, а також буде більше можливостей зустрічатися з людьми, приєднуватися до розмов та вивчати культуру.

5. Володіння іншою мовою відкриває нові перспективи.

Навіть якщо людина не їде за кордон, двомовність дозволяє побачити світ з іншого боку та краще зрозуміти себе.

Дослідження показало, що люди, які володіють двома мовами, в буквальному сенсі сприймають світ по-іншому. Люди, які постійно спілкуються іншою мовою, сприймають відмінності у кольорах, які одномовні люди не розрізняють. Отже, вивчення іншої мови може бути ключем до кращого розуміння самого себе.

6. Вміння говорити на іншій мові покращує навички вирішення проблем та завдань, а також прийняття рішень. Численні дослідження показали, що білінгвізм може покращити функціональність мозку, як здатність концентрувати увагу та виконувати розумові завдання.

Дослідження в Шотландії та Італії показало, що діти-білінгви були «значно успішнішими» ніж їхні одномовні однолітки при вирішенні проблем та креативних завданнях. Інше дослідження показало, що люди, які розмовляють на більш ніж одній мові, можуть краще та легше отримувати інформацію.

Вміння говорити на іноземній мові може навіть допомогти приймати раціональні рішення. Наступного разу, коли захочете прийняти можливе «раціональне» рішення, подумайте про мислення на іноземній мові.

7. Білінгвізм може сповільнити ефект старіння.

Перевагами двомовності можна користуватися усе життя, але найбільш важливими вони стають у похилому віці. Когнітивна гнучкість – це здатність пристосовуватися до незнайомих чи неочікуваних обставин. Дослідження показує, що двомовність може покращити процес пізнання та затримки у розвитку у людей похилого віку, в рамках загальної освіченості та здатності читати.

Існує багато переваг, які можна отримати від вміння говорити іноземною мовою, починаючи від особистих аспектів, а також здоров'я. Крім того, вивчення іноземної мови може бути веселим! Починайте вчити іноземну мову!

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Камінська М. О.
старший викладач

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Підготовка висококваліфікованих, добре інформованих, здатних жити і працювати в багатонаціональному середовищі фахівців – є предметом позачергової уваги університетів в період глобалізації та інтеграції сучасного

суспільства. В цих умовах іноземна мова виступає одним з найважливіших компонентів професійної підготовки.

Розвиток сучасної світової економіки та міжнародних зв'язків пов'язані з процесом глобалізації сучасного суспільства. У наші дні слово «глобалізація» стало невід'ємною частиною словника сучасної людини. Його використовують для позначення реального процесу інтеграції народів і держав у єдину світову систему, цивілізацію чи простір, що функціонує на основі міжнародної стандартизації й уніфікації поведження всіх його суб'єктів. Як правило, з процесами глобалізації зв'язують розширення міжнародних обмінів, культурних контактів, розвиток телекомунікацій і сприйняття нашої планети як загальнобудинку. З цього погляду глобалізація є привабливим процесом, що обіцяє народам взаємну вигоду і користь. Цим можна пояснити вектор розвитку України на інтеграцію з Європейським Союзом.

Рука об руку з загальноєвропейською інтеграцією повинні йти інтеграційні процеси у вищій освіті країн регіону, що дозволить щонайкраще готувати висококваліфікованих фахівців, яких потребує Європа для того щоб побудувати найбільш динамічну і конкурентоздатну наукомістку економічну систему.

Цей процес – шлях до інтеграції європейської вищої освіти без збитку для розмаїтості національних культур, що гарантує якість освітніх послуг. Не зважаючи на те, що кожна окрема країна розвивалася з урахуванням історичних і соціальних її особливостей.

У всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття [2] відзначається, що система сучасної освіти повинна виходити з перспективи освіти фахівців протягом усього життя для того, щоб забезпечити їхню всебічну інтеграцію в глобальне суспільство знань прийдешнього сторіччя. У зв'язку з цим навчальні програми повинні постійно адаптуватися до сучасних і майбутніх потреб суспільства. Заклади вищої освіти повинні забезпечувати таку освіту, що виховує добре інформованих і глибоко мотивованих громадян, здатних до критичного мислення, аналізу суспільної проблематики, пошуку і використанню рішень проблем, що стоять перед суспільством, а також до того, щоб брати на себе соціальну відповідальність. Нові педагогічні і дидактичні підходи повинні сприяти оволодінню навичками і розвивати компетенції і здібності, пов'язані з комунікацією, творчістю і критичним аналізом, незалежним мисленням і колективною працею в багатокультурному контексті, коли творчість ґрунтується на сполученні традиційних чи місцевих знань і навичок із сучасною наукою і технікою.

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта зштовхнулася з рядом історичних викликів. Серед них: необхідність забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій здійснюється набагато швидше, ніж зміна поколінь; забезпечити оптимальний баланс між локальним і глобальним для того, щоб людина усвідомлювала реалії глобального світу, була здатна жити і працювати в цьому світі, нести частину відповідальності за нього, бути громадянином не тільки своєї країни, але і громадянином світу; виробити в людині здатність

свідомого й ефективного функціонування в умовах складних відносин у глобальному інформаційному суспільстві. Ці й інші вимоги щодо освіти обумовлюють необхідність перегляду ряду сталих характеристик і норм освітньої діяльності.

Приймаючи до уваги курс розвитку України на інтеграцію в європейське політичне, економічне, освітнє, наукове, правове, культурне співтовариство, актуальним стає питання підвищення якості підготовки з іноземної мови майбутніх фахівців. Володіння мовою інтернаціонального спілкування є однією з головних умов плідного співробітництва і розуміння в єдиному багатонаціональному просторі. Крім того, набуті у свій час знання вимагають постійного оновлення і поповнення, використовуючи всесвітню інформаційну мережу Internet, закордонні науково-технічні видання, тобто ті ресурси, що дають можливість розширити знання про нові технології, тенденції розвитку світової науки і техніки. Іноземна мова і є тим інструментом, своєчасним і плідним, що водночас підвищує конкурентоспроможність і мобільність сучасного фахівця на світовому ринку праці.

Очевидно, українська технічна інтелігенція повинна стати частиною європейської технічної інтелігенції. Саме з цієї причини стандарти і зміст вищої освіти України повинні бути наближені до європейських, тому що сучасна промислова технічна база є однаковою у всіх країнах, відрізняючись лише деякими особливостями побудови конкретних механізмів, сервісного устаткування і т.п. Беручи участь у технічному і технологічному процесі в межах країни, сучасні фахівці, з об'єктивних причин, беруть участь у загальноєвропейському процесі.

Таким чином, не технічний і не технологічний процес стають бар'єром індивідуальної чи корпоративної взаємодії представників технічної інтелігенції. Саме низький рівень мовної підготовки фахівців, в тому числі і аграрного сектора, значною мірою знижує їх конкурентоздатність і мобільність на світовому ринку праці.

З цієї причини питання навчання іноземній мові фахівців аграрного профілю є на сучасному етапі одним з найважливіших у підвищенні якості їх професійної підготовки. Іноземна мова в немовному закладі вищої освіти давно уже вийшла за рамки загальноосвітньої дисципліни. Сьогодні її варто розглядати як одну із складових професійної підготовки поряд зі спеціальними дисциплінами. При всій різноманітності своїх функцій мова – це, насамперед, основний носій інформації різного роду. У залежності від того, до якої сфери людської діяльності відноситься той чи інший масив інформації, мовні засоби її вираження здобувають більшу чи меншу специфічність, утворюючи підмови галузей наук, професій і т.д. Отже, поряд із загальною мовною компетенцією, фахівець повинен мати і професійно-мовну компетенцію, яку можна визначити як професійно значиму якість фахівця, яка характеризується комплексом знань, умінь і навичок, що забезпечують йому можливість сприймати, розуміти і породжувати повідомлення (тексти), що містять виражену специфічними засобами природної мови (підмови професії) інформацію, що відноситься до об'єкта

його професії, зберігати таку інформацію в пам'яті й обробляти її в ході розумових процесів.

У структурі професійно-мовної компетенції важливим є володіння спеціальною термінологією в обсязі, необхідному і достатньому для повного і точного (для даного рівня розвитку науки) опису об'єкта професії, оскільки саме терміни виражають основні поняття тієї чи іншої області знань і зв'язки між ними.

До цього часу навчання майбутнього фахівця такого роду знанням і вмінням не ставилося як одна з задач педагогічного процесу.

Однак, на наш погляд, наявність таких знань і умінь у студентів, що опановують професію, має важливе значення, оскільки вони являють собою «центральну ланку» навчальної діяльності, а знання мовних засобів може сприяти більш глибокому розумінню і більш міцному засвоєнню навчальної інформації, і тим самим підвищити ефективність навчальної діяльності, виступаючи як фактор її успішності.

Розвиток умінь переробки інформації з іншомовних джерел при навчанні в немовному закладі вищої освіти припускає формування на визначеному етапі у студентів умінь працювати з науковою літературою без безпосередньої допомоги викладача. Ефективність самостійної роботи студентів являє собою як показник рівня придбаних їм навичок і умінь, так і необхідну передмову подальшого удосконалювання умінь іншомовної мовної діяльності.

Добре відомо, що студенти стикаються з величезною кількістю інформації на іноземній мові не тільки під час навчання, але й у подальшій професійній діяльності. Уже на першому курсі більшість з них усвідомлює, що знання іноземної мови є необхідним для формування високого рівня професіоналізму й одержання престижної роботи. Крім того, студенти, що ставлять своєю метою наукову працю (магістранти та аспіранти), гостро відчують недолік вищезгаданих умінь і навичок для ефективної роботи над темою дисертації. У зв'язку з цим стає необхідним пошук нових методів і підходів у навчанні іноземних мов в немовному закладі вищої освіти, що базувалися б на основних мовних потребах фахівців. Аналіз мовних потреб є фундаментом у визначенні змісту навчання іноземній мові в немовному ЗВО. При цьому необхідно враховувати зону найближчого розвитку професійної діяльності фахівців. Це тільки перший крок. Після того, як визначено ті вміння і навички, які необхідно сформувати у студентів, необхідно виконати більш сфокусований аналіз методів і підходів навчання з огляду на той факт, що навчання іноземній мові для професійного спілкування найбільш ефективно при використанні методів і підходів, з якими студенти знайомі, вивчаючи спеціальні дисципліни. Для фахівців аграрного сектора – це проблемний підхід у вирішенні задач, що у свою чергу є одним з найефективніших і у формуванні мовних навичок і умінь. В результаті застосування даного підходу навчальна мовна діяльність починає найбільш повно імітувати справжнє мовне спілкування, зростає позитивна мотивація навчання [3, с. 41], іноземна мова виступає у своїй основній функції – засобу одержання і передачі нової інформації.

Отже, такий підхід до вивчення фахової іноземної мови є процесуально мотивованим, що інтенсифікує навчальний процес, сприяє засвоєнню лексичного матеріалу на рівні невеликого запам'ятовування [5, с. 217], яке відрізняється оперативною готовністю засвоєного.

Використана література:

6. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. Language Policy Division / Council of Europe, 2002. www.coe.int.
7. World Declaration and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education. 1996. www.unesco.org.
8. Васильєва М.М. Условия формирования мотивации при изучении иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 1982, – № 2. – С. 41-45.
9. Гордієнко М.Г., Сігаєва Л.Є. Технологія інтегрованого вивчення фахової іноземної мови // Вісник НТУ «ХП». Зб. наукових праць, 2003. – С. 354-356.
10. Хрестоматия по общей психологии. Психология памяти / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. М., Изд-во Моск. ун-та, 1979. – С. 207-226.

АГРОКЛІМАТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОРМОВОЇ БАЗИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН НА ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кушнеренко В. Г.

канд. с.-г. наук, доцент

Пічура В. І.

д-р екол. наук., професор

Нежлукченко Н. В.

канд. с.-г. наук, доцент

Архангельська М. В.

канд. с.-г. наук, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Моделювання просторових закономірностей агрокліматичної обумовленості просторового розподілу кормової бази для сільськогосподарських тварин на території Херсонської області здійснено на основі геонформаційних інструментів картографічної алгебри і методики бонітування ґрунтів за І.І. Кармановим [1].

Процес моделювання із застосуванням інструментів ГІС-технологій поєднує в собі нові методи (зважених відстаней, глобального і локального поліномів, радіально базисної функції, крігінг, кокрігінг), які дають змогу

аналізувати та прогнозувати просторовий розподіл будь-яких досліджуваних показників та їх візуалізації за допомогою картографічного методу.

Карманов І.І. розглядає бонітування земель як кількісну оцінку їх родючості для обробітку тих чи інших сільськогосподарських культур. Критеріями оцінки родючості земель обрані фактори, що корелюють з урожайністю. Ці фактори автор об'єднує в три основні групи: природні, економічні та науково-організаційні.

Кількісна оцінка природних факторів здійснюється методом бонітування ґрунтів і клімату. Бонітування проводиться з урахуванням загальних зв'язків між ґрунтово-кліматичними умовами і врожайністю культур при різних умовах інтенсивності землеробства. Дану методику пропонується застосовувати для створення єдиних, співставних для всієї сільськогосподарської території країни і окремих областей шкал оцінки родючості ґрунтів. Для складання шкал бонітету при відносно високому рівні інтенсивності землеробства (десята – дванадцята п'ятирічки) були розроблено формули, що складаються з ґрунтово-кліматичних показників [2].

Суть бонітування за І.І. Кармановим полягає у визначенні сільськогосподарської продуктивності клімату для конкретної культури на відповідному типі ґрунтів.

Бонітет клімату визначається наступним чином:

$$B_{кл} = \frac{\sum t^o \times K3}{KK + 100},$$

де $\sum t^o$ – середньорічна сума температури вище 10°C;

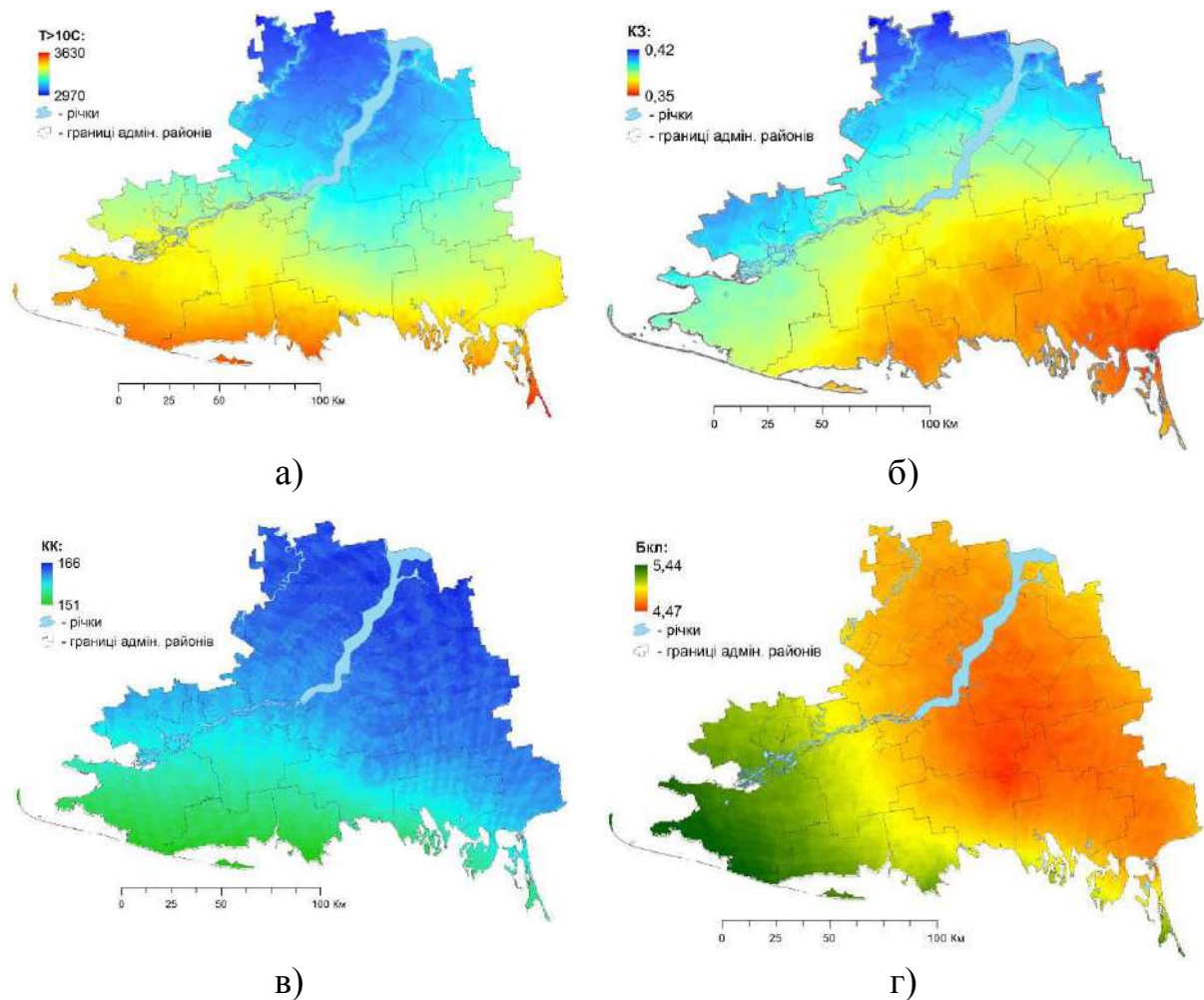
$K3$ – середньорічний коефіцієнт зволоження за М.М.Івановим;

KK – коефіцієнт континентальності за М.М.Івановим.

Біокліматичний потенціал сільськогосподарського виробництва в Херсонській області значною мірою пов'язана не тільки із сонячною радіацією, але й із біохімічною акумуляцією і міграцією речовин у ґрунті, які особливо проявляються в безморозний період із температурою повітря вище 10°C. Сума середньорічної суми активних температури вище 10°C за усередненими даними 1990-2016 рр. збільшується із півдня на півдні Херсонської області від 3630 °C до 2970°C (рис. 1).

Коефіцієнт зволоження ($K3$) характеризує відношення річної кількості опадів до річної величини випаровуваності для відповідного ландшафту і є показником співвідношення тепла і вологи. На території Херсонської області значення $K3$ збільшується в північному напрямку від 0,35 до 0,42 (рис. 1б). Зворотній процес спостерігається для показнику континентальності клімату (KK), який при високих значеннях характеризується високою амплітудою температури повітря, малою сумою опадів і слабкими вітрами. На території області значення KK варіює в межах 151-166 (рис. 1в). У результаті використання растрового калькулятора створено растрову модель бонітету кліматичного потенціалу клімату (рис. 1г). Отримана просторова модель є однією із важливих складових агрокліматичного бонітування території.

Рис. 1. Просторова оцінка і бонітування кліматичного потенціалу території Херсонської області

Далі до балу $B_{КЛ}$ вводяться додаткові множники залежно від типу ґрунту (V) і виду сільськогосподарської культури. Аналіз зв'язків між ґрунтово-кліматичними умовами і врожайністю проведено для широкопоширених сільськогосподарських культур: зернових, цукрових буряків, соняшнику, багаторічних трав і однорічних трав.

У наших дослідженнях здійснено розрахунок балів бонітету для вирощування багаторічних трав, як одного із основних показників забезпечення кормовою базою сільськогосподарських тварин, розрахунок проведено із використання ґрунтово-кліматичних формул:

$$B = 5,9V^n \frac{(\sum t^o + 2000)(KЗ-0,1)}{КК + 100},$$

де B – бал бонітету;

V – сумарний показник властивостей ґрунту;

$\sum t^o$ – середньорічна сума вище 10°C ;

$KЗ$ – коефіцієнт зволоження за М.М. Івановим;

$КК$ – коефіцієнт континентальності.

Коефіцієнт зволоження більше 1 приймають рівним 1; $V'' = \frac{V+1}{2}$

Сумарний показник властивостей ґрунтів розроблено на основі аналізу зв'язків ґрунтово-кліматичних факторів з урожайністю сільсько-господарських культур і узагальнення матеріалів регіональних ґрунтових досліджень (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахункові величини сумарного показнику властивостей ґрунтів (V)

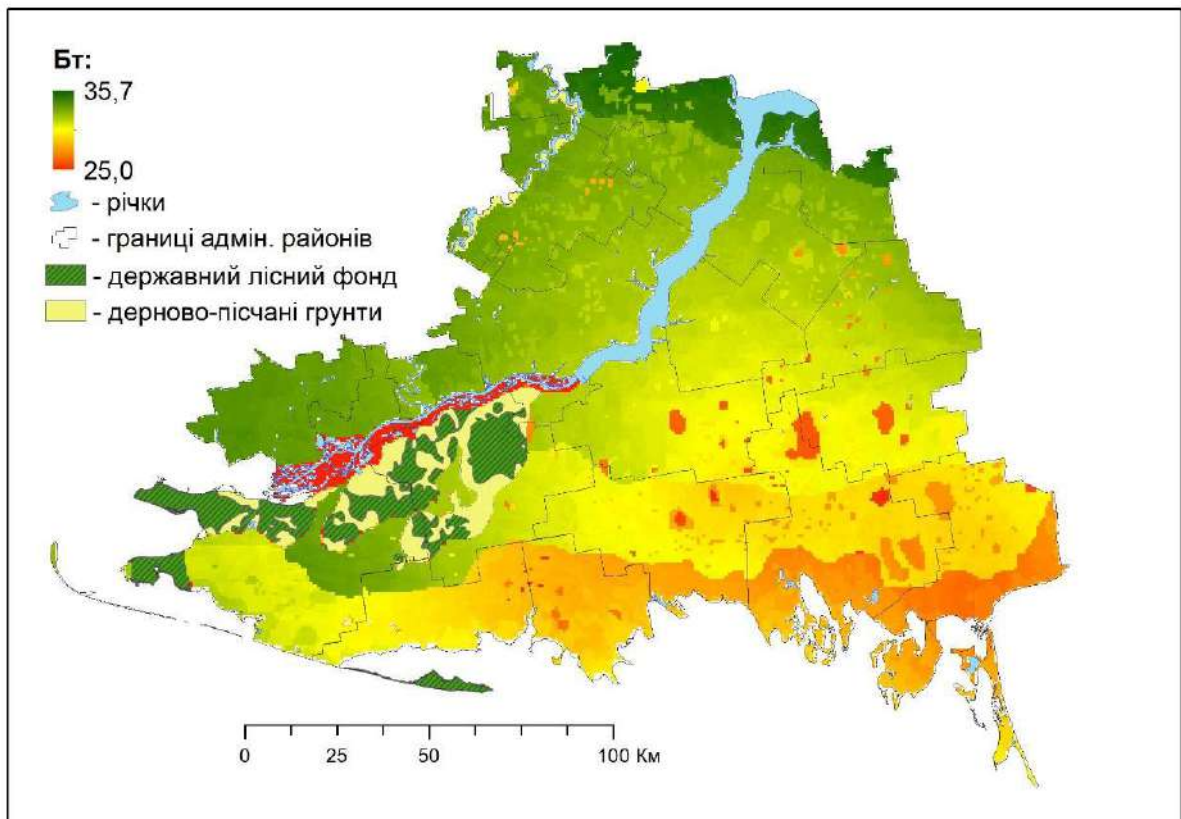
Ґрунт	V	Ґрунт	V
Підзоли і підзолистий	0,67	Лучно-чорноземний: лісостепової зони степової зони	0,92
Дерново-підзолистий	0,73		
Бурий лісовий	0,81		
Світло-сірий лісовий	0,78	Темно-каштановий	0,86
сірий лісовий	0,81	Каштановий	0,81
Темно-сірий лісовий	0,86	Світло-каштановий	0,78
Чорнозем: Опідзолений Вилужений Типовий Звичайний південний	0,92 0,96 1,00 0,96 0,92	Лучно-каштановий	0,90
		Коричневий	0,85
		Сіро-коричневий	0,88
		Сірозем	0,90
		Лучно-чорноземний	0,85
		Дерново-карбонатний: типовий вилужений	0,92 0,90

Наведені вище формули (1,2) дають можливість розрахувати бали бонітету тільки для зональних ґрунтів суглинистого механічного складу. Бали бонітету інших ґрунтів розраховуються шляхом множення бала зонального ґрунту на поправочні коефіцієнти для різного механічного складу, ступеня еродованості й дефляції.

На основі ґрунтової карти Херсонської області кожній агрогрупі присвоєно відповідний ваговий коефіцієнт у відповідності до їх цінності та агропотенціалу.

У результаті ГІС-моделювання із використанням ґрунтово-кліматичної формули та Raster Calculator of ArcGIS 10.1 здійснено розрахунок балів агро-кліматичного бонітету для вирощування багаторічних трав на території Херсонської області (рис. 2).

Агрокліматичний потенціал для вирощування багаторічних трав знаходиться в межах 25,0-35,7 балів. Найбільший потенціал області в забезпеченні кормової сировинної бази для сільськогосподарських тварин характерний для території середньої та північної частини області в зоні чорноземів південних і типових із балом бонітету 30,0-35,7 балів. Найнижчий агрокліматичний потенціал сприятливості умов ведення тваринництва, зокрема вівчарства, має південна та південно-східна частини Херсонської області.

Рис. 2. Агрокліматичний бонітет ґрунтів Херсонської області для вирощування багаторічних трав

За допомогою представленого підходу можна розрахувати бали бонітету для будь-якого ґрунтового різновиду, кліматичних умов та площі території по відношенню до різних сільськогосподарських культур. При цьому отримані бали будуть єдиними і порівняними для всієї основної сільськогосподарської території країни і надають можливість визначити потенціал забезпечення кормової сировинної бази для сільськогосподарських тварин.

Використана література:

1. Карманов И.И. Плодородие почв СССР [Текст] / И.И. Карманов. – М.: Колос, 1980. – 224 с.
2. Адаптивні системи землеробства [текст] : підручник / За ред. Гудзя В. П. [Гудзь В.П., Шувар І.А., Юник А.В. та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 336 с.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ГАЛУЗЕЙ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Леваєва Л. Ю., Кучеренко С. Ю.

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

Проблема забезпечення й постійного підвищення конкурентоспроможності товаровиробників не втрачає своєї актуальності. Її розв'язання на пряму залежить від спроможності сільськогосподарських галузей та підприємств зберегти життєздатність у довгостроковій перспективі, підтримувати безперервність свого розвитку й завойовувати бажану частку ринку. Жорстка конкуренція на всіх ринках, ускладнена в нашій країні наявністю загальної економічної кризи, зумовлює необхідність розробки заходів, спрямованих на створення й реалізацію конкурентних переваг.

Беручи до уваги, що технологічний рівень виробництва об'єктів господарювання бюджетують галузей продовольчої сфери не може бути постійно підтверджений кардинальним змінам через традиційність виробництва й стабільності технологій у галузях, а так само, що не завжди існує об'єктивна можливість створення унікальних товарів й увесь асортимент продукції практично освоєний провідними об'єктами господарювання галузей, нам представляється доцільним розглядати як основний напрямок формування конкурентних переваг високого порядку для бюджетують галузей продовольчої сфери забезпечення репутації й установа тисних та усталених зв'язків зі споживачами.

Постановка даного завдання вимагає вирішення питання про те, які вимоги пред'являє споживач на сучасному етапі виробникові до його продукції. Сукупність очікувань і потреб споживачів може бути представлена в такий спосіб: споживачі бажать спокою й безпеки; споживачі дуже вдячні тому, хто може подбати про їхні життєві проблеми, з якими їм самим важко впоратися; багато об'єктів господарювання ростуть і процвітають завдяки тому, що є більш комфортними для своїх споживачів; споживачі хочуть персональної уваги й спілкування; споживачі бажать якості; іноді споживачі хочуть бути партнерами підприємства; споживачі хочуть мати можливість повернути речі або продукцію, які їх не цілком улаштовують; споживачі бажать, щоб їм доставили радість і задоволення; споживачі хочуть жити в атмосфері передбачуваності відносно об'єктів господарювання або споживчих ринків.

На нашу думку, відзначені очікування й вимоги споживачів формують причини здійснення покупки, до яких відносяться мотиви безпеки, прихильності, комфорту, гордості й новизни. Мотив безпеки визначається репутацією об'єктів господарювання, знаком якості товару, гарантією повернення грошей за покупку. Мотив прив'язаності формується за допомогою якості обслуговування, дієвої системи знижок. Мотив комфорту визначається, у першу чергу простотою експлуатації, добротностю товару,

високою якістю продукції. Мотив гордості визначається належністю до певного соціального класу і статусу, володінням рідкісними речами. Мотив новизни формує бажання споживача придбати нові товари.

Рішення багатьох із перерахованих вище аспектів виявляється у забезпечення близькості до споживача, установленні довіри, особистих зв'язків зі споживачами, організації індивідуалізованого маркетингу, задоволення й утримання постійних покупців. На практиці дані напрямки, на нашу думку, можуть бути реалізовані за допомогою розвитку інструментарію брендингу, удосконалення організації торгівлі, марочної й асортиментної політики, заходів щодо формування суспільної місії підприємства та галузі у цілому.

Працівники фірмової торгівлі, аналізуючи денні, тижневі, місячні обсяги продажів, повинні представляти відповідну інформацію, використання якої дозволить оптимізувати асортименти продукції, що виробляється по обсягах виробництва окремих товарних позицій. При тому аналіз середньоденних обсягів продажу дозволить оптимізувати графік й обсяги завозу готової продукції, ліквідувати залежі продукції.

Крім того, працівники фірмової торгівлі повинні збирати й узагальнювати побажання споживачів з питань якості продукції, а також проводити опитування й анкетування, ефективність яких буде досить високою, через звертання до цільової аудиторії, що володіє певним ступенем прихильності. Особливу увагу варто приділити професійній підготовці, навичкам і якостям продавців, оскільки саме цей фактор є визначальним у процесі встановлення довірчих відносин зі споживачами.

Поряд з розглянутими напрямками, для формування прихильності споживачів необхідно використати засоби загального комунікаційного впливу. Для того необхідна постійна присутність на інформаційному полі регіонів збуту продукції розроблених комбінацій інформаційного, радіомовлення інституціональної реклами, що нагадує. Завданнями інформаційної реклами є інформування споживачів про надходження у продаж нового товару, про зниження цін і введенні в дію системи знижок, проведення лотерей і розіграшів тощо.

Завданнями речової реклами є формування переваг до марки, зміна сприйняття властивостей товару, переконання зробити покупку. Реклама, що нагадує, покликана підтримати поінформованість про товар і місця його покупки, підтримати прихильність до марки, нагадати про необхідність придбання товару у найближчому майбутньому. Інституціональна (престижна) реклама покликана формувати й підтримувати благодатний образ об'єктів господарювання, що впливає на конкурентоспроможність бюджетотворюючих галузей продовольчої сфери.

На нашу думку, крім проведення спланованої рекламної компанії необхідне здійснення сукупності наступних заходів: по-перше, постійний розвиток різних форм зв'язку зі споживачами, таких як, проведення споживчих конференцій, участь у виставках, ярмарках, семінарах, проведення дегустацій у найбільш великих роздрібних торговельних точках, наявність контактних телефонів для прямого зв'язку споживачів з питань якості, асортиментів товарів об'єктів

господарювання і висловлення претензій. По-друге, застосування пропаганди в ЗМІ з метою поширення комерційно важливих відомостей про товари й об'єкти господарювання бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери на основі встановлення довгострокових взаємовигідних відносин з керівниками й фахівцями провідних ЗМІ.

Запропоновані нами заходи, при їх планомірному й комплексному застосуванні, здатні створити стійкі, довгострокові, довірчі стосунки, об'єктів господарювання й споживачів, забезпечити психологічну прихильність споживачів торговельній марці виробника, підвищити репутацію об'єктів господарювання й, отже, створити конкурентні переваги високого порядку й забезпечити перспективну конкурентоспроможність бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери.

Однак, розглядаючи питання формування репутації об'єктів господарювання, нам представляється необхідним зупинитися на деяких аспектах більш докладно. Складовими частинами іміджу є організаційна та управлінська культура об'єктів господарювання, внутрішній соціально-психологічний клімат, імідж об'єктів господарювання у споживачів (якість, дизайн, популярність торговельної марки, сервіс, система знижок, ціна, фірмовий стиль), бізнес-імідж галузей (ділова репутація, добросовісність, надійність, лояльність до партнерів, інформаційна відкритість, ділова активність), соціальний імідж (спонсорство, меценатство, участь у рішенні проблем екології, зайнятості, охорони здоров'я, сприяння конкретним особам) і імідж галузей для держструктур (значимість продукції для регіону, участь у регіональних соціальних програмах, дотримання законів, надання робочих місць).

Позитивний імідж підвищує конкурентоспроможність на ринку за рахунок залучення споживачів і партнерів і полегшення доступу до ресурсів. На нашу думку, соціальний імідж бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери є також важливим інструментом формування, у першу чергу, споживацької думки, оскільки інформація про сприяння галузей соціальним програмам завжди знайде відгук у вітчизняних споживачів. Таким чином, розвиток даних напрямків закріпить репутацію об'єктів господарювання бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери у споживачів і ступінь їхньої прихильності. Необхідно відзначити, що розгляд іміджу об'єктів господарювання в якості похідної декількох складових відповідає сучасному розумінню ролі маркетингу в керуванні ринковою діяльністю об'єктів господарювання і виділенню в якості основної її функції інтегруючої функції [1].

Інтеграційний маркетинг особливу увагу приділяє суб'єктам ринку, що робить вплив на діяльність об'єктів господарювання бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери. Основний принцип класичного маркетингу – орієнтованість на ринок – у рамках інтеграційного маркетингу трактується не як орієнтованість на клієнта, а як орієнтованість на всі групи впливу – на персонал, постачальників, партнерів по збуту, конкурентів. При цьому кінцева ефективність маркетингу залежить від ступеня інтеграції окремих заходів і ефективності координації між ними.

На нашу думку, дане розуміння маркетингу підтверджує обґрунтованість обраного нами методу вивчення конкурентоспроможності об'єктів господарювання бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери як системи взаємозалежних факторів підвищення конкурентоспроможності як системи реально застосовуваних у практиці діяльності об'єктів господарювання чинників конкурентоспроможності. При аналізі конкурентоспроможності окремого об'єкта господарювання й виробленні обґрунтованих управлінських рішень необхідно використати широкий набір показників, які характеризують ефективну діяльність об'єктів господарювання і є індикатором ефективної роботи й взаємодії всіх підрозділів.

Однак необхідно відзначити, що розвиток бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери у цілому багато в чому залежить від нерегульованого внутрішніми засобами впливу об'єктів господарювання чинника – сукупного попиту на ринку. Еластичність попиту по доходах населення і високий потенційний попит дозволяють припускати, що підвищення життєвого рівня споживачів викличе розширення сукупного попиту та пропозиції, забезпечить ефективну роботу всіх елементів виробничої системи, дозволивши їм розвиватися в рамках найбільш стійкої форми господарської взаємодії – кластера конкурентоспроможних бюджетоутворюючих галузей агропродовольчої сфери.

Оцінка конкурентоспроможності товарів (послуг) підприємств, що належать до бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери починається з визначення мети дослідження: якщо необхідно визначити положення даного товару в ряді аналогічних, то досить провести їх пряме порівняння по найважливішим параметрам; якщо метою дослідження є оцінка перспектив збуту товару на конкретному ринку, то в аналізі повинна використовуватися інформація, яка включає відомості про виробу, які вийдуть на ринок у перспективі, а також відомості про зміну діючих у країні стандартів і законодавства, динаміки споживчого попиту [2].

Незалежно від цілей дослідження, основою оцінки конкурентоспроможності є вивчення ринкових умов, яке повинно проводитися постійно, як до початку розробки нової продукції, так і в ході її реалізації. Завдання стоїть у виділенні тієї групи факторів, які впливають на формування попиту в певному секторі ринку: розглядаються зміни у вимогах постійних замовників продукції; аналізуються напрямки розвитку аналогічних розробок; розглядаються сфери можливого використання продукції; аналізується коло постійних покупців.

Вищевикладене передбачає комплексне дослідження аграрного ринку. Особливе місце у вивченні ринку займає довгострокове прогнозування його розвитку. На основі вивчення ринку і вимог покупців вибирається продукція, по якій буде проводитися аналіз чи формуються вимоги до майбутнього виробу, а далі визначається номенклатура параметрів. При аналізі повинні використовуватися ті ж критерії, якими оперує споживач, вибираючи товар. По кожній з груп параметрів проводиться порівняння, що показує наскільки ці параметри близькі до відповідного параметру потреби.

Аналіз конкурентоспроможності починається з оцінки нормативних параметрів. Якщо хоча б один з них не відповідає рівню, який наказаний нормами і стандартами, то подальша оцінка конкурентоспроможності продукції недоцільна, незалежно від результату порівняння по інших параметрах. У той же час, перевищення норм і стандартів і законодавства не може розглядатися як перевага продукції, оскільки з погляду споживача воно часто є марним і споживчої вартості не збільшує. Винятки можуть становити випадки, коли покупець зацікавлений у деякому перевищенні діючих норм і стандартів у розрахунку на жорсткість їх у майбутньому.

Результати оцінки конкурентоспроможності використовуються для вироблення висновку про неї, а також – для вибору шляхів оптимального підвищення конкурентоспроможності продукції для вирішення ринкових завдань. Однак факт високої конкурентоспроможності самого виробу є лише необхідною умовою реалізації цього виробу на ринку в заданих обсягах. Слід також враховувати форми і методи технічного обслуговування, наявність реклами, торгово-політичні відносини між країнами тощо.

У результаті оцінки конкурентоспроможності продукції можуть бути прийняті наступні рішення шляхи підвищення конкурентоспроможності: зміна складу, структури застосовуваних матеріалів (сировини, напівфабрикатів), комплектуючих виробів чи конструкції продукції; зміна порядку проектування продукції; зміна технології виготовлення продукції, методів випробувань, системи контролю якості виготовлення, зберігання, пакування, транспортування, монтажу; зміна цін на продукцію, цін на послуги, по обслуговуванню і ремонту, цін на запасні частини; зміна порядку реалізації продукції на ринку; зміна структури і розміру інвестицій у розробку, виробництво і збут продукції; зміна структури та обсягів коопераційних поставок при виробництві продукції та цін на комплектуючі вироби і складу обраних постачальників; зміна системи стимулювання постачальників; зміна структури імпорту і видів імпортованої продукції.

Стратегія підвищення якості товару є найважливішою складовою частиною стратегії підприємств, що належать до бюджетоутворюючих галузей продовольчої сфери. Об'єктами прогнозування є показники якості товару, що поступаються аналогічним показниками товарів конкурентів.

Використана література:

1. Аранчій В. І. Сучасний стан та складові економічного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. *Продуктивність агропромислового виробництва*. 2015. № 27. С. 12-17.

2. Яровий І. І. Методичні засади оцінки конкурентоспроможності на галузевому рівні. *Матер. II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. викладачів, молодих учених та студентів «Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та фінансування»*. Херсон, 2013. С. 119-121.

3. Мармуль Л. О. Прогнозування сталого розвитку сільських регіонів на засадах конкурентоспроможності та впровадження інноваційних проектів. *Науковий вісник ХДУ*. Вип. 9. Ч. 7. Херсон : Вид. дім "Гельветика", 2014. С. 48-51.

ОЦЕНКА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР В АПК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Ленская Т. И.

к.э.н.

РНУП «Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси», Республика Беларусь, Минск

Назарова М. С.

к.э.н.,

доцент кафедры менеджмента и маркетинга

УО БГАТУ, Республика Беларусь, Минск

Наибольшее развитие в отечественном АПК получили холдинги, агрокомбинаты, государственные объединения. Так, на 1 января 2018 г. в АПК Республики Беларусь функционировало 14 агрокомбинатов, из которых в организационно-правовой форме ОАО – 9, КСУП – 2, ЗАО – 1, СПК – 1, РУП – 1.

Обобщение сложившейся практики функционирования агрокомбинатов позволило установить, что агрокомбинат представляет форму организации крупного агропромышленного производства, в которой формируется единый производственно-хозяйственный комплекс в рамках одного юридического лица, объединяющий несколько технологически связанных производств разных отраслей в цепи «производство–переработка–реализация продукции».

Преимущества, и недостатки организации аграрного бизнеса в форме агрокомбината представлены в таблице 1.

Система организационно-правовых, финансово-экономических и административно-управленческих взаимоотношений между агрокомбинатом и структурными подразделениями (филиалами) не регламентируется договорами. В учредительных документах основного общества изложены имущественные отношения сторон, их права, обязанности и ответственность, организация производственной деятельности подразделения и реализации продукции, финансовые взаимоотношения и др.

Финансовые отношения внутри агрокомбината регламентируются учетной политикой основного общества и регулируются посредством установления цен на продукцию, работы и услуги структурных подразделений. Для этой цели применяются внутрифирменные расчетные цены. Расчетные цены могут быть установлены как на уровне плановой или фактической себестоимости, так и на уровне плановой себестоимости и определенного размера прибыли. Во втором случае расчетная цена обеспечивает определенный (заданный) уровень рентабельности производства.

**Преимущества и недостатки организации аграрного бизнеса
в форме агрокомбината**

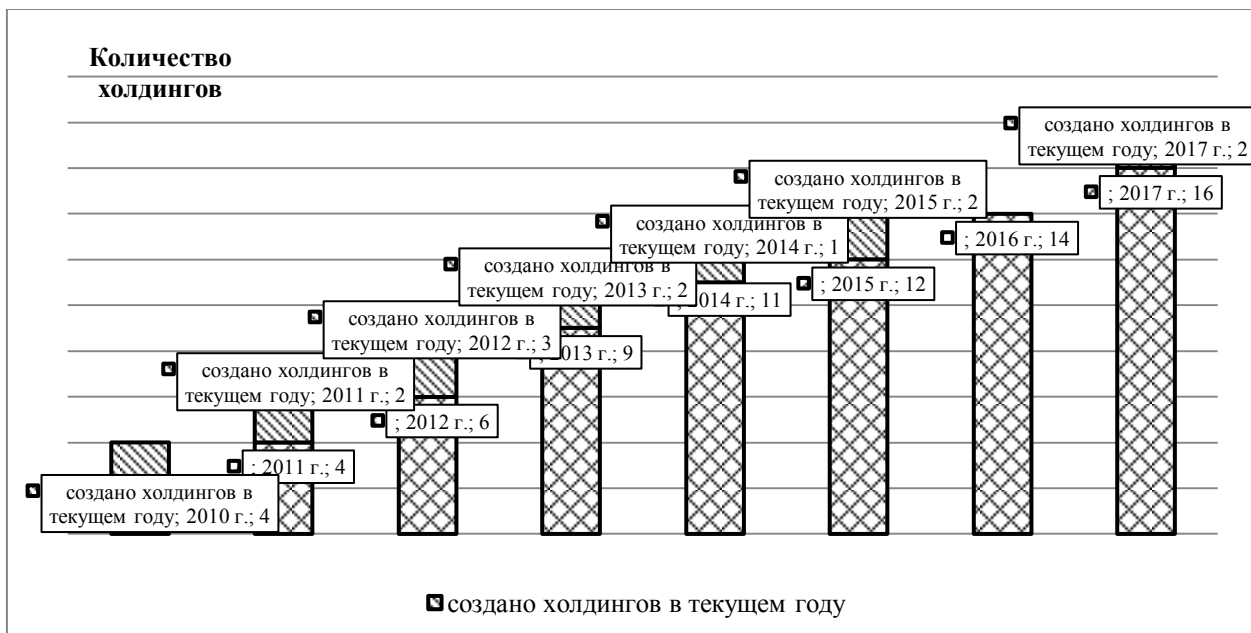
Плюсы создания агрокомбинатов	Минусы создания агрокомбинатов
<ul style="list-style-type: none"> – полная или частичная организация производства по технологическому циклу «производство – переработка – сбыт» («производство – реализация»); – специализация на целевом виде деятельности; – реализация инноваций в целях расширения ассортимента и повышения качества продукции; – сформированная сырьевая зона; – передаче сырья между участниками по себестоимости (без НДС); – централизованная производственная, финансовая, налоговая и сбытовая деятельность. 	<ul style="list-style-type: none"> – отсутствие внутренней конкуренции; – административные подходы создания с отсутствием экономического интереса участников в объединении; – присоединение неплатежеспособных сельскохозяйственных организаций.

Далее рассмотрим отличительные признаки, присущие продуктовым компаниям в форме холдингов. Под холдингом понимают объединение коммерческих организаций (участников холдинга), в котором одна из коммерческих организаций или физическое лицо (не является участником холдинга, но управляет им) оказывают влияние на решения, принимаемые участниками холдинга на основании владения 25 % и более долей в уставном фонде (простых акций) либо обладания статусом собственника имущества унитарного предприятия [3].

Установлено, что на 1 января 2018 г. в агропромышленном комплексе республики созданы и функционируют 16 холдингов, из них 14 холдингов, созданных с участием государства (рисунок 1).

Обобщение практики создания и функционирования холдингов в АПК свидетельствует, что интегрированная в форме холдинга компания обладает следующими признаками:

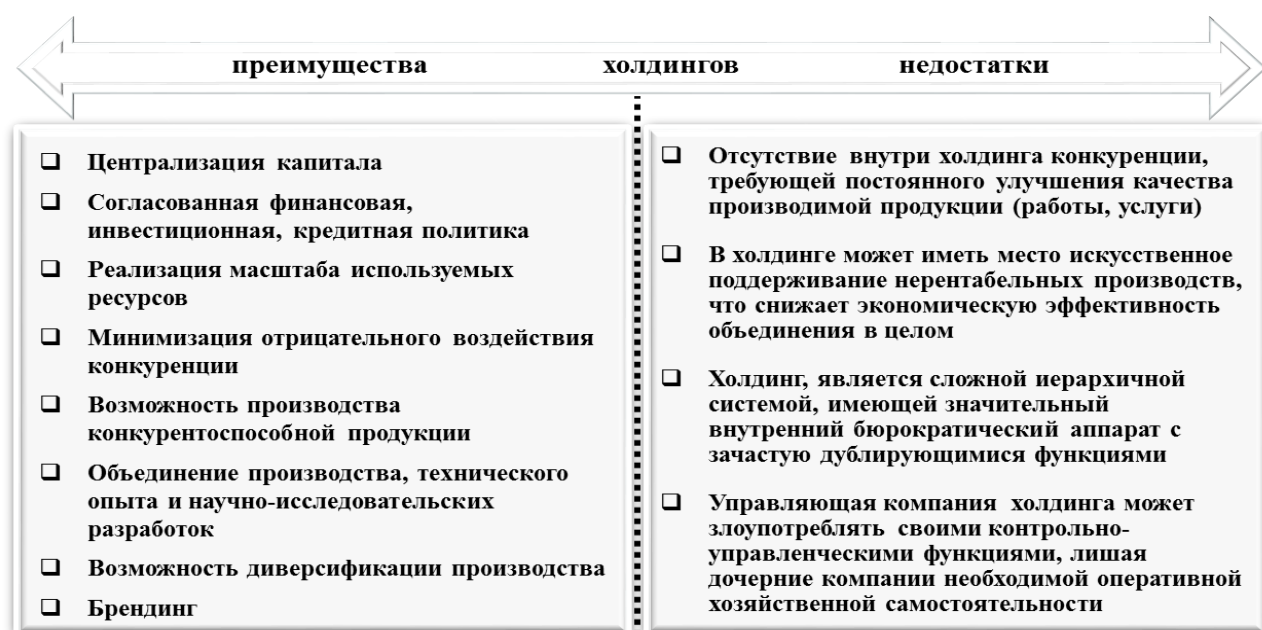
- не является юридическим лицом;
- участниками выступают только коммерческие организации (хозяйственные общества (ООО, ОДО, ЗАО), унитарные предприятия;
- если в роли управляющей компании выступает физическое лицо – собственник, то оно не входит в состав холдинга и осуществляет исключительно управление таким объединением;
- организация, участник холдинга, может участвовать в нескольких холдингах, в том числе с одной и той же управляющей компанией или собственником;

Рис. 1. Динамика изменения численности холдингов в АПК Республики Беларусь, 2010–2017 гг.

– управляющая компания (собственник) осуществляют управление участниками холдинга путем оказания влияния на принимаемые решения на основании: владения (либо доверительного управления) 25 % и более процентами акций (долей в уставных фондах); обладания статусом собственника имущества унитарного предприятия; имеется решение управляющей компании или собственника о создании холдинга; холдинг зарегистрирован и включен в Государственный реестр.

Далее рассмотрим преимущества и недостатки создания интегрированных структур в форме холдинга (рисунок 2) [2].

Рис. 2. Преимущества и недостатки создания интегрированных структур в форме холдинга

Обобщение сложившейся практики функционирования холдингов свидетельствует, что к факторам, влияющим на их эффективность относятся:

- рост финансовых обязательств по кредитам, и увеличение стоимости кредитных ресурсов;
- отсутствие системы должного контроля дебиторской задолженности;
- установившаяся практика вовлечения убыточных сельскохозяйственных организаций в холдинги без надлежащего предоставления государственных преференций;
- несовершенство внутрикорпоративных отношений управляющей и дочерних компаний в части установления критериев формирования централизованного фонда;
- отсутствие возможности освобождения от НДС оборотов по безвозмездной передаче продукции между дочерними компаниями;
- несогласованность действий дочерних обществ и управляющей компании в организации маркетинговой деятельности в продвижении продукции на внешний рынок;
- низкая эффективность реализации продукции, ценовая конкуренция между участниками холдинга и отсутствие единого механизма ценообразования;
- сложность организационных структур предприятий, отсутствие единого механизма учета затрат и эффективной системы контроля за ними.

Исследованиями установлено, что под государственным объединением (концерном, производственным, научно–производственным или иным объединением) признается объединение государственных юридических лиц, государственных и иных юридических лиц, а также государственных и иных юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, создаваемое по решению Президента Республики Беларусь, Правительства Республики Беларусь, а также по их поручению (разрешению) республиканскими органами государственного управления либо по решению органов местного управления и самоуправления.

Государственные объединения являются некоммерческими организациями, за исключением случаев принятия в соответствии с законодательством решений о признании их коммерческими организациями.

Основными категориями участников государственного объединения являются:

- государственные унитарные предприятия и (или) государственные учреждения по решению государственного органа (должностного лица), принявшего решение о создании государственного объединения, или уполномоченного им органа, а также иные организации, индивидуальные предприниматели добровольно на условиях и в порядке, определенных уставом государственного объединения;
- индивидуальные предприниматели и негосударственные юридические лица по решению государственных органов (должностных лиц), принявшие решение о создании государственного объединения, или уполномоченных им органом.

Государственное объединение действует на основании устава. Имущество государственного объединения находится в государственной собственности и принадлежит ему на праве хозяйственного ведения либо на праве оперативного управления.

Установлено, что основными категориями участников государственного объединения являются:

- государственные унитарные предприятия и (или) государственные учреждения по решению государственного органа (должностного лица), принявшего решение о создании государственного объединения, или уполномоченного им органа, а также иные организации, индивидуальные предприниматели добровольно на условиях и в порядке, определенных уставом государственного объединения;

- индивидуальные предприниматели и негосударственные юридические лица по решению государственных органов (должностных лиц), принявшие решение о создании государственного объединения, или уполномоченных им органом.

Механизм функционирования государственного объединения рассмотрим на примере Белорусского государственного концерна пищевой промышленности «Белгоспищепром».

Указанный концерн находится в подчинении Совета Министров Республики Беларусь, в пределах своей компетенции осуществляет общее руководство, координацию деятельности организаций, входящих в его состав, а также представление их интересов.

В состав концерна входит 46 юридических лиц, из которых ИООО – 1, ИЧСУП – 1, СП – 7, ОАО – 35, РУП – 1, ООО – 1 [4].

К основным задачам концерна относятся:

- создание условий для увеличения ресурсов продовольствия и сельскохозяйственного сырья, улучшения снабжения населения республики продуктами питания;

- проведение единой экономической, технической и технологической политики в организациях пищевой промышленности независимо от форм собственности;

- обеспечение роста производства продукции в организациях пищевой промышленности для удовлетворения потребностей внутреннего рынка и увеличения поставок на экспорт;

- участие совместно с местными исполнительными и распорядительными органами в формировании сырьевых зон по производству сельскохозяйственной продукции, необходимой для обеспечения пищевой промышленности сырьем;

- повышение эффективности и конкурентоспособности экспорта продукции, выпускаемой организациями, входящими в его состав;

- развитие товаропроводящей сети за рубежом, способствующей реализации продукции, выпускаемой организациями, входящими в его состав;

- організація привлечення зовнішнього фінансування для проведення технічного переозброєння і модернізації виробств;
- забезпечення виконання основних цільових показників прогнозу соціально-економічного розвитку Республіки Беларусь в організаціях, входять в його склад, господарстві суспільств, акції (доли в уставних фондах) котрих передані в управління концерну «Белгоспищепром», в тому числі експорту, імпорту і сальдо зовнішньої торгівлі [3].

Таким образом, оцінка сложившейся практики функціонування сложившихся моделей агропромислових інтегрованих формувань підтверджує цілесобразність їх створення і функціонування в частині підвищення конкурентоспроможності АПК Республіки Беларусь.

Использованная литература:

1. О некоторых вопросах создания и деятельности холдингов в Республике Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 28 дек. 2009 г. № 660 в ред. от 30.11.2017 // Консультант плюс: Беларусь. Версия 4016.00.51 [Электронный ресурс] / ООО «Юрспектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
2. Современные проблемы повышения эффективности функционирования АПК : вопросы теории и методологии / В.Г. Гусаков [и др.] ; под ред. В.Г. Гусаков. – Минск: Иститут системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2018. – С. 49–58.
3. Вопросы Белорусского государственного концерна пищевой промышленности «Белгоспищепром» (вместе с «Уставом Белорусского государственного концерна пищевой промышленности «Белгоспищепром»): постановление Совета Министров Республики Беларусь от 02.11.2000 № 1683: в ред. от 09.01.2017 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Версия 4016.00.51 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2018.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Макухіна С. В.

викладач кафедри іноземних мов

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки нашої держави з іншими країнами дозволяє створити єдиний європейський освітній простір. У рамках нового співробітництва освіта набуває об'єктивності, прозорості, конкурентоздатності, а роль українських університетів є подвійною: забезпечити належне навчання для своїх студентів та сприяти

максимальному використанню можливостей студентського творчого потенціалу в освітньому просторі передових держав, щоб забезпечити процвітання українських ВНЗ в майбутньому.

Академічна мобільність студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників є одним з пріоритетних напрямів міжнародної та освітянської діяльності вищого закладу, мета якого – покращення якості освіти, підвищення ефективності наукових досліджень, удосконалення системи управління та підвищення конкурентоспроможності випускників на вітчизняному та міжнародному ринках освітніх послуг та праці, а також вивчення та впровадження передового досвіду зарубіжних вищих навчальних закладів.

Слід наголосити на деяких особливостях процесу мобільності. Отже, по-перше, мобільність класифікується як внутрішня – в межах держави (стажування та обмін міжуніверситетського рівня), так і міжнародна або зовнішня (із залученням складного механізму продовження навчання у закордонних навчальних закладах). По-друге, процес академічної мобільності може стосуватися як студента (на етапі додипломної освіти), так і викладача на етапі післядипломної освіти. Останній визначається як «навчання впродовж життя». Не викликає сумніву той факт, що академічна мобільність студентів та викладачів (як внутрішня, так і міжнародна) є досить вагомим механізмом розвитку вищої освіти, яка має на меті покращення якості навчальних програм та планів, рівня наукових досліджень, посилення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти, ступеня особистісного розвитку та працевлаштування.

Формами академічної мобільності є навчання за програмами студентського обміну в партнерському закладі вищої освіти, мовні та наукові стажування, навчальна (дослідницька, виробнича) практика. Розвиток мобільності має відбуватись шляхом подолання перешкод для ефективної реалізації вільного пересування, для чого студентам слід забезпечити доступ до можливості отримання освіти та практичної підготовки, а також до освітніх послуг. Студентам університетів має бути гарантоване зарахування кредитів навчальних дисциплін, які вони опануватимуть протягом навчання в іншому освітньому закладі. Цей процес тісно пов'язаний з питаннями відповідності навчальних планів та програм, а також з системою оцінювання.

Фінансове забезпечення академічної мобільності передбачає збільшення державної фінансової підтримки участі талановитої та соціально незахищеної студентської молоді в закордонних освітніх програмах; розвиток програм державного та приватного кредитування і субсидування академічної мобільності; пошук грантів; вирішення фінансових аспектів академічних обмінів в рамках партнерства закладів вищої освіти різних країн.

Слід відзначити, що академічна мобільність є необхідною для успішної життєдіяльності особистості в сучасному суспільстві а також вона впливає на зміни у структурі особистості і проявляється у мотивованій трудовій діяльності, «прийнятті» людиною професії, професійній поведінці, знаходженні особистого сенсу діяльності; академічна мобільність є

змістовною характеристикою розвитку особистості майбутнього фахівця, що формується в процесі комплексного засвоєння знань і способів практичної діяльності, спрямованих на забезпечення його подальшої успішної життєдіяльності у всіх сферах відповідно до особистих інтересів та інтересів суспільства і держави. Академічна мобільність передбачає володіння фахівцем компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію у професії, конкурентоздатність на ринку праці, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти. Чинниками, що актуалізують ці вимоги, є: інноваційні процеси у суспільстві; швидке старіння знань; залежність успішності в житті від рівня освіти і професії; динамічність і швидкозмінність вимог на ринку праці; поява нових професій і зникнення застарілих.

На сучасному етапі головне завдання закладу вищої освіти полягає в тому, щоб у порівняно короткий термін у студента були сформовані якості конкурентоздатної особистості і він міг успішно конкурувати на ринку праці. З цією метою рекомендуємо інтенсифікувати навчальний процес за допомогою розробки і впровадження таких форм і методів навчання і такого навчально методичного матеріалу, які передбачали б цілеспрямований розвиток у студентів розумових здібностей, інтересу до навчальної роботи, самостійності і творчості. Саме активні форми і методи навчання сприяють формуванню у студентів інформаційної бази, здібностей до творчості, практичних навичок. Методичні основи формування професійної мобільності конкурентоздатного фахівця передбачають інтеграцію фундаментальних і спеціальних знань на засадах створення такої системи професійної підготовки, за якої пріоритетними є не вузькоспеціальні знання, а методологічно важливі, тривалого терміну дії, інваріантні знання, що сприяють цілісному сприйняттю наукової картини світу, інтелектуальному розвитку особистості та її адаптації у швидко змінюваних соціально-економічних і технологічних умовах, що забезпечує фахівцю можливість бути конкурентоздатним на ринку праці.

Положення щодо інтеграції фундаментальних та спеціальних знань покладено в основу дидактичного процесу, що спрямовується на об'єднання в тому чи іншому навчальному предметі узагальнених знань з різних навчальних предметів і відповідних їм наук; оволодіння учнями системними знаннями; комплексну реалізацію всіх складових системи виховання особистості; формування загальнонавчальних умінь та навичок майбутніх фахівців; глибоке оволодіння основними науковими поняттями з різних навчальних предметів; узгодженість діяльності викладачів усунення дублювання та економії часу педагогів та студентів.

Мобільність налагоджена там, де в ній існує мотивована потреба. Отже, запорука усталеної академічної мобільності – активна позиція університету щодо власної інтернаціоналізації, змістовне наповнення процесу мобільності, яке є необхідною умовою не тільки для пошуку джерел фінансування студентських обмінів, але й для формування відповідної мотивації у студентів.

Таким чином, заклади вищої освіти України, приймаючи європейські принципи конкурентоспроможності підготовки фахівців, орієнтуються на підвищення якості освіти, її спрямованість на потреби ринку праці та відкритість зовнішньому оточенню. Адже гарантія та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вищої освіти згідно з вимогами ринку праці є головним напрямком реалізації положень Болонської конвенції. Завдяки реалізації принципів академічної мобільності студенти українських вищих навчальних закладів мають можливість вивчати передовий європейський та світовий досвід, навчатись згідно вимог інших освітніх систем. Розвиток академічної мобільності вишем є не тільки засобом його інтернаціоналізації, але й відіграє значну роль як фактор, що сприяє підготовці кваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на глобальному ринку праці. До перспективних напрямків вивчення окресленої проблеми доцільно віднести питання вивчення та використання зарубіжного досвіду в організації та реалізації принципів академічної мобільності

Використана література:

1. Вербицька С. В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації / С. В. Вербицька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2009. – Випуск 49. – С. 20–26.
2. Гурч Л. М. Мобільність студентів та професорсько-викладацького складу як чинник підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України в європейському просторі / Л. М. Гурч // Персонал. – 2005. – № 7. – С. 80-85.
3. Лісогор Л. Оптимізація професійно-кваліфікаційних параметрів як умова підвищення конкурентоспроможності робочої сили в Україні / Л. Лісогор // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 3. – С. 33–38.
4. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна. – Київ, 2012. – 559 с.

БЛАГОУСТРІЙ ТЕРИТОРІЙ ТВАРИННИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ

Нежлукченко Т. І.

доктор с.г. наук., професор

Кушнеренко В. Г.

к.с.г. н, доцент

Нежлукченко Н. В.

к.с.г. н, доцент

Папакіна Н. С.

к.с.г. н, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Територія тваринницьких підприємств повинна відповідним чином впорядковуватися, що забезпечує її належний санітарний стан. На ділянках, вільних від забудови, що не мають твердого покриття, а також по всьому периметру ферми слід передбачати озеленення [1].

У літні місяці в зоні зелених насаджень денна температура повітря є нижчою на 2-3°C, а в окремі дні ця різниця досягає 10-13°C, відносна вологість повітря на захищених насадженнями ділянках підвищується в середньому на 8%, а в окремі дні – на 42% у порівнянні з відкритою ділянкою [3]. Підвищення вологості в зеленому масиві відбувається за рахунок вологи, яку випаровує листя., Насадження проявляють помітний вплив на вологість повітря на відстані, що в 10-12 разів перевищує їх висоту.

Посадки дерев і чагарників знижують вітровий напір. З підвітряної сторони швидкість руху повітря знижується на 70-80%. У той же час вони є потужним засобом, завдяки якому поліпшуються чистота повітря, оскільки посадки дерев затримують від 50 до 73% пилу і зменшують число мікроорганізмів на 25-50%. Наприклад, один тільки тополь за вегетаційний період осаджує до 53 кг пилу. Крім цього зелені насадження мають велику дезодоруючу здатність відносно газів. Озеленення ферми по периметру території у холодний період охороняє її від замету снігом. Установлено [2] позитивний вплив зелених насаджень на фізіологічні показники (теплорегуляція, окислювальні процеси) і продуктивність тварин.

Внутрішньогосподарське озеленення складається із гніздових, одиночних і рядових (ажурно-продувних) посадок різних видів рослинності. На відстані 2м від приміщень необхідно висаджувати низький чагарник, а 8-10м – великі дерева (по межі вигульних майданчиків). Усі площі, крім доріг і вигульно-кормових майданчиків, доцільно засівати травами.

В умовах літнього перегріву проблема оздоровлення середовища тваринницьких господарств за допомогою регулювання температурного режиму набула великого значення внаслідок тенденції потепління клімату.

На території тваринницьких господарств температура повітря не дає повної картини існуючого теплового стану. Значна роль в умовах забудови приділяється інсоляційному і радіаційному режимам.

Сумарна сонячна радіація складається з прямої сонячної радіації (інсоляції), що надходить від усього небосхилу; короткохвильової радіації, відбитої поверхнями, і довгохвильового (теплого) випромінювання нагрітих природних і штучних поверхонь.

Якщо в період сонячної радіації покриття алей, доріг, майданчиків, інженерних і архітектурних споруд, малих архітектурних форм й інших об'єктів зазнають прямого сонячного опромінення та нагріваються, то після заходу сонця вони ще тривалий час випромінюють тепло, яке суттєво впливає на мікроклімат і викликає перегрівання навколишнього середовища та підвищення температури повітря. Випромінювання нагрітого до 65 °С штучного покриття становить 0,48 кал/см², що дорівнює майже половині інтенсивності сонячної радіації. Дуже велике значення має тепловіддача дорожніх покриттів. Влітку температура повітря забудови тваринницького господарства значно вища ніж серед рослинності.

Інтенсивність випроміненої та відбитої поверхнею радіації і радіус її негативного впливу визначаються кількістю сонячної радіації, що надходить, і альбедо цієї поверхні.

Коефіцієнт «альбедо» (відношення відбитого числа до отриманого) характеризує відбивну здатність поверхні. Чим сильніше поверхня відбиває радіаційну енергію, тим менше вона нагрівається і тим більше його альбедо.

Таблиця 1

Альбедо деяких поверхонь, %

Матеріал	Альбедо	Матеріал	Альбедо
Щебінь цегельний	2	Щебінь гранітний	2,5
Кругляк	3	Асфальт чорний	4
Земля	4,5	Дахове залізо	6
Штукатурка	8	Бетон	8,5
Цегла червона	10	Граніт сірий	11,5
Пісок жовтий	14,5		

Альбедо самих матеріалів залежить від фактури обробленої поверхні і її стану (вологості, запиленості, ступеня зношеності і т.ін.).

Зелені насадження здатні суттєво впливати на мікроклімат, знижуючи температуру і збільшуючи швидкість руху повітря, що в умовах жаркого літа сприятливо діє на організм тварин і створює комфортне тепловідчуття. Рослини, перш за все впливають на радіаційний режим, знижуючи інтенсивність прямої сонячної радіації.

Охолоджуюча здатність зелених насаджень, значною мірою пояснюється витратою великої кількості тепла на випаровування і підвищення відносної вологості повітря. Листя мають температуру нижче температури навколишнього повітря. Підрахунок показав, що на 1 га з 198 деревами бука,

що мають 23,6 млн. листів, загальна поверхня листя склала 5,6 га, а 790 дерев ялини також на 1 га мали 4128 млн. хвоїнок площею 12,8 га.

Різні види рослин по різному відбивають, поглинають і пропускають сонячні промені залежно від фізіологічної будови листя, структури, розмірів крони і т. ін. Кращий ефект по зниженню температури забезпечують дерева з великими листами (каштан, дуб, липа широколиста, клен гостролистий, тополя срібляста, платан та інші).

Альbedo залежно від щільності, розташування листів і форми крони змінюється у дерев і чагарників у межах 8-46%. Дерев з найбільшим альbedo дають найкращий захист від теплової енергії і їх застосування має велике практичне значення.

Таблиця 2

Характеристика проходження світлової енергії крізь крони дерев, %

Дерев	Коефіцієнт прозорості крони	Поглинання	Альbedo
Береза бородавчаста	6,5	5,55	38
Глід сибірський	1	62	37
Дуб літній	8,5	41,2	50,5
Гіркокаштан звичайний	10	38,5	51,5
Клен гостролистий	6	44	50
Липа кримська	5	72	23
Вільха чорна	5	58	37
Осика	9,5	29	61,5
Горіх маньчжурський	1	71	28
Бузок угорський	5	63	32
Тополя бальзамічна	5,5	55	39,5
Черемшина звичайна	2	78,5	19,5
Яблуня сибірська	10	36,5	53,5

Осика пропускає крізь листя майже в 10 разів більше теплової енергії, ніж горіх маньчжурський або глід і в той же час альbedo осики приблизно в 2 рази вище альbedo цих рослин (табл. 1.). Альbedo газону дорівнює 20,5 % .

На території зелених насаджень радіаційний режим, а внаслідок цього і температура повітря змінюються залежно від видового різноманіття, щільності дерев, їх віку, щільності змикання крон, ярусності. Наприклад, за багаторічними середніми даними у сосновому лісі лісостепової зони температура ґрунту на 6-6,2 %, а стовбурів на 4,1-4,3 % вище, ніж у листяних. Радіація серед насаджень суттєво змінюється залежно від висоти. Якщо прийняти за 100 % радіацію на поверхні крони, то безпосередньо під кроною вона становить лише 30 %, на висоті 1 м над ґрунтом – 25 %, а на трав'яному покриві – тільки 10 %, створюючи найбільш сприятливі умови.

За даними В.Н. Оболенського, сонячна радіація затримується рослинністю в молодому дубовому лісі на 96,8%, у сосновому лісі – на 96%, змішаному

лісі з ялиною, дубом і тополею – на 97-98 %, густому ялиновому лісі – на 99%. Зменшення зімкнутості тільки на 0,01 збільшує радіацію залежно від пори року й періоду дня на 5-10 %.

У південних районах для озеленення територій, які використовуються з 9 до 15 години, рекомендуються високі рослини із щільними кронами, здатними затінювати газони, паркові дороги, майданчики для відпочинку, спортмайданчики, охороняти від перегріву стіни архітектурних і інженерних об'єктів і т. ін.. Дерева із сильно розвиненою та високою ажурною кроною знижують радіаційні та конвекційні температури і за рахунок кращого провітрювання збільшують вплив рослин в 1,3-1,5 рази. У цих умовах найбільш сприятливі для відпочинку тварин ділянки, розташовані на північних схилах.

Розміщуючи рослини з урахуванням орієнтації доріг, розташування інженерних споруд і архітектурних об'єктів, застосовуючи покриття з оптимальними гігієнічними характеристиками, використовуючи вертикальне озеленення, можна впливати на комфортність теплового режиму (табл. 3).

Таблиця 3

Мікрокліматична ефективність зелених насаджень і елементів зовнішнього благоустрою в умовах перегріву

Елементи озеленення зовнішнього благоустрою	Зниження температури повітря, °С	Підвищення відносної вологості повітря, %	Зниження швидкості вітру, %	Зниження інтенсивності прямої сонячної радіації, %	Зниження температури поверхні, °С
Масив зелених насаджень повнотою 0,8–1	3,5–5,5	10 -20	50–75	95–100	20–25
Група дерев	1–1,5	4–6	20–40	94–96	12–20
Рядова посадка дерев	1–1,5	4–7	30–50	95	12–19
Газон, квітник	0,5	1–4	-	-	6–12
Пергола, повіта рослинами	1–1,5	-	20–30	80	-
Навіси	0,5–0,8	-	20–40	20–100	-

На формування теплового режиму впливають розміри території, що озеленюється. За мірою збільшення зеленого масиву величина Δt , – °С зростає, але швидкість наростання падає. Стабілізація Δt °С настає на площі зеленого масиву 600-1000 га. Невеликі ділянки зелених насаджень і рідка посадка здатні незначно знизити температуру повітря не тільки усередині масиву, але й на прилеглий території.

Температура повітря всередині тваринницького зеленого масиву в середньому на 2-3°C нижче, ніж на вигульних дворах, на внутрішньогосподарських площах.

У радіусі 100 м до зеленого масиву температура повітря на 1-1,5°C нижче за рахунок циркуляції повітряних мас поблизу насаджень. Нагріте на відкритій території повітря піднімається догори, поступаючи місцем більш холодному, що надходить із зеленого масиву.

Існуючі норми вимагають у літній жаркий період дня обов'язкового обмеження інсоляції на окремих ділянках господарської території.

Слід урахувати властивість рослин щодо зберігання взимку температури поверхні деревних стовбурів до 10°C, що при щільних посадках і зниженні в масивах швидкості вітру пом'якшує мікроклімат.

Величина впливу зелених насаджень на тепловий режим господарських територій визначається:

- утворенням оптимальної системи зелених насаджень, що включає різноманітні території (за розмірами, функціональним призначенням, структурою, видовим складом рослин, ландшафтними прийомами організації і т.інш.);

- клинчастим уведенням углиб забудови досить великих зелених масивів;
- щільністю розміщення дерев і чагарників, що забезпечує затінення не менше ніж 50% зайнятої ними території.

За рахунок вдосконаленого благоустрою тваринницьких підприємств покращується мікроклімат на території тваринницьких підприємств, зменшується негативний вплив виробництва тваринницької продукції на навколишнє середовище, підвищується резистентність організму тварин до захворювань, пов'язаних із груповим утриманням, збільшується продуктивність тварин за рахунок уникнення наслідків теплового стресу і покращення обмінних процесів в організмі тварин, зменшується енергозатратність виробництва продукції тваринництва [4].

Використана література:

1. Державні будівельні норми України / Будинки і споруди ДБН В.2.2-195 / Будівлі і споруди для тваринництва. Вводяться вперше.

2. Величко В. О. Фізіологічний стан організму тварин, біологічна цінність молока і яловичини та їх корекція за різних умов середовища / Величко В. О. – Л. : 2007. – 294 с.

3. Грибковая, С.І. Проблемы создания устойчивой системы зеленых насаждений с учетом экологических условий города. Новые приемы озеленения [Электронный ресурс] / С.І. Грибкова, С.В. Кильдишева. – Режим доступа: <http://www.ecocity.ru>, свободный.

4. Корбич Н.М., Кушнеренко В.Г., Нежлукченко Н.В., Папакіна Н.С. Методичні вказівки з вивчення дисципліни «зоометеорологія» для студентів ІV курсу біолого-технологічного факультету денної форми навчання за напрямком підготовки 8.09010201 «Технології виробництва і переробки продукції тваринництва» – Херсон, 2017. – 48 с.

**ВПЛИВ КЛІМАТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ВОВНОВУ
ПРОДУКТИВНІСТЬ ОВЕЦЬ ТАВРІЙСЬКОГО ТИПУ
АСКАНІЙСЬКОЇ ТОНКОРУННОЇ ПОРОДИ**

Нежлукченко Т. І.

д-р с.г. наук., професор

Пічура В. І.

д-р с.г. наук., професор

Нежлукченко Н. В.

к.с.г. н, доцент

Папакіна Н. С.

к.с.г. н, доцент

Корбич Н. М.

к.с.г. н, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Для належної організації вирощування та розведення овець необхідне певне розуміння механізмів впливу метеорологічних умов на тварин та вміння управляти цими механізмами на практиці, що є важливим аспектом ефективного ведення вівчарства в умовах глобальних змін клімату.

Клімат – це фізичні параметри навколишнього природного середовища, він визначає ризики для здоров'я тварин. Розуміння змін глобального, регіонального і місцевого клімату дає змогу приймати правильні рішення та впливати на результати господарської діяльності [1].

На Півдні України відхилення кліматичних умов від оптимальних за останні роки викликають порушення гомеостатичної рівноваги в організмі, внаслідок чого змінюється рівень споживання і використання кормів, обмін енергії та рівень продуктивності тварин. Тому збереження наявного генофонду овець Півдня Херсонщини вимагає використання тварин, які не лише пристосовані до природних умов, але є частиною функціонуючої екосистеми, якою є вівці.

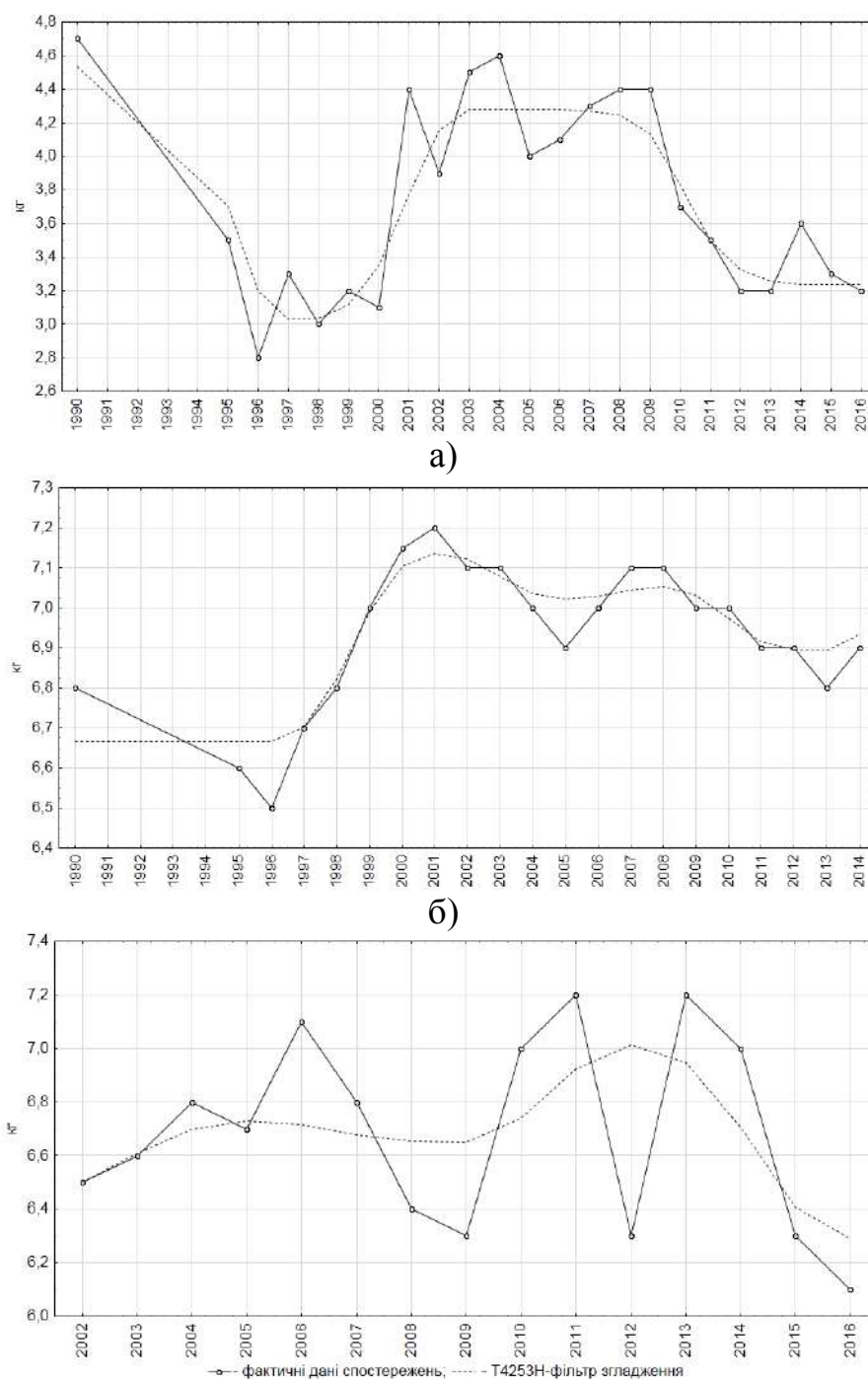
Середовище, в якому перебувають тварини, є складною багатогранною системою. Розуміння всіх взаємозв'язків в організмі не дає можливість спрямовано впливати на розвиток, формування продуктивності, ефективну трансформацію поживних речовин корму, здоров'я та пристосованість до певних екологічних та антропогенних умов.

До найважливіших показників, що характеризують навколишнє середовище, у тваринництві відносять температуру, відносну вологість, швидкість руху повітря. Вплив перших двох чинників на організм тварин настільки значний, що в зоогієні прийнято вважати їх універсальними тестами якості умов утримання тварин. Тому в наших дослідженнях встановлено зв'язки зміни отримання настригу вовни від температури повітря і суми опадів на території півдня Херсонської області за 1995-2016 рр. (рис. 1а).

У дослідженнях систематизовано і використано усереднені дані за настригом вовни овець двох агропромислових підприємств: «Червоний чабан» Каланчацького району Херсонської області і «Асканійське» Каховського району Херсонської області.

Кліматичні умови зафіксовано для першого господарства в радіусі буферної зони ГМС «Хорли» (рис. 1б), а для другого – ГМС «Нова Каховка» (рис. 1в).

Визначено за даними продуктивності овець господарств просторово-часові кліматичні обумовленості змін (взаємозв'язків) з кліматом, ґрунтом.

Рис. 1. Динаміка зміни настригу вовни із однієї вівці (кг) в Херсонській області: а) середнє по області, б) «Червоний чабан», в) «Асканійське»

Залежність описана нелінійною функцією:

$$НВ=0,0043x-1,248x10^{-6}x^2+1,9285y-0,0751y^2-0,0003xy-5,348;$$

$$r=0,87, r^2=0,76,$$

де x – сума опадів за період формування вовни у овець, мм;

y – середнє значення температури повітря, $С^0$.

Були використані просторові діаграми для опису залежності продуктивності овець від метеорологічних показників, а також алгебри карт із використанням ГІС – технологій для побудови імітаційних просторових моделей просторового розподілу показників на території Херсонської області.

Біометрична обробка даних виконана методом варіаційної статистики [2] на персональному комп'ютері з використанням пакету програм Statistica, Excel.

Середнє значення настригу вовни на одну вівцю в Херсонській області за період досліджень становив 3,73 кг (табл.1), максимальнє значення – 4,70 кг (2004 рік), мінімальнє – 2,80 кг (1996 рік), рівень варіації за роками становив – 15,75%. В період досліджень (рис. 1а) спостерігається виражена циклічна складова змін продуктивності овець, що дає можливість визначити три часових періоди: в I-й період (1990-2000 рр.) відбулося стрімке зменшення і отримання мінімальної продуктивності овець; II-й період (2001-2010 рр.) отримання максимальної продуктивності від вівчарства; в III період (2010-2016 рр.) відбулося тренд-циклічне повторення умов I-го періоду. На подібні тренд-циклічні прояви змін продуктивності вівчарства значно впливають кліматичні зміни, які виражаються в сприятливості умов існування та забезпечення кормовою базою сільськогосподарських тварин (комфортність існування).

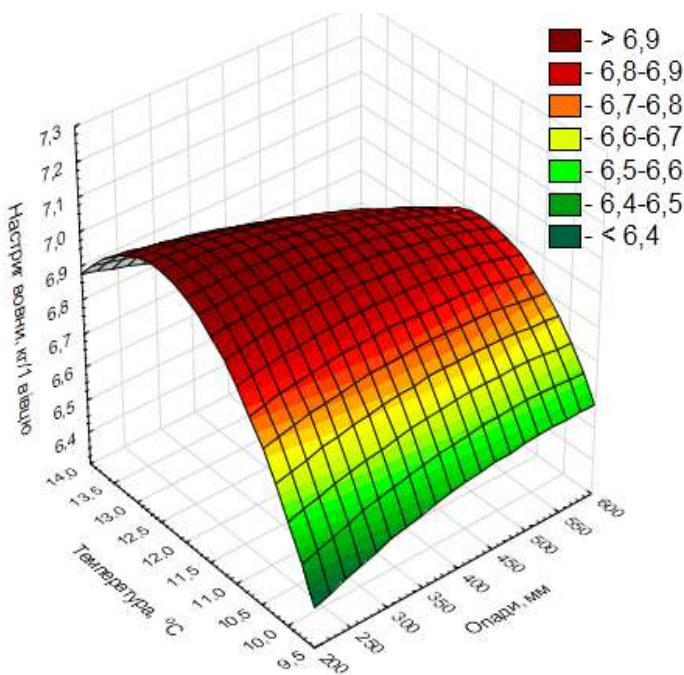
Таблиця 1

Статистичні характеристики зміни динаміки настригу вовни на одну вівцю

Статистичні показники	По області	«Червоний чабан»	«Асканійське»
Середнє значення	3,73	6,94	6,69
Стандартна похибка	0,12	0,04	0,09
Медіана	3,60	7,00	6,70
Мода	3,20	7,00	6,30
Стандартне відхилення	0,59	0,18	0,36
Дисперсія вибірки	0,35	0,03	0,13
Ексцес	-1,41	0,50	-1,34
Асиметрія	0,21	-0,90	0,00
Варіація	1,90	0,70	1,10
Мінімум	2,80	6,50	6,10
Максимум	4,70	7,20	7,20
Рівень надійності (95,0%)	0,25	0,08	0,20
Коефіцієнт варіації, %	15,75	2,56	5,42

Локальні спостереження за окремими підприємствами підтверджують наявність тренд-циклічної складової зменшення динаміки настригу вовни із однієї вівці в різних ґрунтово-кліматичних умовах Херсонської області.

У результаті статистичного аналізу даних спостережень за останні 25 років визначено вплив основних кліматичних умов (температури повітря і опадів) на зміну середньорічної величини настригу вовни (НВ) на одну вівцю. За календарний рік дослідження впливу клімату на продуктивність овець взято період усереднених значень із 5-го по 12-ий місяці попереднього року і з 1-го по 4-й місяці року до здійснення стриження. Для визначення закономірностей взято найбільший ряд спостережень за даними агропідприємства «Червоний чабан» з метою забезпечення репрезентативності досліджень. Залежність описується нелінійною функцією (рис. 2).

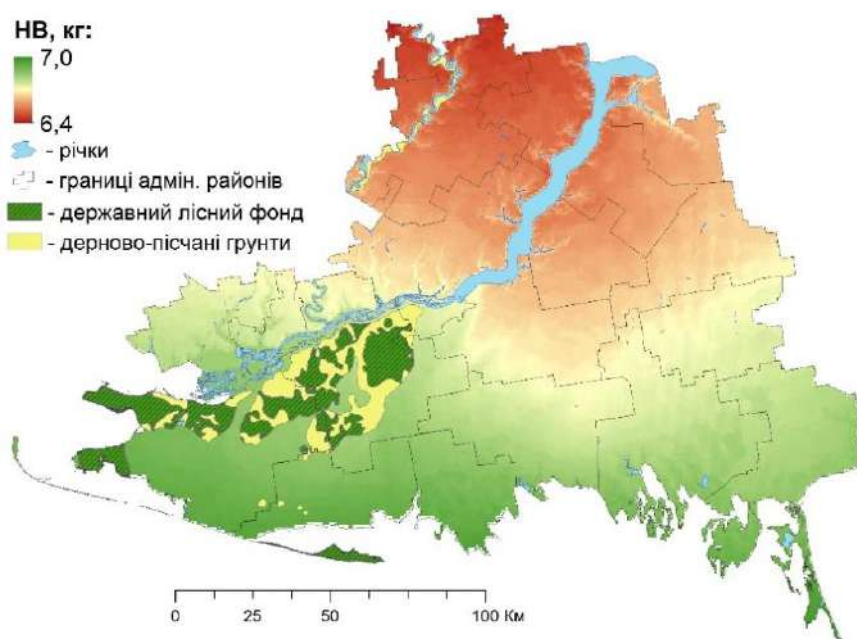
Рис. 2. Залежність настригу вовни (кг / 1 вівцю) у агропідприємстві «Червоний чабан» від господарсько-кліматичних умов за даними ГМС Хорли

Аналізуючи просторову діаграму можна зазначити, що оптимальними кліматичними умовами для здійснення отримання максимального значення настригу вовни овець являються середня температура близько 12°C і сума опадів у межах 320-430 мм.

У результаті досліджень встановлена нелінійна залежність продуктивності овець від господарсько-кліматичних умов із високим ступенем кореляції – 0,87. Це дає можливість здійснювати імітаційне просторово-часове прогнозування настригу вовни на одну вівцю на території Херсонської області із достатньо високим ступенем, що визначений рівнем апроксимації отриманої моделі – 0,76.

Із використанням ГІС-технологій і алгебри карт на основі створеної моделі зв'язку побудована імітаційна растрова модель просторового розподілу

продуктивності вівчарства залежно від господарсько-кліматичних умов на території Херсонської області (рис. 3).

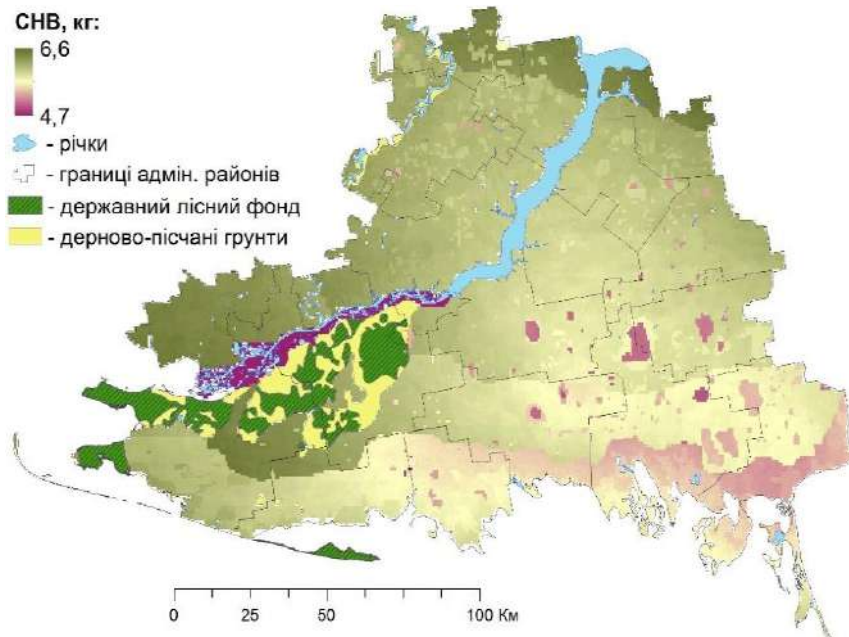

Рис. 3. Господарсько-кліматична обумовленість просторового розподілу потенціалу настригу вовни (НВ) на одну вівцю на території Херсонської області

Визначено, що більш вагомим природним фактором, який впливає на продуктивність вовни є температурний режим місцевості, вплив опадів занижений за рахунок значного впливу господарської діяльності людини на підвищення кількості та якості кормової бази за рахунок додаткової заготівлі її для сільськогосподарських тварин. Тому для коригування растрової просторової моделі (рис. 2) введено додатковий коефіцієнт балу природного агрокліматичного потенціалу території Херсонської області для мінімізації штучного сільськогосподарського впливу на формування кормової бази, яка має прямий кроскореляційний зв'язок із продуктивністю вівчарства. Для цього із застосування алгебри карт здійснено перерахунок агрокліматичного растру бонітету вирощування багаторічних трав (кормової бази) і отримана скорегована модель просторового розподілу настригу вовни (СНВ) на одну вівцю на території Херсонської області із поправкою на агрокліматичні умови (рис. 4).

Таким чином, зменшено, але повністю не виключено, вплив господарської діяльності людини на додаткове формування продуктивності овець і максимально приближені до природних агрокліматичних умов формування потенціалу настригу вовни на одну вівцю.

У результаті статистичного та просторового геомодельовання створені растрові моделі господарсько-кліматичної та максимально наближеної агрокліматичної обумовленості потенціалу настригу вовни на одну вівцю на території Херсонської області.

Рис. 4. Просторовий розподіл впливу агрокліматичних умов на потенціал настригу вовни на одну вівцю на території Херсонської області

Установлено, що в результаті господарсько-кліматичного впливу потенціал настригу вовни на одну вівцю в господарствах Херсонської області знаходиться в межах 6,4-7,0 кг, збільшення відбувається із півночі на південь. Потенціал території області, максимально приближений до природних агрокліматичних умов забезпечує можливість визначити отримання настригу вовни на одну вівцю, який становить від 4,7 кг (в південній та південно-східній частинах) до 6,6 кг (північній частині області).

Використана література:

1. Жукорський О.М. Погодно-кліматичні та технологічні чинники утримання м'ясної худоби. – Київ: Аграрнанаука, 2012. – 164 с.
2. Плохинский Н.А. Руководство по биометрии для зоотехников / Н.А. Плохинский – М.: Колос, 1969. – 256 с.

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Олійник Н. М.

к.т.н., доцент, докторант

Херсонський національний технічний університет

Вітчизняні підприємства агропромислового комплексу (АПК) функціонують у нестабільному внутрішньому та зовнішньому бізнес-

середовищі із високим ступенем невизначеності та ризику прийняття рішень, що негативно позначається на показниках ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Пріоритетне значення розвитку аграрного сектору економіки зумовлено тим, що підприємства АПК забезпечують населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Проте вітчизняні сільськогосподарські підприємства постійно знаходяться в гострій конкурентній боротьбі між собою та на світовому ринку. Тому застосування наукових напрацювань з питань визначення факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК є основою для забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору економіки України.

Теоретико-методологічні засади конкуренції, конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємства знайшли відображення в працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, як: А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, Й. Шумпетер, Ф.А. Хайек, Г.Л. Азоєв, М. Портер, Р.А. Фатхутдинов, Ю.Є. Кирилов [1], В.Г. Грановська [2], Н.А. Тюхтенко, С.М. Макаренко [3], Ю.І. Бурик [4] та ін. Проте у сучасних умовах економічного розвитку управління конкурентоспроможністю підприємств АПК вимагає більш детального осмислення факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств даної галузі.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у визначенні факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК з урахуванням специфічних особливостей їх діяльності.

Продукція підприємств АПК є ресурсною складовою виробництва у різних галузях національного господарства, а у харчовій промисловості – її основою. Від ступеня насичення ринку продовольчими товарами сільськогосподарської переробки, їхньої якості та ціни (доступності) залежить забезпечення населення продуктами харчування, що в свою чергу є однією з основних задач виробництва.

Розглянемо та проаналізуємо рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва на підприємствах АПК України за період 1990-2017 роки у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва на підприємствах АПК України за період 1990-2017 роки

Рік	Основні види продукції рослинництва				
	зерно	насіння соняшнику	цукрові буряки (фабричні)	картопля	овочі відкритого ґрунту
1	2	3	4	5	6
1990	275,1	236,5	29,5	27,2	27,6
1991	166,2	307,6	59,9	150,4	60,3
1992	346,0	541,6	142,9	233,8	72,8
1993	361,1	505,6	143,5	68,6	39,4
1994	214,1	224,1	66,0	112,1	106,8

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
1995	85,6	170,9	31,2	34,3	12,8
1996	64,6	53,0	3,8	6,4	-26,5
1997	37,5	19,4	-10,4	-24,1	-37,4
1998	1,9	22,0	-12,0	-18,6	-25,2
1999	12,0	54,5	-14,8	-12,5	-12,8
2000	64,8	52,2	6,1	14,0	-1,7
2001	43,3	68,7	1,5	11,4	-0,8
2002	19,3	77,9	-8,6	24,2	8,9
2003	45,8	64,3	6,2	33,5	30,9
2004	20,1	45,2	-0,8	-0,7	-5,0
2005	3,1	24,3	4,8	17,8	16,1
2006	7,4	20,7	11,1	56,2	14,8
2007	28,7	75,9	-11,1	24,7	14,1
2008	16,4	18,4	7,1	7,9	11,1
2009	7,3	41,4	37,0	12,9	19,1
2010	13,9	64,7	16,7	62,1	23,5
2011	26,1	57,0	36,5	17,7	9,9
2012	15,2	45,8	15,7	-21,5	-6,8
2013	1,5	28,5	2,7	23,0	7,0
2014	25,8	36,5	17,9	9,2	16,7
2015	43,1	80,5	28,2	24,2	47,5
2016	37,8	63,0	24,3	-3,2	19,7
2017	25,0	41,3	12,4	10,0	15,6

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Статистична обробка показника рентабельності виробництва продукції рослинництва на підприємствах АПК України за 1990-2017 роки показала, що вирощування зерна та насіння соняшнику найбільш рентабельним було протягом періоду 1990-1995 роки, вирощування картоплі найбільш рентабельним було в 1991-1992 роках, а овочів відкритого ґрунту – в 1994 році. Протягом 1990-2017 рр. завжди рентабельним було лише виробництво зерна та насіння соняшнику. Серед основних культур рослинництва в 2017 році найбільш рентабельним було виробництво соняшнику (41,3 %), а найменш рентабельним – вирощування картоплі (10,0 %).

На рівень рентабельності виробництва продукції та конкурентоспроможності підприємства впливає безліч факторів. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі широко представлені чинники, що забезпечують конкурентні переваги підприємства. Автори, залежно від своїх наукових поглядів і царини маркетингових досліджень, обґрунтовують різний набір умов, які впливають на конкурентоспроможність підприємства. Загальноприйнятою вважають вузьку класифікацію чинників формування

конкурентоспроможності підприємства, які поділяють на зовнішні та внутрішні (рис. 1) [4, с. 6-7].

Рис. 1. Система факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства

Вирішення проблеми забезпечення та підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК полягає у формуванні, утриманні та зміцненні конкурентних переваг, до яких класично відносять низькі витрати (без погіршення якості продукції), диференціацію та фокусування, а сьогодні ще додають й визначення оптимальних логістичних маршрутів транспортування від пункту виробництва до місця споживання продукції з урахуванням ємності ринку, купівельної спроможності потенційних споживачів й обсягів витрат на транспортування та проходження обов'язкових митних процедур (у разі експорту). Однією зі складових подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств є прийняття участі у комбінованому, сегментованому чи інтермодальному перевезенні [3, с. 57].

Конкурентні переваги є концентрованим проявом переваги над конкурентами в економічній, технічній, організаційній сферах діяльності підприємства, які можна виміряти економічними показниками (додатковий

прибуток, більш висока рентабельність, ринкова частка). Досягнення конкурентних переваг забезпечується в результаті систематичного моніторингу спрямованості впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на конкурентоспроможність підприємства [1, с. 210].

Враховуючи специфіку аграрної сфери, сільськогосподарські підприємства мають неоднаковий стратегічний потенціал, реалізують різні стратегії й можуть функціонувати в середовищі певної міри складності. При цьому одні й ті самі фактори для різних підприємств можуть бути як керованими (тобто підприємство здатне впливати на них), так і некерованими, або такими, що враховуються (підприємство пристосовується до їх зміни) [2, с. 86].

До некерованих факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства АПК відносяться:

- регіональні особливості функціонування сільськогосподарського підприємства;
- природно-кліматичні умови (клімат, ґрунт, рельєф тощо);
- екологічні умови, природоохоронні заходи;
- політична, адміністративна ситуація;
- державна підтримка (дотації, фінансові інтервенції на аграрному ринку, фінансування державних програм тощо);
- правове і економічне середовище, у якому функціонує підприємство АПК;
- демографічні умови;
- науково-технічний прогрес (НТП), винаходи, технологічний прорив (створення новітніх технологій вирощування та підвищення урожайності сільськогосподарських культур, забезпечення приросту поголів'я худоби тощо);
- здатність продукції швидко псуватися.

Серед керованих факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства АПК найсуттєвішими вважаються:

- технологічні чинники (сорти, системи захисту, технології виробництва, використання добрив тощо);
- стан матеріально-технічної бази підприємств АПК (ступінь зносу основних фондів, технічна модернізація сільськогосподарського виробництва на основі ресурсозберігаючих технологій тощо);
- кадрове забезпечення (кваліфікованість працівників, ефективність використання персоналу підприємства, мотивація працівників до розвитку та самовдосконалення тощо);
- організація праці (система оплати, умови праці тощо);
- форми організації сільськогосподарського виробництва (спеціалізація, кооперація, концентрація, комбінування);
- просторові умови (площа сільськогосподарських угідь);
- якість земельних площ, на яких вирощують сільськогосподарську продукцію (наприклад, родючість ґрунтів);

– фінансовий потенціал підприємства (доступ до фінансових ресурсів та уміння ними управляти);

– маркетингові чинники (розробка оптимальної програми виробництва основних видів продукції відповідно до вимог ринку і потреб споживачів з урахуванням внутрішніх можливостей використання наявного ресурсного потенціалу підприємства, товарна доробка, зберігання, транспортування, реалізація продукції тощо).

Проведені дослідження свідчать, що в сучасних умовах економічного розвитку діяльність підприємств АПК проходить в динамічних, часто змінюваних умовах. До загальноприйнятої класифікації факторів забезпечення та підвищення конкурентоспроможності підприємства відносять зовнішні та внутрішні чинники. Для підприємств АПК виокремлено фактори конкурентоспроможності, на які підприємства здатні впливати, та чинники, до зміни яких підприємства повинні пристосовуватися. Розуміння факторів підвищення конкурентоспроможності є основою при прийнятті ефективних управлінських рішень для досягнення конкурентних переваг та посилення ринкових позицій як на рівні підприємства, так і на галузевому рівні.

Використана література:

1. Кирилов Ю.Є. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Глобальні та національні проблеми економіки : Електронне наукове фахове видання. – 2014. – Вип. 2. – С. 207-212.

2. Грановська В.Г. Конкурентні стратегії розвитку аграрних підприємств в глобалізованому світі / В.Г. Грановська // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія: Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 1 (67). – С. 84-90.

3. Tyuhtenko N.A. Increasing competitiveness of the enterprise by improving logistic strategy of distribution of production and supply of raw materials / N.A. Tyuhtenko, S.M. Makarenko, N.M. Oliinyk // Науковий вісник Полісся. – 2018. – № 2 (14). – Ч. 2. – С. 56-63.

4. Олійник Н. Конкурентоспроможність підприємства як визначальна характеристика ефективності його функціонування / Н. Олійник, Ю. Бурик // Соціально-економічні проблеми і держава: Електронне наукове фахове видання. – 2018. – Вип. 2 (19). – С. 3-12.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.

СУЧАСНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА У КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Панкєєв С. П.

к. с.-г. наук, доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Досить актуальним і перспективним на сучасному глобальному сільськогосподарському ринку значним попитом користується органічна продукція. Ринок органіки у світі розвивається швидкими темпами й це питання є досить актуальним для України, оскільки вона визначається як аграрна країна, яка має великий потенціал у виробництві та споживанні органічних продуктів харчування.

Попит на українську органічну продукцію постійно зростає на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому дослідження стану та розвитку органічного виробництва в нашій країні обумовлює актуальність теми дослідження [3, 5].

Проблема переходу від традиційного до органічного використання земельних ресурсів в Україні дуже актуальна. Українські чорноземи – це можливість для українців бути заможними за умови, що до них буде дбайливе ставлення і правильно прикладений інтелектуальний потенціал; за умов надмірного антропогенного навантаження увагу привертають екологічно чисті ґрунти. Вони є основою для вирощування сільськогосподарської сировини і виробництва органічних та безпечних продуктів харчування [1, 4].

Ринок продукції органічного сільського господарства є дуже перспективним і недостатньо розвиненим, тому відкриває перед національними виробниками та експортерами широкі горизонти. Однак під час порівняння динаміки місця України в світі щодо наявних площ сертифікованих земель для ведення органічного виробництва, то в останні роки з 18-го наша країна перемістилась на 21-е.

Найбільшою популярністю серед національних виробників органічних продуктів користуються злакові (площі землі – 133,5 тис. га), олійні культури (площі землі – 41 тис. га) та овочі і фрукти (площі землі – 5,5 тис. га). У свою чергу, за рівнем виробництва наведених культур Україна займає 7-е, 5-е та 9-е місце в світі [7].

Сьогодні 4-5 млн. га земельної площі може використовувати на органічне землеробство.

На сьогодні загальна площа сільськогосподарських земель в Україні становить 41,557 млн. га, або 70,9% всієї території держави (40% світових запасів чорноземів). Притому сільськогосподарська освоєність території досягла 71%, а ступінь розораності земель – 53,6% (при гранично допустимому рівні в 40%).

Сучасне використання сільськогосподарських угідь не відповідає вимогам раціонального землекористування. У більшості господарств землеробство ведеться з повним ігноруванням законів повернення ґрунту поживних речовин, винесених з урожаєм. Як наслідок, відбувається зниження родючості ґрунтів, особливо небезпечних масштабів набула їх деградація.

Дослідження обґрунтування доцільності впровадження органічного способу виробництва передбачає аналіз кількох етапів [6].

На першому етапі слід провести повний аудит земельної ділянки щодо вмісту гумусу, мінеральних та органічних речовин, рН, залишків агрохімікатів, солей фосфору та калію. Вагоме значення має аналіз впливу промислових підприємств як джерела забруднення сільськогосподарських угідь шкідливими речовинами, автомобільних доріг з інтенсивним рухом транспорту, сміттєзвалищ та складських приміщень, на яких зберігаються отрутохімікати та непридатні та заборонені для використання пестициди та оцінити ризики від такого сусідства для ділянки та культур, які планується вирощувати із застосуванням вимог до органічного землекористування.

Другий етап – стабілізаційний період та проведення ряду агротехнічних заходів для можливості застосування перехідного періоду. Для того щоб мінімізувати втрати врожаю, був запропонований етап запровадження органічного землекористування – стабілізаційний період – період часу, необхідний для проведення комплексу агрохімічних та меліоративних заходів, спрямованих на ліквідацію негативних наслідків попереднього землекористування та покращення або стабілізацію якісного стану ґрунтів з метою зменшення економічних збитків через зниження урожайності культур під час перехідного періоду.

Такий варіант вимагає додаткових витрат часу і коштів, проте це є необхідним для вирощування органічної сільськогосподарської продукції на землях, які постраждали від неконтрольованої безгосподарницької діяльності аграріїв, і дозволить уникнути або принаймні мінімізувати збитки господарства у перехідний період. Було розраховано, що на виконання робіт під час стабілізаційного періоду для підвищення якісного стану ґрунтів 1 га сільськогосподарських угідь необхідно до 79 тис. грн/га. Величина таких витрат, як правило, є визначальною при прийнятті рішення переходу до органічного виробництва;

Якщо ж господарство щороку забезпечувало позитивний або принаймні бездефіцитний баланс поживних речовин, в достатній кількості вносились органічні та мінеральні добрива, дотримувались сівозміни та всі правила землеробства, то землі, швидше за все, не потребуватимуть проведення стабілізаційних заходів. Варіант переходу господарства до органічного землекористування не потребуватиме проходження другого етапу, тому буде менш фінансово витратним, а третій етап буде обмежений терміном перехідного періоду в 3 роки.

Відповідно до термінології Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», № 425-VII редакції від 05.04.2015 року перехідний період – це період переходу від виробництва

традиційної (неорганічної) продукції (сировини) до виробництва органічної продукції (сировини). Перехідний період починається з моменту подачі фермером чи представниками підприємства до сертифікаційного органу заявки на сертифікацію земель.

Терміни перехідного періоду для рослин наступні.

Однорічні культури – для земельних ділянок, де вирощуються культури, котрі не використовувались щонайменше протягом двох років до посіву.

Багаторічні культури, крім фуражних, – землі не повинні використовуватись щонайменше протягом трьох років до першого збору врожаю органічних продуктів.

На корм для лук і пасовищ чи багаторічних фуражних культур – щонайменше протягом двох років до початку використання як органічні корми.

За перехідним періодом найбільш економічно вигідним за коштами і часом є варіант переходу до органічного землекористування на землях, які тривалий час не оброблялися. В результаті такого природного відновлення агрохімічний стан земель стабілізується або і покращується природним шляхом без втручання людини. До того ж, перехідний період у такому випадку може бути скорочений до 2 років.

На третьому етапі слід врахувати, що весь урожай, отриманий протягом року з офіційного початку перехідного періоду, вважається традиційним, урожай, отриманий після 12 місяців дотримання правил ведення органічного виробництва, маркується як продукт перехідного періоду, і лише урожай рослинних культур, вирощений через 2 роки з початку перехідного періоду маркується та реалізується як органічний.

Четвертим етапом є безпосередня сертифікація визначеної ділянки для ведення органічного землеробства з наданням права маркувати вирощену продукцію як органічну. Орієнтовна вартість сертифікації земель, придатних для вирощування органічної продукції з посівною площею до 1000 га, становить 1,5-2 тис. євро.

Ефективність ведення органічного землекористування на п'ятому етапі визначається витратами на сертифіковане насіння, добрива та засоби захисту рослин, а також рівень урожайності культур, які вирощуються на сертифікованих землях. Існує стійка впевненість у тому, що урожайність культур, які вирощуються відповідно до правил ведення органічного землеробства, нижча, ніж культур, які вирощуються із застосуванням інтенсивних методів.

Щодо формування ціни на органічну продукцію, то її вартість, порівняно з продукцією, вирощеною традиційним способом, залежить від насиченості такою продукцією ринку та купівельної спроможності населення. Але, як правило, органічна продукція має вартість вищу від традиційної на 30-60%, в деяких регіонах певні види органічної продукції мають ціну на 70-100% більшу, ніж традиційна продукція.

На останньому шостому етапі при розрахунку економічної ефективності виробництва органічної продукції слід врахувати, що згідно з вимогами до

органічної продукції господарство, яке її вирощує/виробляє, повинно проходити процедуру сертифікації щороку. Тому на шостому етапі орієнтовна вартість ресертифікації земель, придатних для вирощування органічної продукції з посівною площею до 1000 га, становить 1,5-2 тис. євро щороку.

Під час розробки бізнес-плану та обґрунтування економічної ефективності переходу господарств на органічний спосіб землекористування слід враховувати витрати на проведення аудиту земельної ділянки та лабораторних досліджень визначення якісних показників ґрунтів, на стабілізаційний період, якщо результати аудиту свідчать про його доцільність на перехідний період тривалістю від 2 до 3 років, сертифікацію земельної ділянки, витрати на сертифіковані насіння, добрива, засоби захисту та інші необхідні складові для вирощування органічних культур, вартість органічної культури чи продукції з неї, на ринку країни чи регіону, де планується реалізація та витрати на щорічну ресертифікацію; при прийнятті рішення про впровадження органічного способу землекористування слід керуватись не лише економічним ефектом, а враховувати ще соціальний та екологічний ефект, який буде мати місце.

Соціальний ефект – підвищення соціальної відповідальності бізнесу; підвищення екологічності, якості та безпечності продукції, вирощеної/виробленої органічним способом; підвищення свідомості споживачів та формування засад здорового способу життя; створення нових робочих місць та відродження села. До екологічних ефектів слід віднести наступні: відтворення родючості ґрунтів; покращення стану навколишнього середовища; забезпечення збереження притаманної біоти та біорізноманіття у регіоні ведення органічного землекористування.

Екологічний ефект – органічне землеробство є методом сільського господарства, заснованим на ефективному використанні всього комплексу місцевих умов і ресурсів. В Україні така форма господарювання може бути надзвичайно сприятлива для сталого соціально-економічного та екологічного розвитку, оскільки відрізняється низьким рівнем собівартості і високою економічною ефективністю [8].

Тому, досить актуальним постає питання, наскільки реально ведення органічного сільського господарства в умовах України, і чи будуть національні аграрії отримувати стійкий дохід від виробленої органічної сільськогосподарської продукції.

Зазначені ефекти мають здатність підсилювати один одного в поєднанні і мати більш суттєвий загальний ефект для територій, регіону та країни.

Використана література:

1. Довгань О.М. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність / О.М. Довгань, Я.В. Мандибуря // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 200-206.
2. Кисіль В.І. Біологічне землеробство в Україні: проблеми і перспективи / В.І. Кисіль – Харків: Штрих, 2000. – 161 с.

3. Мартін Ліхтенхан. Чого очікують світові ринки від українських постачальників органічної продукції? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/index.php?id=ua-publications>.

4. Ходус А.В. Экологическое сельское хозяйство, экологическое природопользование, экологическая маркировка / Охрана окружающей среды и «органическое» сельское хозяйство. Сборник докладов научно-произв. экологического семинара. С.-Пб. – 2005. – С. 24-31.

5. Шевченко О.О., Вдовиченко А.В. Перспективи розвитку органічного землеробства в Україні на прикладі Київської області // Економіка АПК. – 2016. – № 1 – С. 33.

6. Слива Ю. Як перейти на органічне землеробство? // Інформаційно-аналітична газета «Агробізнес сьогодні». – 2016.

7. IFOAM Basic Standards / approved by the IFOAM General Assembly. Victoria. Canada. – August. – 2002 / Інтернет-ресурс. www.ifoam.org.

8. National Organic Standard Board Recommendations / National Organic Program USDA / Інтернет-ресурс <http://www.ams.usda.gov/nop/nosbinfo.htm>.

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Пілявський В. І.

к.е.н., докторант

Міжнародний університет бізнесу і права

Новітні теоретико-методологічні концепції та методичні положення й інструменти дозволяють провести оцінку конкурентного потенціалу підприємств харчової промисловості (на прикладі підприємств плодоовочеконсервної промисловості Півдня України) за останні три роки. Результати дослідження виявили середній рівень конкурентоспроможності об'єктів дослідження із слабо вираженим трендом до покращення ситуації [1, с. 48].

У структурі конкурентоспроможності та конкурентного потенціалу плодоовоче-консервних підприємств найбільш слабкими місцями є ефективність управління оборотними засобами та логістично-збутові стратегії, реклама й маркетинг. На противагу цьому ефективність управління виробничими бізнес-процесами та конкурентоспроможність виробленої продукції знаходяться на досить високому рівні.

Одним із важливих складників оцінки є виявлення основних чинників, що визначають споживчі якості продукту. Комплексна оцінка товару вимагає врахування сукупності чинників впливу [2, с. 89]. Кожний з них має самостійний характер, а з іншої сторони, є складником загальної сукупності. У процесі проведеного маркетингового дослідження та отриманої інформації було виявлено, що важливішими чинниками для оцінки конкурентоспро-

можності плодоовочеконсервних виробів є ціни, смакові якості, склад, термін придатності, виробник та його імідж, торгова марка, відповідність стандартам та екологічній безпеці, зовнішній вид, умови зберігання й продажу. Таким чином, на основі аналізу цієї інформації можна підвищити конкурентоспроможність продукції підприємств галузі.

Отже, основними напрямками підвищення конкурентоспроможності підприємств плодоовочеконсервної промисловості Півдня країни в існуючих умовах є наступні: прискорення оборотності обігових засобів; підвищення фінансово-економічної стійкості, капіталізації та фінансової незалежності підприємств шляхом оптимізації часток власних та позикових коштів у структурі капіталу; збільшення ефективності логістично-збутової діяльності за рахунок удосконалення маркетингових стратегій, конкурентних переваг готової продукції; оновлення та модернізація виробничих фондів, технологічних процесів; розробка та виробництво нових зразків продукції відповідно до змін кон'юнктури ринку, виробничого потенціалу, споживчого попиту [3, с. 167].

Таким чином, завдання підвищення конкурентоспроможності харчових і переробних підприємств як соціальнозначимих та експортоорієнтованих в умовах вітчизняних особливостей організації та структури національного господарства визнається одним з важливіших у теорії і практиці економічної науки. Воно зберігає значення для них ще і тому, що їх конкурентні позиції на сучасних європейському та світових агропродовольчих ринках мають значний потенціал для зростання [4, с. 96].

Вирішення вказаного завдання підвищення конкурентоспроможності ускладнюється дефіцитом фінансово-економічних та інвестиційних ресурсів, ліквідацією значної кількості підприємств, низьким рівнем якості управління, слабкою державною підтримкою інновацій та модернізації виробництва, недостатніми інтеграційними зв'язками. З метою забезпечення доступу до зовнішніх ринків, сучасних вимог до якості продукції харчової промисловості, збільшення масштабів інноваційної діяльності, удосконалення бізнес-процесів та менеджменту, харчовим підприємствам необхідна ефективно функціонуюча система управління конкурентоспроможністю, яка б відповідала сучасним умовам відкритої економіки, державне регулювання та підтримка реструктуризації на галузевому й національному рівнях організації й управління.

Використана література:

1. Мармуль Л.О. Потенціал конкурентоспроможності підприємницької діяльності у галузі сільського зеленого туризму / Л.О. Мармуль, І.А. Романюк // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2017. – № 1 (37). – С. 47-50.

2. Валінкевич Н.В. Планування ефективного розвитку підприємств харчової промисловості України / Н.В. Валінкевич // Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти. – Донецьк, 2011. – Т. 1. : Актуальні питання економічного розвитку. – С. 88-90.

3. Заїнчковський А.О. Економічна безпека підприємства / А.О. Заїнчковський, Т.М. Іванюта. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

4. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка і стратегія забезпечення: [монографія] / В.А. Павлова. – Донецьк: Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прищепа А. В.

студентка 5 курсу ЕФ

Науковий керівник: **Боліла С. Ю.**

к.с-г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Конкурентоспроможність характеризує можливість і динаміку пристосування підприємств до умов ринкової конкуренції. Поняття конкурентоспроможності підприємства дуже багатогранне і важливе, воно безпосередньо пов'язане з реальною побудовою систем управління діяльністю підприємств, галузей, окремого товаровиробника або продукції, економіки держави в цілому та поєднує поведінку економічних агентів в конкурентному середовищі.

Проблема конкурентоспроможності є визначальною в промисловому та аграрному розвитку країн світу. Вона має глобальний характер, тому що з однієї сторони, визначає багато аспектів економічної і соціальної політики країн, а з іншої – стосується інтересів всіх їхніх громадян, що виступають у ролі споживачів.

Конкурентоспроможність в економічній аграрній науці відноситься до ключових категорій, що відображає ефективність формування та використання ресурсного потенціалу, інвестиційно-інноваційних можливостей та резервів, важелів управління та маркетингу в сільськогосподарських підприємствах всіх форм власності та організації виробництва. Її рівень визначається обсягами, асортиментом та якістю виробленої продукції, фінансово-економічним становищем суб'єкту господарювання.

В сучасних економічних та політичних умовах формування та підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в Україні належать до пріоритетних завдань національного економічного розвитку. За даними Державного комітету Статистики України, сільське господарство залишається єдиною галуззю, що приносить позитивне сальдо в останні роки.

За підсумками 2017 року, зовнішньоторговельний обіг аграрною та харчовою продукцією між Україною та країнами Європи збільшився на 30,8%, або 1,9 млрд. дол., та становив 8,1 млрд. дол. При цьому Україна

експортувала продуктів до країн ЄС на 5,8 млрд. дол., таким чином сформувавши досить серйозне позитивне сальдо в нашій двосторонній торгівлі. Головними продуктами українського агроекспорту, що постачались до ринку ЄС в 2017 році: зернові злаки – 1,7 млрд. дол.; олія – 1,4 млрд. дол.; насіння олійних культур – 1,1 млрд. дол.; залишки і відходи харчової промисловості – 497,5 млн. дол.; плоди, горіхи та цедра – 139,2 млн. дол.; м'ясо та харчові субпродукти свійської птиці – 133,7 млн. дол.; мед – 98,8 млн. дол.; вироби із зерна та хлібних злаків – 96,1 млн. дол.; шкіра із шкур ВРХ, овець, ягнят та інших тварин – 75,7 млн. дол.; соки – 70,7 млн. дол.; казеїни, альбуміни – 40,3 млн. дол.; продукти з какао-бобів, шоколад – 38,2 млн. дол.; продукти переробки овочів, плодів – 38 млн. дол. та інші товари [1].

В аграрному секторі якість продукції приймається як основний показник оцінки її конкурентоспроможності. Щоб забезпечити якість продукції необхідно дотримуватись вимог технології, проводити детальний контроль від початку процесу виробництва і до моменту надходження до споживача, це повинно регламентуватися українськими та міжнародними нормативними документами.

Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби та вирощування культур ведеться не достатніми темпами, що призводить до того, що вітчизняна продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в рамках угод СОТ та вимог ЄС і є неконкурентоспроможною. Тому членство України у СОТ та перебування у зоні вільної торгівлі з ЄС може призвести до втрати вагомого джерела сукупного доходу сільських виробників.

У Європейського Союзу є жорстка політика захисту своїх сільськогосподарських виробників. Її характер обумовлений необхідністю забезпечення продовольчої безпеки, цінової стабільності, доходів фермерів, розвитком аграрних технологій, а також рядом інших факторів. Але ще більш жорстка політика щодо якості та безпеки продукції. Щоб товар українських аграріїв потрапив на полиці європейських супермаркетів, він повинен відповідати високим стандартам якості. Але виконання цих вимог дає масу супутніх переваг. Відповідаючи їм, українські виробники зможуть отримати доступ і до ринків багатьох інших країн. Наявність європейських сертифікатів якості та безпеки продукції значно спрощує вихід на ринки Азії, латиноамериканських, африканських та інших держав.

На погіршення становища аграрних підприємств впливає, що в кінці серпня Міністерство фінансів України представило концепцію податкової реформи 2016, яка передбачає переведення всіх суб'єктів господарювання на загальну систему оподаткування податком на додану вартість (ПДВ) і скасування дії спеціального режиму ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників вже з 1 січня 2016 року [2]. Це означає, якщо раніше підприємство могли залишати НДС для розвитку своєї діяльності, то зараз ці гроші потрібно буде віддавати державі. За останні сто років чорноземні ґрунти втратили понад половини своєї потенційної родючості (гумус, запаси

поживних речовин, структура та інші властивості). Спричинюють ці явища: велика розораність земель, широке застосування оранки, висока інтенсивність обробітку ґрунту, незначне повернення органіки в ґрунт [3]. Це все безумовно впливає на врожайність культур. Вирішити цю проблему можна з допомогою новітніх ґрунтозахисних енерго-, ресурсо-і вологоощадних технологій. Основними причинами зниження конкурентоспроможності підприємств України в аграрному секторі є: зниження технологічного рівня виробництва, старіння і знос устаткування, зниження інвестиційного потенціалу, витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього і міжнародного ринків, використання неякісної сировини, невідповідність продукції європейським стандартам, недосконалість законодавства. Для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, зусилля керівників та спеціалістів мають бути спрямовані на технічне переоснащення діючих підприємств, впровадження сучасних енергозберігаючих та екологічнобезпечних технологій, вдосконалення організаційно-економічного механізму діяльності господарств, впровадження нових технологій обробітку ґрунту, а держава повинна підтримати ініціативно активні аграрні підприємства за рахунок залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій.

Отже, сьогодні у нашій країні недооцінюють проблеми конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому.

Таким чином, проблема формування та управління конкурентоспроможністю продукції (підприємства) є актуальною для вітчизняних сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі, що визначається наступним:

- зниження конкурентоспроможності продукції є чинником ризику;
- вихід з важкого фінансового стану можливий тільки у результаті створення конкурентоспроможного виробництва;
- у бізнес-планах інвестиційних проектів і планах фінансового оздоровлення підприємств недовраховуються питання оцінки конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому;
- цінова політика аграрного підприємства повинна базуватися на оцінці конкурентоспроможності продукції, що випускається;
- формування системи управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств доцільно проводити на підставі об'єктивної інформації про стан підсистем;
- забезпечення якісних характеристик вітчизняної сільськогосподарської продукції слід здійснювати шляхом широкого застосування міжнародних стандартів та вдосконалення системи контролю за якістю сільськогосподарської продукції.

Використана література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>. – 2011.
2. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: [навч. посіб.] / І.З. Должанський, Т.О Загорна. – К., 2006. – 384 с.

3. Бурлака О. П. Чинники формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств / О. П. Бурлака, О. А. Бурлака // Технологический аудит и резервы производства. – 2012. – № 2 (4). – С. 23–26.
4. Кулешова Г. М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Г. М. Кулешова // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 126–132.

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Протосвіцька О. І.

аспірант кафедри фінансів, обліку і оподаткування
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»

Сучасні умови господарювання диктують необхідність розглядати конкурентоспроможність переробних підприємств, як особливу комплексну властивість яка формується сукупністю якісно нових чинників і умов, необхідних для переходу на більш високі шаблі соціально-економічного, екологічного і науково-технічного розвитку регіону, являє собою синтетичну багатогранну категорію, яка з'єднує в собі змістовні аспекти ринку і адміністрування, змагальності і співробітництва, а також їх суспільно-державні регулятори, що реалізуються на об'єктно-суб'єктних рівнях ринку.

Розвиток економіки агропромислового комплексу України багато в чому визначається рівнем конкурентоспроможності та ефективності підприємств переробної промисловості її регіонів як соціально-економічних суб'єктів. Воно, в першу чергу, залежить від місця їх розташування на території країни і ресурсів, якими вони володіють.

Сьогодні держава орієнтується на міжнародні стандарти рівня і якості життя, а це не представляється можливим без стійкого і конкурентоспроможного зростання агропродовольчого комплексу на інноваційній основі та підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств.

Економічний розвиток переробної промисловості, її конкурентоспроможність і стійкість обумовлені підвищенням ефективності діяльності окремих суб'єктів галузі, фактична величина якої свідчить про значну диференціацію їх внеску в досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів і національного господарства в цілому.

Головною з причин цього є недостатнє використання різних конкурентних переваг регіонів країни в практиці господарювання і управління підприємств галузі. У зв'язку з цим, переробні підприємства кожного регіону України можуть бути конкурентоспроможними тільки в тих напрямках свого розвитку, для реалізації яких найбільш повно використовується відповідний економічний потенціал виробничого та підприємницького середовища того чи іншого регіону.

Перехід вітчизняної економіки до стратегії інноваційного та сталого розвитку зумовив інтенсифікацію конкурентних процесів в переробній промисловості АПК на всіх рівнях її ієрархії. У зв'язку з наростаючою глобалізацією в сучасному світовому економічному просторі конкуренція і сталий розвиток, як невід'ємні складові економічних відносин, проявляється не тільки на мікроекономічному рівні, а й на мезо-, макро- і мегарівнях [3].

Властивість конкурентоспроможності економічних суб'єктів проявляється в процесі конкуренції з іншими подібними йому суб'єктами. У зв'язку з цим особливого значення набуває міжрегіональна конкуренція, яка неоднозначно сприймається вченими-економістами [1]. Однак сформована на даний час в Україні система політичних, правових, економічних і технологічних передумов дозволяє переробним підприємствам регіонів взаємодіяти конкурентно з врахуванням пересічних цілей і обмеженості мобільних ресурсів та забезпечувати інтенсифікацію підприємств в системі міжрегіональних конкурентних процесів, в ході яких і реалізувати властивості конкурентоспроможності та сталого розвитку.

У зв'язку з цим до основних напрямів, які потребують теоретичного і методологічного обґрунтування, слід, перш за все, віднести системні аспекти забезпечення конкурентоспроможності та стійкості на рівні переробних підприємств, проблеми управління кризовими явищами в їх господарських системах, проблеми діагностики, питання стратегічного управління, інформаційного забезпечення процесу управління і оцінки ефективності управління конкурентоспроможністю і стійкістю.

Розширення агропромислової інтеграції (горизонтальної і вертикальної) передбачає вдосконалення інтеграційних систем планування і управління, більш ефективний вплив господарського механізму на кінцеві результати переробних комплексів регіонів в складних відносинах «витрати – випуск».

В сучасних умовах особливе і найважливіше значення набуває і інтеграція між харчовим комплексом, агропродовольчої системою і регіональною економікою в цілому на основі встановлення оптимальних пропорцій між обсягом потреб і виробництвом, з одного боку, і між витратами всіх галузей, що беруть участь у виробництві продуктів харчування, з іншого боку.

При цьому у міру розвитку ринкової економіки виникають тісно взаємопов'язані між собою проблеми конкурентоспроможності, продовольчої безпеки. Так, нестійкість функціонування і розвитку переробного комплексу негативно впливає не тільки на його кінцеві результати діяльності всього народного господарства, а й викликає економічний резонанс по всьому ланцюгу міжгалузевих зв'язків АПК.

Економічний зміст комплексу визначається складною, розвиненою міжгалузєвою взаємодією, єдністю прямих і зворотних зв'язків між його ланками, високою замкнутістю і автономністю. Відповідне йому міжгалузєве управління характеризується інтеграцією цілей і завдань, принципів, методів і функцій, ресурсів, технологій і сфер діяльності, які перетинаються в рамках переробного комплексу, а також економічною інтеграцією організаційних

структур (внутрішньокорпоративної, корпоративної та територіальної інтеграції) [2].

Концептуальні засади конкурентного регіонального розвитку стосовно до переробного комплексу і агропродовольчої системи регіону в цілому мають включати: сутність та економічний зміст концепції регіональної конкурентоспроможності, тенденції та сучасні парадигми регіонального розвитку, обґрунтування ієрархії стратегій конкурентного розвитку агропродовольчих систем регіонів, систематизацію теорії та методології формування конкурентоспроможності регіональної агропродовольчої економіки на основі активного виявлення і системної реалізації, резервів і факторів бережливого, інноваційно-інвестиційного розвитку.

Вважаємо, що підвищення конкурентоспроможності переробних підприємств можливе за умови реалізації на практиці стратегії соціально-економічного регіонального розвитку. Сутність такої стратегії розвитку агропродовольчих систем регіонів має полягати в забезпеченні комплексного і системного використання резервів і факторів підвищення їх ефективності, конкурентоспроможності та створення на цій основі передумов для сталого довготривалого зростання і розвитку регіональної економіки, забезпечення продовольчої безпеки, максимально високих темпів підвищення реальних доходів і підвищення якості життя населення регіонів.

Успішна реалізація цієї стратегії можлива при дотриманні наступних вимог.

По-перше, вона повинна мати інноваційно-інвестиційну спрямованість і орієнтуватися на максимальну мобілізацію внутрішніх резервів господарювання АПК регіонів.

По-друге, найважливішою вимогою до стратегії розвитку агропродовольчих систем регіонів має бути неухильне і стійке підвищення ефективності та конкурентоспроможності. При цьому головним питанням повинно стати використання переваг регіону, збалансованого розвитку його продуктивних сил на основі спеціальних соціально-економічних і соціально-екологічних механізмів.

По-третє, розробка і реалізація стратегії розвитку агропродовольчих систем регіонів повинна передбачати органічне поєднання державного регулювання економіки агропродовольчої сфери і створення умов для самокерованої інноваційної діяльності приватного бізнесу і підприємництва.

І, по-четверте, вимогою до стратегії регіонального розвитку агропродовольчих систем є комплексне і системне вирішення науково-технічних, економічних і соціально-екологічних проблем агропродовольчої сфери АПК регіонів, що забезпечують продовольчу незалежність і безпеку.

Ефективна робота переробних підприємств повинна визначатися правильним вибором стратегічних орієнтирів, що дозволяють найкращим чином реалізувати потенціал цієї сфери. А стратегія, в свою чергу, повинна забезпечити стале економічне зростання і розвиток переробних підприємств, підвищення конкурентоспроможності виробленої ними продукції.

Використана література:

1. Конкурентний потенціал у системі управління підприємством : монографія / за наук. ред. В. М. Нижника. Хмельницький : ХНУ, 2013. 367 с
2. Базилюк Я. В. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 2002. 132 с.
3. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Романюк І. А.

к.е.н.,

асистент кафедри економіки та маркетингу

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Підвищення та удосконалення конкурентного потенціалу різних суб'єктів економічної діяльності у сучасних умовах є однією з найбільш актуальних проблем внаслідок загострення конкуренції на світовому ринку і постійних змін кон'юнктурних, економічних, організаційних та інституційних умов господарювання [1, с. 42]. Адже конкурентоспроможність підприємства є однією із важливих передумов забезпечення його економічної безпеки. Досягнення належного рівня конкурентного потенціалу, як окремих туристичних підприємств, так і сфери туризму в цілому багато у чому залежить від наявності власних конкретних переваг.

Процеси формування конкурентних переваг взаємообумовлені та взаємопов'язані з процесами ефективного функціонування та розвитку суб'єктів сільського зеленого туризму, які впливають на забезпечення соціально-економічної безпеки. Для того щоб залишатися рентабельним у довгостроковому періоді та забезпечення соціально-економічної безпеки, суб'єкти сільського зеленого туризму повинні постійно посилювати зовнішні конкурентні позиції: підтримувати постійне зростання обсягів реалізації; збільшувати відносну частку ринку для підвищення ефективності діяльності підприємства; забезпечувати ресурси для реінвестування – зростання прибутку, залучення нових інвесторів; постійне поповнювання товарного асортименту новими туристичними продуктами; розширювати коло покупців тощо [2, с. 405].

Конкурентна перевага суб'єктів сільського зеленого туризму – це той показник, який забезпечує їй перевершення конкурентів на цільовому ринку. Формування конкурентної переваги є основою маркетингової стратегії, яка забезпечить суб'єктам сільського зеленого туризму досягнення рівня

зростання й прибутковості вищого, ніж у середньому на ринку. Це в свою чергу забезпечить певний розвиток підприємств в ринкових умовах та їх економічну безпеку.

Конкурентні переваги поділяють на зовнішні та внутрішні. Зовнішні конкурентні переваги охоплюють ті показники, які характеризують ринкову перевагу підприємства у задоволенні тих чи інших потреб споживача [3, с. 27]. Таким чином, зовнішні конкурентні переваги відтворюють цінність для споживача. До зовнішніх конкурентних переваг належать: якість товару, сервісне обслуговування, імідж підприємства, знання споживачів, високий рівень інновацій та ін. Внутрішні конкурентні переваги охоплюють ті показники, які характеризують переваги підприємства у цінових аспектах конкурентної боротьби.

Таким чином, внутрішні конкурентні переваги характеризують цінність для підприємства і засновані на її виробничих та організаційних ноу-хау. До внутрішніх конкурентних переваг належать: технологія, ефективність виробництва, економія на масштабах виробництва, ефективність менеджменту, ефективні контакти з постачальниками матеріально-технічних ресурсів та ін. [4, с. 157]. Аналіз конкурентних переваг суб'єктів сільського зеленого туризму повинен ґрунтуватися на необхідному інструментарії, за допомогою якого можна оперативно оцінити ситуацію, що склалася.

Аналітичний інструментарій має відповідати найбільш важливим вимогам для обґрунтування, прийняття і реалізації управлінських рішень: формувати єдине інформаційне поле; забезпечувати високу оперативність для оцінки ефективності процесів формування й розвитку конкурентних переваг та їх прогнозування [5, с. 76]. Методика комплексного дослідження конкурентних переваг суб'єктів сільського зеленого туризму ґрунтується на маркетингово-орієнтованому підході до управління підприємством і включає дослідження галузі, тобто вивчення стану і тенденцій розвитку ринку в цілому й активності конкурентів зокрема, а також його внутрішніх можливостей і компетентностей.

Для досягнення визначених цілей та завдань конкурентних переваг суб'єктами сільського зеленого туризму при побудові стратегії конкурентних переваг з метою забезпечення їх соціально-економічної безпеки неодмінно повинні бути враховані як власні виробничі потужності, так і величина, динаміка і структура внутрішнього і зовнішнього попиту на туристичні продукти [6]. Це дасть можливість об'єктивно виокремити кожному із них свої позиції на конкретному ринку та вибрати правильний вектор процесу управління на ньому.

Використана література:

1. Ігнатенко М.М. Формування ресурсного потенціалу конкурентоспроможності та соціальної відповідальності аграрних підприємств / М.М. Ігнатенко // Економічна та продовольча безпека України. – 2015. – № 1-2 (6-7). – С. 39-45.

2. Крамарчук С.П. Методичні аспекти розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності туристичного підприємства на ринку послуг / С.П. Крамарчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 14. – С. 403-407.

3. Андреева Н. Сучасна організація аграрного туризму в Україні як перспективний напрямок розвитку сільських територій / Андреева Н., Нездоймінов С., Дишловий І. // Економіст. – 2011. – № 7. – С. 25-28.

4. Савіцька О.П. Теоретико-методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності суб'єктів туристичної індустрії / О.П. Савіцька, Н.В. Савіцька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 776. – С. 154–163. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2013_776_26.pdf

5. Мармуль Л.О. Удосконалення управління діяльністю туристичних підприємств / Мармуль Л.О., Усаченко Л.М., Недюха М.П., Незвещук-Когут Т.С. – Кабінет Міністрів України, НУБіП, Навч.-наук. ін-т післядиплом. освіти. – Херсон: Грінь Д. С., 2014. – 190 с.

6. Сидоренко І.О. Конкурентоспроможність туристичних підприємств в Україні / І.О. Сидоренко // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2012_1_51.pdf.

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИКІВ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Рудік Н. М.

к.с.-г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Головною ознакою, необхідним та важливим елементом сучасної економіки, є розвиток конкуренції. Здатність суб'єктів економічної діяльності витримувати конкурентну боротьбу на ринках економічних благ, швидко й ефективно адаптуватись до нових умов господарювання характеризує конкурентоспроможність. В економічній літературі термін «конкурентоспроможність» аналізують залежно від застосування економічного об'єкта: до національної економіки в цілому, галузі, підприємства чи продукції.

В масштабі країни конкурентоспроможність означає ефективну інтеграцію в світове господарство, забезпечення суверенітету та високої якості життя населення [7]. Від динаміки розвитку національної економіки, ступеню її відкритості й залучення у міжнародний поділ праці (МПП), вміння адаптуватися до умов міжнародного господарського життя залежить роль і місце країни у світовому господарстві й МПП. Глобалізація ринків, участь

вітчизняної економіки у міжнародному поділі актуалізує проблему забезпечення конкурентоспроможності виробників. Підвищення конкурентоспроможності організації є запорукою підвищення конкурентоспроможності регіону та країни.

Конкурентоспроможність характеризує здатність конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках і вимірюється часткою на них вітчизняної продукції. Зовнішня конкурентоспроможність – здатність продавати товари та послуги на світових ринках, наявність у структурі експорту достатньої кількості продукції, яка забезпечує стійкість платіжного балансу країни. Внутрішня конкурентоспроможність – продаж на внутрішньому ринку, що конкурує з імпортом та іншими вітчизняними товарами, які забезпечують разом з експортом необхідний рівень зайнятості та доходів населення. За економічними критеріями конкурентоспроможність визначається через ціну, якість і ліквідність, забезпечені через масштаб виробництва [4].

Отже конкурентоспроможність є визначальним критерієм, що характеризує стан національної економіки, її можливості інтегруватися в світовий аграрний ринок. Тому в контексті інтенсифікації українського експорту підвищення ефективності та конкурентоспроможності діяльності підприємств галузі садівництва зокрема та в цілому агропромислового комплексу та харчової промисловості мають велике значення.

Розвиток економіки України залежить від розвитку аграрного сектору. Аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі, варто відзначити, що експорт с/г та продовольчої продукції збільшився на 4,5%, з \$14,6 млрд. в 2015 році до \$15,3 млрд. в 2016 році, та зріс на 16,3% в 2017 році до \$17,8 млрд. Імпорт с/г та продовольчої продукції складав в 2015 році -\$3,5 млрд., збільшившись в 2016 році до \$ 3,9 млрд. (на 11,6%) та до 4,3 млрд. (10,5%) в 2017 році. Сальдо зовнішньої торгівлі в АПК було позитивним [6].

В структурі експорту України, продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості в 2015, 2016 та 2017 роках становила 38,3%, 42,0 та 41,0 % відповідно [6].

До країн ЄС найбільші обсяги експорту склали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 29,3% від загального обсягу експорту.

Експорт Україною плодово-ягідної продукції перевищив 195 млн дол. США в 2017, збільшившись майже на третину у порівнянні з 2016 роком. Провідними експортними товарами в 2017 році стали: волоські горіхи (101 млн дол.), плоди – у замороженому та вареному вигляді (61 млн дол.) [5].

Доходи вітчизняні підприємці отримали від поставок – різних ягід (11 млн дол.), кісточкових плодів (10 млн дол.), яблук і груш (7 млн дол.). За цими групами товарів зафіксоване зростання вартості закордонних поставок.

Орієнтація вітчизняного експорту була виражена на ринки країн Європейського Союзу (Польщі, Франції, Нідерландів, Греції, Австрії, Італії та ін.), що забезпечило 2/3 доходів для постачальників плодів і ягід.

Імпорту станом на початок 2018 року залишився практично незмінним, склавши 477 млн дол. США. В його структурі цитрусові та банани займали найбільші частки .

Загальне сальдо зовнішньої торгівлі плодами і ягодами було позитивним і становило 31 млн дол. Сальдо торгівлі зернятковими і кісточковими культурами все ще залишається від'ємним, а торгівля ягодами (суницею, малиною, ожиною, смородиною, чорницею) має для України позитивний баланс.

Значні обсяги експорту доводять високу якість та безпечність с/г та продовольчої продукції, яка користується попитом на світовому ринку. Зміни відбулися в вектор стосунків, регіональній структурі (країни-партнери), питомій частці вітчизняної продукції на світових ринках. Започатковано процес диверсифікації експорту та підвищенням якості його структури, хоча допоки переважають продукти з низькою доданою вартістю, перелік товарних позицій суттєво не змінився.

Українські яблука мали розгалужену географічну диверсифікацію поставок, користуючись попитом у понад 50 країнах світу (переважно в СНД, Євросоюзі, Азії та Африці). У 2017 році зросла їх експортна ціна, перевищивши 280 дол/т. Головними споживачами наших яблук були Білорусь, Австрія, Угорщина, Вірменія, Грузія, Швеція та Велика Британія.

Зовнішня торгівля саджанцями багаторічних культур збільшилася. Експорт Україною некорінених живців та підщеп (без врахування винограду) зріс з 30 т у 2016 році до 64 т у 2017 році. При цьому його вартість виросла з 40 до 140 тис. дол. Експорт дерев та кущів з їстівними плодами (без винограду) у вартісному виразі збільшився з 396 до 453 тис. дол., за рахунок зростання експортної ціни.

Євроінтеграційний вектор розвитку України поглибив проблеми забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на продовольчому ринку.

За визначенням Фатхутдинова Р.А. конкурентоспроможність підприємства це здатність випускати конкурентоспроможну на конкретному ринку продукцію, з наявними перевагами по відношенню до інших виробників галузі, регіону, країни, інших країн.

Збарський В.К. і Місевич М.А. вважають, що конкурентоспроможність підприємства характеризується можливістю забезпечувати випуск і реалізацію продукції, яка за своїми ціновими і неціновими факторами більш приваблива, ніж продукція підприємств-конкурентів, використовуючи конкурентні переваги і потенційні можливості для їхнього забезпечення у майбутньому при зміні ринкової ситуації та попиту споживачів [2].

Малік М.Й. і Нужна О.А. відзначають, що конкурентоспроможність окремого аграрного підприємства виступає як узагальнююча оцінка його конкурентних переваг з питань фінансування ресурсного потенціалу, якості задоволення споживчого ринку та досягнутої завдяки цьому ефективності функціонування господарчої системи, які існують протягом періоду оцінювання [3].

Мацибора В.І відзначає конкурентоспроможність аграрних підприємств як здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватися до нових (мінливих) умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги на ринку сільськогосподарської продукції на основі ефективного використання ресурсного потенціалу, постійного аналізу структури ринку та реагування на зміни його кон'юнктури.

Отже особливістю формування конкурентоспроможності аграрного підприємства є постійна динаміка кон'юнктури ринку та конкурентного середовища, що унеможлиблює розгляд досягнутого рівня конкурентоспроможності як довгострокової характеристики ринкової позиції підприємства, бо він має порівняльний і динамічний характер.

Функціонування підприємства відбувається в умовах постійної протидії підприємств – конкурентів, досягнення ним конкурентних переваг в часовому проміжку призводять до втрати досягнутої позиції та зниження рівня конкурентоспроможності.

Особливістю для сільськогосподарських виробників є виробництво продукції з стійким попитом, в умовах значних коливань доходів, природних ризиків, належність частини продукції до ринку монополістичної конкуренції, що суттєво відображається на їх конкурентоспроможності.

Виробництво аграрними підприємствами однорідної продукції і наявність одних і тих самих споживачів, обумовлює досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства лише у конкурентному середовищі, яке забезпечує ефективне функціонування ринку та підтримання конкурентних переваг (підприємницьке мислення, залучення споживачів та збереження їх прихильності, нововведення) в довгостроковому періоді

Формування ефективного конкурентного середовища на аграрному ринку залежить також від розвитку всіх організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів цього ринку. Передумовою створення ефективного конкурентного середовища є забезпечення рівноправності всіх суб'єктів господарювання.

Тому конкурентоспроможність підприємства розглядають як комплексну порівняльну характеристику, яка відображує переваги сукупності показників його діяльності та забезпечує успіх на певному сегменті ринку за певний проміжок часу щодо сукупності показників конкурентів [2].

Важливість кількісного систематичного вимірювання рівня конкурентоспроможності продукції, визначається об'єктивною необхідністю підтримання конкурентних переваг на ринку у довгостроковому періоді.

Натепер відсутня загальноприйнята методика визначення та оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств.

З огляду на особливості формування конкурентоспроможності та чинників, що на неї впливають, оцінка конкурентоспроможності підприємства в першу чергу передбачає, визначення групи підприємств-конкурентів однієї галузі чи спеціалізації та формування системи показників, які виявляють конкурентні переваги та чинники ефективності використання ресурсного потенціалу.

Конкуренентоспроможність підприємств може визначатися коефіцієнтом, який розраховується на основі співвідношення його доходів і витрат та порівнюється з іншими суб'єктами господарювання.

За системним підходом, конкурентоспроможність підприємств може бути представлена у вигляді їхньої здатності змінювати режим функціонування з метою збереження і посилення набутих або створення нових конкурентних переваг [4].

Сільське господарство є одним із найбільш уразливих видів економічної діяльності, з низьким рівнем доданої вартості, а виробництво продукції рослинництва і тваринництва відіграє важливу роль в економічній безпеці країни, формуючи її продовольчу безпеку.

В аспекті галузі садівництва важливо відновити та наростити попередньо здійснювані обсяги виробництва, щоб загалом по Україні урожай фруктів, ягід та горіхів перевищив 2 млн тон. За даними аналітиків асоціації «Укрсадпрому» українці недоїдають близько 45 кг фруктів на рік.

Нарощування обсягів виробництва та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємства залежить від забезпечення необхідними ресурсами та ефективним їх використанням.

Фактори, що впливають на конкурентоспроможність класифікують на зовнішні та внутрішні, керовані та некеровані, фактори макро-, мікро- та мезорівнів, фактори конкурентоспроможності продукції та потенціалу підприємства [1].

Шляхами підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників є реалізації ресурсного потенціалу.

Потенціал сільськогосподарського виробництва представлений: земельними ресурсами; кліматичними умовами; станом та наявністю засобів виробництва; трудовими ресурсами; доступністю капіталу. Земельні ресурси (типи ґрунтів, рівень родючості, площі та структура угідь та ріллі), кліматичні умови (кліматична зона, кількість опадів, погодні явища) в поєднанні з новими технологіями, кваліфікованою робочою силою забезпечують ефективне виробництво

Земельні ресурси та кліматичні умови мають значний вплив на обсяги та ефективність виробництва сільськогосподарських культур.

Впровадження новітніх технологій та інновацій дозволяє більш повно використовувати агрокліматичний потенціал.

Підприємства галузі садівництва створені відносно недавно, намагаються максимально інтенсифікувати процес виробництва. Станом на 2018 рік майже 60 % використовуваних ними площ охоплені системами зрошення. Найбільш поширеним зрошення було при вирощуванні яблук, груш, персиків та ягідних культур. Натепер підприємства галузі садівництва отримують близько 40 % врожаю зі зрошуваних земель. Але цей ресурс не є повністю задіяним.

Технічне і технологічне оснащення галузі садівництва низького рівня. Значні обсяги виробництва забезпечують господарства населення, а вони не мають стимулів і коштів для модернізації виробництва, загальна

забезпеченість галузі системами зрошення, фруктосховищами та обладнанням для сортування і пакування плодово-ягідної продукції характеризується застарілістю та недостатністю.

Низьким є рівень розвитку післязбиральної доробки та передпродажної підготовки плодів і ягід. Однак спеціалізовані підприємства мають кращі можливості для технологічного розвитку. Їх загальна забезпеченість технічними засобами (тракторами, автомобілями, оприскувачами тощо) складає 80 %, але повністю забезпечені технікою тільки чверть підприємств.

Фруктосховища використовує більше половини господарств, а холодильні камери з регульованим газовим середовищем (РГС) – кожне третє. Сортувальні та пакувальні лінії використовуються третиною виробників продукції садівництва.

Беззаперечно така ситуація з технічним і технологічним оснащенням галузі садівництва знижує рівень конкурентоспроможності продукції, підприємств та в цілому галузі і для довгострокового періоду є резервом.

Ефективна організаційна структура підприємства оптимізує її операційну діяльність, знижує витрати на персонал, максимізує віддачу від діяльності працівників.

Знижує конкурентоспроможність результатів праці існуючий рівень заробітної плати який в сільськогосподарському виробництві найнижчий.

Велика кількість споживачів є суттєвою конкурентною перевагою виробників продукції сільського господарства. Високий рівень попиту з боку кінцевого споживача стимулює попит на продукцію сільського господарства також із боку переробних підприємств харчової промисловості, торгових мереж та інших оптових споживачів. Так формується сезонний, споживчий, для подальшої переробки різними споживачами, оптовий для перепродажу.

Значний вплив на рівень попиту на ринку сільськогосподарської продукції, її конкурентоспроможність має держава. Попит із боку держави на заздалегідь зумовлені обсяги продукції за встановленою ціною є одним зі способів підтримки виробників, сприяння збільшення обсягів виробництва.

Збільшення обсягів продажу сільгоспвиробниками, завдяки дії ефекту масштабу, знижує витрати виробництва.

Велика кількість виробників стимулюють виробників сільськогосподарської продукції до підвищення якості та зниження собівартості виробленої продукції, впровадження інновацій у виробництво та випуску нових продуктів на ринок.

На рівень конкурентоспроможності продукції впливає собівартість продукції, ціна продукції, споживча цінність, екологічність, новизна товару, практичність товару та упакування, відповідність технічним умовам та стандартам, органічність.

Україна знаходиться на початку становлення сучасного органічного садівництва і має величезний потенціал у цій сфері, більш того національний та світовий ринки такої продукції далекі від свого насичення.

Органічне вирощування плодів, ягід та горіхів зростає в Україні проте внутрішній попит на таку продукцію є низьким, практично всі вироблені обсяги відправляються на експорт.

За даними видання «The World of Organic Agriculture» та Інституту дослідження органічного сільського господарства FiBL (Швейцарія) в 2015-2016 роки із загальної площі (близько 400 тис. га) під органічними сільськогосподарськими культурами в Україні багаторічні насадження займали 5000 га. Під зернятковими та кісточковими плодами знаходиться 2500 га, ягодами – 630 га, полуницею – 170 га, волоським горіхом – 290 га, фундуком – 40 га, іншими горіхами – 50 га.

Беззаперечно, що Україна має величезний потенціал у цій сфері оскільки національний та світовий ринки такої продукції далекі від свого насичення.

Враховуючи тривалий термін відтворювального циклу, доступність дешевих кредитних ресурсів і можливість залучення інвестицій, для фінансування операційної діяльності та здійснення капітальних вкладень є фактором формування конкурентоспроможності як в короткостроковому так і довгостроковому періоді.

Упровадження сучасних методик стратегічного управління, маркетингова політика впливають в довгостроковій перспективі на конкурентоспроможність майбутньої продукції та підприємства.

На рівень конкурентоспроможності в сільському господарстві суттєво впливає конкурентоспроможна продукція споріднених і супутніх галузей (добрива, хімічні засоби захисту рослин, сільськогосподарська техніка, нові породи тварин, ветеринарні препарати, насінневий матеріал).

Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції і конкурентоспроможність аграрних підприємств мають значення в боротьбі за внутрішній та зовнішній ринки, а конкурентоспроможність виробників всього агропромислового комплексу визначає успіх на світовому ринку.

В коротко – та довгостроковій перспективі важливим є збереження та розширення наявних позицій на європейському ринку, а він традиційно характеризується високою конкуренцією. Потенціалом є розширення товарного асортименту в напрямі збільшення поставок продуктів переробки (заморожених, сушених фруктів, соків, плодового алкоголю тощо).

Головним завданням держави має стати створення умов, при яких підприємства мали б можливість і стимули постійного вдосконалення виробництва.

В 2018 році 300 млн грн., за відповідними бюджетними програмами було передбачено на державну підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними у розмірі.

Держава впливає на конкурентоспроможність усіх галузей економіки проте аграрна галузь формує продовольчу безпеку країни, тому держава передусім забезпечує правове регулювання діяльності у сфері сільського господарства, субсидування та створення сприятливих економічних передумов для заняття сільським господарством, врегулювання питань

власності на землю, сприяє формуванню привабливості аграрної галузі для інвесторів України.

В галузі садівництва держава має забезпечити контроль за поширенням і використанням сортів плодових і ягідних культур. Це необхідно для того, щоб вітчизняні підприємства користувались якісним садивним сортовим матеріалом, що внесений у державний реєстр, що є одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності.

Створення високоефективного конкурентоспроможного аграрного сектору економіки держави визначає можливості країни інтегруватися у світовий аграрний ринок.

Використана література:

1. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її визначають / А.С. Донських // Ефективна економіка. – 2011. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
2. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств / В.К. Збарський, М.А. Місевич; за ред. професора В.К. Збарського. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 310 с.
3. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : моногр. / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
4. Реверчук С. К. Основи теорії економічної конкуренції : навч. посіб. / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, Л. С. Реверчук. – К.: Знання, 2007. – 271 с.
5. Світова торгівля плодами і ягодами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт асоціації «УКРСАДПРОМ». – Режим доступу: <http://ukrsadprom.org/blog/svitova-torgivlya-plodamy-i-yagodamy>
6. Статистичний щорічник України за 2017 рік / за ред. І.Є. Вернера. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 540 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управлени. / Р.А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА – М., 2000. – 312 с.

МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Самайчук С. І.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій сучасної ринкової економіки, що характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов ринкового конкурентного середовища.

Конкурентоспроможні аграрні підприємства повинні виробляти і пропонувати ринкові товари, що задовольняють потреби їх цільових споживачів. У протилежному випадку підприємства не можуть одержувати доходи, а значить і бути конкурентоспроможними. Для того, щоб задовольнити потреби споживачів краще, ніж конкуренти, вони повинні скорочувати виробничий цикл і витрати, поліпшувати якість продуктів і послуг, зміцнювати співвідношення з постачальниками і споживачами, удосконалювати свої організаційні системи, щоб відповідна реакція на зміну споживчих смаків була як можна швидшою. Інакше кажучи, для досягнення конкурентоспроможності підприємство повинне створювати і розвивати свої конкурентні переваги, що дозволить якнайкраще використовувати фінансові ресурси в умовах макросередовища. При вимірі конкурентоспроможності повинні враховуватися такі моменти: адаптивність до змін навколишнього середовища, конкурентні переваги в рамках комплексу маркетингу і результатів діяльності [1].

Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства представляє собою складне багатофакторне завдання, яке зводиться до інтерпретації та оцінки комплексу показників, що характеризують різні сторони діяльності підприємства, що формують його конкурентоспроможність.

Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства дозволяє [2]:

- сформулювати управлінські завдання: визначення підходів до виробництва, технології, маркетингу, трудових ресурсів, фінансування матеріального, інформаційного та організаційного забезпечення;
- прийняти управлінське рішення: зменшення витрат, фокусування на конкретний сегмент ринку, укладання контрактів;
- розробити заходи розвитку конкурентних переваг: впровадження інновацій, наступальні заходи в напрямку попередження дій учасників, розробка програми виходу на нові ринки, залучення коштів інвестора;
- адаптувати підприємство до ринкових умов господарювання, що в результаті дає перемогу в конкурентній боротьбі за споживача на ринках збуту.

Аналіз існуючих у сучасній літературі джерел свідчить про відсутність єдиного підходу до оцінки конкурентоспроможності підприємств, немає і єдиної класифікації існуючих методів цієї оцінки.

Більшість науковців, що вивчають проблеми конкурентоспроможності підприємств не виділяють певну класифікацію, обмежуючись лише характеристиками окремих методів оцінки конкурентоспроможності. Деякі автори пропонують класифікації за одним або декількома ознаками.

Найбільш поширеною є класифікація за двома ознаками: за способом оцінювання (кількісні, якісні) та за формою вираження результату оцінки (матричні, індексні, графічні).

Кількісні методи оцінювання конкурентоспроможності пов'язані здебільшого з розрахунком відносних величин (індексів, коефіцієнтів), що визначають рівень ключових показників за окремими аспектами конкурентоспроможності (сферами діяльності), і їхнім подальшим

об'єднанням у групові та інтегральний показники. Вони допомагають оцінити реальні шанси підприємства у конкурентній боротьбі за стратегічні зони господарювання та ухвалити зважене управлінське рішення. Однак у деяких кількісних методах використовують вагові коефіцієнти, визначені експертами, тому методика не позбавлена суб'єктивізму.

Якісні методи оцінювання переважно мають низький ступінь математичної формалізації і пов'язані з експертними оцінками. Вони не дають змоги використовувати оцінку конкурентоспроможності організації в процесі аналізу, не вирізняються науковою суворістю, їм властива суб'єктивність і умовність. Утім, якісні методи достатньо гнучкі і дають змогу оцінити реальні факти, а не абстрактні цифри, якщо використовувати достовірну інформацію. Матричні методи передбачають використання матриці – таблиці впорядкованих за рядками та стовпцями елементів. Основою методики є аналіз двовимірних матриць, що побудовані за принципом системи координат, а суть методу полягає у маркетинговому оцінюванні діяльності підприємств. За наявності релевантної інформації про обсяги реалізації продукції можна отримати достовірну оцінку конкурентоспроможності організації. Матричні методи відрізняються простотою застосування. Недоліком цих методів є обмеженість кількості характеристик, за якими здійснюють оцінку; відсутність аналізу причин та врахування недостатньої кількості факторів; труднощі з оцінюванням темпів зростання ринку та ринкової частки підприємства.

Індексні методи – це розрахункові, кількісні методи, пов'язані з визначенням одиничних індексів (коефіцієнтів) за ключовими показниками й аспектами діяльності організації та їх зведенням до інтегрального показника. Залежно від застосування цих методів можна здійснити як складні розрахунки, так і прості математичні операції.

Графічні методи використовують у побудові багатокутника конкурентоспроможності або радіальної діаграми. Їхніми перевагами є простота та наочність. Однак графічний метод не враховує різну вагу факторів конкурентоспроможності і не дає змоги визначити рівень узагальненого критерію конкурентоспроможності, а застосування великої кількості характеристик може нівелювати його наочність [3].

У розвинених країнах застосовуються різноманітні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, які носять не описовий, а конкретно-економічний, кількісний характер. Це зумовлено тим, що аналізовані показники є кількісним вираженням різних аспектів діяльності підприємства. Залежно від ступеня охоплення цих аспектів, методи оцінки доцільно класифікувати на спеціальні і комплексні. Спеціальні методи орієнтовані на аналіз окремих сторін діяльності підприємства (матричні методи, метод оцінки конкурентоспроможності продукції тощо). Комплексні (більшість індексних методів) – на всебічний аналіз.

Завдяки групі спеціальних методів можна оцінити конкурентоспроможність за окремими аспектами діяльності організації – виробничим, маркетинговим, фінансовим тощо. Комплексні ж методи полягають у

комплексному підході і передбачають аналіз усього спектра найважливіших параметрів функціонування підприємства. Завдяки цим методам можна отримати найточнішу інформацію про конкурентоспроможність підприємства на основі досить широкого переліку порівняльних переваг, врахувати параметри як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Одну з успішних класифікацій методів оцінки конкурентоспроможності пропонує у своєму дослідженні В.А. Літвінова [4]. Вона наводить сім класифікаційних ознак, за якими групує методи оцінки: 1) за джерелами використовуваної інформації (експертний, експериментальний, документальний, маркетинговий); 2) за стадіями життєвого циклу продукції (передпроектний, проектний, готового виробу, споживацький); 3) за періодом розрахунку (прогнозований, фактичний); 4) за номенклатурою критеріїв (однокритеріальний, двокритеріальний, багатокритеріальний); 5) за способом отримання інформації (внутрішні, зовнішні, незалежні); 6) за видами показників (диференційований, комплексний, змішаний); 7) за формою представлення результатів (розрахунковий, матричний, графічний). Надана класифікація охоплює більшість існуючих методів оцінки і дає можливість диференціювати той чи інший метод за конкретними критеріями.

Використана література:

1. Кіндзерський Ю., Паламарчук Г. Проблеми національної конкурентоспроможності і пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 19–29.

2. Данько Ю.І. Формування систем забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств: монографія / Ю.І. Данько. – Суми: Університетська книга. – 2016. – 324 с.

3. Кваско А.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства / А.В. Кваско // Економічні науки. – 2017 /1 (54) с. 111-118.

4. Літвінова В.А. Методи оцінки конкурентоспроможності: проблеми класифікації / В.А. Літвінова // Вісник Дніпропетровського університету. – 2012. – Вип. 20, т.1. – С. 235-240.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

Скворцова О. В.

старший викладач кафедри менеджменту і туризму

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, стає основою для створення нових робочих

місць на селі, формує більшу частину фонду споживання населення. Вирішення цих завдань можливо лише за умови розвитку конкурентоспроможності продовольчих товарів як на регіональному, так і на державному рівнях. За сучасних умов господарювання управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств посідає одне із провідних місць в економічному аналізі. Стратегічною метою державної політики України є перетворення аграрного сектору на високоефективний та конкурентоспроможний в умовах євроінтеграції аграрний ринок.

Розвиток ринкових відносин в Україні, який характеризується виникненням різноманітних організаційно-правових форм підприємств, постійними змінами в зовнішньому середовищі, мінливістю попиту споживачів, можливістю для аграрних товаровиробників вийти на зовнішній ринок, в основу успішного функціонування підприємств аграрної сфери економіки покладає забезпечення їхніх конкурентних переваг, а, отже, конкурентоспроможності [5]. Таким чином, конкурентоспроможність аграрного підприємства слід розглядати як результат ефективного формування та використання конкурентних переваг. Відтак потенціал конкурентоспроможності підприємства залежить від методів та технології формування і забезпечення конкурентних переваг, а особливо від управління виробництвом та реалізацією продукції.

У ринковій системі господарювання конкурентоспроможність як економічна категорія виступає ключовою, так як вона відображає економічні, науково-технічні, виробничі, організаційні, управлінські, маркетингові та інші можливості підприємства. Ці можливості реалізуються в продукції та послугах, що конкурують з аналогами на внутрішньому та зовнішньому ринках. У широкому розумінні конкурентоспроможність означає можливість вигравати в змаганнях за попит споживача [6]. Досягнення конкурентоспроможного стану на ринку є основним завданням аграрного підприємства, оскільки це засвідчує зростання обсягу реалізації продукції, зменшення непродуктивних витрат та підвищення ефективності здійснених витрат, високу інвестиційно-інноваційну активність та фінансову стійкість. Тому бути конкурентоспроможним для підприємства означає ефективно функціонувати на ринку та отримувати стабільний прибуток.

Конкурентоспроможність продукції – це її відповідність вимогам ринку у визначений момент часу. До її характеристик можна віднести витрати споживача, кон'юнктуру ринку реалізації товарів, а також її споживчі властивості. Процес виробництва аграрної продукції триває не один місяць, тому початковий рівень конкурентоспроможності повинен бути тим вищий, чим довший час виробництва товарів та їхній життєвий цикл. Період існування продукції на ринку залежить від початкового рівня конкурентоспроможності та обсягів її реалізації. Конкурентоспроможність аграрного підприємства характеризується такими показниками, як прибуток, рентабельність, платоспроможність. Проблема конкурентоспроможності є глобальною і впливає на багато аспектів як економічної, так і соціальної політики держави, з одного боку, а з іншого, пов'язана з інтересами усіх громадян як споживачів товарів [4].

Стрімке зниження конкурентоспроможності й ефективності діяльності аграрних підприємств відбувається під впливом сукупності зовнішніх факторів, а саме: політичної нестабільності, великої іноземної конкуренції виробників сільськогосподарської продукції, відсутність належної державної підтримки вітчизняних сільгоспвиробників, зменшення попиту на сільськогосподарську продукцію в зв'язку з низькою платоспроможністю населення та інших складових і внутрішніх факторів. Слід зазначити вагомий вплив внутрішніх факторів на конкурентоспроможність, до яких належать: скорочення обсягів виробництва аграрної продукції та зниження її якості, слабка матеріально-технічна база аграрних підприємств, низький рівень інвестиційної привабливості та інноваційних впроваджень, недостатньо ефективна організація управління, яка не завжди спроможна вести конкурентну боротьбу на аграрному ринку [5].

Водночас зростає собівартість продукції сільського господарства через негативну тенденцію підвищення цін на пально-мастильні матеріали, добрива, насіння та техніку. В аграрних підприємствах значно зменшилася чисельність працівників. Це викликано тим, що персонал сільськогосподарських підприємств отримує дуже низьку заробітну плату у порівнянні із працівниками інших секторів економіки. Так станом на 2018 рік середньомісячна заробітна працівників сільськогосподарських підприємств дорівнювала 7166 грн., що менше ніж загальнодержавна, яка становила 8865 грн [1].

Великою мірою скорочення чисельності персоналу сільгосппідприємств пов'язано з удосконаленням технологій виробництва продукції та автоматизації виробничих процесів, що зменшує потребу в працівниках. Ці процеси характерні для великих, фінансово стійких підприємств, які мають можливості впроваджувати у практику господарювання новітні науково-технічні розробки. Проте переважна більшість аграрних підприємств фінансово не спроможна запроваджувати нові технології й нині широко використовує у виробничих процесах традиційні технології виробництва. Відповідно низьким є рівень оплати праці, що призводить до відтоку робочої сили до інших секторів економіки [2, с. 233].

Посилює вимоги до конкурентоспроможності аграрних підприємств не менш важливий фактор – поглиблення інтеграційних відносин з європейськими країнами. У зв'язку з цим перед економічними суб'єктами виникла проблема виробництва продукції, яка повинна відповідати вимогам аграрного ринку Європи (якість сільськогосподарської продукції та безпечність за міжнародними стандартами і стабільність виробництва).

Розробка заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, вимагає оцінки сучасних тенденцій розвитку підприємств аграрного сектору економіки України. Ситуація, яка склалася в аграрному виробництві країни за два десятиліття, характеризується такими показниками.

По-перше, не повною мірою використовується потужний природнокліматичний і трудовий потенціал для сільськогосподарського виробництва в Україні.

По-друге, обсяги сільськогосподарського виробництва в Україні за останнє десятиліття не зазнали нових якісних стимулів для зростання. Обсяги виробництва продукції сільського господарства були нестабільними й залежали виключно від природно-кліматичних чинників.

По-третє, високий фізичний і моральний знос основних засобів, особливо зниження технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств тракторами і сільгоспмашинами.

По-четверте, ринок сільськогосподарської продукції як єдиний цілісний елемент економіки практично відсутній, що зумовлено рядом факторів: недостатньо розвинутою інфраструктурою заготівлі, зберігання і збуту продукції; прозорістю угод на аграрному ринку, що призводить до циклічних цінових сплесків і непаритетного розподілу прибутків між сільськогосподарськими товаровиробниками й торговельними компаніями [5].

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про неможливість стабільного функціонування конкурентного середовища без активного втручання держави, яка за допомогою різних інструментів регулює всі економічні, політичні та суспільні процеси, що відбуваються на її території. А тому проблема формування умов для конкурентоспроможного розвитку аграрного сектора є необхідною передумовою ефективного розвитку економіки України в зовнішньому середовищі. Формування конкурентного ринкового середовища залежить від багатьох факторів, при цьому, особливу роль відіграє активізація інноваційної діяльності, тобто впровадження науково-технічних, соціально-економічних та управлінських нововведень.

Означене актуалізується загостренням міжнародної конкурентної боротьби за ринок збуту агропромислової продукції, правилами СОТ та з огляду на євроінтеграційні перспективи. Також для успішного розвитку АПК країни в умовах глобалізації економіки необхідно проводити державну політику постійного підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора. Збільшення обсягів інвестування стримується недосконалістю чинного законодавства та нестійкою політичною ситуацією в країні [3].

Ведеться досить багато дискусій з приводу того, чи може бути продукція вітчизняного сільського господарства України конкурентоспроможною на світовому ринку. В умовах, коли цю конкурентоспроможність визначають не показники виконання річних планів (як у період існування командно-адміністративної економіки), важливим завданням залишається підвищення конкурентоспроможності кожного окремо взятого господарюючого суб'єкта. Жорстка боротьба за клієнта на ринках сировини, готової продукції та послуг змушує пристосовуватись до умов середовища не за рахунок стабілізації діяльності, а внаслідок запровадження у життя нових методів планування діяльності, управління, підвищення показників прибутковості та формування позитивного іміджу на ринку [2, с. 317].

Загалом, аграрний сектор України має стійкі й стабільні передумови для досягнення конкурентоспроможності. Такими передумовами є родючі ґрунти, досить розвинена транспортна інфраструктура, географічне положення, сприятливі кліматичні умови, наявність кваліфікованої робочої

сили. Для подальшого успішного розвитку аграрних підприємств необхідне рішення наступних питань:

- створити умови для стабілізації та збільшення виробництва продукції;
- встановити закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, які б відшкодовували не лише витрати на її виробництво, а й забезпечували прибуток;
- запровадити державну підтримку сільгоспвиробників усіх форм власності, передусім у чергу в напрямках, які сприяють залученню інвестицій, кредитів та інших запозичень для технічного й технологічного перетворень;
- зменшити податковий тиск на аграрний сектор та встановити пільги на окремі види сільськогосподарської продукції;
- удосконалити систему техніко-технологічних і агротехнічних заходів виробництва продукції та її збуту;
- впроваджувати у виробництво нові енергозберігаючі технології вирощування, транспортування, зберігання, переробки й реалізації продукції;
- здійснювати належний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва і збуту;
- впроваджувати у виробництво нові високоврожайні сорти та гібриди сільськогосподарських культур і високопродуктивні породи тварин.

Отже, аграрний сектор України повинен стати провідною ланкою економіки, що сприятиме її зростанню. Вирішити окреслені проблеми або зменшити їх вплив можливо за допомогою заходів, які дозволять досягти поставлених цілей і вийти з високоякісною і конкурентоспроможною продукцією на міжнародний ринок.

Використана література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Ільїн В. Ю. Конкурентоспроможність аграрних підприємств на інвестиційно-інноваційних засадах в умовах глобалізації: монографія / В.Ю. Ільїн, О.В. Ільїна – К.: ННЦ „ІАЕ”, 2016. – 497 с.
3. Кирилов Ю.Є. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації // Ю.Є. Кирилов / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Випуск 2 – С. 207-212.
4. Поліщук В. А. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств// Поліщук В. А./Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2017. – № 3 – С. 140-142
5. Сітковська А. О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: стан і перспективи // О.А. Сітковська / Економіка, фінанси, право. – 2012. – № 6. – С. 6.
6. Сутність, характеристика та напрями підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/mater.pdf>.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Фролова Г. І.

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Виробництво конкурентоспроможної продукції підприємства – це стратегічна мета будь-якого підприємства, яке не тільки сприяє ефективності його діяльності і виживання у довгостроковій перспективі, а також впливає на зростання економіки держави загалом. Відповідність продукції підприємства параметрам і показникам конкурентоспроможності, відповідність необхідним стандартам якості сприяють можливості підприємств конкурувати на вітчизняному і міжнародних ринках. Конкурентоспроможність національної економіки визначається багатьма чинниками, але основним серед них незмінно залишається конкурентоспроможність товарів та товарного виробництва.

Метою роботи є обґрунтування необхідності активізації інноваційної діяльності для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Засновником теорії конкуренції вважається Адам Сміт. Він довів, що конкуренція є певним видом суперництва, що впливає на зміну цін та визначив основні умови ефективної конкуренції.

Конкуренція (термін «конкуренція» походить від латинського слова *concurrere*, що означає «зіштовхуюсь») – це суперництво між учасниками ринкового господарства за найвигідніші умови виробництва, продажу і купівлі товарів та послуг, за привласнення найбільших прибутків. Такий вид економічних відносин існує тоді, коли виробники товарів виступають як самостійні, ні від кого незалежні суб'єкти, їхня залежність пов'язана тільки з кон'юнктурою ринку, бажанням виграти у конкурентів позиції у виробництві та реалізації своєї продукції.

Конкурентоспроможність країни визначається як її здатність в умовах вільної конкуренції створювати товари і послуги, котрі відповідають вимогам світового ринку, а їх реалізація підвищує рівень добробуту держави і громадян.

Розглянемо вплив інноваційної діяльності на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та місце нашої країни у світових рейтингах.

Всесвітній економічний форум оприлюднив результати щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності. Україна зайняла 83 місце з-поміж 140 учасників рейтингу (57 балів з можливих 100). Раніше, у 2017 році, Україна посіла 89 місце серед 135 учасників.

Найбільше балів Україна отримала за такими компонентами як «Навички» (45-те місце), «Розмір ринку» (47-ме місце) «Інфраструктура» (57-ме місце) та «Інноваційна спроможність» (58-ме місце).

А за індикатором «Рівень електрифікації» Україні навіть вдалось зайняти перше місце. Втім, це перше місце Україна поділила з 66 учасниками рейтингу.

Компонентами, які тягнуть Україну донизу, виявились «Макроекономічна стабільність» (131-е місце), «Фінансова система» (117-те місце) та «Інституції» (110-те місце) (табл. 2).

Серед індикаторів, які забезпечили Україні низькі бали, зокрема, наступні: вплив організованої злочинності на вартість ведення бізнесу, рівень інфляції (середній показник за 2016-2017 роки), динаміка боргу з урахуванням кредитного рейтингу країни, рівень тероризму, незалежність судової системи, захист прав власності, якість доріг, вплив податків та субсидій на конкуренцію, гнучкість встановлення заробітної плати, фінансування малого і середнього бізнесу, надійність банків, частка проблемних кредитів, темп росту інноваційних компаній [1].

Таким чином, конкурентна позиція України залишається так само нерівноважною: у нас все відносно добре із уміннями та креативністю, але погано або дуже погано – з інституціями, до яких, особливо в останні роки, додалися макроекономічні проблеми, і фінансовим сектором.

У рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ Україна протягом 2012-2018 років з перемінним успіхом дрейфує між 73 та 89 місцями, стабільно перебуваючи серед країн, які характеризуються високою політичною і економічною нестабільністю, інвестиційною непривабливістю, високими ризиками у господарській діяльності, пов'язаними передусім з неефективністю ринків та інституцій, незахищеністю прав власності, високим рівнем корупції [2].

Крім того, економічна криза ускладнила реалізацію інноваційних програм підприємств, висвітливши виняткову роль їхньої активної інноваційної політики. Водночас загострилася конкурентна боротьба. Фундаментальний підхід до забезпечення конкурентоспроможності базується на інноваціях та полягає у створенні й освоєнні нових продуктів, технологій і матеріалів, ефективних форм організації виробництва і методів виробничого менеджменту. Це, в свою чергу, вимагає великих інвестиційних коштів для створення і впровадження високих технологій, розвитку інноваційної моделі економіки та економіки знань.

Взаємозв'язок підвищення інноваційної активності та рівня конкурентоспроможності підприємства може вплинути на:

- реалізацію інноваційного потенціалу підприємства;
- впровадження передових підходів до організації виробництва;
- інноваційність продукції та прогресивність технологій;
- розвиток конкурентних переваг;
- загальний рівень конкурентоспроможності підприємства.

Підприємство може ефективно працювати тільки за умови постійного вдосконалення технічних, економічних, ергономічних, маркетингових показників продукції, що виготовляється. Єдиний шлях розв'язання цього завдання – постійне впровадження інноваційних проектів, перехід до

інноваційного розвитку промисловості загалом. На думку М. Сторпера, “для підтримки конкуренції на високому рівні необхідно виробляти не тільки продукти, які б коштували дешевше, ніж продукти фірм-конкурентів, а й продукти, які б відрізнялися вищою інноваційністю характеристик” [3].

Інноваційний шлях розвитку економіки забезпечує таку конкурентоспроможність шляхом постійного оновлення технологій, товарів і послуг різноманітного призначення, стабілізації та розширення ринків збуту, ефективного використання науково-технічного потенціалу і стимулювання його зростання.

Зауважимо також, що інноваційну діяльність підприємств слід активізувати на макро- та мікрорівні: перший передбачає організаційну, фінансову та правову підтримку такої діяльності, другий – стимулювання інноваційної активності топ-менеджментом підприємств. Отже, ефективність застосування методів управління інноваційним потенціалом підприємства пов’язана з організаційно-економічними умовами його діяльності. Інновації, які призводять до зниження витрат виробництва, є основним критерієм, що визначає ефективність виробничої діяльності. Досягнення максимальної ефективності ґрунтується на впровадженні механізму інноваційної діяльності. Мається на увазі прагнення підприємства до такого співвідношення, коли індекс зростання цін готової продукції випереджає індекс зростання цін на споживані ресурси. У результаті підвищується коефіцієнт доданої вартості в ціні продукту.

Слід звернути увагу на залежність конкурентоспроможності промислових підприємств від упроваджуваних інновацій: технологічних, організаційних та маркетингових.

Технологічні інновації – це дослідження та розробки; придбання машин і устаткування, нових технологій; виробниче проектування; навчання й підготовка персоналу; маркетингові дослідження.

До організаційних інновацій належать: впровадження сучасних методів управління за допомогою інформаційних технологій; створення нових або значно змінених організаційних структур; застосування сучасних систем контролю якості, сертифікації товарів, робіт, послуг; реалізація заходів, спрямованих на розвиток персоналу.

Маркетингові інновації включають реалізацію маркетингової стратегії, орієнтованої на розширення складу споживачів або ринків збуту; використання прогресивних прийомів просування товарів; введення сучасних концепцій презентації товарів у торгівлі; застосування нових цінових стратегій під час продажу товарів і послуг.

Інноваційні можливості підприємства великою мірою залежать від інноваційної політики держави. Необхідність визначення пріоритетних напрямів розвитку, формування інфраструктури для інноваційної діяльності, координація взаємодії державного й приватного секторів, розроблення нових і перегляд чинних законодавчих актів, що сприяють активізації інноваційного процесу, – все це потребує державних гарантій, фінансування, організаційної та інформаційної допомоги.

Для України питання підвищення конкурентоспроможності інноваційних підприємств на світовому ринку повинно стати основним, отже інноваційна політика держави на сучасному етапі має базуватися на таких найважливіших принципах:

- визначення моделі інноваційного розвитку економіки як пріоритетної;
- створення економіко-правових умов і економічних механізмів, що забезпечують перетворення інновацій на істотний чинник економічного зростання;
- найширше застосування ринкових механізмів активізації інноваційної діяльності й підприємництва, створення однакових стимулів для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності;
- ефективний розвиток і використання власного науково-технічного потенціалу і його реформування відповідно до цілей економічної політики;
- оптимальне поєднання інтересів розробників, виробників продукції та інвесторів, визнання об'єктів інтелектуальної власності джерелом доходів [4].

Реалізація цих принципів потребує вдосконалення законодавства з позиції найефективнішого стимулювання інноваційної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, розвитку інноваційних процесів в основних сферах промисловості. Для активізації інноваційної діяльності як чинника підвищення конкурентоспроможності необхідні державна підтримка та впровадження ефективних механізмів державноприватного партнерства, спрямованого на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

Для цього потрібні дії для детінізації економіки, легалізації тіньових капіталів, використання кредиту МВФ тільки на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України. Необхідно створення національної інноваційної системи, що буде поєднувати фундаментальну та прикладну науки, технологічну сферу, виробництво та управління інноваційними процесами, що сприятиме становленню й розширенню внутрішнього ринку інновацій.

Використана література:

1. Україна піднялася в рейтингу глобальної конкурентоспроможності.
2. <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/17/641672/>
3. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018р.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-2>
4. Storper M. The Regional World: Territorial Development in Global Economy / M. Storper. – N. Y. : Guilford Press, 1997. – 338 p.
5. Гайдук Л. А. Інновації як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств України / Л. А. Гайдук // Наукові праці НДФІ. – 2014. – Вип. 1. – С. 22-28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2014_1_4.

СЕКЦІЯ 8. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ У ПЛОДООВОЧІВНИЦТВІ

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИДАТНОСТІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ДО ВИРОЩУВАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ОСНОВІ ДЕЯКИХ АГРОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Абрамов Д. А.

к.с.-г.н., старший викладач

Грубань А. В.

здобувач вищої освіти

Миколаївський національний аграрний університет

Проблеми продовольчої безпеки світу у 21 столітті стають дедалі гострішими. Місце України у цьому сегменті є неоднозначним. Здавалося б, національний аграрний сектор має достатній експортний потенціал, аби потужно впливати на вирішення цієї загальносвітової проблеми. Проте, навіть вітчизняний споживчий ринок ще не забезпечено в повному обсязі овочами, фруктами та ягодами власного виробництва [1]. Миколаївщина має задовільні природно-кліматичні умови для ефективного вирощування овочів та плодкових культур. Динаміка і темпи виробництва овочів, рівень забезпеченості населення овочевою продукцією, а переробні підприємства сировиною, визначається розвитком і розміщенням овочівництва у країні. Успішний розвиток овочівництва залежить від забезпечення робочою силою, транспортом для перевозу продукції, гарантованим поблизу ринком збуту та придатності земель господарств до вирощування певних овочевих культур, чи закладки садів та ягідників. При вирощуванні овочів, фруктів та ягід потрібно враховувати особливості, які притаманні тільки даній галузі сільського господарства. Важливе значення мають райони розміщення земельних ділянок і природно-кліматичні умови.

Метою роботи було перевірити приватну земельну ділянку на придатність до вирощування плодовоовочевої продукції на основі деяких агрохімічних показників. Площа земельної ділянки складає 10 соток, або 0,1 га. Досліджувана земельна ділянка розташована у селищі Себино, Новоодеського району Миколаївської області. Ґрунт земельної ділянки – чорнозем південний середньосуглинковий на лесгах.

Попередньо відібраний середній зразок ґрунту сушили за кімнатної температури до повітряно-сухого стану, просівали через сито з діаметром отвору 1 мм, та відбирали аналітичні проби. Перевіряли рівень активної кислотності (рН водної витяжки) за ДСТУ ISO 10390:2007 [2]. Повторність дослідів – трьохкратна. Також, перевірили вміст амонійного азоту у

відібраних аналітичних зразках фотометричним методом [3]. Повторність досліду – трьохкратна.

Реакція ґрунтового розчину дуже впливає на мінеральне живлення будь яких рослин, і зокрема плодоовочевих культур. Найліпше елементи живлення засвоюються з слабокислого або близького до нейтрального ґрунтового розчину [4].

Аналіз водної ґрунтової витяжки показав, що показник рН активної кислотності склав 7,52, а отже ґрунт земельної ділянки за групуванням по ступеню кислотності та лужності належить до слаболужних [5].

Отже, з найчутливіших до кислотності ґрунту рослин, які потребують слаболужної або нейтральної реакції, на досліджуваній земельній ділянці можна вирощувати буряк, часник, капусту білоголову, селеру, шпинат, салат, сливу, яблуню, вишню та смородину.

Не підходить реакція ґрунтового розчину для таких культур як картопля, огірок, капуста кольорова, груша, агрус, чорниця.

Задовільно будуть рости такі культури як редиска, помідор, морква, суниця, цибуля.

Надмірне азотне живлення не сприяє підвищенню продуктивності і якості продукції. У плодівих культур спостерігається уповільнення досягання плодів, проявляються фізіологічні захворювання, змінюється забарвлення. Погіршується аромат та смакові якості, текстура та консистенція м'якоти, що призводить до механічних травмувань при збиранні, перевезенні та зберіганні. Овочеві культури за надмірного азотного живлення накопичують у великих кількостях нітрата, а також втрачають транспортабельність та лежкість [4, 6, 7].

Вміст амонійного азоту склав 8,21 мг/кг ґрунту. Для амонійного азоту, враховуючи те, що зразок відбирався у зимовий період, це середній показник. Таким чином, досліджувана земельна ділянка за цим показником, при нормованому внесенні азотних добрив, підходить для вирощування овочевих культур, закладання фруктового саду чи ягідника.

Таким чином, вивчення питання впливу активної кислотності та вмісту амонійного азоту земельної ділянки на можливість вирощування плодоовочевої продукції показало, що досліджувана земельна ділянка загалом може використовуватись для такого роду діяльності. Проте ряд сільськогосподарських рослин (картопля, огірок, капуста кольорова, груша, агрус, чорниця) на цій ділянці будуть рости вкрай погано, оскільки визначені агрохімічні показники не відповідають їх біологічним вимогам.

Використана література:

1. Ромащенко М. Состояние и перспективы развития овощеводства открытого грунта в Украине / М. Ромащенко // Овощеводство. – 2010. – № 5. – С. 8-11.

2. Якість ґрунту. Визначення рН : ДСТУ ISO 10390:2007. – [Чинний від 2009-10-01]. – Київ. : Держспоживстандарт України, 2012. – 4 с. – (Національний стандарт України).

3. Якість ґрунту. Визначення нітратного і амонійного азоту в модифікації ННЦ ІГА ім. О.Н. Соколовського : ДСТУ 4729:2007. – [Чинний від 2008-01-01]. – Київ. : Держспоживстандарт України, 2006. – 14 с. – (Національний стандарт України).

4. Господаренко Г. М. Агрохімія: підручник / Г.М. Господаренко. – К. : Аграрна освіта, 2013. – 406 с.

5. Хімічна меліорація ґрунтів (концепція інноваційного розвитку) / [С.А. Балюк, О.М. Дрозд, В.Я. Ладних та ін.]; за ред. С.А. Балюка, Р.С. Трускавецького, Ю.Л. Цапка Харків: «Міськдрук», 2012. 129 с.

6. Бессараб О.С. Дослідження проблеми забруднення харчових продуктів нітратами та їх похідними / О.С. Бессараб, Н.В. Костючок // Матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. – Тернопіль. : 2016. – С. 236-237.

7. Корнієнко С.І., Гончаренко В.Ю., Ходєєва Л.П. і інш. Удобрення овочевих та баштанних культур. Друге видання. Перероблене і доповнене. – Монографія. – Вінниця. : Нілан-ЛТД, 2014. – 370 с.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ М'ЯСНОЇ ПРОДУКЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ АНТИОКСИДАНТНОЮ ХАРЧОВОЮ ДОБАВКОЮ

Бурак В. Г.

к.т.н., доцент

Мєрна І. І.

старший викладач

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Посилення пресингу стресовим, екологічних, соціальних впливів і неповноцінне харчування призвело до зниження загальної імунобіологічної реактивності організму і зростанню аліментарно-залежних захворювань. У цьому зв'язку раціональне харчування розглядається як один з найважливіших адаптаційно-захисних факторів.

Флавоноїди – це природні компоненти, які не синтезуються в організмі і повинні надходити ззовні. Флавоноїди мають комплексом корисних властивостей: антиоксидантні, бактерицидні, сонцезахисними, капіляропротекторними, протипухлинними, протизапальними, антімутагенними, ранозагоювальні, антимікробними, проти-склеротичними, беруть участь у білковому обміні, знижують вміст холестерину в крові, підвищують міцність кровоносних капілярів, інгібують агрегацію тромбоцитів у крові, володіють жовчогінним ефектом та ін.

В результаті численних досліджень було встановлено, що ягідна шкірка червоного винограду містить найпотужніші флавоноїди антиоксиданти та

інші корисні речовини. Значні площі по вирощуванню червоного винограду сорту «Каберне-Савіньон» зайняті в Херсонській, Миколаївській та Одеській областях. Херсонський регіон – це близько 15% валового збору винограду України. Виноград «Каберне-Савіньон» відноситься до основних оброблюваних технічних сортів, вирощуваних не тільки на Херсонщині, але і в інших регіонах України. Аналіз даних показав, що вихід вичавок з досліджуваного сорту винограду становить 27,4%. В даний час виноградні вичавки практично не переробляються, в кращому випадку вони використовуються на корм худоби. Одним з напрямків є розробка технології одержання харчової добавки з ягідної шкірки винограду.

Аналіз літературних джерел і проведені експериментальні дослідження квант хімічних характеристик флавоноїдів та хімічного складу виноградних вичавок підтвердили необхідність розробки технології переробки цього цінного вторинної сировини для виробництва високоякісних харчових продуктів. Одним з напрямків є отримання харчової добавки збагаченої флавоноїдами.

Вітчизняними та зарубіжними вченими доведена ефективність використання флавоноїдних препаратів при створенні харчових продуктів комбінованого складу, сформульовані принципи управління основними фізико-хімічними характеристиками готових виробів.

Об'єкт: яловичина жилована всіх сортів, свинина жилована нежирна, напівжирна, грудинка свиняча, шпик ковбасний, печінка яловича, виноградні вичавки з винограду сорту «Каберне-Савіньон».

Предмет: технологія варених ковбасних виробів з антиоксидантною добавкою.

У відповідності з поставленою метою і завданнями був здійснений вибір об'єкта дослідження та умов проведення експерименту.

Природні органічні сполуки відрізняються великим різноманіттям фізичних і хімічних властивостей. Найбільш поширеним способом виділення органічних сполук з природних продуктів є екстракція розчинниками. В основі процесу екстрагування вичавки лежить явище дифузії, яке полягає в тому, що розчини, що мають різну концентрацію розчиненої речовини, при зіткненні проникають один в одного. При умові розподілу речовин між двома рідкими фазами в мінливих умовах екстракції істотний вплив роблять величина активної кислотності (рН) водного розчину, температура, іонна сила і тривалість процесу.

Дослідження режимів екстракції виноградних вичавок проводили в лабораторному реакторі, з'єднаному з термостатом. Обробку отриманих даних вели з використанням математичних методів. На процес вивчався вплив наступних факторів: температура обробки, час екстрагування, активну кислотність (рН) і концентрацію кухонної солі (NaCl) в розчині.

В якості об'єктів досліджень були використані: м'ясну сировину – яловичина жилована всіх сортів, свинина жилована нежирна, напівжирна, грудинка свиняча (ГОСТ Р 53221-2008), шпик ковбасний ОСТ 49 38, печінка яловича (ГОСТ 19342-73), виноградні вичавки з винограду сорту «Каберне-

Савіньон» та інші інгредієнти і матеріали, що відповідають вимогам чинної нормативної документації та дозволені до застосування органами Держсанепіднагляду.

Дослідження проводили в кілька етапів:

1. Аналіз джерел сировини для отримання біологічно активної добавки збагаченої флавоноїдами.

2. Дослідження хімічного складу, структури і квант хімічних характеристик флавоноїдів ягідної шкірки винограду.

3. Розробка технології одержання харчової добавки, збагаченої флавоноїдами.

4. Розробка раціональних за амінокислотним складом композицій м'ясопродуктів з харчовою антиоксидантною добавкою їх дослідження за якісними характеристиками.

5. Апробація розробленої технології у виробничих умови і техніко-економічна оцінка отриманих результатів.

В роботі використовувались методи, які дозволяють охарактеризувати хімічний склад, харчову цінність, органолептичні, функціонально-технологічні, та економічні показники об'єктів дослідження. Кількість повторень проведених експериментів – 5, кількість паралельних проб дослідних зразків – 3.

Отримані дані експериментальних досліджень представлені в графічній формі за допомогою комп'ютерної програми MS Excel 2000.

Відповідно до розробленої технологічною схемою ягідну шкірку винограду екстрагують розчином ($\text{pH} = 7,2 = 7,4$), яка містить 0,3-0,5% хлористого натрію при температурі 85-90°C впродовж 20-25 хв, потім оброблену шкірку відділяють від розчину і подрібнюють до розмірів 30-50 мкм. Сушку ведуть при температурі, що не перевищує 80 °C, до вмісту вологи не більше 8%.

У результаті отримують харчову антиоксидантну добавку. Внесення харчової добавки у фарш рекомендується під час перемішування м'ясної сировини з інгредієнтами посолу для розм'якшення клітковини і повного розподіли антиоксидантної добавки за всім обсягом фаршу.

При виготовленні модельних фаршевих систем використовували сировину у співвідношеннях варійованих рецептурою. Модельні системи готували за наступною схемою: харчову антиоксидантну добавку вносили в фарш під час перемішування з посолочною сумішшю подрібненої на вовчку яловичини, по закінченню витримки в засолі сировину куттерували 120-180 с в присутності 10% льоду, після чого додавали холодну воду, на заключному етапі в куттер додавали решту льоду, напівжирну свинину потім свинячу грудинку і шпик. Формування фаршу в оболонку робили лабораторним поршневым шприцом, теплову обробку проводили у воді на електричній плиті до заданої температури (70-72 °C в центрі батона).

Подальша технологічна обробка варених ковбасних виробів проводилася за технологічними схемами і параметрами, які регламентовані нормативно-технічній документації.

Таким чином, результати проведених досліджень показали доцільність використання харчової добавки, отриманої з ягідної шкірки винограду сорту «Каберне Совіньон», при виробництві м'ясопродуктів.

Отримані дані свідчать про можливість регулювання функціонально-технологічних властивостей, хімічного, амінокислотного складів та мікробіологічних показників м'ясопродуктів при використанні різних видів сировини.

Розроблена раціональна композиція м'ясопродукту з харчовою антиоксидантною добавкою (ХАД). Показано можливість використання ПАД для формування колірних характеристик м'ясопродуктів.

За виявленою рецептурою виготовлений дослідний зразок і вивчені його хімічний, амінокислотні склади і інші якісні характеристики (рН, водозв'язуюча здатність, стабільність емульсії, органолептична оцінка, вихід готової продукції, мікробіологічні показники).

Дослідний зразок мав досить високий вихід (126% до маси несолоної сировини) і органолептичну оцінку (4,8 бали). Водозв'язуюча здатність (97% до загальної вологи), стабільність емульсії (23,3%), гранична напруга зрушення фаршу (705 Па) свідчили про досить хороші функціонально-технологічні і структурно-механічні властивості. На підставі результатів кількісної оцінки розподілу НАК встановлена хороша збалансованість АМК складу, $R_c = 0,91$, $E_{BC} = 0,035$, $\xi_{eg} = 0,00$.

Мікробіологічна оцінка дослідного зразка ковбаси вареною з харчовою антиоксидантною добавкою виявила відповідність досліджуваних показників вимогам СанПиН 2.3.2.1078-01.

На підставі проведених досліджень розроблена технологія і рецептура вареної ковбаси з харчовою антиоксидантною добавкою.

Використана література:

1. Авидзба, А. М. Гигиенические и лечебные свойства природных соединений винограда и перспективы их целенаправленного использования при разработке новых биологически ценных продуктов питания [Текст] / А. М. Авидзба, В. А. Загоруйко, Ю. А. Огай // Материалы международной научной конференции. В: Биологически активные природные соединения винограда: применение в медицине продуктов с высоким содержанием полифенолов винограда. Симферополь. – 2003. – С. 73-85.

2. Арасимович В.В. Биохимия винограда в онтогенезе [Текст] / В.В.Арасимович, СВ. Балтага, Н. В. Пономарева. – Кишинев : Штиинца, 1975. – 158 с.

ДЕРЖАВНІ БУДІВЕЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОВОЧЕСХОВИЩ

Ковтун В. М.

здобувач вищої освіти ФВГБЗ

ДВНЗ « Херсонський державний аграрний університет »

Агропромислова галузь є однією з пріоритетних напрямків розвитку економіки України, тому аграрний сегмент є дуже привабливим для інвестицій в найближчі кілька років, він буде залишатися ключовим замовником будівництва. Агропромисловий комплекс дуже важливий для будівельної галузі країни, він дає роботу українським компаніям в умовах падіння попиту на ринках комерційного та інфраструктурного будівництва. До того ж зведення будівель аграрного призначення із застосуванням сучасних технологій дозволяє отримати більш ефективні будівлі, а будівельникам – активно впроваджувати передові розробки в сфері проектування, виробництва і монтажу. Процес зведення спеціалізованих аграрних об'єктів (елеваторів, овочесховищ, ферм тощо) істотно відрізняється від типових будівельних робіт. Аграрний напрям вимагає від будівельників насамперед знання конкретної аграрної специфіки [1].

Ступінь зносу об'єктів нерухомості аграрного призначення становить близько 75%. Тому більшість будівель потребують реконструкції або повної заміни. Спостерігається зростання інвестицій у створення нових будівель і реконструкцію існуючих об'єктів. За заявленими до реалізації в 2017 році проектами таке зростання складає близько 30% у порівнянні з 2016 роком.

Найбільш ефективним способом будівництва є застосування повнокомплектних серійних будівель з металоконструкцій, які поставляються на будмайданчик, включаючи всі необхідні матеріали разом з проектом і технологією монтажу. В період 2010-2017 рр. більшість аграрних будівель і споруд були побудовані з використанням сталевих конструкцій.

Кожна будівля для АПК має безліч особливостей, які перебувають на стику будівництва і технологій експлуатації: при зведенні овочесховищ ключовими факторами є висока енергоефективність будівель, а також повна герметичність огорожувальних конструкцій в умовах застосування в приміщеннях регульованого газового середовища.

В перспективі очікуються значні інвестиції в проекти з більшим терміном окупності, такі як об'єкти тваринництва, овочесховища, а також будівлі для переробки аграрної продукції.

Більшість будівель і споруд зводяться згідно з національними будівельними нормами, а при реалізації деяких об'єктів застосовуються європейські стандарти. Всі будівлі ангарного типу будуються з тонколистової оцинкованої сталі, проектується виключно за методикою Eurocode, а сендвіч-панелі і профнастили виготовляються відповідно до новітніх українських стандартів, що повністю дублюють європейські. Компанії, які планують експорт продукції до ЄС дотримуються європейських стандартів, однією з вимог для успішного проходження аудиту та отримання дозволу на продаж продукції в ЄС є

відповідність технологій будівництва агропромислових споруд європейським стандартам безпеки. Вони усвідомлюють необхідність застосування європейських практик будівництва, в деяких випадках замовники зводять аграрні споруди за європейськими стандартами ще й тому, що такі об'єкти більш привабливі для європейських інвесторів як на етапі будівництва, так і після введення в експлуатацію. В такі проекти легше залучити зарубіжних інвесторів або продати їх у майбутньому [2].

За характером будівництва та ступеня капіталовкладень овочесховища підрозділяють на прості (тимчасові) – бурти, траншеї і обладнані (постійного типу). Обладнані овочесховища бувають спеціалізовані, призначені для однієї культури овочів, або універсальні – для картоплі і різних овочів з подібним режимом зберігання. Залежно від рівня підлоги по відношенню до планувальної позначки землі сховища ділять на наземні, напівзаглиблені відмітка підлоги яких заглиблена від позначки землі не менше ніж на половину висоти сховища, і заглиблені, відмітка підлоги яких заглиблена більш ніж на половину висоти сховища.

Овочесховище представляє собою комплекси будівель і споруд з приймання, післязбирання та предреалізаційної обробки та зберігання продукції. Будівлі можуть бути заблоковані між собою для забезпечення єдиного технологічного процесу. Основними вимогами збереження овочевої продукції є забезпечення потрібних температурних режимів для кожного виду овочів і певні режими вентиляції. Сучасні овочесховища можуть будуватися на базі прямостінних будівель ангарного типу. Каркаси таких будівель виготовляються зі сталевих прокатних профілів. Огороджувальними конструкціями можуть бути сендвіч-панелі. Покрівля з малими ухілами, часто з витяжними відкидними вікнами [3].

Перш ніж почати проектування овочесховища, зазвичай конструкторами враховується: розмір сховища, асортиментність овочів, необхідна температура під час зберігання, допустима вологість повітря в приміщенні, шляхи під'їзду до сховища, механізація вантажно-розвантажувальних робіт всередині нього, сейсмічність району, обладнання для овочесховищ.

Згідно вимог, після наповнення відповідним обладнанням овочесховище стає сучасним, вони укомплектовуються автоматизованими системами управління та холодильним устаткуванням. Ця система сама виробляє контроль за рівнем температури, контролює роботу компресора і повітроохолоджувача, забезпечує повітряний режим охолоджувачів.

До складу проектної документації входять: містобудівний розрахунок, загальна пояснювальна записка; генеральний план; архітектурно-будівельні рішення; конструкції металеві; технологічні рішення; проект організації будівництва; опалення та вентиляція; зовнішні мережі електропостачання; електричне освітлення; електрообладнання; оцінка впливу на навколишнє середовище; кошторисна документація; система пожежної сигналізації; блискавкозахист [4].

Проектування і побудова овочесховищ або холодильних камер – один з найперспективніших напрямків будівництва в Україні. Будівництво

овочесховищ і будівель здійснюється з легких металокопструкцій і спеціальних сендвіч-панелей, які ідеально підходять для них. Вони повністю відповідають санітарно-гігієнічним вимогам. В них легко підтримувати необхідні кліматичні умови і чистоту. Легкі металокопструкції дозволяють швидко та якісно побудувати ці будівлі. Для будівництва холодильних і морозильних камер використовуються пінополіуретанові сендвіч-панелі з низьким коефіцієнтом теплопередачі. Це дозволяє підтримувати температуру і вологість на необхідному рівні без зайвих витрат енергоресурсів.

Технічні та експлуатаційні характеристики овочесховищ і камер дозрівання, дозволяють зменшити втрати під час зберігання в них овочів та у разі потреби є можливість добудувати, перепланувати, демонтувати або навіть перенести будівлю овочесховища на нове місце.

Вимоги щодо проектування овочесховищ: чітка відповідність умовам зберігання, відповідність санітарно-гігієнічним вимогам, зручність для перебору, сортування та контролю якості овочів і фруктів, зручність завантаження і відвантаження товару, можливість дезінфекції стін і підлоги перед завантаженням нової партії або врожаю.

Залежно від типів, обсягів та умов зберігання пропонуються різні варіанти влаштування внутрішніх перегородок. Це дозволяє комбінувати в одному сховищі приміщення з різними умовами зберігання продукції [5].

Державні будівельні норми щодо об'єктів овочепереробного виробництва представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Будівельні норми щодо об'єктів овочепереробного виробництва

Об'єкт	Норма
Виробнича лабораторія	Цементно-піщана штукатурка на всю висоту. Панель із масляної фарби на висоту 1,8м, вище – клейове фарбування стін.
Закритий сировинний майданчик	Вапняно-цементна штукатурка на всю висоту, облицювання глазурованою плиткою на висоту 1,8м, вище – побілка вапном на всю висоту.
Виробництво, пакування, складування готової продукції	Вапняно-цементна штукатурка на всю висоту, облицювання глазурованою плиткою на висоту 1,8м, вище – фарбування стін вологостійкими фарбами.

Джерело [6]

Будівництво овочесховищ обходиться близько 4700-5200 грн./м². В ці ціни не входять інвестиції в технологічне обладнання, вартість якого може складати 30-300% від витрат на зведення самої будівлі.

Уряд відшкодовує суб'єктам господарювання вартість: будівництва, а також держава співфінансуватиме проекти, які реалізуються СОК в будівництві овочесховищ, беручи на себе 70% витрат на придбання нового обладнання для них.

З огляду на перспективу подальшого збільшення інвестицій в сегмент АПК можна сказати, що цей ринок буде все більш привабливим для розвитку будівельного бізнесу. Аграріям потрібна комплексна послуга будівельних організацій: проектування, визначення економічної ефективності та рентабельності і терміну окупності інвестицій; постачання обладнання й побудова всього комплексу та певна періодичність його обслуговування.

Середня врожайність в Україні в 2-3 рази нижче, ніж у високорозвинених країнах. При порівняному збільшенні продуктивності українських компаній в перспективі найближчих 20 років нашій країні знадобиться в 2-3 рази більше потужностей зі зберігання, транспортування і переробки овочевої продукції. При оптимістичному розвитку аграрного сектора вірогідне зростання інвестицій в будівництво будівель і споруд для АПК може становити більш ніж 100% в рік протягом декількох років. [7].

Використана література:

1. Ковтун В.М., Романенко С.М. Значення, особливості та перспективи будівництва в розвитку аграрного сектора економіки України. / В. М. Ковтун, С. М. Романенко // Сучасний рух науки: тези доповідей IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6-7 грудня 2018 р. – Дніпро – С. 604-609.
2. АПК – драйвер зростання будівельного бізнесу (2017). URL: <https://rautagroup.com/uk/apk-drajver-zrostannya-budivelnogo-biznesu/>
3. URL: <http://ukr.xtm.com.ua/ovoschehran>
4. Проектування та будівництво овочесховищ (2016). URL: <https://usproekt.ua.market/product/1741421-proektuvannya-budivnitstvo-ovocheshovishch.html>
5. URL: <http://tbstandart.com/produkcija/ovocheshovischa/>
6. ДБН в.2.2-12-2003 «Будівлі і споруди для зберігання і переробки сільськогосподарської продукції» (2004). Держбуд України, м. Київ
7. Ковтун В. М. Аграрний інженерінг: стан та перспективи / В.М. Ковтун // Наукове видання: Тези виступів учасників XX зльоту студентських лідерів аграрної освіти – 6 – 8 червня 2018 р. – м. Умань – С. 149-152.

АНАЛИЗ ХОЗЯЙСТВЕННО ЦЕННЫХ ПРИЗНАКОВ НОВЫХ СОРТОВ СОИ КУЛЬТУРНОЙ

**Костенко Н. П., Ликар С. П.,
Душар М. Б., Орленко Н. С.**

Украинский институт экспертизы сортов растений

Бобовые сельскохозяйственные культуры являются традиционным сырьем для переработки в пищевой промышленности. Они содержат уникальные питательные компоненты. Сою используют для приготовления и обогащения

разных блюд, а также в качестве основы растительных заменителей продуктов животного происхождения. Соя является высокобелковой и масличной культурой, производство которой в Украине последние десять лет быстро растет [1].

Во всем мире ценят сою как кормовую и пищевую культуру, благодаря тому, что в ней содержится большое количество белка, который лучше, чем в зерновых, сбалансирован по составу незаменимых аминокислот. Однако присутствие в соевых бобах, наряду с полезными компонентами, нежелательных, а иногда и токсичных веществ исключает их потребление в технологически необработанном виде не только для пищевых, но и для кормовых целей [2]. Сою используют в кондитерской, молочной, хлебопекарной и других отраслях пищевой промышленности.

Производители сои должны выбирать технологии с учетом ее сортовых особенностей, главными из которых является ее масличность и высокобелковость, что позволит получить наибольший эффект от ее выращивания. Новые сорта сои культурной, независимо от направления их использования должны быть пригодными для выращивания в Украине и обеспечивать высокую и стабильную урожайность.

Экспертиза на пригодность для распространения новых сортов сои включает оценку следующих признаков: группа спелости, урожайность зерна (при стандартной влажности 14%), длина растения, масса 100 бобов, устойчивость к осыпанию, высота прикрепления нижнего боба, устойчивость к болезням, выравненность зерна, процентный состав белков, процентный состав жиров, натура зерна, вегетационный период, устойчивость к полеганию, устойчивость к засухе, пригодность к механизированной уборке, устойчивость к вредителям и другие.

В селекционной практике, при оценке хозяйственно ценных признаков сортов сои, недостаточно провести только вариативный анализ хозяйственно ценных признаков сортов. Важно также выявить новые сорта сои культурной, которые характеризуются высокой урожайностью в различных природно-климатических зонах Украины (Степь, Лесостепь и Полесье) в сочетании высокого содержания белков и жиров.

В исследовании был применен иерархический кластерный метод. Следует отметить, что полную характеристику исследуемых хозяйственно ценных признаков, можно дать при использовании совокупности показателей. Исследование проводилось на наборе данных результатов квалификационной экспертизы в период 2010–2016 гг.[3]. При проведении иерархического кластерного анализа был выбран «диапазон решений» от 5 до 10 кластеров. Группировка в девять кластеров представила наилучший результат для интерпретации.

В первый кластер вошли сорта Авантюрин, Аквамарин, Ариадна, Афина, Герцогиня, Диадема Подолье, Кобза, Maxus, NS Virtus, SB Trail, Симфония, урожайность которых ниже средней во всех почвенно-климатических зонах и находятся в диапазоне в Степной зоне и от 1,96 т/га до 2,18 т/га, от 1,34 т/га до 1,72 т/га в Лесостепной зоне и от 2,20 т/га до 2,35 т/га в зоне Полесья.

Содержание протеина в диапазоне от 36,6% до 40,0%, жиров от 20,0% до 23,2 %.

Во второй кластер вошли сорта: Aligator, Opaline, SB Cavalier, Святогор, которые имеют самую низкую урожайность в зоне Степи (от 1,34 т/га до 1,71 т/га), а в зонах Лесостепи (от 2,2 т/га до 2,35 т/га) и Полесья (от 1,96 т/га до 2,1 т/га) показатели урожайности в пределах среднего. Показатели масличности (от 21,0% до 23,2%) и содержания протеина (от 36,1% до 40,0%) в этих сортах был в пределах среднего значения во всех зонах. В третий кластер вошли сорта Альянс и Сандра, которые показали высокое содержание жиров (от 22,0% до 23,6%) во всех зонах. Эти сорта имели высокую урожайность в Лесостепной (2,39 т/га и 2,44 т/га соответственно) зоне, но низкую и среднюю в зоне Степи и Полесья.

Четвертый кластер составили сорта Amphor и ES Senator. Эти сорта имеют низкую урожайность в зоне Степи (1,76 т/га и 2,1 т/га) одновременно с высокой урожайностью в зоне Полесья (3,9 т/га и 4,5 т/га соответственно). Содержание жиров в этих сортов выше средней во всех зонах, и составляет от 22,0% до 23,3%. Пятый кластер насчитывает шесть сортов Байка, Galles, Золотое руно, Криница, Муза, Рапсодия, которые имеют урожайность выше средней в Степной зоне (от 2,04 т/га до 2,17 т/га), а в зоне Лесостепи (от 2,1 т/га до 2,4 т/га) и Полесья (1,8 т/га до 2,2 т/га) урожайность в пределах среднего для этих зон. Масличность (19,7% до 23,3%) и содержание протеина (от 38,4% до 40,7%) этих сортов было в пределах среднего значения во всех зонах.

В шестом кластере сорта: Biser, Brunensis, Kassidy, Kyoto, Opus, Silesia. Эти сорта имели показатель урожайности выше среднего в зонах Лесостепи (от 2,3 т/га до 2,66 т/га) и Полесья (2,2 т/га до 2,4 т/га), а также высокое содержание протеина (от 40,2% до 42,9%) во всех зонах выращивания.

В седьмом кластере раннеспелые и среднеспелые сорта: Vidra, Dana, Cordoba, Lissabon, NS Zenit, NS Maximus, Pedro, София, Триада. Эти сорта характеризуются высоким содержанием жиров (от 22,1% до 23,9 %) при выращивании в Степной зоне. В восьмой кластер вошли сорта сои Kanata, Saska и Kofu. Эти сорта обладают высокой урожайностью в зонах Лесостепи (от 2,3 т/га до 2,46 т/га) и Полесья (2,46 т/га) и одновременно высоким содержанием протеина (39,1%).

Девятый кластер составили сорта Марко и NS Alfa. Эти сорта имели самую высокую урожайность в зонах Лесостепи (2,42 т/га) и Полесья (2,37 т/га и 2,44 т/га), а также высокое содержание протеина во всех зонах (от 43,7% до 44,5%).

Исследование с применением кластерного анализа выявило сорта, которые имели показатели с высоким содержанием протеина и одновременно высокой урожайностью. Такие характеристики проявили сорта Марко и NS Alfa. Высокое содержание жиров в сочетании с высокой урожайностью показали сорта Альянс и Сандра.

Использованная литература:

1. Васківська С. В., Орленко Н. С., Ткачик С. О., Худолій Л. В. Особливості формування ринку сої культурної в Україні // Plant Varieties

Studying and Protection. 2018. с. 422–430. <https://doi.org/10.21498/2518-1017.14.4.2018.151911>

2. Г. Мессина М., Мессина В., Сетчелл К. Обыкновенная соя и Ваше здоровье: Пер. с англ. – Майкоп: Ассоа, 1994. – 202 с.

3. Лещук Н. В., Мажуга К. М., Орленко Н. С., Шкапенко Є. А. Порівняльний аналіз статистичних програмних продуктів для кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення. Plant Var. Stud. Prot. 2017. Т. 13, № 4. С. 429–435. doi: 10.21498/2518-1017.13.4.2017.117757

4. Бююль А., Цефель П. SPSS: искусство обработки Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. Санкт-Петербург: ДиаСофтЮП, 2002. 608 с.

ЛКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ТА СПОЖИВЧІ ВЛАСТИВОСТІ ЯГІД ПОЛУНИЦІ

Коляденко В. В.

курс 1 магістерський

Науковий керівник: **Кюрчева Л. М.**

к.с.-г.н., доцент,

Загорко Н. П.

к.т.н., доцент

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

В останні роки в Україні стабільно виробляється в межах 130-135 тис. тонн ягід. У загальній структурі виробництва плодово-ягідних культур ягоди займають близько 6%. Лідируючими культурами серед ягід залишаються суниця та полуниця, на які припадає практично половина всього врожаю. Отже, як в Україні, так і у багатьох країнах світу суниця є найпоширенішою ягідною культурою. Щороку в світі вирощується понад 4,3 млн. тон полуниці. За останнє десятиріччя виробництво зросло з 3,2 млн. т.. Найбільшим виробником згідно зі статистичними даними ФАО, є США – 1,3 млн. т на рік, що становить 30% вирощеного обсягу цієї культури в світі. Наступними найбільшими виробниками є Туреччина, Іспанія, Німеччина, Китай, Єгипет, Мексика, Італія й Польща, кожен з яких отримує від 230 000 до 303 000 тон. Регіони та, відповідно, врожайність значно різняться в залежності від методів вирощування.

У квітні 2017 р. Radobank (Нідерланди) провів цікаве дослідження, результати якого показали, що суниця садова залишається найпопулярнішою ягодою в Європі. У 2016 р. вона займала 75% європейського ринку ягід, тоді як малина – 9%, лохина – 8%, а ще 8% – усі інші ягідні [1].

Як стверджують європейські фахівці, найбільш серйозні виклики для виробників ягід пов'язані з якістю продукції, її собівартістю та можливістю

отримувати її протягом усього року. Сьогодні суницю вирощують як у відкритому ґрунті, так і вирощування під накриттям. Захист сільськогосподарських культур за допомогою пластикового накриття або в теплицях забезпечує врожайність приблизно 60-70 т/га, тоді як при вирощуванні відкритим способом виробники прагнуть досягти обсягу приблизно 20 т/га [2]. Також, кожен виробник намагається дібрати сорти полуниці з найбільш високими смаковими та виробничими якостями ягід, що відповідатимуть очікуванням споживачів.

Вирощування ягідних культур стає все більш перспективним, адже на світовому ринку постійно зростає попит на цю продукцію і, відповідно, збільшуються доходи виробників та експортерів. Ключовими та комерційно найвагомішими є такі взаємопов'язані вимоги до виробників ягоди: прийнятна ціна; висока якість продукції; наявність ягід протягом року.

Варто сказати, що так уже історично склалося, що назви суниці та полуниці переплуталися і до цього часу вводять нас в оману. Ще 300 років тому на Русі почали культивувати лісову, а потім і садову суницю. Однак у ті часи в ботаніці мало хто розумівся на цьому, тому їх сплутали, у результаті чого ягоду великоплідної суниці стали називати полуницею.

Назва «полуниця» походить від лат. «*fragaria vesca*», що означає «ароматний», або «запашний». Хоча аромат полуниці, у порівнянні з її сестрою-суницею, більш стриманий, вона містить не менше поживних речовин і корисних вітамінів. Ягоди полуниці – червоні солодкі з білою м'якоттю, дуже смачні, а її лікувальні властивості відомі ще з глибокої давнини [3].

Час лише підтверджує велику роль ягід у харчуванні людей, а фітотерапевти постійно наголошують на особливому лікувально-профілактичному значенні суниці. За їх узагальненими даними, ягоди суниці лісової мають унікально широкий біохімічний склад, у т. ч. містять значну кількість вуглеводнів, до яких належать цукри, клітковина і пектинові сполуки.

Завдяки своєму хімічному складу полуниця нормалізує обмін речовин в організмі, лікує авітаміноз, пригнічує розвиток вірусу грипу, знижує рівень цукру в крові, компенсує недолік йоду в їжі та питній воді, поповнює дефіцит заліза при анемії, нормалізує обмін речовин і тиск, знімає стрес і рятує від безсоння, є природним джерелом антиоксидантів, знижує рівень холестерину в крові, збуджує апетит, регулює травлення.

Чудовий смак і ніжний аромат ягоди мають саме завдяки вмісту цукрі (до 7,5%), а саме, найбільше глюкози і фруктози, а сахарози менше і кислот. Цукристість залежить від часу досягання – у першому зборі вміст цукрів найвищий. Органічних кислот у ягодах – від 0,75 до 1,57%, де переважає яблучна, у незначній кількості є лимонна, хінна, щавлева, янтарна та саліцилові кислоти. Солі цих кислот мають лужну реакцію, тому нейтралізують кислі продукти, що утворюються в організмі, а це сприяє підтримці стабільної активної реакції тканин і рідин, що має велике значення у профілактиці й лікуванні деяких захворювань (наприклад, цукрового діабету),

коли в організмі накопичуються кислі продукти. Полісахариди у складі полуниці у сполученні з органічними кислотами сприяють: нормалізації складу мікрофлори кишечника; зменшенню проявів дисбактеріозу і виведенню з організму токсинів, важких металів та інших шлаків [3].

Американські та японські вчені встановили, що флавоноїд фісетін у складі полуниці уповільнює процес старіння мозку і допомагає довше зберігати гарну пам'ять. Вміст пектинових сполук у ягодах сягає 0,75%. А як відомо, пектини утворюють з багатьма металами (кальцієм, стронцієм, свинцем і кобальтом) нерозчинні сполуки, які практично не переварюються у травному тракті і виводяться з організму. Така здатність пектинів зумовлює їх захисні властивості стосовно радіоактивних і важких металів, що потрапляють в організм людини. Також, для пектинових сполук характерні і антибактеріальні властивості, тому їх використовують для лікування захворювань кишково-шлункового тракту. Крім того, пектини, як і клітковина, сприяють виведенню холестерину, запобігаючи розвитку атеросклерозу.

Полуниця з багатим складом вітамінів, мікро- та макроелементів допоможе поповнити запас корисних речовин, що стануть у нагоді у боротьбі зі шкідливими вільними радикалами. Полуниця є чудовим джерелом вітаміну С (аскорбінова кислота). Цей вітамін забезпечує нормальне дихання клітин та щільність стінок кровоносних судин, у т. ч. капілярів, сприяє загоєнню ран, підвищує опірність організму хворобам. Вважається, що щоденне вживання полуниці значно уповільнює ріст ракових клітин і перешкоджає утворенню шкідливого холестерину, отже вітамін С, фолат, антоціан, кварцетін, кемферол, що містяться у полуниці, мають чудові протиракові властивості.

Каротину в ягодах небагато, проте вітаміну Е більше, ніж в апельсинах, мандаринах, порічках, бананах, вишнях, черешнях та інших ягодах. Крім того, ці чудові ягоди містять вітаміни В, В2, В6, РР, є в них і фолієва кислота, якої більше, ніж у журавлині, агрусі, малині, обліписі, порічках, аронії, яблуках, грушах, апельсинах, грейпфрутах та винограді. А також мінеральні сполуки – калій, кальцій, магній, натрій, сірка, фосфор та хлор. Вони підтримують кислотно-лужну рівновагу в людському організмі та є незамінною складовою їжі, а тривала їх нестача чи надмір у харчуванні призводять до порушення обміну речовин. Солі калію, наприклад, сприяють підтримці нормального водно-сольового балансу та відіграють велику роль у передачі нервових імпульсів.

З мікроелементів у ягодах суниці виявлені залізо, бор, ванадій, йод, кобальт, марганець, мідь, молібден і цинк. Великий вміст йоду забезпечує нормальне функціонування мозку і нервової системи. Загалом же завдяки великому вмісту різноманітних корисних речовин полуниця справляє на організм людини загальнозміцнювальний та оздоровчий вплив і має дієтичне значення.

Сьогодні твердження відомих українських фітотерапевтів М. А. Носаль (1964) та Ф. І. Мамчура (1988) про те, що «за своїми властивостями дія біологічно активних речовин суниці подібна до впливу на людський організм

ягід чорниці», наведені ще багато десятиріч тому, набули особливого значення й актуальності, тому спостерігається комерційне домінування у світі двох ягідних культур (після винограду) – суниці садової та чорниці, лохини. [1].

Це свідчить про усвідомлення людством потреби споживання не тільки смачної, але й максимально корисної ягоди. Адже діє механізм захисних функцій певних речовин: чим захищається рослина, тим добре може захищатись і людина. Наукою доведено, що рослини у відповідь на вплив патогенів (грибів, бактерій тощо) виділяють біологічно активні речовини з групи поліфенолів, що мають захисну функцію. Коли людина споживає ягоди та вино (особливо червоне), поліфеноли справляють незамінний та вагомо позитивний вплив на її організм. Вони є сильними антиоксидантами, які захищають клітини від різних патогенів і вільних радикалів, що утворюються в результаті фізіологічної діяльності, та уповільнюють процес старіння.

Використана література:

1. Овощеводство. Журнал для професіоналов. № 3 (155). –март 2018г. – С. 64-66
2. Ринок ягідних культур в Україні та світі <http://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-v-ukrayini-ta-sviti/>
3. Полуниця: вітаміни для дорослих і малих <http://organic.ua/uk/lib/803-polunycja-vitaminy-dlja-doroslyh-i-malyh>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗАХОДИ ПОЛІПШЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Магальяс В. А.

студент 2-го курсу

факультету водного господарства, будівництва та землеустрою

Науковий керівник: **Лавренко Н. М.**

к.с.-г.н.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

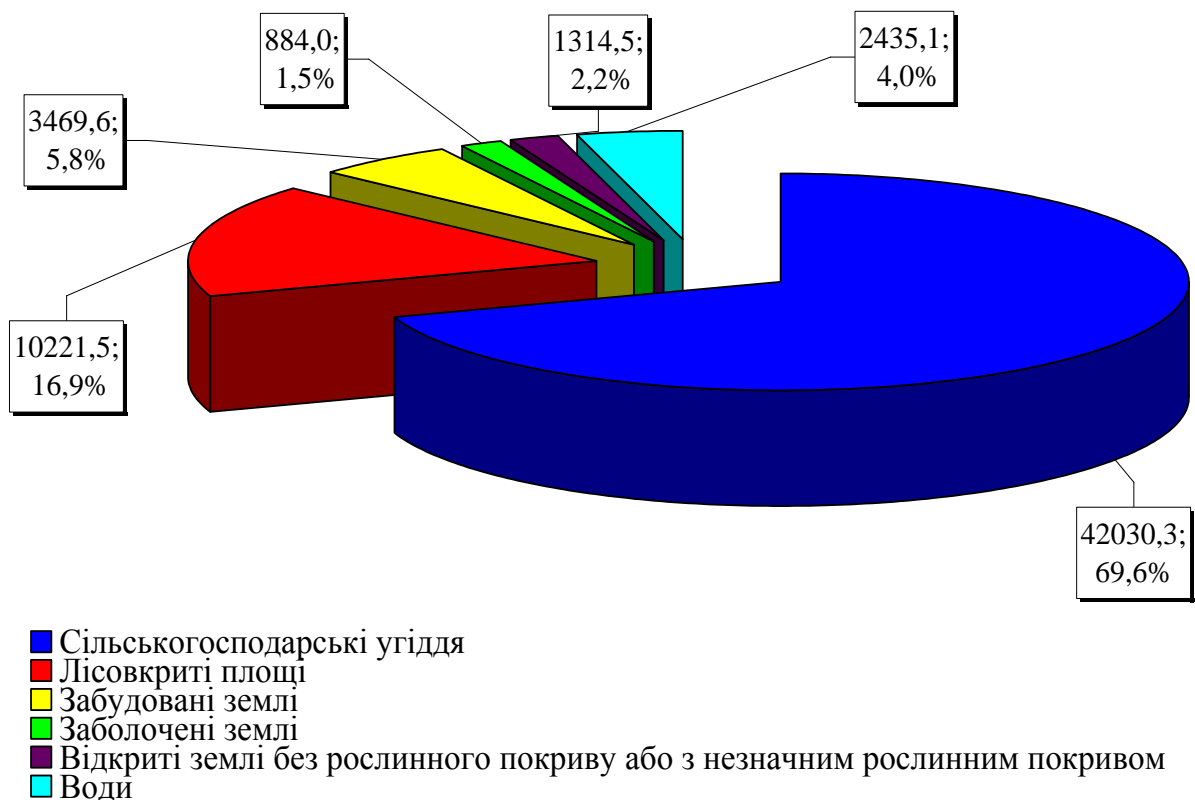
Земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва. Від того, наскільки раціонально вона використовується, залежить кількість виробленої сільськогосподарської продукції. Щоб отримати високі та сталі врожаї треба проводити заходи щодо поліпшення використання сільськогосподарських угідь та покращення їх родючості.

Сільськогосподарське виробництво – одна з найбільших галузей народного господарства, яка залучає природні ресурси в економічний обіг. За даними Держкомзему України площа сільськогосподарських земель становить

43022,3 тис. га, або 71,3% до загальної території держави, у тому числі сільськогосподарських угідь – 42030,2 (69,6%), а ріллі – 32544,1 тис. га (53,9%).

Одержавши у користування землю, сільськогосподарський виробник самостійно обирає варіант отримання максимального прибутку від земельної ділянки, але при цьому часто відбуваються порушення технологій раціонального землекористування, особливо, не дотримання чергування культур в сівозміні.

В Україні досить тривалий час землеробство велось і ведеться на схильних землях, де вирощують не тільки зернові культури суцільного висіву, але й просапні. Наслідком такої безгосподарної діяльності є посилення ерозійних процесів. Площа еродованої ріллі протягом останніх 25 років збільшилася на третину і щорічно збільшується на 90-100 тис. га, при цьому втрачається 600 млн. т ґрунту і до 20 млн. т гумусу, вміст якого в ґрунтах знизився на 20%. Але в цей час витрати на протиерозійні та інші ґрунтоохоронні, меліоративні роботи постійно зменшуються. Такі землі необхідно виводити з інтенсивного використання і включати їх у ґрунтозахисні сівозміни з великою питомою масою багаторічних трав. Схили понад 7° потрібно заліснювати.

Рис. 1. Площа сільськогосподарських земель України (тис. га / %)

Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призводить до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення (особливо чорноземів), втрати грудкуватозернистої структури, водопроникності та т.п. Крім цього, в ґрунтах спостерігаються й інші негативні явища: збільшення площі засолених земель; техногенно забруднених територій.

Сільськогосподарські угіддя перенасичені пестицидами та іншими хімікатами, попри те, що останнім часом внаслідок низки економічних проблем внесення мінеральних добрив і пестицидів значно скоротилося. Всі наведені фактори негативно впливають на врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, отже, й на аграрне виробництво в цілому.

На фоні зазначених проблем, враховуючи багатоплановість експлуатації землі як об'єкта господарської діяльності людини, її обмеженість у просторі, незамінність та не відтворюваність, особливої актуальності набувають питання раціонального використання сільськогосподарських угідь у процесі аграрного виробництва та їх охорони.

В даний час, саме економічне стимулювання відіграє велику роль у забезпеченні раціонального використання та охорони земель, зокрема й у процесі аграрного виробництва. Забезпечення відбувається шляхом заохочення або застосування специфічних земельно-правових санкцій, що полягають у примусовому припиненні чи обмеженні прав порушника на користування земельною ділянкою.

Зацікавленість землевласників і землекористувачів у здійсненні заходів, спрямованих на попередження негативних процесів, що погіршують стан земель, можуть бути досягнуті тільки при умовах, що ці дії будуть для них економічно вигідними. Спроби викликати певну зацікавленість, шляхом закріплення відповідних обов'язків не спонукатимуть землевласників до певних дій. Тим паче, що заходи, пов'язані з попередженням погіршення якості земель, їх забруднення, псування чи деградації, вимагають значних матеріальних витрат, на такі заходи як: будівництво захисних споруд, придбання нової техніки, розробку планів зі збереження родючості ґрунтів тощо.

Тобто, саме за допомогою застосування на практиці заходів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель забезпечить зацікавленість сільськогосподарських підприємств як землевласників або землекористувачів у здійсненні природоохоронних заходів, що є для них буде економічно вигідним шляхом надання пільг або компенсації витрат з боку держави, в результаті підвищення ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Це все забезпечить збільшення обсягу продукції, яка виробляється, зменшення її собівартості, а також зростання цін на екологічно чисту сільськогосподарську продукцію, яку в результаті виконання цих заходів можна отримати.

Використана література:

1. Розв'язання економічних проблем охорони земель на сучасному етапі розвитку земельних відносин. URL: <http://zsu.org.ua/oleksandr-bredikhin/129-2012-06-01-16-05-44> (дата звернення 26.02.2019 р.).

2. Покращення стану земельних ресурсів та підвищення ефективності їх застосування. URL: <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-agrarnoi->

nauky-Prychornomorja/VANP2006/VANP2006-4(38)/Visnik_2006-4(38)_41-50.pdf (дата звернення 26.02.2019 р.).

3. Закон України «Про землеустрій». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15/print1476586411943513>(дата звернення 25.02.2019 р.).

4. Земельний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/print1509545301814503>(дата звернення 26.02.2019 р.).

5. Малопродуктивні та деградовані землі, проблеми та перспективи. URL: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/03/165_168.pdf (дата звернення 26.02.2019 р.).

ДОМІНАНТНІ ПІДХОДИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Мацієвич Т. О.

к.е.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Україна стала рекорсменом за тривалістю та складністю проведення земельної реформи – у жодній іншій державі не було такої невизначеності, хоча в Молдові, Грузії, Литві, Угорщині, Бразилії земельна реформа все ще триває. З однієї сторони, дебати щодо земельної реформи базуються на нерозумінні того, що може бути досягнуто, а з іншої – земельна реформа привела до значних зрушень в системі землекористувань та сприяла диверсифікації організаційно-правових форм господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу. Іншими словами, використання земельних активів зводиться до максимізації економічного ефекту, що інколи стає причиною нехтування екологічних та соціальних пріоритетів при залученні земельних ресурсів у відтворювальний процес.

Важливу роль у контексті трансформації земельних відносин відіграли дослідження Бистрова Г., Волкова С., Гнатковича Д., Добряка Д., Мартіна А., Сохничка А., Ступеня М., Третяка А., Федорова М., які надали нового імпульсу розвитку землекористування в економічній науці. Разом з цим, невирішеними залишаються проблеми, у зв'язку з плінністю ринкових трансформацій. Тому питання формування та використання земельних ресурсів залишається актуальним.

Потрібно усвідомлювати, що існування мораторію на продаж земель не тільки обмежує конституційні права громадян України, але й негативно впливає на економіку країни. Сьогодні в існуванні мораторію зацікавлені здебільшого представники агробізнесу, які виграють через низькі ставки оренди землі, проте навіть вони розуміють, що без сучасного ринку землі аграрний сектор не зможе далі розвиватись, оскільки існування за рахунок дешевої оренди не є надійним фундаментом для подальшого розвитку.

Як зазначає, Ступень Р. [1], що трансформацію інституту земельної власності варто розглядати як основний елемент земельної та аграрної реформи. Вона є складовою частиною перетворень інституційних відносин в аграрному секторі та як окремий процес впливає на загальне перетворення економічної системи за допомогою ідеологічних, політичних, економічних, соціальних, екологічних трансформацій.

Згідно з прийняттям нового Земельного кодексу в Україні визначилася земельна політика держави, яка концентрується на остаточному вирішенні проблеми розвитку відносин власності на землю, формуванні цивілізованого ринку землі, підвищення ефективності управління земельними ресурсами, організації державного контролю за їх використанням (табл. 1).

Отже, при проведенні земельної реформи суттєво змінюються форми власності на землю, структура землеволодіння і землекористування в аграрній сфері.

Для проведення земельної реформи необхідне здійснення широкомасштабних ринкових трансформацій. Так, наприклад, станом на 2019 рік відносини, що пов'язані з регулюванням питань володіння та користування земельними ділянками, регулюються Цивільним кодексом України, Земельним кодексом України, а також іншими законами, однак положення зазначених нормативних актів не містять спеціальних норм, що регулюють обіг земель сільськогосподарського призначення.

У свою чергу, експерти у сфері земельної реформи зазначають, що реституція для вилучення земель неможлива; перешкоди для земельної реформи є політичними, неправовими [9].

Планується, що Закон України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» забезпечить:

- ефективне врегулювання відкриття, організації, функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення;
- формування основ обігу земель сільськогосподарського призначення та ефективного використання земель;
- закладення правового регулювання ефективного використання земель;
- забезпечення правового регулювання, яке сприяє розвитку аграрного сектору економіки держави та залученню інвестицій в економіку України;
- передбачення прозорих механізмів обігу земель сільськогосподарського призначення;
- недопущення спекулятивних операцій із землями сільськогосподарського призначення [10].

Досвід реформування земельних відносин в кожній країні є унікальним і суто технічне копіювання напрацювань інших країн є вкрай помилковим підходом. Важливо виокремити найбільш ефективні та раціональні методи і засоби, які б підходили саме під українські реалії, та дуже обережно впроваджувати їх у життя.

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення проведення земельної реформи в Україні за 2011–2019 роки

Нормативно-правовий акт	Рік прийняття	Основні положення
Закон України “Про державний земельний кадастр”	2011	Класифікація земельних ресурсів, реєстрація прав на землю
Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”	2013	Виробництво та обіг органічної продукції
Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)”	2015	Нижня межа строку оренди землі
Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо справедливого розподілу земель у процесі приватизації державних підприємств, установ та організацій	2016	Продовжено дію заборони на продаж сільськогосподарських земель. Призупинення індексації нормативної грошової оцінки землі з метою збереження виробничого потенціалу вітчизняних підприємств.
Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств»	2017	Продовжено дію заборони на продаж сільськогосподарських земель. Спрощення доступу громадян України до земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, які перебувають у запасі, які виявили намір створити або розширити сімейне фермерське господарство
Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» (щодо першочергової державної підтримки фермерських господарств та розвитку зрошувального землеробства України).	2018	Компенсація вартості електроенергії та пального, використаних сільськогосподарськими товаровиробниками для поливу сільськогосподарських культур на зрошуваних землях та визначити порядок її надання.
Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» (щодо першочергової державної підтримки фермерських господарств та розвитку зрошувального землеробства України).	2019	Розподіл бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють постачання сільськогосподарської продукції, агальна площа наявних сільськогосподарських угідь у власності та/або користуванні яких не перевищує 500 гектарів, а також обсяг доходу протягом календарного року, отриманого від реалізації відповідної сільськогосподарської продукції, яких не перевищує 10 000 000 грн.

Джерело: складено автором на основі [2-8]

Зокрема доцільно поступово підвищувати земельний податок на сільськогосподарські землі, оскільки сьогодні земельний податок становить символічну суму і не стимулює раціональне використання землі. Водночас має бути посилена відповідальність за псування земель та порушення земельного і природоохоронного законодавства.

Підсумовуючи вищенаведене, головним інструментом та рушієм трансформаційного процесу земельних відносин є механізм ринкової трансформації, який включає в себе сукупність правил та інституційних змін у сфері земельних відносин, враховуючи специфіку організації форм та методів управління та удосконалення земельних відносин. Потрібно звернути увагу, що завершальним етапом земельної реформи в аграрній сфері має стати запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та іпотеки землі, що означатиме повну імплементацію правил ринкової економіки у земельні відносини країни.

Використана література:

1. Ступень Р.М. Ринкова трансформація відносин власності у сільськогосподарському землекористуванні/ Р.М. Ступень // Збалансоване природокористування. – 2017. – № 2. – С. 102-108.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1072-р «Про затвердження плану дій з проведення земельної реформи та створення прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2011-%D1%80>

3. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>

4. Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” від 03.09.2013. № 425-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

5. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)” від 02.06.2016 № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19>

6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо справедливого розподілу земель у процесі приватизації державних підприємств, установ та організацій від 02.02.2016 № 3866 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58018

7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 01.05.2016. № 1067-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>

8. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» (щодо першочергової державної підтримки фермерських господарств та розвитку зрошуваного землеробства України). від 07.02.2019 № 2679-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64643

9. Land reform debate needs to shift, say experts. // Times life. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.timeslive.co.za/news/south-africa/2018-05-18-land-reform-debate-needs-to-shift-say-experts/>

10. Мигдаль А. Земельна реформа – основні акценти / А. Мигдаль // Земельне право. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurblog.com.ua/2017/08/zemelna-reforma-osnovni-aktsenti/>

АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ҐРУНТІВ ПІВНІЧНОГО ПРИСИВАШШЯ

Польова І. С.

асистент кафедри землеустрою, геодезії та кадастру

Фокіна С. В.

асистент кафедри землеустрою, геодезії та кадастру
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Родючість ґрунту є однією з найбільш інтегральних ґрунтових екологічних функцій, що забезпечує формування біомаси рослин, характеризується значною просторовою мінливістю. Продуктивну здатність ґрунту покладено в основу реалізації концепції стійкого землеробства, орієнтованої на максимальне залучення потенціалу самого агроландшафту. Саме тому відповідна тема набуває особливої наукової та практичної значимості.

Мета дослідження: аналіз та обґрунтування агроекологічного потенціалу ґрунтів Північного Присивашшя.

Агроекологічний потенціал – здатність ґрунтів виконувати функцію сільськогосподарських угідь, створювати оптимальні умови для росту і розвитку сільськогосподарських рослин, а також підтримувати екологічну рівновагу в агроландшафтах і природному середовищі.

Агроекологічний потенціал ґрунтів визначається за такими головними показниками:

- потужність гумусного шару ґрунту;
- вміст поживних речовин (фосфор, калій);
- рівень і мінералізація ґрунтових вод;
- біотичний потенціал або біопродуктивність земельних угідь (середньорічне продуктивне зволоження, період вегетації, середньорічний радіаційний баланс);

– стійкість ґрунтів до забруднення (активні температури, крутизна схилів, кам'янистість, структурність, питомий опір, механічний склад, вміст гумусу, тип водного режиму, реакція рН, місткість іонів, залісненість, розораність, господарська освоєність);

– забрудненість радіонуклідами (цезій, стронцій, плутоній, америцій), важкими металами (валовий вміст у ґрунті бору, молібдену, марганцю, цинку, кобальту, нікелю, міді, хрому, свинцю та ін.), пестицидами і мінеральними добривами з урахуванням природних особливостей ґрунтів;

– несприятливі природно-антропогенні процеси (ступінь ураженості територій яружною та площинною ерозією, зсувами, суфозією лесових порід, дефляцією, карстом, селями, засоленням, підтопленням, просіданням й обваленням над гірничими виробками тощо) [5].

Територія північного Присивашся, яка безпосередньо розташована в межах районів Херсонської області і є регіоном нашого дослідження. Природні особливості регіону дослідження зумовлені його розташуванням на півдні Причорноморської низовини в межах степової зони Східно-Європейської рівнини. Відповідні геолого-геоморфологічні умови зумовили формування ґрунтів на важко-суглинистих лесах рівнинного рельєфу.

Згідно загального кліматичного районування досліджувана територія розташована у помірно-континентальній кліматичній області, яка охоплює Степову фізико-географічну зону. Клімат Сухостепової підзони характеризується відносно високими літніми температурами повітря, короткою зимою та різко виявленою посушливістю.

Територія Північного Присивашся є зоною типчаково-ковилової та полиново-типчаково-ковилової рослинності з біомасою 6-15 т/га та щорічним опадом 2-8 т/га, що пояснює значний вміст органічної речовини в ґрунті.

Природний потенціал ґрунтів досліджуваного регіону коливається від 100 до 200 т/га гумусу, однак цей, відносно значний потенціал реалізується не повною мірою через нестачу вологи, позаяк ґрунти розміщені в посушливій зоні, несприятливими фізико-хімічними, водно-фізичними та агрохімічними властивостями [2].

Природна степова трав'яниста рослинність зі значною надземною масою й розвиненою кореневою системою сприяла формуванню темно-каштанових та солонцюватих ґрунтів в комплексах з солонцями каштановими, які й стали об'єктами наших досліджень.

Відповідні геолого-геоморфологічні умови формування досліджуваних ґрунтів зумовили своєрідні особливості їх механічного складу.

Темно-каштанові ґрунти поширені в приморській та присивашській зоні. За гранулометричним складом ці ґрунти дуже неоднорідні: від супіщаних до важко суглинкових відмін. Ґрунтоутворюючою породою є леси та лесовидні суглинки. Профіль темно-каштанових солонцюватих ґрунтів різко диференційований на елювіальний, легший за гранулометричним складом горизонт, та ілювіальний – більш ущільнений, зі значним вмістом мулуватих часток. Загальна глибина гумусових горизонтів цих ґрунтів – 35-45 см. Забарвлення темно-сіре з каштановим відтінком. Горизонт білозірки лежить

неглибоко від поверхні (50-100 см). На глибині 80-150 см залягає горизонт легкорозчинних солей. Нижче – горизонт гіпсу. Темно-каштанові ґрунти за будовою і властивостями подібні до чорноземів південних. Вони містять 3-5 % гумусу, у складі якого переважають гумінові кислоти. Ємкість вбирання становить 25-30 мг-екв на 100 г ґрунту. Однією з особливостей каштанових солонцюватих ґрунтів є наявність досить щільного ілювіального горизонту, здатного утримувати вологу від проникнення її в нижчі горизонти ґрунту. Верхній горизонт безструктурний, при зволоженні запливає, а при підсиханні утворює кірку. Вміст гумусу в орному шарі коливається в межах 1,4-2,5 %, і залежить, в першу чергу, від гранулометричного складу ґрунтів. Вміст поглинутого натрію невеликий – приблизно 2-3%. В більш глибоких горизонтах зростає до 5%. Реакція ґрунтового розчину слаболужна (рН = 7,4-8). Гідролітична кислотність у верхніх горизонтах темно-каштанових ґрунтів становить 0,3-2,4 мг-екв на 100 г ґрунту. Вміст валових запасів азоту і фосфору залежить також від гранулометричного складу ґрунту. На важкосуглинкових відмінах азоту міститься 0,12%, фосфору – 0,11%, а на легкосуглинкових – азоту – 0,10%, фосфору – 0,09% [3,4].

Важливою проблемою сьогодні є постійне зменшення вмісту гумусу, який відіграє провідну роль у формуванні ґрунту, його цінних агрономічних властивостей, забезпеченні рослин поживними речовинами.

Аналізуючи основні показники оцінювання придатності ґрунтів Присивашся для проведення меліоративної плантажної оранки, згідно існуючих систем оцінювання, було доведено, що найважливішим показником є глибина залягання меліораційних солей (гіпс, карбонат кальцію). Вони мають залягти не глибше 55 см, у такому разі при плантажуванні буде досягнуто залучення 5-10 см шару карбонатного горизонту до меліорованої товщі [6].

В результаті залучення ґрунтів до ріллі морфологічна будова їх профілю набуває значних змін. В ґрунтах досліджуваної території утворюється орний шар, що складається з гумусово-ілювіального, елювіального і частково ілювіального горизонтів. При цьому потужність самого ілювіального горизонту зменшується на 5-10 см. Результати досліджень показують, що під впливом сільськогосподарського використання в ГПК ґрунтів відбуваються значні кількісні і якісні зміни, що відображають особливості їх сучасного розвитку і впливають на рівень ґрунтової родючості [1].

Кількісна бонітувальна оцінка дорівнює 34 балам. Темно-каштанові ґрунти потенційно можуть бути дуже родючими ґрунтами. Висока ефективна родючість забезпечується достатніми нормами органічних та мінеральних добрив. Більш складною проблемою є те, що темно-каштанові ґрунти найчастіше зустрічаються в комплексі з солонцями (до 15% від загальної площі фонового каштанового ґрунту).

Використана література:

1. Балюк С. А. Використання солонцевих ґрунтів України / С. А. Балюк, Г. В. Новікова, Н. Ю. Гаврилович // Вісник аграрної науки. – 2001. – № 10. – С. 12-22.

2. Величко В.А. Природний потенціал земельних ресурсів Степу / В.А. Величко. – Львів : Агрономія, 2005. – С. 382-388.
3. Демехин В.А. Земельні ресурси Херсонської області / В.А. Демехин, В.Г. Пелих. – К. : Наукова думка, 2011. – 210-150 с.
4. Костяк М. М. Атлас родючості ґрунтів Херсонської області України: Інформаційно-аналітичний збірник / М. М. Костяк, В. Г. Пелих, В. В. Базалій, В. В. Морозов, П. Н. Лазер, В. О. Греков, О. В. Морозов. – Херсон: «Олді-плюс», 2016. – 108 с.
5. Медведєв В. В. Земельні ресурси України / В. В. Медведєв, Т. М. Лактіонова. – К.: Аграрна наука, 2004. – 148 с.
6. Полупан М. І. Солонці. Ґрунти України та підвищення їх родючості / М.І. Полупан. – К.: Урожай, 2000. – № . 1. – С. 135-156.

СТАН РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Потравка Л. О.

д.е.н., доцент

Пічура В. І.

д. с.-г. н., доцент

Дудяк Н. В.

к. с.-г. н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

З метою визначення перспектив розвитку національної економіки в контексті впливу на неї різних потенційних загроз, що мають різну ступінь імовірності, в першу чергу, необхідно оцінити стан розвитку основних галузей. За підсумками 2018 р. зростання ВВП склало на 3,2 %. Динаміка складу ВВП, обчисленого за виробничим методом, свідчить, що у 2018 р. зростання ВВП було пов'язано зі зростанням промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і торгівлі. Наприклад, за підсумками січня – листопада 2018 р. порівняно із січнем – листопадом 2017 р. індекс промислової продукції в Україні склав 101,6 %, у тому числі в добувній промисловості та розробленні кар'єрів – 102,2 %, переробній – 101,2 %, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 102 % [2].

Слід акцентувати увагу на поглибленні спаду металургійного виробництва (до 5,3 % за рік), що є результатом капітальних ремонтів на окремих металургійних комбінатах, ускладненням транспортування сировини та готової продукції через порти Азовського моря. У зв'язку з цим спостерігалось зниження попиту на продукцію допоміжних галузей, насамперед скорочення виробництва коксу (до 1,6 %), зниження рівня видобутку вугілля (на 1,1 %) та уповільнення видобутку металевих руд (до 0,4 %) [1,2]. Основними промисловими групами забезпечення промислового

зростання в Україні у 2018 році є виробництво інвестиційних товарів і енергії. Значно скоротилося виробництво товарів тривалого використання, що пов'язано з посиленням конкуренції з боку відповідних імпортованих товарів.

В період 2017–2018 рр. відбулося зростання обороту роздрібною торгівлі посилюється, зокрема, у січні – листопаді 2018 р. індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі відносно січня – листопада 2017 р. у порівнянних цінах становив 106,2 %. Найбільший приріст обороту роздрібною торгівлі в січні – листопаді 2018 р. порівняно з відповідним періодом 2017 р. спостерігався в Луганській (на 27,8 %), Донецькій (на 14,7 %), Полтавській (на 12,4 %), Закарпатській (на 12,0 %) і Вінницькій (на 11,4 %) областях.

Позитивна динаміка індексу сільськогосподарської продукції у січні – листопаді 2018 р. порівняно із січнем – листопадом 2017 р. на рівні 108,2 %, у тому числі з продукції рослинництва – 111,2 % і продукції тваринництва – 100,4 %, свідчить про розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні. Рушійною силою аграрного сектору відбувалося насамперед за є сільськогосподарські підприємства, про що свідчать індекси сільськогосподарської продукції в січні – листопаді 2018 р. порівняно із січнем – листопадом 2017 р. на рівні 113,4, 116,5 і 102,9 % відповідно [1]. У то же час у господарствах населення у січні – листопаді 2018 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. спостерігалось скорочення виробництва продукції тваринництва при зростанні виробництва рослинницької продукціїюю.

Основного розвитку набувають експортноорієнтовані напрями виробництва продукції рослинництва (зернових та олійних культур) у сільськогосподарських підприємствах Уповільнення виробництва продукції тваринництва в господарствах населення пов'язана, із значними витратами на її виробництво та ускладненням умов збуту. Важливе значення для розвитку національної економіки має активізація будівельної галузі за рахунок шляхового будівництва. Зокрема, у січні – листопаді 2018 р. порівняно із січнем – листопадом 2017 р. індекс будівельної цього виду продукції становив 106,3%, індекс будівельної продукції інженерних споруд становив 111,3 %. Також відбувається розвиток нежитлового будівництва, у 2018 р обсяги будівництва зросли на 1,8 %. Обсяги житлового будівництва лише на 0,9 % перевищили аналогічний показник 2017 р. та відбувалося лише у м. Київ, Київській, Одеській і Львівській областях.

Стосовно транспортної галузв слід зазначити, що у 2018 р. обсяг вантажообороту всіх видів транспорту в Україні становив 303,7 млрд ткм, або 97,0 % від обсягу січня – листопада 2017 р. При цьому, залізничним транспортом перевезено у внутрішньому сполученні та на експорт на 3,2 % менше, ніж у 2017 р. У загальних обсягах перевезень водним транспортом закордонні вантажі становили 43,8 %, що на 2,9 % менше ніж у попередньому році. Також зменшилися обсяги перекачки вантажів трубопровідним транспортом, зокрема, перекачка газу скоротилася на 6,0 %, нафти – на 3,9 % [2].

Стосовно розвитку зовнішньої торгівлі слід відмітити обсяг експорту товарів в обсязі 38797,8 млн дол. США, або 110,3 % від попереднього року. Обсяг імпорту складає 46747,6 млн дол. США, або 117,0 % від показника попереднього періоду. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,83 (у січні – жовтні 2017 р. – 0,88). Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами з 218 країн світу. Таким чином, темпи зростання обсягів імпорту товарів в Україну перевищують темпи зростання обсягів експорту вітчизняних товарів. При цьому дефіцит зовнішньої торгівлі товарами у 2018р. не компенсовалося профіцитом у зовнішній торгівлі послугами.

Таким чином, національна економіка України характеризується інерційним рухом розвитку зі збереженням економічного зростання в основних галузях. Основними уповільнюючими факторами впливу лишаються внутрішні і зовнішні загрози політичного та економічного характеру.

Використана література:

1. Кулицький С. Економіка України у 2019 р.: загрози, ризики, прогнози [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2019. – № 1. – С. 56–69.
2. Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за січень-листопад 2018 року, за 2018 рік, 123 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Степаненко Н. В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри прикладної математики та економічної кібернетики,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Еколого-економічні дослідження виробничих процесів є синтезуючим та інтегруючим напрямом, які сприяють оволодінню комплексним системним підходом у вирішенні народногосподарських і регіональних екологічних проблем. Використання положень еколого-економічної науки дозволяє підвищити рівень розробки народногосподарських планів, комплексних територіальних програм, схем розміщення продуктивних сил і забезпечити більш повне поєднання галузевого і територіального планування з питань охорони навколишнього природного середовища і раціонального природокористування. Все це підвищує значення проблем впливу екологічних чинників на управління і планування соціально-економічного розвитку регіонів, проведення заходів з їх екологізації. Екологізація регіонального розвитку – еколого-економічна збалансованість, що включає необхідність раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища. Потрібно широко використовувати в регіонах наукову

концепцію ресурсних циклів, для того щоб до природних ресурсів були раціональні підходи на всіх стадіях їх суспільного використання – починаючи з видобутку до повернення в природу й відтворення [1].

У працях вітчизняних і зарубіжних учених достатньо ґрунтовно досліджуються еколого-економічні проблеми та шляхи їх вирішення – наприклад, у працях О.Ф. Балацького, І.К. Бистрякова, О.А. Веклич, Т.П. Галушкіної, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, Л.Г. Мельника, В.М. Трегобчука, О.М. Царенка та інших вчених. Однак актуальними завданнями залишаються аналіз теоретико-концептуальних, науково-методичних та практичних передумов оцінювання ефективності впровадження систем екологічного менеджменту у виробництво. Для цього необхідно здійснити еколого-економічне обґрунтування доцільності впровадження таких систем, запропонувати відповідні практичні механізми впровадження та розробити необхідні рекомендації.

Метою даної статті є розкриття основних еколого-економічних проблем з якими стикаються сільськогосподарські товаровиробники півдня України та висвітлення напрямів їх вирішення шляхом формування еколого-безпечної політики й раціонального використання природних ресурсів регіону.

Для підвищення рівня професійної розробки і практики питань взаємодії суспільства і природи, людини і навколишнього природного середовища, як спеціалізованої наукової і практичної проблеми пропонується низка основних екологічних понять. Так В. А. Голян в цьому зв'язку виділив наступні поняття:

«Екологічний підхід», сутність якого полягає в аналізі взаємодії суспільства і природи з позицій динамічної рівноваги між людиною і природою.

«Екологічна ситуація» як віддзеркалення характеру взаємостосунків людини з природним середовищем, яке ним незаселене в той або інший період часу.

«Екологічна система» – це така територіальна природно-суспільна система, в межах якої має підтримуватися динамічна рівновага між людиною і природою.

«Екологічне завдання» є системою умов, способів і заходів управління екологічними системами, метою якої є – динамічна стійкість навколишнього природного середовища.

«Екологічна політика» – це політика суспільства, направлена на охорону й оздоровлення навколишнього природного середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів, на поліпшення життєвого середовища населення у всіх сферах, на гармонійне поєднання природного і штучного середовища створеного людиною. При цьому В. А. Голян звертає увагу на те, що екологічна політика значною мірою визначається змістом соціально-економічної, науково-технічної, демографічної і особливо екологічної політики, і в цьому основна специфіка наукового управління екологічною політикою.

По В. А. Голяну при розробці напрямів екологічної політики необхідно забезпечити послідовне вирішення наступних завдань:

- виявлення закономірностей і законів розвитку природних та суспільних територіальних систем;
- виявлення умов, способів і заходів управління цими системами як основне екологічне завдання;
- визначення місця і значення екологічних обмежень як обмежувальних чинників, що частково дорожчають, при взаємодії науково-технічного прогресу і навколишнього середовища;
- визначення ролі комплексного планування і районного планування в вирішенні екологічних завдань.

Однією з актуальних проблем є розробка таких наукових концепцій, що формують екологічну політику, які б могли вирішити на даному етапі і в перспективі складні проблеми вдосконалення територіальної організації суспільства. Такого роду концепції в даний час розробляються і реалізуються в екологічних програмах, комплексних схемах охорони природи регіонів [2].

Науково обґрунтована розробка і виконання регіональних екологічних програм дозволить позитивно вирішити екологічно напружені ситуації типу проблем Азовського та Чорного морів, каналу Дунай-Дніпро, Запорізьської греблі та інших. Наші дослідження свідчать, що в підході В. А. Голяна упущено такий найважливіший напрям, як екологізація агропромислового виробництва, що має суттєвий вплив на всі сторони життєдіяльності людини.

Метою екологічних програм є корінне поліпшення роботи з охорони навколишнього природного середовища і раціонального природо-користування у всіх регіонах нашої країни.

Основними, найбільш значущими етапами екологічного – економічного дослідження на будь-якому підприємстві є 1) оцінка впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище; 2) формування і реалізація екологічної політики підприємства; 3) моніторинг і оцінка ефективності екоменеджменту та 4) інтеграція систем управління навколишнім середовищем з системами управління якістю вироблюваної продукції [3]. Система екологічного менеджменту також може включати визначення ступеня екологічного ризику, проведення екологічної експертизи, розробку нормативних документів, планування заходів з підготовки підприємства до сертифікації (ліцензування) виробництва, комплексну оцінку впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище та екологічний аудит [4].

З огляду на ці застереження альтернативним способом оцінювання ефективності впровадження системи екологічного менеджменту у виробництво є обчислення інтегральної екологічної оцінки. Запропонований методичний підхід ґрунтується на використанні обмеженої кількості основних екологічних показників та актуальної статистичної інформації [4-7].

Інтегральний (підсумковий) показник екологічного стану ($P_{\text{підсумок}}$) може бути обрахований за формулою [3]:

$$P_{\text{підсумок}} = (P_{\text{вод}} + P_{\text{атм}} + P_{\text{зем}})/3,$$

де $P_{\text{підсумок}}$ – інтегральний показник стану довкілля,
 $P_{\text{вод}}$ – інтегральний показник стану водних ресурсів,
 $P_{\text{атм}}$ – інтегральний показник стану атмосферного повітря,
 $P_{\text{зем}}$ – інтегральний показник стану земельних ресурсів.

Практика дослідження ефективності впровадження екологічного менеджменту у виробництво доводить, що доступ до екологічної інформації про діяльність підприємства часто буває обмеженим. У зв'язку з цим набуває актуальності твердження про доцільність включення екологічних показників до обов'язкової фінансової звітності про діяльність підприємства [8]. Користувачами такої інформації є інвестори, працівники підприємства, банки та інші кредитно-фінансові установи, постачальники, клієнти, органи державної влади, громадськість.

Оскільки впровадження екологічних програм вимагає значних фінансово-матеріальних та організаційних ресурсів, економіко-правове стимулювання впровадження екологічних систем також сприяло би загальній екологізації виробництва, підвищенню ефективності використання природних ресурсів та поліпшенню стану навколишнього середовища. Для порівняння, у більшості країн-членів ЄС малі і середні підприємства мають можливість отримати допомогу з боку держави до 75% загальних витрат на проведення екологічної сертифікації [9].

Використана література:

1. Верещака І. В. Оптимізація ресурсокористування і забезпечення екологічної безпеки в АПК. Вісник СНАУ. 2000. Вип. 1. С. 271-273.
2. Голян В. А. Економічний механізм природокористування. Агросвіт. 2007. № 8. С. 5-12.
3. Кирсанова Т.А., Кирсанова Е.В., Лукьянихин В.А. Экологический контроллинг – инструмент экоменеджмента / Под редакцией к.е.н. В.А. Лукьянихина. – Сумы: Издательство «Козацький вал», 2004. 222 с.
4. Клименко М.О., Скрипчук П.М. Метрологія, стандартизація і сертифікація в екології. Київ: «Академія», 2006. 366 с.
5. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 367 с.
6. Потабенко М.В., Корніцька О.І. Особливості та переваги методу органічного землеробства / Агроекологічний журнал. № 3, 2007. С. 34-39.
7. Статистичний збірник «Довкілля України». Київ, Державний комітет статистики України, 2007. 243 с.
8. Феценко В.П. Методологія наукових досліджень. Житомир: „Друк”, 2006. 224 с.
9. Ans Kolk. Economics of Environmental Management. – Harlow: Pearson Education. 2000. 2005 p.

СЕКЦІЯ 9. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДОВООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

НЕОБХОДИМОСТЬ МНОГОСЕКТОРАЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ЧАСТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Багирова Ш. В.

преподаватель

Ленкоранский Государственный Университет

Ленкорань, Азербайджан

В современном социальном-экономическом развитии цель дальнейшего расширения ненефтяного сектора является формирование баланса между импортом и экспортом. Была выдвинута как основная задача уменьшение зависимости от нефти для реализации стратегии экономического развития, с этой целью достичь развития других сфер экономики. С ускорением экономического развития государственная поддержка, предоставленная реализационных экономических проектов создает более благоприятные условия для использования этих возможностей. С приложением новых технологий, возрождение снова традиционных сфер и с эффективным использованием местных ресурсов еще более усиливает экономический потенциал. Основные задачи в развитии многосекторального производства в государственных и частных предприятиях следующие [2]:

- усиление потенциала традиционного многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- поддержание привлечения существующих природных и экономических ресурсов к экономическому обороту многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- улучшение инфраструктурного обеспечения многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- стимулирование привлечения местных и зарубежных инвестиций к многосекторальному производству в государственных и частных предприятиях;
- трансферизация передовых технологий в многосекторальное производство в государственных и частных предприятиях и реализация мероприятий в направлении их приобретения;
- продвижение применений принципов менеджмента и корпоративного управления в многосекторальном производстве в государственных и частных предприятиях;

- продвижение стандартизации и сертификации, связанные многосекторальным производством в государственных и частных предприятиях;
- создание здоровых и безопасных рабочих мест в многосекторальном производстве в государственных и частных учреждениях;
- создание технологических цепочек по направлению развития многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- учитывая конкурентные преимущества каждого региона и экономического района, создание новых региональных центров развития, особых экономических зон, по приоритетным областям территориально-производственных кластеров и нового государственного и частного многосекторального производства, основанный на местного сырья;
- создание технопарков по многосекторальному производству в государственных и частных предприятиях;
- развитие сотрудничества между государственным и частным сектором с целью развития многосекторального производства в государственных и частных предприятиях, ориентированное на экспорт;
- поддержание создания соответствующих предприятий с применением таких как, экономия сырья по направлению формирования многосекторального производства в государственных и частных предприятиях, эффективного использования природных ресурсов и для защиты окружающей среды утилизация и переработка отходов, а также низкоплотные или безотходные технологии;
- усиление государственной поддержки для расширения инновационной активности многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

Основные направления развития многосекторального производства в государственных и частных предприятиях следующие [1]:

- усиление конкурентоспособности и потенциала многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- развитие существующих производственных сфер многосекторального производства в государственных и частных предприятиях и создание новых производственных секторов;
- совершенствование региональной структуры многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- совершенствование стандартов многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;
- укрепление международного сотрудничества по многосекторальному производству в государственных и частных предприятиях;
- маркетинговая и маркировочная поддержка многосекторальному производству в государственных и частных предприятиях;
- поддержание тренингов и семинаров для многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

- усиление активизации технологических парков, связанные с многосекторальным производством в государственных и частных предприятиях и создание новых;

- укрепление обеспечения науки и кадрового потенциала для многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

- организация активизации по подготовке кадров многосекторального производства в государственных и частных предприятиях, соответствующие требованиям рынка труда;

- совершенствование нормативно-правовой базы, регулирующей деятельность многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

Многосекторальное производство в государственных и частных предприятиях еще больше увеличивает потенциал импорта и экспорта. Практически частный сектор является важной частью нашей экономики. В современном мире основной задачей государственного и частного секторов является развитие страны и обеспечение людей работой. В результате с реализацией многосекторального производства в государственных и частных предприятиях ожидается следующее [3]:

- в результате модернизации и диверсификации многосекторального производства в государственных и частных предприятиях превращение многосекторального производства в основной источник экономического роста;

- в экспорте превращение в основной источник роста экспорта многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

- увеличение доли многосекторального производства в структуре занятости;

- повышение производительности в многосекторальном производстве в государственных и частных предприятиях;

- создание новых рабочих мест по многосекторальному производству в государственных и частных предприятиях, в основном, обеспечение за счёт открытия средних и высокотехнологичных предприятий;

- настройка соответствующих механизмов, поддерживающие активизации многосекторального производства в государственных и частных предприятиях;

- расширение применения международных стандартов в многосекторальном производстве в государственных и частных предприятиях;

- формирование совершенственной эффективной законодательной базы для многосекторального производства в государственных и частных предприятиях.

Использованная литература:

1. Гусейнов Т.А. Экономика фирмы. Баку 2009.
2. Гусейнова И.М. Экономика предприятия. Баку 2013.
3. Агамалыйев М.Г., Шукуров Т.Ш. Экономика коммерческих предприятий. Баку 2010.

ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ КАВУНА СТОЛОВОГО В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ

Берднікова О. Г.

к.с.г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Кавун – одна з основних баштанних культур нашої держави. Його вирощують для одержання соковитих плодів з високими смаковими якостями. Завдяки своїй посухо- і жаростійкості, солевитривалості кавун є важливою високорентабельною культурою посушливої зони Степу України. Однак об'єм виробництва плодів і його якість дещо відстають від потреб народного господарства. Південь України є ерозійно-небезпечною зоною. Піщані ґрунти та вітри-суховії, що призводять до вітрової ерозії, часто стають причиною загибелі сходів баштанних культур. Тому необхідно захистити посіви цих культур від небезпечних вітрів, визначити оптимальну площу живлення та ширину міжряддя з метою отримання високих сталих врожаїв баштанних культур з високою якістю плодів. Польові дослідні проводились на землях “Дослідного господарства” Південної державної сільськогосподарської дослідної станції ІВПіМ НААН, що знаходиться в межах Нижньодніпровської піщаної ариї Голопристанського району Херсонської області клімат якого жаркий, дуже посушливий. Головною ґрунтоутворюючою породою тут є лесовидні суглинки від супіщаного до піщано-суглинкового гранулометричного складу. Домінуючою фракцією в них є піщана фракція – від 40 до 80%. Вміст мулу незначний від 6,6 до 24,4%. Ґрунти дослідного господарства ПДСДС порівняно однорідні та являють собою чорноземи південні осолоділі супіщані. Характерною особливістю цих ґрунтів є значна товщина гумусового профілю при незначному вмістові гумусу (до 1%). Потужність гумусового шару в них, в середньому 77 см.

Аналіз гранулометричного складу чорноземів осолоділих супіщаних на лесовидному суглинку свідчить про те, що ґрунти належать до супіщаного різновиду з вмістом часток менше 0,01мм – 10,70-14,15%, з перевагою фракції дрібного піску – 52,55-55,28 %.

За протиерозійної технології вирощування, де кавун вирощувався з міжряддям 280 см і площею живлення 3 м², середня площа листової поверхні однієї рослини переважала по цьому показникові рослини кавуна,

що вирощувалися за базовою технологією. При чому така перевага відмічалась у всі фази розвитку кавуна, починаючи з фази шатрика. Проте у перерахунку на гектар, зважаючи на різні площі живлення кавуна у досліджуваних технологіях вирощування, більшу площу листової поверхні формували рослини за базової технології.

Таблиця 1

**Площа листової поверхні рослин кавуна
залежно від технології вирощування (середнє за 2016-2017 рр.)**

Технологія вирощування	Фази розвитку кавуна					
	шатрик		цвітіння		Достигання плодів	
	на 1 рослину, м ²	тис м ² /га	на 1 рослину, м ²	тис м ² /га	на 1 рослину, м ²	тис м ² /га
Базова	0,024	2,43	0,95	9,35	1,55	15,48
Протиерозійна	0,026	0,78	1,39	4,17	1,88	5,64

За протиерозійної технології вирощування, де кавун вирощувався з міжряддям 280 см і площею живлення 3 м², біомаса однієї рослини переважала по цьому показникові рослини кавуна, що вирощувалися за базовою технологією.

Аналіз запасів продуктивної вологи в посівах кавуна за період від сівби до фази досягання плодів.

Таблиця 2

**Баланс вологи в посівах кавуна залежно від технології вирощування
(в 0-100 см шарі ґрунту)**

Технологія вирощування	Запас продуктивної вологи, мм		Випало опадів за вегетацію, мм	Сумарне споживання вологи на час досягання плодів, м ³ /га	Коефіцієнт водоспоживання на м ³ /т плодів
	перед сівбою	при досягання			
Базова	111,0	54,3	487	5437	192,8
Протиерозійна	88,2	58,2	487	5170	166,2

При цьому меншу кількість вологи на формування однієї тони плодів кавуна (коефіцієнт водоспоживання) витрачали рослини, що вирощувалися за протиерозійною технологією – 166,2 м³, тоді як за базовою технологією коефіцієнт водоспоживання становив 192,8 м³/т. Пояснюється це тим, що ґрунтопокритва культура, що вирощувалась у міжряддях кавуна за

протиерозійною технологією, до часу одержання сходів кавуна використала близько 20% запасів вологи ґрунту [2]. Так, при середніх запасах продуктивної вологи у посівах кавуна на період одержання сходів у варіанті з базовою технологією 111,0 мм, її кількість на варіанті з протиерозійною технологією скоротилась до 88,2 мм. Разом з тим, менша кількість вологи у ґрунті, після закінчення вегетації рослин кавуна залишалась у варіанті з протиерозійною технологією, порівняно з базовою.

Плоди кавуна, що були одержані при вирощуванні за протиерозійною технологією, за якістю переважали ті, що вирощувались за базовою технологією. Так, вміст сухих речовин підвищувався на 0,2%, сума цукру на 0,22%, вітаміну С на 0,2 мг%. Вміст нітратів у плодах кавуна за обох досліджуваних технологій вирощування був значно нижчим ГДК (60 мг/кг) (табл. 2).

Таблиця 3

Якість плодів кавуна залежно від добрив та ґрунтопокривної культури

Добрива та ґрунтопокривна культура	Вміст в плодах			
	сухих речовин, %	вітаміну С, мг %	суми цукрів, %	нітратів, мг/кг сирової речовини
Рекомендована доза N ₆₀ P ₉₀ K ₆₀	8,3	7,62	7,29	19,45
N ₃₀ P ₄₅ K ₃₀ локально + ґрунтопокривна культура	8,5	7,64	7,51	21,87

Таким чином найвищий врожай кавуна столового з найкращими показниками якості продукції відмічено при застосуванні протиерозійної технології вирощування.

Використана література:

1. Булигін С.Ю. Ерозійні процеси в Степу України: розвиток і перспективи. / С.Ю. Булигін, Б.І. Новак, Н.А. Пасічник // Землевпорядний вісник: [зб. наук. пр.] – Київ, 2004. – № 3 – С. 16-19.
2. Буриев Х.Ч. Справочная книга бахчевода / В.Ф. Белика – М.: Колос, 1984. – С. 45-48.
3. Быковский Ю.А. О культуре столового арбуза в богарных условиях Волгоградского Заволжья / Ю.А. Быковский, Н.П. Филиппева // Агротехника и селекция бахчевых культур . – 1992. – № 2. – С. 21-26.
4. Косачов С.П. Вплив обробітку ґрунту та мінеральних добрив на врожай кавунів сорту Таврійський / С.П. Косачов // Селекція баштанних культур: [Матеріали міжнародної конференції “Селекція баштанних культур”]. – Гола Пристань, 1996. – С. 79-82.

5. Лымарь А.О. Бахчевые культуры / А.О. Лымарь – К.: Аграрная наука, 2000. – С. 100-102.

6. Лиховий А.Л. Методика селекційного процесу та проведення польових дослідів з баштаними культурами / А.Л. Лиховий, А.Р. Андронов // [Методичні рекомендації] – Київ, 2001. – 132 с.

***DIOSPYROS L.* – БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИРОЩУВАННЯ В УМОВАХ ХЕРОСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Грабовецька О. А.

кандидат біологічних наук

Інститут рису НААН

Основними, завжди перспективними задачами плодівництва є: збільшення валових врожаїв плодів та ягід, розширення асортименту складу садів, поліпшення сортового складу насаджень. Питання інтродукції та акліматизації нових та малопоширених видів плодкових рослин в Україні, що сприяє збагаченню біорізноманіття нашої флори, зараз є особливо актуальним в зв'язку з глобальною зміною клімату, що намітилась в останні десятиріччя [6].

Однією з нових, перспективних, для нашої зони плодівництва, малопоширених плодкових культур для Південного степу України, здатною в якійсь мірі конкурувати з економічної ефективності з провідними плодowymi породами і збагатити і урізноманітнити харчування людей, може і повинна стати хурма [3].

Впровадження нових видів рослин у поєднанні з інтегрованою системою агротехніки дають можливість звести до мінімуму використання пестицидів і одержати екологічно чисту продукцію [2].

Хурма відноситься до родини чорнодеревних Ебенові (*Ebenaceae* Gurke), роду диоспирос (*Diospyros* L.) і є найбільшим з трьох родів цієї родини. На території України вивчаються 3 листопадних види хурми (кавказька, віргінська, східна) і гібриди хурми віргінської і східної, які дають їстівні плоди і достатньо широко використовуються в південному та субтропічному садівництві.

Смачні і поживні плоди хурми багаті вітамінами і поліфенольними речовинами, каратиноїдами, а також органічними сполуками калію, заліза, кальцію. Відмітна і дуже корисна якість плодів хурми – високий вміст йоду [4, 5].

Харчова цінність плодів хурми визначається високим вмістом цукрів, переважно глюкози та фруктози (12-25 %), вітамінів С – 10-20, В1 – 0,03-0,05, В2 – 0,02-0,05, В5 – 0,05-0,3 мг/100 г, бетакаротіну – 0,6-1,6 мг/100 г. Важлива особливість плодів – дуже низька кислотність – до 0,2 %. Мінеральний склад містить мг/100г: калію – 174,0-176,0, кальцію – 6,0-10,0, заліза – 0,3-3,0, натрію – 2,0-6,0, фосфору – 10,0-26,0, йоду – до 50,0 [1].

Всі спостереження та дослідження в колекційних насадженнях хурми Державного підприємства «Дослідне господарство «Новокаховське» Інституту рису НААН» проводились згідно загальноприйнятих методик, які взяті за основу та з якими проводяться модифікації для застосування їх до тих нових культур за якими ведеться спостереження.

Об'єкти досліджень – процеси росту і розвитку, адаптаційна та репродуктивна здатність, успішність інтродукції, біоекологічні особливості, перспективи культивування хурми в умовах Південного степу України.

Зимостійкість хурми визначали за Методикою Держсортотипування сортів в Україні, результати якої показали: хурма віргінська, та її зразки (Meeder, Djon Rik, Віргінська крупноплідна, Prok) – 9 балів, сорти хурми східної (Костата, Нітарі, Батумський II, Шоколадная) та гібридної (Росіянка, Нікітська Бордова, Гора Говерла, Гора Роман Кош, Гора Роджерс) – 5-9 балів.

Хурма світлолюбна та вологолюбна рослина, в порівнянні з іншими плодовими культурами, вона значно вимогливіша до вологи і вирощування її в умовах регіону де сума опадів менша за 400 мм на рік, без зрошення практично неможлива.

Як і в інших рослин, фенологічні фази наступають при накопиченні відповідних сум ефективних температур, які визначається шляхом підрахунку середньодобових температур вище +5 С. Багаторічні фенологічні спостереження за видами та сортами хурми показали, що вегетація рослин в умовах Херсонської області розпочинається з початком розпукування вегетативних бруньок і припадає на квітень, коли сума ефективних температур >5 °С становить 125,2-153,9 С. Початок розпускання листків відмічено за середньодобової температури 10-15 С, за суми ефективних температур від 140,8 до 263,7 С.

Початок росту пагонів припадає на третю декаду квітня – першу декаду травня.

Закладання генеративної бруньки відбувається на пагонах поточного року Початок цвітіння припадає на кінець травня, початок червня за середньодобової температури повітря близько +12-17 С. Середня дата початку цвітіння за роки спостережень – 25 травня-2 червня. Закінчується цвітіння хурми 10-20 червня. Тож цвітіння хурми припадає на той період коли загроза зворотних заморозків минає.

Хурма – дводомна рослина і для формування повноцінного врожаю потребує запилення, в ролі запилювача виступають рослини які мають квітки чоловічого типу (тичинкові), можуть бути і однодомні (полігамні) зразки, які мають квітки як жіночого так і чоловічого типу, а також і двостатеві. Запилення здійснюється бджолами, осами та іншими комахами.

Початок досягання плодів припадає на третю декаду вересня у зразків хурми віргінської. Дозрівання плодів проходить поступово і триває більше місяця. При дозріванні розм'якшенні плоди хурми віргінської опадають, а чашечка залишається на дереві. Такі плоди довго не зберігаються і не транспортабельні, що в плодівництві вважається великим недоліком даного виду. Ті плоди, яким не вистачило суми ефективних температур для дозрівання залишаються на дереві.

Плоди хурми східної та гібридної в фазу знімальної стиглості вступають в другій половині жовтня. В цей період плоди знімаються і дозарюються в лежці і тільки при розм'якшенні вони втрачають терпкість і набувають споживчої стиглості. Для подовження терміну зберігання цих плодів, їх треба знімати до настання осінніх заморозків.

Завершення вегетації зразків хурми в умовах Херсонської області спостерігається з середини жовтня, в хурми віргінської листки починають набувати жовто-лимонного забарвлення, в кінці жовтня на початку листопада вони опадають. Забарвлення листків в червоно-бордовий колір хурми східної та гібридної приходиться на кінець жовтня – початок листопада. Середня тривалість періоду вегетації досліджуваних зразків становить 185-195 діб.

За результатами багаторічних досліджень встановлено, що рослини хурми у Херсонській області протягом вегетаційного періоду проходять усі стадії сезонного розвитку та зав'язують плоди, які повністю досягають.

Перший досвід вирощування *Diospyros* L. за межами Південного берегу Криму, свідчить про те, що погодно-кліматичні умови Херсонської області цілком відповідають їх біологічним особливостям і вони, за належної агротехніки придатні для культивування на присадибних ділянках, дачах, аматорських та фермерських садах.

Використана література:

1. Грабовецкая О.А. Ценные и лекарственные свойства малораспространённых плодовых культур (*Asimina triloba* (L.) Dunal и *Diospyros* L.) / О.А. Грабовецкая. Междунар. науч. конф. «Перспективы лекарственного растениеводства». Посв. 100-ю А.И.Шретера / Сб. науч. трудов, М., ВИЛАР, 2018. – С. 175-179.

2. Григор'єва О.В. Види роду *Diospyros* L. в Лісостепу України: інтродукція, біологічні особливості, репродукція // Автор-т на дис. на здоб. наук. ст. к. б. н.. – Київ, 2009. – 22 с.

3. Клименко С.В. Збереження та поповнення колекцій, формування генофондів видів родів *Asimina* Adans, *Diospyros* L., *Sambucus* L. / С.В. Клименко, О.В. Григор'єва, О.А. Грабовецька, Л.М. Колісник // Збереження та збагачення рослинних ресурсів шляхом інтродукції, селекції та біотехнології: монографія / Кол. авторів: Черевченко Т.М., Рахметов Д.Б., Гапоненко М.Б. [та ін.]; відп. ред. Т.М. Черевченко; НАН України, Нац. ботан. сад. ім. М.М. Гришка. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – С. 234–293.

4. Пасенков А.К. Итоги изучения восточной хурмы в Никитском ботаническом саду / А.К. Пасенков, Труды НБС, том XLVII. – Харьков, 1970. – С. 5-92.

5. Субтропические плодовые и орехоплодные культуры: научно-справочное издание / Кол. Авторів: Казас А.С., Литвинова Т.В., Мязина Л.Ф. [и др.]. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2012. – 304 с.

6. Черняев В.П. Культура хурмы в Крыму и на Юге Украины / В.П.Черняев. – Крым, 2012. – 141 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДІВ І ОВОЧІВ

Сеітов С. Ю.

студент 3-го курсу

факультету водного господарства,

будівництва та землеустрою

Науковий керівник: **Лавренко Н. М.**

к. с.-г.н.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Важливою умовою підтримки здоров'я людини є повноцінне та регулярне забезпечення організму всіма необхідними харчовими речовинами; споживання харчових продуктів, збалансованих за поживністю, харчова цінність яких буде обумовлена достатнім вмістом вуглеводів, органічних кислот, дубильних, азотистих і мінеральних речовин, вітамінів тощо. Плоди й овочі є основними постачальниками цих речовин і повинні становити близько 90% раціону кожної людини. Під час зберігання, навіть короткочасного, у плодах і овочах відбуваються значні зміни, які погіршують їх якість й призводять до швидкого псування. Ці зміни пов'язані з діяльністю ферментів або мікроорганізмів.

Важливим чинником, який запобігає мікробіологічному псуванню плодів і овочів, є їх правильне зберігання. З огляду на це одним із важливіших завдань є розробка нових технологій зберігання врожаю, які сприятимуть уповільненню біохімічних, фізичних та інших життєво важливих процесів в плодах і овочах після збирання, що забезпечить збереженість хімічного складу і товарної якості продукції.

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє виділити основні три групи методів зберігання, які використовуються на практиці, а саме:

1. Методи, засновані на регулюванні кліматичного режиму зберігання: температури (охолодження, заморожування), вологості, повітрообміну, регулювання газового середовища;
2. Методи зберігання за способом обробки: санітарно-гігієнічна (дезінфекція), захисна (лудіння, застосування полімерних плівок);
3. Метод зберігання в спеціальній тарі (спеціальні пакети).

При цьому особлива увага приділяється критеріям, за якими відбувається вибір методу зберігання плодів і овочів. Товарні втрати й витрати на зберігання належать до найважливіших критеріїв вибору методу і термінів зберігання. Втрати можна зменшити за рахунок скорочення терміну зберігання або використання хімічних і технологічних засобів, але у будь-якому випадку не можна говорити про високу економічну ефективність. Дослідники зазначають, що високі витрати на зберігання не завжди окуповуються, а в окремих випадках – виявляються істотно вище, ніж прибуток.

За даними Міжнародної продовольчої організації (FAO) втрати плодоовочевої продукції від збирання до споживання становить 5-15% у розвинутих країнах і 25-35% – у країнах, що розвиваються. Статистичні дані свідчать, що за останні роки втрати в Україні були становили при вирощуванні капусти – 24, столових буряків – 27, моркви – 20, цибулі – 15%. Повністю запобігти втратам неможливо, але значно скоротити – цілком реально. Велику роль у вирішенні цієї проблеми відводять збиранню, післязбиральній обробці плодоовочевої продукції та вмілому її зберіганню.

В плодах і овочах після їх збирання продовжують проходити фізіологічні процеси, які пов'язані з перерозподілом поживних речовин та диханням. Для підтримання цих процесів необхідна значна кількість енергії, яку вони одержують за рахунок використання накопичених під час вегетації вуглеводів. Основне завдання післязбиральної доробки – зменшити процеси розщеплення вуглеводів, запасних речовин і підготувати продукцію до наступного зберігання чи реалізації.

Протягом багатьох років технологія регульованого середовища добре відома спеціалістам, як система контролю атмосфери всередині камери, що використовується для збільшення періоду зберігання плодів та овочів із високим стандартом якості. Зазначена технологія передбачає зберігання продукції в герметичних холодильних камерах за зниженої концентрації O_2 (1,0-2,5%) і підвищеної – CO_2 (1,0-3,5%) та залежить від технічного рівня й раціональних режимів роботи обладнання для формування і підтримки заданих газових режимів у камерах холодильника. Згідно з дослідженнями, зберігання в регульованій атмосфері призводить до зниження інтенсивності метаболічних процесів в 2-3 рази, суттєво збільшуючи термін зберігання. Перевагами даної технології полягає в скороченні розвитку грибкових захворювань на 20-25%.

Наприклад китайські дослідники пропонують використовувати синхронну систему зволоження й охолодження повітря для фруктів і овочів. За цією системою в приміщенні має бути пристрій для розпилення води, контролер вологості, мікрокомп'ютер і охолоджувач повітря, що сприятиме оптимальному зберіганню продукції [1].

Інші китайські вчені – Zhang G., Zheng Y., Zhang J. запропонували спосіб холодного зберігання овочів і побічних продуктів, що передбачає створення відповідних умов, а саме: забезпечує достатню температуру, вологість і склад газу всередині сховища. Цей спосіб зберігання вирішує проблему зневоднення, старіння, пожовтіння, швидкого розпаду овочів під час консервування подовжує термін зберігання. При цьому продукт не втрачає кольору, блиску та текстури. Cheng Sung-Chi дослідив холодне зберігання фруктів і овочів із використанням вакуумної упаковки. Ним було визначено стадії швидкого заморожування і зберігання за низької температури у вакуумній упаковці. Цей метод не лише зберігає плоди й овочі від окиснення і ферментації, а й стабілізує фермент фруктів і овочів [2].

У патенті Мілевської В.Б. було запропоновано спосіб збереження товарного вигляду, смакових і корисних якостей овочів і фруктів під час їх

тривалого зберігання. З метою досягнення зазначеного позитивного ефекту разом із охолодженням використовуються штучно створена волога і дезінфіковане середовище [3].

На сучасному етапі розвитку технологій зберігання плодів та овочів окрім традиційних технологій швидкого заморожування та методів регульованої атмосфери, все частіше звертають увагу на способи зберігання за допомогою біологічних плівок, як економічно чистого та недорогого способу. Так, український дослідник Кавіршин О.П. запропонував використовувати розчин хітозану як консервант для обробки продуктів рослинного походження перед зберіганням [4].

Цікавим є метод, запропонований Shi D., який розкриває спосіб отримання консервувальної плівки для короткочасного зберігання фруктів і овочів. Плівка має достатню адсорбційну ємність для етилену, тому швидкість дозрівання плодів і овочів, загорнутих у плівку, зменшується [5].

Таким чином, аналіз світової наукової та патентної літератури свідчить про те, що основними способами зберігання плодів і овочів залишаються технології регульованого середовища, швидкого заморожування та зберігання в спеціальних тарах. Як правило, овочі та фрукти пропонують зберігати в контейнерах, розташованих у камерах із холодильними системами зберігання, де встановлено спеціальне обладнання. Слід зазначити, що способи зберігання плодів і овочів із використанням біологічних плівок мало досліджені, але порівняно з іншими вони є менш економічно витратними та більш екологічно чистими.

Використана література:

1. Пат. CN203949317 (U), МПК A23L3/36, F24F11/02, F24F6/12, F25D13/00. Air cooler synchronous humidification system for fruit and vegetable cold storage storeroom / Feng Zhihong, Wang Chunsheng, Song Zhuojun, Li Chao, Wang Liang, Chen Jia; Zhao Yingli; Заявл. 12.03.2014; опубл. 19.11.2014.
2. Пат. CN105123897 (A), МПК A23B7/04, A23B7/152, A23B7/154, A61L2/18. Cold storage method of vegetables in agricultural and sideline products / Zhang Guoqian, Zheng Yang, Zhang Jian; Заявл. 25.08.2015; опубл. 09.12.2015.
3. Пат. 2013 156 913 А Российская Федерация, МПК A23L 3/00. Универсальный и простой способ сохранения товарного вида, вкусовых и полезных качеств овощей и фруктов при их продолжительном хранении / Милевский В. Б.; заявитель и патентообладатель Милевский В. Б. – № 2013156913/13; Заявл. 20.12.2013; опубл. 10.04.2016
4. Пат. 20183 (U) Україна, МПК A23B 4/00, A01F 25/00, C08B 37/00. Застосування водного розчину хітозану як консерванта для обробки продуктів харчування рослинного походження перед збереженням / Кавіршин О.П.; заявник та патентовласник Федоров С.А. – № u200607684; Заявл. 10.07.2006; опубл. 15.01.2007, Бюл. № 1.
5. Пат. CN104309903 (A), МПК B29C55/28, B29D7/01, B65D30/02, B65D65/02. C08K3/16, C08L23/06, C08L23/08, C08L3/04, C08L3/08.

Preservative film for short-term storage of fruits and vegetables, preparation method of preservative film and prepared preservative bag / Shi Dixing; Заявл. 25.09.2014; Опубл. 28.01.2015.

ІНТЕГРОВАНІЙ ЗАХИСТ НАСАДЖЕНЬ ЧЕРЕШНІ ЯК ЗАПОРУКА ВИРОБНИЦТВА ВИСОКОЯКІСНОЇ ТОВАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Макуха О. В.

к.с.-г.н., доцент

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Черешня – цінна скоростигла плодова порода, яка формує високоякісні десертні плоди для повноцінного харчування людини. Плоди черешні містять 15-25% сухих речовин, з них цукрів – 9-16, органічних кислот – 0,3-0,8, пектинових речовин – 0,2-0,3%, вітаміну С – до 16 мг%. Цукри представлені, в основному, глюкозою та фруктозою, кислоти – яблучною, лимонною, винною. Крім того, у плодах містяться Р-активні речовини, вітаміни В₁, В₂, В₉, РР, макроелементи (калій, кальцій, магній, фосфор) та мікроелементи (залізо, мідь, цинк). У плодах черешні вдвічі більше заліза (1-2 мг/100 г сирової маси), ніж у яблуках [4, 5].

Плоди черешні, крім споживання у свіжому вигляді, використовують як сухофрукт, для переробки і приготування компотів, сиропів, джемів, варення. Плоди черешні володіють цінними смаковими якостями, поживними, лікувальними та тонізуючими властивостями. Вони є прекрасним дієтичним продуктом, сприяють очищенню організму людини від радіонуклідів та інших шкідливих речовин, ефективні при недокрів'ї [5].

Попит на черешню залишається незмінно високим, адже її плоди досягають на початку літа. Вирощування черешні є перспективним напрямом сільськогосподарського виробництва, який дозволяє одержати значні прибутки [4, 6]. Виробництво плодів черешні у світі становить близько 2 млн. т. Туреччина щорічно виробляє близько 0,4 млн. т плодів (19%), США та Іран – по 0,3 млн. т (14%), Італія, Сирія, Іспанія, Україна – по 0,1 млн. т (5%). Промислова культура черешні поширена також у Франції, Німеччині, Молдові та інших країнах [2, 6].

Ринок плодів черешні в Україні та світі є дефіцитним. Науково-обґрунтована норма споживання плодів становить 2 кг на людину в рік. Для забезпечення потреб населення світове виробництво черешні повинно становити 14 млн. т, обсяги виробництва в Україні необхідно збільшити на 20 тис. т, або на 25% [3, 6].

Площа промислових насаджень черешні в Україні становить 13,5, у приватному секторі – 14,3 тис. га. В останні роки в Україні спостерігається зменшення обсягів виробництва плодоягідної продукції, у тому числі

черешні, пов'язане зі скороченням площ плодоносних насаджень та зниженням їх продуктивності внаслідок відсутності належного матеріально-технічного забезпечення, недотримання агротехнічних заходів, високої трудомісткості виробництва [2, 7].

Стратегічною метою розвитку галузі має бути стабілізація і подальше збільшення виробництва плодів черешні, насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможною продукцією, розширення обсягів експорту. Головними напрямками докорінних змін ситуації в галузі є ефективне використання наявних ресурсів господарств і біокліматичного потенціалу регіонів завдяки впровадженню інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування черешні; розширення мережі підприємств, спеціалізованих на виробництві плодів; удосконалення розміщення садів та технологій догляду за ними; поліпшення сортового складу насаджень; організація переробки і зберігання продукції в місцях її вирощування; виробництво екологічно чистої продукції шляхом впровадження інтегрованих систем захисту. Створення великих промислових садів у спеціалізованих господарствах дозволить здійснити комплексну механізацію процесів догляду за насадженнями, збирання врожаю та переробки плодів [1].

Згідно “Галузевої програми розвитку садівництва України на період до 2025 року” [2] площа насаджень черешні у зоні Степу повинна бути збільшена до 85% від загальної. Основні промислові насадження цієї породи мають бути зосереджені в Запорізькій, Херсонській, Миколаївській та Одеській областях.

Першочергове значення у комплексі заходів, спрямованих на підвищення врожайності, поліпшення якості продукції, забезпечення стабільної продуктивності насаджень протягом усього періоду їх експлуатації, має захист черешні від шкідливих організмів. В останні роки внаслідок погіршення догляду за плодовими насадженнями та недотримання вимог захисту рослин значно зросли втрати врожаю від шкідників і хвороб, які можуть сягати 40-50%. Крім того, при плануванні захисних заходів необхідно враховувати, що плоди черешні використовують для споживання у свіжому вигляді або для подальшої переробки на соки, джеми, компоти, тому проведення боротьби зі шкідливими організмами шляхом одностороннього використання пестицидів або порушення регламентів їх застосування неприпустиме.

Впровадження у виробництво системи інтегрованого захисту насаджень черешні від комплексу шкідливих організмів, заснованої на поєднанні агротехнічного, хімічного, біологічного методів, є актуальним, адже дозволить підвищити продуктивність насаджень, одержати якісну, екологічно чисту продукцію, зменшити пестицидне навантаження на довкілля. Сучасна інтегрована система забезпечує надійний захист рослин при мінімальному використанні пестицидів за рахунок стабілізації стійкості агроєкосистеми до несприятливої дії шкідників і збудників хвороб. Інтегрований захист, насамперед, передбачає проведення профілактичних заходів, що сприяє зменшенню загального використання пестицидів і

пестицидного навантаження на одиницю площі. Він має природоохоронну спрямованість критеріїв доцільності застосування пестицидів з урахуванням чисельності популяції шкідників, наявності ентомофагів, епіфітотійної ситуації, ступеня стійкості сортів до пошкодження комахами та ураження хворобами.

Система інтегрованого захисту черешні від шкідників, хвороб та бур'янів передбачає комплексне застосування методів для довгострокового регулювання розвитку та поширення шкідливих організмів до господарсько-невідчутного рівня на основі прогнозу, економічних порогів шкодочинності, дії корисних організмів, енергозберігаючих та природоохоронних технологій, які забезпечують надійний захист рослин, екологічну рівновагу довкілля.

Система інтегрованого захисту повинна включати моніторинг фітосанітарного стану насаджень з урахуванням епіфітотійної ситуації, застосування препаратів контактної і системної дії, які обов'язково слід чергувати або комбінувати при обприскуваннях. Стратегічними принципами організації інтегрованого захисту насаджень черешні є оптимізація шляхів одержання максимально можливих урожаїв високої якості та зменшення витрат енергетичних ресурсів на одержання одиниці продукції.

Сучасна система захисту насаджень черешні від шкідників, хвороб та бур'янів становить досить складний технологічний процес і здійснюється послідовним комплексом спеціальних заходів, які плануються завчасно. Інтегрований захист принципово відрізняється від загальноприйнятих систем, основу яких становлять календарні роботи, орієнтовані на знищення шкідливих організмів усіма наявними засобами.

Інтегрований захист передбачає вивчення особливостей розвитку, поширення, шкодочинності найбільш небезпечних шкідників і хвороб черешні залежно від погодних умов, сортового складу, особливостей догляду за насадженнями, урахування ролі ентомофагів, удосконалення хімічного захисту на основі біоценотичного підходу.

За результатами фітосанітарного моніторингу насаджень черешні встановлено, що домінуючими в зоні півдня України є такі види шкідливих організмів: вишнева муха *Rhagoletis cerasi* L. (Diptera:Tephritidae), розанова листовійка *Archips rosana* L. та строкатозолотиста листовійка *Archips xylosteana* (Lepidoptera:Tortricidae), клястероспоріоз *Clasterosporium carpophilum* Aderh. (Hyphomycetales), моніліоз *Monilia cinerea* Bon. (Hyphomycetales), бур'яни (щиряця звичайна *Amaranthus retroflexus* L., пирій повзучий *Elytrigia repens* L., *Agropyron repens*) та інші.

Невід'ємною складовою сучасної системи інтегрованого захисту насаджень черешні є фітосанітарний моніторинг – систематичні обстеження та обліки, які проводяться згідно загальноприйнятих методик з метою деталізації стану популяції шкідливих організмів, прогнозування наслідків їх шкодочинного впливу і обґрунтованого виконання захисних заходів.

Основним завданням фітосанітарного моніторингу є: контроль за появою, розвитком і розповсюдженням шкідливих організмів; виявлення змін у видовому складі, розвитку, поширеності шкідливих організмів залежно від

екологічних факторів та антропогенного впливу; визначення біологічної ефективності заходів захисту.

Фітосанітарний моніторинг насаджень черешні проводять у загальноприйнятій календарно-фенологічній строці. Осіннє обстеження садів виконують з метою виявлення зимуючого запасу шкідливих організмів, визначення ступеня їх загрози та планування захисних заходів у наступному році. У ранньовесняний період (друга половина березня – квітень) проводять контрольні обстеження місць зимівлі шкідників для уточнення їх стану і коригування розробленого плану робіт. Під час весняних та літніх обстежень (починаючи з травня) збирають основний обсяг інформації про стан популяції шкідливих видів: їх чисельність, появу протягом вегетаційного періоду. Дані обстеження необхідні для обґрунтування доцільності і строків проведення захисних заходів, виявлення загрози від шкідників у наступному році.

У системі інтегрованого захисту насаджень черешні важливе значення мають профілактичні агротехнічні та організаційно-господарські заходи, спрямовані на підтримання тривалого і сталого плодоношення дерев та їхнього доброго фізіологічного стану: культивація або дискування в міжряддях та рядах, перекопування пристовбурних кіл; комплекс агротехнічних заходів боротьби з бур'янами протягом вегетаційного періоду для створення несприятливих умов розвитку хвороб та шкідників; науково-обґрунтована система удобрення. Для зменшення зимуючого запасу шкідників та збудників хвороб у період спокою насаджень черешні необхідно провести обрізку дерев з видаленням уражених гілок із захватом 10-15 см здорових частин, видалення муміфікованих плодів, вигрібання та знищення опалого листя.

Для захисту черешні від моніліозу та клястероспоріозу необхідно передбачити дві обробки фунгіцидами. Перша обробка проводиться наприкінці березня, у фазу розтріскування бутонів фунгіцидом хорус 75 WG, ВГ (ципродиніл), 0,3 кг/га, ефективним проти зимуючих стадій моніліозу та клястероспоріозу. За його відсутності можна використати препарат косайд 2000, ВГ (гідроксид міді), 2,5 кг/га. Відразу після цвітіння черешні, у фазу зав'язування плодів проводять обприскування насаджень фунгіцидом сігнум, ВГ (піраклостробін + боскалід), 1,2 кг/га.

Проти розанової та строкатозолотистої листовійок проводять хімічну обробку інсектицидом каліпсо 480 SC, КС (тіаклопрід), 0,3 л/га, або спінтор 240 SC, КС (спіносад), 0,5 л/га відразу після цвітіння, у фазу зав'язування плодів під час масового відродження гусениць шкідника.

У боротьбі з вишневою мухою необхідно запланувати обприскування насаджень черешні у середині травня, у фазу росту плодів інсектицидом актеллік 500 EC, KE (піриміфос-метил), 1,0 л/га. Обприскування приурочене до масового льоту вишневої мухи та відкладання яєць. З метою запобігання накопиченню залишків пестицидів у плодах, одержання екологічно чистої продукції, безпечної для життя та здоров'я людини, для хімічної обробки обирають препарат з коротким періодом очікування.

Проти бур'янів у насадженнях черешні можна застосовувати великий перелік гербіцидів, похідних гліфосату. На початку квітня проводять

спрямоване обприскування проти сходів та вегетуючих бур'янів гербіцидом раундап Макс, РК (калійна сіль гліфосату), 4,0 л/га, який характеризується широким спектром дії та високою ефективністю.

Важливим елементом інтегрованої системи захисту насаджень є своєчасне, без втрат збирання врожаю та вивезення його з саду.

Збирання врожаю – вирішальний етап, яким завершується процес вирощування плодів. Ця стадія виробництва охоплює знімання плодів з дерев, збирання їх у тару і транспортування до місця реалізації, товарної обробки, зберігання або промислової переробки.

Оптимальні строки збирання плодів районованих сортів черешні в кожній зоні визначають експериментально, враховуючи фази стиглості і цільове призначення продукції. Передчасне збирання плодів призводить до недобору врожаю, під час зберігання вони не набувають властивого їм забарвлення і смаку. При запізненні зі збиранням значна частина плодів опадає, погіршується їх транспортабельність, скорочується період зберігання.

При досяганні плоди черешні набувають характерного для сорту забарвлення, розмірів, смаку, аромату, консистенції м'якоті.

Плоди, призначені для споживання у свіжому вигляді, а також для технічної переробки, збирають у фазі споживчої стиглості, для транспортування – приблизно на 3-4 дні раніше, коли вони набули властивих сорту забарвлення, смаку і аромату, але їх м'якуш щільний. Плоди обов'язково збирають з плодоніжками [4, 7].

Таким чином, інтегрована система захисту насаджень черешні від шкідливих організмів забезпечує підвищення їх продуктивності, зменшення пестицидного навантаження на довкілля та попередження зайвих, невиправданих витрат. Впровадження в господарствах південного регіону сучасної науково-обґрунтованої системи інтегрованого захисту насаджень черешні є необхідною умовою одержання якісної товарної продукції з високими показниками лежкості, що має важливе значення для її зберігання та післязбиральної переробки. У разі неправильного або несвоєчасного виконання захисних заходів спостерігається ураження плодів хворобами, пошкодження шкідниками, що може спричинити їх загнивання, негативно позначитись на товарних і якісних показниках, погіршити лежкість, транспортабельність, зробити непридатними для тривалого зберігання та переробки.

Використана література:

1. Бублик М.О. Методологічні та технологічні основи підвищення продуктивності сучасного садівництва / Бублик М.О. – К.: Нора-Друк, 2005. – 288 с.

2. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. – К.: СПД “Жителев С.І.”, 2008. – 76 с.

3. Гриник І.В. Актуальні проблеми розвитку галузі садівництва в Україні / Гриник І.В., Бублик М.О., Барабаш Л.О. // Садівництво. – 2014. – Вип. 68. – С. 5-15.

4. Колесникова А.Ф. Вишня. Черешня / Колесникова А.Ф. – Харьков: Фолио; М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 255 с.
5. Михеев А.М. Вишня. Черешня / Михеев А.М., Ревякина Н.Т. – М.: Изд. Дом МСП, 2004. – 112 с.
6. Сало І.А. Теоретичні аспекти циклічності розвитку ринку плодів в Україні / Сало І.А. // Садівництво. – 2015. – Вип. 69. – С. 207-214.
7. Туровцев М.І. Створення високопродуктивних насаджень черешні і вишні / Туровцев М.І., Туровцева В.О., Барабаш М.А. – Мелітополь, 2001. – 83 с.

ФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Марковська О. Є.

кандидат с.-г. наук,

доцент кафедри ботаніки та захисту рослин

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Раціональна організація зберігання плодовоовочевої продукції з мінімальними її втратами – актуальне питання, вирішення якого потребує глибокого розуміння фізіологічних процесів живих рослинних організмів, якими плоди й овочі залишаються навіть після збирання, перебуваючи у стані обмеженої фізіологічної активності. Під час зберігання в плодах і овочах продовжується складний комплекс біохімічних перетворень, у т. ч. процес дихання й випарування. З хімічної точки зору дихання – аеробний окислювальний розпад органічних сполук на прості неорганічні (вуглекислий газ, вода), що супроводжується виділенням енергії. Органічна речовина, окиснена в процесі дихання, називається дихальним субстратом, роль якого виконують запасні високомолекулярні речовини – білки, жири, вуглеводи, іноді органічні кислоти. Основним субстратом дихання є вуглеводи. Відповідно, чим більше в рослинній клітині цукрів (вуглеводів), тим інтенсивніше вона дихає і тим більшими є витрати пластичних речовин на цей процес, і як наслідок, швидше знижується якість продукції. Тому сучасні й традиційні технології зберігання повинні спрямовуватися на створення умов, що гальмують інтенсивність процесу дихання плодів і овочів з урахуванням їх біологічних особливостей.

Багатьма науковими дослідженнями доведено, що основними факторами впливу на інтенсивність дихання плодовоовочевої продукції є температура, відносна вологість повітря і газовий склад атмосфери [1].

Оптимальна температура для зберігання більшості видів плодів і овочів, за якої гальмуються процеси життєдіяльності, знижується інтенсивність дихання і витрат пластичних речовин, а відповідно й втрат маси – близько 0⁰С і дещо вища. Деякі сорти винограду, яблук, слив, капуста, часник, цибуля

добре зберігаються за температури нижче 0⁰С. Цитрусові, картопля, томати, банани потребують вищих температур у межах від +4 до +10⁰С. Зростання температури вище оптимальних параметрів прискорює процеси метаболізму плодоовочевої продукції, призведе до втрат вологи, органічних речовин [2].

Одним із найбільш поширених у світі й одночасно витратних способів тривалого зберігання ягід (малина, суниця, смородина, ожина), різаних плодів (сливи, яблука, груші, абрикоси, персики), овочів (морква, кукурудза, зелений горошок) є швидке заморожування в спеціальних апаратах флюїдизаційного типу, під час якого тканини зневоднюються, вода перетворюється на лід. Заморожування проводять за температури від -35 до -45⁰С, для зберігання її знижують до -18⁰С згідно ДСТУ 2074–92 «Продукти переробки овочів і фруктів. Терміни та визначення». Вологість повітря підтримують на рівні 95% впродовж 6-12 місяців залежно від виду продукції.

Деякими дослідженнями рекомендовано зберігання швидко замороженої плодоовочевої продукції за температур від -23 до -25⁰С [3]. В останні роки і в Україні спостерігається зростання розвитку виробництва заморожування плодів і ягід.

Тривале зберігання також забезпечує витримування плодів і овочів у герметичних камерах із регульованим газовим середовищем (РГС) – підготовлена газова суміш визначеного складу (1-3% O₂ і 1-5% CO₂) подається в камери для зберігання. Зменшення вмісту O₂ сприяє зниженню інтенсивності дихання з одночасним збільшенням виділеного CO₂, кількість якого не повинна перевищувати 5%. Надмірна концентрація CO₂ у камерах викликає псування продукції через анаеробне дихання, продуктом якого є етанол. Оптимальна концентрація кисню досягається використанням спеціального обладнання – генераторів нітрогену, адсорберів CO₂ і системи автоматичного управління. Такий спосіб є малоефективним з економічної точки зору для овочевої продукції з нетривалим строком зберігання через технологічну складність процесу, зростання цін на енергоносії та низьку екологічну ефективність. Проте в Італії, Німеччині, Англії, Голандії та інших країнах із розвиненим садівництвом майже весь урожай яблук і груш, призначений для споживання у свіжому вигляді, зберігається саме за умов регульованого газового середовища.

Оскільки обладнання для регулювання газового складу в холодильних камерах має високу вартість, як альтернативу, використовують модифіковане газове середовище (МГС) – більш простий спосіб, за якого склад газового середовища одержують за рахунок дихання плодів і овочів при зберіганні їх у пакетах з поліетиленової плівки. Прикладом є пакети «Ікс Пластик» (Xtend), виготовлені в Ізраїлі і запропоновані у Польщі компанією PNU Puch. Вони мають вибірково проникність для O₂, внаслідок чого інтенсивність дихання гальмується, а об'єм CO₂ збільшується. У такому вигляді ягоди суниці можуть зберігатися близько 14 днів за температури 0⁰С [4].

Ефективність використання для пакування полімерної плівки підтверджена численними науковими дослідженнями. Перевагами такого способу зберігання є попередження втрат води, і як наслідок, в'янення продукції,

зниження втрат пластичних речовин за рахунок зменшення інтенсивності дихання. У досліді Інституту плодівництва НАН Білорусі природні втрати маси плодів яблук різних сортів при зберіганні у поліетиленових пакетах у холодильних камерах за температури від 0 до +1°C та відносної вологості повітря 90-95% були на рівні 2,8-5,6%, тоді як при зберіганні у нормальній атмосфері – 3,5-12,7%. Зберігання у МГС зменшило прояв фізіологічних порушень, проте стосовно грибних хвороб спостерігали зворотну тенденцію. Порівняно із звичайною атмосферою, у МГС зниження вмісту розчинних сухих речовин відбувалося з більшою інтенсивністю, також зменшувався вміст загальної кількості цукрів, тоді як у звичайній атмосфері відбувалося їх накопичення [5].

Причиною розвитку хвороб при зберіганні у МГС вчені вважають надлишкове накопичення етилену (гормон старіння, який утворюється під час досягання) в середині плодів і оточуючому середовищі, а також краплинної вологи. Інгібувати синтез етилену, і відповідно, процеси досягання й старіння, можна післязбиральною доробкою продукції хімічною сполукою 1-метилциклопропен (1-МЦП), синтезованою вченими університету штату Північна Кароліна (США) або її аналогами. За такого способу зберігання сільськогосподарська продукція витримується в атмосфері, що містить газоподібний 1-метилциклопропен, за температури 0-20°C впродовж 1,0-11,5 годин. Оброблену продукцію розміщують у холодильні камери за умов звичайної атмосфери, що подовжує строк зберігання та покращує її якість [6].

У багатьох країнах світу набув поширення спосіб зберігання плодоовочевої продукції з використанням плівкоутворюючих сумішей, які мають вибірково газопроникність, уповільнюють процеси метаболізму, і відповідно, гальмують досягання плодів і овочів, підвищуючи вихід стандартної продукції, подовжуючи термін зберігання і зменшуючи ураженість хворобами за наявності антисептичних компонентів. Плівкоутворюючі композиції повинні бути безпечними для здоров'я людини з позиції їх токсичної, канцерогенної й мутагенної дії [7].

У садівничих господарствах Західної Європи активно запроваджують озонування експортних суниць, малини, голубики, черешні, вишні з метою захисту плодів від в'янення та ураження мікроорганізмами. На продукцію в процесі охолодження діють необхідною концентрацією озону, підтримуючи його постійний рівень у холодильних камерах. Низька температура попереджає втрати від досягання, а обробка озоном виключає ураження, наприклад, суниць, від сірої гнилі [8].

Позитивна інформація отримана стосовно використання методів електронно-іонної технології (ЕІТ) у зберіганні кісточкових плодів, обробка яких іонно-озоною повітряною сумішшю знижувала інтенсивність дихання, уповільнюючи настання клімактеричного періоду, досягання й старіння [9].

Перспективним напрямом у зберіганні плодоовочевої продукції є застосування біологічних засобів захисту для боротьби з фітопатогенними

мікроорганізмами в післязбиральний період та за тривалого розміщення плодів і овочів у холодильних камерах. Експериментально доведено зменшення кількості мікроорганізмів на поверхні плодів томатів за використання комплексних бактерицидно-антиоксидантних препаратів для передзбиральної обробки перед закладанням продукції на зберігання, що подовжило термін зберігання до 50-70 діб без погіршення якості та біологічної цінності [10].

Обираючи спосіб зберігання плодоовочевої продукції слід пам'ятати, що успіх буде залежати, в першу чергу, від умов вирощування плодів і овочів, дотримання науково обґрунтованих технологій, фізіологічного стану продукції, що закладається на зберігання, адже її якість формується поступово впродовж онтогенезу рослин, а після збирання починає різко змінюватися через втрату вологи й процес дихання. Тому основна задача під час зберігання – створення умов для підтримки життєдіяльності плодів і овочів впродовж тривалого часу на фоні повільного старіння без втрат цінних споживчих якостей, ураження паразитарними та фізіологічними хворобами.

Використана література:

1. Кузнецов В.В., Дмитриева Г.А. Физиология растений. Москва: Абрис, 2011. С. 628-642.
2. Пузік Л.М., Гордієнко І.М. Технологія зберігання плодів, овочів та винограду: навч. посібник; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків, 2011. 336 с.
3. Белінська С, Орлова Н, Китаєв О. Особливості кристалоутворення під час заморожування суниць. *Товари і ринки*. Серія: Дослідження якості харчових продуктів, 2008. № 2. С. 74-80.
4. Русанова Л.А. Современные способы хранения плодов, овощей, ягод и винограда. URL: [http:// C:/Users/Admin/Documents/ПЛОДИ/2013_13_11.pdf](http://C:/Users/Admin/Documents/ПЛОДИ/2013_13_11.pdf).
5. Гурин А. В. Предварительная оценка влияния способа хранения на показатели сохраняемости плодов яблони белорусского сорта и их биохимический состав. *Весці нацыянальнай акадэміі навук Беларусі*. Серія аграрных навук, 2005. № 5. С. 150-152.
6. Дрозд О.О., Мельник І.О. 1-метилциклопропен для зберігання груші. *Новини садівництва*, 2014. № 3. С. 38.
7. Медведкова И.И., Попова Н.А. Научные предпосылки хранения свежей тепличной продукции с использованием пленкообразующих композиций. *Наукові праці ОНАХТ*, 2011. Вып. 40, том 2. С. 96-99.
8. Мельник О.В., Личенкова І.О. Озонування плодів і ягід. *Новини садівництва*, 2014. № 3. С. 39-40.
9. Степаненко Д.С., Тарусова Н.В., Гогунська П.В. Застосування електронно-іонної технології для зберігання плодів. *Ukrainian Journal of Ecology*, 2011. С. 1-6.
10. Прісс О.П., Жукова В.Ф. Вплив обробки бактерицидно-антиоксидантним препаратом Хр+Д+Л на розвиток мікроорганізмів при зберіганні помідора. URL: <http://Zbirnik-UDAU-71.Ch.1.page159>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДОВОЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЇЇ ЗБЕРІГАННЯ

Минкін М. В.

к. с.-г. н., доцент кафедри землеробства

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

В умовах глобалізації світової економіки, коли все більше посилюється конкуренція між товаровиробниками, у садівництві на перший план постає проблема виробництва конкурентоспроможних плодів і ягід за якістю та собівартістю. Вирішення цієї проблеми безпосередньо пов'язане з виявленням і найповнішим використанням наявного природно-економічного потенціалу для розвитку садівництва, обґрунтування і найповнішого використання основних організаційно-економічних і технологічних чинників підвищення ефективності садівництва. Стратегічною метою, стабілізації та подальшого розвитку садівництва є виробництво плодоягідної продукції в обсягах повного забезпечення потреб внутрішнього ринку та максимального використання наявного експортного потенціалу на основі адаптації садівництва до ринку й ефективного використання чинних законодавчо-нормативних актів.

Ураховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва ефективність поділяють на такі види: технологічну, економічну, соціальну. У садівництві показниками технологічної ефективності є урожайність культур з одиниці посадочної площі та основні параметри якості плодоягідної продукції.

Вид і сорт є головними елементами основних засобів виробництва в галузі садівництва. На відміну від інших засобів виробництва вони безпосередньо створюють новий продукт, чим і визначається їх вирішальна роль у формуванні ефективності садівництва. Тому, удосконалення породно-сортової структури промислових садів є одним із основних напрямків підвищення економічної ефективності садівництва. Варто підкреслити, що помилки, допущені в видово-сортовому складі при закладанні насаджень, важко виправити без додаткового вкладання значних коштів. Загалом, же, з врахуванням комплексу макро- і мікроекономічних чинників, що впливають на формування галузі садівництва, може бути велика кількість варіантів видово-сортового складу насаджень. Оптимізація видово-сортового складу полягає в тому, що впровадження їх у виробництво забезпечить рівномірніше використання протягом року виробничих ресурсів і праці, збалансованість виробництва, рівномірніше надходження коштів від реалізації садівницької продукції.

Вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду свідчить, що інтенсивне ведення садівництва передбачає оптимальне внесення добрив, застосування засобів захисту рослин, удосконалення видово-сортового складу, зрошення та дотримання технологій виробництва, що сприяє підвищенню ефективності виробництва і забезпечує розширене відтворення виробництва. Водночас, на ефективність виробництва плодово-ягідної продукції суттєво впливають

ринковий попит і пропозиція, цінова політика держави, розвиненість ринкової інфраструктури.

В умовах ринку ефективність виробництва не можна розглядати з позиції зростання його обсягів, нині воно повинно задовольняти потреби споживачів у якісній плодово-ягідній продукції. Розвинена ринкова інфраструктура забезпечує пропозицію свіжих плодів та ягід протягом року і наближує її до попиту як в інших регіонах країни, так і в країнах ближнього зарубіжжя. Характерною особливістю формування ефективного функціонування ринкової інфраструктури є різноманітність її об'єктів. З одного боку, реалізовувати продукцію через власні господарські системи без посередників вигідніше але виникає проблема з її збереженням. З іншого боку, виникає значна кількість негативних факторів, зокрема таких як нераціональне забезпечення населення продукцією, низька якість власної переробки, незавантаженість потужностей на оптових ринках та переробних підприємствах.

Результати аналізу сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової і патентної літератури свідчать про те, що пріоритетними технологіями зберігання плодів є:

- 1) технологія швидкого заморожування;
- 2) технологія регульованої атмосфери з метою збереження продукції садівництва у свіжому вигляді;
- 3) технологія зберігання в спеціальній тарі.

Протягом багатьох років технологія регульованого середовища добре відома спеціалістам як система контролю атмосфери всередині камери, що використовується для збільшення періоду зберігання плодів із високим стандартом якості. Зазначена технологія передбачає зберігання продукції в герметичних холодильних камерах за зниженої концентрації O_2 (1,0...2,5%) і підвищеної – CO_2 (1,0...3,5%) та залежить від технічного рівня й раціональних режимів роботи обладнання для формування і підтримки заданих газових режимів у камерах холодильника. Згідно з дослідженнями, зберігання в регульованій атмосфері призводить до зниження інтенсивності метаболічних процесів в 2-3 рази, суттєво збільшуючи термін зберігання. Перевагами даної технології є і скорочення розвитку фізіологічних і грибкових захворювань (на 20–25%).

Науковці інституту ім. І.В. Мічуріна розробили й запровадили цілісну систему збереження плодів із заданими параметрами якості для різних термінів і способів зберігання. У цю систему входить:

- 1) вибір сорту, генотип якого зумовлює потенціал лежкості плодів;
- 2) підбір технологій вирощування і збирання врожаю, стабілізуючих високу якість товарної продукції;
- 3) науково обґрунтований прогноз лежкості плодів;
- 4) використання оптимальних технологій їх зберігання і доставки споживачеві.

У зв'язку з подальшим удосконаленням цієї системи А.Є. Балакірев [2] продовжив дослідження низки питань, пов'язаних із розробкою технології тривалого зберігання якості плодів у найбільш перспективних сортів яблук: Антонівка звичайна, сорти Березневий, Жигулівський, Північний синап.

Результати досліджень А.Є. Балакірева свідчать про те, що для підвищення ефективності зберігання плодів необхідно дотримуватися таких умов:

- 1) своєчасне знімання плодів;
- 2) відбір і формування партій плодів для зберігання слід здійснювати з урахуванням прогнозу лежкості.

Дмитрієвим А.В. було розроблено практичні номограми для підбирання й оптимального налаштування режимів роботи газорозподільних установок [6]. Juan W., Xiangyou W., Peijuan X. [7] та ін. було розроблено газовий метод регулювання спонтанного модифікованої атмосфери для зберігання фруктів та ягід. Автори пропонують використовувати спеціальні рухомі перегородки, які регулюються таким чином, щоб вільний об'єм газу даного методу модифікованої атмосфери для зберігання плодів був невеликим. У наслідок дихання фруктів і ягід газ досягає середовища з низькою концентрацією O_2 і високою концентрацією CO_2 . Коли концентрація O_2 стає менше, ніж встановлена нижня межа, стінка перегородки відходить від герметичних дверей і під тиском повітря односторонній клапан відкривається таким чином, що атмосфера переходить в ємність для зберігання. Якщо концентрація O_2 вище встановленої межі, перегородка перестає рухатися. Таким чином, модифікований ефект атмосфери здійснюється в основному через дихальну дію фруктів і овочів.

Cheng Sung-Chi [7] дослідив холодне зберігання фруктів і ягід із використанням вакуумної упаковки. Ним було визначено стадії швидкого заморожування і зберігання за низької температури у вакуумній упаковці. Цей метод не лише зберігає плоди і ягоди від окиснення і ферментації, а й стабілізує фермент фруктів і ягід. Автори пропонують під час зберігання фруктів і ягід використовувати перепад тиску попереднього охолодження.

Таким чином, рівень ефективності виробництва плодово-ягідної продукції в ринкових умовах формують такі фактори як раціональне розміщення насаджень, рівень концентрації, спеціалізації та інтенсифікації виробництва, а також вплив факторів зовнішнього середовища з урахуванням вимог ринку щодо якості, сортового і видового складу продукції.

Аналіз сучасної вітчизняної й зарубіжної наукової літератури свідчить про те, що основними способами зберігання плодів залишаються технології регульованого середовища, швидкого заморожування та зберігання в спеціальних тарах, як камерах із холодильними системами зберігання, де встановлено спеціальне обладнання. Це обладнання, кероване спеціальним програмним забезпеченням, дозволяє створювати й підтримувати в камері атмосферу з низьким вмістом кисню та контролювати рівень етилену і вуглекислого газу, що впливають на перебіг біохімічних процесів у продукції.

Використана література:

1. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року [Електронний ресурс] / Мін-во аграр. політики України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?7528>.

2. Шестопаль О. М., Рутьєв В. А., Кондратенко П. В. та ін. Економіка та організація промислового садівництва України: монографія / за ред. : О. М. Шестопаль. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2010.

3. Кутковецька Т.О. Оцінка економічної ефективності садівництва / Механізм регулювання економіки / 2010 р., с. 26-29.

4. Вітчизняне садівництво: стан та перспективи / Електронний ресурс <http://agrokraina.com.ua/index.php>

5. Балакирев А. Е. Разработка оптимальных условий хранения плодов сортов яблони в обычной и регулируемой атмосфере: автореф. дис. на получение научной степени канд. с.-х. наук: спец. 06.01.05, 05.18.01 Технология обработки, хранения и переработки злаковых, бобовых культур, крупяных продуктов, плодоовощной продукции и виноградарства / Балакирев А. Е.; Минчуринский гос. аграр. ун. – Минчуринск, 2003. – 148 с.

6. Дмитриев А. В. Оптимизация режимов работы газоразделительных установок и повышение эффективности технологии хранения яблок: дис. ... канд. техн. наук: 05.20.01, 05.18.01 / Дмитриев А. В.; Мичуринский гос. аграр. ун. – Мичуринск, 2003. – 144 с.

7. 7.Пат. CN104642513 (A), МПК A23B7/148. Method for preserving fruits and vegetables by using controlled atmosphere storage house with water-air heat exchanger / Jiang Fen; Заявл. 05.02.2015; опубл. 27.05.2015.

8. Пат. CN104642513 (A), МПК A23B7/148. Method for preserving fruits and vegetables by using controlled atmosphere storage house with water-air heat exchanger / Jiang Fen; Заявл. 05.02.2015; опубл. 27.05.2015.

КУЛЬТИВУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ НАСАДЖЕНЬ ВИНОГРАДУ ТА ЙОГО ЗБЕРІГАННЯ

Минкіна Г. О.

к. с.-г. н.,

доцент кафедри ботаніки та захисту рослин

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон

Промислове виноградарство, як галузь агропромислового комплексу забезпечує зайнятість населення південних регіонів, слугує основним джерелом сировини для виноробства, і надійно та своєчасно поповнює державний і місцевий бюджети. Проте нові соціально-економічні умови господарювання, щорічно зростаюча конкуренція, викликають серйозні сумніви у тому, що сучасні технології вирощування та зберігання винограду є не конкурентноздатними.

Перелік обставин, що негативно впливають на стан насаджень надзвичайно великий і стосується майже всіх технологічних прийомів, які застосовуються на етапі створення насаджень та їх наступного культивування. Виділити з великої кількості технологічних прийомів

головний, удосконалення якого б сприяло покращенню стану галузі неможливо, так як всі прийоми пов'язані між собою і певне удосконалення одного зумовлює необхідність зміни інших. Виходячи з існуючої технології створення та культивування промислових виноградників, фактори ризику умовно можна поділити на дві групи. Перша і основна група факторів ризику складається на етапі проектування і створення промислових насаджень винограду. В першу чергу це стосується вибору ділянки з оптимальними екологічними умовами, що включає її експозицію, водно-фізичні та хімічні властивості ґрунту, рівень розташування ґрунтових вод, тощо. Відповідно до умов середовища повинні відповідати і агробіологічні характеристики потенційно можливого сортименту винограду, його сорто-підщепні комбінації. Важливість цього заходу пояснюється тим, що виноград як екологопластична культура дуже чітко реагує на зовнішні чинники, навіть у межах невеликих локальних ділянок, що впливає на силу росту кущів, їх урожайність, якість ягід, рівень пошкоджень у процесі зимівлі. Для зменшення імовірності помилок, на етапі розробки проекту визначаються і лімітуючі чинники – тепловий режим, динаміка температури у період вегетації та зимівлі рослин. Одержані кількісні та якісні показники суттєво зменшують імовірність помилки при визначенні перспективного сортименту винограду, густоти садіння кущів, їх формування та навантаження. Яскравим прикладом цієї залежності є розвиток кореневої системи кущів, пов'язаний з агрофізичними та хімічними характеристиками ґрунту.

Поряд з агроекологічними умовами та біологічними особливостями сортів, продуктивність насаджень, терміни, ефективність їх культивування, ресурсні та енергетичні витрати зумовлюються якістю садивного матеріалу. Позитивним прикладом цього може бути промислове виноградарство країн Європейського Союзу, членом якого Україна бажає бути. Виноградарство цих країн представлено обмеженою кількістю кращих, найбільш цінних сортів. характеристика та технологія культивування та зберігання яких детально і чітко прописані. Про безперечну перспективність цього напрямку свідчать і результати роботи вітчизняних вчених, які за останні два десятиріччя виділили, вивчили і частково розмножили 52 клони з найбільш розповсюджених сортів винограду ягоди яких здатні до довгострокового зберігання.

Результати досліджень показали, що найбільш сприятливо довгострокове зберігання позначається на пізніх сортах винограду, таких як Каталонії зимовий, Ташла, Тайфи рожевий, Мускат гамбурзький, Шабаш, Нимранг, Мускат олександрійський, Молдова, Агадаї. Це обумовлено високою лежкістю даних сортів, змістом дубильних, барвників і інших речовин поліфенольної групи, сумою вмісту цукру 16-20%, а так само тітрованих кислот 6 ... 9г / 100см³. Так само не варто забувати про те, що до зберігання придатні тільки повністю дозрілі, не пошкоджені грона, з щільною шкіркою ягід і наявністю пруюного нальоту, який перешкоджає проникненню збудників хвороб і шкідників в тканини ягід, швидкому висиханню і гниттю ягід. Урожай з молодих кущів, а також урожай, отриманий в посушливу або

перенасичену вологою погоду, зберігається гірше. Збір врожаю варто проводити тільки в суху погоду, тому що ягоди винограду мають властивість вбирати вологу, при цьому в них знижується вміст цукру, а м'якоть стає водянистою.

У південних районах широко поширене зберігання винограду на кущах, на зелених і на сухих гребенях, підвішеним на дріт, а також в золі, в ящиках, в діжках і на стелажах. Але все вище перераховані способи, навіть при дотриманні необхідних температурних і вологісних параметрів, не забезпечать Вам збереження Вашого врожаю довше, ніж на 1 ... 2 місяці. У промислових масштабах виноград зберігають в спеціально обладнаних холодильних камерах, а також в камерах з Регульованим Газовим Середовищем.

Як уже згадувалося раніше, зберігання в камерах, оснащених обладнанням РГС, є одним з найнадійніших способів продовження терміну лежкості (для будь-яких продуктів). Але встановлення обладнання для отримання РГС не завжди виправдане, і рентабельне тільки для великих сховищ (≥ 5000 т), в той час як правильна технологія дозволить довгостроково зберігати виноград в камерах будь-якого обсягу.

Фумігацію сховища парами SO_2 проводять за 2 тижні перед завантаженням продукту (5 г сірки на 1 м^3), після завантаження (2-3 г на 1 м^3) і в процесі зберігання (1 г на 1 м^3 поступово знижуючи регулярність з 1 разу/тиждень до 1 разу/місяць). При цьому необхідно враховувати, що поєднання сірчистого ангідриду з високою вологістю в сховище (рекомендоване значення 92-95%) є агресивним для металів середовищем і викликає їх корозію. Тому слід приділити належну увагу антикорозійному покриттю не тільки для обладнання, а й для поверхні теплоізоляційних матеріалів (сендвіч-панелей) у камері, добірних елементів (спец. планок), холодильних дверей і всієї фурнітури.

Залежно від бажаного терміну зберігання винограду допустима заміна обкурювання камер парами SO_2 на метабісульфіт калію (при закритому способі упаковки). При цьому антисептик закладається в кожен ящик з виноградом відразу ж після збору і сортування. Виділення ангідриду з метабісульфіту калію дозволяє зберегти початкову засіяність ягід мікроорганізмами, а в комплексі з закритою упаковкою (спеціальні пакети з мікроперфорацією) захистити ягоди від зараження мікроорганізмами в процесі транспортування і подальшого зберігання в холодильних камерах.

Таким чином, аналіз факторів ризику при культивуванні промислових насаджень винограду показує тісний взаємозв'язок виділення та підготовки ділянки, якості садивного матеріалу, догляд за рослинами у перші роки після садіння з наступним періодом продуктивної експлуатації.

Найважливішою умовою збереження свіжого вигляду винограду є необхідність періодичної обробки камери сірчистим ангідридом з метою пригнічення розвитку фітопатогенної мікрофлори.

Довгострокове зберігання винограду стає неймовірно рентабельним і вигідним інвестуванням для практичного підприємця-аграрія.

Використана література:

1. Унгурян В.Г Почва и виноград. Кишинев: Штиинца, 1979. – 212 с.
2. Полупан М.И., Чесняк Г.Я. Динамика содержания гумуса и его состав // Почва Украины и повышение их плодородия. – К., 1988. – Т. 1. – С. 34-102.
3. Сайко В.Ф. Проблема забезпечення ґрунтів органічною речовиною // Вісник аграрної науки – 2003. – № 5. – С. 5-8.
4. Ляшенко Г.В. Агроклиматическая оценка продуктивности сельскохозяйственных культур в Украине. Одесса. – 2011. – 250 с.

ХВОРОБИ ПЛОДІВ ЗЕРНЯТКОВИХ КУЛЬТУР ПРИ ЗБЕРІГАННІ

Мринський І. М.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Урсал В. В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Херсонський державний аграрний університет

Основним чинником, що знижує безпеку свіжих плодів яблуні в зимово-весняний період, є розвиток хвороб різної природи при тривалому зберіганні. Хвороби плодів при зберіганні поділяються на неінфекційні (фізіологічні) і інфекційні (мікробіологічні, паразитичні).

Фізіологічні розлади пов'язані з порушенням внутрішнього обміну речовин у плодах. Вони можуть бути викликані несприятливими погоднокліматичними умовами вегетаційного сезону, несвоєчасністю знімання яблук з дерев і недотриманням правил зберігання.

Мікробіологічні хвороби викликані проникненням в плід різного роду грибів (мікози).

Інфекційні захворювання, які проявляються на плодах яблуні при зберіганні, підрозділяються на дві групи: одні починають розвиватися ще в період вегетації в саду, інші, внаслідок механічних пошкоджень (удари, проколи) при збиранні, сортуванні і транспортуванні, в період тривалого зберігання.

У сховище потрібно закладати тільки якісні плоди.

До основних фізіологічних розладів плодів яблуні відносяться гірка ямчастість (підшкірна плямистість), загар (побуріння шкірки), борошнистий розпад м'якоті, в'янення, скловидність, побуріння серцевини, побуріння м'якоті [4, 5].

Гірка ямчастість плодів характеризується дрібними, поглибленими до декількох міліметрів шириною нерівномірно округлими плямами різних відтінків – темно-фіолетового (у плодів з червоним епідермісом), зеленого (у плодів з жовтим епідермісом).

Найчастіше уражається верхня, звернена до чашечки половина плода, в той час як з боку черешка підшкірна плямистість може бути відсутньою. При прогресуванні хвороби темно-фіолетові і зелені плями стають коричневими, а м'якоть на уражених ділянках має гіркий смак. Ознаки хвороби можна виявити ще в саду, але найчастіше за все хвороба проявляється через 4-6 тижнів після знімання.

Захисні заходи: проведення в період вегетації 4-8 обприскувань кальційвмісними препаратами з інтервалом 15 днів, починаючи через 10 днів після опадання пелюсток; збір тільки зрілих плодів, відбраковування плодів з наміченою підшкірною плямистістю; зберігання зимових сортів при температурі від -1 до $+2^{\circ}\text{C}$, відносній вологості повітря 90-95%.

Засмага (поверхневий опік) характеризується появою на плодах синювато-зелених або світло-коричневих розмитих смужок, на яких пізніше з'являються бурі плями; при прогресуванні хвороби останні можуть розростатися і охоплювати весь плід.

Від засмаги в основному страждає тільки шкірка, однак при дуже сильному ураженні побуріння може поширюватися і на підшкірні шари м'якоті плоду. Пошкодження плодів поверхневим опіком починається через 4-5 місяців зберігання. Часто хвороба починається від чашечки або з менш зрілої боку плода.

Захисні заходи: підтримка оптимальної вологості ґрунту в період росту плодів; оптимальний термін знімання; швидке охолодження плодів після знімання; після збирання обробка водним розчином антиоксидантів.

При борошністому розпаді плодів (пухкості) м'якоть плоду стає пухкою, втрачає свою консистенцію. При прогресуванні захворювання шкірка лопається разом з м'якоттю, аж до серцевини плоду.

Захисні заходи: оптимальні терміни знімання плодів; обробка плодів в саду і після знімання водними розчинами солей кальцію і кальційвмісними препаратами; дотримання режимів і термінів зберігання [2, 3].

В'янення характеризується втратою більше 5% природної маси плодів. Основною причиною цього фізіологічного розладу є недотримання температурно-вологісного режиму в холодильних камерах при зберіганні.

Захисні заходи: оптимальні терміни знімання плодів; дотримання режимів і термінів зберігання; такі яблука рекомендується зберігати в промасленому папері.

Склоподібність (налив) плодів. Захворювання виникає з різниці осмотичного тиску в клітинах і міжклітинному просторі, яка виникає внаслідок швидкого переходу крохмалю в цукор, в результаті чого частина клітинних стінок руйнується і міжклітинники заповнюються клітинним соком.

Захисні заходи: вапнування ґрунтів; внесення калійних добрив; зняття плодів на початку зрілою зрілості; швидке охолодження до оптимальної для сорту температури зберігання; зберігання плодів в РГС (регульованому газовому середовищі) при температурі $0...+3^{\circ}\text{C}$.

Побуріння серцевини плодів. При даному виді захворювання навколо насінневої камери з'являється побуріла м'якоть, інша частина плода залишається здоровою. При прогресуванні захворювання побуріння може проникати в насінневу камеру. Зовнішній вигляд хворого плоду нічим не відрізняється від здорового.

Захисні заходи: знімання плодів в оптимальній ступені зрілості; забезпечення достатньої вентиляції при зберіганні; короткочасне зберігання в прохолодних умовах при хорошій циркуляції повітря.

Побуріння м'якоті може виникати внаслідок старіння плодів, а також при зберіганні плодів нижче оптимального межі температури для сорту, але вище точки замерзання цитоплазми. Розвиток хвороби починається в зоні м'якоті між шкіркою і первинними провідними пучками, з'являються різко відмежовані бурі зони, пізніше на шкірці з'являються більші, нерівномірні без чітких меж синьо-зелені плями. У рідкісних випадках побуріння м'якоті зачіпає насінневу камеру.

Захисні заходи: оптимальні терміни знімання плодів; обробка плодів в саду і після знімання водними розчинами солей кальцію і кальційвмісними препаратами; дотримання режимів і термінів зберігання.

До основних мікробіологічними хвороб яблуні відносяться різного роду гнилі: плодова гниль, або моніліоз, гірка (глеоспоріозна) гниль, пеніциліновий (блакитна) цвіль, сіра і інші [1, 4].

Плодова гниль вражає плоди яблуні в період вегетації і при тривалому зберіганні. Захворювання викликається грибами *Monilia fructigenum* і *Monilia laxa*.

Основним джерелом поширення інфекції служать заражені пагони і муміфіковані плоди. Проникнення збудника в плід здійснюється головним чином через механічно пошкоджену шкірку. Спори *Monilia* поширюються вітром і комахами.

При недотриманні температурно-вологісних режимів на плодах починає розвиватися чорна плодова гниль. Хвороба починається з невеликої бурої плями, яка протягом декількох днів може охопити весь плід, паралельно з розростанням плями з'являються концентрично розташовані подібні валикам білі або кремово-жовті кільця з маленькими конідіями. Потім плоди висихають і муміфікуються.

При зберіганні проявляється інший тип плодової гнилі. Поверхня яблука стає чорною, лаковою і шкірястою, без спороношення гриба. На здорові яблука плодова гниль, як правило, не поширюється.

Захисні заходи: вирізування гілок з засохлими кінцями і муміфікованими плодами; своєчасне збирання плодів, відбраковування хворих; запобігання механічним пошкодженням плодів при зніманні та транспортуванні; ретельна дезінфекція тари та сховища; обробка дерев протягом вегетації фунгіцидами; зберігання плодів у приміщеннях при температурі +0,5...+1°C.

Гірка (глеоспоріозна) гниль – одна з найшкідливіших грибних хвороб, яка часто з'являється при зберіганні, що викликається трьома видами грибів: *Gleosporium album*, *Gleosporium perennans*, *Gleosporium fructigenum*. Хвороба

проявляється у вигляді одної або декількох від світло- до темно-бурих округлих гнильних плям на шкірці плоду. При прогресуванні хвороби плями зливаються, гниль проникає в м'якоть плоду, яка стає гіркою на смак.

Джерелом інфекції служать висохлі гілки, відмерлі ділянки кори, поранення під час обрізання. Гриб проникає в плід через неповністю опробковані сочевички при надмірному зволоженні повітря і залишається там в латентному стані до певного ступеня зрілості плоду. Лише під час зберігання починається розвиток збудника і прояв ознак хвороби.

Захисні заходи: обрізка уражених і засохлих гілок, знищення муміфікованих плодів, обприскування дерев фунгіцидом, своєчасне збирання плодів, запобігання механічним пошкодженням плодів при зніманні та транспортуванні, зберігання плодів у приміщеннях при температурі $+0,5...+1^{\circ}\text{C}$.

Пеніцилінова (блакитна, сиза) пліснява викликається грибами *Penicillium digitatum* і *Penicillium expansum*. Зараження плодів відбувається тільки через пошкодження шкірки плоду, так як обидва збудника є облігатними раневими паразитами.

На плодах з'являються гнильні плями водянистої м'якої консистенції від світло-жовтого до коричневого кольору, які починають розростатися по поверхні і вглиб. При прогресуванні хвороби утворюється білий міцелій, що переходить в зеленувато-синій шар спор. Пошкоджені плоди характеризуються пліснявим смаком і запахом.

Захисні заходи: ретельна дезінфекція фруктосховища і тари, збирання плодів в оптимальні терміни, негайне охолодження плодів після знімання, обробка дерев фунгіцидом, зберігання плодів в умовах РГС.

Сіра гниль. Її збудником є гриб *Botrytis cinerea*, який розвивається на пагонах яблуні і відмерлих частинах рослин. Інфекція проникає через пошкоджені ділянки шкірки і чашечку.

Ураження плодів починається у вигляді коричневих, злегка вдавлених ділянок шкірки. При прогресуванні захворювання гниль поширюється по всьому плоду, на ньому утворюється ватоподібний грибний наліт. М'якоть плодів набуває коричневого забарвлення і кислого запаху.

Захисні заходи: ретельна дезінфекція камер зберігання і тари, запобігання контакту плодів з ґрунтом і травою, своєчасне знімання і охолодження плодів, обробка дерев фунгіцидом.

Парша викликається грибом *Fusicladium dendriticum*, сумчаста стадія *Venturia inaequalis*. Зараження плодів відбувається в будь-який час періоду вегетації. На шкірці плоду з'являються дрібні, матові, темного кольору, різко окреслені плями. При зараженні на початку періоду вегетації плоди набувають потворної форми, і на уражених ділянках з'являються тріщини. Пізня інфекція в період знімання може бути не помітна, такі плоди, як правило, використовуються для зберігання. При зберіганні парша розвивається, плями збільшуються, що викликає посилення транспірації і, як результат, відбувається в'янення плодів. Парша сама по собі не викликає

гниття плодів, але вона створює сприятливі умови для проникнення інших збудників гнилей.

Захисні заходи: роздільна посадка сортів з різною стійкістю, знищення зимуючої інфекції, оптимальне мінеральне живлення, проведення обрізки, обприскування протягом вегетації дозволеним фунгіцидом.

Крім перерахованих хвороб зустрічаються і інші захворювання, що приносять значну шкоду при тривалому зберіганні – це фомоз (викликається різними видами грибів *Phoma*), альтернаріозна гниль, фітофтороз, зелена цвіль, чорна цвіль, сажистий наліт, гнилі насінневої камери.

На розвиток фізіологічних розладів і мікробіологічних захворювань впливає велика кількість чинників середовища, агротехніки і зберігання.

Основні правила підготовки фруктосховищ і оптимальні параметри для плодів при зберіганні [4, 5]:

1. Плоди зберігають в приміщенні при температурі повітря не вище +5°C, вологості близько 80-90%.

2. Підготовку сховища для яблук, груш та інших плодів і ягід починають навесні. Приміщення очищають від сміття, просушують, провітрюють, ремонтують і латають всі щілини, через які можуть проникнути гризуни.

3. Не пізніше, ніж за 20 днів до закладки врожаю на зберігання, приміщення білять вапном (15% розчином) з мідним купоросом (2%), а у випадках зараження плодів при зберіганні в попередній рік додають ще 0,25% хлористий кальцій.

4. Для дезінфекції сховища можна скористатися 40% формаліном (250 г на 10 л води). Обробку проводять при температурі повітря +16...+18°C і високій вологості. Після цього приміщення закривають на 2 дні, а потім гарненько провітрюють.

5. Дерев'яні конструкції в сховище дезінфікують 4% розчином залізного купоросу. Цим же розчином перед побілкою вапном обробляють підлогу, стіни і стелю сховища. У момент з'єднання вапна з залізним купоросом виділяється сірчана кислота, згубна для всіх грибів і цвілі.

6. Деякі застосовують для дезінфекції сховищ сірчані шашки. Але тут важливо пам'ятати, що їх застосовують без поєднання з будь-якими іншими засобами дезінфекції. Крім того, якщо сховище розташоване в підвалі житлового будинку або поблизу житла, сірчані шашки використовувати не рекомендується, тому що при їх горінні виділяється отруйний для людини сірчистий газ.

7. Яблука та груші, які закладаються на тривале зберігання, потрібно відразу поміщати в сховище, тому що навіть 24 години при температурі +20°C знижує їх лежкість на 15 днів.

8. Для підвищення вологості в сховище можна розвішувати по стінах мокру мішковину або розставляти на підлозі ємності з водою.

9. Обов'язковою є вентиляція приміщення під час зберігання яблук.

10. Під час зберігання яблук виділяється етилен, який негативно впливає на терміни зберігання коренеплодів, капусти та інших овочів.

11. Різні сорти яблук зберігаються при різних температурах.

Використана література:

1. Гадзало Я.М., Шестопап З.А., Коваль А.Т., Шестопап Г.С. Довідник садівника. – Львів: Світ, 2007. – 280 с.
2. Копитко П.Г. Удобрення плодкових і ягідних культур: навч. посіб. – Київ: Вища школа, 2001. – 206 с.
3. Куян В.Г. Плодівництво: підручник. / В.Г. Куян. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2009. – 480 с.
4. Пузік Л.М., Гордієнко І.М. Технологія зберігання плодів, овочів та винограду: навч. посібник. / Л.М. Пузік, І.М. Гордієнко. – Харків: Майдан, 2011. – 336 с.
5. Скрипников Ю.Г. Прогресивная технология хранения и переработки плодов и овощей / Ю.Г. Скрипников. – Москва: Агропромиздат, 1989. – 159 с.

ПРОБЛЕМИ У ЗБЕРІГАННІ ЗЕЛЕНІ КОРІАНДРУ

Нестеров Ю. Ю.

курс 1 магістерський

Науковий керівник: **Прісс О. П.**

д.т.н., професор

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

Кінза (коріандр) є однією з найдавніших прянощів, відомої людству, здавна використовують зелені листочки (кінза) і маленькі округлі насіння (коріандр). Кінза – джерело вітамінів, макро- і мікроелементів, в її склад входять вітаміни А, В₁, В₂, В₃, В₆, В₉, С, Е, К, РР, холін, а також натрій, кальцій, калій, фосфор, залізо і мідь. Кінза містить ефірні масла, пектин, рутин і алкалоїди.

Зелень кінзи має бактерицидну дію. Кінза виводить зайву воду і розчинені в ній токсини, сприятливо впливаючи на серцево-судинну систему і нирки. Вона зміцнює судини, виводить непотрібний холестерин і знижує тиск в кров'яному руслі. Кінза збуджує апетит і активно бере участь в травленні «важких» жирних і білкових продуктів, підсилює перистальтику шлунково-кишкового тракту, тому активно використовується в раціоні людей, які є прихильниками здорового харчування.

На цьому корисні властивості кінзи (коріандру) не закінчуються, вони проявляються в антисептичних, болезаспокійливих і жовчогінних діях, які надає ця лікарська трава при гастриті. Її вважають відмінним помічником при різних простудних захворюваннях, а також як відхаркувальний засіб. Про користь кінзи говорить і той факт, що вона має здатність зміцнювати ясна, позбавляти від стоматиту та навіть запобігати появі карієсу. Ефірні масла, що входять до складу свіжої кінзи, можуть справляти найпотужнішу протизапальну і антивірусну дію. При цьому вони з легкістю виводяться з

організму через сечовивідну систему, сприятливо впливаючи на нирки і сечовий міхур.

Незважаючи на корисність зелених культур, вони також мають істотний недолік – вони швидко псується. Причин, за якими свіжі трави починають псуватись в холодильнику, може бути відразу декілька. Найбільшою проблемою при зберіганні кулінарних трав та листової зелені є велика поверхня випаровування, що призводить до швидкої втрати маси. Втрата вологи овочами під час зберігання негативно впливає на нормальне протікання процесів обміну речовин. В результаті зневоднення знижується тиск всередині клітини і клітинній стінці, що виражається в зниженні тургору, текстурних змінах і втраті кольору.[1] Крім того, свіжі трави та листові зелені мають високий рівень метаболізму, що посилюється в післязбиральний період. Через надмірну кількість вологи листя покриваються слизом, в той час як її нестача призводить до висихання. Під впливом світла зелені, особливо м'яка, починає жовтіти. Надлишок кисню (а для деяких трав і дуже низькі температури) сприяє зміні забарвлення листя на коричневий [2].

Для подовження термінів споживання потрібно знайти спосіб, за допомогою якого вдасться досягти найкращого результату. Найпопулярнішими методами є зберігання свіжої та замороженої продукції в холодильнику, зберігання зелені в поліетиленовому пакеті, вакуумні контейнери, сушка зелені. Але нашою метою є розробка і дослідження нового способу зберігання зелені.

Перспективним є спосіб зберігання зелені з використанням живильного середовища на основі агрогелю та антиоксидантів. Цей спосіб розроблено фахівцями Таврійського державного агротехнологічного університету та апробовано на зелені петрушки [3,4]. Подібні дослідження були проведені для зелені коріандру і отримані результати дозволяють стверджувати, що при використанні живильного середовища можна знизити рівень природної втрати маси; підвищити вихід стандартної продукції; уповільнити інтенсивність дихання; зменшити інтенсивність протікання метаболічних процесів. Тобто запропонований спосіб запобігає руйнації біологічно активних речовин зелені, що сприяє отриманню продукції високої якості.

Використана література:

1. Прісс О. П. Природна втрата маси під час зберігання зелені петрушки // О. П. Прісс, А. С. Кулик // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вода в харчових продуктах і для харчових продуктів». – Харків: ХДУХТ., 2013. – С. 77-78.
2. Прісс О. П. Динаміка комплексу пігментів зелені петрушки при зберіганні / О. П. Прісс, А. С. Кулик // Матеріали тез Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні агротехнології за умов зміни клімату». Мелітополь: ТДАТУ, 2013. – С. 127-130.
3. Прісс О. П. Якісні показники зелені петрушки під час зберігання з використанням гідрогелю та антиоксидантів / О. П. Прісс, А. С. Кулик //

Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі : зб.наук.пр. – Харків, ХДУХТ, 2014. – Вип. 1 (19). – С. 252-261.

4. Прісс О. П. Якісні показники зелені петрушки за зберігання з використанням аграрного гідрогелю та антиоксидантної композиції / О. П. Прісс, А. С. Кулик // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. : Б. Д. Семак, І. В. Донцова, Н. І. Доманцевич та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – Вип. 14. – С. 156-158. – (Серія товарознавча).

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРІГАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Новікова Н. В.

к.с.г.н.,
старший викладач

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Кліматичні умови України сприятливі для вирощування багатьох плодово-ягідних та овочевих культур. Однак урожай деяких культур швидко псується, тому його використовують у день збирання, а плоди інших культур надходять на зберігання. Стійкість до зберігання та транспортування залежить також від будови плодів та їх шкірних покривів. Уся продукція плодівництва та овочівництва, крім горіхоплідних та деяких видів гарбузових, має тонку шкірку, що не протидіє ударам, від яких травмуються ніжні тканини. Саме тому, для належного збереження та зменшення втрат такої продукції важливим є виконання елементарних правил збирання та післязбиральної обробки плодово-ягідних та овочевих культур. Так, післязбиральна обробка картоплі й плодовоовочевої продукції спрямована на одержання однорідних фракцій за здатністю до зберігання. Сортуванням, калібруванням забезпечується приблизна однорідність тієї чи іншої фракції плодів. При визначенні режиму зберігання враховують, що відкалібровані за розмірами плоди не завжди однакові за ступенем зрілості, пошкоженості, за хімічним складом. Зважають також на те, що умови вирощування, збирання та післязбиральної обробки неоднакові [1].

Різноманітність умов вирощування, збирання, післязбиральної обробки кожного виду продукції враховується стандартами на плоди та овочі. Визначені стандартами певні допуски свідчать, з одного боку, про те, що неможливо отримати виключно однорідну продукцію, а з другого – що певний допуск за тим чи іншим показником не вплине на використання плодів певного цільового призначення. Партії плодів та овочів слід розглядати не як однорідну масу, а як таку, що складається із плодів

здорових, травмованих, уражених хворобами, крупніших і дрібніших, більше або менше фізіологічно розвинених.

Для розуміння загальних процесів, що відбуваються в масі кожної партії будь-якого виду плодоовочевої продукції, треба знати деякі її особливості. Зокрема, її стійкість проти механічного травмування, сипкість, здатність до самосортування, теплофізичні властивості, вимоги до вологості повітря. Для регулювання газового режиму й температури у сховищі важливо знати шпаруватість у насипі й тарі [2].

Відомо, що через високий вміст води у клітинах плодоовочевої продукції вона під час падіння травмується. Внаслідок цього у плодах утворюються закриті пошкодження, які виявляються пізніше у вигляді потемнілих плям на м'якоті картоплі чи на світлих плодах яблук і груш. Пошкодження з порушенням тканин плодів і ягід не допускаються, а коренеплодів, бульб, головок капусти обмежується їх глибиною (кількістю листків на капусті та глибиною на бульб, коренеплодах), оскільки пошкодження часто призводить до повної втрати якості окремими плодами чи всією партією продукції, що зберігається.

Висота падіння плодів на плоди не повинна перевищувати 40 см, а на тверде покриття – 30 см. Кращі наслідки дає калібрування плодів і зберігання різних фракцій (великої, середньої або дрібної) окремо. Короткочасно можна зберігати і невідсортовані картоплю, моркву, буряки – так званій ворох, у якому крім основної продукції, різної за якістю та розмірами, містяться земля, частинки бадилля, бур'янів. Від вмісту у ворсі тих чи інших компонентів залежить здатність його до зберігання. Наприклад, шпаруватість вороху при вмісті рослинних решток збільшується, а при наявності великої кількості землі залежно від розмірів земляних грудок буває більшою або меншою. Кількість повітря і кисню також має значення для зберігання партій плодів чи овочів особливо з високою інтенсивністю дихання для підтримання нормальної життєдіяльності рослинних об'єктів. За високої температури і великої травмованості плодів від нестачі кисню у продукції починається задуха. Однак при пізньоосінньому закладанні картоплі (буряків) на зберігання та низькій температурі навколишнього середовища інтенсивність дихання продукції низька і навіть у воросі з великою кількістю землі до весни задуха не спостерігається, тобто тієї кількості кисню, що є в повітрі шпарин, цілком достатньо [3].

Найкраще зберігається плодоовочева продукція при великій шпаруватості насипу. У насипу добре відсортованих середніх і великих плодів вона становить 40-50 %. При добрій шпаруватості можна регулювати вентилуванням температурно-газовий режим продукції під час зберігання, одночасно змінюючи вологість в насипу. Волога, що виділилася внаслідок дисиміляції, може видалятися сухим повітрям.

Ступінь в'янення дрібних плодів з їх великою поверхнею випаровування завжди високий, тому на тривале зберігання їх не закладають.

Продукція у стані в'янення втрачає здатність протистояти інфекції, гниє, втрачає товарні якості. Тому листові та зелені овочі мають зберігатись при

відносній вологості повітря 97 – 98 %, плоди, що містять близько 90 % води, – близько 90 %, коренеплоди, картопля, в складі яких до 25 % сухих речовин, – не нижче 80 %.

У зв'язку з необхідністю створення високої вологості повітря у сховищі та низькими температурами зберігання і незначною сорбційною здатністю плодів при невеликих зниженнях температури (на 2-3°C) відносна вологість повітря підвищується на 10-15 %, настає точка роси, і вода у вигляді крапельно-рідинної вологи зосереджується на них, призводячи до інтенсивного гниття. Щоб запобігти відпотіванню продукції, треба регулювати температуру залежно від відносної вологості повітря у сховищі.

Для зниження негативної дії відпотівання проводять активне вентилявання продукції, застосовують різні сорбційні матеріали (солону чи інші сухі матеріали з високими сорбційними властивостями), які періодично змінюють. При визначенні температурно-вологісного режиму зберігання і заходів щодо його підтримання враховують фізіологічний стан об'єктів зберігання, стан і якість інших компонентів партії продукції та загальні властивості (вологість, шпаруватість), температуру закладання. Самозігріванню обов'язково треба запобігати. Разом з тим при великій теплопровідності плодоовочевої продукції, особливо дрібної, та різкому зниженні температури навколишнього середовища можливе її підмерзання. Воно пов'язане з наявністю великої кількості води в плодах і можливе вже при невеликих мінусових температурах, а картоплі – навіть при 0°C. Це пояснюється тим, що картопля майже не містить запасних розчинних речовин у розчиненому стані. У моркві, буряках, капусті клітинний сік багатий на цукри, що перешкоджає підмерзання і воно спостерігається при температурі, нижчій – коренеплодів при мінус 1-2°C, а капусти, цибулі – навіть при мінус 3°C.

Насип картоплі, коренеплодів чи капусти в буртах, засіках охолоджується тим швидше, чим більша швидкість руху холодного повітря. Якщо плоди й овочі зберігаються у тарі невеликої місткості або у сховищі, де продукції залишилось мало і її тепловиділення не забезпечує власної теплоємності, то у великі морози вона швидко охолоджується і може підмерзнути. Щоб запобігти цьому, додатково утеплюють не тільки бурти чи траншеї, а й типові сховища, оскільки останні спроектовані на можливу мінімальну температуру за умови, що повністю заповнені продукцією [4].

На якість та лежкість продукції значно впливають погодно-кліматичні умови та агротехнічні фактори. Лежкість плодів залежить насамперед від сорту. Найкращу лежкість мають пізні сорти картоплі, овочів та фруктів. Тому залежно від строку використання треба вирощувати і закладати на зберігання певний сорт продукції. Значно погіршують лежкість несприятливі фактори вирощування. Для вирощування кожного сорту картоплі, овочів, плодів та ягід потрібні певні тепловий, водний і поживний режими. Лише за оптимальних умов вирощування одержують лежку продукцію, яка добре зберігається.

Використана література:

1. Павлюк Р.Ю. Основи харчових технологій: навчальний посібник / Р.Ю. Павлюк, В.В. Погарська, Т.С. Маціпура, Н.В. Коробець, С.С. Стоєв. – Харківський держ. університет харчування і торгівлі. – Харків: Факт, 2016. – ч.1 – 152 с.
2. Перцевий Ф.В. та ін. Технологія продукції харчових виробництв: Навч. посібник / Ф.В. Перцевий, Н.В. Камсуліна, М.Б. Колеснікова, М.О. Янчева, П.В. Гурський, Л.М. Тіщенко / Харків: ХДУХТ, 2006. – 318 с.
3. Скрипников Ю.Г. Технологія переробки плодів і ягід / Ю.Г. Скрипников. – К.: Урожай, 1991. – 272 с.
4. Найченко В.М. Практикум з технології зберігання та переробки плодів та овочів з основами товарознавства / В.М. Найченко. – К.: ФАДА, ЛТД, 2001. – 211 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ФУНГИЦИДА «А19649В», ВДГ ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ ЛУКА РЕПЧАТОГО

Почтовая Н. Л., Камедько Т. Н.

*ЗО «Белорусская государственная орденов Октябрьской Революции
и Трудового Красного Знамени сельскохозяйственная академия»*

Обеспечить продовольственную безопасность республики и товаропроизводителей можно только за счет стабильного собственного производства сельскохозяйственной продукции в объемах, достаточных для внутриреспубликанского потребления, а также для поставки отдельных видов на экспорт.

Важная роль в решении данной проблемы принадлежит осуществлению круглогодичного обеспечения населения качественной и разнообразной овощной продукцией, в том числе луком репчатым. По своим природно-климатическим и почвенным условиям республика является потенциальным производителем и экспортером лука репчатого [1].

Лук репчатый в СНГ выращивают на площади более 170 тыс. га, что составляет свыше 9 % угодий под овощными культурами.

В сельскохозяйственных организациях Республики Беларусь 90 % лука выращивается в однолетней культуре. Однако, урожайность лука по хозяйствам составляет в среднем 22 т/га. Одной из причин низких урожаев лука при выращивании в однолетней культуре являются экстремальные погодные условия в весенний период (почвенная или воздушная засуха, низкая температура почвы и воздуха), которые растягивают период появления всходов, а также поражение грибными болезнями, в частности пероноспорозом и стеμφилиозом [2].

Стеμφилиоз лука вызывает грибок *Stemphylium allii* Oud. Ранние симптомы на листьях очень похожи на симптомы альтернариоза. Заражение начинается

с мелких светло-желтых или коричневых водянистых пятен, которые затем развиваются в удлиненные бугорки. Эти бугорки светло-коричневые в середине, постепенно становятся более темными по краям. Они могут слипаться и поражать лист целиком. На поражённой поверхности хорошо различимы черные плодовые тела. Стемфилиоз лука обычно сопровождается пероноспорозом. Быстрое размножение гриба происходит в сухую теплую погоду.

Одним из эффективных способов борьбы с грибными болезнями является химический метод [3, 4]. Необходимость в подборе и изучении препаратов, оказывающих ингибирующее воздействие на развитие и распространение болезней, является актуальным.

Цель исследований – оценить биологическую и хозяйственную эффективность фунгицида «А19649В», ВДГ при выращивании и хранении лука репчатого.

Исследования проводили на опытном поле кафедры плодоовощеводства УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия» с соблюдением всех агротехнических требований по уходу за культурой [5, 6, 7].

Погодные условия в годы исследований были благоприятными для развития болезней, что позволило объективно оценить эффективность фунгицида в борьбе со стемфилиозом лука.

Почва участка дерново-подзолистая, среднесуглинистая. Содержание подвижных форм фосфора – 342,3 мг/кг почвы, калия 245 мг/кг почвы, гумуса – 2,2 %, pH 5,9.

Размер опытной делянки 10 м², повторность – 4-кратная.

Схема опыта включала следующие варианты:

Варианты опыта	Норма расхода	Срок обработки	Кратность обработки
1	Вариант без обработки фунгицидами	–	–
2	Белис, ВДГ (эталон)	0,8 л/га	А
3	А19649В	0,35л/га	А, В
4	А19649В	0,5 л/га	А, В
5	А19649В	0,35л/га	А, В, С
6	А19649В	0,5 л/га	А, В, С

Норма расхода рабочей жидкости составляла 300 л/га. Препараты против болезней растений применяли 30.06; 07.07; 17.07.2018 г. по вегетации в фазы: фазы: интенсивного роста, формирования и созревания луковицы.

Опрыскивание проводили с помощью ранцевого опрыскивателя Jacto.

Учеты проводили 29.06; 11.07; 17.07; 27.07.2018 г. в соответствии с методическими указаниями по регистрационным испытаниям фунгицидов в сельском хозяйстве [8].

Первая профилактическая обработка проводилась на фоне незначительного развития болезни, на отдельных листьях встречались мелкие светло-желтые или коричневые пятна.

На 07.07. развитие стеμφилиоза на растениях лука было незначительным, однако признаки заболевания были отмечены во всех вариантах опыта. В вариантах с обработкой препаратом А19649В степень развития болезни была на уровне с использованием эталона Белис, ВДГ (9,1 %) и составила от 9,7 до 10,0 % при норме расхода 0,35 л/га и 8,3–9,0 % при норме расхода 0,5 л/га, тогда как в контрольном варианте этот показатель был на уровне 14,1 %.

Дальнейшие наблюдения показали, что двукратная обработка препаратом А19649В, по сравнению с вариантами без обработки и обработки эталоном, как при норме расхода 0,35 л/га, так и при норме 0,5 л/га сдерживало развитие болезни. На 27.08. степень развития болезни в контрольном варианте и в вариантах с использованием препаратов, существенно различалась. Так в варианте без обработки растения были поражены на уровне 85 %. В варианте с использованием однократной обработки эталоном Белис, ВДГ – 30,4 %. Степень поражения лука, дважды обработанного препаратом А19649В с нормой расхода 0,35 и 0,5 л/га, была на уровне 20,5 и 19,7 % соответственно. Трехкратная обработка препаратом А19649В оказала ингибирующее воздействие на развитие стеμφилиоза на растениях лука. При норме 0,35 л/га степень развития болезни была на уровне 19,0 %, при 0,5 л/га – 17,7 % (таблица 1).

С увеличением кратности обработок показатель биологической эффективности препарата возрастал. Самым высоким показатель эффективности был в варианте с использованием препарата А19649В с нормой расхода 0,5 л/га. Он составил 80,4 %.

При применении препаратов на луке репчатом против стеμφилиоза отмечалось статистически достоверное увеличение урожайности от 2,98 до 5,92 т/га ($НСР_{05} = 1,24$) (таблица 2).

Урожайность в вариантах с применением А19649В с нормой расхода 0,35 л/га была выше контрольного варианта на 3,35 т/га (12,3 %) при двукратном опрыскивании посевов лука и на 4,37 т/га (15,4 %) при трехкратном применении препарата и составила 27,0 и 28,32 т/га. Соответственно в этих вариантах опыта урожайность выше эталона Белис, ВДГ на 0,37 и 1,39 т/га (1,4 и 4,9 %). Установлено, что максимально достоверная прибавка к контролю была получена в варианте с применением препарата А19649В с нормой расхода 0,5 л/га при трехкратном опрыскивании посевов – 5,92 т/га (19,8 %). Незначительно уступал вариант с

двукратным применением препарата, прибавка – 5,46 т/га (18,6 %). К эталону соответственно прибавка составила 2,48 и 2,94 т/га (8,4 и 9,9 %). Следовательно, максимальная урожайность лука была получена в вариантах с применением А19649В с нормой расхода 0,5 л/га – 29,41 и 29,87 т/га.

Таблица 1

Биологическая эффективность применения препарата А19649В, ВДГ против стебфиллоза лука

Варианты опыта	Кратность обработки	Развитие болезни, % на дату учёта			Биологическая эффективность, % на дату учёта		
		07.07	17.07	27.08	07.07	17.07	27.08
Контроль (без обработки)	–	14,1	51,8	85,0	–	–	–
Белис, ВДГ (эталон)	А	9,1	23,9	30,4	35,5	53,9	64,2
А19649В (0,35л/га)	А, В	9,7	18,5	20,5	31,2	64,3	75,9
А19649В (0,5 л/га)	А, В	8,3	18,2	19,7	41,1	64,9	76,8
А19649В (0,35л/га)	А, В, С	10,0	19,0	18,5	29,1	63,3	78,2
А19649В (0,5 л/га)	А, В, С	9,0	17,7	16,7	36,2	65,8	80,4

Таблица 2

Урожайность лука репчатого при применении препаратов против болезней

Варианты опыта	Кратность обработки	Урожайность, т/га	Прибавка к контролю		Прибавка к эталону	
			т/га	%	т/га	%
Контроль (без обработки)	–	23,95	–			
Белис, ВДГ (эталон)	А	26,93	2,98	11,1		
А19649В (0,35л/га)	А, В	27,30	3,35	12,3	0,37	1,4
А19649В (0,5 л/га)	А, В	29,41	5,46	18,6	2,48	8,4
А19649В (0,35л/га)	А, В, С	28,32	4,37	15,4	1,39	4,9
А19649В (0,5 л/га)	А, В, С	29,87	5,92	19,8	2,94	9,9
НСР ₀₅		1,24				

В наших исследованиях было установлено, что применение препаратов против болезней увеличивает выход стандартных луковиц лука и повышает массу продовольственной луковицы (таблица 3). Выход стандартных луковиц в этих вариантах опыта составил от 55,1 до 69,3 %, тогда как в контрольном варианте – 37,8 %. Наибольшая масса луковицы была получена в варианте опыта, где проводилась трехкратная обработка посевов лука в период вегетации препаратом А19649В в дозе 0,5л/га и составила 61,91 г, достоверная прибавка к контролю 11,49 г (18,6 %). При двухкратной обработке посевов в этой же дозе масса луковицы – 60,03 г, достоверная прибавка к контрольному варианту – 9,61 г (16,01 %).

Таблица 3

Масса луковицы в зависимости от применения препаратов против болезней

Варианты опыта	Кратность обработки	Фракции лука, %			Средняя масса продовольственной луковицы, г	Прибавка к контролю	
		>4 см	3–4 см	<3 см		г	%
Контроль (без обработки)	–	37,8	38,7	23,5	50,42	–	
Белис, ВДГ (эталон)	А	55,8	20,3	23,9	56,68	6,26	11,0
А19649В (0,35л/га)	А, В	55,1	31,8	13,0	55,37	4,95	8,9
А19649В (0,5 л/га)	А, В	69,3	22,3	8,4	60,03	9,61	16,0
А19649В (0,35л/га)	А, В, С	63,4	20,1	16,6	57,47	7,05	12,3
А19649В (0,5 л/га)	А, В, С	68,0	24,8	7,2	61,91	11,49	18,6
НСР ₀₅					2,47		

Фактическая естественная убыль определялась экспериментальным методом (таблица 4). На хранение были заложены луковицы лука в сетках по 5 кг в четырехкратной последовательности. После каждого месяца хранения проводилось их взвешивание, и определялась средняя масса фактической естественной убыли.

Исходное качество формируется в процессе выращивания (защита от пероноспороза, стебфиллиоза, гнилей); при уборке (способ уборки, температура, влажность, тип почвы); место хранения и связанная с ним технология послеуборочной доработки.

Потери и сохраняемость лука, %

Варианты опыта	Кратность обработки	Сверх нормативные потери, %	Естественная убыль, %	Всего потерь, %	Сохраняемость %
Контроль (без обработки)	–	2,82	7,86	10,68	89,32
Белис, ВДГ (эталон)	А	1,96	7,07	9,03	90,97
А19649В (0,35л/га)	А, В	–	7,94	7,94	92,06
А19649В (0,5 л/га)	А, В	–	7,80	7,80	92,20
А19649В (0,35л/га)	А, В, С	–	7,43	7,43	92,57
А19649В (0,5 л/га)	А, В, С	–	7,29	7,29	92,71

Сохраняемость является важным показателем в длительности поступления свежей продукции. Сохраняемость лука достоверна выше в вариантах с обработкой посевов А19649В в дозе 0,5 л/га – 92,71 %, чем в контрольном варианте – 89,32 %. В вариантах с двукратной и трехкратной обработкой посевов лука препаратом А19649В в дозе 0,35л/га сохраняемость отмечена на уровне 92,06 и 92,57 % и в варианте с двукратной обработкой посевов лука препаратом А19649В в дозе 0,5 л/га – 92,20 %. В варианте опыта, где применялся эталон (Белис, ВДГ) сохраняемость составила 90,97 %.

Испытания показали, что препарат «А19649В», ВДГ обладает фунгицидными свойствами и оказывает ингибирующее действие на возбудителя стемфилиоза лука. Обработка растений лука способствует ограничению развития болезней и снижению их вредоносности.

Использованная литература:

1. Попков, В.А. Лук в условиях Республики Беларусь: Биология, агротехника, экономика / В.А. Попков, Гомель: ГГТУ им. П. О. Сухого, 2001. – 400 с.
2. Купреенко, Н.П. Производство лука в Беларуси / Н.П. Купреенко// Картофель и овощи. – 2003. – № 5. – С. 8–9.
3. Дьяков Ю. Т. Популяционная биология фитопатогенных грибов / Ю. Т. Дьяков. – М.:ИД «Муравей», 1998. – 384.
4. Пересыпкин, В. Ф. Сельскохозяйственная фитопатология / В. Ф. Пересыпкин – М.: Колос, 1974. – 560 с.
5. Общепринятая технология ухода за культурой в соответствии Современными технологиями в овощеводстве / А. А. Аутко [и др.]; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т овощеводства. – Минск : Беларус. навука, 2012.

6. Белик В. Ф. Методика опытного дела в овощеводстве и бахчеводстве. - М.: Агропромиздат, 1992. 319 с.

7. Методика полевого опыта в овощеводстве [Текст] / С. С. Литвинов; Российская академия сельскохозяйственных наук, ГНУ «Всероссийский научно-исследовательский институт овощеводства». – Москва: [б. и.], 2011. – 648 с.

8. Методические указания по регистрационным испытаниям фунгицидов в сельском хозяйстве / Науч.-практ. центр НАН Беларуси по земледелию; Институт защиты растений; ред. С. Ф. Буга – Минск, 2007. – 508 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ КАПУСТИ БРОКОЛІ

Сидякіна О. В.

к.с.-г.н., доцент

Сахно І. М.

аспірант

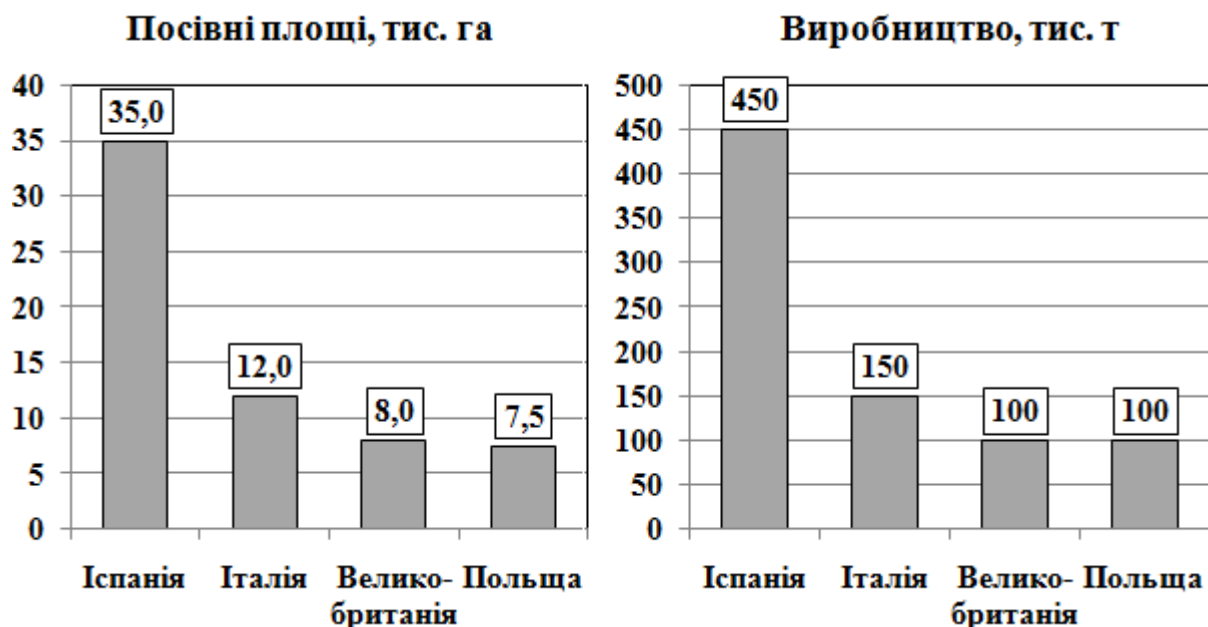
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Капуста броколі – цінна овочева культура. Вона містить білки, жири, клітковину, значний перелік макро- та мікроелементів, вітаміни С, РР, Е, К, U, бета-каротин. Особливо цінують броколі за вміст у ній таких речовин, як сульфорафан, синергін і індол-3-карбінол, споживання яких є як профілактичним, так і лікувальним засобом багатьох онкологічних захворювань [1].

Посівні площі у світі під броколі знаходяться на рівні 250 тис. га, а виробництво цієї культури досягає 3 млн. т. Найкрупнішими країнами-виробниками броколі в Європі є Іспанія, Італія, Великобританія і Польща (рис. 1) [2]. В Україні площі, зайняті цією овочевою культурою, на сьогоднішній день є незначними, хоча в останні роки і намітилася тенденція до їх збільшення. З кожним роком зростають і сортові ресурси броколі. Якщо у 2013 р. до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, були занесені 12 сортів і гібридів цієї овочевої культури, то у 2019 р. – вже 27 (табл. 1) [3, 4].

Стабільне виробництво капусти броколі в Україні можливе лише за умови вдосконалення та впровадження новітніх підходів до технології її вирощування.

Вирощують броколі розсадним або безрозсадним способами. За конвеєрної технології розсаду висаджують у 4 строки, а насіння в ґрунт висівають у 3 терміни через 15-20 діб. Розсаду можна висаджувати у відкритий ґрунт після появи 5-6 справжніх листків. Норма висіву насіння за розсадного способу вирощування – 4 г/м², за сівби у відкритий ґрунт – 0,8-1 г/10 м².

Рис. 1. Країни Європи – найбільші виробники капусти броколі

Рекомендована густота стояння рослин за безрозсадного способу вирощування складає 40-45 шт./10 м². Оптимальною схемою висадки розсади за широкорядного способу є 60х40 або 70х30 см, за стрічкового дворядного – (50+90)х30 см. Рекомендована схема розміщення рослин за безрозсадного способу вирощування броколі – 70х50 см [4].

Таблиця 1

Кількість сортів і гібридів капусти броколі, занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, шт.

Країна-власник сортів і гібридів	Роки				
	2013	2014	2017	2018	2019
Нідерланди	4	7	9	14	14
Франція	3	4	4	6	6
Україна	2	3	2	2	2
Чехія	-	-	2	2	2
Італія	-	-	1	1	1
Німеччина	1	1	1	1	1
Швейцарія	-	-	-	1	1
Польща	2	-	-	-	-
Загальна кількість сортів і гібридів	12	15	19	27	27

Догляд за рослинами передбачає рихлення ґрунту в міжряддях: перше на глибину 12-14 см, друге – 8-10 см, третє та наступні обробітки – за необхідності. Підрізування та присипання рослин не допускається. Для утворення додаткових коренів необхідно провести підгортання рослин.

Броколі в ґрунтово-кліматичних умовах України найчастіше вражається такими хворобами, як альтернаріоз, несправжня борошниста роса (пероноспороз), кила, мозаїка, слизневий бактеріоз, чорна ніжка. З шкідників особливо небезпечні хрестоцвіті блішки, капустяна муха, капустяна тля, стебловий прихованохоботник, капустяна совка, білянка.

Заходи боротьби з хворобами, шкідниками та бур'янами включають профілактичні, агротехнічні та, за необхідності, хімічні методи. Серед профілактичних обов'язковими є:

- застосування здорового та очищеного від бур'янів посівного матеріалу;
- якісне збирання врожаю;
- своєчасне знищення рослинних решток;
- боротьба з бур'янами в посівах і на узбіччях доріг.

Хімічний захист необхідно проводити відповідно до чинного «Переліку пестицидів і агрохімікатів» та обов'язково дотримуватися норм і термінів їх застосування [5, 6].

Капуста броколі відноситься до культур, які за оптимізації живлення значною мірою збільшують врожайність з одночасним покращенням якості вирощеної продукції. Особливе значення у даному випадку відіграють позакореневі підживлення макро- і мікроелементами в найважливіші етапи органогенезу.

На півдні України не менше значення відіграє забезпеченість рослин вологою. Нестача останньої призводить до різкого зниження врожайності та погіршення якості продукції. Ознаками нестачі вологи є ламкість і дерев'янистість рослин. Оптимальна вологість повітря складає 85%, температура – +18...+20°C у період росту і розвитку вегетативної маси та +16...+18°C на час формування головок. Температура повітря понад +25°C і нижче +10°C, низька відносна вологість повітря і сухість ґрунту сприяють різкому зниженню продуктивності даної овочевої культури. Максимальні рівні врожайності на півдні України капуста броколі забезпечує за умов краплинного зрошення [4, 7].

Термін збирання броколі залежить від генетичних особливостей вирощуваних сортів і гібридів: ранньостиглі можна збирати через 2 місяці, середньостиглі – через 2,5 місяці, пізньостиглі – через 3 місяці. Збирання проводять у кілька прийомів. Центральну головку зрізують, коли вона щільно зімкнута. Через 10-15 діб у міру відростання зрізують бічні пагони з дрібними головками. Систематичне збирання забезпечує надходження продукції впродовж усього літа. Рослини після збирання ще тривалий час залишаються зеленими і соковитими, їх можна використовувати в якості корму для худоби [4].

Капуста броколі відноситься до культур з обмеженим терміном зберігання – від 7 до 15 днів. Причому це стосується головок без пошкоджень, з дотриманням усіх правил збирання культури. У свіжому вигляді споживати броколі краще в перші 3-5 днів, далі з кожним днем смакові якості будуть погіршуватися.

Умови для максимально тривалого зберігання брокколи в холодильних камерах є наступними:

- вологість повітря – в межах 90-95%;
- температура – від 0 до +10°C;
- вилучення з холодильних камер овочів і фруктів (морква, яблука, помідори), які виділяють етилен, до якого брокколи дуже чутлива і за його надлишку швидко псується;
- виключити миття головок перед закладенням у холодильні камери.

Під час зберігання брокколи у холодильних камерах спостерігають помітні зміни хімічного складу головок зі зниженням концентрації основних хімічних компонентів: сухих речовин, цукрів, сухих розчинних речовин, вітаміну С. Розмір втрат основних елементів живлення прямо пропорційно корелює з умовами та способами зберігання. Результатами експериментальних досліджень встановлено, що пакування капусти брокколи в поліетиленову плівку подовжує тривалість її зберігання до 30-45 діб та на 53% сприяє збереженню поживних якостей продукції [8].

Термін зберігання можливо подовжити за рахунок гальмування розвитку мікроорганізмів, окисних і гідролітичних процесів у продукції. Для цього використовують антисептики, фунгіциди, біопрепарати, плівкоутворювальні покриття, антиоксиданти. Дослідження післязбирального оброблення антимікробними речовинами на процес збереження товарної якості капусти брокколи проводили на кафедрі плодоовочівництва і зберігання ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Зберігали брокколи у холодильній камері за температури $0 \pm 1^\circ\text{C}$ і відносної вологості повітря 90%. Після попереднього охолодження впродовж 10-12 год. головки обробляли 0,5% розчинами лимонної, сорбінової, бензойної кислот та аскурутину. Після обвітрювання та видалення залишку розчинів брокколи пакували у тару. Одночасно у ящики, вистелені і вкриті поліетиленовою плівкою (контроль), закладали на зберігання капусту без оброблення антимікробними речовинами. За результатами досліджень було рекомендовано до зберігання у холодильних камерах капусти брокколи з післязбиральним обробленням 0,5% розчином сорбінової і бензойної кислот та аскурутином [9].

Таким чином, підвищити врожайність та покращити показники якості капусти брокколи можливо шляхом удосконалення та впровадження новітніх підходів до технології її вирощування. Максимально тривале зберігання вирощеної продукції можливе у холодильних камерах за умови її післязбирального оброблення антимікробними речовинами і пакування в поліетиленову плівку.

Використана література:

1. Брокколи. Польза и вред. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=LW5YfM41Hrc>.

2. Фролова О., Тареева М. М. IV Международная конференция, посвященная вопросам потребления брокколи «Брокколи. Вкус и польза от

природы». 7-8 октября 2014 года. Польша, г. Сероцк // Овощи России. 2014. № 4 (25). С. 88-93.

3. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2013 рік. Київ, 2013. 464 с.

4. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2019 рік. Київ, 2019. 483 с.

5. Рекомендації по вирощуванню капусти брокколі від компанії Наско. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.nasko.ua/uk/капуста-брокколі>.

6. Гаджимустапаева Е. Г. Как вырастить брокколи в условиях юга // Актуальные проблемы развития овощеводства и картофелеводства. Сб. науч. тр. региональной научно-практической конференции. Махачкала, 24-25 октября 2017 г. С. 78-80.

7. Иванова М. И., Ковылин В. М. Пищевая ценность и качество сортов цветной капусты и брокколи // Картофель и овощи. 2000. № 2. С. 10-11.

8. Барабаш О. Ю. Догляд за овочевими культурами. Національний аграрний ун-т, наук.-навч. ін-т рослинництва та ґрунтознавства, ВСП НАУ «Бережанський агротехнічний ін-т». Київ: Бережани, 2008. 122 с.

9. Пузік Л. М., Бондаренко В. А., Гайова Л. Капуста цвітна – цінна овочева культура // Вісн. ХНАУ ім. В. В. Докучаєва (Сер.»Рослинництво, селекція і насінництво, овочівництво»). Х. 2014. № 1. С. 14-21.

10. Пузік Л. М., Бондаренко В. А. Застосування антимикробних речовин під час зберігання капусти брокколі. Овочівництво і баштанництво: міжвід. темат. наук. зб. / Інститут овочівництва і баштанництва. Харків, 2014. Вип. 60. С. 226-231.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТРОКІВ ВИСАДКИ РОЗСАДИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ СУНИЦІ В ПІВДЕННОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ

Шепель А. В.

к. с.-г. н., доцент

Жданюк О. І.

студент ІV курсу АФ

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Такі галузі, як ягідництво та садівництво є привабливими та перспективними напрямками для малого та середнього українського агробізнесу. За даними прес-служби Асоціації «Укрсадпром» Україна здійснила рекордний експорт плодово-ягідної продукції. Загалом, за підсумками 2018 року, Україна експортувала плодів і ягід на суму \$229 млн., а це на 17 % більше у порівнянні з 2017 роком [1].

За підсумками 2018 року вартість експорту фруктів виявилась для України найвищою за всі роки незалежності. Основними продуктами тут стали: волоські горіхи (\$117 млн.); заморожені плоди і ягоди (\$78 млн.); яблука і груші (\$15 млн.).

Їхня сумарна частка в експорті продукції садівництва сягнула майже 92%. І тут, найбільш відчутним виявилось зростання вартості експорту яблук і груш, бо ціна на них стрімко виросла більш ніж у два рази. Крім того, збільшились і кількісні показники експорту: волоських горіхів – з 31 тис. тонн за 2017 рік до 41 тис. тонн (за 2018 рік); заморожених фруктів – з 42 до 48 тис. тонн; яблук і груш – з 24 до 43 тис. тонн.

Українські яблука у 2018 році експортувались більш ніж до 60 країн світу, але провідними їх споживачами стали: Білорусь (40% вартості експорту), Молдова (14%), Швеція (9%). Середня ціна вітчизняних яблук на зовнішніх ринках за рік зросла і складала понад 350 \$/тонну. Наші лущені волоські горіхи продавались за кордоном по ціні 3670 \$/тонну, а заморожені ягоди – 1640 \$/тонну.

Як і в попередні роки, в привілеї та головними ринками збуту для українських експортерів залишились країни Європейського Союзу, які закуповують приблизно 2/3 нашої плодово-ягідної продукції. Українська продукція садівництва користувалась найбільшим попитом у 2018 року: Польщі (\$39,8 млн); Туреччині (\$20,4 млн); Франції (\$15,7 млн); Білорусі (\$13,8 млн); Греції (\$12,9 млн); Нідерландах (\$11,2 млн); Італії (\$10,2 млн).

В цілому імпорт плодів і ягід в Україну був більшим за експорт, якщо не враховувати екзотичні фрукти (наприклад, такі як цитрусові та банани), у 2018 році позитивне сальдо зовнішньої торгівлі плодами і ягодами перевищило \$100 млн.

Якщо розглядати питання, чим корисна заморожена полуниця, то слід нагадати, що при заморожування фруктів та овочів зберігається більше вітамінів і поживних речовин, ніж при варінні, стерилізації, сушінні та ін. Правильно заморожені ягоди містять той же вітамінний склад, ту ж калорійність, що і свіжі. Після розморожування полуниця використовується так само, як і не заморожена: можна просто їсти ягоди, можна додавати їх в інші страви і напої, використовувати у вигляді начинки для пирогів, робити косметичні маски для обличчя та ін. Вітаміни в замороженій полуниці зберігають всі свої властивості. 100 г полуниці містять денну дозу вітаміну С. За вмістом вітаміну В9 ягоди полуниці перевершують виноград, малину та інші фрукти.

Свіжа полуниця, заморожена без добавки цукру, зберігає ту ж калорійність, що і не заморожена – 36-46 ккал в 100 г. Ягоди полуниці ефективно усувають неприємний запах з ротової порожнини.

Полуниця сорту Альбїон відноситься до високоврожайних ремонтантних сортів. Вона відрізняється тим, що ягоди на ній дозрівають регулярно з кінця весни до початку зими. Ягоди великі, що мають видовжену конусоподібну форму, помірну щільність, яскраво-червоного кольору з глянцевою блиском. Завдяки високій змістовності цукру має дуже хороший смак і аромат плодів,

що дає право зарахувати Альбїон до кращих з відомих сортів полуниці. Крім цих переваг, даний сорт рекомендований до заморозки, тому що після розморожування ягоди даного сорту не втрачають своєї форми.

Даний сорт характеризує ще й стійкість до розповсюджених хвороб полуниці: фітофтори, антракозу, сірої гнилі. Кущики цієї полуниці володіють не спадаючими квітконосами, тому ягоди визрівають, не торкаючись землі. Не боїться Альбїон і перепадів температур, посухостійкий. При обробі цього сорту в захищеному ґрунті можна отримувати рекордні врожаї. Даний сорт має тривалий термін зберігання і зручний для транспортування.

Дослідження, з оцінки впливу строків висадки розсади на продуктивність насаджень суниці, проводилися на території Фермерського господарства «Сапераві», яке знаходиться в с. Гладківка, Голопристанського району Херсонської області.

Дослід з вивчення строків висадки розсади суниці проводився на сорті нейтрального дня Альбїон, який висаджували в два строки: осінь (I декада вересня) у 2016–2017 рр. та весна (III декада квітня) у 2017-2018 рр.

Як відомо, врожайність культури визначається структурними елементами [2]. Структура зібраного врожаю культури вказана в табл. 1. Аналіз структури врожаю суниці добре висвітлює вплив строків висадки розсади суниці на прикладі головних складових врожайності таких як: кількість квітконосів на пагоні, кількості ягід на квітконосі, вага ягід з однієї рослини та вага однієї ягоди. Так, показники структури врожаю осінньої закладки плантації, вищі, ніж показники весняного строку.

Таблиця 1

Структура врожаю культури

Середнє за 2017-2018 рр.

Строки висадки розсади	Кількість квітконосів на пагоні, шт.	Кількість ягід на квітконосі, шт.	Вага ягід з 1 рослини, г	Вага 1 ягоди (середня), г
Осінь	1,4	4,7	133,6	22,5
Весна	1,0	4,0	79,8	20,4

Так бачимо, що осіння висадка має 1,4 шт. квітконосів на пагоні, тобто більша за весняну на 0,4, а кількість ягід на квітконосі також більша – 4,7 шт. Середня вага однієї ягоди рослин осінньої висадки складає 22,5 г, а вага ягід з 1 рослини 133,6 г, що значно перевищує весняний строк висадки і істотно впливає на урожайність (табл. 2).

Урожайність культури при збиранні осіннього строку висадки розсади складає 6,6–6,7 т/га, в той час коли весняний строк висадки дозволяє отримати 3,3-3,5 т/га. При літньо-осінньому збиранні тенденція зберігається і осіння посадка має урожайність 20,6-21,4 т/га, а весняна – 10,0 – 10,3 т/га. В цілому за сезон продуктивність осіннього строку висадки розсади перевищує весняний. Так, сумарна врожайність за сезон на плантації з осіннім строком

висадки розсади складала, в середньому за два роки – 27,7 т/га а при весняному у два рази нижчу – 13,6 т/га.

Таблиця 2

Урожайність культури під впливом строків висадки розсади, т/га

Строк висадки розсади	Урожайність		
	При весняному збиранні	При літньо-осінньому збиранні	За сезон
Осінь 2016 р.	6,7	21,4	28,1
Весна 2017 р.	3,5	10,3	13,8
Осінь 2017 р.	6,6	20,6	27,2
Весна 2018 р.	3,3	10,0	13,3
Середнє за два роки			
Осінь	6,7	21,0	27,7
Весна	3,4	10,2	13,6
НІР05, т/га	1,0	1,3	1,2

Крім врожайності строк висадки впливає на смакові якості культури [3,4]. Смакові якості ягід суниці залежно від строків висадки розсади наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Смакові якості ягід культури залежно від строків висадки розсади

Середнє за 2017-2018 рр.

Показники	Строки висадки	
	Осінь	Весна
Смакові якості, бал	5,0	4,5

Проаналізувавши смак, аромат, структуру ягоди, кислотність та щільність по п'ятибальній оцінці ягоди осіннього строку висадки були смачнішим і отримали 5 балів, а весняного – 4,5 балів.

Отже, проаналізувавши всі отримані дані робимо попередній висновок, що осінній строк висадки розсади суниці сорту Альбїон кращий тим, що продуктивність осіннього строку висадки розсади перевищує весняний майже в 2 рази: урожайність при осінньому строку висадки розсади складала за сезон 27,7, а при весняному 13,6 т/га. При цьому і смакові якості зібраних ягід осіннього строку висадки розсади були вищими, ніж весняного.

Використана література:

1. Україна б'є рекорди експорту плодово-ягідної продукції. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukraine-be-rekordi-eksportu-plodovo-agidnoi-produkcii> (дата звернення: 04.03.2019)

2. Лапа О. М., Яновський Ю. П., Чепернатий Е. В. Технологія вирощування та захисту ягідних культур К.: Аграрна академія «Сингента», 2006. 296с.
3. Бураков И. И. Технология интенсивного выращивания земляники до 300% прибыли за 80 суток. *Агровісник Україна*. – 2006. – № 11-12. – С. 58-59.
4. Чабан Л Г., Хохлов С. А. Тайны ягодных полей. *Агровісник Україна*. – 2008. № 6-7. С. 32-35.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ ПІСЛЯЗБИРАЛЬНОЇ ДОРОБКИ
ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ВАЖІЛЬ
ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ**

14-15 березня 2019 року

Підписано до друку 12.03.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 32,55. Тираж 150. Замовлення № 0319-41.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.